לחלוקה חופשית

שבוע פרשת משפטים - שבת שקלים

י"ט – כ"ה שבט ה'תשע"ב (12 – 18 February)

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קי

בו יסופר היאך ששאלו לאליעזר עבד אברהם ויספר היאך הרג אברהם מלכים גדולים וחיילותם, עיין בפנים ותמצא שכל המזמור הולך על אברהם בשביל שהכיר את בוראו בילדותו לכך זכה לשם:

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ
יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחַר
לְךָ טַל יַלְדֻתֶּךָ: ד נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: ה אֲדֹנָי
עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה:
ז מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

קיא

זה המזמור נאמר בא"ב ובכל פסוק שני אותיות וכב' פסוקים אחרונים ג' אותיות, והמזמור קצר ונכבד ידבר במעשה הקדוש ברוך הוא וגדולים מעשי ה':

א הַלְלוּיָהּ | אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: ב גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים
לְכָל־חֶפְצֵיהֶם: ג הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: ד זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם
יְהוָה: ה טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: ו כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת
גוֹיִם: ז מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־פִּקּוּדָיו: ח סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת
וְיָשָׁר: ט פְּדוּת | שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: י רֵאשִׁית חָכְמָה | יִרְאַת
יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

"דבר מלכות"

מודפס בדפוס ידיעות תקשורת (2000) בע"מ בכ –48,000 עותקים

מתוכם הודפסו

5,000 עותקים על ידי – לב רוממה בע"מ, ירמיהו 46 ירושלים 02–5376575

כל המעוניין להשתתף בהדפסת ה"דבר מלכות" מכמות של 5000 חוברות ומעלה יכול לכתוב
לפאקס : 03–9606108 או למייל: Israel@DvarMalchus.Org או USA @DvarMalchus.Org

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים ק״י קי״א ..... ג

ג) מאמר ד״ה זה יתנו גו׳ שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה׳תשח״י ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת משפטים פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה׳תשח״י ..... כג

ה) לקוטי שיחות – פרשת משפטים (בלה״ק) כרך טז ..... כו

ו) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....ל

ז) זכרונות אם המלכות הרבנית הצדקנית מרת חנה ע״ה ז״ל שניאורסאהן חוברת ד ..... לא

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת משפטים.....לב

ט) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת משפטים ..... לג

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת משפטים .....סט

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת משפטים .....ע

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת משפטים ..... עט

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... פא

שיעורי רמב״ם – מהדורת וגשל:

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת משפטים ..... פד

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת משפטים .....קה

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת משפטים.....קט

יז) נביאים וכתובים שמואל-ב פרק יט-כ, תהלים פרק מב .....קיג

יח) עין יעקב מסכת יומא ..... קטו

יט) מסכת ערכין עם ביאורים מדף ל עד דף לד ..... קטז

כ) מסכת תמורה עם ביאורים מדף ב עד דף ג .....קלד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים אדמו״ר הזקן .....קמה

כב) שולחן ערוך הלכות שבת אדמו״ר הזקן .....קמה

כג) תורה אור אדמו״ר הזקן .....קמו

כד) שערי אורה אדמו״ר האמצעי .....קמח

כה) מאמרי הצ״צ – תרי״ד-תרט״ו אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....קמח

כו) תורת שמואל תרל״ב אדמו״ר מוהר״ש .....קמח

כז) שיעורים בהמשך המאמרים תער״ב אדמו״ר מוהרש״ב.....קמט

כח) ספר המאמרים ה׳תרפ״ו אדמו״ר מוהריי״צ..... קנ

כט) לקוטי דיבורים אדמו״ר מוהריי״צ..... קנ

ל) רשימת תרנ״ב אדמו״ר מוהריי״צ .....קנא

לא) אגרות קודש אדמו״ר מוהריי״צ .....קנא

לב) חומש לקריאה בציבור ..... קנב

לג) לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים.....קנח

לד) סדר הדלקת נרות לערב שבת קודש.....קנט

ביאור בדרך אפשר

זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳[1]. **וְצָרִיךְ לְהָבִין**[2], **דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּתִינָה לַקֹּדֶשׁ הִיא רַק מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בִּלְבַד** ולא שקל שלם, **אִם כֵּן, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהַלָּשׁוֹן קֹדֶשׁ נֶאֱמַר גַּבֵּי שֶׁקֶל הַשָּׁלֵם** (כאשר הפסוק מפרט מהו שיעורו של שקל שלם ואומר - **בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל**), **וְאִלּוּ גַּבֵּי מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל** (למרות שהוא המטבע **שֶׁנִּתַּן לַקֹּדֶשׁ** כתרומה לה׳) **לֹא נֶאֱמַר הַלָּשׁוֹן קֹדֶשׁ, כִּי אִם** נאמר **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳** מבלי להזכיר את המילה "קודש"?.

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, דִּלְכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר היה לו לומר שצריך לתת מחצית **מִשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ** היינו מחצית מתוך שקל שלם, **וּמַהוּ אוֹמְרוֹ בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ?**

ב) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הכסף שנאסף מתרומות מחצית השקל **הָיוּ קוֹנִים קָרְבְּנוֹת צִבּוּר**[3], **שֶׁזֶּהוּ בַּזְּמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם** והיו מקריבים את קרבנות הציבור בפועל, **וְעַכְשָׁו** שחרב בית המקדש ולא מקריבים קרבנות **תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם**[4].

וְהִנֵּה, עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁלְּמַטָּה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַתְּפִלָּה שֶׁלְּמַעְלָה בְּסִפִּירַת הַמַּלְכוּת שגם היא מתפללת, כביכול, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב**[5] בדברי חנה אמו של שמואל הנביא **וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי הַוָיָ׳, דְּנֶפֶשׁ קָאֵי** מתייחס **עַל** אל **סְפִירַת הַמַּלְכוּת** (וכשם שספירת המלכות

ביאור בדרך אפשר

היא הספירה התחתונה מבין עשר הספירות כך בחינת נפש היא הבחינה התחתונה מבין שלושת הבחינות "נפש רוח נשמה"), **וּמַה שֶּׁכָּתוּב וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשִׁי** לפני ה׳ **הוּא עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁבִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[6] **וַאֲנִי תְּפִלָּה, דַּאֲנִי קָאֵי** מתייחס **עַל** אל **בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא בִּבְחִינַת תְּפִלָּה**[7], **שֶׁהַמַּלְכוּת מִתְפַּלֶּלֶת וּמִתְחַנֶּנֶת לְהַקָּבָּ"ה, וְהוּא עִנְיַן הָרָצוֹא וְצָמָאוֹן** והתשוקה להתקרב לבחינת האלוקות שלמעלה ממנה **שֶׁבִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת** שהיא האחרונה מבין עשר הספירות ויש בה תשוקה ושאיפה לעלות למעלה הימנה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8] **לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם גו׳,** ופירשו על כך בזוהר: **נְהוֹרָא תַּתָּאָה** האור התחתון **קָאֲרֵי תָּדִיר** קורא תמיד **לִנְהוֹרָא עִלָּאָה** האור העליון **וְלֹא שָׁכִיךְ** ואינו נשקט[9] כלומר, ספירת המלכות שהיא האור התחתון ("נהורא תתאה") נמצאת תמיד במצב של 'קריאה' שבאה לביטוי בשירה וזמרה ("יזמרך כבוד ולא ידום") ורצון להתקרב אל האור העליון ("נהורא עילאה"), הם ספירות המוחין (חכמה בינה ודעת) וספירות המידות (חסד גבורה תפארת וכו׳) והמשל לכך בכוחות הנפש הוא שכוח הדיבור נמצא תמיד ב'קריאה' ובקשה לכוחות השכל והרגש שיאירו בו, היינו שיתנו בו חיות. שכן דווקא כאשר הדברים יוצאים מן הלב יש בהם חיות רבה. **וּמֵעִנְיַן הַתְּפִלָּה כְּפִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַלְכוּת,** שהיא בחינת **כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** ברוחניות, **נִמְשָׁךְ עִנְיַן הַתְּפִלָּה גַּם לִכְלָלוּת נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל** בתוך כלל אחד **וּלְכָל נֶפֶשׁ בִּפְרָט.**

בס"ד. שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה'תשח"י

(הנחה בלתי מוגהת)

זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקוּדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳[1]. וְצָרִיךְ לְהָבִין[2], דְּכֵיוָן שֶׁהַנְּתִינָה לַקֹּדֶשׁ הִיא רַק מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בִּלְבַד, אִם כֵּן, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהַלָּשׁוֹן קֹדֶשׁ נֶאֱמַר גַּבֵּי שֶׁקֶל הַשָּׁלֵם (בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל), וְאִלּוּ גַּבֵּי מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל (שֶׁנִּתַּן לַקֹּדֶשׁ) לֹא נֶאֱמַר הַלָּשׁוֹן קֹדֶשׁ, כִּי אִם מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, דִּלְכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר מִשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ.

ב) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל הָיוּ קוֹנִים קָרְבְּנוֹת צִבּוּר[3], שֶׁזֶּהוּ בַּזְּמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, וְעַכְשָׁו תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם[4]. וְהִנֵּה, עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁלְּמַטָּה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַתְּפִלָּה שֶׁלְּמַעְלָה בְּסִפִּירַת הַמַּלְכוּת, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[5] וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי הַוָיָ׳, דְּנֶפֶשׁ קָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, וּמַה שֶּׁכָּתוּב וָאֲנִי תְּפִלָּה, דַּאֲנִי קָאֵי עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא בִּבְחִינַת תְּפִלָּה[7], שֶׁהַמַּלְכוּת מִתְפַּלֶּלֶת וּמִתְחַנֶּנֶת לְהַקָּבָּ"ה, וְהוּא עִנְיַן הָרָצוֹא וְצָמָאוֹן שֶׁבִּבְחִינַת הַמַּלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[8] לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם גו׳, נְהוֹרָא תַּתָּאָה קָאֲרֵי תָּדִיר לִנְהוֹרָא עִלָּאָה וְלֹא שָׁכִיךְ[9]. וּמֵעִנְיַן הַתְּפִלָּה כְּפִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַלְכוּת, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, נִמְשָׁךְ עִנְיַן הַתְּפִלָּה גַּם לִכְלָלוּת נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל וּלְכָל נֶפֶשׁ

---

1) תשא ל, יג. 2) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה זה יתנו תרנ"ח (סה"מ תרנ"ח ע' קיט ואילך). וראה ד"ה מזבח אדמה באוה"ת יתרו ע' א'כד ואילך. 3) שקלים רפ"ד. רמב"ם הל' שקלים רפ"ד. 4) ברכות כו, ב. 5) שמואל־א א, טו. 6) תהלים קט, ד. 7) ראה זח"ג מט, ב. פע"ח שער התפלה בהקדמה. אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' רמט־רנ. 8) תהלים ל, יג. 9) ראה זהר ח"ב קמ, א. ח"א קעח,

ביאור בדרך אפשר

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת. דְּבִשְׁלָמָא הדבר מובן **בְּנוֹגֵעַ לַנְּשָׁמָה לְמַטָּה** מדוע יש לה צורך בתפילה, כי **הֲרֵי עִם הֱיוֹתָהּ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ**[10] ומצד עצם מהותה היא דבוקה בקדוש־ברוך־הוא, **מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּסְעָה וְיָרְדָה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת** וירדה מדרגה לדרגה **עַד** כדי כך **שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וּבַגּוּף** הגשמי **וּבָעוֹלָם הַזֶּה** הגשמי, **שֶׁזֶּהוּ הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר** על הנפש האלוקית הרוחנית, **הֲרֵי הִיא** הנפש האלקית **בְּרָצֹא** תשוקה **וְצִמָּאוֹן לַעֲלוֹת לְמַעְלָה** ולהיות קרובה לאלוקות ללא העלמות והסתרים. **אֲבָל בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת** הקדושות העליונות **שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר** בזוהר[11] **אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד** הקב״ה **אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד** הקב״ה ועניני החיות הבאים ממנו הם אחד. והקב״ה והכלים הבאים ממנו (היינו הכלים) **אֵינוֹ מוּבָן מַה שַּׁיָּךְ בָּהּ עִנְיַן שֶׁל רָצוֹא וְצִמָּאוֹן, וּבִפְרָט צִמָּאוֹן גָּדוֹל כָּזֶה שֶׁהוּא בְּאֹפֶן תְּמִידִי** ללא הפסק, כלשון הזוהר שהובא לעיל שהאור התחתון (ספירת המלכות) **קָאֲרֵי תָּדִיר** קורא תמיד? **ג) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁכָּתוּב**[12] **כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק**[13] החסידות **דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר** שהיה לו לומר (לא ״כי עמך מקור חיים״ שמשמעו כאילו נאמר שמקור החיים הוא עם הקדוש־בדרוך־הוא, היינו דבר הטפל אליו, אלא) **כִּי אַתָּה מְקוֹר חַיִּים,** שמשמעו שהקדוש־ברוך־הוא הוא מקור החיים. **שֶׁהֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ** בעצמו ולא רק דבר הטפל אליו **הוּא מְקוֹר הַחַיִּים שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[14] **כִּי מִמְּךָ** היינו ממך בעצמך **הַכֹּל וְלָמָּה נֶאֱמַר** בפסוק הלשון **כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, דְּמַשְׁמַע** ביטוי שמשמעו **שֶׁמְּקוֹר חַיִּים אֵינוֹ עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, כִּי אִם דָּבָר הַטָּפֵל וּבָטֵל לְךָ?**

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁאֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לאמיתו של דבר, אין ספק שכל העולמות וכל הנבראים נתהוו מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו (ולא משום מקור אחר חס ושלום) **וּכְמוֹ** הנבראים הקיימים **כוּ׳ לֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ** ממציאותו האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא, ובכל זאת לא מייחסים את מקור החיים לקדוש־ברוך־הוא בעצמו כי **הִנֵּה** אמנם **כֵּן הוּא בָּאֲמִתִּית הָעִנְיָן, אֲבָל הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל** של עולמות ונבראים מוגבלים **הִיא עַל־יְדֵי כַּמָּה מְמֻצָּעִים וְעִנְיָנִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** כלומר, ההתהוות היא אמנם מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו אבל כדי שיהיו עולמות ונבראים, רוחניים וגשמיים, ברמות ובדרגות שונות, הקדוש־ברוך־הוא יצר סדר השתלשלות שבו האור האלוקי יורד מדרגה לדרגה והדרגות משתלשלות זו מזו כטבעות וחוליות של שלשלת (שרשרת) האחוזות זו בזו ובסדר ההשתלשלות הקדוש־ברוך־הוא קבע כוחות שונים (כמו הספירות העליונות) שהם ״ממוצעים״ לירידת והשפעת האור האלוקי. **וְהַיְנוּ** ולמה יש צורך ב״ממוצעים״ הללו?, **לְפִי שֶׁעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** הקב״ה בעצמו **הוּא בְּאֵין־עֲרוֹךְ** ללא כל יחס וללא כל מקום להשוואה ודמיון, **וְלֹא רַק בְּאֵין־עֲרוֹךְ סְתָם, כִּי אִם, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם עֶרֶךְ וְשַׁיָּכוּת כְּלָל לָעוֹלָמוֹת** לא רק שאין לקדוש־ברוך־הוא כל ערך ויחס ודמיון לעולמות אלא אין לו כל שייכות אליהם במובן זה שאמנם הוא הבורא אותם אבל ריחוק הערך בין מהותו ועצמותו ובין המהות של הנבראים הוא עד כדי כך שאין שום שייכות ביניהם ומדובר במהות שונה לחלוטין, **וְלָכֵן לֹא הָיָה אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ** באופן ישיר, **כִּי אִם עַל־יְדֵי מְמֻצָּע דַּוְקָא,** וה״ממוצע״ הוא כזה **שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה קְצָת עֶרֶךְ**

בְּפֶרֶט. וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת. דְּבִשְׁלָמָא בְּנוֹגֵעַ לַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, הֲרֵי עִם הֱיוֹתָהּ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[10], מִכָּל־מָקוֹם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּסְעָה וְיָרְדָה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וּבַגּוּף וּבָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁזֶּהוּ הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, הֲרֵי הִיא בְּרָצֹא וְצִמָּאוֹן לַעֲלוֹת לְמַעְלָה. אֲבָל בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[11] אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד, אֵינוֹ מוּבָן מַה שַּׁיָּךְ בָּהּ עִנְיַן שֶׁל רָצוֹא וְצִמָּאוֹן, וּבִפְרָט צִמָּאוֹן גָּדוֹל כָּזֶה שֶׁהוּא בְּאֹפֶן תְּמִידִי, קָאֲרֵי תָּדִיר.

ג) **וְיוּבָן** זֶה בְּהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁכָּתוּב[12] כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק[13] דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר כִּי אַתָּה מְקוֹר חַיִּים, שֶׁהֲרֵי הוּא יִתְבָּרֵךְ הוּא מְקוֹר הַחַיִּים שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14] כִּי מִמְּךָ הַכֹּל, וְלָמָּה נֶאֱמַר כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, דְּמַשְׁמַע שֶׁמְּקוֹר חַיִּים אֵינוֹ עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, כִּי אִם דָּבָר הַטָּפֵל וּבָטֵל לְךָ. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁאֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם[15] שֶׁכָּל הַנִּמְצָאִים כוּ׳ לֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ, הִנֵּה כֵּן הוּא בָּאֲמִתִּית הָעִנְיָן, אֲבָל הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא עַל־יְדֵי כַּמָּה מְמֻצָּעִים וְעִנְיָנִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא בְּאֵין־עֲרוֹךְ, וְלֹא רַק בְּאֵין־עֲרוֹךְ סְתָם, כִּי אִם, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם עֶרֶךְ וְשַׁיָּכוּת כְּלָל לָעוֹלָמוֹת, וְלָכֵן לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, כִּי אִם עַל־יְדֵי מְמֻצָּע דַּוְקָא, שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה קְצָת עֶרֶךְ

ב. עז, ב. פו, ב. 10) תניא רפ״ב. 11) תקו״ז בהקדמה (ג, ב). תניא אגה״ק ס״כ. 12) תהלים לו, יו״ד. 13) ראה תו״א מקץ לו, א. לקו״ת פ׳ ראה יט, ג. ובכ״מ. 14) דברי הימים־א כט, יד. 15) ריש הל׳ יסוה״ת.

ביאור בדרך אפשר

וְשַׁיָּכוּת ודמיון כלשהו **לַדָּבָר הַמִּתְהַוֶּה מִמֶּנּוּ. וַהֲגַם שֶׁעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת הוּא בְּדֶרֶךְ אֵין־עֲרוֹךְ,** כמבואר בחסידות שכל התהוות של ״יש״ מ״אין״ היא בצורה כזו שה״אין״ הוא בדרך של אין ערוך לעומת ה״יש״ (בשונה מהתהוות בדרך ״עילה ועלול״ (סיבה ותוצאה) כמו למשל התהוות המידות מהשכל שבה הקשר והיחס בין המהווה והמתהווה הם עם קשר ויחס קרוב) וכן שזה טיבה של התהוות, שהמרחק בין המהווה והמתהווה הוא באין ערוך וללא כל יחס, מדוע אם כן בהתהוות הנבראים מהקדוש־ברוך־הוא יש צורך ב״ממוצעים״? כי, **מִכָּל־מָקוֹם,** למרות ריחוק הערך בין המהווה והמתהווה בכל זאת **צָרִיךְ הַמְּהַוֶּה לִהְיוֹת לוֹ אֵיזֶה עֶרֶךְ וְשַׁיָּכוּת קְצָת עִם** לפחות במידה מסויימת **הַמִּתְהַוֶּה** ואילו כאשר אין ביניהם שום ערך ושום יחס כלל יש צורך ב״ממוצע״ קרוב יותר למתהווה שההתהוות תהיה דרכו.

והולך ומבאר שפעולת ה״ממוצעים״ בשביל ההתהוות היא לא רק בגלל ריחוק הערך בין המהווה והמתהווה אלא יש בזה גם עניין נוסף:

וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת בַּמִּתְהַוִּים העולמות והנבראים שברא הקדוש־ברוך־הוא הם בדרגות שונות, שכן כאמור הקדוש־ברוך־הוא, המהווה, הוא ״אין״ כלומר מהות שלא מוגדרת בגדרי המציאות המוכרים לנו, ומה״אין״ האלוקי מתהווה ״יש״, היינו נבראים עם מציאות מוגדרת (רוחנית או גשמית, כל אחד לפי ענינו) וב״יש״ קיימות דרגות שונות **וּכְמוֹ** למשל **יֵשׁ הַנֶּאֱצָל** המושג ״יש״ כפי שהוא בעולם האצילות שמצד אחד הוא אכן ״יש״ לעומת ה״אין״ אך מצד שני מובן שאין לו כל שייכות לגדרי המציאות כפי שהיא במושגים הגשמיים **וְיֵשׁ הַנִּבְרָא** ה״יש״ כפי שהוא בעולם הבריאה שהוא יותר ״יש״ ו״מציאות״ מאשר ה״יש הנאצל״, אבל עדיין אין לו כל דמיון וכל ערך לנבראים גשמיים **עַד הַיֵּשׁ דַּעֲשִׂיָּה** שהוא יש גשמי עם כל ההגדרות של מציאות גשמית, **וְטַעַם הַהִתְחַלְּקוּת בַּמִּתְהַוִּים** שלא כולם הם בדרגה אחת ובבחינה אחת אלא יש בהם דרגות רבות ושונות רחוקות מאד זו מזו **הוּא מִצַּד הַהִתְחַלְּקוּת שֶׁיֶּשְׁנָהּ** שקיימת **בַּשֹּׁרֶשׁ וּבַמָּקוֹר הַמְּהַוֶּה** וההבדלים והחילוקים בין הנבראים השונים, הם בהתאם לחילוקים שקיימים בשורש ומקור המהווה אותם, **דְּיֵשׁ הַנֶּאֱצָל הִתְהַוּוּתוֹ הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּ״אָדָם קַדְמוֹן״** מבואר בקבלה וחסידות שכל התהוות נמשכת על ידי עשר הספירות, והאורות של המוחין והמידות העליונות יורדים למטה ומהווים בפועל באמצעות ספירת המלכות (בדומה לכך שהתגלות השכל והרגשות של האדם ופעולתם כלפי חוץ היא באמצעות הדיבור) וההתהוות והבריאה שונה בכל עולם ועולם, ובהתאם להבדלי הדרגות יש הבדלים איזו בחינה של ״מלכות״ פועלת ומגלה את אותה התהוות: היש הנאצל, היינו עולם האצילות שביחס לאור האלוקי שלמעלה הימנו ניתן לקרוא לו ״יש״ אבל אין זה יש ״נברא״ אלא רק נאצל, היינו קרוב מאד למקורו ודומה למקורו ועד כדי כך שאצילות נקרא (לגבי העולמות שלמעלה ממנו) ״אלוקות ממש״ והתהוותו היא מבחינת המלכות כפי שהיא בבחינת ״אדם קדמון״, היינו בחינת האלוקות שלמעלה ממנו שבה עדיין אין התחלקות של עשר ספירות מוגדרות וחלוקות זו מזו בצורה ברורה אלא כל העולמות וכל הנבראים נסקרים בה בסקירה אחת (אלא שגם שם יש, במובן מסוים ספירות ובכלל זה ספירת המלכות, **וְיֵשׁ הַנִּבְרָא** הנבראים כפי שהם בעולם הבריאה שבא לאחר עולם האצילות **הִתְהַוּוּתוֹ הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.**

וְהַיְנוּ, שֶׁכָּל עִנְיַן הַהִתְחַלְּקוּת החלוקה לדרגות שונות וההבדלים בין דרגות כאלה ואחרות **שַׁיָּךְ** יש לו מקום **רַק בְּדָבָר שֶׁהוּא בְּגֶדֶר הַמְשָׁכָה** התגלות **וְהִתְפַּשְּׁטוּת** מהמקור ואיננו המהות עצמה, **וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁכָּל עֶצֶם בִּלְתִּי נִמְשָׁךְ** איננו מתגלה **וּבִלְתִּי מִתְפַּשֵּׁט** מחוץ לעצמו שהרי ההתגלות וההתפשטות איננה הדבר עצמו, **וְלָכֵן לֹא הָיָה אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** ישירות ללא ״ממוצעים״, **דְּמֵאַחַר שֶׁבַּדְּבָרִים** העולמות והנבראים **הַמִּתְהַוִּים יֶשְׁנָם כַּמָּה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת** דרגות רבות ושונות, **וּבִפְרָט שֶׁהַחִלּוּקִים שֶׁבַּמִּתְהַוִּים הֵם מִצַּד הַהִתְחַלְּקוּת שֶׁבַּמְּהַוֶּה (כַּנַּ״ל), אִם כֵּן לֹא הָיָה אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי אִם עַל־יְדֵי מְמֻצָּעִים דַּוְקָא** כי בעצמותו אין מקום לחילוקים והבדלים שכתוצאה מהם יהיו נבראים בעלי דרגות שונות.

ולכאורה יש מקום לשאול על כך:

וַהֲגַם אֲשֶׁר ביחס לקב״ה שהוא כל יכול ונעלה מכל הגבלה כתוב **מִי יֹאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה**[16] אלא ביכולתו לעשות כל אשר יעלה ברצונו,

---

16) ע״פ קהלת ח, ד.

ביאור בדרך אפשר

וְאִם כֵּן הֲרֵי הָיָה אֶפְשָׁר יכול **לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, ישירות, ללא ׳ממוצעים׳, **הַיְינוּ שֶׁיִּהְיוּ חִלּוּקִים בַּמִּתְהַוִּים אַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְהַוּוּתָם הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** ולמרות שכאמור הסיבה להבדלים ולחילוקי הדרגות בנבראים נובעת מההבדלים בשורשם ומקורם המהווה אותם ואילו בקדוש־ברוך־הוא בעצמו אין הבדלים, הרי אלה הם פני הדברים בהתהוות לפי הסדר ולפי הכללים המוכרים לנו, אבל מבחינת הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שהוא כל יכול ואין בו כל הגבלה, בוודאי היה יכול להיות שייבראו ממנו נבראים שונים, בעלי דרגות שונות, גם ללא ׳ממוצעים׳. ואם כן, מה פשר הביאור שהיה הכרח, כביכול, להשתמש ב׳ממוצעים׳? אלא הביאור: **מִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי יָדוּעַ שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהַהִתְהַוּוּת** של כל העולמות וכל הנבראים **תִּהְיֶה עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל (אוֹיף וויפל עס קען האָבן אַן אָרט אין שֵׂכֶל)**, עד כמה שיכול להיות לכך מקום בשכל), כלומר, למרות שעצם ההתהוות של ׳יש׳ מ׳אין׳ היא דבר לא מובן כלל בשכל האנושי ודבר שרק הקדוש־ברוך־הוא בעצמו יכול, הרי בנוגע לאופן וצורת הבריאה וההתהוות, הקדוש־ברוך־הוא רצה שעד כמה שאפשר הדבר יהיה בצורה מובנת בשכל האנושי **וְעַל־פִּי הַשֵּׂכֶל אִי־אֶפְשָׁר** לא יכול **לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת שֶׁבְּגֶדֶר הִתְחַלְּקוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּנַּ״ל**, כיוון שהקדוש־ברוך־הוא בעצמו הוא מהות שנעלית מכל חלוקה לדרגות שונות **וְכֵיוָן שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּהְיוּ חִלּוּקִים בַּנִּבְרָאִים, וְשֶׁתִּהְיֶה הַהִתְהַוּוּת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, לָכֵן** למרות שמצד העובדה שהקדוש־ברוך־הוא הוא כל יכול הייתה יכולה להתהוות ממנו בריאה עם דרגות שונות אבל התהוות כזו מנוגדת לחלוטין להגיון וכיוון שהקדוש־ברוך־הוא רצה שההתהוות כן תהיה באופן המובן בהגיון **לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי אִם דַּוְקָא עַל־יְדֵי מְמֻצָּעִים שֶׁל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שדרכם יורד האור האלוקי מעצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא דרגה אחרי דרגה **עַד לִסְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁעַל־יָדָהּ** ובאמצעותה **הִיא הַהִתְהַוּוּת, אִם מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּ׳אָדָם קַדְמוֹן׳ אוֹ מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת**, כפי שהוסבר לעיל **אֲבָל בְּכָל אֹפֶן, הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְהַיְינוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁאֲמִתִּית הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּ׳אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ׳[17] שֶׁהַהִתְהַוּוּת הִיא דַּוְקָא מִמַּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ הוּא שֶׁמְּציאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ וְאֵין לוֹ עִלָּה וְסִבָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, מִכָּל־מָקוֹם, הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא עַל־יְדֵי מְמֻצָּעִים עַד לַמְּמֻצָּע דְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, לְפִי שֶׁהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא מֵהֶאָרָה בִּלְבַד שֶׁטְּפֵלָה וּבְטֵלָה לְךָ. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן עִנְיַן הַצִּמָּאוֹן שֶׁבִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת, דְּכֵיוָן שֶׁהַמַּלְכוּת הִיא הֶאָרָה בִּלְבַד,**

ביאור בדרך אפשר

וְאִם כֵּן הֲרֵי הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַיְינוּ שֶׁיִּהְיוּ חִלּוּקִים בַּמִּתְהַוִּים אַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְהַוּוּתָם הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי יָדוּעַ שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהַהִתְהַוּוּת תִּהְיֶה עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל (אוֹיף וויפל עס קֶען האָבן אַן אָרט אין שֵׂכֶל), וְעַל־פִּי הַשֵּׂכֶל אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת שֶׁבְּגֶדֶר הִתְחַלְּקוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּנַּ״ל, וְכֵיוָן שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּהְיוּ חִלּוּקִים בַּנִּבְרָאִים, וְשֶׁתִּהְיֶה הַהִתְהַוּוּת עַל־פִּי הַשֵּׂכֶל, לָכֵן לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַהִתְהַוּוּת מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי אִם דַּוְקָא עַל־יְדֵי מְמֻצָּעִים שֶׁל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁעַל־יָדָהּ הִיא הַהִתְהַוּוּת, אִם מִבְּחִינַת מַלְכוּת דְּ׳אָדָם קַדְמוֹן׳ אוֹ מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, אֲבָל בְּכָל אֹפֶן, הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא עַל־יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְהַיְינוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁאֲמִתִּית הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּ׳אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ׳[17] שֶׁהַהִתְהַוּוּת הִיא דַּוְקָא מִמַּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ הוּא שֶׁמְּציאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ וְאֵין לוֹ עִלָּה וְסִבָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, מִכָּל־מָקוֹם, הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא עַל־יְדֵי מְמֻצָּעִים עַד לַמְּמֻצָּע דְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, לְפִי שֶׁהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא מֵהֶאָרָה בִּלְבַד שֶׁטְּפֵלָה וּבְטֵלָה לְךָ. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן עִנְיַן הַצִּמָּאוֹן שֶׁבִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת, דְּכֵיוָן שֶׁהַמַּלְכוּת הִיא הֶאָרָה בִּלְבַד, הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּ׳אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ׳[17] שֶׁהַהִתְהַוּוּת הִיא דַּוְקָא מִמַּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ הוּא שֶׁמְּציאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאֵין לוֹ עִלָּה וְסִבָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם וכיוון שהוא עצמו לא נברא מסיבה שקדמה לו, יש לו את הכוח והיכולת לברוא ולהוות נבראים להיות ׳יש׳ מ׳אין׳ שלכאורה אינו מהווה סיבה להם כי מאחר שה׳יש׳ וה׳אין׳ הם בערך זה לזה לא נראה וניכר שה׳אין׳ הוא המקור ל׳יש׳. ובכל אופן, רק הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שלא קדמה לו עילה וסיבה, הוא לבדו בכוחו ויכולתו להוות יש ונברא מאין ואפס וכיוון שכך ברור שסוף סוף כל ההתהוות היא מעצמותו ומהותו **מִכָּל־מָקוֹם, הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל** הפעולה שבאמצעותה הנבראים הפכו למציאות בפועל **הִיא עַל־יְדֵי מְמֻצָּעִים** כוחות של הקדוש־ברוך־הוא שהאור האלוקי מלובש בהם והם ״ממוצעים״ שדרכם הקדוש־ברוך־הוא מבצע את רצונו לברוא עולמות ונבראים על ידי ירידת האור האלוקי מדרגה לדרגה **עַד לַמְּמֻצָּע דְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת** שבאמצעותה היא, כאמור, ההתהוות בפועל. **וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים** ולא ״אתה״ מקור חיים, **לְפִי שֶׁהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל** כפי שהדבר בא לדי גילוי למעשה **הִיא מֵהֶאָרָה בִּלְבַד** אור אלוקי שירד דרגות רבות והוא אור מועט ביותר שדומה להארה מועטת של מקור אור גדול שמאיר באור רב ועצום וההארה המועטת שאיננה אתה בעצמך אלא **שֶׁטְּפֵלָה וּבְטֵלָה לְךָ. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן עִנְיַן הַצִּמָּאוֹן** והתשוקה להתקרב אל האלוקות שלמעלה ממנה **שֶׁבִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת, דְּכֵיוָן שֶׁהַמַּלְכוּת הִיא**

17) סימן כ.

ביאור בדרך אפשר

הֶאָרָה מועטת **בִּלְבַד, וְכָל הֶאָרָה הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ** ללא כל יחס ודמיון **לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** ורחוקה ממנו מאד, **לָכֵן הִיא בְּרָצֹא וְצִמָּאוֹן שֶׁרוֹצָה** להתקרב אל הקדוש־ברוך־הוא בעצמו עד כדי איבוד המציאות העצמית ורצונה ושאיפתה הוא **לְהִתְכַּלֵּל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ עִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּמַלְכוּת כְּפִי שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת** (שעל זה נאמר ״ואשפוך את נפשי לפני ה׳״, ״ואני תפילה״, כאמור לעיל) אשר למרות שעניינו של עולם האצילות הוא אלוקות ועדיין אין בו נבראים המסתירים על האור האלוקי, בכל זאת כיון שבעולם האצילות כבר יש הגדרות של עשר ספירות (עם ׳אורות׳ ו׳כלים), ספירת המלכות מרגישה ריחוק ושואפת להתקרב ולהיכלל באלוקות. **וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר הַמַּלְכוּת יוֹרֶדֶת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** העולמות הבאים לאחר עולם האצילות בסדר ההשתלשלות הם עולמות בריאה, יצירה, עשייה שבכל אחד מהם הנבראים הם יותר ״יש״ ו׳מציאות׳ ובכל אחד מהם האלוקות נעלמת ומסתתרת יותר מאשר בעולם שלפניו, ועד שבעולם העשיה נברא עולם גשמי שבו אין גילוי אלוקות **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18] **וּמִשָּׁם יִפָּרֵד, שֶׁהַנִּבְרָאִים הֵם נִפְרָדִים** מהמקור האלוקי שמהווה ומחיה אותם ולמרות שבלעדיו אין להם קיום אמיתי ובעצם אין להם שום מציאות עצמאית משלהם, בכל זאת הם נפרדים מאלוקות ואינם מכירים ומרגישים את האור האלוקי שמהווה ומחיה אותם, **וּמִכָּל־מָקוֹם** למרות שהם נפרדים ונראים בעיני עצמם ״יש״ ו׳מציאות׳ **גַּם בָּהֶם יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הַפּוֹעֵל** הבורא **בַּנִּפְעָל** הנברא **שֶׁמְּהַוֶּה וּמְקַיֵּם אוֹתָם בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע** מחדש כמבואר בחסידות בהרחבה שבדבר הנברא יש מאין יש צורך בהתחדשות מתמדת של הכוח המהווה ואם הוא ייפסק אפילו לרגע, הנבראים יחזרו להיות אין ואפס כמו לפני הבריאה, **וּמִצַּד זֶה** מפני הריחוק הגדול ותחושת הפירוד **הוּא עִנְיַן הַצִּמָּאוֹן בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת,**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁרוֹצָה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה להתקרב אל הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **וְלִהְיוֹת נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** תוך איבוד של מציאותה. **וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה בַּנְּשָׁמָה** שבדומה לספירת המלכות אף היא חשה ריחוק גדול מהקדוש־ברוך־הוא, **דְּמֵאַחַר שֶׁהַנְּשָׁמָה יָרְדָה לְמַטָּה** וכאמור מדובר בירידה גדולה ביותר (״מאיגרא רמא לבירא עמיקתא״ — מגג גבוה לבור עמוק) **וְנִתְלַבְּשָׁה בַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית** שמעלימה ומסתירה על האלוקות וכמבואר בחסידות בהרחבה שתכלית הירידה של הנפש האלוקית היא כדי לברר ולהעלות לקדושה גם את הנפש הבהמית (ואת הגוף הגשמי) וצורת הפעולה של הנפש האלוקית על הנפש הבהמית היא בדרך ׳התלבשות׳, מתוך קירוב והתעסקות ישירה, **הִנֵּה עִם הֱיוֹתָהּ** של הנשמה **חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ, וְגַם בִּשְׁעַת הַחֵטְא הִיא בְּאָמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ**[19] כמבואר בתניא ובמקומות רבים בתורת החסידות שהנפש האלוקית קשורה ודבוקה בקדוש־ברוך־הוא בעצם מהותה וגם אם ברבדים חיצוניים שלה יכול להיווצר פגם בעקבות חטא, הרי פנימיות הנפש נשארת בדבקות ובנאמנות מלאה לקדוש־ברוך־הוא אפילו בשעת החטא ואם כן לכאורה הירידה לא פוגעת בה כל כך, **מִכָּל־מָקוֹם, מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ** של הנפש האלוקית **בַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמִּשְׁקַעַת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְגַם בִּדְבָרִים חָמְרִיִּים** שהם יותר גסים ומגושמים מאשר דברים גשמיים, **שֶׁזֶּהוּ שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, לִהְיוֹתָהּ כְּמוֹ בְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ שַׂיָּכוּת כְּלָל לְעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים כִּי אִם לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְחָמְרִיִּים, הִנֵּה מִצַּד זֶה** מתוך תחושת הפירוד והריחוק שנובעת מהירידה **נַעֲשֶׂה רָצוֹא וְצִמָּאוֹן בַּנְּשָׁמָה** האלוקית, **שֶׁרְצוֹנָהּ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה עַד שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

1 הֶאָרָה הִיא בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לָכֵן הִיא
2 בְּרָצֹא וְצִמָּאוֹן שֶׁרוֹצָה לְהִתְכַּלֵּל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ
3 עִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּמַלְכוּת כְּפִי שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת. וּבִפְרָט
4 כַּאֲשֶׁר הַמַּלְכוּת יוֹרֶדֶת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ
5 שֶׁכָּתוּב[18] וּמִשָּׁם יִפָּרֵד, שֶׁהַנִּבְרָאִים הֵם נִפְרָדִים, וּמִכָּל־
6 מָקוֹם גַּם בָּהֶם יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הַפּוֹעֵל בַּנִּפְעָל שֶׁמְּהַוֶּה מְחַיֶּה
7 וּמְקַיֵּם אוֹתָם בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע, וּמִצַּד זֶה הוּא עִנְיַן הַצִּמָּאוֹן
8 בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת, שֶׁרוֹצָה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה וְלִהְיוֹת נִכְלֶלֶת
9 בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.
10 וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה בַּנְּשָׁמָה, דְּמֵאַחַר
11 שֶׁהַנְּשָׁמָה יָרְדָה לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בַּנֶּפֶשׁ
12 הַבְּהֵמִית, הִנֵּה עִם הֱיוֹתָהּ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ, וְגַם
13 בִּשְׁעַת הַחֵטְא הִיא בְּאָמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ[19], מִכָּל־מָקוֹם,
14 מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמִּשְׁקַעַת בִּדְבָרִים
15 גַּשְׁמִיִּים וְגַם בִּדְבָרִים חָמְרִיִּים, שֶׁזֶּהוּ שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם
16 נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, לִהְיוֹתָהּ כְּמוֹ בְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ שַׂיָּכוּת
17 כְּלָל לְעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים כִּי אִם לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים
18 וְחָמְרִיִּים, הִנֵּה מִצַּד זֶה נַעֲשֶׂה רָצוֹא וְצִמָּאוֹן בַּנְּשָׁמָה,
19 שֶׁרְצוֹנָהּ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה עַד שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ
20 יִתְבָּרֵךְ. וְהַיְנוּ, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁבְּמַלְכוּת,
21 נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהַמַּלְכוּת הִיא הֶאָרָה בִּלְבַד, וְלָכֵן הִיא
22 מִתְפַּלֶּלֶת וּצְמֵאָה לִהְיוֹת נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כָּךְ
23 גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה וְהַצִּמָּאוֹן שֶׁבַּנְּשָׁמָה הוּא לִהְיוֹת נִכְלָל
24 בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשִׁי
25 לִפְנֵי הֲוָיָ׳ (לִפְנֵי דַּיְקָא), שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת נִכְלָל בְּעַצְמוּתוֹ
26 יִתְבָּרֵךְ.

44 שֶׁרוֹצָה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה לְהִתְקָרֵב אֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וְלִהְיוֹת
45 נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ תּוֹךְ אִיבּוּד שֶׁל מְצִיאוּתָהּ.
46 וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה בַּנְּשָׁמָה שֶׁבְּדּוּמָה לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת אַף
47 הִיא חֹשֶׁה רִיחוּק גָּדוֹל מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, דְּמֵאַחַר שֶׁהַנְּשָׁמָה יָרְדָה
48 לְמַטָּה וּכְאָמוּר מְדֻבָּר בִּירִידָה
49 גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר (״מֵאִיגְּרָא רָמָא
50 לְבִירָא עֲמִיקְתָּא״ — מִגַּג גָּבוֹהַּ
51 לְבוֹר עָמוּק) וְנִתְלַבְּשָׁה
52 בַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמַּעְלִימָה
53 וּמַסְתִּירָה עַל הָאֱלוֹקוּת וּכְמְבֹאָר
54 בַּחֲסִידוּת בְּהַרְחָבָה שֶׁתַּכְלִית
55 הִירִידָה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלוֹקִית הִיא
56 כְּדֵי לְבָרֵר וְלְהַעֲלוֹת לִקְדֻשָּׁה גַּם
57 אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית (וְאֶת הַגּוּף
58 הַגַּשְׁמִי) וְצוּרַת הַפְּעֻלָּה שֶׁל
59 הַנֶּפֶשׁ הָאֱלוֹקִית עַל הַנֶּפֶשׁ
60 הַבְּהֵמִית הִיא בְּדֶרֶךְ ׳הִתְלַבְּשׁוּת׳,
61 מִתּוֹךְ קִירוּב וְהִתְעַסְּקוּת יְשִׁירָה,
62 הִנֵּה עִם הֱיוֹתָהּ שֶׁל הַנִּשְׁמָה
63 חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ,
64 וְגַם בִּשְׁעַת הַחֵטְא הִיא
65 בְּאָמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ[19]
66 כְּמְבֹאָר בְּתַנְיָא וּבְמְקוֹמוֹת רַבִּים
67 בְּתּוֹרַת הַחֲסִידוּת שֶׁהַנֶּפֶשׁ
68 הָאֱלוֹקִית קְשׁוּרָה וּדְבוּקָה
69 בְּקַדּוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעֶצֶם מְהוּתָהּ
70 וְגַם אִם בְּרִבְדִּים חִיצוֹנִיִּים שֶׁלָּהּ
71 יָכוֹל לְהִיוָּצֵר פְּגַם בְּעֵקְבוֹת חֵטְא,
72 הֲרֵי פְּנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ נִשְׁאֶרֶת
73 בְּדֶבֶקוּת וּבֶאֱמוּנוֹת מְלֵאָה
74 לְקַדּוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲפִילוּ בִּשְׁעַת
75 הַחֵטְא וְאִם כֵּן לְכְאוֹרָה הִירִידָה
76 לֹא פּוֹגַעַת בָּהּ כֹּל כָּךְ, מִכָּל־
77 מָקוֹם, מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ
78 שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלוֹקִית בַּנֶּפֶשׁ
79 הַבְּהֵמִית שֶׁמִּשְׁקַעַת
80 בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְגַם בִּדְבָרִים חָמְרִיִּים
81 מֵאֲשֶׁר דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁזֶּהוּ שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית,
82 לִהְיוֹתָהּ כְּמוֹ בְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ שַׂיָּכוּת כְּלָל לְעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים
83 כִּי אִם לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְחָמְרִיִּים, הִנֵּה מִצַּד זֶה מתוך תחושת
84 הפירוד והריחוק שנובעת מהירידה נַעֲשֶׂה רָצוֹא וְצִמָּאוֹן בַּנְּשָׁמָה
85 האלוקית, שֶׁרְצוֹנָהּ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה עַד שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ
86 יִתְבָּרֵךְ.

---

18) בראשית ב, יו״ד. 19) תניא ספכ״ד.

ביאור בדרך אפשר

וְהַיְנוּ, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁבְּמַלְכוּת, נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהַמַּלְכוּת הִיא הֶאָרָה בִּלְבַד, וְלָכֵן הִיא מִתְפַּלֶּלֶת וּצְמֵאָה ומשתוקקת **לִהְיוֹת נִכְלֶלֶת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כָּךְ גַּם עִנְיַן הַתְּפִלָּה וְהַצְּמָאוֹן שֶׁבְּנִשְׁמָה הוּא לִהְיוֹת נִכְלָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי הַוְיָ׳ (לִפְנֵי דַּיְיקָא), שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת נִכְלָל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** שהיא למעלה מבחינת האלוקות הנרמזת בשם הוי׳ ונקראת ״לפני הוי׳״ (על דרך המבואר לגבי הכתוב ביום הכיפורים ״כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם לפני ה׳ תטהרו״, היינו שכפרת העוונות נמשכת מדרגא כזו באלוקות שנעלית משם הוי׳ ובה החטא לא פוגם מלכתחילה).

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת (שֶׁכְּנֶגְדָּם תִּקְּנוּ תְּפִלּוֹת והרי אנו עוסקים בנושא התפילות של הנשמה ושל ספירת המלכות) **שֶׁבָּהֶם כְּתִיב[20] אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַהְוָיָ׳, אִשֶּׁה רֵיחַ הוּא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**, היינו של הדברים התחתונים והדברים שבעולם הזה והתעלות שלהם לאלוקות מלמטה למעלה כטבע האש (״אשה״) לעלות מלמטה למעלה **וְנִיחוֹחַ לַהְוָיָ׳ הוּא הַמְשָׁכָה** של האור האלוקי העליון **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** לעולמות ולנבראים התחתונים, **דְּנִיחוֹחַ הוּא** (גם) **מִלְּשׁוֹן[21] חוּת** ׳להנמיך׳ ולרדת **דַּרְגָּא[22]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרֻכָּה בְּהֶמְשֵׁךְ** קבוצה של מאמרים שהראשון שבהם הוא בדיבור־המתחיל **בָּאתִי לְגַנִּי[23] ב׳ הָעִנְיָנִים שֶׁבַּקָּרְבָּנוֹת,** האחד - **הַעֲלָאָה** של הגשמיות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** והתקרבותה לאלוקות **וְהַמְשָׁכָה** של האלוקות **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. דְּקָרְבָּנוֹת הוּא** מצד עניין אחד **עִנְיַן קֵרוּב הַכֹּחוֹת כו׳** של האדם המביא את הקרבן לאלוקות וקדושה, **וְרֵיחַ הַקָּרְבָּנוֹת עוֹלֶה** מלמטה למעלה לדרגות גבוהות **עַד רָזָא** הסוד **דְּאֵין־סוֹף[24], שֶׁהוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ אִשֶּׁה רֵיחַ, וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ נִיחוֹחַ לַהְוָיָ׳, נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי[25]. וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ[26] וְהִנֵּה סֻלָּם[27] זֶה הַכֶּבֶשׁ, מֵצַב אַרְצָה זֶה מִזְבֵּחַ, מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי[28], וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁרִיחָן עוֹלֶה לַשָּׁמַיִם, וְהַיְנוּ, שֶׁבַּתְּחִלָּה הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה שֶׁעַל־יְדֵי הַסֻּלָּם עַד שֶׁעוֹלֶה הַשָּׁמַיְמָה, וְגַם אַחֲרֵי הַהַעֲלָאָה נִשְׁאָר הַסֻּלָּם מֵצַב אַרְצָה, לְפִי שֶׁעִקַּר הַכַּוָּנָה הוּא שֶׁאַחֲרֵי הַהַעֲלָאָה יֶמְשַׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה, וְהַיְנוּ שֶׁאוֹתָהּ הַמַּדְרֵגָה שֶׁבָּהּ הָיְתָה הַהַעֲלָאָה, הִנֵּה מַדְרֵגָה זוֹ עַצְמָהּ תֵּמְשַׁךְ לְמַטָּה. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[29] סֻלָּם דָּא צְלוֹתָא, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הַתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת עִנְיָנָהּ הַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה, דְּעִנְיַן הַהַעֲלָאָה שֶׁבַּתְּפִלָּה הוּא עִנְיַן הָרָצוֹא וְהַצְּמָאוֹן שֶׁרוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה וּלְהִתְכַּלֵּל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּנַ״ל, וְזֶהוּ מַה שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ[26] על הכתוב בחלום יעקב אבינו וְהִנֵּה סֻלָּם[27] זֶה הַכֶּבֶשׁ שדרכו עולים למזבח בדוגמת סולם שעולים בו מלמטה למעלה, מֵצַב אַרְצָה זֶה מִזְבֵּחַ, שכתוב בו מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי[28] והרי הארץ (״מוצב ארצה״) היא אדמה, וְרֹאשׁוֹ של הסולם מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת שמקריבים אותם בארץ שֶׁרִיחָן עוֹלֶה לַשָּׁמַיִם, וְהַיְנוּ, שֶׁבַּתְּחִלָּה בשלב ראשון של עבודת הקרבנות הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה שֶׁעַל־יְדֵי הַסֻּלָּם שעולה מלמטה מטה ומוסיף ועולה עַד שֶׁעוֹלֶה הַשָּׁמַיְמָה, וְגַם אַחֲרֵי הַהַעֲלָאָה וההתקרבות לדרגות גבוהות באלוקות (״השמימה״), עדיין נִשְׁאָר הַסֻּלָּם מֵצַב אַרְצָה ואיננו מתנתק מהקשר שלו לארץ, וזאת לְפִי שֶׁעִקַּר הַכַּוָּנָה הוּא שֶׁאַחֲרֵי הַהַעֲלָאָה שבה יש התעלות של הגשמיות למעלה יֶמְשַׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה, וְהַיְנוּ שֶׁאוֹתָהּ הַמַּדְרֵגָה שֶׁבָּהּ הָיְתָה הַהַעֲלָאָה, הִנֵּה מַדְרֵגָה זוֹ עַצְמָהּ תחזור ו- תֵּמְשַׁךְ ותתגלה לְמַטָּה ויהיה למטה גילוי אלוקות ממקור נעלה ביותר.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[29] סֻלָּם דָּא צְלוֹתָא זו תפילה, **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הַתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת עִנְיָנָהּ** הפנימי הוא כמו עניינם של הקרבנות שהוא **הַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה** גם יחד, **דְּעִנְיַן הַהַעֲלָאָה שֶׁבַּתְּפִלָּה הוּא עִנְיַן הָרָצוֹא וְהַצְּמָאוֹן** השאיפה והתשוקה **שֶׁרוֹצֶה לַעֲלוֹת** מגשמיות העולם הזה **לְמַעְלָה** להתקרב לאלוקות והרצון הוא חזק עד כדי כך שהאדם נמצא בתשוקה לאבד את

ביאור בדרך אפשר

אחרי ההעלאה **נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכָה** של האלוקות **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ נִיחוֹחַ לַהְוָיָ׳,** כמאמר חכמינו ז״ל שבקרבנות נאמר ״ריח ניחוח לה׳״ משום **נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי[25]** ונחת רוח זו גורמת שתהיה המשכה והתגלות של אלוקות מלמעלה למטה.

---

20) ויקרא א, ט. פינחס כח, ח. ועוד. 21) יבמות סג, א. 22) ראה בכ״ז לקו״ת פינחס עו, א. שמע״צ צב, ד. ועוד. 23) ה׳שי״ת פ״ב (סה״מ תש״י ס״ע 112 ואילך). 24) ראה זהר ח״ב רלט, א. ח״ג כו, ב. 25) תו״כ ופרש״י ויקרא א, ט. 26) ב״ר פס״ח, יב. 27) ויצא כח, יב. 28) יתרו כ, כא. 29) ח״א רסו, ב. ח״ג שו, ב. תקו״ז תמ״ה (פג, א).

ביאור בדרך אפשר

מציאותו, להגיע לכלות הנפש **וּלְהִתְכַּלֵּל בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּנַּ״ל, וְזֶהוּ וְרֹאשׁוֹ** של הסולם, ובעניינו, סולם התפילה, **מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה, בְּהֵ״א הַיְדִיעָה** כלומר, הפסוק מדייק ואינו אומר שהסולם מגיע לשמים סתם אלא לשמים הידועים, **שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם**[30] סתם [=התוספת ׳השמימה׳ מראה על עומק בתוך עומק] (כפי שאמר שלמה המלך לגבי בית המקדש ״השמים ושמי השמים לא יכלכלוך [לא יהיו ׳כלים׳ להכיל אותך, את הקדוש־ברוך־הוא] ואף כי הבית הזה [בית המקדש, כן יהיה מקום ראוי להכיל את השראת השכינה], **וְהוּא עִנְיַן הָרָצוֹא וְהַצְמָאוֹן** לא רק לאותן דרגות באלוקות שנמשכות מדרגה לדרגה בסדר השתלשלות אלא שאיפה ותשוקה להתקרב ולהתעלות **לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** לאחר ההעלאה **וְאַחַר־כָּךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** וההתגלות **לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ** כאמור **עִקַּר הַכַּוָּנָה, שֶׁלְּאַחֲרֵי הַהַעֲלָאָה, הִנֵּה מֵאוֹתָהּ הַבְּחִינָה שֶׁבָּהּ הָיְתָה הַהַעֲלָאָה, יֶמְשַׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה.**

ד) וְהִנֵּה עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת נִתְּנָה לָאָדָם דַּוְקָא, שֶׁנִּקְרָא אָדָם עַל שֵׁם אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן[31]**, וְהַיְנוּ שֶׁבִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַהַעֲלָאָה לְמַעְלָה וְהַהַמְשָׁכָה מִשָּׁם, צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַעֲלָאָה וְהַמְשָׁכָה עַל־יְדֵי מִי שֶׁהוּא שַׁיָּךְ לְזֶה. וְלָכֵן נִתְּנָה עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת לָאָדָם דַּוְקָא, שֶׁלְּהִיוֹתוֹ אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן, בְּכֹחוֹ לְהַעֲלוֹת לְמַעְלָה וּלְהַמְשִׁיךְ מִשָּׁם. וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיַן אָדָם אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן, הֲרֵי הַנִּבְרָאִים הֵם בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְגַבֵּי הַבּוֹרֵא, וְאִם כֵּן, אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר עַל נִבְרָא שֶׁהוּא אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן. וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים קֻשְׁיָא דִּגְמָתָהּ בְּפֵרוּשׁ אָדָם הָעֶלְיוֹן, הֲרֵי עָלָיו יִתְבָּרֵךְ נֶאֱמַר**[32] כִּי לֹא אָדָם הוּא, וְאִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר עָלָיו תֹּאַר אָדָם. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָדָם הַתַּחְתּוֹן לְמַטָּה יֵשׁ בּוֹ רְמַ״ח אֵבָרִים וְשָׂסָ״ה גִּידִים, וְיָדוּעַ שֶׁרְמַ״ח אֵבָרִים הֵם כְּנֶגֶד רְמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וְשָׂסָ״ה גִּידִים כְּנֶגֶד שָׂסָ״ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה**[33]**, וְלָכֵן, עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, רְמַ״ח פִּקּוּדִין דְּאִינּוּן רְמַ״ח אֵיבָרִין דְּמַלְכָּא**[34]**, נַעֲשֶׂה צִיּוּר אָדָם הָעֶלְיוֹן, וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ לֹא אָדָם הוּא, מִכָּל־מָקוֹם, עַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשֶׂה בְּחִינַת וְעַל**

ביאור בדרך אפשר

אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן בגלל הדמיון שיש לו לקדוש־ברוך־הוא, כביכול, **בְּכֹחוֹ לְהַעֲלוֹת** את הגשמיות **לְמַעְלָה וּלְהַמְשִׁיךְ** אלוקות **מִשָּׁם** מלמעלה למטה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיַן מהי המשמעות הפנימית של האמירה **אָדָם אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן** במובן זה שקיים דמיון כלשהו בין האדם והקדוש־ברוך־הוא, **הֲרֵי** כל **הַנִּבְרָאִים** גם הנעלים ביותר **הֵם בְּאֵין־עֲרוֹךְ לְגַבֵּי הַבּוֹרֵא** שכן ׳בורא׳ ו׳נברא׳ הם מהות שונה לחלוטין שהמרחק ביניהם אבסלוטי ולא יחסי, **וְאִם כֵּן, אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר עַל נִבְרָא** כלשהו **שֶׁהוּא אֶדְּמֶה לְעֶלְיוֹן** והרי העליון הוא ׳בורא׳ שמעצם מהותו הוא שייך להגדרה אחרת לחלוטין מאשר ה׳נברא׳?.

וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים קֻשְׁיָא דִּגְמָתָהּ קושי דומה לקושי זה **בְּפֵרוּשׁ** הביטוי **אָדָם הָעֶלְיוֹן** היינו שהקדוש־ברוך־הוא נקרא בתואר ׳אדם׳ כאמור במעשה המרכבה שראה יחזקאל הנביא ״ועל דמות הכסא, דמות כמראה אדם״, **הֲרֵי עָלָיו יִתְבָּרֵךְ נֶאֱמַר**[32] **כִּי לֹא אָדָם הוּא, וְאִם כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר עָלָיו תֹּאַר אָדָם,** תואר שיש לו משמעות כאילו הקדוש־ברוך־הוא דומה, כביכול, במובן מסוים לבן אדם? **אַךְ** ביאור **הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָדָם הַתַּחְתּוֹן לְמַטָּה בן־אדם גשמי יֵשׁ בּוֹ רְמַ״ח (248) אֵבָרִים וְשָׂסָ״ה (365) גִּידִים, וְיָדוּעַ שֶׁרְמַ״ח אֵבָרִים הֵם כְּנֶגֶד רְמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וְשָׂסָ״ה גִּידִים כְּנֶגֶד שָׂסָ״ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה**[33]**, וְלָכֵן, עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, רְמַ״ח פִּקּוּדִין** פקודות, ציוויים **דְּאִינּוּן** שהם **רְמַ״ח אֵיבָרִין דְּמַלְכָּא**[34] אבריו של המלך, הקדוש־ברוך־הוא כביכול, **נַעֲשֶׂה צִיּוּר** דמות **אָדָם הָעֶלְיוֹן, וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ** הקדוש־ברוך־הוא **לֹא אָדָם הוּא, מִכָּל־מָקוֹם, עַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשֶׂה** נוצרת **בְּחִינַת וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא**

---

30) ראה גם סה״מ קונטרסים ח״ב שיט, א. 31) ספר עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח״ב סל״ג. של״ה כ, ב. רסח, ב. שא, ב. ועוד. 32) שמואל־א טו, כט. 33) זח״א קע, ב. 34) תניא רפכ״ג בשם התיקונים (ראה תקו״ז ת״ל — עד, סע״א).

ביאור בדרך אפשר

דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם[35], **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב**[36] **וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם,** ומכך שהמילה ״אותם״ כתובה בפסוק בלי וא״ו, **אַתֶּם כְּתִיב,** דרשו חכמינו ז״ל **מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ עֲשָׂאוּנִי** בזכות עשיית המצוות (״ועשיתם אותם״) הקדוש־ברוך־הוא מעלה על בני ישראל כאילו עשו אותו, כביכול, כלומר, כיוון שקיום המצוות מכוון כנגד עניינים שונים באלוקות (״רמ״ח אברין דמלכא״) הרי קיום המצוות גורם, כביכול, תוספת בעניינים אלה באלוקות, ״כאלו עשאוני״ וקיום המצוות של בני ישראל גורם את היצירה של בחינת ׳אדם העליון׳ באלוקות. **וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם כֵּן מַה שֶּׁאָדָם הַתַּחְתּוֹן הוּא אֲדֻמָּה לְעֶלְיוֹן** למרות שאכן אין כל דמיון בין האדם והקדוש־ברוך־הוא ובין בורא ונברא קיים ריחוק הערך מוחלט, **דְּכֵינָן שֶׁבְּחֵינַת דְּמוּת אָדָם הָעֶלְיוֹן נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁל הָאָדָם הַתַּחְתּוֹן** שהאדם הוא היוצר (כביכול) את הבחינה הזו באלוקות, **וְכַנַּ״ל שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ הֲרֵי** הקדוש־ברוך־הוא **לֹא אָדָם הוּא, וְכָל עִנְיַן אָדָם הָעֶלְיוֹן הִנֵּה** הוא נעשה ונוצר **עַל־יְדֵי הַ׳נְּתִינַת כֹּחַ׳ שֶׁנָּתְנוּ לָאָדָם לְמַטָּה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה׳ אֶת אָדָם הָעֶלְיוֹן,** ומאחר שמלמעלה ניתנה לאדם התחתון אפשרות לעשות, כביכול, את בחינת ׳אדם העליון׳ **הֲרֵי בָּזֶה גּוּפָא** עצמו **הִיא הַשַּׁיָּכוּת דְּהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן לְהָאָדָם הָעֶלְיוֹן, וְלָכֵן נִקְרָא** האדם התחתון **אָדָם עַל שֵׁם אֲדֻמָּה לְעֶלְיוֹן.**

וְזֶהוּ גַּם כֵּן הביאור הפנימי בענין **מַה שֶּׁכָּתוּב**[37] **כֹּה אָמַר הֲוָי׳ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ, וְיָדוּעַ שֶׁעִנְיַן הַמְּלוּכָה שַׁיָּךְ רַק עַל דָּבָר שֶׁבְּעֶרְכָּךְ,** היינו שקיים יחס מסוים בין המלך ומי שעליהם הוא מולך, **שֶׁזֶּהוּ הַהֶפְרֵשׁ** ההבדל **בֵּין מְלוּכָה לְמֶמְשָׁלָה, שֶׁמֶּמְשָׁלָה הִיא גַּם עַל אֵלּוּ שֶׁבְּאֵין־עָרוֹךְ** ואין להם כל יחס וערך אל המלך, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[38] **וּמַלְכוּתוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא **בַּכֹּל מָשָׁלָה, דְּעִנְיַן הַמֶּמְשָׁלָה הוּא עַל כֻּלָּם** בין אלה שיש להם יחס למלך ובין אלא שרחוקים מהמלך מרחק באין ערוך, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מְלוּכָה הוּא דַּוְקָא עַל מִי שֶׁהוּא בְּעֶרְכָּךְ. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְמַטָּה** בעולם הזה **שֶׁעִנְיַן הַמֶּמְשָׁלָה** של מושל בשר ודם **שַׁיָּךְ גַּם עַל בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת** ואדם יכול למשול ולשלוט על בהמות וחיות ולהנהיג אותן כרצונו, **אֲבָל עִנְיַן הַמְּלוּכָה, הֲרֵי אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא עַם**[39], **שֶׁהֵם** בני העם **בְּדוּמֶה לוֹ** ויש דמיון בינם ובין המלך, **דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁעַם הוּא מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוֹת, שֶׁהֵם דְּבָרִים נִפְרָדִים וְזָרִים וּרְחוֹקִים מִמַּעֲלַת הַמֶּלֶךְ**[40] (וכהמשך לשון רבנו הזקן בעניין זה, בשער היחוד והאמונה שבספר התניא, פרק ז: ״כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה עליהם וכן אפילו על שרים לבדם, רק ברוב עם דווקא הדרת מלך״), **מִכָּל־מָקוֹם,** למרות שהם זרים ונפרדים מהמלך **יֵשׁ לָהֶם** לבני העם **עֶרֶךְ אֵלָיו, וְלָכֵן שַׁיָּךְ עֲלֵיהֶם מְלוּכָה. וְעַל־פִּי־זֶה אֵינוֹ מוּבָן מַהוּ עִנְיַן הַמְּלוּכָה לְמַעְלָה,** היינו מהו עניין מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא על בני האדם **הֲרֵי יוֹתֵר מִשֶּׁאֵין־עָרוֹךְ הַבְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת לְהָאָדָם, אֵין־עָרוֹךְ הַנִּבְרָאִים, גַּם בְּחִיר הַנִּבְרָאִים שֶׁהוּא הָאָדָם, אֶל הַבּוֹרֵא** חוסר הדמיון וההשוואה בין הנבראים לבורא גדול יותר מאשר חוסר הדמיון וההשוואה בין האדם לבהמות וחיות, **וְאִם כֵּן, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ שֶׁהָאָדָם יִמְלֹךְ עַל בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת** וגם כאשר אדם מנהיג בהמות וחיות אין זו מלוכה אלא ממשלה, כאמור, **הֲרֵי מִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ עִנְיַן הַמְּלוּכָה לְמַעְלָה עַל הַנִּבְרָאִים** ומהי משמעות המלוכה של הקדוש־ברוך־הוא על בני ישראל ועל העולם בכלל?

---

35) יחזקאל א, כו. 36) בחוקותי כו, ג. ויק״ר פל״ה, ו. זח״ג קיג, א. 37) ישעי׳ מד, ו. 38) תהלים קג, יט. 39) בחיי וישב לח, ל. שם ר״פ בלק. תניא שעהיוה״א רפ״ז. ובכ״מ. 40) תניא שעהיוה״א שם.

ביאור בדרך אפשר

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּכֵיוָן שֶׁהָאָדָם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ ׳עוֹשֶׂה׳ ויוצר כביכול **אֶת** בחינת **הָאָדָם הָעֶלְיוֹן כַּנַּ״ל, וּמִשּׁוּם זֶה נִקְרָא אָדָם עַל שֵׁם אֲדָמָה לְעֶלְיוֹן, לְפִי שֶׁהוּא שַׁיָּךְ לָאָדָם הָעֶלְיוֹן כַּנַּ״ל, לָכֵן שַׁיָּךְ עִנְיָן הַמְּלוּכָה עַל הָאָדָם** כי יש בחינה באלוקות שכל עניינה ומציאותה תלויים, כביכול, באדם התחתון. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אָדָם הָרִאשׁוֹן הֲרֵי׳ מֶלֶךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ**[41], **דְּקֹדֶם בְּרִיאַת הָאָדָם לֹא הָיָה עִנְיַן הַמְּלוּכָה** של הקדוש־ברוך־הוא בעולם, **לְפִי שֶׁאֵין־עָרוֹךְ נִבְרָא לַבּוֹרֵא כַּנַּ״ל** וכשם ששליטה של אדם על בהמות וחיות איננה מלוכה, כי מעצם מהותם אין קשר ביניהם, כך הקדוש־ברוך־הוא לא היה מלך על הנבראים **וְרַק בִּבְרִיאַת הָאָדָם שֶׁהוּא אֲדָמָה לְעֶלְיוֹן** כמבואר לעיל בהרחבה **נִתְגַּלָּה עִנְיַן הַמְּלוּכָה** של הקדוש־ברוך־הוא. **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי בפסוק **הֲרֵי׳ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּבָּ״ה נִקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהֵם** בני ישראל **בְּחִינַת אָדָם**[42], **אֲדָמָה לְעֶלְיוֹן. וְעַל־יְדֵי הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל, נִמְשָׁךְ עִנְיַן הַמְּלוּכָה גַּם עַל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** כך **גַּם עַל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[43] **וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כּוֹ׳** כי אתה פעלתו **וְיָבִין כָּל יְצוּר** כי אתה יצרתו וההכרה במלכותו של הקדוש־ברוך־הוא לא תהיה נחלתם של בני ישראל בלבד אלא של כל הנבראים, **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיֵּשְׁנוּ תְּחִלָּה עִנְיַן הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל, אֲזַי נִמְשָׁךְ עִנְיַן הַמְּלוּכָה גַּם עַל כָּל יְצוּר וּפָעוּל,** כל הנבראים שבכל העולמות **עַד לַנִּבְרָאִים דְּעוֹלַם הָעֲשִׂיָּה**[44] שהם הנבראים התחתונים והגשמיים ביותר, וגם בהם תהיה ניכרת מלכותו של הקב״ה.

ה) אָמְנָם לאחר כל המבואר לעיל אודות מעלתו של האדם, עד כדי כך שהוא העושה והיוצר, כביכול, את בחינת ׳אדם העליון׳ **עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי קְרִיאַת שֵׁם אָדָם הוּא לְפִי שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ**[45] **אָמַר לָהֶן (הַקָּבָּ״ה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת) חָכְמָתוֹ (שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן) מְרֻבָּה מִשֶּׁלָּכֶם, הֵבִיא לִפְנֵיהֶם אֶת הַבְּהֵמָה וְאֶת הַחַיָּה וְאֶת הָעוֹף, אָמַר לָהֶם זֶה מַה שְׁמוֹ, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין, הֶעֱבִירָן לִפְנֵי אָדָם כּוֹ׳ אָמַר זֶה שׁוֹר זֶה חֲמוֹר וְכוּ׳. (אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה לְאָדָם הָרִאשׁוֹן) וְאַתָּה מַה שְׁמֶךָ, אָמַר לוֹ, אֲנִי נָאֶה לְהִקָּרֵא אָדָם, שֶׁנִּבְרֵאתִי מִן הָאֲדָמָה. וַאֲנִי מַה שְׁמִי, אָמַר לוֹ, לְךָ נָאֶה לְהִקָּרְאוֹת הֲרֵי׳*[46] שֶׁאַתָּה אָדוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתֶיךָ, וּמְסַיֵּם שָׁם, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב*[47] אֲנִי הֲרֵי׳ הוּא שְׁמִי, הוּא שְׁמִי שֶׁקָּרָא לִי אָדָם הָרִאשׁוֹן. וְנִמְצָא, שֶׁשֵּׁם אָדָם הוּא לְפִי שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, וּמִשְּׁמָעוּת הָעִנְיָן הוּא שֶׁשֵּׁם זֶה הוּא לִגְרִיעוּתָא, שֶׁשֵּׁם אָדָם הוּא לְפִי שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, וּמִשְּׁמָעוּת הָעִנְיָן הוּא שֶׁשֵּׁם זֶה הוּא לִגְרִיעוּתָא** והשם אדם מורה על הנחיתות

---

41) תהלים צג, א. וראה פדר״א פי״א. 42) ראה יבמות סא, רע״א. 43) נוסח תפלת מוסף דימים נוראים. 44) ראה סידור האריז״ל במקומו. 45) ב״ר פי״ז, ד. יל״ש בראשית רמז כג. 46) כ״ה (הוי׳) ביל״ש שם (וכ״ה בכ״מ בדא״ח). ובב״ר שם: אדנ־י. וראה עץ יוסף ועוד מפרשים לב״ר שם. 47) ישעי׳ מב, ח.

ביאור בדרך אפשר

והפחיתות של בני האדם, **וְלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁשֵּׁם אָדָם מוֹרֶה עַל הֱיוֹתוֹ אֲדָמָה לְעֶלְיוֹן** היינו ששם זה מורה על מעלתו וחשיבותו של האדם! **וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם לְפִי הַטַּעַם שֶׁנִּקְרָא אָדָם עַל שֵׁם שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, הֲרֵי** בעצם, לאמיתו של דבר **זֶה שֵׁם הַמַּעֲלָה, דְּהִנֵּה כְּתִיב**[48] הקדוש־ברוך־הוא אומר: **מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ** אני אשרה את שכינתי במרום וקדוש וכן באדם שהוא נדכה, עניו ושפל רוח, **וְאִם כֵּן, מַה שֶׁלַּקַּח** האדם **מִן הָאֲדָמָה, דְּהַיְנוּ יְסוֹד הָעָפָר שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר נָמוּךְ מִכָּל** ארבעת **הַיְסוֹדוֹת** אש, רוח, מים ועפר, **הֲרֵי זֶה מוֹרֶה עַל מַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ, דְּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ דַּוְקָא** ודווקא בגלל שנברא מהיסוד הנחות ביותר והוא שפל ביותר, האדם ראוי לכך שהשכינה תשרה בו כמו ב״מרום וקדוש״ וכיון שכך אין סתירה בין הביאור שהשם אדם הוא על שם ״אדמה לעליון״ לביאור שהאדם נקרא בשם זה בשל העובדה שנברא מהאדמה, כי דווקא פחיתותו היא סיבה למעלה וחשיבות גדולה. **וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַמִּצְוֹת שֶׁהֵם בְּדָבָרִים גַּשְׁמִיִּים** נחותים **דַּוְקָא** ולכאורה יש בכך משום פחיתות לעומת עבודת ה׳ רוחנית באמצעות המוח והלב, אך לאמיתו של דבר זו מעלה גדולה וחשובה כי באמצעות המצוות מקדשים ומעלים את גשמיות העולם. **אָמְנָם** אף שהסתירה בין שני הביאורים מיושבת, עדיין יש מקום לשאול: **עַל־פִּי הָאָמוּר שֶׁעִקַּר הַמַּעֲלָה** של האדם **הִיא מִצַּד הִתְהַוּוּתוֹ מִיסוֹד הָעָפָר שֶׁהוּא הַנָּמוּךְ מִכָּל** ארבעת **הַיְסוֹדוֹת, הָיָה צָרִיךְ לְהִקָּרֵא בְּשֵׁם שֶׁמּוֹרֶה**

1 וְלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁשֵּׁם אָדָם
2 מוֹרֶה עַל הֱיוֹתוֹ אֲדָמָה לְעֶלְיוֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם לְפִי
3 הַטַּעַם שֶׁנִּקְרָא אָדָם עַל שֵׁם שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, הֲרֵי
4 זֶה שֵׁם הַמַּעֲלָה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[48] מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן
5 וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ, וְאִם כֵּן, מַה שֶׁלַּקַּח מִן הָאֲדָמָה,
6 דְּהַיְנוּ יְסוֹד הָעָפָר שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר נָמוּךְ מִכָּל הַיְסוֹדוֹת,
7 הֲרֵי זֶה מוֹרֶה עַל מַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ, דְּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ
8 אֶשְׁכֹּן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ דַּוְקָא. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר
9 בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַמִּצְוֹת שֶׁהֵם בְּדָבָרִים גַּשְׁמִיִּים דַּוְקָא.
10 אָמְנָם, עַל־פִּי הָאָמוּר שֶׁעִקַּר הַמַּעֲלָה הִיא מִצַּד
11 הִתְהַוּוּתוֹ מִיסוֹד הָעָפָר שֶׁהוּא הַנָּמוּךְ מִכָּל הַיְסוֹדוֹת,
12 הָיָה צָרִיךְ לְהִקָּרֵא בְּשֵׁם שֶׁמּוֹרֶה עַל הָעָפָר, וְלָמָּה נִקְרָא
13 בְּשֵׁם אָדָם שֶׁמּוֹרֶה עַל הָאֲדָמָה. וְעוֹד זֹאת, שֶׁמִּצַּד
14 הַהִתְהַוּוּת מִן הָעָפָר, הֲרֵי הַכֹּל הָיָה מִן הָעָפָר[49], וְאִם
15 כֵּן מַהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין הָאָדָם לִשְׁאָר הַנִּבְרָאִים. וּמִזֶּה
16 שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם אָדָם דַּוְקָא, מוּכָח, שֶׁמַּעֲלָתוֹ אֵינָהּ מִצַּד
17 הִתְהַוּוּתוֹ מִן הָעָפָר כְּמוֹ שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, כִּי אִם שֶׁנִּבְרָא
18 מִן הָאֲדָמָה דַּוְקָא.
19 אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[50] ד׳ שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ
20 לָאָרֶץ כְּנֶגֶד ד׳ תְּקוּפוֹתֶיהָ, אֶרֶץ, תֵּבֵל, אֲדָמָה,
21 אַרְקָא. אֶרֶץ כְּנֶגֶד תְּקוּפַת נִיסָן, שֶׁהִיא מְרִיצָה אֶת
22 פֵּרוֹתֶיהָ וְכוּ׳, אֲדָמָה כְּנֶגֶד תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי (שֶׁאָז גְּשָׁמִים
23 יוֹרְדִים), שֶׁהָאָרֶץ עֲשׂוּיָה בּוּלִין בּוּלִין (חֲתִיכוֹת) שֶׁל
24 אֲדָמָה. וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם נִבְרָא בִּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי שֶׁהָאֲדָמָה
25 מְקַבֶּלֶת גַּם כֵּן מַיִם, לָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם אָדָם, לְפִי שֶׁנִּבְרָא
26 מִן הָאֲדָמָה, דְּהַיְנוּ מִמַּיִם וְעָפָר. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה יָדוּעַ
27 שֶׁמַּיִם וְעָפָר הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא וְעָלְמָא
28 דְּאִתְגַּלְיָא. מַיִם הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, שֶׁהַנִּבְרָאִים
29 דְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא הֵם דְּבוּקִים וּבְטֵלִים בִּמְקוֹרָם,

ביאור בדרך אפשר

עַל הֶעָפָר, וְלָמָּה נִקְרָא בְּשֵׁם אָדָם שֶׁמּוֹרֶה עַל הָאֲדָמָה.? וְעוֹד זֹאת, שֶׁמִּצַּד הַהִתְהַוּוּת מִן הֶעָפָר, הֲרֵי נאמר בקוהלת כי **הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר**[49] והכוונה לכל הנבראים ולא רק לאדם, **וְאִם כֵּן מַהוּ הַהֶפְרֵשׁ** ההבדל **בֵּין הָאָדָם לִשְׁאָר הַנִּבְרָאִים** שדווקא הוא קרוי ״אדם״ על שם שבא מן העפר ושאר הנבראים אינם נקראים בשם שקשור לעפר האדמה, **וּמִזֶּה שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם אָדָם דַּוְקָא** ולא בשם שמבטא את שייכותו המיוחדת לעפר, **מוּכָח, שֶׁמַּעֲלָתוֹ אֵינָהּ מִצַּד הִתְהַוּוּתוֹ מִן הֶעָפָר כְּמוֹ שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, כִּי אִם שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה דַּוְקָא.** ואם כן, יש צורך בתוספת ביאור אודות הקשר המיוחד של האדם לאדמה, כדלהלן.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אִיתָא מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[50] **ד׳ שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָאָרֶץ כְּנֶגֶד ד׳ תְּקוּפוֹתֶיהָ** של השנה כפי שהם באות לידי ביטוי באדמה, **אֶרֶץ, תֵּבֵל, אֲדָמָה, אַרְקָא. אֶרֶץ כְּנֶגֶד תְּקוּפַת נִיסָן, שֶׁהִיא מְרִיצָה אֶת פֵּרוֹתֶיהָ וְכוּ׳** והשם ״ארץ״ הוא על שם הריצה, **אֲדָמָה כְּנֶגֶד תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי (שֶׁאָז גְּשָׁמִים יוֹרְדִים), שֶׁהָאָרֶץ עֲשׂוּיָה בּוּלִין בּוּלִין (חֲתִיכוֹת) שֶׁל אֲדָמָה. וְכֵיוָן שֶׁהָאָדָם נִבְרָא בִּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי שֶׁהָאֲדָמָה מְקַבֶּלֶת גַּם כֵּן מַיִם** מהגשמים, **לָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם אָדָם, לְפִי שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, דְּהַיְנוּ מִמַּיִם וְעָפָר. וְהָעִנְיָן הוּא,** גם יחד. **דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁמַּיִם וְעָפָר** הם ביטוי ומשל לשני דברים שונים ואף מנוגדים, **הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא** עולם שמכוסה **וְעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא** עולם שגלוי. **מַיִם הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, שֶׁהַנִּבְרָאִים דְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא הֵם דְּבוּקִים וּבְטֵלִים בִּמְקוֹרָם**

---

48) ישעי׳ נז, טו. 49) קהלת ג, כ. 50) ב״ר פי״ג, יב.

ביאור בדרך אפשר

מקור החיות שלהם, **וּמַרְגִּישִׁים שֶׁאִם יֵצְאוּ חוּץ לִמְקוֹרָם** ויתנתקו ממקור חיותם **אַזַי יִתְבַּטְּלוּ מִמְּצִיאוּתָם** ולא יוסיפו להתקיים, **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַחַיּוּת הִיא בְּגִלּוּי בָּהֶם** והם מכירים ומרגישים את מקור חיותם (וכפי שרואים במוחש לגבי בעלי החיים שבים שהם מרגישים את העובדה שהמים הם מקור חיותם ואינם מסוגלים לחיות מחוץ למים). **וְעָפָר הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, שֶׁהַנִּבְרָאִים דְּעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, אַף שֶׁגַּם הֵם חַיִּים מֵחַיּוּת אֶלֹקִית דְּסִפִּירַת הַמַּלְכוּת** היינו שהאור האלוקי, כפי שהוא מתלבש בספירת המלכות, הוא מקור חיותם, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר** ודבר זה שוה בכל הנבראים, **מִכָּל־מָקוֹם, הַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם הִיא בְּהֶעְלֵם** ואיננה ניכרת ונרגשת בהם, **עַד שֶׁאֶפְשָׁר** יתכן **שֶׁיַּרְגִּישׁוּ שֶׁהֵם נִפְרָדִים** ויטעו לחשוב שיש להם מציאות עצמאית משלהם **חַס־וְשָׁלוֹם** ולא יהיו מודעים לכך שכל קיומם תלוי במקור חיותם באלוקות. **אָמְנָם בְּחִינַת אֲדָמָה הִיא שֶׁהֶעָפָר** (עלמא דאתגליא) **בָּלוּל מִמַּיִם** (עלמא דאתכסיא), כלומר שילוב של שני הדברים **וְהַיְנוּ שֶׁגַּם דְּעָלְמָא בַּנִּבְרָאִים דְּאִתְגַּלְיָא** שבדרך כלל לא מרגישים את מקורם **נִמְשָׁךְ בְּטוּל קְצָת** שחשים פחות את יישותם העצמית ואת התחושה כאילו הם מציאות עצמאית, **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה דּוֹמֶה לִבְחִינַת הַמַּיִם בִּפְנֵי־עַצְמָהּ, דִּבְחִינַת הַמַּיִם הוּא עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, שֶׁהוּא עִנְיַן בְּטוּל בִּמְצִיאוּת, וּכְמוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ דִּכְתִיב בֵּיהּ**[51] **מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ, שֶׁהָיָה בִּבְחִינַת בְּטוּל בִּמְצִיאוּת, וְלָכֵן הָיָה כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן**[52], **לְפִי שֶׁהַדִּבּוּר הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה מִבְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, לָכֵן הָיָה כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁכָּתוּב**[53] **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בְּחִינַת הָאָדָם שֶׁעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה**, למרות שעניינו הוא "עלמא דאתגליא" היינו נבראים שמציאותם ויישותם ניכרת ומורגשת **עִנְיָנוֹ הוּא בְּטוּל** יש בו מידה מסוימת של ביטול, **וְכַנַּ"ל שֶׁאֲדָמָה הוּא עָפָר בָּלוּל מִמַּיִם** ובמובן הרוחני - שילוב של עלמא דאתגליא (ישות) עם עלמא דאתכסיא (ביטול), **מִכָּל־מָקוֹם, הָעֲנָוָה וְהַבִּטּוּל דְּמֹשֶׁה הוּא יוֹתֵר מֵהַבִּטּוּל דְּכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה הוּא בִּבְחִינַת בְּטוּל בִּמְצִיאוּת** שהוא ביטול עמוק ופנימי ביותר, עד כדי אבדן תחושת הישות העצמית לחלוטין. **וְהַיְנוּ, שֶׁכְּלָלוּת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֲדָמָה** באופן כללי, ההבדל **בֵּין אֲדָמָה** (עלמא דאתגליא משולב בעלמא דאתכסיא) **לְמַיִם** (עלמא דאתכסיא בלבד) **הוּא הַהֶפְרֵשׁ בֵּין בְּטוּל הַיֵּשׁ** מצב שבו היש אמנם מתבטל אבל עדיין נשארה בו תחושה מסוימת של ישות עצמית **לְבְטוּל בִּמְצִיאוּת** שהוא ביטול מוחלט ללא נתינת מקום כלשהו לתחושת ישות. **וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא אָדָם עַל שֵׁם הָאֲדָמָה** דווקא ולא ניתן לו שם שמבטא את העובדה שבא מן העפר, **כִּי, כָּל עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא לְהַמְשִׁיךְ מַיִם** (עלמא דאתכסיא, ביטול) **בֶּעָפָר** (עלמא דאתגליא, יש), **הַיְנוּ, לִפְעֹל בְּטוּל בַּיֵּשׁ, בִּתְחִלָּה** וסדר העבודה של ביטול היש הוא שבשלב ראשון צריך לפעול את **בְּטוּל הַיֵּשׁ**, ובהמשך יש להעמיק את הביטול הזה יותר ויותר **וְעַד שֶׁיִּפְעֹל גַּם בְּטוּל בַּמְּצִיאוּת.**

ביאור בדרך אפשר

1 **וּמַרְגִּישִׁים שֶׁאִם יֵצְאוּ חוּץ לִמְקוֹרָם אַזַי יִתְבַּטְּלוּ**
2 **מִמְּצִיאוּתָם, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַחַיּוּת הִיא בְּגִלּוּי בָּהֶם. וְעָפָר**
3 **הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, שֶׁהַנִּבְרָאִים דְּעָלְמָא**
4 **דְּאִתְגַּלְיָא, אַף שֶׁגַּם הֵם חַיִּים מֵחַיּוּת אֶלֹקִית דְּסִפִּירַת**
5 **הַמַּלְכוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר, מִכָּל־מָקוֹם,**
6 **הַחַיּוּת שֶׁבָּהֶם הִיא בְּהֶעְלֵם, עַד שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיַּרְגִּישׁוּ שֶׁהֵם**
7 **נִפְרָדִים חַס־וְשָׁלוֹם. אָמְנָם בְּחִינַת אֲדָמָה הִיא שֶׁהֶעָפָר**
8 **בָּלוּל מִמַּיִם, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם בַּנִּבְרָאִים דְּעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא**
9 **נִמְשָׁךְ בְּטוּל קְצָת, אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה דּוֹמֶה**
10 **לִבְחִינַת הַמַּיִם בִּפְנֵי־עַצְמָהּ, דִּבְחִינַת הַמַּיִם הוּא עָלְמָא**
11 **דְּאִתְכַּסְיָא, שֶׁהוּא עִנְיַן בְּטוּל בִּמְצִיאוּת, וּכְמוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ**
12 **דִּכְתִיב בֵּיהּ**[51] **מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ, שֶׁהָיָה בִּבְחִינַת בְּטוּל**
13 **בִּמְצִיאוּת, וְלָכֵן הָיָה כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן**[52]**, לְפִי**
14 **שֶׁהַדִּבּוּר הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, וְכֵיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה**
15 **מִבְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, לָכֵן הָיָה כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן.**
16 **וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁכָּתוּב**[53] **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד מִכֹּל**
17 **הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם**
18 **בְּחִינַת הָאָדָם שֶׁעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה עִנְיָנוֹ הוּא בִּטּוּל, וְכַנַּ"ל**
19 **שֶׁאֲדָמָה הוּא עָפָר בָּלוּל מִמַּיִם, מִכָּל־מָקוֹם, הָעֲנָוָה**
20 **וְהַבִּטּוּל דְּמֹשֶׁה הוּא יוֹתֵר מֵהַבִּטּוּל דְּכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל**
21 **פְּנֵי הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה הוּא בִּבְחִינַת בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת.**
22 **וְהַיְנוּ, שֶׁכְּלָלוּת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֲדָמָה לְמַיִם הוּא הַהֶפְרֵשׁ**
23 **בֵּין בִּטּוּל הַיֵּשׁ לְבִטּוּל בִּמְצִיאוּת. וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא אָדָם עַל**
24 **שֵׁם הָאֲדָמָה, כִּי, כָּל עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא לְהַמְשִׁיךְ**
25 **מַיִם בֶּעָפָר, הַיְנוּ, לִפְעֹל בִּטּוּל בַּיֵּשׁ, בִּתְחִלָּה בִּטּוּל הַיֵּשׁ,**
26 **וְעַד שֶׁיִּפְעֹל גַּם בִּטּוּל בַּמְּצִיאוּת.**

44 **הָיָה** משה רבנו **כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן**[52] והיה לו קושי בדיבור, **לְפִי**
45 **שֶׁהַדִּבּוּר הוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא** שהרי כל עניינו של הדיבור הוא
46 לגלות כלפי חוץ את המחשבות ואת הרגשות המכוסים בתוך האדם, **וְכֵיוָן**
47 **שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה מִבְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא,** עולם שבו הכול מכוסה,
48 **לָכֵן הָיָה כְּבַד פֶּה וּכְבַד**
49 **לָשׁוֹן. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה**
50 **שֶׁכָּתוּב**[53] **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה**
51 **עָנָיו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם**
52 **אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה,**
53 **וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם**
54 **בְּחִינַת הָאָדָם שֶׁעַל פְּנֵי**
55 **הָאֲדָמָה,** למרות שעניינו הוא
56 "עלמא דאתגליא" היינו נבראים
57 שמציאותם ויישותם ניכרת
58 ומורגשת **עִנְיָנוֹ הוּא בִּטּוּל**
59 יש בו מידה מסוימת של ביטול,
60 **וְכַנַּ"ל שֶׁאֲדָמָה הוּא עָפָר**
61 **בָּלוּל מִמַּיִם** ובמובן הרוחני -
62 שילוב של עלמא דאתגליא
63 (ישות) עם עלמא דאתכסיא
64 (ביטול), **מִכָּל־מָקוֹם,**
65 **הָעֲנָוָה וְהַבִּטּוּל דְּמֹשֶׁה**
66 **הוּא יוֹתֵר מֵהַבִּטּוּל דְּכָל**
67 **הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי**
68 **הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה**
69 **הוּא בִּבְחִינַת בִּטּוּל**
70 **בִּמְצִיאוּת** שהוא ביטול עמוק
71 ופנימי ביותר, עד כדי אבדן
72 תחושת הישות העצמית
73 לחלוטין. **וְהַיְנוּ, שֶׁכְּלָלוּת**
74 **הַהֶפְרֵשׁ** באופן כללי, ההבדל
75 **בֵּין אֲדָמָה** (עלמא דאתגליא
76 משולב בעלמא דאתכסיא)
77 **לְמַיִם** (עלמא דאתכסיא בלבד)
78 **הוּא הַהֶפְרֵשׁ בֵּין בִּטּוּל**
79 **הַיֵּשׁ** מצב שבו היש אמנם מתבטל אבל עדיין נשארה בו תחושה מסוימת של
80 ישות עצמית **לְבִטּוּל בִּמְצִיאוּת** שהוא ביטול מוחלט ללא נתינת מקום
81 כלשהו לתחושת ישות. **וְזֶהוּ שֶׁנִּקְרָא אָדָם עַל שֵׁם הָאֲדָמָה** דווקא
82 ולא ניתן לו שם שמבטא את העובדה שבא מן העפר, **כִּי, כָּל עִנְיַן עֲבוֹדַת**
83 **הָאָדָם הוּא לְהַמְשִׁיךְ מַיִם** (עלמא דאתכסיא, ביטול) **בֶּעָפָר** (עלמא
84 דאתגליא, יש), **הַיְנוּ, לִפְעֹל בִּטּוּל בַּיֵּשׁ, בִּתְחִלָּה** וסדר העבודה של
85 ביטול היש הוא שבשלב ראשון צריך לפעול את **בִּטּוּל הַיֵּשׁ**, ובהמשך יש
86 להעמיק את הביטול הזה יותר ויותר **וְעַד שֶׁיִּפְעֹל גַּם בִּטּוּל בַּמְּצִיאוּת.**

---

51) שמות ב, יו"ד. 52) שם ד, יו"ד. 53) בהעלותך יב, ג.

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַמַּיִם בִּבְחִינַת הֶעָפָר, מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ, שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, עָפָר הַבָּלוּל מִמַּיִם ועצם העובדה שהאדם נברא באמצעות בלילה ושילוב של העפר (היש, עלמא דאתגליא) במים (ביטול, עלמא דאתכסיא) כבר מהווה ביטול היש וְאִם כֵּן מַהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּהַמְשָׁכַת הַמַּיִם בֶּעָפָר בתוספת לשילוב שמצד הבריאה עצמה.? אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁבְּרִיאַת הָאָדָם מִן הָאֲדָמָה (עָפָר וּמַיִם) הִיא עדיין לא פעולת השילוב הגורמת לביטול היש אלא היא רַק הַכְשָׁרָה והכנה בִּלְבַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַמַּיִם בֶּעָפָר עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ נְתִינַת כֹּחַ וְאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא התתעוררות מלמעלה עַל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה ואמנם גם הההתעוררות מלמעלה יש לה פעולה מסוימת אבל זו רק הכנה והכשרה, וְאַחַר־כָּךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מאשר ההמשכה שנפעלת על ידי הההתעוררות מלמעלה. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[54] בְּעִנְיַן יוֹרֶה הגשם הראשון וּמַלְקוֹשׁ[55] הגשם האחרון, שֶׁשְּׁנֵיהֶם עִנְיָנָם הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אֶלָּא שֶׁעִנְיַן הַיּוֹרֶה הוּא יְרִיַּת הַגְּשָׁמִים קֹדֶם הַחֲרִישָׁה, וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר קֹדֶם הַזְּרִיעָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הָאֶפְשָׁרוּת וּנְתִינַת כֹּחַ עַל עֲבוֹדַת הַחֲרִישָׁה וְהַזְּרִיעָה נמצא שהיורה הוא גשם שמהווה הכנה והכשרה אך אין לו השפעה ישירה על צמיחת התבואה והפירות. אָמְנָם גַּם לְאַחֲרֵי הַחֲרִישָׁה וְהַזְּרִיעָה שלכאורה בכך כבר נעשה כל הדרוש כדי שלאחר מכן תהיה צמיחה צָרִיךְ לִהְיוֹת מַלְקוֹשׁ גשם נוסף של סוף עונת הצמיחה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה טִיב איכות הַצְּמִיחָה, וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מלמעלה שֶׁלְּאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה של האדם למטה שהיא המשכה נעלית יותר מאשר ההמשכה הראשונית בבחינת ׳אתערותא דלעילא׳.

אָמְנָם עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַמַּיִם בִּבְחִינַת הֶעָפָר, מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ, שֶׁנִּבְרָא מִן הָאֲדָמָה, עָפָר הַבָּלוּל מִמַּיִם, וְאִם כֵּן מַהוּ עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּהַמְשָׁכַת הַמַּיִם בֶּעָפָר. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁבְּרִיאַת הָאָדָם מִן הָאֲדָמָה (עָפָר וּמַיִם) הִיא רַק הַכְשָׁרָה בִּלְבַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הַמַּיִם בֶּעָפָר עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ נְתִינַת כֹּחַ וְאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא עַל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, וְאַחַר־כָּךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[54] בְּעִנְיַן יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ[55], שֶׁשְּׁנֵיהֶם עִנְיָנָם הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אֶלָּא שֶׁעִנְיַן הַיּוֹרֶה הוּא יְרִיַּת הַגְּשָׁמִים קֹדֶם הַחֲרִישָׁה, וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר קֹדֶם הַזְּרִיעָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הָאֶפְשָׁרוּת וּנְתִינַת כֹּחַ עַל עֲבוֹדַת הַחֲרִישָׁה וְהַזְּרִיעָה. אָמְנָם גַּם לְאַחֲרֵי הַחֲרִישָׁה וְהַזְּרִיעָה צָרִיךְ לִהְיוֹת מַלְקוֹשׁ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה טִיב הַצְּמִיחָה, וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁלְּאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם כֵּן בְּעִנְיַן הָאָדָם, שֶׁבְּרִיאָתוֹ מִן הָאֲדָמָה, עָפָר הַבָּלוּל מִמַּיִם, הוּא הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא וּנְתִינַת כֹּחַ עַל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, וְאַחַר־כָּךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ פּוֹעֵל הָאָדָם בְּטוּל הַיֵּשׁ, וְגַם הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, בְּחִינַת בְּטוּל בִּמְצִיאוּת (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמַּיִם בִּפְנֵי־עַצְמוֹ). וְזֶהוּ גַּם שֶׁאֲדָמָה הַיְינוּ אֵ״ד מַ״ה, כִּי מַ״ה מְבָרֵר בַּ״ן[56], וְהַיְנוּ שֶׁהוּא רַק הַכֹּחַ לְבָרֵר שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת אֵ״ד, שֶׁהוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[57] וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וְהוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם כֵּן בְּעִנְיַן יצירת הָאָדָם ועבודתו, שֶׁבְּרִיאָתוֹ מִן הָאֲדָמָה, עָפָר הַבָּלוּל מִמַּיִם, הוּא אמנם פעולה של ביטול היש אבל זו רק הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא וּנְתִינַת כֹּחַ עַל עִנְיַן הָעֲבוֹדָה ועדיין לא הפעולה עצמה, וְאַחַר־כָּךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ בדרך העלאה מלמטה למטה כנ״ל פּוֹעֵל הָאָדָם בפועל את בְּטוּל הַיֵּשׁ הנפעל כאשר יש התגלות של עלמא דאתכסיא (ביטול) בתוך עלמא דאתגליא (יש), וְגַם הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר ונעלית יותר מביטול היש כפי שהוא בתחילת העבודה, והיא בְּחִינַת בְּטוּל בִּמְצִיאוּת (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמַּיִם בִּפְנֵי־עַצְמוֹ ללא שילוב ועירוב העפר).

וְזֶהוּ גַּם שֶׁאֲדָמָה הַיְינוּ אותיות אֵ״ד מַ״ה, כִּי השם הקדוש מַ״ה הנוצר משם הוי׳ כשהוא כתוב במילוי אותיות אל״ף, היינו יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א והגימטרייא של האותיות הללו היא מ״ה (45) מְבָרֵר את השם הקדוש בַּ״ן[56] הנוצר משם הוי׳ במילוי אותיות ה״א, היינו יו״ד, ה״ה, ו״ו, ה״ה והגימטרייא של האותיות הללו היא ב״ן (52), כי עניינו של שם מ״ה הוא ביטול (כעניינה של ספירת החכמה שהיא ״כוח מה״ כי בה הרעיון השכלי הוא כנקודה בלבד וכמו שנאמר על משה ואהרן ״ונחנו מה״) ועניינו של שם ב״ן (כעניינה של ספירת הבינה שבה הרעיון השכלי מקבל אורך ורוחב ומציאות) הוא מציאות, וְהַיְנוּ שֶׁהוּא רַק הַכֹּחַ לְבָרֵר שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת אֵ״ד, שֶׁהוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[57] וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי

54) ראה גם רס״ג עקב יא, יד. אוה״ת עקב ע׳ תריד ואילך. 55) עקב שם. 56) ראה לקו״ת בחוקותי מז, ג. ובכ״מ. 57) בראשית ב, ו.

ביאור בדרך אפשר

הָאֲדָמָה הרי שיש כאן שילוב של מים (״ואד יעלה... והשקה״) עם עפר, **וְהוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה דִּתְפִלָּה כוּ׳** על ידי עבודת האדם (הנעלית מאשר המשכה בדרך אתערותא דלעילא), **עַד שֶׁמַּגִּיעִים לִבְחִינַת מַ״ה שֶׁהוּא בְּטוּל בְּמְצִיאוּת**[58] כפי שאמרו על עצמם משה ואהרן ״ונחנו מה״, כיוון שהיו בטלים בתכלית, בבחינת ביטול במציאות, וכאמור שעל ידי ההמשכה מלמעלה נפעל רק הכוח והיכולת לביטול אבל הביטול בפועל, החל מביטול היש ועד לביטול במציאות, נפעל על ידי עבודת האדם.

ו) וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ[59] **עַל פָּסוּק**[60] **וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה, וְאָדָם אַיִן לְהַעֲבִיד אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהַקָּבָּ״ה כְּאֵלִיָּה וּכְחוֹנִי הַמְעַגֵּל, הַיְינוּ, שֶׁהִמְשִׁיל** המדרש **אֶת עֲבוֹדַת הָאָדָם לְאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא,** היינו לעניין שמצינו בעבודתו ובפעולתו של אליהו הנביא. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא הָיְתָה שֶׁפָּעַל שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ**[61] **הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים, ב׳ פְּעָמִים, שֶׁהֵם ב׳ מַדְרֵגוֹת** ולא רק כפילות של אותו הדבר עצמו. **דְּהִנֵּה, הֲוָיָ׳ הוּא הֲוָיָ׳ אֶחָד**[62] ככתוב ״שמע ישראל, ה׳ אלוקינו ה׳ אחד״, **וֶאֱלֹקִים הוּא לְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[63] **אֱלֹקִים קְדוֹשִׁים. וְהַיְנוּ, שֶׁמִּצַּד שֵׁם אֱלֹקִים נַעֲשֵׂית הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל שֶׁל כָּל הַנִּבְרָאִים, הֵן מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ**[64], **דְּקָאֵי עַל רִבּוּי הַנִּבְרָאִים הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁלְּמַטָּה, וְהֵן מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ**[65], **דְּקָאֵי עַל גְּדוֹלֵי הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַעְלָה**[66], **כִּי, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלֵי הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַטָּה, וַאֲפִלּוּ בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלֵי הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַעְלָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הַגְּבָלָה, בִּכְדֵי לְהַבְדִּיל וּלְחַלֵּק בֵּין נִבְרָא אֶחָד לַחֲבֵרוֹ, וְאַדְרַבָּה, מִצַּד גַּדְלוּת הַנִּבְרָאִים צְרִיכָה לִהְיוֹת הַגְּבָלָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר בִּכְדֵי לְחַלְּקָם זֶה מִזֶּה, וְהַגְּבָלָה זוֹ הִיא מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא. וְנִמְצָא, שֶׁעִם הֱיוֹת אֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת מִשֵּׁם הֲוָיָ׳, הֲרֵי הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל, בְּהַגְבָּלָה וּבְהִתְחַלְּקוּת, הִיא מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁהַגַּם שֶׁאֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה בָּא בְּפֹעַל עַל־יְדֵי כַּמָּה מְמֻצָּעִים דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל** מעשיך... עולמות התחתונים וכל הברואים שבעולם הזה המתחלקים למיניהם בכמה מיני התחלקות רבי רבבות מדרגות בדומם, צומח, חי... מה גדלו

ביאור בדרך אפשר

מעשיך... העולמות עליונים מלאכים ונשמות...״, **כִּי, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ רִבּוּי הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַטָּה, וַאֲפִלּוּ בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלֵי הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַעְלָה** למרות שהם רוחניים, **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל הַגְּבָלָה** באור האלוקי שיורד להוות ולקיים ולהחיות את הנבראים, **בִּכְדֵי לְהַבְדִּיל וּלְחַלֵּק בֵּין נִבְרָא אֶחָד לַחֲבֵרוֹ** כי אם יושפע אור ׳פשוט׳ בלי הגבלות ובלי הגדרות לא יתהוו נבראים מוגדרים בהגדרות שונות עם הבדלים גדולים כל כך ביניהם, **וְאַדְרַבָּה, מִצַּד גַּדְלוּת הַנִּבְרָאִים** דווקא משום שיש נבראים גדולים וחשובים עם הגדרות מאוד מסויימות **צְרִיכָה לִהְיוֹת הַגְּבָלָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר בִּכְדֵי לְחַלְּקָם זֶה מִזֶּה** כי בנברא פחות ערך ה׳ציור׳ וההגדרה של מציאותו בולטים פחות, **וְהַגְּבָלָה זוֹ** של האור האלוקי **הִיא מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא** שהוא שם מידת הגבורה והצמצום שממנה נובעות ההגדרות המסוימות של כל יישות (גשמית ואפילו רוחנית). **וְנִמְצָא, שֶׁעִם הֱיוֹת אֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת מִשֵּׁם הֲוָיָ׳** כי התהוות ׳יש׳ מ׳אין׳ יכולה להיות רק בכוח הבלי־גבול וממקור שהוא עצמו קיומו לא תלוי בסיבה אחרת, **הֲרֵי הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל, בְּהַגְבָּלָה וּבְהִתְחַלְּקוּת, הִיא מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים** המעלים ומסתיר על האור של שם הוי׳ כדי שיוכל להאיר ולהתלבש בנבראים מוגבלים (כמבואר בהרחבה ב׳שער היחוד והאמונה׳ שבספר התניא). **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁהַגַּם שֶׁאֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת הִיא מֵעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** שלמעלה מכל מדידה והגבלה, **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה בָּא בְּפֹעַל עַל־יְדֵי כַּמָּה מְמֻצָּעִים דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שמודדים ומגבילים את האור האלוקי בכל עולם ובכל נברא לפי עניינו. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** על ידי אליהו הנביא וכל העם ענו אחריו **הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁהַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא מִשֵּׁם**

---

58) ראה תו״א וארא נו, א. ובכ״מ. 59) ב״ר פי״ג, ז. 60) בראשית שם, ה. 61) מלכים־א יח, לט. 62) ואתחנן ו, ד. 63) יהושע כד, יט. 64) תהלים קד, כד. 65) שם צב, ו. 66) ראה תו״א וארא נו, א. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

אֱלֹקִים השם של הצמצום וההעלם, **מִכָּל־מָקוֹם, צָרִיךְ לֵידַע שֶׁבֶּאֱמֶת הֲרֵי הַכֹּל** גם האור המוגבל והמצומצם **הוּא מִשֵּׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא רַק מָגֵן** ונרתק **בִּלְבַד לְשֵׁם הֲוָיָ׳** ככתוב ״כי שמש ומגן ה׳ אלוקים״, היינו ששם אלוקים הוא בבחינת מגן לשם הוי׳. כשם שלשמש יש נרתק וכיסוי שמצד אחד מסתיר את אורה ומעלים עליו אך מצד שני הודות לו אור השמש יכול להאיר בעולם בעוד שבלעדיו האור חזק מידי ולא ניתן להכיל אותו, **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב הֲוָיָ׳ מֶלֶךְ הֲוָיָ׳ מָלָךְ**[67] **הֲוָיָ׳ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד**[68]**, וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁמְּצִיאוּת הַזְּמַן שֶׁנֶּחְלַק** שיש בו חלוקה **לְהֹוֶה עָבָר וְעָתִיד** (כלשון הפסוק לגבי מלכותו של הקב״ה - **מֶלֶךְ** בהווה **מָלָךְ** בעבר **וְיִמְלֹךְ** בעתיד) **הוּא מִשֵּׁם אֱלֹקִים (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה**[69] פרק ז: ״שם הוי״ה מורה שהוא למעלה מן הזמן שהוא היה הווה ויהיה ברגע אחד״), **מִכָּל־מָקוֹם, הֲוָיָ׳ מֶלֶךְ מָלָךְ יִמְלֹךְ, לְפִי שֶׁאֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת הִיא מִשֵּׁם הֲוָיָ׳** (כמבואר בשער היחוד והאמונה שם: ״אף על פי שהוא ית׳ למעלה מהמקום והזמן, אף על פי כן הוא נמצא גם למטה במקום וזמן״, יעויין שם באריכות).

אָמְנָם, עִנְיַן הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים פַּעַם אַחַת אֵינוֹ אֶלָּא בְּהֶאָרַת הֲוָיָ׳ כאשר אורו האינסופי של הקדוש־ברוך־הוא בעולם בהארה **כְּפִי שֶׁהִיא בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְשֵׁם אֱלֹקִים מַעְלִים לְשֵׁם הֲוָיָ׳** על שם **כְּמוֹ הַמָּגֵן** והנרתק **הַמַּעְלִים לַשֶּׁמֶשׁ** ומגביל ומסתיר את אורה, **וּמַה שֶּׁבְּגִלּוּי** בעולם **הוּא** לא אור אין סוף אלא **רַק שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַטֶּבַע**[70] ובלשון רבנו הזקן בשער היחוד והאמונה פרק ו: ״שם אלוקים הוא שם מידת הגבורה והצמצום ולכן הוא גם כן בגימטריא הטבע, לפי שמסתיר האור שלמעלה המהוה ומחיה העולם ונראה כאילו העולם עומד [מתקיים] ומתנהג בדרך הטבע, ושם אלוקים זה הוא מגן ונרתק לשם הוי״ה להעלים האור והחיות הנמשך משם הוי״ה ומהוה מאין ליש שלא יתגלה לנבראים ויבטלו במציאות״.

ביאור בדרך אפשר

הִיא מִשֵּׁם אֱלֹקִים, מִכָּל־מָקוֹם, צָרִיךְ לֵידַע שֶׁבֶּאֱמֶת הֲרֵי הַכֹּל הוּא מִשֵּׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא רַק מָגֵן בִּלְבַד לְשֵׁם הֲוָיָ׳, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב הֲוָיָ׳ מֶלֶךְ הֲוָיָ׳ מָלָךְ[67] **הֲוָיָ׳ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד**[68]**, וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁמְּצִיאוּת הַזְּמַן שֶׁנֶּחְלַק לְהֹוֶה עָבָר וְעָתִיד (מֶלֶךְ מָלָךְ וְיִמְלֹךְ) הוּא מִשֵּׁם אֱלֹקִים (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה**[69]**), מִכָּל־מָקוֹם, הֲוָיָ׳ מֶלֶךְ מָלָךְ יִמְלֹךְ, לְפִי שֶׁאֲמִתִּית הַהִתְהַוּוּת הִיא מִשֵּׁם הֲוָיָ׳. אָמְנָם, עִנְיַן הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים פַּעַם אַחַת אֵינוֹ אֶלָּא בְּהֶאָרַת הֲוָיָ׳ כְּפִי שֶׁהִיא בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְשֵׁם אֱלֹקִים מַעְלִים לְשֵׁם הֲוָיָ׳ כְּמוֹ הַמָּגֵן הַמַּעְלִים לַשֶּׁמֶשׁ, וּמַה שֶּׁבְּגִלּוּי הוּא רַק שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַטֶּבַע**[70]**. אָמְנָם הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים פַּעַם הַב׳ עִנְיָנוֹ שֶׁהֲוָיָ׳ הוּא בְּגִלּוּי, וּכְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַכְשָׁו הֲרֵי לֹא כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא)**[71]**, דִּקְרִיאָה הוּא עִנְיַן הַגִּלּוּי, וְהַיְנוּ, שֶׁלְּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה הֲוָיָ׳ בְּגִלּוּי. וְזֶהוּ שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא כְּמוֹ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא, לְפִי שֶׁזֶּהוּ כָּל עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם לִפְעֹל בִּטּוּל בַּנִּבְרָאִים, וּלְקַשֵּׁר אֶת הַנִּבְרָאִים בֶּאֱלֹקוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[72] **וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, דְּקָאֵי עַל עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי עֲבוֹדָה הִיא עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְגַם לְשָׁמְרָהּ קָאֵי עַל הַקָּרְבָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[73] **תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי, וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וְהַמְשָׁכָה אָמְנָם הֲוָיָ׳ הוּא הָאֱלֹקִים פַּעַם הַב׳ עִנְיָנוֹ** הוא ששם הוי׳ איננו נסתר על ידי שם אלוקים אלא **שֶׁהֲוָיָ׳ הוּא בְּגִלּוּי, וּכְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבֹא** כאשר יהיה בעולם גילוי אלוקות, וכדברי חכמינו ז״ל שלעתיד לבוא שם ה׳ יהיה בגילוי **כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַכְשָׁו הֲרֵי לֹא כְּמוֹ שֶׁאֲנִי נִכְתָּב אֲנִי נִקְרָא** אלא ״נכתב אני ביו״ד ה״א ונקרא באל״ף דל״ת״, כלומר, בזמן הזה לא מבטאים את שם הוי׳ ככתבו אלא קוראים אותו ״א־ד־נ־י״)**[71]**, **דִּקְרִיאָה** וביטוי בפה ביחס לכתיבה **הוּא עִנְיַן הַגִּלּוּי, וְהַיְנוּ, שֶׁלְּעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה הֲוָיָ׳ בְּגִלּוּי. וְזֶהוּ שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן** שהמליך את הקדוש־ברוך־הוא על כל הנבראים באמרו ״ה׳ מלך גאות לבש״ **הוּא כְּמוֹ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא** שאמר ״ה׳ הוא האלוקים״, **לְפִי שֶׁזֶּהוּ כָּל עִנְיַן עֲבוֹדַת הָאָדָם** הוא **לִפְעֹל בִּטּוּל בַּנִּבְרָאִים** שיתבטלו מישותם ומציאותם, **וּלְקַשֵּׁר אֶת הַנִּבְרָאִים בֶּאֱלֹקוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[72] **וַיַּנִּיחֵהוּ** הקדוש־ברוך־הוא את אדם הראשון **בְּגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, דְּ**הביטוי ״לעבדה ולשמרה״ **קָאֵי עַל** מתייחס אל **עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי עֲבוֹדָה** ״לעבדה״ **הִיא עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְגַם לְשָׁמְרָהּ קָאֵי עַל** מתייחס אל **הַקָּרְבָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[73] לגבי קרבן התמיד **תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי, וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הוּא הַעֲלָאָה** של הנבראים **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** וקירובם לאלוקות **וְהַמְשָׁכָה** של אלוקות **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** אל העולם

---

67) תהלים י, טז. צג, א. 68) בשלח טו, יח. 69) פ״ו ואילך. 70) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ״ב. ר״ח שער האהבה פ״ו (ד״ה והמרגיל). שו״ת חכם צבי סי״ח. תניא שעהיוה״א רפ״ו. לקו״ת פ׳ ראה כב, סע״ב ואילך. 71) קדושין עא, א. 72) בראשית שם, טו. ב״ר פט״ז, ה. 73) פינחס כח, כב.

ביאור בדרך אפשר

הזה והנבראים התחתונים, **וְהוּא עִנְיַן קִשּׁוּר הַנִּבְרָאִים בֶּאֱלֻקוּת** בשני האופנים האמורים בדרך המשכה ובדרך העלאה, **וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן עֲבוֹדַת אָדָם הָרִאשׁוֹן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הוּא לִפְעֹל** בנבראים התחתונים **בִּטּוּל הַיֵּשׁ** ויתירה מזו **עַד שֶׁיִּהְיֶה בִּטּוּל בַּמְּצִיאוּת** שהוא ביטול פנימי ועמוק יותר, כמבואר לעיל. **וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ**[74] **אָדָם מִמְּקוֹם כַּפָּרָתוֹ נִבְרָא** האדמה שממנה נברא אדם הראשון היא האדמה של המקום עליו עמד לאחר מכן בית המקדש ובו הקריבו את הקרבנות המכפרים על בני האדם **הֲדָא הוּא דִּכְתִיב** זהו שכתוב בציווי על בניית המזבח **מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי** והכתוב מדגיש שהמזבח הוא הוא ״מזבח אדמה״, **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁכָּל עִנְיַן הָאָדָם הוּא לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁעִנְיָנָם** כאמור **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וְהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּכְהֶמְשֵׁךְ** אותו **הַכָּתוּב** של הציווי על בניית המזבח **וְזָבַחְתָּ עָלָיו** קרבנות שונים **אֶת עוֹלֹתֶיךָ** קרבנות עולה **וְאֶת שְׁלָמֶיךָ** קרבנות שלמים, **דְּעוֹלָה הוּא** קרבן שכולו עולה ונשרף על גבי המזבח כנאמר בתורה שהוא **כָּלִיל לַהֲרֵי׳**[75], **וְהוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה** של הקרבן הגשמי **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** לאלוקות, **וּשְׁלָמִים** הם קרבנות אשר רק חלק מהם עולה ונשרף על גבי המזבח ושאר החלקים **נֶאֱכָלִים לַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים**[76], **וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** לעולם הזה עַד שהאלוקות והקדושה נמשכת **בַּבָּשָׂר** הגשמי **שֶׁנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים** וגם בו יש דיני קדושה ולכן הוא נאכל בתנאים מוגדרים.

ביאור בדרך אפשר

מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְהוּא עִנְיַן קִשּׁוּר הַנִּבְרָאִים בֶּאֱלֻקוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן עֲבוֹדַת אָדָם הָרִאשׁוֹן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת הוּא לִפְעֹל בִּטּוּל הַיֵּשׁ עַד שֶׁיִּהְיֶה בִּטּוּל בַּמְּצִיאוּת. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ[74] אָדָם מִמְּקוֹם כַּפָּרָתוֹ נִבְרָא הֲדָא הוּא דִּכְתִיב[28] מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁכָּל עִנְיַן הָאָדָם הוּא לַעֲסֹק בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁעִנְיָנָם הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וְהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּכְהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב[28] וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ, דְּעוֹלָה הוּא כָּלִיל לַהֲרֵי׳[75], וְהוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וּשְׁלָמִים נֶאֱכָלִים לַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים[76], וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה עַד בַּבָּשָׂר שֶׁנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים.

ז) **אָמְנָם** לְאַחֲרֵי־זֶה נֶאֱמַר[77] וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִי, וּפֵרֵשׁ הָרַמְבַּ״ן דְּמַה שֶּׁכָּתוּב וְאִם לְשׁוֹן רְשׁוּת וְלֹא לְשׁוֹן צִוּוּי (אַף שֶׁ׳אִם׳ זֶה אֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה[78]), לְפִי שֶׁבַּמִּדְבָּר לֹא נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים, וְהָיוּ יְכוֹלִים לִבְנוֹת גַּם מִזְבַּח אֲדָמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[79] נְבוּב לוּחוֹת, וּפֵרֵשׁ בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן, חֲלִיל לוּחִין מְלֵי עַפְרָא, שֶׁהָיוּ מְמַלְּאִין אֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת בֶּעָפָר, וְרַק בִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים. וְהִנֵּה, הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֲדָמָה לַאֲבָנִים הוּא, שֶׁאֲדָמָה הִיא דָּבָר רַךְ, וַאֲבָנִים הֵם דָּבָר קָשֶׁה. וְזֶהוּ שֶׁבִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ דִּכְתִיב בָּהּ[80] אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַּרְזֶל, קָשֶׁה כְּבַרְזֶל, נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים. וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדָה הוּא, דַּאֲדָמָה שֶׁהִיא דָּבָר רַךְ מוֹרֶה עַל הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת, כִּי, בְּטַעַם וָדַעַת יֵשׁ נְטִיָּה לְכָאן וּלְכָאן, וְגַם בִּבְחִינַת טַעַם וָדַעַת שֶׁלְּמַעְלָה, הֲרֵי מִקֹּדֶם הָיְתָה נְטִיָּה לְחוֹב וּלְדִין, וְאַחַר־כָּךְ

ז) אָמְנָם לְאַחֲרֵי־זֶה לאחר הציווי ״מזבח אדמה תעשה לי״ נֶאֱמַר[77] וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִי, וּפֵרֵשׁ הָרַמְבַּ״ן דְּמַה שֶּׁכָּתוּב לגבי מזבח זה וְאִם לְשׁוֹן רְשׁוּת וְלֹא לְשׁוֹן צִוּוּי (אַף שֶׁ׳אִם׳ זֶה אֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה[78] שהרי חובה לעשות מזבח), לְפִי שֶׁבַּמִּדְבָּר לֹא נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים, וְהָיוּ יְכוֹלִים לִבְנוֹת גַּם מִזְבַּח אֲדָמָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[79] נְבוּב לוּחוֹת, וּפֵרֵשׁ בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן, חֲלִיל לוּחִין מְלֵי עַפְרָא לוחות חלולים מלאים עפר, שֶׁהָיוּ מְמַלְּאִין אֶת חללו של מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת בֶּעָפָר, וְרַק בִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים.

וְהִנֵּה, הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֲדָמָה לַאֲבָנִים הוּא, שֶׁאֲדָמָה הִיא דָּבָר רַךְ, וַאֲבָנִים הֵם דָּבָר קָשֶׁה. וְזֶהוּ שֶׁבִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ דִּכְתִיב בָּהּ[80] אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַּרְזֶל, קָשֶׁה כְּבַרְזֶל, נִצְטַוּוּ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים כי במקום קשה ראוי להקים מזבח קשה. וְהָעִנְיָן בַּעֲבוֹדָה הרוחנית של האדם הוּא, דַּאֲדָמָה שֶׁהִיא דָּבָר רַךְ מוֹרֶה עַל הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת עבודה שמבוססת על הבנה והשגה בשכל האנושי, כִּי, בְּטַעַם וָדַעַת יֵשׁ נְטִיָּה לְכָאן וּלְכָאן כיוון שהשכל מסוגל להבין גם שתי דעות מנוגדות וסותרות זו לזו הרי כאשר האדם עובד את ה׳ על יסודות הגיוניים הוא עלול לנטות פעם לכיוון זה ופעם לכיוון אחר, וְגַם בִּבְחִינַת טַעַם וָדַעַת שֶׁלְּמַעְלָה, אצל הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, הֲרֵי מִקֹּדֶם הָיְתָה נְטִיָּה לְחוֹב וּלְדִין כאשר לפני המבול אמר הקדוש־ברוך־הוא כי מאחר ש״רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות

---

74) ב״ר פי״ד, ח. ירושלמי נזיר פ״ז ה״ב. 75) שמואל־א ז, ט. 76) ראה תו״כ ופרש״י שם ג, א. 77) פסוק כב. 78) מכילתא ופרש״י עה״פ. 79) תרומה כז, ח. 80) עקב ח, ט.

הִנֵּה מִצַּד אוֹתָהּ הַסְּבָרָא עַצְמָהּ הָיְתָה נִטִּיָּה לִזְכוּת וּלְחֶסֶד. אָמְנָם, בְּחִינַת אֲבָנִים שֶׁהֵם דָּבָר הַקָּשֶׁה מוֹרֶה עַל הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא ׳לוֹקְחִים׳ אֶת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְמַאֲמַר לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ[81], אֲבָל נִתְפָּס הוּא בִּרְעוּתָא־דְּלִבָּא דַּוְקָא[82] שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת. וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מִזְבַּח אֲדָמָה לְמִזְבַּח אֲבָנִים, דְּכָל הַהַעֲלָאוֹת וְהַהַמְשָׁכוֹת שֶׁבְּמִזְבַּח אֲדָמָה הֵם רַק בִּבְחִינַת הַגִּלּוּיִים בִּלְבַד, אֲבָל בִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לַאֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת שֶׁהוּא עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁמֵּאֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת נִמְצְאוּ כָּל הַנִּמְצָאִים, הִנֵּה זֶהוּ בְּמִזְבַּח אֲבָנִים דַּוְקָא שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת (וְלָכֵן, בִּהְיוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, שֶׁעַל־זֶה נֶאֱמַר[83] לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר, בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם בִּלְבַד וְלֹא פָּנִים בְּפָנִים, הִסְפִּיק גַּם מִזְבַּח אֲדָמָה). וּכְמוֹ כֵן הוּא גַּם בַּתְּפִלּוֹת שֶׁכְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם, שֶׁאֲמִתִּית עִנְיַן עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה הוּא הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁמִּתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ לְגַמְרֵי (עֶר וֶוערְט אוֹיס מְצִיאוּת) וּמִתְחַבֵּר עִם עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּהוּ תְּפִלָּה מִלְּשׁוֹן הַתּוֹפֶל כְּלֵי חֶרֶס[84], הַיְינוּ, שֶׁנַּעֲשֶׂה מְצִיאוּת הָ׳עַצְמוּת׳ שֶׁהוּא הַמְּצִיאוּת הַיְחִידִית וְהָאֲמִתִּית.

ח) **וּבָזֶה** יוּבָן גַּם כֵּן עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. דְּהִנֵּה, עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל קָאֵי עַל כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַגִּלּוּיִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם

ביאור בדרך אפשר

לבו רק רע כל היום״ לכן ״אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה״, **וְאַחַר־כָּךְ** לאחר המבול **הִנֵּה מִצַּד אוֹתָהּ הַסְּבָרָא עַצְמָהּ הָיְתָה נִטִּיָּה לִזְכוּת וּלְחֶסֶד** ואז אמר הקדוש־ברוך־הוא ״יצר לב האדם רע מנעריו ולא אוסיף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי״. וכך הם פני הדברים מבחינת השכל וההיגיון, טעם ודעת״, **אָמְנָם, בְּחִינַת אֲבָנִים שֶׁהֵם דָּבָר הַקָּשֶׁה מוֹרֶה עַל הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** שמבוססת על קשר עמוק יותר עם הקדוש־ברוך־הוא ברמה על־שכלית, **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא ׳לוֹקְחִים׳** ותופסים **אֶת עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו ומתחברים איתו, **וּכְמַאֲמַר** הזוהר **לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ**[81] אין מחשבה שמסוגלת ׳לתפוס׳ בו, בקדוש־ברוך־הוא בעצמו, **אֲבָל נִתְפָּס הוּא בִּרְעוּתָא־דְּלִבָּא** ברצון הלב **דַּוְקָא**[82] **שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** כי בעוד שרגש הלב הוא במקום נחות יותר בכוחות הנפש לעומת השכל, הרי כוח הרצון נעלה יותר וחזק יותר מאשר השכל והרגש וכאשר יהודי מתמסר לקדוש־ברוך־הוא בכוח הרצון שהוא על־שכלי, למעלה מטעם ודעת, זוהי ׳תפיסה׳ והתחברות בענייני אלוקות שיש לזה חוזק ותוקף (בדוגמת החוזק של אבנים קשות לעומת אדמה רכה).

וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין מִזְבַּח אֲדָמָה לְמִזְבַּח אֲבָנִים, דְּכָל הַהַעֲלָאוֹת וְהַהַמְשָׁכוֹת שֶׁבְּמִזְבַּח אֲדָמָה הֵם רַק בִּבְחִינַת הַגִּלּוּיִים בִּלְבַד אותן בחינות באלוקות שהם במסגרת ההתגלות ההדרגתית של סדר השתלשלות שנחשבות כ׳גילויים׳ (התגלות, הארה והתפשטות) לעומת הקב״ה בעצמו, **אֲבָל בִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לַאֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת שֶׁהוּא עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁמֵּאֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת** של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו (שקיומו הוא אמיתי ועצמאי ולא תלוי חס ושלום במציאות אחרת) **נִמְצְאוּ** ונבראו **כָּל הַנִּמְצָאִים** הנבראים, **הִנֵּה זֶהוּ בְּמִזְבַּח אֲבָנִים דַּוְקָא שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** כי באמצעות השכל וההיגיון (טעם ודעת״) לא ניתן להגיע לקדוש־ברוך־הוא בעצמו **(וְלָכֵן, בִּהְיוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, שֶׁעַל־זֶה נֶאֱמַר**[83] **לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר**

ביאור בדרך אפשר

הקדוש־ברוך־הוא אומר שבני ישראל הלכו אחריו במדבר, ומדיוק הלשון ״לכתך אחרי״ יש ללמוד שבעת ההליכה במדבר הקשר והיחס של בני ישראל והקדוש־ברוך־הוא לא היה קרוב במיוחד, אלא **בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם בִּלְבַד** כמו אדם שמשפיע ונותן לזולת לא בדרך קירוב ולא מגיש לו את ההשפעה ישירות אלא כמי שמשליך למישהו מאחוריו **וְלֹא פָּנִים בְּפָנִים**, ובמצב הזה **הִסְפִּיק גַּם מִזְבַּח אֲדָמָה** היינו עבודת ה׳ שמבוססת על טעם ודעת שיוצרת התחברות לאלוקות במידה מוגבלת ומצומצמת). **וּכְמוֹ כֵן הוּא גַּם בַּתְּפִלּוֹת שֶׁכְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם** ולכן יש בתפילות דמיון לעבודת הקרבנות, **שֶׁאֲמִתִּית עִנְיַן עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה הוּא הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** ולא רק התבוננות שכלית והתעוררות עד כמה שהשכל מחייב ולא יותר, אלא **שֶׁמִּתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ לְגַמְרֵי (עֶר וֶוערְט אוֹיס** שהאדם חדל מלהיות **מְצִיאוּת) וּמִתְחַבֵּר עִם עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁזֶּהוּ תְּפִלָּה מִלְּשׁוֹן הַתּוֹפֶל** מחבר ומדביק **כְּלֵי חֶרֶס**[84]**, הַיְינוּ** שהאדם חדל מלהיות מציאות בפני עצמה, אלא **שֶׁנַּעֲשֶׂה מְצִיאוּת הָ׳עַצְמוּת׳ שֶׁהוּא הַמְּצִיאוּת הַיְחִידִית וְהָאֲמִתִּית** כי לאמתו של דבר כל העולמות וכל הנבראים לא קיימים במציאות עצמאית משלהם ובטלים לגבי הקדוש־ברוך־הוא מכל וכל ו״אין עוד (מציאות כלשהי) מלבדו״, וכאשר אדם מתפלל תוך ביטול מוחלט על־שכלי של מציאותו כלפי הקדוש־ברוך־הוא (״ביטול במציאות״ ולא רק ״ביטול היש״) הוא מתחבר בקדוש־ברוך־הוא בעצמו ו׳תופס׳ בו.

ח) **וּבָזֶה יוּבָן גַּם כֵּן עִנְיַן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. דְּהִנֵּה, עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל קָאֵי** מתייחס **עַל** אל **כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַגִּלּוּיִים** לכל נשמה יש עשר כוחות שמקבילים לעשר הספירות העליונות ומתחלקים באופן כללי לשכל (חכמה, בינה, דעת) ומידות (חסד, גבורה, תפארת וכו׳), **שֶׁהוּא** העבודה באמצעות עשר הכוחות הגלויים **עִנְיַן הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי טַעַם וָדַעַת, וְעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַנֶּעֱלָמִים** עשר

---

81) תקו״ז בהקדמה (יז, א). 82) ראה המשך תרס״ו ס״ע נז ואילך. ובכ״מ. 83) ירמי׳ ב, ב. וראה תו״א תצוה פד, ד. ובכ״מ. 84) תו״א

ביאור בדרך אפשר

הכוחות הללו קיימים גם בצורה עמוקה ופנימית יותר, ברמה שלא תמיד באה לידי גילוי אלא אם כן האדם מצליח לגלות גם את הכוחות הנעלמים **שֶׁהוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁהֵם** שניהם יחד עשר הכוחות הגלויים ועשר הכוחות הנעלמים **עֶשְׂרִים.**

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוקי הציווי על מחצית השקל שהובאו בתחילת המאמר **עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, שֶׁכַּאֲשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ** של האדם **הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל שֶׁקֶל שָׁלֵם דַּוְקָא, הַיְינוּ שֶׁיֶּשְׁנָהּ** לא רק העבודה שעל פי טעם ודעת אלא **גַּם הָעֲבוֹדָה מִטַּעַם וָדַעַת, אַזַי הוּא שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, קֹדֶשׁ מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ**[85] בפני עצמה, היינו דרגה גבוהה בקדושה **כַּיָּדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ** ההבדל **בֵּין קֹדֶשׁ לְקָדוֹשׁ, שֶׁקָּדוֹשׁ** במובן של תואר למהות מסויימת **יֵשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת** לדרגות שונות, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוק ״קדוש, קדוש, קדוש ה׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו״ ג׳ [=שלוש] **פְּעָמִים קָדוֹשׁ, שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְחַלְּקוּת קַוִּין** כי עשר הספירות מתחלקות באופן כללי לשלושה קוין, של ימין (בקו זה מצויות הספירות חח״נ: חכמה, חסד נצח) שמאל (בג״ה: בינה, גבורה, הוד) ואמצע (דת״י: דעת, תפארת יסוד), **אָמְנָם קֹדֶשׁ** כשם עצם **הוּא מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ** לעצמה **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ** של האדם **הִיא לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת** ואין בה הגדרות והבדלי דרגות, **הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה גַּם לְמַעְלָה הוּא בִּבְחִינַת קֹדֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת** ועל ידי הביטול והעבודה למעלה מטעם ודעת האדם מתחבר ומתקשר עם הבחינה העליונה הזו.

וְהִנֵּה, עִנְיַן הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל וּבְגִלּוּי כפי שהדברים נראים כלפי חוץ **צָרִיךְ לִהְיוֹת עִם עֶשֶׂר כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב זֶה יִתְּנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל** היינו עשר גרה בלבד ולא עשרים, **לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל הִיא עִם עֶשֶׂר כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים בִּלְבַד. אָמְנָם זֶהוּ רַק הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, אֲבָל יְסוֹד הָעֲבוֹדָה** והבסיס שלה **הוּא הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוק שצריך להביא **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ** ובתחילת המאמר נשאלה השאלה מדוע המושג קודש מופיע ביחס לשקל השלם דווקא בעוד שהציווי הוא להביא דווקא מחצית השקל, **דְּעִם הֱיוֹת שֶׁהָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל הִיא רַק מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בִּלְבַד.** רק עשר גרה, כנגד עשר הכוחות הגלויים בלבד, **הִנֵּה** גם **מַחֲצִית זֶה הוּא בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ** וגם עשר כוחות הגלויים הם ״קודש״ בדרגה של ״מילה בגרמיה״ כנ״ל, **לְפִי שֶׁיְּסוֹד עֲבוֹדָתוֹ** בכוחות הגלויים אמנם **הוּא מַה שֶּׁמַּנִּיחַ אֶת עַצְמוֹ** (עֶר לֵייגְט זִיךְ אַוֶועק מתמסר) **בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** ומוסר לקדוש־ברוך־הוא את פנימיות נפשו שלמעלה מהכוחות הגלויים.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בציווי על נתינת מחצית השקל **הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט** אלא כולם יתנו מחצית השקל לא פחות ולא יותר, **דְּהִנֵּה,** אמרו חכמינו ז״ל **אֵין עָשִׁיר אֶלָּא בְּדַעַת וְאֵין עָנִי אֶלָּא בְּדַעַת**[86], וגם את הציווי הזה יש לפרש כלפי עני ועשיר בדעת, **וְזֶהוּ הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה, דְּמֵאַחַר שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא הַהֲנָחָה עַצְמִית** ההתמסרות וההתבטלות של עצם ופנימיות הנפש **שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, הִנֵּה בְּעִנְיָן זֶה לֹא שַׁיָּךְ רִבּוּי** כי מדובר בהתבטלות מוחלטת של הישות העצמית, ״ביטול במציאות״, וכאשר האדם מתמסר בהתמסרות מוחלטת ללא שיור וללא סייג, אין מקום להוסיף על כך, **וּכְמוֹ כֵן הַדַּל לֹא יַמְעִיט,** ואי אפשר להסתפק בפחות מזה **שֶׁהֲרֵי כָּל**

תרומה עט, סע״ד. סה״מ תש״ט ע׳ 79 (השני). וש״נ. 85) זח״ג צד, ב. 86) ראה נדרים מא, רע״א. זח״ג רעג, ב.

ביאור בדרך אפשר

אֶחָד וְאֶחָד גם מי שנשמתו היא בדרגה נחותה ביותר **יֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת, כַּיָּדוּעַ שֶׁגַּם נֶפֶשׁ דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה** בנשמה יש כמה וכמה דרגות ו״נפש״ היא הכי נמוכה בין הדרגות השונות, בעשר הספירות המלכות היא הספירה הכי נמוכה ובארבעת העולמות (אצילות, בריאה, יצירה, עשיה) עולם העשיה הוא העולם הנחות ביותר וגם בנשמה שהיא בדרגה כל כך נמוכה **יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת חָכְמָה** הדרגה הכי גבוהה מבין עשר הספירות **דַּאֲצִילוּת**[87] העולם הכי נעלה מבין ארבעת העולמות, ונמצא שבכל אחד ואחד מישראל, יהיה מי שיהיה, יש לפחות את עשר הכוחות האמורים.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[88] **עַל פָּסוּק עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל, דָּא אַבְנָא לְמִשְׁקָל בָּהּ** זו אבן לשקול בה **דָּא** זו האות **יו״ד כו׳, דִּכְמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּגַשְׁמִיּוּת כַּאֲשֶׁר מַנִּיחִים מִשְׁקָל** משקולת כבדה **עַל צַד אֶחָד שֶׁל כַּף מֹאזְנַיִם** אותו צד יורד כלפי מטה, **הִנֵּה הַדָּבָר שֶׁמֻּנָּח עַל צַד הַשֵּׁנִי שֶׁל הַמֹּאזְנַיִם נִגְבָּה לְמַעְלָה, כָּךְ גַּם בָּעֲבוֹדָה** הרוחנית, **שֶׁכַּאֲשֶׁר** האדם **מַנִּיחַ** ומוסר ומבטל לקדוש־ברוך־הוא **אֶת הָעֶשֶׂר כֹּחוֹת** הפנימיים **הַנֶּעֱלָמִים שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהֲנָחָה הָעֲצָמִית** ההתמסרות וההתבטלות **שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** על־שכלית, **אֲזַי גַּם עֲבוֹדָתוֹ בְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים (שֶׁהִיא הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל) נַעֲשֵׂית בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר.**

וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה דְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל למרות שהיא עבודה בכוחות הגלויים בלבד, בכל זאת **הִיא תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳, תְּרוּמָה מִלְּשׁוֹן הֲרָמָה וְהַגְבָּהָה**[89] כי היא מעלה ומרוממת גם את האדם (כמשל האמור מכף המאזניים שמשקל כבד בצד אחד גורם לצד השני של המאזניים לעלות ולהתרומם). **וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁמְּסַיֵּם לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, דִּבְכְדֵי לְכַפֵּר עַל הַחֵטְא צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת** כמבואר בחסידות ששורש הכפרה הוא מדרגות עליונות באלוקות שבהם החטא לא פוגם מלכתחילה, **שֶׁדָּבְקָא עַל־יְדֵי־זֶה** על ידי ההקרבה והמסירות למעלה מהשכל וההבנה **אִתְכַּפְיָא** נכפית ונכנעת **וְאִתְהַפְּכָא** ובשלב נעלה יותר - מתהפכת מרע לטוב **סִטְרָא אַחֲרָא** הצד האחר, שאינו צד הקדושה **וְאֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין**[90] ועולה כבודו של הקדוש־ברוך־הוא בכל העולמות, **שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמוֹ קֹדֶם הַחֵטְא** היינו שהפגם שנוצר על ידי החטא מתוקן לגמרי, **וְעוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר** כי עבודת התשובה ממשיכה ומגלה אור אלוקי נעלה יותר מהאור שהאיר והתגלה קודם החטא, **וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה עִקַּר דִּירָתוֹ** של השם **יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים** בעולם הזה שהוא, ככתוב בספר התניא, עולם תחתון שאין תחתון למטה הימנו, **דְּפֵרוּשׁ דִּירָה הַיְינוּ כְּמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּדִירַת מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לְמַטָּה שֶׁכָּל עַצְמוּת וּמַהוּת הָאָדָם דָּר בַּדִּירָה בְּגִלּוּי**[91] וזה המקום שבו הוא נמצא ללא כל לבושים, העלמות והסתרים, **וְכָךְ הוּא עִנְיַן דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה** של האדם **דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא** כפיית הצד האחר, שאינו צד הקדושה **מִתּוֹךְ הַנָּחָה עַצְמִית** התמסרות והתבטלות מוחלטת **שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, נַעֲשָׂה עִקַּר דִּירָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים** ובכך נשלמת במילואה כוונת הבריאה.

וְאֶחָד יֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת עֶשֶׂר סְפִירוֹת, כַּיָּדוּעַ שֶׁגַּם נֶפֶשׁ דְּנֶפֶשׁ דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת[87]**. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[88] **עַל פָּסוּק עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל, דָּא אַבְנָא לְמִשְׁקָל בָּהּ דָּא יו״ד כו׳, דִּכְמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּגַשְׁמִיּוּת כַּאֲשֶׁר מַנִּיחִים מִשְׁקָל עַל צַד אֶחָד שֶׁל כַּף מֹאזְנַיִם, הִנֵּה הַדָּבָר שֶׁמֻּנָּח עַל צַד הַשֵּׁנִי שֶׁל הַמֹּאזְנַיִם נִגְבָּה לְמַעְלָה, כָּךְ גַּם בָּעֲבוֹדָה, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַנִּיחַ אֶת הָעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַנֶּעֱלָמִים שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהֲנָחָה הָעֲצָמִית שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, אֲזַי גַּם עֲבוֹדָתוֹ בְּעֶשֶׂר כֹּחוֹת הַגְּלוּיִים (שֶׁהִיא הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל) נַעֲשֵׂית בְּאֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר. וְזֶהוּ אוֹמְרוֹ תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה דְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל הִיא תְּרוּמָה לַהֲוָיָ׳, תְּרוּמָה מִלְּשׁוֹן הֲרָמָה וְהַגְבָּהָה**[89]**. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁמְּסַיֵּם לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, דִּבְכְדֵי לְכַפֵּר עַל הַחֵטְא צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, שֶׁדָּבְקָא עַל־יְדֵי־זֶה אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא סִטְרָא אַחֲרָא וְאֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין**[90]**, שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמוֹ קֹדֶם הַחֵטְא, וְעוֹד לְמַעְלָה יוֹתֵר, וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה עִקַּר דִּירָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים, דְּפֵרוּשׁ דִּירָה הַיְינוּ כְּמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּדִירַת מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לְמַטָּה שֶׁכָּל עַצְמוּת וּמַהוּת הָאָדָם דָּר בַּדִּירָה בְּגִלּוּי**[91]**, וְכָךְ הוּא עִנְיַן דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא אַחֲרָא מִתּוֹךְ הַנָּחָה עַצְמִית שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, נַעֲשָׂה עִקַּר דִּירָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים.**

---

87) תניא פי״ח. 88) ח״ב קפז, ב. 89) ראה זח״ב קמז, א. אוה״ת תרומה ס״ע א׳שנה ואילך. 90) בתניא פכ״ז (לד, א) ובלקו״ת ר״פ פקודי מציין לזהר ח״ב קכח, ב (ובלקו״ת שם מציין גם לזהר שם סז, ב. וראה גם שם קפד, א). וראה גם תו״א ויקהל פט, ד. לקו״ת חוקת סה, ג. 91) ראה מאמרי אדה״ז תקס״ה ח״א ע׳ תפה (ועם הגהות – אוה״ת שה״ש ח״ב ע׳ תרעט ואילך). אוה״ת בלק ריש ע׳ תתקצז. ובכ״מ.

בס"ד. שיחת שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, מברכים החודש אדר, ה'תשח"י.

א. בפרשת שקלים נאמר[1] "זה יתנו גו' מחצית השקל גו' לכפר על נפשותיכם", ש"נתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה"[2], ועל־זה נאמר "לכפר על נפשותיכם", דהיינו[3], הכפרה על חטא העגל, כדאיתא בירושלמי[4] ובמדרש[5].

חטא העגל היה חטא כללי[6], שפגע לא רק באותם אנשים שהשתתפו בכך, אלא גם שבט לוי, שלא השתתפו בחטא זה[7], ואפילו משה רבינו, שבשעת מעשה לא היה כלל באותן ד' אמות, והיינו, שלא היה אפילו בגדר ד"מי שיש בידו למחות כו'"[8], מכל־מקום, גם בו פגע החטא, כמו שכתוב[9] "לך רד", ואמרו רבותינו ז"ל[10]: "רד מגדולתך".

וכשם שחטא העגל היה ענין שבו נכשל כלל ישראל בתור שלימות של כלל[11], והיינו, שהיה זה קלקול כללי — לכן גם התיקון והכפרה על־זה הוצרכו להיות על־ידי ענין כללי, שכולם היו שוים בו[12], כיון שהיה זה ענין של כלל ישראל.

ב. והביאור בזה בפרטיות יותר:

ידוע שחטא העגל היה באותו סוג כמו חטא עץ הדעת. על־ידי חטא עץ הדעת ירדה זוהמא לעולם, ובשעת מתן־תורה פסקה זוהמתן, ועל־ידי חטא העגל חזרה[13].

ומזה מובן, שיכולים להבין בבירור יותר את ענינו של חטא העגל, על־ידי ההתבוננות במה התבטא חטא עץ־הדעת, ובענינו של מתן תורה:

בתחילת הבריאה — "עולם על מילואו נברא"[14], ו"עיקר שכינה בתחתונים היתה"[15]. על־ידי חטא עץ־הדעת ירדה זוהמא לעולם, ובגלל זה לא היה העולם כלי לאלקות בגילוי. וכידוע, שהגם שקיימו האבות כל התורה עד שלא ניתנה[16], מכל־מקום, לא היה קיום התורה קשור עם גשם העולם באופן פנימי, כיון שרוחניות וגשמיות היו רחוקים זה מזה — רוחניות לא היתה יכולה לבוא בגשמיות בפנימיות ובאופן של קליטה[17].

והחידוש דמתן־תורה הוא — שבטלה הזוהמא, היינו, שנעשה זיכוך בעולם, ולכן יכולים תורה ומצוות להיות בדברים גשמיים בפנימיות, לעשות מהגשמיות כלי לאלקות.

ואילו חטא העגל שב ועורר את הזוהמא של חטא עץ־הדעת בכללות העולם.

בוודאי נשאר החידוש דמתן־תורה גם לאחרי חטא העגל[18], שהרי גם עכשיו ישנו חילוק בין בני ישראל לאומות העולם, להבדיל. אצל בני ישראל, הרי גם עכשיו[19] נשארו תורה ומצוות בגשמיות, שענינם הוא לחבר ולאחד גשמיות עם אלקות. אבל אף־על־פי־כן, חזרה מידה מסויימת של זוהמא, וזוהמא זו היא לא רק באנשים פרטיים וענינים פרטיים, אלא גם בכללות העולם.

ג. על־פי־זה יובנו כמה דינים שהיו במחצית השקל[20]:

א) הממון שנתן כל יחיד נעשה ממון ציבור. כל אחד נתן מממונו, אבל היה צריך ליתן באופן שיתבטל מתורת ממון יחיד, וגם לא שותפות של כמה יחידים, אלא ממון ציבור.

---

1) תשא ל, יג־טו.
2) פרש"י עה"פ.
3) מכאן עד סוס"ד הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 162 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.
4) שקלים פ"ב ה"ג.
5) תנחומא תשא יו"ד.
6) והוא החטא הראשון — לאחרי מ"ת, שבו פסקה הזוהמא שירדה לעולם ע"י חטא עץ הדעת, כדלקמן ס"ב (מהנחה בלתי מוגה).
7) פרש"י במדבר א, מט. ג, יב. ועוד.
8) ראה שבועות לט, ב. הובא בתניא פ"א.
9) תשא לב, ז.
10) ברכות לב, א. הובא בפירש"י עה"פ.
11) ולכן הי' זה נוגע גם למשה רבינו, עליו נאמר (ברכה לג, ה) "ויהי בישורון מלך" (מהנחה בלתי מוגה).
12) כמ"ש (תשא ל, טו) "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" (מהנחה בלתי מוגה).
13) שבת קמו, רע"א. זח"א נב, ב.
14) ראה ב"ר פי"ב, ו.
15) שם פי"ט, ז.
16) יומא כח, ב. וש"נ.
17) ראה בכ"ז לקו"ש ח"א ע' 41. תו"מ חט"ו ע' 231. וש"נ.
18) ראה ניצוצי אורות לזח"ג יד, ב.
19) לאחרי חטא העגל, שאז הורד עדים, כמ"ש (תשא לג, ה־ו) "ועתה הורד עדיך . . ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב" (מהנחה בלתי מוגה).
20) ראה גם שיחת ש"פ פקודי, פ' שקלים דאשתקד ס"ח (תו"מ חי"ט ע' 124). וש"נ.

ב) בממון של מחצית השקל קנו קרבנות ציבור דוקא.

הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות (סדר קדשים) מבאר, שישנם ארבעה סוגים של קרבנות: א) קרבנות ציבור, ב) קרבן יחיד, ג) קרבן ציבור דומה לקרבן יחיד, ד) קרבן יחיד דומה לקרבן ציבור.

קרבן ציבור - קרבנות שיש להם זמן קבוע, ומקריבים אותם בתור ציבור, כמו תמידין ומוספין. קרבן יחיד - קרבנות שאין להם זמן קבוע, וכל אחד מקריב אותם בתור יחיד. קרבן ציבור דומה לקרבן יחיד - קרבנות שמקריבים אותם בתור ציבור, אבל אין להם זמן קבוע, כמו פר העלם דבר. וקרבן יחיד דומה לקרבן ציבור - קרבנות שמקריבים אותם בתור יחיד, אבל יש להם זמן קבוע, כמו קרבן פסח.

קרבן יחיד, גם קרבן יחיד שדומה לקרבן ציבור – לא קנו מממון מחצית השקל. אודות קרבן ציבור שדומה לקרבן יחיד – יש פלוגתא[21], וההלכה היא שגם עבורם לא לקחו ממחצית השקל. אלא דוקא עבור קרבן ציבור ממש לקחו ממחצית השקל.

והטעם הפנימי על שני הדינים: כיון שמחצית השקל היה ענין כללי – הוצרך להיות ממון ציבור, ושימש עבור קרבנות ציבור ממש.

ד. ומחצית השקל הוא התיקון על חטא העגל:

במחצית השקל נאמר "זה יתנו" – "זה" לשון גילוי, כמאמר רבותינו ז"ל[22]: "כל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר זה א־לי".

והיינו, שעל־ידי מחצית השקל ועבודת הקרבנות - ובזמן הזה, על־ידי עבודת התפילה שבמקום קרבנות תקנום[23] – מבטלים את הזוהמא, וחוזרים וממשיכים גילוי אלקות בעולם[24], כמו שהיה לפני החטא, ובאופן נעלה יותר, בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו.

* * *

ה. צוה לנגן ואמר מאמר 'דיבור המתחיל' זה יתנו גו'.

* * *

ו. בפרשת השבוע נאמר[25] "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", ואיתא[26] במדרש תנחומא[27] "מלוה ה' חונן דל[28], כביכול לה' הוא מלוה", והיינו, שהפעולה דנתינת הצדקה – "חונן דל" – היא בבחינת "מלוה הוי'", שנותנים הלוואה להקב"ה.

התשלום של הקב"ה – הוא לפי המידה שלו, וכיון שהקב"ה הוא בלי גבול, הרי התשלום שלו הוא גם בלי גבול.

וכפי שדובר בהתוועדות דיו"ד שבט[29], אודות ביאור ה'צמח צדק' בספר החקירה בתחילתו, שהגם שבלי גבול בפועל אינו שייך בנבראים, שהרי אפילו כאשר יתוסף עוד ועוד, הרי סוף־כל־סוף נשאר הדבר בהגבלה – הנה רק בפועל אין בלי גבול בנבראים, אבל בכח, יכול הקב"ה להמשיך וליתן עוד ועוד, דור אחר דור, עד אין קץ.

ובעומק יותר – דבר שהוא גבולי בזמן, הנה התחלת הסוף שלו, שינוי וחלישות, מתחיל זמן רב לפני־זה. וכלשון הידוע[30], שנבראים[31], מיום הבראם הולכים ומתייבשים. מזה מובן, שראיית השפעה שבמשך זמן רב אין בה חלישות[32], ואדרבה – הרי זה מגדרי אין־סוף בפועל. זהו כללות הענין דהמשכת בלי גבול בגבול.

---

21) מנחות נב, א.

22) שמו"ר ספכ"ג.

23) ברכות כו, ב. זח"ב כ, ב.

24) וכדי לפעול את הגילוי ד"זה" – צריך להיות "יתנו": כל הנותן בעין יפה הוא נותן (ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ), היינו, שעבודת התשובה (שפועלת הכפרה על החטא) צריכה להיות באופן שנותן כל עניניו וכל כחות נפשו לאלקות בעין יפה (מהנחה בלתי מוגה).

25) כב, כד.

26) שיחה זו הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בלקו"ש ח"א ס"ע 160 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

27) פרשתנו טו.

28) משלי יט, יז.

29) בתחלתה (לעיל ע' 30). וש"נ.

30) המשך מים רבים תרל"ו פל"ג (וראה גם סה"מ תשי"א ע' 142). עיי"ש.

31) הכוונה לנבראים שהם קיימים רק "במין".

32) ראה ירושלמי ברכות פ"א ה"א: יום נכנס כו' השמים והארץ בהבראם ביום עשות כו' (וראה גם סה"מ תשי"א שם ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם).

ז. בצדקה, ש"שקולה כנגד כל המצוות"[33], הרי האופן היותר נעלה הוא – גמילות חסדים, על־פי מאמר רבותינו ז"ל[34] "גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה", ד"צדקה לעניים" דוקא, ו"גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים".

מצד צדקה – בהכרח שיהיו עשיר ועני, כי, אם כולם יהיו עשירים – "חסד[35] ואמת מן ינצרוהו"[36], "לא יחדל אביון מקרב הארץ"[37]; אבל מצד גמילות חסדים – אין צורך בעני, "אפס כי לא יהיה בך אביון"[38], כיון שגמילות חסדים היא גם לעשירים.

ח. כיון שהיום בלילה נערכת האסיפה של החברה גמילות־חסדים שומרי שבת[39],

– האמת היא שהשם "שומרי שבת" אינו מכוון, שהרי כשם שבגמילות־חסדים לא צריך להיות חילוק בין עניים לעשירים, כמו כן לא צריכים להיות חילוקים אחרים. אלא מסתמא הכוונה בזה היא בתור מטרה –

ישתתף כל אחד בזה, וילוו כסף לקופה על זמן היותר ארוך, שאז תוכל הקופה להלוות סכומים גדולים יותר לזמנים ארוכים יותר, ועל־ידי־זה הנה כל המשתתפים בזה יקיימו גמילות חסדים.

וכשם שבגמילות חסדים אין הגבלה של עניים ועשירים בנוגע לאלו שצריכים להלוות להם – כמו כן לא צריכה להיות הגבלה בנוגע לאלו שישתתפו בזה, ולכן יתן כל אחד לקופה[40].

וענין זה מתאים עם פרשת שקלים שקורין היום, וכידוע פתגם רבינו הזקן[41] שצריכים לחיות עם הזמן, עם הקריאה בתורה שבזמן זה – שהרי במחצית השקל השתתפו כל בני ישראל.

33) ב"ב ט, א. וראה תניא פל"ז (מח, ב).
34) סוכה מט, ב. שו"ע יו"ד סרמ"ט ס"ו.
35) תהלים סא, ח.
36) שמו"ר פל"א, ה. תנחומא שם ט.
37) פ' ראה טו, יא.
38) שם, ד.
39) ראה גם מכתב כ"ג שבט שנה זו (אג"ק חט"ז ע' חצר) – "להנהלת חברה גמילות חסדים שומרי שבת".
40) אך ברצוני להבהיר: במגבית של יו"ד שבט הי' ניכר, שכל מי שלמטה מטה יותר, נותן סכום גדול יותר, ובשמחה יתירה. ולכן יש להבהיר בנוגע לתלמידי הישיבה – שיתנו סכום היותר קטן (מהנחה בלתי מוגה).
41) סה"ש תש"ב ע' 29 (נעתק ב"היום יום" ב חשון).

המשך ביאור למס' ערכין ליום ראשון עמ' א

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מהו החילוק שבין רבי לרבי דוסתאי, שהרי לדעת שניהם לעולם מחשבים באופן המקל על הגואל. משיבה הגמרא: **דְּאִיסַּיְיקַר וְזָל וְאַיְיקַר** – החילוק הוא באופן שהשדה היתה יקרה, ולאחר מכן הוזלה, ושוב נתייקרה. כגון, שמכר את השדה במאתים, והוזל שוויה למאה, ומכרה הקונה הראשון לשני במאה, וחזרה השדה ונתייקרה ועתה שוה מאתים. לדעת רבי שמקילים לחשב עם האיש שבתוכה, מחשב עם הלוקח השני במאה דינרים [כפי ששילם השני לראשון], ולדעת רבי דוסתאי שמחשבים לפי העודף שביד המוכר או לפי העודף שבקרקע, בין כך ובין כך, עליו לחשב את שווי השנים לפי מאתים.

הגמרא מבארת מדוע דורשים התנאים את הפסוקים להקל על הגואל. שואלת הגמרא: **וּמִמַּאי דְּלִקּוּלָּא** – מנין שיש לדרוש את הפסוקים באופן המקל על הגואל, שמחשב תמיד במחיר הנמוך, **דִּלְמָא לְחוּמְרָא** – שמא יש לדרוש את הפסוקים להחמיר על הגואל. משיבה הגמרא: **לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אל תעלה בדעתך לדרוש להחמיר, אלא יש לדרוש להקל משום **דְּנָמֵר 'גְּאוּלָה' 'גְּאוּלָה', מַעֲבֶד עִבְרִי** – למדים גזירה שוה מעבד עברי לגאולת שדה, נאמר בגאולת שדה 'וּמְצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ' (ויקרא כה כו) ונאמר בפדיון עבד עברי 'גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ' (שם פסוק מח), וכשם שבפדיון עבד עברי מחשבים במחיר הנמוך, כך בשדה אחוזה יש לחשב במחיר הנמוך.

שואלת הגמרא: **וְהָתָם** – בעבד עברי, **מְנָלָן** – מנין שדורשים להקל. משיבה הגמרא: **דְּתַנְיָא, נִמְכַּר** העבד עברי לגוי **בְּמָנֶה, וְהִשְׁבִּיחַ וְעָמַד** שוויו **עַל מָאתַיִם,** ובא העבד לפדות את עצמו מיד האדון בכסף, שהדין הוא שמחשב את שווי שנות העבדות הנותרות ונותן לאדון, **מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין** את השנים **אֶלָּא מִמָּנֶה** – לפי השווי של מנה, שכך נמכר, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם פסוק נא) **מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ** – כפי הכסף שבו נקנה לעבד. ואם **נִמְכַּר** העבד עברי **בְּמָאתַיִם, וְהִכְסִיף** – נתקלקל טיבו של העבד **וְעָמַד** שוויו **עַל מָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא מִמָּנֶה** – לפי מנה, שכך שוה העבד עתה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם פסוק נב) **כְּפִי שָׁנָיו** – כפי מצבו של העבד בשנים שעומד בהן, כלומר כפי ששוה עכשיו. מבררת הברייתא: **וְאֵין לִי** ללמוד מפסוקים אלו, **אֶלָּא** לענין **עֶבֶד עִבְרִי הַנִּמְכָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים,** שבאופן זה עוסקת הפרשה שם, **שֶׁנִּגְאָל וְיָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה** – כלומר שנגאל במחיר הנמוך, **נִמְכַּר לְיִשְׂרָאֵל מִנַּיִן** שאף הוא נגאל במחיר הנמוך. משיבה הברייתא: **תַּלְמוּד לוֹמַר 'שָׂכִיר' 'שָׂכִיר' לִגְזִירָה שָׁוָה.** שנאמר בעבד עברי הנמכר לגוי (שם כה נ) 'כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ', ונאמר בעבד עברי הנמכר לישראל (דברים טו יח) 'כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ', ולמדים בגזירה שוה, שכשם שהנמכר לגוי נגאל במחיר הנמוך, כך הנמכר לישראל נגאל במחיר הנמוך.

הגמרא מבארת מה הטעם שדורשים את הפסוקים בגאולת עבד עברי להקל, ולא להחמיר: **אָמַר אַבָּיֵי,**

לקוטי שיחות פרשת משפטים כרך טז

מתורגם ללשון הקודש

א.
בדרך כלל שומעים תחילה לתובע

מן הפסוק[1] "מי בעל דברים יגש אליהם" נלמד בגמרא[2], ש"אין נזקקין אלא לתובע תחילה" — "בעל הדברים" — התובע — "יגיש דבריו אליהם".

מסביר הש"ך[3], שכוונת הדברים היא כפשוטם[4], שבית־הדין מאזין תחילה לטענות התובע ורק אחר־כך שומע את דברי הנתבע. תוצאה מעשית להלכה זו יש במקרה של "מודה במקצת".

ההלכה[5] קובעת, שהנתבע נקרא מודה במקצת והוא חייב בשבועה דאורייתא רק כאשר הודאתו במקצת באה לאחר שהתובע תבע את הסכום כולו, אך אם הנתבע "הודה בנ' ואחר כך תבעו התובע בק'"[6], אין הוא נקרא מודה במקצת, והוא פטור משבועה (דאורייתא).

הטעם להלכה זו הוא: הנתבע בדין צריך היה לשלם את ה"מקצת", שהודה עליו, לפני שתבעוהו בבית־דין, וכיוון שלא עשה את המוטל עליו ונתבע בבית־דין, שומעים לתובע תחילה, כדי שהנתבע יחוייב בשבועה דאורייתא.

בהמשך לכך אומרת הגמרא[2] "פעמים שנזקקין לנתבע תחילה והיכי דמי דקא זילי נכסי' (= באילו נסיבות? כאשר הוזלו נכסיו) ובש"ך[3] מוסבר על כך: אם הסיבה לאי־תשלום ה"מקצת" על ידי הנתבע, איננה מפני רצונו לעכב את הענין, אלא מפני שנכסיו היו אז זולים, או שעצם רצונו למכרם במהירות, כדי לשלם, גרם להוזלתם — אז נזקקין לנתבע תחילה.

ב.
המאמר אינו מובן בפשטות, אלא לפי פנימיותו

כאמור פעמים רבות, קיימים כל הענינים אשר בנגלה שבתורה גם בעבודת ה' הרוחנית. דוקא מפני שהתורה היתה בתחילה חמדה גנוזה[7] למעלה "ומשם נסעה וירדה... עד שנתלבשה... בעניני עולם הזה[8]" — הרי פנימיותם של הענינים ורוחניותם הם המקור שממנו "נשתלשלו" עניני ה"נגלה". יתר־על־כן: ענינים רבים ב"נגלה" ניתנים להבנה לעומקם רק על־ידי ההסבר על רוחניותם ופנימיותם[9].

וכך בענינו: בפשטות אין פירוש הש"ך מובן כל־כך: מלשון חז"ל "נזקקין... לתובע תחילה", באופן סתמי, נראה, שזהו ענין כללי המתבטא למעשה בכמה סוגים של תביעה[10], ולפי פירוש הש"ך יוצא, שהביטוי למעשה הוא רק בסוג התביעה שבה הנתבע מודה במקצת?

לפי ההסבר הפנימי מובן המאמר, מפני שבעבודה הרוחנית הרי רובם ככולם של הענינים של "תובע" — "נתבע" קשורים ל"מודה במקצת".

ג.
היהודי "הנתבע" הוא "מודה במקצת"

ה"תובע" של היהודי הוא היצר הרע, אשר תחילה הוא מכשילו בחטא ר"ל[11], או מביאו למצב של "חטא" מלשון חסרון[12], ואחר־כך הוא "תובע"[11], שכיוון שהוא הכשיל את היהודי יש "למוסרו" לרשותו.

על תביעה זו של היצר הרע, היהודי — ה"נתבע" — רק "מודה במקצת": אמנם הוא נכשל ר"ל בחטא — "הכל" — אך הוא אינו שקוע כל־כולו בחטא, אין הוא חוטא במהותו חס־וחלילה, עצם נשמתו נעלה לגמרי מחטא, כיוון שגם בעת החטא היתה באמנה אתו[13]. יתר־על־כן: לא רק מצד עצם הנשמה, אלא גם מצד כוחות הנפש, יש לכל יהודי טוב בתוכו, ואפילו פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון[14], ומשמעות המושג "מלאין" הוא כפשוטו: הם מלאים לגמרי

---

1) פרשתנו כד, יד.
2) ב"ק מו, ב.
3) חו"מ סי' כד סק"א. ובאו"ת (אורים סק"ז), חידושי הפלאה ועוד שם הקשו על פירושו. ואכ"מ.
4) וכמפורש בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח. תוספתא שם פ"ו, ג. ועוד (ראה ש"ך שם).
5) חו"מ סי' פח סט"ו־טז. ש"ך שם סקל"א.
6) לשון הש"ך סכ"ד שם. ועד"ז ספ"ח שם.
7) שבת פח, סע"ב.
8) תניא פ"ד.
9) ראה לקו"ש חי"ט ע' 209 (והערה 16).
10) להעיר מסמ"ע חו"מ סכ"ד סק"א: וכתבו עליו פירושו זה בכה וזה בכה וכולן אמת לדינא* משום הכי סתם המחבר ללמדינו שבכל ענין קאמרי'.
11) כמאמר חז"ל (ב"ב טז, א) "יורד ומתעה ועולה ומרגיז כו' הוא שטן הוא יצה"ר כו'".
12) לקו"ת מטות פב, א. ובארוכה — ד"ה ע"כ יאמרו תרצ"א (סה"מ קונט' ח"א). ועוד.
13) תניא ספכ"ד.
14) עירובין יט, א. חגיגה בסופה.

*) ראה גם רא"ש ב"ק שם.

(במצוות). כלומר, בכל ענין שמדובר בו, לא תיתכן אצל יהודי מציאות של רע מושלם[15] ח"ו.

ענין זה, שכל סוגי היהודים, הן הצדיק אשר "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא[16] (לפחות בחטא – לשון חסרון[17]), והן הרשע, אשר גם פושעי ישראל מלאין מצוות כרימון, נכללים בקטגוריא של "מודה במקצת" – רמוז בפסוק שממנו נלמדת ההלכה על מודה במקצת: "(על כל דבר פשע...) אשר יאמר כי הוא זה"[18]:

משמעות הפסוק בעבודה הרוחנית[19] הוא: התביעה היא הן "על כל דבר פשע" – כאשר מישהו פושע ומועל ר"ל בשליחותו בעולם הזה, והן "על כל אבדה" – כאשר יש כאן רק ענין של "אבדה וחסרון", כאשר היהודי אינו עושה כל מה שהיה ביכולתו לעשות, ולפיכך הולכים לאיבוד ר"ל חלק מכוחות הנפש האלקית [וארבעת הפרטים – "על שור על חמור על שה על שלמה" הם ארבעה סוגים של נפש הבהמית המביאים ל"כל דבר פשע... אבדה"].

ועל כל התביעות הללו ("על כל דבר פשע... על כל אבדה") עונה היהודי ("אשר יאמר") "כי הוא זה" – שיש לתבוע ממנו רק את "זה" – מקצת מן הדברים הוא רק מודה במקצת, כאמור לעיל.

ד.
השבועה מוסיפה כוחות אך גם מסכנת

ההלכה היא, שמודה במקצת חייב בשבועה. רק ע"י שבועה מאמינים לו על החלק שהוא אינו מודה בו. משמעות הדברים בעבודה הרוחנית היא:

כיוון שהוא כבר נכשל, ונכנס ב"מקצת" לרשות היצר, הוא זקוק לתוספת כח כדי להישמר מליפול שוב ברשותו (ואפילו לא מתוך אי־רצון להיות "ומודה ועזב ירוחם[20]").

לפיכך משביעים אותו – שבועה מלשון שובע[21] – מזינים ומשביעים (שי"ן שמאלית) אותו בכוחות נעלים יותר[22], שחלקו הנותר יישאר בקדושה.

אך ידועה[23] חומרתה של שבועה – על־ידי שבועה מסתכנים: אם אין משתמשים כראוי בכוחות הנוספים, הרי לא תחסר לו התוספת בלבד, אלא מגיע לו עונש, שכוחות נעלים מכוחותיו הולכים לאיבוד ר"ל. זוהי הסיבה לכך שחז"ל[24] מזהירים כל־כך שלא להישבע במקום שניתן להסתדר בלעדיה, אפילו כאשר "נשבע באמת".

לכך ממשיכה הגמרא ואומרת, שקיימת העצה של "נזקקין לנתבע תחילה", שעל־ידי כך נפטרים משבועה – וזאת כאשר טוענים ש"קא זילי נכסי" (= הוזלו נכסיו).

ה.
בכייתו של רבן יוחנן בן־זכאי

הדברים יובנו על־ידי הסבר הסיפור שבגמרא[25] על ר' יוחנן בן־זכאי, שלפני פטירתו בכה ואמר, שהסיבה לבכייתו היא ש"יש לפני שני דרכים אחת של ג"ע ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה (בתמיהה)".

וידועה השאלה[26]: כיצד ייתכן שרבן יוחנן בן־זכאי, שהיה מגדולי התנאים, אשר חז"ל מספרים בהרחבה במספר מקומות[27] על גדלותו, ובודאי נזהר לחלוטין ב"סור מרע ועשה טוב", יהיה מסופק אם הוא הולך לגן־עדן או לגיהנם?

כן יש להבין: מדוע היה הדבר איכפת לו דוקא סמוך לפטירתו? אמנם, "שני דרכים אחת של גן־עדן ואחת של גיהנם" קשורות לשכר ועונש של הנשמה לאחר הפטירה מן העולם, אך קשה להבין: ברור, שלרבן יוחנן בן־זכאי לא היה אכפת בענין זה השכר והעונש כשלעצמם, אלא

15) וברשע ורע לו (ראה תניא ספי"א) – בכדי שלא יוקשה ממחז"ל דמלאים מצות – יל"פ שאינן פועלות בו. וראה תו"א מו, ג והגהות הצ"צ לשם (אוה"ת ויחי כרך ו' – תתשל, ב). דרך חיים קי, ג.

16) קהלת ז, כ. וראה סה"מ קונט' ח"ב שכ, סע"ב ואילך. וראה לקו"ת בלק (עד, ב. וש"נ) דחטאים של צדיקים פוגמים יותר כו'.

17) ראה תניא רפל"ה (מד, סע"א).

18) פרשתנו כב, ח. ב"ק קו, סע"ב ואילך. ב"מ ה, א. שבועות לט, ב. מכילתא* ורש"י עה"פ.

19) ראה בארוכה פירוש פסוק זה בעבודת האדם (מיוסד על מאמר הצ"צ) – לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 143 ואילך.

20) משלי כח, יג.

21) קיצורים והערות לתניא ס"ע נז ואילך. ובכ"מ. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"א (ס"ע 36 ואילך) לענין השבועה דמודה במקצת.

22) שזהו גם ענין השבועה כפשוטו, שניתוסף עוד ענין, וענין חמור.

23) כמו שהאריכו חז"ל – שבועות לט, א. ובכ"מ.

24) גיטין לה, א. תנחומא ויקרא ז'. תנחומא ובמדב"ר ר"פ מטות. ועוד.

25) ברכות כח, ב.

26) לקו"ת ויקרא נ, סע"ד. מסעי צ, ב. מאמר אדה"ז – נעתק באוה"ת ר"פ פינחס ורד"ה אך בגורל תרכ"ו. ד"ה אל תצר לאדמו"ר האמצעי (ע' 73 (מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א ע' עט). וש"נ). קיצורים והערות שם ע' מו־ז. רד"ה אשרנו תרפ"ח ותרצ"ו (בסה"מ קנט' ח"ב). ועוד. וראה מפרשי הע"י שם.

27) ראה לדוגמא: סוכה כח, א. ר"ה לא, סע"ב. ועוד. הובאו כמה מהם ב(רוב ה)מקומות שצויינו בהערה הקודמת.

*) אבל לכמה נוסחאות (נסמנו במכילתא מהדורת האָראָוויטץ) – "ממין הטענה".

אכפת לו אם הוא שרוי במצב של קדושה (ראוי לגן עדן) או להיפך ח״ו – ועל כך יש להצטער כל זמן שמסופקים בכך – לא רק בעת הפטירה, אלא במשך כל החיים.

ו.

במשך כל חייו היה עסוק במילוי שליחותו

אחד ההסברים לכך הוא[28]:

על כל יהודי הוטלה שליחות שעליו למלא במשך חייו בעולם הזה. כדי למלא תפקיד זה נתנו לו את הכמות הדרושה של הימים ואת הכוחות המתאימים, ההכרחיים למילוי השליחות כראוי, לא פחות ולא יותר.

כאשר יהודי אינו מנצל יום, שעה, או רגע, למילוי שליחותו – אין זה רק פגם, שהוא לא התעלה ככל שהיה ביכולתו, אלא כל רגע ורגע שאינו מנוצל למילוי השליחות (גם אם עושים בו דבר טוב אשר איננו חלק מן התפקיד שלו) חסר במילוי התפקיד, והוא מועל ח״ו בשליחותו של מלך מלכי המלכים הקב״ה[29].

רבן יוחנן בן־זכאי היה עסוק לגמרי בכל רגע בשליחותו שלו – לימוד התורה, קיום המצוות. הוא היה כל כך שקוע במילוי שליחותו בעולם הזה כראוי[30], עד שלא היה לו פנאי לחשוב על הנעשה אתו, ועל מצבו שלו בכלל.

שהרי, כיצד יוכל לעצור ולחשוב על עצמו, על דרגתו, כאשר הוא מוכרח לנצל זמן זה למילוי שליחותו?!

רק בסמוך לפטירתו, כאשר היה בסוף שליחותו בעולם הזה[31], הוא הפסיק[32] כדי לערוך חשבון צדק (שאם לא עכשיו אימתי) – וזה גרם לבכייתו.

ז.

הסיבה לכשלון בעבודת ה׳ היא הרגשת מציאות עצמית, כרמוז בפסוקים

אופן כזה של מילוי שליחות, כאשר אין האדם חושב על עצמו אלא על שליחותו, הוא ענין מהותי בעבודת ה׳, הנדרש מכל יהודי. יש לומר שדבר זה רמוז בהסבר הפנימי לפסוקים שבפרשתנו המובאים להלן: לאחר המילים ״ועבדתם את ה׳ אלקיכם...״[33], הכוללים את העבודה באופן כללי (הן עבודה מאהבה[34] – ״דלית פולחנא כפולחנא דרחימותא״ (=שאין עבודה כעבודת האהבה)[35], והן העבודה של יראה – עבודת עבד[36]), ממשיך הפסוק[37] ואומר: ״לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא״:

המשמעות של ״משכלה ועקרה״ בעבודה הרוחנית היא, שלעבודה (של אהבה ויראה כו׳), אין קיום ותוצאות, והסיבה לכך היא: ״בארצך״[38] – מלשון רצון[39]: כאשר יש ליהודי רצון עצמי[40], שביעות רצון מעבודתו, המוכיחה על הרגשה של מציאות עצמית – הוא חש שהוא עובד ה׳, שיש לו אהבה ויראה כו׳[41] – זה עלול לגרום לכשלון ח״ו.

כלומר, בתחילה העבודה היא מדודה ומוגבלת לפי שביעות רצונו מעבודתו. אח״כ מביא הדבר לידי כך שהוא מבחין בין עבודה אחת לאחרת: עבודה שהוא נהנה ממנה הוא מוכן לבצע, אך לא עבודה אחרת[42] עד שהוא יורד מדרגתו.

והעצה הניתנת כדי ש״לא תהיה...״, היא: ״את מספר ימיך אמלא״: כאשר יהודי ישים לב ש״ימים יוצרו״[43], שנקבע לו מספר מסויים של ימים שבהם עליו למלא את שליחותו בעולם הזה, וכל רגע שהוא משתמש בו לדבר אחר הרי הוא משנה ומועל בשליחות של מלך מלכי המלכים הקב״ה, – הרי אז הוא מזדעזע ומאבד את הרגשת המציאות העצמית[44]. הוא שקוע כל כך במילוי שליחותו, עד שאין הוא חש, שהוא הממלא את שליחות ה׳ – רק השליחות עצמה מורגשת בו.

יותר מכך: כאשר מנסים להזכיר לו על ״ארצך״ (על מצבו הרוחני), הוא עונה בשברון לב: מה לי ולרצון או

---

28) ראה עוד ביאורים במקומות הנ״ל.

29) ראה זהר שצויין לקמן הערה 43.

30) להעיר מקיצורים והערות שם: כשהי׳ בחיים חיותו בכל יום ויום הי׳ שמח בתכלית.. גברה בו שמחה של מצוה בהמשכת אוא״ס ב״ה ע״י קיום כל מצוה ומצוה כו׳.

31) ראה עד״ז קיצורים והערות שם.

32) להעיר מסיפור חז״ל (שבת ל, ב) ע״ד אופן פטירת דוד, רבה בר נחמני (ב״מ פו, א) – שרק כשהגיע עת פטירתם הי׳ יכול מלאך המות להפסיקם מגירסתם.

33) כג, כה.

34) שכל אדם צ״ל בשתי בחי׳ ומדרגות כו׳ (תניא פמ״א – נז, א).

35) ראה זח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. וראה בארוכה קונט׳ העבודה פ״א, פ״ג ואילך.

36) תניא שם (נו, סע״ב ואילך). וראה קונט׳ העבודה פ״ב.

37) שם, כו. וראה בארוכה (בהבא לקמן) ד״ה לא תהי׳ משכלה – תו״א, תו״ח ואוה״ת בפרשתנו.

38) תו״א שם עט, א. אוה״ת שם ע׳ א׳רנה. – ושם נת׳ באו״א מהמבואר בפנים.

39) ב״ר פ״ה, ח ובמ״כ שם.

40) דלא כמחז״ל (אבות פ״ב מ״ד) בטל רצונך כו׳, או עכ״פ עשה רצונך כרצונו.

41) ראה תו״א שם עח, סע״ד. תו״ח שם תלא, א. אוה״ת שם (בריש העמוד).

42) ראה תו״א שם עט, א. אוה״ת שם ס״ע א׳רנו.

43) תהלים קלט, טז. וראה זח״א רכד, א. תו״ח שם פי״ז ואילך. וראה תו״א שם, ב־ג. אוה״ת שם ס״ע א׳רסא ואילך. ועוד.

44) להעיר מלקו״ת מסעי שם (ועוד): לא הי׳ יודע ריב״ז אם נתפעל באוי״ר מאחר שלא הרגישם כלל כו׳.

תענוג[45]! הרי "ימים יוצרו" וצריך לעמוד על המשמר כדי ששום רגע לא יאבד, ולא לחשוב על ה"דרגה".

וכאשר יהודי מגיע להתמסרות מוחלטת והתבטלות בכל מהותו לה' ולשליחותו, מתקיימת ההבטחה של "את מספר ימיך אמלא": אף אם היו ימים שבהם הוא לא מלא את שליחותו, או אף אם עשה בהם את ההיפך ר"ל, הרי "את מספר ימיך אמלא" (ולא נאמר מי) – הקב"ה בעצמותו, הנעלה מכל שם ומכל ענין של פגם, מבטיח[46] שהוא ימלא וישלים את הימים החסרים, וכל ימיו יהיו שלמים[47].

ח.
ההסבר להלכה במקרה שהוזלו נכסיו

זהו ההסבר הפנימי להלכה, שבמקרה של "קא זילי נכסי" (= הוזלו נכסיו) פטורים מן השבועה של "מודה במקצת":

השנים והכוחות שנותן ה' ליהודי כדי למלא את שליחותו בעולם הזה, הם נכסי היהודי. כאשר מגיע היהודי להתבטלות מוחלטת, שבכל מציאותו הוא רק שליח של ה', כאשר כל זמנו וכוחותיו תפוסים במילוי שליחותו של ה' – לעשות לו ית' דירה בתחתונים, אין לו פנאי כדי "ללכת ל"דין־תורה" עם היצר הרע",

כי אם הוא ישתמש בכוחותיו ובזמנו להתדיינות עם היצר הרע הרי יהיו "זילי נכסי"[48] – הזמן והכוחות שניתנו לו מאת ה' יעשו "זולים" – בלתי מנוצלים לדברים היקרים ביותר (קיום תורה ומצוות) –

לפיכך מקבלים את טענתו ופוטרים אותו משבועה, כי אז הוא בודאי לא יפול לרשותו של היצר ח"ו, כי אם להיפך: יתקיים הענין של "את מספר ימיך אמלא" – גם מה שהוא הפסיד לפני כן, יתמלא ויושלם.

(משיחת ש"פ משפטים תשט"ו,
ד"ה לא תהי' משכלה, תשי"ב)

45) להעיר מהמבואר (ד"ה ויכנעו עמי תרנ"א. החלצו תרנ"ג סי"ג (סה"מ תרנ"ט ע' סג־סד)) דלגבי גדולת ורוממות א"ס ב"ה גם העבודה האמיתית דצ"ג היא כלא ממש ואדרבה כחטא יחשב כו'.

46) ע"ד המבואר באוה"ת (פרשתנו ד"ה ועבדתם – ע' א'ריט ואילך) לענין "והסירותי גו'" (שנאמר בפסוק שלפנ"ז).

47) להעיר מד"ה ויכנעו שם, שע"י המרירות כו' (ע"ז שעבודתו כמו חטא יחשב כו') מעורר הרחמים והקירוב שמצד העצמות ממש (שמשם נמשך סליחת עונות כו').

48) להעיר מפי' הב' ברש"י (ב"ק שם) ב"זילי נכסי" – "שקרקעותיו זלות ע"י תביעה זו כו'".

המשך ביאור למס' תמורה ליום שבת קודש עמ' ב

שבועת שקר על לשעבר, ולומר שחייבים קרבן על שגגתה.
הגמרא דנה בהמשך דברי רבי יוסי הגלילי שהובאו לעיל: אין לוקים על לא תעשה שאין בו מעשה, חוץ מנשבע **וּמֵימַר** ומקלל. **אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא** ששנה לפניו את המימרא האמורה, **לָא תִּתְנֵי** [–אל תשנה] 'וּמֵימַר' בכלל שאר הלאוין שלוקים עליהם אפילו שאין בהם מעשה. **מִשּׁוּם** דְּממיר **בְּדִיבּוּרוֹ עָשָׂה מַעֲשֶׂה,** שהרי על ידי אמירתו 'זו תמורת זו' הוא מקדיש את בהמת החולין, ולאו שיש בו מעשה הוא.
הגמרא דנה בהמשך דברי רבי יוסי הגלילי: **הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם** לוקה. שואלת הגמרא: **מְנָלָן** שהוא לוקה אפילו שעובר בדיבור בלבד ואין בו מעשה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אָמַר קְרָא** (דברים כח נח), **'אִם לֹא תִּשְׁמֹר** לַעֲשׂוֹת וגו' לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה, אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ', ובהוצאת שם שמים לבטלה הכתוב מדבר, ובכלל זה המקלל את חבירו בשם. **וּכְתִיב** לאחר מכן בעונש עבירה זו (שם פסוק נט), **'וְהִפְלָא ה' אֶת מַכּוֹתֶךָ'.** **וְהַפְלָאָה** זוֹ **אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ,** ומהן מכות אלו, אלא **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בְּחַייבֵי מִלְקוֹת בֵּית דִּין** (שם כה ב), **'וְהִפִּילוֹ הַשּׁוֹפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו'** שהוא לשון הפלאה, **הֲוֵי אוֹמֵר** שאף **הַהַפְלָאָה** האמורה בעונש המקלל את חבירו בשם, **זוֹ** הפלאה **לְמַלְקוּת** בית דין, ואפילו שאין בו מעשה.
מקשה הגמרא: אם לוקים על הוצאת שם שמים, **אֵימַר** [–תאמר] שאֲ**פִילוּ שְׁבוּעַת אֱמֶת** היא בכלל 'אם לא תשמור וגו' ליראה את השם הנכבד והנורא', שהרי מזכיר בה שם שמים, וילקו אף עליה משום 'והפלא ה' את מכותך'. מתרצת הגמרא: לא יתכן ששבועת אמת תיאסר, שהרי **כְּהֲדָיָא כְּתִיב** בפרשת שומרים (שמות כב י) **'שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם'.**
דוחה הגמרא תירוץ זה: אין ראיה מכתוב זה שאין לוקים על שבועת אמת, שכן **אֵימַר** [–יש לך לומר], **הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו שאמרה תורה בחיוב שבועה הם רק לענין שיכול בשבועה זו **לְפַיֵּים אֶת חֲבֵירוֹ** התובעו ממון ולהיפטר מלשלם לו, **אֲבָל מִילְּקָא לִילְקֵי** על שבועה זו, משום שבכך שאינו משלם הביא את עצמו לידי שבועה. מתרצת הגמרא: **לֹא מָצִית אָמְרַת** – אינך יכול לומר ששבועת אמת אסורה ולוקים עליה, **דְּהָכְתִיב** – שהרי נאמר (דברים ו יג) 'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד **וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ',** הרי שציותה התורה להשבע שבועת אמת בשם ה'.
דוחה הגמרא תירוץ זה: הלא הכתוב **הַהוּא** 'ובשמו תשבע', אינו מוכיח שמותר להשבע שבועת אמת, אלא **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַב** – נצרך הוא לדינו של רב. **דְּאָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִין לְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת** ודבר הגון הוא לעשות כן, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קיט קו) **'נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּימָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ'.** ואם כן הפסוק 'ובשמו תשבע' נצרך כדי ללמד שמותר להשבע לקיים את המצוות, ועדיין יש לומר ששבועת אמת שלא לדבר מצוה אסורה ולוקים עליה.
מתרצת הגמרא: **הָכְתִיב קְרָא אַחֲרִינָא** – הרי נאמר כתוב נוסף המתיר שבועת אמת, שכן נאמר (דברים י ב) 'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד **וּבוֹ תִּדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ'.** ואם כן, מאחר ששבועת אמת מותרת, **אֶלָּא לְמַאי אַתָּא** – לאיזו הוצאת שם שמים בא 'והפלא ה' את מכותך', בהכרח בא לחייב מלקות את **הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם.**
שוב מקשה הגמרא: **וְאִימָּא** שבא 'והפלא ה' את מכותך' לְחייב מלקות את **הַמּוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה** שלא בקללה. תמהה הגמרא על קושיא זו: הלא אף אם במוציא שם שמים לבטלה הכתוב מדבר, מכל מקום ילקה אף המקלל, שהרי **מִי** [–וכי] **גָּרַע מְקַלֵּל אֶת חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם** מִסתם **מוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה,** שהלא אם לוקים על עבירה זו מבלי לקלל, כל שכן שהמקלל בשם לוקה.
מפרשת הגמרא את הקושיא: **אֶנֶן הָכִי קָא קַשְׁיָא לָן, אִימָּא** דווקא **מוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה** מבלי לקלל **תִּיסְגֵּי לֵיהּ** [–יהיה די לו] **בְּמַלְקוּת, אֲבָל** הַמְקַלֵּל את **חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם, כֵּיוָן דְּקָעֲבִיד תְּרֵתֵי עבירות, דְּקָא מַפִּיק שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה** וְגם **קָמְצַעֵר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, לֹא תִּיסְגֵּי לֵיהּ בְּמַלְקוּת** ולא יתכפר בהן.

יודן בריבי

יודן בריבי היה דורש, כשהן רוצעים אין רוצעים אלא במילתא[1].

יודן בריבי — רומז על בינה, כי בריבי פירושו גדול (רש"י), ואתוון רברבן הן בבינה.

ויודן הוא מלשון הודאה, כי בינה עד הוד אתפשטת[2].

לכן הוא חושש לתקנת האזן, בחינת שמיעה, שהיא בבינה[3], וסבירא ליה שהרציעה היא במילתא ואינו נעשה בעל מום.

(תורת לוי יצחק עמ' קכח)

רבי יוחנן

אמר רבי יוחנן, דבר תורה מעות קונות, ומפני מה אמרו משיכה קונה, גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעליה[4].

אמר זה רבי יוחנן דוקא (שעקרו חכמים קנין המעות ואמרו לא תקנה אלא משיכה),

כי הוא מזרע יוסף[5], ויוסף נולד על ידי מכירה וקניה, כי רחל אמו קנתה מלאה את הדודאים שמצא ראובן, ותמורתם נתנה ללאה השכיבה עם יעקב[6]. ושם היה משיכה, שהרי רחל נטלה את הדודאים קודם התשלום, השכיבה עם יעקב, כי השכיבה היתה בלילה שלאחר זה.

ואם כי באמת רחל לא נפקדה על ידי הדודאים, רק הקב"ה פתח רחמה, כמו שכתוב[7] וישמע אליה אלקים ויפתח את רחמה[8], עם כל זה, הדודאים סיועא אינון להולדה[9], ולכן רצתה רחל את הדודאים, כדי שתלד את יוסף ובנימין.

(תורת לוי יצחק עמ' פה)

1) קידושין כא, ב.
2) עץ חיים שער ל"ו פ"ב.
3) זח"ג קלח, ב.
4) בבא מציעא מז, ב.
5) ברכות כ, א.
6) ויצא ל, יד-טו.
7) שם, כב.
8) זח"א קנו, ב.
9) שם קנז, א.

רבי יוחנן, רבן גמליאל

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מאי פתח ליה רבן גמליאל לההוא גברא[10].

גמליאל — הוא גימ"ל אל, היינו ג' פעמים שם אל.
יוחנ"ן — מספרו ד' פעמים א"ל.
ביחד — הוא ז' פעמים א"ל, מספר חר"ט.
לכן רבי יוחנן יודע הפתח חרטה שפתח רבן גמליאל.

(תורת לוי יצחק עמ' רב)

רבי יוחנן בן נורי

כל ידות הכלים הקדוחות חיבור. רבי יוחנן בן נורי אומר, אף החרוקות[11].

ידות קדוחות הוא שיש נקב בתוך הבית-יד והכלי נכנס בתוך הבית-יד, מלמעלה למטה. אם כן, הוא בחינת המשכה מלמעלה למטה, חסד. ויד קדוחה חיבור, כי כל חיבור הוא מצד חסד, כמו מים המחברים.

וידות חרוקות הוא בהיפך, שיש נקב בכלי והיד נכנס בתוך הכלי, מלמטה למעלה. אם כן, היא בחינת העלאה מלמטה למעלה, גבורה. ויד זו אינה חיבור, כי מצד גבורה היא הבדלה, מבדי"ל גימטריא אלקי"ם, כמו שטבע האש לפרר ולחלק.

יוחנן — מורה על חסד, כי חנון הוא בחינת חסד.
נורי — פירושו אש, כמו נהר דינור[12], גבורה.

הרי שיש ברבי יוחנן בן נורי שתי הבחינות של חסד וגבורה יחד, לכן סבירא ליה שלא רק קדוחות, חסדים, אלא אף החרוקות, גבורות.

ונקט על חרוקות אף, שהוא בחינת גבורות, כמו אף וחמה וכדומה.

א"ף — הוא אלף פ', מספר ה' פעמים גבור"ה, היינו ה' גבורות.

(תורת לוי יצחק עמק שפז)

10) עירובין סד, ב.
11) כלים פי"ב מ"ח.
12) חגיגה יג, ב.

חוברת ד'

ב' ניסן תש"ח - יש לומר חסידות!

זה זמן רב שלא כתבתי. הכתיבה קשה עלי משום מה.

יום זה - ב' ניסן - הזכיר לי את הפעם הראשונה שנסעתי אל בעלי למקום גלותו לחג הפסח. היה זה בשנת 1940[1].

פיסית, בעלי חש מאוד שלא בטוב. היה זה חודשיים לאחר מסעו אל הגלות, וגם תנאי החיים שם היו קשים במידה שלא שיערתי קודם לכן. אך ביום זה שכח בעלי את כל זאת.

"היום[2] הרי הוא יום ב' ניסן[3]. מן הראוי היה לומר חסידות - אבל הרבה שומעים אין. הייתי רוצה לכתוב עניין בחסידות - אבל נייר לכתוב עליו אין[4]. עלי איפוא לצאת ידי חובתי במחשבה. יעזור ה' שיהיה לי כוח לחשוב"...

[שבוע לפני חג הפסח נסעתי לעיר קזיל ארדא, והבאתי משם שתי מחברות, אבקה להכנת דיו וקסת כדי להביא את הדיו בתוכה. את השמחה שהדבר גרם לבעלי - לא ניתן לתאר. הוא נחלץ מיד למלאכת הכתיבה, ביתר מרץ מאשר לאכילת הלחם שהבאתי לו לאחר רעב כה ארוך וכבד].

זמן מה ישב בעלי כשהוא שקוע במחשבותיו, ולאחר מכן החל לדבר על הרבי נ"ע, כשהוא שוכח כליל על מקום הימצאו ועל מצבו.

החום היה אז כה גדול, עד שלא ניתן היה להישאר בלבוש מלא. אני זוכרת שבערב הבאתי לבעלי בגדים נקיים, ובסביבות השעה 10 בבוקר כבר היתה החולצה מכוסה בנקודות שחורות. הדבר נגרם על ידי הזבובים שטינפו את החולצה במהלך הלילה. הדבר היה בלתי נסבל. לאחר זמן מה עלה בידינו למצוא חדר שבו היתה כמות הזבובים קטנה במקצת.

בשעה שבעלי דיבר, היה תמיד מעיף מבט על הכתמים שעל החולצה, ומתרומם לעולם אחר לחלוטין. הוא סירב בתכלית לשים לב לקשיים מסוג זה.

---

1) ת"ש. וראה לקמן ע' 000 באריכות אודות תקופה זו.

2) בהבא לקמן - ראה גם לקמן ע' 0000.

3) יום הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בשנת תר"פ.

4) ראה לקוטי לוי יצחק אגרות–קודש ע' שצה.

המשך ביאור למס' תמורה ליום שבת קודש עמ' א

והרי העמדנו את הרישא של משנתנו דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּהרי קָתָנֵי [–שנינו] בה 'הַכֹּל מְמִירִין', והתבאר לעיל, 'הַכֹּל' לְאֵיתוּיֵי מַאי – מה בא לרבות, לְאֵיתוּיֵי – לרבות יוֹרֵשׁ לתמורה, וּדְלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה הסובר שיורש אינו ממיר. ואם כן כשם שהרישא אינה כרבי יהודה אף מה ששנינו בסיפא 'סופג את הארבעים' בהכרח אינו שנוי דווקא בשיטת רבי יהודה, ואם כן איך אמר רב שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה.

מתרצת הגמרא: אכן התנא ששנה את המשנה אינו רבי יהודה עצמו כי אם תנא אחר, אך הָאי תַּנָּא של משנתנו סָבַר לָהּ כְּוָותֵיהּ כַּחֲדָא – סובר כמו רבי יהודה בדין אחד דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו, וּפָלִיג עֲלֵיהּ כַּחֲדָא – וחולק עליו בדין אחד, דְּאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה סָבַר יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ וּיוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר, וְתַנָּא דִּידָן [–והתנא של משנתנו] סָבַר שיוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ וּיוֹרֵשׁ מֵמִיר.

הגמרא מביאה כמה לאוים שלוקים עליהם אפילו שאין בהם מעשה: אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, אָמַר רַב עַמְרָם, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם [–בשם] רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, אם העובר עליו עֲשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקֶה עליו, ואם לֹא עֲשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה פָּטוּר ממלקות. חוץ מִנִּשְׁבַּע לשוא או לשקר, וּמֵימַר, וּמְקַלֵּל חֲבֵירוֹ בְּשֵׁם ה', שאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עֲשָׂה מַעֲשֶׂה בכל עבירות אלו ואינן אלא בדיבור בלבד, מכל מקום חַיָּיב עליהן מלקות, מהטעם שיבואר להלן. מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמְרוּ, אַף הַמַּקְדִּים הפרשת תְּרוּמָה לְהפרשת בִּיכּוּרִים, שעובר על לא תעשה של 'מלאתך ודמעך לא תאחר' (שמות כב כח), אינו לוקה על לאו זה. ויבואר דין זה להלן (ד.).

הגמרא מבררת את מקור המלקות בשבועת שוא: הַנִּשְׁבָּע לשוא מְנָלָן [–מנין לנו] שהוא לוקה, והרי אין בו מעשה. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, אָמַר קְרָא בשבועת שוא (שמות כ ז) 'כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא'. וכתוב זה אינו נצרך לגופו, אלא בא ללמדנו, שדווקא בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה

כא, ח – אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה

א. התחלת הפרשה היא - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ובוא"ו המוסיף, "ואלה המשפטים", "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני"[1] - דקאי על כללות עניני התורהנ ומצוותי'.

וסיום הפרשה הוא - "ואל משה אמר עלה אל ה' וגו'"[2], "פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות", ובה נתבארו פרטי הענינים **דמתן תורה**.

ובזה נכלל גם הענין דפנימיות התורה:

בסיום הפרשה - הענין דמתן-תורה - גילוי "מעשה מרכבה"[3]. ובהתחלת הפרשה - "אשר **תשים**", מלשון סימה ואוצר[4], **נסתר** דתורה, כפי שנמשך **בפנימיותם** ("תשים **לפניהם**"), בחכמה בינה ודעת שבנפש, ע"י משה רבינו, "שממשיך ומשפיע בחי' דעת בכנסת ישראל . . שיהי' בהם בחינת דעת והרגשה באלקות להיות וידעת[5] היום גו' דע[6] את אלקי אביך" (כמבואר בתורה אור[7]).

ולהוסיף, שענין זה קשור גם עם הגאולה - "מיסמך גאולה לגאולה" - כמבואר בתורה אור שמצד המשכת בחי' הדעת ע"י משה רבהינו, "לכך הוא גואל ראשון וגלא אחרון, פירוש גואל ראשון שהוא המשפיע להם בחי' הדעת שבתחלת הדבור שלו אמר להם **וידעתם** כי אני הוי[8], כי מקודם כתיב[9] ויאמן העם, והוא יהי' ג"כ גואל אחרון, להיות בחינת ומלאה[10] הארץ **דעה** כו', כי[11] כולם ידעו אותי וכו'".

ויש לומר, שגם בענין זה מודגש הקשר לאדר **ראשון** דוקא - כאמור, שלידת משה רבינו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", היא באדר ראשון[12].

ומובן, שבזה נכללת גם פעולת ההשפעה על אומות העולם (מעין ודוגמת "ורבים מעמי הארץ מתיהדים גו'") - כפס"ד הרמב"ם[13] ש"צוה משה רבינו מפי הגבורה (במתן תורה) לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח", אשר, עי"ז ממהרים את קיום היעוד "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד"[14], עד כדי כך, ש"לא יהי' עסק **כל העולם** (אפילו אומות העולם) אלא לדעת את ה' בלבד . . שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"[15].

ו. ויש להוסיף בביאור הקשר והשייכות דענין הגאולה (תכלית השלימות דמעשינו ועבודתינו בעניני התורה ומצוותי') לפרשת משפטים:

התחלת פרשת משפטים היא בענין ד"כי תקנה עבד עברי"[16], ובהמשך הענין - פרטי הדינים דאמה העברי', עד למצות יעוד, אשר, "מצות יעוד קודמת למצות פדי""[17].

והנה, ידוע הדרוש של רבינו הזקן [כפי שכותב אדמו"ר הצמח-צדק באור התורה[18] שהדרוש הזה מרבינו הגדול כו' הוא דרוש נכבד מאד כו'] בביאור פרטי הדרגות דעבד כנעני, עבד עברי ואמה העברי' בעבודת האדם לקונו - שהתחלת העבודה היא העבודה דבחי' עבד עברי, ואח"כ באה העבודה דבחי' עבד עברי, עד לעבודה דבחי' אמה העברי' (כמבואר בארוכה פרטי הענינים בזה)[19].

ותכלית העילוי דאמה העברי' הוא - כאמור - שהאדון מייעדה לו, שנעשית מיוחדת עם האדון (הקב"ה) **ככלה**[20].

וכשם ש"אין אמה העברי' נמכרת אלא למי שיש לה עליו . . קידושין, כדי שתהא ראוי' ליעוד"[21], כן הוא בעבודה - שכל מעשינו ועבודתינו (בכל פרטי הדרגות דעבודת עבד, "אני נבראתי לשמש את קוני"[22]) בזמן הזה אינם אלא בתנאי וכדי שיהי' ענין היעוד - הנישואין דכנסת ישראל עם הקב"ה.

וזהו הקשר עם ענין הגאולה (שנפעלת ע"י כללות מעשינו ועבודתינו) - כדאיתא במדרש[23] "העולם הזה אירוסין היו . . אבל לימות המשיח יהיו **נישואין**", וכמ"ש[24] "והי' ביום ההוא גו' תקראי אישי.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ו ח"ב, משיחות ש"פ משפטים סעיפים ה, ו

---

1) פירוש רש"י על הפסוק.

2) כד, א.

3) ראה לקוטי שיחות חלק א סוף עמוד 149 ואילך. ועוד.

4) ירושלמי ע"ז פ"ב סה"ש ובהפני משה שם.

5) ואתחנן ד, לט.

6) דברי הימים-א כח, ט.

7) פרשתנו עה, ב-ג.

8) וארא ו, ז.

9) שמות ד, לא.

10) ישעי' יא, ט.

11) ירמי' לא, לג.

12) להעיר גם מהוספת רש"י (בענין "משנכנס אדר מרבין בשמחה") "ימי נסים היו לישראל פורים **ופסח**" - שגם הגאולה דפסח התחלתה וסיבתה ב(שבעה ב)אדר - נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות חלק טז ז' אדר - תצוה עמוד 342.

13) הלכות מלכים פרק ח הלכה י.

14) רמב"ם שם ספי"א.

15) שם ספי"ב (סיום וחותם ספר הי"ד). וראה לקוטי שיחות אמור תשמ"ה (הדרן על ספר משנה תורה להרמב"ם) סי"ג.

16) כא, ב.

17) רמב"ם הלכות עבדים פרק ד הלכה ז.

18) עמוד א'קכז.

19) ראה גם ד"ה ואלה המשפטים תשל"ח פ"ד ואילך. וש"נ.

20) אור התורה שם עמוד א'קלה.

21) רמב"ם שם הלכה יא.

22) ומשנה ברייתא סוף מסכת קידושין.

23) שמו"ר ספט"ו.

24) הושע ב, יח. - הובא באור התורה שם.

◆ יום ראשון י"ט שבט ◆

כא (א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם:**

א וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תַסְדַּר קֳדָמֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים •** (שמות רבה) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה", פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, "וְאֵלֶּה", מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי. וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ? לוֹמַר לְךָ שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַמִּזְבֵּחַ, וּפֵרוּשׁוֹ בַּעֲזָרָה). **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם •** אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לוֹמַר: "אֶשְׁנֶה לָהֶם הַפֶּרֶק וְהַהֲלָכָה ב' אוֹ ג' פְּעָמִים, עַד שֶׁתְּהֵא סִדּוּרָה בְּפִיהֶם כְּמִשְׁנָתָהּ, וְאֵינִי מַטְרִיחַ עַצְמִי לַהֲבִינָם טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפֵרוּשׁוֹ", לָכֵן נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", כְּשֶׁלְּחָן הֶעָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכֹל לִפְנֵי הָאָדָם. **לִפְנֵיהֶם •** (גיטין פח) וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וַאֲפִלּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַמֵּבִיא דִּינֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲרַמִּיִּים מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּמְיַקֵּר אֶת שֵׁם הָאֱלִילִים לְהַשְׁבִּיחָם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְהַחֲשִׁיבָם), שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב) "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים", כְּשֶׁאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, זֶהוּ עֵדוּת לְעִלּוּי יִרְאָתָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 38)

שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים (רש"י כא, א) רַז"ל אָמְרוּ (ערובין נג, ב) שֶׁחַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו אַרְבָּעָה פְּעָמִים, וּכְפִי שֶׁמְּצִינוּ שֶׁכָּל הָעָם שָׁנוּ פִּרְקָן אַרְבַּע פְּעָמִים (מִמֹּשֶׁה, מֵאַהֲרֹן, מִבְּנֵי אַהֲרֹן, וּמִן הַזְּקֵנִים). וְרַשִׁ"י מְצַיֵּן לִגְמָרָא זוֹ בְּפֵרוּשׁוֹ (כִּי תִשָּׂא לד, לב). לָכֵן מְדַיֵּק **שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה** פְּעָמִים, כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל דַּי בְּאַרְבַּע פְּעָמִים. וְגַם בָּזֶה נִרְאֶה עַד כַּמָּה מְדָיְקִים דִּבְרֵי רַשִׁ"י! **רמב"ן**

(ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם:**

ב אֲרֵי תִזְבֵּן עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שִׁתְּ שְׁנִין יִפְלָח וּבַשְּׁבִיעֵיתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן:

רש"י◄ **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי •** עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד"? וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם", בְּלָקוּחַ מִן הַכְּנַעֲנִים, אֲבָל בְּלָקוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים טו) "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ. **כִּי תִקְנֶה •** מִיַּד בֵּית דִּין שֶׁמְּכָרוּהוּ בִּגְנֵבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ". אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין לֹא יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ", הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "כִּי תִקְנֶה"? בְּנִמְכָּר בְּבֵית דִּין. **לַחָפְשִׁי •** לְחֵרוּת. **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם,** כִּי רָצָה לְהַקְדִּים לָהֶם הַמִּשְׁפָּטִים, כִּי כַּאֲשֶׁר הָיָה בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְרוֹת הַדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן בִּידִיעַת ה', וְהַשֵּׁנִי בְּאִסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה, חָזַר וְצִוָּה אֶת מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם (לְעֵיל כ', י"ט.), שֶׁתַּזְהִירֵם אַתָּה עוֹד שֶׁיִּתְּנוּ לִבָּם לְמַה שֶּׁרָאוּ וְיִזָּהֲרוּ בַּמִּצְוֹת הָאֵלּוּ שֶׁצִּוִּיתִים, כִּי אַתֶּם רְאִיתֶם, כְּנֶגֶד דִּבּוּר אָנֹכִי, וְלֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי כְּנֶגֶד לֹא יִהְיֶה לְךָ, לְהַשְׂלִים עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים כְּנֶגֶד לֹא תַחְמֹד, כִּי אִם לֹא יֵדַע הָאָדָם מִשְׁפַּט הַבַּיִת אוֹ הַשָּׂדֶה וּשְׁאָר הַמָּמוֹן יַחְשֹׁב שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ וַיַּחְמְדֵהוּ וְיִקָּחֵהוּ לְעַצְמוֹ, לְפִיכָךְ אָמַר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם, מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים יַנְהִיגוּ אוֹתָם בֵּינֵיהֶם, וְלֹא יַחְמְדוּ מַה שֶּׁאֵינוֹ שֶׁלָּהֶם מִן הַדִּין. וְכֵן אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שמו"ר ט', ט"ו.) כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ תְּלוּיָה בְּמִשְׁפָּט, לָכֵן נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּינִין אַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. וְכֵן יְפָרֵשׁ בְּאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים הַמִּשְׁפָּט בַּעֲבוֹדָה זָרָה (לְהַלָּן כ"ב, י"ט.) וּבִכְבוֹד הָאָב (לְהַלָּן כ"א, ט"ו. י"ז.), וְהָרְצִיחָה (שָׁם י"ב, י"ד.), וְהַנֵּאוּף (לְהַלָּן כ"ב, ט"ו־ט"ז.), הַנִּזְכָּרִים בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת.

וְדָרְשׁוּ (תַּנְחוּמָא ו'. גִּטִּין פ"ח:) לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי כְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹמַר אֲשֶׁר תָּשִׂים לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט (לְעֵיל ט"ו, כ"ה.), וְאָמַר לִפְנֵיהֶם, שֶׁהֵם יִהְיוּ הַדַּיָּנִין, כִּי עַל הַשּׁוֹפֵט יָבֹא הַלָּשׁוֹן הַזֶּה, וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים (דְּבָרִים י"ט, י"ז.), עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט (בַּמִּדְבָּר ל"ה, י"ב.), לִפְנֵי כָּל יוֹדְעֵי דָּת וָדִין (אֶסְתֵּר א', י"ג.). וְדָרְשׁוּ עוֹד (שָׁם): לִפְנֵיהֶם, וְלֹא לִפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת, מִפְּנֵי שֶׁכָּתַב בַּמִּשְׁפָּטִים וְהִגִּישׁוֹ אֲדוֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים (פָּסוּק ו'.), עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם (לְהַלָּן כ"ב, ח'.), וְכָתוּב גַּם כֵּן וְנָתַן בִּפְלִילִים (לְהַלָּן פָּסוּק כ"ב.), שֶׁהֵם הַדַּיָּנִין הַמַּמְחִין הַסְּמוּכִים עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ:

וּלְבָךְ אָמַר בְּכָאן שֶׁהַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה יָשִׂימוּ אוֹתָם "לִפְנֵי הָאֱלֹהִים" שֶׁיַּזְכִּיר, וְלֹא לִפְנֵי גּוֹיִם, וְלֹא לִפְנֵי מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹפֵט עַל פִּי הַתּוֹרָה, וְהוּא הֶדְיוֹט לָזֶה, שֶׁאָסוּר לָבֹא בְּפָנָיו כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָבֹא לִפְנֵי הַגּוֹיִם. וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהַהֶדְיוֹט הַזֶּה יוֹדֵעַ שׁוּרַת הַדִּין וְיָדִין לוֹ כָּהֹגֶן, אֲבָל הוּא אָסוּר לְשׁוּמוֹ דַּיָּן וְלִצְעָק לוֹ שֶׁיָּכִיר אֶת בַּעַל דִּינוֹ לָדוּן לְפָנָיו, וְהַהֶדְיוֹט עַצְמוֹ אָסוּר לָדוּן בָּהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזְּכִירוּ חֲכָמִים שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת הָאֵלֶּה כְּאַחַת, יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם, שֶׁאִם רָצוּ שְׁנֵי בַּעֲלֵי הַדִּין לָבֹא לִפְנֵי הַהֶדְיוֹט שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל מֻתָּר הוּא, וּבִרְקָבְלוּם עֲלוֹיֵהוּ דִּינוֹ דִּין, אֲבָל לִפְנֵי הַגּוֹיִם אֲסוּרִין הֵם לָבֹא לִפְנָיו שֶׁיָּדוּן לָהֶם בְּדִינֵיהֶם לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ הָיוּ דִּינֵיהֶם כְּדִינֵנוּ בְּאוֹתוֹ עִנְיָן.

(ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי.** הִתְחִיל הַמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן בְּעֶבֶד עִבְרִי, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּשִׁלּוּחַ הָעֶבֶד בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם הַנִּזְכָּר בַּדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּוֹ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ

(ג) **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃**

ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעַל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵהּ עִמֵּהּ׃

רש"י◄ **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא** • שֶׁלֹּא הָיָה נְשׂוּי אִשָּׁה, כְּתַרְגּוּמוֹ: אִם בִּלְחוֹדוֹהִי. וּלְשׁוֹן בְּגַפּוֹ, בִּכְנָפוֹ, שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא, יְחִידִי בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ. **בְּגַפּוֹ יֵצֵא** • מַגִּיד שֶׁאִם לֹא הָיָה נָשׂוּי מִתְּחִלָּה, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים (קידושין כ). **אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא** • יִשְׂרְאֵלִית (מכילתא). **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ** • וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא? אֶלָּא מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו (קידושין כב). **רמב"ן**

(ד) **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגַפּוֹ׃**

ד אִם רִבּוֹנֵהּ יִתֵּן לֵהּ אִתְּתָא וּתְלִיד לֵהּ בְּנִין אוֹ בְּנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי לְרִבּוֹנָהָא וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי׃

רש"י◄ **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה** • מִכָּאן שֶׁהָרְשׁוּת בְּיַד רַבּוֹ לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּיִשְׂרְאֵלִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ". הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְנַעֲנִית, שֶׁהֲרֵי הָעִבְרִיָּה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם (דְּבָרִים ט"ו, ט"ו). וְיֵשׁ בָּהּ עוֹד זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית כְּשַׁבָּת, כִּי הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לָעֶבֶד שַׁבָּתוֹן מִמְּלֶאכֶת אֲדוֹנָיו כַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְיֵשׁ בָּהּ עוֹד שְׁבִיעִי בַּשָּׁנִים שֶׁהוּא הַיּוֹבֵל, כִּי הַשְּׁבִיעִי נִבְחַר בַּיָּמִים (לְעֵיל כ׳, י׳.) וּבַשָּׁנִים (לְקַמָּן כ"ה, ד׳.) וּבַשְּׁמִטּוֹת (שָׁם פָּסוּק ח׳.), וְהַכֹּל לְעִנְיָן אֶחָד, וְהוּא סוֹד יְמוֹת הָעוֹלָם מִבְּרֵאשִׁית (בְּרֵאשִׁית א׳, א׳.) עַד וַיְכֻלּוּ (שָׁם ב׳, א׳.). וְלָכֵן הַמִּצְוָה הַזֹּאת רְאוּיָה לְהַקְדִּים אוֹתָהּ שֶׁהִיא נִכְבֶּדֶת מְאֹד, רוֹמֶזֶת דְּבָרִים גְּדוֹלִים בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

וּלְכָךְ הֶחֱמִיר בָּהּ הַנָּבִיא מְאֹד, וְאָמַר אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ (יִרְמְיָה ל"ד, י"ג־י"ד, י׳.), וְגָזַר בַּעֲבוּרָהּ הַגָּלוּת (שָׁם י"ז־כ"ב.) כַּאֲשֶׁר תִּגְזֹר הַתּוֹרָה גָּלוּת עַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ (וַיִּקְרָא כ"ו, ל"ד־ל"ה.), וּכְמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב עוֹד בְּעֶזְרַת ה׳ (וַיִּקְרָא כ"ה, ב׳.). וְכַאֲשֶׁר הִשְׁלִים מִשְׁפַּט הַמִּצְוָה הַזֹּאת בָּעֲבָדִים הָעִבְרִים, הֵחֵל בִּמְשִׁפַּט לֹא תִרְצַח שֶׁהִיא הַחֲמוּרָה, וּבִכְבוֹד הָאָבוֹת, וּבְלֹא תִּגְנֹב, וְחָזַר לְמִשְׁפַּט מַכֵּה אִישׁ בְּלִי שֶׁיָּמוּת בָּהּ, וְאַחֲרֵי כֵן לְרִצִּיחַת הָעֶבֶד שֶׁהִיא חֲמוּרָה מִמִּיתַת הַוְלָדוֹת, וְאַחֲרֵי כֵן לְאֵיבְרֵי הַיִּשְׂרְאֵלִים וְהָעֲבָדִים, וְאַחֲרֵי כֵן לְנִזְקֵי הַבְּהֵמוֹת בְּמִיתָה. וְכָל הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּסִדּוּר וּבְכַוָּנָה נְכוֹנָה.

(ג) **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ.** כָּתַב רַשִׁ"י, וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא, אֶלָּא מַגִּיד שֶׁהַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. וּמִדְּרַשׁ חֲכָמִים הוּא (מְכִילְתָא כָּאן). וְהִכְנִיסוֹ עִמָּהּ הַבָּנִים מִכָּתוּב שֶׁאָמַר אַחַר כֵּן וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ (וַיִּקְרָא כ"ה, מ"א.). וְלֹא נִתְבָּרֵר לִי בַּדִּין הַזֶּה אִם מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאִשָּׁה וְהַבָּנִים לָאָדוֹן כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר יָזוּן אוֹתָם. וְהַנִּרְאֶה בְּעִנְיַנִי שֶׁהוּא נִכְנָס בִּמְקוֹם הַבַּעַל, כִּי חֶמְלָה הַתּוֹרָה עַל הָאִשָּׁה וְהַבָּנִים שֶׁחַיֵּיהֶם תְּלוּיִין לָהֶם מִנֶּגֶד מְצַפִּים לִידֵי הַבַּעַל, וְעַתָּה שֶׁנִּמְכַּר יֹאבְדוּ בְּצָרָתָם, וְלָכֵן צִוָּה אֶת הָאָדוֹן אֲשֶׁר הוּא לוֹקֵחַ מַעֲשֶׂה יָדָיו לִהְיוֹת לָהֶם בִּמְקוֹמוֹ. וְאִם כֵּן לֹא יִהְיֶה עַל הָאָדוֹן רַק חִיּוּב הַבַּעַל בִּלְבַד, יִקַּח מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הַבַּעַל וְיָזוּן וִיפַרְנֵס, וְזֶהוּ לָשׁוֹן וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, כִּי הָיְתָה אֵשֶׁת הָעֶבֶד עִם בַּעֲלָהּ כְּשִׁפְחָה לַאֲדֹנָיו, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי שְׁנֵיהֶם שֶׁלּוֹ וְהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם, אֵין בֵּינֵיהֶם אֶלָּא שֶׁהָרְשׁוּת בְּיַד הָאִשָּׁה לְלֶכֶת לְנַפְשָׁהּ, וְכֵן הַבָּנִים אֵינוֹ חַיָּב לָהֶם בִּמְזוֹנוֹתָם אֶלָּא בִּקְטַנָּן בִּזְמַן שֶׁהָאָב מְצַוֶּה אוֹ נוֹהֵג לָזוּן אוֹתָם. וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (כ"ב, ד"ה דְּלָאו).

וְכָל זֶה חֶמְלָה מֵאֵת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם וְעַל הָעֶבֶד שֶׁלֹּא יָמוּת בְּצַעֲרוֹ בִּהְיוֹת עֲמָלוֹ בְּבֵית נָכְרִי, וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ יִהְיוּ נֶעֱזָבִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה הוּא מְחֻיָּב בִּמְזוֹנוֹתָם מִדִּין הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתַּלְמוּד בִּכְתֻבּוֹת (מ"ט.), אֲבָל כֵּיוָן שֶׁדָּרֵךְ כָּל הָאָרֶץ לְפַרְנֵס אָדָם אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הַקְּטַנִּים צִוָּה הָאֵל בְּרַחֲמָיו לִהְיוֹת הַקּוֹנֶה כְּאָב רַחֲמָן לָהֶם. וְכַוָּנַת חֲכָמִים בְּבָנָיו הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת.

וְרָאִיתִי בַּמַּכִּילְתָא (כָּאן) יָכוֹל שֶׁיְּהֵא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, תַּ"ל אִשְׁתּוֹ, לְהוֹצִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ. עִמּוֹ, לְהוֹצִיא אֲרוּסָה שֶׁאֵינָהּ עִמּוֹ, וְגַם זֶה רְאִיָּה לְדִין שֶׁאָמַרְתִּי, כִּי אֵין מִנְהַג הָאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לְסִמְךְ עַל הָאִישׁ, וְלָכֵן לֹא הִטִּילָה הַתּוֹרָה מְזוֹנוֹתָם עַל הָאָדוֹן, וַאֲפִלּוּ נִתְחַיְּבוּ הַיָּבָם וְהָאֲרוּסָה לָזוּן אוֹתָם מִן הַדִּין בַּזְּמַן הַיָּדוּעַ בַּתַּלְמוּד (כְּתֻבּוֹת נ"ז.), הוּא עָלָיו כִּשְׁאָר חוֹבוֹתָיו, וְלֹא נִתְחַיֵּב בָּהֶן הָאָדוֹן.

וְשׁוּב מָצָאתִי בִּמְכִילְתָא אַחֲרִיתָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא, מַה הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָיו, אַף לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן. עֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר אִשָּׁה וּבָנִים שֶׁהָיוּ לוֹ עַד שֶׁלֹּא לְקָחוֹ רַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, שֶׁמִּתְּחִלָּה לֹא לְקָחוֹ אֶלָּא עַל מְנָת כֵּן, אֲבָל אִשָּׁה וּבָנִים שֶׁהָיוּ לוֹ מִשֶּׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ לֹא יְהֵא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, תַּ"ל אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְגוֹ׳, שְׁתֵּי נָשִׁים כָּאן, אַחַת עַד שֶׁלֹּא לְקָחוֹ רַבּוֹ וְאַחַת מִשֶּׁלְּקָחוֹ רַבּוֹ. יָכוֹל אֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁהוּא אֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, רַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו יוֹכִיחוּ שֶׁהוּא אֵין חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן וְרַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶן, תַּ"ל וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, אִשָּׁה שֶׁהִיא עִמּוֹ חַיָּב, יָצְאָה זוֹ שֶׁאֵינָהּ עִמּוֹ. יָכוֹל אֲפִלּוּ שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִתְקַיֵּם עִמּוֹ, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, תַּ"ל וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, מִי שֶׁרְאוּיָה לְהִתְקַיֵּם עִמּוֹ יָצְאָה זוֹ וְכוּ׳. יָכוֹל אֲפִלּוּ נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא מִדַּעַת רַבּוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר הוּא, מַה הוּא מִדַּעַת רַבּוֹ אַף אִשְׁתּוֹ מִדַּעַת רַבּוֹ. יָכוֹל יְהֵא מַעֲשֵׂה בָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל רַבּוֹ, וְדִין הוּא, וּמָה עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁאֵין רַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָיו מַעֲשֵׂה בָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל רַבּוֹ, עֶבֶד עִבְרִי שֶׁרַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָיו אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא מַעֲשֵׂה בָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל רַבּוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר הוּא, הוּא מַעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל רַבּוֹ, וְאֵין מַעֲשֵׂה בָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁל רַבּוֹ. וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, אַל תַּפְרִישֶׁנּוּ מֵאִשְׁתּוֹ, אַל תַּפְרִישֶׁנּוּ מִבָּנָיו. עַד כָּאן הַבַּרַיְתָא הַזּוֹ.

וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאִם רָצוּ אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו לִיזּוֹן מִשֶּׁל אָדוֹן הוּא לוֹקֵחַ מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, וְלֹא בָּאוּ לְמַעֵט בַּבַּרַיְתָא הַזּוֹ אֶלָּא שֶׁאֵינָם שֶׁלּוֹ כְּדִין עֶבֶד כְּנַעֲנִי, וּכְדִין הָעֶבֶד עַצְמוֹ, אֶלָּא יְכוֹלִים הֵם לוֹמַר אֵין אָנוּ נִזּוֹנִין וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים, וְנִתְחַדֵּשׁ לָנוּ מִן הַבַּרַיְתָא הַזּוֹ שֶׁאִם נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן אֲדוֹנָיו אֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וְלֹא בִּמְזוֹנוֹת וְלָדֶיהָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבִּרְשׁוּת אֲדוֹנָיו לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית אֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת הָיְשְׂרְאֵלִית הַזֹּאת. וְדָרְשׁוּ עוֹד מִמִּלַּת עִמּוֹ שֶׁלֹּא תַּפְרִישֶׁנּוּ מֵאִשְׁתּוֹ

אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי שֵׁשׁ אִם הֵבִיאָה סִימָנִין יוֹצְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה", מְלַמֵּד שֶׁאַף הָעִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ. רמב"ן

(ה) וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:

ה וְאִם מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא רָחֵימְנָא יָת רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי וְיָת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין:

רש"י◄ אֶת אִשְׁתִּי • הַשִּׁפְחָה.

(ו) וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם:

ו וִיקָרְבִנֵּהּ רִבּוֹנֵהּ לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא וִיקָרְבִנֵּהּ לְוָת דָּשָׁא אוֹ לְוָת (דִּילְוָת) מְזֵזְתָּא וְיַרְצַע רִבּוֹנֵהּ יָת אוּדְנֵהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי לֵהּ עָבֵד פָּלַח לְעָלָם:

רש"י◄ אֶל הָאֱלֹהִים • (מכילתא) לְבֵית דִּין. צָרִיךְ שֶׁיְּמַלֵּךְ בְּמוֹכְרָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ לוֹ. אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה • יָכוֹל שֶׁתְּהֵא הַמְּזוּזָה כְּשֵׁרָה לִרְצֹעַ עָלֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים טו) "וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת", בַּדֶּלֶת וְלֹא בַּמְּזוּזָה. הָא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה"? הִקִּישׁ דֶּלֶת לִמְזוּזָה: מַה מְּזוּזָה מְעֻמָּד, אַף דֶּלֶת מְעֻמָּד (קידושין כב). וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ • הַיְמָנִית. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל שְׂמֹאל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֹזֶן" "אֹזֶן" לִגְזֵרָה שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ", וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע: (ויקרא יד) "תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית", מַה לְּהַלָּן הַיְמָנִית, אַף כָּאן הַיְמָנִית. וּמָה רָאָה אֹזֶן לְהֵרָצַע מִכָּל שְׁאָר אֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף? (מכילתא) אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: 'אֹזֶן זֹאת שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "לֹא תִּגְנֹב", וְהָלַךְ וְגָנַב, תֵּרָצַע', וְאִם מוֹכֵר עַצְמוֹ: 'אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, תֵּרָצַע'. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרֵשׁ מִקְּרָא זֶה כְּמִין חֹמֶר (רָצָה לוֹמַר: קֶשֶׁר צְרוֹר מְבֻשָּׂם, שֶׁתּוֹלִין בַּצַּוָּאר לְתַכְשִׁיט): 'מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהָיוּ עֵדִים בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁפָּסַחְתִּי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאָמַרְתִּי: (ויקרא כה) "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יֵרָצַע בִּפְנֵיהֶם'. וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם • עַד הַיּוֹבֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְעוֹלָם (קידושין טו) כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא כה) "וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ", מַגִּיד שֶׁחֲמִשִּׁים שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם, וְלֹא שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ כָּל נ' שָׁנָה, אֶלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, בֵּין סָמוּךְ בֵּין מֻפְלָג. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּמִבָּנָיו, לוֹמַר שֶׁאֵין רַבּוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ עִם הַשִּׁפְחָה שֶׁמָּסַרְתִּי לְךָ תִּתְיַחֵד וְתִישַׁן בַּלַּיְלָה וְלֹא עִם אִשְׁתּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית, אֶלָּא חֲרֵי הַדָּבָר בִּרְשׁוּת הָעֶבֶד.

(ד) **אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה.** בִּכְנַעֲנִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יִשְׂרְאֵלִית, ת"ל הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ, הָא בִּכְנַעֲנִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר. זֶה לְשׁוֹן הַבָּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בַּמְּכִילְתָא. וְכָתַב רַשִּׁ"י שֶׁחֲרֵי הָעִבְרִיָּה אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי שֵׁשׁ אִם הֵבִיאָה סִימָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה (דְּבָרִים ט"ו, י"ב). וְאֵין זֶה מְכֻוָּן כָּהוֹגֶן, כִּי אִם נֹאמַר שֶׁהִיא בְּיִשְׂרְאֵלִית, לֹא בְּמוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה שֶׁיּוֹצְאָה בְּסִימָנִים, כִּי הֵיאַךְ יִתְּנֶנָּה לוֹ אֲדוֹנָיו וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְמָסְרָהּ לְשׁוּם אָדָם אַחֵר. וְכֵן הָרְאָיָה שֶׁאָמַר שֶׁאַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ אֵינָהּ אֶלָּא לְדִבְרֵיו שֶׁכָּתַב בַּמּוֹכֵר עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ נִמְכָּר אֶלָּא לְשֵׁשׁ, וְהֵם בַּתַּלְמוּד דִּבְרֵי יָחִיד (קִדּוּשִׁין י"ד:), וַהֲלָכָה בַּמּוֹכֵר עַצְמוֹ שֶׁנִּמְכָּר לְשֵׁשׁ וְיוֹתֵר עַל שֵׁשׁ. וְאִם כֵּן אֵין אִשָּׁה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ אֶלָּא כְּשֶׁמְּכָרָהּ אֲבִיהָ. אֲבָל מַה שֶּׁאָמְרוּ הָא בִּכְנַעֲנִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר, מִפְּנֵי שֶׁאָמַר הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ, שֶׁהַיְּלָדִים בִּכְנַעֲנִית לַאֲדוֹן, שֶׁוְּלַד שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית כָּמוֹהָ (קִדּוּשִׁין ס"ו:), אֲבָל בְּיִשְׂרְאֵלִית אֲפִלּוּ הָיְתָה גְּדוֹלָה, וַאֲפִלּוּ נֹאמַר שֶׁתְּהֵא הָאִשָּׁה רַשָּׁאָה לִמְכֹּר עַצְמָהּ, בָּנֶיהָ שֶׁל אָב הֵן.

(ו) **וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים.** "לֵב"ד", צָרִיךְ שֶׁיְּמַלֵּךְ בְּמוֹכְרָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ לוֹ. וְאָמַר ר"א כִּי נִקְרְאוּ הַשּׁוֹפְטִים אֱלֹהִים בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מְקִיְּמֵי מִשְׁפְּטֵי הָאֱלֹהִים בָּאָרֶץ. וּלְדַעְתִּי יֹאמַר הַכָּתוּב וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים, עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם (לְהַלָּן כ"ב, ח'.), לִרְמֹז כִּי הָאֱלֹהִים יִהְיֶה עִמָּהֶם בִּדְבַר הַמִּשְׁפָּט, הוּא יַצְדִּיק וְהוּא יַרְשִׁיעַ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים (שָׁם), וְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא (דְּבָרִים א', י"ז.). וְכָךְ אָמַר יְהוֹשָׁפָט כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַה' וְעִמָּכֶם בִּדְבַר מִשְׁפָּט (ד"ה־ב' י"ט, ו'.). וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (תְּהִלִּים פ"ב, א'.), כְּלוֹמַר בְּקֶרֶב עֲדַת אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט, כִּי הָאֱלֹהִים הוּא הַשּׁוֹפֵט. וְכֵן אָמַר וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' (דְּבָרִים י"ט, י"ז.). וְזֶה טַעַם כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע (לְהַלָּן כ"ג, ז'.) עַל הַפְּרוּשׁ הַנָּכוֹן. וּבְאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (ל', כ'.) רָאִיתִי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַדַּיָּן יוֹשֵׁב וְדָן בֶּאֱמֶת, כִּבְיָכוֹל מַנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וּמַשְׁרֶה "שְׁכִינָתוֹ" בְּצִדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי הַקִּים ה' לָהֶם שׁוֹפְטִים וְהָיָה ה' עִם הַשּׁוֹפֵט (שׁוֹפְטִים ב', י"ח.).

וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם. פֵּרוּשׁ רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן) כִּי הוּא עַד "הַיּוֹבֵל". וְאָמַר ר"א כִּי פְּרוּשׁ עוֹלָם "זְמָן" בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵינוּ (קֹהֶלֶת א', י'.), זְמַנִּים, וְיָשַׁב שָׁם עַד עוֹלָם (שְׁמוּאֵל־א' א', כ"ב.). וְלָכֵן אֹמַר וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם, "לִזְמַנּוֹ שֶׁל יוֹבֵל", שֶׁאֵין בְּמוֹעֲדֵי יִשְׂרָאֵל זְמָן אָרֹךְ מִמֶּנּוּ, וּיְצִיאַת חֵרוּת כְּאִלּוּ עוֹלָם מִתְחַדֵּשׁ לוֹ, וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ שֶׁיָּשׁוּב לִזְמַנּוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה חָפְשִׁי. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין כִּי לְעוֹלָם כְּמַשְׁמָעוֹ, כִּי הָעוֹבֵד עַד הַיּוֹבֵל עֹבֵד כָּל יְמֵי עוֹלָם. וּלְשׁוֹן מְכִילְתָא (כָּאן) רַבִּי אוֹמֵר בֹּא וּרְאֵה שֶׁאֵין עוֹלָם אֶלָּא חֲמִשִּׁים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם, עַד הַיּוֹבֵל. וְשָׁכַח ר"א מַה שֶּׁהִשְׂכִּיל וְכָתַב בְּמָקוֹם אַחֵר (וַיִּקְרָא כ"ה, ב'.).

(ז) **וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:**

ז וַאֲרֵי יְזַבֵּן גְּבַר יָת בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ לָא תִּפּוֹק כְּמַפְקָנוּת עַבְדַּיָּא:

רש"י◄ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה •** (מכילתא. ערכין כט) בִּקְטַנָּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אֲפִלּוּ הֵבִיאָה סִימָנִים? אָמַרְתָּ: קַל וָחֹמֶר. וּמַה מְכוּרָה קוֹדֶם לָכֵן יוֹצְאָה בְּסִימָנִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף", שֶׁאָנוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימָנֵי נַעֲרוּת, שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר?. **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים •** כִּיצִיאַת עֲבָדִים כְּנַעֲנִים שֶׁיּוֹצְאִים בְּשֵׁן וְעַיִן, אֲבָל זוֹ לֹא תֵּצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, אֶלָּא עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְכָל הַקּוֹדֵם, קוֹדֵם לְחֵרוּתָהּ, וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עֵינָהּ אוֹ דְּמֵי שִׁנָּהּ. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" בְּשֵׁשׁ וּבְיוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִיָּה לְעִבְרִי לְכָל יְצִיאוֹתָיו: מָה עִבְרִי יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ וּבְיוֹבֵל, אַף עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ וּבְיוֹבֵל. וּמַהוּ לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים? לֹא תֵּצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים כַּעֲבָדִים כְּנַעֲנִים, יָכוֹל (אַף) הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה, מָה הָעִבְרִיָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים, אַף הוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים. רמב"ן

(ח) **אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לוֹ יָעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בִּבְגִדוֹ־בָהּ:**

ח אִם בִּישָׁא בְּעֵינֵי רִבּוֹנַהּ דִּיקַיְּמַהּ לַהּ וְיִפְרְקִנַּהּ לִגְבַר אָחֳרָן לֵית לַהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵהּ בַּהּ:

רש"י◄ **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ •** שֶׁלֹּא נָשְׂאָהּ חֵן בְּעֵינָיו לְכָנְסָהּ (מכילתא)**. אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ •** שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְכֶסֶף קִנְיָתָהּ הוּא כֶּסֶף קִדּוּשֶׁיהָ, וְכָאן רָמַז לְךָ הַכָּתוּב שֶׁמִּצְוָה בִּיעוּד, וְרָמַז לְךָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. **וְהֶפְדָּהּ •** יִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְהִפָּדוֹת וְלָצֵאת, שֶׁאַף הוּא מְסַיֵּעַ בִּפְדְיוֹנָהּ. וּמַה הוּא מָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן לָהּ? שֶׁמְּגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנָהּ בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׂתָה אֶצְלוֹ, כְּאִלּוּ הִיא שְׂכוּרָה אֶצְלוֹ, כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁקְּנָאָהּ בְּמָנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלוֹ ב׳ שָׁנִים, אוֹמְרִים לוֹ יוֹדֵעַ הָיִיתָ שֶׁעֲתִידָה לָצֵאת לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנָה. נִמְצָא שֶׁקָּנִיתָ עֲבוֹדַת כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשִׁשִּׁית הַמָּנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלְךָ ב׳ שָׁנִים, הֲרֵי שְׁלִישִׁית הַמָּנֶה. טֹל שְׁנֵי שְׁלִישִׁיּוֹת הַמָּנֶה וְתֵצֵא מֵאֶצְלְךָ. **לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ •** שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ לְאַחֵר, לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב (קידושין יח)**. בִּבְגִדוֹ־בָהּ •** אִם בָּא לִבְגֹּד בָּהּ, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם בָּהּ מִצְוַת יִעוּד, וְכָאן רָמַז לְךָ הַכָּתוּב שֶׁמִּצְוָה בִּיעוּד, וְרָמַז לְךָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים.** "כִּיצִיאַת עֲבָדִים" כְּנַעֲנִים בְּשֵׁן וְעַיִן. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְכֵן דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן). וְכָךְ הוּא, שֶׁאֵין עֶבֶד עִבְרִי נִקְרָא עֶבֶד סְתָם. וַאֲנִי תָּמֵהַּ, וְלָמָּה הֵצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר כֵּן. וְאוּלַי שֶׁלֹּא נָדוּן בְּעִבְרִיָּה שֶׁתֵּצֵא גַּם בְּשֵׁן וְעַיִן בְּקַל וָחֹמֶר מִן הַכְּנַעֲנִית. וְאָמַר זֶה בְּעִבְרִיָּה, וְהִקִּישׁ אֵלֶיהָ הָעִבְרִי.

אֲבָל בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת כָּתַב מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאַת הָעֲבָדִים בְּשֵׁן וְעַיִן קָנָס הוּא וְאֵין לְמַדִּין מִן הַקְּנָסוֹת. עָשָׂה זֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, יַזְהִיר אֶת הָאָדוֹן שֶׁאִם בָּא לְהוֹצִיאָהּ מֵרְשׁוּתוֹ בְּשֵׁן וְעַיִן שֶׁיַּעֲבֹר בְּלָאו, אֲבָל יְשַׁלֵּם דְּמֵי הַשֵּׁן וְהָעַיִן, וְתִהְיֶה עִמּוֹ לְיִעוּד עַד הַזְּמָן, כִּי יִהְיֶה זֶה רָעָה רַבָּה שֶׁהִפִּיל אֶת שִׁנָּהּ בְּכַעֲסוֹ עִמָּהּ וְיוֹצִיאֶנָּהּ מִבֵּיתוֹ אֲשֶׁר הָיְתָה מְיַחֶלֶת לְיִעוּדוֹ לְאַחַר שֶׁפָּגַם אוֹתָהּ. וְעוֹד, כִּי פְּעָמִים רַבּוֹת יִהְיוּ דְּמֵי הַנֶּזֶק בְּרָאשֵׁי הָאֵיבָרִים יוֹתֵר מִדְּמֵי עֲבוֹדָתָהּ בִּהְיוֹת קָרוֹב לָבֹא עִתָּהּ. וְהֶחֱמִיר הַכָּתוּב עַל הָאָדוֹן בְּלָאו, שֶׁלֹּא יִגְזֹל מִמֶּנָּהּ דְּמֵי רָאשֵׁי אֵיבָרֶיהָ אֲפִלּוּ יִרְצֶה לְהוֹצִיאָהּ בָּהֶם. וְאֶפְשָׁר שֶׁהַהוֹצָאָה עַצְמָהּ אֲסוּרָה עָלָיו עַד הַזְּמָן, כִּי חִיְּבוֹ הַכָּתוּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וְלַעֲמֹד עִמּוֹ אוּלַי תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו וְתִתְיַעֵד, כַּאֲשֶׁר הִזְהִיר בְּלָאו בִּשְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרַע. וּלְזֶה הַדַּעַת יִמְנֶה לֹא תֵּצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים בִּכְלַל שס"ה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

(ח) **לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ.** "אֵינוֹ רַשַּׁאי" לִמְכָרָהּ לְאַחֵר לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב. בִּבְגִדוֹ בָהּ, אִם בָּא "לִבְגֹּד בָּהּ" שֶׁלֹּא לְקַיֵּם מִצְוַת יִעוּד, וְכֵן אָבִיהָ "שֶׁבָּגַד" וּמְכָרָהּ לָזֶה. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאִם כֵּן יִהְיֶה לְעַם נָכְרִי כְּמוֹ "לְאִישׁ נָכְרִי", וְלֹא מָצִינוּ לוֹ חָבֵר בְּכָל הַכָּתוּב. וְשֶׁמָּא יִהְיֶה לְמֶ"ד לְעַם נִמְשָׁךְ", "לְעַם לְנָכְרִי" לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ, וּפֵרוּשׁוֹ כְּמוֹ: תִּתְּנֵנוּ מַאֲכָל לְעַם לְצִיִּים (תְּהִלִּים ע"ד, י"ד.), שֶׁפֵּרֵשׁ מִי הוּא הָעָם, אַנְשֵׁי הַצִּיִּים, כֵּן אָמַר לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ לְעָם, וּפֵרַשׁ לְנָכְרִי, כְּלוֹמַר "לְאִישׁ נָכְרִי" מִכָּל הָעָם, וְהָיָה "נָכְרִי" כְּמוֹ וַעֲצֻבֶיךָ בְּבֵית נָכְרִי (מִשְׁלֵי ה', י'.), בְּבֵית אִישׁ אַחֵר, מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה (שָׁם ב', ט"ז.) שֶׁאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ, וְכָל זֶה לְקַיֵּם דִּבְרֵי חֲכָמִים (קִדּוּשִׁין י"ח:) שֶׁאוֹמְרִים כָּךְ שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ לְשִׁפְחוּת אַחַר שִׁפְחוּת, וְאָמְרוּ (שָׁם) כֵּיצַד שֶׁבָּגַד בָּהּ שׁוּב אֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ.

אֲבָל רָאִיתִי בַּמְּכִילְתָא (כָּאן) לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ, הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְב"ד שֶׁלֹּא יִמְכְּרֻנָּה "לְנָכְרִי". וְנִרְאֶה מִלְּשׁוֹנָם שֶׁאֵינָהּ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יִמְכְּרֻנָּה פַּעַם אַחֶרֶת לֹא לָזֶה וְלֹא לְאַחֵר, אֲבָל הִיא מְנִיעָה לְגַמְרֵי מִן הַנָּכְרִי, שֶׁלֹּא יִמְכֹּר אָדָם בִּתּוֹ לְשִׁפְחוּת לְגוֹי, כִּי מִפְּנֵי שֶׁאָמַר בְּעֶבֶד עִבְרִי: וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר (וַיִּקְרָא כ"ה, מ"ז.), הֵצְרַךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֵּן בְּאִשָּׁה. וְהַטַּעַם יָדוּעַ. וְזֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בְּוַדַּאי, שֶׁאָמַר כִּי אַחֲרֵי "שֶׁהֻפְדָּה" הָאָב הַמּוֹכֵר "לֹא יוּכַל לְמָכְרָהּ לְגוֹי", וְהוּא הַדִּין מִתְּחִלָּה, אֲבָל כִּי לִפְעָמִים אָדָם רוֹצֶה מְאֹד לִפְדּוֹת אֶת בִּתּוֹ מִן הָאָדוֹן שֶׁלֹּא יַעֲדֶהָ וְיַחְפֹּץ לְמָכְרָהּ לְגוֹי לְשָׁנָה אוֹ לִשְׁנָתַיִם לְהוֹצִיאָהּ מִמֶּנּוּ, וְהִזְהִירוּ הַכָּתוּב מִזֶּה. אוֹ יַחֲזֹר לִתְחִלַּת הָעִנְיָן, כִּי יִמְכֹּר אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ לְנָכְרִי.

וְאִם כֵּן מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ בַּתַּלְמוּד (קִדּוּשִׁין י"ח:) שֶׁלֹּא יִמְכֹּר אָדָם אֶת בִּתּוֹ לְשִׁפְחוּת אַחַר שִׁפְחוּת, הוּא מִיּתּוּר בְּבִגְדוֹ בָהּ, שֶׁהֲרֵי לְעַם נָכְרִי אֵינֶנּוּ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ לְעוֹלָם, וְאִם כֵּן לָמָּה אָמַר בִּבְגִדוֹ בָהּ שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לוֹמַר דְּכֵיוָן "שֶׁבָּגַד בָּהּ" פַּעַם אַחַת וּמְכָרָהּ לְשִׁפְחוּת לֹא יִבְגֹּד בָּהּ פַּעַם אַחֶרֶת. לְפִיכָךְ יִדְרְשׁוּ הַכָּתוּב כֵּן לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ "וּבִבְגִדוֹ" בָּהּ, כְּלוֹמַר וְלֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בִּבְגִדוֹ בָהּ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמְּכָרָהּ שׁוּב לֹא יִמְכְּרֻנָּה.

(ט) וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ:

ט וְאִם לִבְרֵהּ יְקַיְמִנַּהּ כְּהִלְכַת בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּד לַהּ:

רש"י◄ **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה** • הָאָדוֹן. מְלַמֵּד שֶׁאַף בְּנוֹ קָם תַּחְתָּיו לְיַעֲדָהּ, אִם יִרְצֶה אָבִיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים, אֶלָּא אוֹמֵר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי בַּכֶּסֶף שֶׁקִּבֵּל אָבִיךָ בְּדָמַיִךְ'!. **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת** • שְׁאֵר, כְּסוּת וְעוֹנָה. רמב"ן

(י) אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע:

י אִם אָחֳרָנִתָּא יִסַּב לַהּ זִיוּנַהּ כְּסוּתַהּ וְעוֹנְתַהּ לָא יִתְמְנָע:

רש"י◄ **אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ** • עָלֶיהָ (מכילתא). **שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע** • מִן הָאָמָה שֶׁיְּעַד לוֹ כְּבָר. **שְׁאֵרָהּ** • מְזוֹנוֹת (כתובות מז). **כְּסוּתָהּ** • כְּמַשְׁמָעוֹ. **עֹנָתָהּ** • תַּשְׁמִישׁ.

(יא) וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף:

יא וְאִם תְּלָת אִלֵּין לָא יַעְבֵּד לַהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסָף:

רש"י◄ **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ** • אִם אַחַת מִשְּׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמַה הֵן הַשָّלֹשׁ? יֵיעָדֶנָּה לוֹ אוֹ לִבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, וְזֶה לֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, וְהִיא לֹא הָיָה בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמָהּ. **וְיָצְאָה חִנָּם** • רִבָּה לָהּ יְצִיאָה לְזוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרִּבָּה לַעֲבָדִים. וּמַה הִיא הַיְצִיאָה? לְלַמֶּדְךָ שֶׁתֵּצֵא בְּסִימָנִין וְתִשְׁהֶה עִמּוֹ עוֹד עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְאִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם סִימָנִים כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁתֵּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ (דברים טו)

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת דָּרְשׁוּ כָּךְ (פְּסָחִים כ"א:), קְרִי בֵּיהּ הָכִי לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכוֹר, תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכוֹר לַנָּכְרִי, וְכֵן דָּרְשׁוּ בְּכָאן וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף (לְהַלָּן פָּסוּק י"א.), וּמִפְּנֵי הַיִּתּוּר עָשׂוּ מֵהֶן שְׁתֵּי יְצִיאוֹת, וְיָצְאָה חִנָּם, וְיָצְאָה אֵין כָּסֶף. וְלָמְדוּ מִמֶּנָּה יְצִיאָה בְּנַעֲרוּת, וּבְבֻגְרוּת לְמִי שֶׁאֵין לָהּ נַעֲרוּת, וְהוּא בַּגָּר דְּאֵילוֹנִית כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בִּתְחִלַּת קִדּוּשִׁין (ד'.).

וְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט בְּפָרָשָׁה זוֹ שֶׁיֹּאמַר: כִּי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים בַּשְּׁבִיעִית (לְעֵיל פָּסוּק ב'.) וּבַיּוֹבֵל (וַיִּקְרָא כ"ה, מ'.), שֶׁלֹּא יוּכַל הָאָב לְהוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ לְעוֹלָם אִם תִּיטִיב הַנַּעֲרָה בְּעֵינָיו וְתִשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו, אֲבָל יִקָּחֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה כִּרְצוֹנוֹ. וְאִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר יְעָדָהּ לְהִיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, כִּי הַקּוֹנֶה בַּת יִשְׂרָאֵל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה יִקְנֶנָּה אוֹתָהּ, וְהִנֵּה הִיא מְיֻעֶדֶת לוֹ מִן הַסְּתָם. וַעֲתָּה אִם לֹא יַחְפֹּץ בָּהּ אֲדוֹנֶיהָ, וְהָפְדָּהּ הָאָב הַנִּזְכָּר, כִּי אָסוּר לוֹ לְהַנִּיחָהּ עוֹד בְּיַד אָדוֹן מֵעֵת שֶׁיֹּאמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, "וְלֹא יוּכַל" לְמָכְרָהּ לְעַם נָכְרִי בְּבוֹאוֹ "לִבְגֹּד" בָּהּ. כִּי זֹאת בְּגִידָה שֶׁיִּמְכֹּר אָדָם בִּתּוֹ זוּלָתִי לְמִי שֶׁיּוּכַל לִשָּׂא אוֹתָהּ. אוֹ טַעֲמוֹ שֶׁכָּל מוֹכֵר בִּתּוֹ בּוֹגֵד בָּהּ. וְאִם שְׁלֹשׁ אֵלֶּה (פָּסוּק י"א.), הַיְעוּד לוֹ אוֹ לִבְנוֹ אוֹ הַפְּדְיוֹן לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, "אָז תֵּצֵא" חִנָּם אֵין כֶּסֶף כְּצֵאת הָעֲבָדִים הַנִּזְכָּר.

(ט) **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָהּ.** עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יִתְּכֵן שֶׁיֹּאמַר שֶׁאִם יְיעָדֶנָּה הַקּוֹנֶה לִבְנוֹ, וְהוּא הַשִּׁדּוּךְ שֶׁיְּשַׁדְּכֻנָּה לוֹ, כִּי יִעוּד לְשׁוֹן "זִמּוּן" הוּא, מִן הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יָעְדוּ (שְׁמוּאֵל־ב' כ', ה'.), כַּמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם "לִבְנוֹתָיו" יַעֲשֶׂה לָהּ, שֶׁיִּתֵּן לָהּ מִשֶּׁלּוֹ כְּמֹהַר הַבְּתוּלוֹת. וְצִוָּה בָּזֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה בְּהַעֲנָקָה, וְהַכֹּל חֶסֶד מֵאִתּוֹ יִתְעַלֶּה.

וְעַל דֶּרֶךְ רַבּוֹתֵינוּ, וְהוּא הָאֱמֶת, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת אֲשֶׁר יַשִּׂיאוּ אוֹתָן הָאָבוֹת יַעֲשֶׂה לָהּ הַבַּן. וּפֵרוּשׁ מִשְׁפָּטָן כִּי אִם יִקַּח אַחֶרֶת, שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ שֶׁל זוֹ לֹא יִגְרָע, וְאֵין צֹרֶךְ לוֹמַר אִם לֹא יִשָּׂא אַחֶרֶת, כִּי הַכָּתוּב דִּבֵּר בַּהֹוֶוָה.

וּפֵרַשׁ רַשִּׁ"י: שְׁאֵרָהּ מְזוֹנוֹת, כְּסוּתָהּ כְּמַשְׁמָעָהּ, עוֹנָתָהּ תַּשְׁמִישׁ. וְכֵן אָמַר אֶנְקְלוּס "זִיוּנַהּ". וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ (כְּתֻבּוֹת מ"ז:) עַל מִי שֶׁאָמַר כָּךְ וְהַאי תַּנָּא סָבַר מְזוֹנוֹת דְּאוֹרַיְתָא, דְּתַנְיָא שְׁאֵרָהּ אֵלּוּ מְזוֹנוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כָּעָפָר שְׁאֵר וְגוֹ' (תְּהִלִּים ע"ח, כ"ז.). וְהַמּוּבָן בְּסִגְיַת הַגְּמָרָא שֶׁהֵם דִּבְרֵי יָחִיד, וַהֲלָכָה מְזוֹנֵי תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנָן. וְגַם עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט לָמָּה יַזְכִּיר בְּמְזוֹנוֹת שְׁאֵר, שֶׁהוּא הַבָּשָׂר, וְהָרָאוּי שֶׁיַּזְכִּיר "לַחְמָהּ", כִּי עַל הַלֶּחֶם יִחְיֶה הָאָדָם, וּבוֹ יִהְיֶה הַחִיּוּב. וְחָשַׁב ר"א לְתַקֵּן זֶה, וּפֵרַשׁ שְׁאֵרָהּ מָזוֹן, שֶׁיַּעֲמִיד שְׁאֵרָהּ שֶׁהִיא "בְּשָׂרָהּ". וְאֵין בָּזֶה טַעַם, שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב לֹא יִגְרָע הַבַּעַל בְּשָׂרָהּ.

וּלְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר כִּי פֵּרוּשׁ שְׁאֵר בְּכָל מָקוֹם בָּשָׂר הַדָּבֵק וְהַקָּרוֹב לְבְשָׂרוֹ שֶׁל הָאָדָם, נִגְזַר מִלְּשׁוֹן שְׁאָר, כְּלוֹמַר שְׁאָר בְּשָׂרוֹ, מִלְּבַד בְּשַׂר גּוּפוֹ. וְיִקָּרְאוּ הַקְּרוֹבִים שְׁאֵר, אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ (וַיִּקְרָא י"ח, ו'.), שֶׁאֲרָהּ הִנֵּה (שָׁם פָּסוּק י"ז.), כְּעִנְיָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה (בְּרֵאשִׁית כ"ט, י"ד.), וַיֹּאכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ (בַּמִּדְבָּר י"ב, י"ב.). וְכֵן שֵׁם וּשְׁאָר נִין וָנֶכֶד (יְשַׁעְיָה י"ד, כ"ב.), זַרְעוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו. וְכֵן בִּכְלוֹת בְּשָׂרְךָ וּשְׁאֵרֶךָ (מִשְׁלֵי ה', י"א.), עַצְמְךָ וּבְנֶיךָ, שֶׁהֵם הַבָּשָׂר הַקָּרוֹב לְךָ, וְיִקָּרֵא הַבָּשָׂר הַנֶּאֱכָל שְׁאֵר, וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כָּעָפָר שְׁאֵר (תְּהִלִּים ע"ח, כ"ז.), כִּי הַבָּשָׂר הַנֶּאֱכָל יִדְבֵּק בָּאֹכֶל וַיַּחֲזוֹר לִבְשָׂרוֹ. וְיִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה מִזֶּה בִּכְלוֹת בְּשָׂרְךָ וּשְׁאֵרֶךָ (מִשְׁלֵי ה', י"א.), בְּשַׂר גּוּפְךָ וּשְׁאָר הַבָּשָׂר הַנַּעֲשֶׂה מִן הַמַּאֲכָל יִכְלֶה וְלֹא יִהְיֶה לְךָ לְבָשָׂר. וְתִקָּרֵא הָאִשָּׁה שְׁאֵר לַבַּעַל, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (יְבָמוֹת כ"ב.) כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ (וַיִּקְרָא כ"א, ב.), שְׁאֵרוֹ זוֹ אִשְׁתּוֹ, וְהוּא מִן הָעִנְיָן שֶׁאָמַר (בְּרֵאשִׁית ב', כ"ד.) וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד. וְהִנֵּה שְׁאֵרָהּ "קָרוּב בְּשָׂרָהּ". וּכְסוּתָהּ "כְּסוּת מִטָּתָהּ", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כִּי הִוא כְּסוּתֹה לְבַדָּהּ בַּמֶּה יִשְׁכָּב (לְהַלָּן כ"ב, כ"ו.). וְעוֹנָתָהּ הוּא "עוֹנָה" שֶׁיָּבֹא אֵלֶיהָ לְעֵת דּוֹדִים.

וְאִם יִהְיֶה פֵּרוּשׁ שְׁאֵר כְּמוֹ בָּשָׂר כְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים (ראב"ע רַשִּׁ"י וְרַד"ק בִּתְהִלִּים), וְנֹאמַר כִּי אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ כְּמוֹ בְּשַׂר בְּשָׂרוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אַחֵינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא (בְּרֵאשִׁית ל"ז, כ"ז.), גַּם כֵּן נְפָרֵשׁ שְׁאֵרָהּ לֹא יִגְרָע, "שֶׁלֹּא יִמְנַע מִמֶּנּוּ בְּשָׂרָהּ", כְּלוֹמַר הַבָּשָׂר הָרָאוּי לָהּ, וְהוּא בְּשַׂר הַבַּעַל אֲשֶׁר הוּא עִמָּהּ לְבָשָׂר אֶחָד. וְעִנְיַן הַכָּתוּב, שֶׁאִם יִקַּח אַחֶרֶת, קָרוּב בְּשָׂרָהּ שֶׁל זוֹ וּכְסוּת מִטָּתָהּ וְעֵת דּוֹדֶיהָ לֹא יִגְרַע מִמֶּנָּה, כִּי כֵן מִשְׁפַּט הַבָּנוֹת. וְהַטַּעַם, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הָאַחֶרֶת יוֹשֶׁבֶת לוֹ עַל מִטָּה כְּבוּדָה וְהָיוּ שָׁם לְבָשָׂר אֶחָד, וְזוֹ עִמּוֹ כְּפִילֶגֶשׁ יִשְׁכַּב עִמָּהּ בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה וְעַל הָאָרֶץ כְּבֹא אֶל אִשָּׁה זוֹנָה, וְלָכֵן מְנָעוֹ הַכָּתוּב מִזֶּה. וְכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים (כְּתֻבּוֹת מ"ח.) שְׁאֵרָהּ זוֹ "קָרוּב בָּשָׂר", שֶׁלֹּא יְנַהֵג בָּהּ כְּמִנְהַג פַּרְסִיִּים שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין מִטּוֹתֵיהֶן בִּלְבוּשֵׁיהֶן. וְזֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן, כִּי דֶּרֶךְ הַכָּתוּב בְּכָל מָקוֹם לְהַזְכִּיר הַמִּשְׁכָּב בְּלָשׁוֹן נָקִי וּבְקִצּוּר, וְלָכֵן אָמַר בְּאֵלּוּ בְּרֶמֶז שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ, עַל שְׁלֹשֶׁת הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר לָאָדָם עִם אִשְׁתּוֹ בְּחִבּוּרָן. וְיָבֹא זֶה כָּהוֹגֵן עַל דִּין הַהֲלָכָה, וְיִהְיוּ הַמְּזוֹנוֹת וּמַלְבּוּשֵׁי הָאִשָּׁה תַּקָּנָה מִדִּבְרֵיהֶם.

שֵׁשׁ שָׁנִים", וּמַהוּ הָאָמוּר כָּאן: "וְיָצְאָה חִנָּם"? שֶׁאִם קָדְמוּ סִימָנִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים, תֵּצֵא בָּהֶן. (קידושין ד. מכילתא) אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁתֵּצֵא אֶלָּא בְּבַגְרוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֵין כֶּסֶף", לְרַבּוֹת יְצִיאַת בַּגְרוּת. וְאִם לֹא נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, הָיִיתִי אוֹמֵר: "וְיָצְאָה חִנָּם", זוֹ בַּגְרוּת, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק.

(יב) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת:

יב דְּיִמְחֵי לֶאֱנַשׁ וְיִקְטְלִנֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת** • כַּמָּה כְּתוּבִים נֶאֱמְרוּ בְּפָרָשַׁת רוֹצְחִין, וּמַה שֶּׁבִּידִי לְפָרֵשׁ לָמָּה בָּאוּ כֻּלָּם, אֲפָרֵשׁ. **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת** • (סנהדרין פד) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי הַכָּאָה בְּלֹא מִיתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל מִיתָה. וְאִם נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", וְלֹא נֶאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", הָיִיתִי אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה אִישׁ. הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַקָּטָן מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ קָטָן וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה. וְעוֹד, אִלּוּ נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִלּוּ קָטָן שֶׁהִכָּה וְהָרַג יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", וְלֹא קָטָן שֶׁהִכָּה. וְעוֹד "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ נְפָלִים בְּמַשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה בֶּן קַיָּמָא, הָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ (מכילתא).

(יג) וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה:

יג וְדִי לָא כְמַן לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְסַר לִידֵהּ וַאֲשַׁוִּי לָךְ אֲתַר דִּיעֲרוֹק לְתַמָּן:

רש"י◄ **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה** • לֹא אָרַב לוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן. צָדָה לְשׁוֹן אָרֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שמואל א כד) "וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ", וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר 'צָדָה' לְשׁוֹן "הִצָּד צַיִד", שֶׁצֵּידַת חַיּוֹת אֵין נוֹפֵל הֵ"א בַּפֹּעַל שֶׁלָּהּ, וְשֵׁם דָּבָר בָּהּ צַיִד, וְזֶה שֵׁם דָּבָר בּוֹ צְדִיָּה וּפֹעַל שֶׁלּוֹ צוֹדֶה, וְזֶה פֹּעַל שֶׁלּוֹ צָד, וְאוֹמֵר אֲנִי פִּתְרוֹנוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: וּדִי לָא כְמַן לֵהּ. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק 'צָד צַיִד', וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ. וְאִם יֵשׁ לְחַבְּרוֹ בְּאַחַת מִמַּחֲלֹקֶת שֶׁל צָד, נְחַבְּרֶנּוּ בְּחֵלֶק (ישעיה סו) "עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ", (שמואל א כ) "צָדָה אוֹרֶה", (דניאל ז) "וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה יְמַלֵּל". אַף כָּאן "אֲשֶׁר לֹא צָדָה" לֹא צִדֵּד לִמְצֹא לוֹ שׁוּם צַד מִיתָה, וְאַף זֶה יֵשׁ לְהַרְהֵר עָלָיו. מִכָּל מָקוֹם, לְשׁוֹן אוֹרֵב הוּא. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • זִמֵּן לְיָדוֹ, לְשׁוֹן (תהלים צא) "לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה", (משלי יב) "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן", (מלכים ב ה) "מִתְאַנֶּה הוּא לִי", מִזְדַּמֵּן לִמְצֹא לִי עִלָּה. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • וְלָמָּה תֵּצֵא זֹאת מִלְּפָנָיו? הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: (שמואל א כד) "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע", וּמְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי הִיא הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מְשַׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהֵיכָן אָמְרָה תּוֹרָה: "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע"? "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ". בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד הָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג מֵזִיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁיָּעִידוּ, זֶה לֹא נֶהֱרַג וְזֶה לֹא גָּלָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמְּנָן לְפֻנְדָּק אֶחָד: זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסֶּלָּם, וְזֶה שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג עוֹלֶה בַּסֶּלָּם וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִגְלוֹת. נִמְצָא זֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג גּוֹלֶה, וְזֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד נֶהֱרַג. **וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם** • אַף בַּמִּדְבָּר שֶׁיָּנוּס שָׁמָּה, וְאֵי זֶה מָקוֹם קוֹלְטוֹ? זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה (מכות יב).

(יד) וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת:

יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵהּ לְמִקְטְלֵהּ בִּנְכִילוּ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּהּ לְמִמָּת:

רש"י◄ **וְכִי־יָזִד** • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "מַכֵּה אִישׁ וְגוֹ'", שׁוֹמֵעַ אֲנִי רוֹפֵא שֶׁהָרַג וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין שֶׁהֵמִית בְּמַלְקוֹת אַרְבָּעִים, וְהָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ וְהַשּׁוֹגֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכִי יָזִד" וְלֹא שׁוֹגֵג, "לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה" וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית דִּין, וְהָרוֹפֵא וְהָרוֹדֶה בְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מְזִידִין, אֵין מַעֲרִימִין. **מֵעִם מִזְבְּחִי** • (סנהדרין צה) אִם הָיָה כֹּהֵן וְרוֹצֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת.

(טו) וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת:

טו וְדִימְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ** • (שם פד) לְפִי שֶׁלָּמַדְנוּ עַל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּתַשְׁלוּמִין וְלֹא בְּמִיתָה, הֵצְרַךְ לוֹמַר עַל הַחוֹבֵל בְּאָבִיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה. **אָבִיו וְאִמּוֹ** • אוֹ זֶה אוֹ זֶה. **מוֹת יוּמָת** • בְּחֶנֶק. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת.** כְּבָר לָמְדוּ חֲכָמִים (סַנְהֶדְרִין פ"ד:) שֶׁמִּיתָתוֹ בְּחֶנֶק, וּלְכָךְ סָמַךְ לוֹ וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ, שֶׁגַּם הוּא

(טז) **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת:**

טז וְדִיגְנוּב נַפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ •** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כד) "כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב נֶפֶשׁ. אִשָּׁה, אוֹ טֻמְטוּם, אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוּס שֶׁגָּנְבוּ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְגוֹנֵב אִישׁ", אֵין לִי אֶלָּא גּוֹנֵב אִישׁ. גּוֹנֵב אִשָּׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) "וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". לְכָךְ הֵצְרְכוּ שְׁנֵיהֶם, מַה שֶּׁחִסֵּר זֶה, גִּלָּה זֶה. **וְנִמְצָא בְיָדוֹ •** שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ, וְנִמְצָא כְּבָר בְּיָדוֹ קֹדֶם מְכִירָה (סנהדרין פח). **מוֹת יוּמָת •** בְּחֶנֶק. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, חֶנֶק הִיא. וְהִפְסִיק הָעִנְיָן וְכָתַב: "וְגוֹנֵב אִישׁ" בֵּין "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" לְ"מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ", וְנִרְאָה לִי, הֵינוּ פְּלוּגְתָּא, דְּמַר סָבַר מַקְשִׁינָן הַכָּאָה לִקְלָלָה, וּמַר סָבַר לָא מַקְשִׁינָן (סנהדרין שם). **רמב"ן**

(יז) **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת:**

יז וְדִילוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ •** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: (ויקרא כ) "אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁקִּלֵּל אֶת אָבִיו. אִשָּׁה שֶׁקִּלְּלָה אֶת אָבִיהָ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" סְתָם, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל", לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן. **מוֹת יוּמָת •** בִּסְקִילָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ", בִּסְקִילָה, וּבִנְיַן אָב לְכֻלָּם: (ויקרא כ) "בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם". וּבִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ" (תורת כהנים. קידושין ל').◆

(יח) **וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:**

יח וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יָת חַבְרֵהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפֵּל לְבוּטְלָן:

רש"י◄ **וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים •** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עַיִן תַּחַת עַיִן", לֹא לָמַדְנוּ אֶלָּא דְּמֵי אֵבָרָיו, אֲבָל שֶׁבֶת וְרִפּוּי לֹא לָמַדְנוּ. לְכָךְ נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ (מכילתא). **וְנָפַל לְמִשְׁכָּב •** כִּתַרְגּוּמוֹ: וְיִפֵּל לְבוּטְלָן, לְחֳלִי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ. **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּאוֹתָהּ מִיתָה, וְהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּסְקִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ (וַיִּקְרָא כ׳, ט׳.), וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה הוּא בִּסְקִילָה (סַנְהֶדְרִין ס״ו.), נִלְמַד מִמַּה שֶׁכָּתוּב: בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם (וַיִּקְרָא כ׳, כ״ז.).

וְהֶחֱמִיר בְּמִיתַת הַמְקַלֵּל יוֹתֵר מִמִּיתַת הַמַּכֶּה, מִפְּנֵי שֶׁחֵטְא הַקְּלָלָה מְצוּי יוֹתֵר, שֶׁהַכְּסִיל כַּאֲשֶׁר יִכְעַס יִתְקַצֵּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ תָּמִיד כָּל הַיּוֹם, וְהָעֲבֵרָה כְּפִי מְציאוּתָהּ תָּמִיד צְרִיכָה יִסּוּר גָּדוֹל. אוֹ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בַּקְּלָלָה חֵטְא גָּדוֹל יוֹתֵר שֶׁהִיא בְּהַזְכָּרַת ה׳ (שְׁבוּעוֹת ל״ו:), וְהִנֵּה צָרִיךְ לְהַעֲנִישוֹ עַל חֶטְאוֹ בְּאָבִיו וְאִמּוֹ וְעַל אֲשֶׁר נָשָׂא שֵׁם ה׳ אֱלֹהָיו לְפֶשַׁע וַחֲטָא. וְהַגָּאוֹן רַב סַעְדְיָה אָמַר כִּי הִכְנִיס דָּבָר הַגּוֹנֵב אִישׁ בֵּינֵיהֶן, בַּעֲבוּר כִּי עַל הָרֹב הַגַּנָּבִים הֵם קְטַנִּים וְיִגְדְּלוּ בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא יַכִּירוּ אֲבוֹתָם וְיָבֹא שֶׁיַּכּוּם וְיַקְלְלוּם, וְלָכֵן רָאוּי לְהַעֲנִישׁ הַגַּנָּב בְּמִיתָה כָּהֶם, כִּי הָעֹנֶשׁ הוּא עָלָיו.

(טז) **וְנִמְצָא בְיָדוֹ.** קֹדֶם הַמְּכִירָה. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, אִם לְלַמֵּד "שֶׁיִּרְאוּהוּ עֵדִים" בְּיָדוֹ קֹדֶם הַמְּכִירָה, וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיְּהֵא זֶה נֶחֱרָג עָלָיו עַד שֶׁיִּרְאוּהוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וּמָכַר, וְדֵי בַּמֶּה שֶׁאָמַר וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ, וְהַמְּצִיאָה בְּיָדוֹ אֵינֶנָּה רְאָיָה גְּמוּרָה. אֲבָל הַכָּתוּב הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל מַה שֶּׁשָּׁנִינוּ (סַנְהֶדְרִין פ״ה:) הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ, וְאָמַר בַּבְּרַיְתָא גְּנָבוֹ וְלֹא מְכָרוֹ, מְכָרוֹ וַעֲדַיִן הוּא בִּרְשׁוּתוֹ פָּטוּר. וְהָעִנְיָן לְלַמֵּד שֶׁדִּינוֹ כְּדִין שְׁאָר הַגַּנָּבִים בְּמָמוֹן, שֶׁאִם טָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים פָּטוּר, וְאִם הִגְבִּיהוּ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים חַיָּב (ב״ק ע״ט.). וְכֵן זֶה צָרִיךְ שֶׁיָּבִיא זֶה הַגַּנָּב לִרְשׁוּתוֹ, וְכֵן אִם הִגְבִּיהַּ הַנַּעַר עַל כְּתִפּוֹ וּמְכָרוֹ לְאַחֵר חַיָּב הוּא, דְּהָא קְרִינָא בֵּיהּ וְנִמְצָא בְיָדוֹ, וְלֹא תְּהֵא חֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ יוֹתֵר מִיָּדוֹ (ב״מ י״ב.). וְכֵן מַה שֶּׁאָמַר מְכָרוֹ וַעֲדַיִן הוּא בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא הוֹצִיאוֹ הַלּוֹקֵחַ מֵרְשׁוּתוֹ כְּלָל וְאַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוּ בוֹ מְעוֹת, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הוֹצִיאוֹ מִשָּׁם פָּטוּר.

וְלֹא יָדַעְתִּי אִם לוֹמַר שֶׁצָּרִיךְ קִנְיָן כְּמִשְׁפַּט הַקְּנִיּוֹת שֶׁיִּמְשְׁכֶנּוּ מֵרְשׁוּת הַמּוֹכֵר לְסִמְטָא אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהֶנּוּ, אוֹ הִיא גְּזֵרַת הַכָּתוּב בַּנֶּפֶשׁ לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ נִגְמַר הַמֶּכֶר בֵּינֵיהֶן וְקָנָה בְּהַגְבָּהָה אוֹ בְּמִשִּׁיכָה בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם יִהְיֶה פָּטוּר עַד שֶׁיֵּצֵא מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ. וְכֵן נִרְאָה. וְרַשִׁ״י פֵּרַשׁ שָׁם בְּפֵרוּשָׁיו בִּגְמָרָא (סַנְהֶדְרִין פ״ה:) וַעֲדַיִן הוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל גְּנָבָה עַצְמוֹ וּפָטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין כָּאן גְּנֵבָה כְּלָל. וְאִם כֵּן לֹא נִתְחַדֵּשׁ כָּאן דָּבָר שֶׁלֹּא כְּמִשְׁפַּט גַּנָּבֵי מָמוֹן.

וְעַל כָּל עִנְיָן, שִׁעוּר הַכָּתוּב: וְגֹנֵב אִישׁ וְנִמְצָא בְיָדוֹ וּמְכָרוֹ מוֹת יוּמָת. וְיִתָּכֵן שֶׁהָיָה עוֹד כִּסְדָרוֹ, וְנִמְצָא בְיָדוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ, שֶׁאִם גָּנַב אֶת הַנֶּפֶשׁ וְהֵבִיאוֹ לְבֵיתוֹ וְהֵבִיא שָׁם הַלּוֹקֵחַ וּמְכָרוֹ לוֹ וְלֹא הוֹצִיאוֹ הַלּוֹקֵחַ מִשָּׁם אֵינוֹ חַיָּב שֶׁלֹּא נִגְמַר הַמֶּכֶר בֵּינֵיהֶן, אוֹ אֲפִלּוּ כְּשֶׁנִּגְמַר הַמֶּכֶר יִפָּטֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי.

(יח) **בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף.** עַל לְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ אֶגְרוֹף הוּא הַיָּד שֶׁיִּקָּבְצוּ הָאֶצְבָּעוֹת לְתוֹךְ הַכַּף לְהַכּוֹת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִין בַּעֲלֵי אֶגְרוֹפִין (קִדּוּשִׁין ע״ז:), אֶגְרוֹפוֹ שֶׁל בֶּן אֲבָטִיחַ (כֵּלִים י״ז, ב׳.), וְכֵן בְּאֶגְרֹף רָשַׁע (יְשַׁעְיָה נ״ח, ד׳.), יַד רָשָׁע הַמַּכָּה. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב שְׁתֵּי הַכָּאוֹת, אַחַת קָשָׁה וְהִיא "הָאֶבֶן", וְאַחַת קַלָּה וְהִיא "הָאֶגְרוֹף" לֹא תָּמִית בָּהּ עַל הָרֹב, לוֹמַר כִּי בִּשְׁתֵּיהֶן צָרִיךְ אֹמֶד וְחוֹבְשִׁין אוֹתוֹ. וְאִם יָמוּת זֶה כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ עַל נַפְשׁוֹ רוֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמָת, וְאִם לֹא יָמוּת "יְשַׁלֵּם שֶׁבֶת וְרִפּוֹא".

וּבַמְּכִילְתָא (כָּאן) רַבִּי נָתָן אוֹמֵר הִקִּישׁ אֶבֶן לְאֶגְרוֹף וְאֶגְרוֹף לְאֶבֶן, מַה הָאֶבֶן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אַף אֶגְרוֹף שֶׁיְּהֵיה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית. וּמָה אֶגְרוֹף בַּיָּדוּעַ אַף אֶבֶן בַּיָּדוּעַ, הָא אִם נִתְעָרְבָה בַּאֲבָנִים אֲחֵרוֹת הֲרֵי זֶה פָּטוּר. לוֹמַר שֶׁאִם נִתְעָרְבָה בַּאֲבָנִים אֲחֵרוֹת מְשַׁעֲרִין אֶת הַקַּלָּה שֶׁבָּהֶן, וְאִם אֵין בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית פּוֹטְרִין אוֹתוֹ. וַאֲחֵרִים אָמְרוּ (ראב״ע) כִּי אֶגְרוֹף רֶגֶב עָפָר, מִלְּשׁוֹן: עָבְשׁוּ פְּרֵדוֹת תַּחַת

(יט) **אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃**

יט אִם יְקוּם וְיִהַלִּיךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵהּ וְיִהֵי זַכָּאָה מָחֵיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵהּ יִתֵּן וַאֲגַר אָסְיָא יְשַׁלֵּם׃

רש״י ◂ **עַל מִשְׁעַנְתּוֹ** • עַל בֵּרְיוֹ וְכֹחוֹ (מכילתא)◆. **וְנִקָּה הַמַּכֶּה** • וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיֵּהָרֵג זֶה שֶׁלֹּא הָרַג? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ כָּאן שֶׁחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה אִם יִתְרַפֵּא זֶה, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: כְּשֶׁקָּם זֶה וְהוֹלֵךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ, אָז וְנִקָּה הַמַּכֶּה, אֲבָל עַד שֶׁלֹּא יָקוּם זֶה לֹא נִקָּה הַמַּכֶּה. **רַק שִׁבְתּוֹ** • בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מֵחֲמַת הַחֳלִי, אִם קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, רוֹאִין בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מֵחֲמַת הַחֳלִי, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, שֶׁהֲרֵי אַף לְאַחַר הַחֳלִי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלֶאכֶת יָד וְרֶגֶל, וְהוּא כְּבָר נָתַן לוֹ מֵחֲמַת נִזְקוֹ דְּמֵי יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רָגֶל״. **וְרַפֹּא יְרַפֵּא** • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְשַׁלֵּם שְׂכַר הָרוֹפֵא (בבא קמא פה)◆. **רמב״ן**

◆ יום שני כ׳ שבט ◆

(כ) **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם׃**

כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּהּ אוֹ יָת אַמְתֵּהּ בְּשָׁלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן׃

רש״י ◂ **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ** • בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעִבְרִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״כִּי כַסְפּוֹ הוּא״. מַה כַּסְפּוֹ קָנוּי לוֹ עוֹלָמִית, אַף עֶבֶד הַקָּנוּי לוֹ עוֹלָמִית. וַהֲרֵי הָיָה בִּכְלַל ״מַכֵּה אִישׁ וָמֵת״? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, שֶׁאִם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ וְשָׁהָה מֵעֵת לְעֵת, פָּטוּר. **בַּשֵּׁבֶט** • כְּשֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּיִשְׂרָאֵל: (במדבר לה) ״וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ (או בכלי עץ יד אשר ימות בו, גרסת רא״ם) הִכָּהוּ״. הֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל חָמוּר, אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא אִם כֵּן הִכָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וְעַל אֵבֶר שֶׁהוּא כְּדֵי לָמוּת בְּהַכָּאָה זוֹ, עֶבֶד הַקַּל, לֹא כָּל שֶׁכֵּן. **נָקֹם יִנָּקֵם** • (סנהדרין עא) מִיתַת סַיִף, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ויקרא כו) ״חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית״ (מכילתא)◆. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מְגֻרְפֹּתֵיהֶן (יוֹאֵל א׳, י״ז.), וְהָאֶלֶ״ף כְּאֶלֶ״ף אֶזְרוֹעַ (יִרְמְיָה ל״ב, כ״א.), וְהוּא דַּעַת אֲנְקְלוּס שֶׁאָמַר ״בְּכוּרְמֵיזָא״. וְהִזְכִּיר אֶת אֵלֶּה גַּם כֵּן, לֵאמֹר כִּי גַּם בְּרֶגֶב יוּמַת אִם הִכָּהוּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, וְזֶהוּ לְהַבְדִּיל הַחֶרֶב מֵהֶם שֶׁאֵין צָרִיךְ אֹמֶד כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (סַנְהֶדְרִין ע״ו:).

(יט) **עַל מִשְׁעַנְתּוֹ.** ״עַל בֵּרְיוֹ וְכֹחוֹ״, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאָמַר ר״א כִּי טַעֲמוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁעֵן עַל אַחֵר כְּדֶרֶךְ הַחוֹלִים, רַק ״עַל עַצְמוֹ״, כִּי אָז ״יִנָּקֶה״ הַמַּכֶּה שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ מִבֵּית הַסֹּהַר. וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי מִשְׁעַנְתּוֹ כִּפְשׁוּטוֹ, כְּמוֹ וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְיָדוֹ מֵרֹב יָמִים (זְכַרְיָה ח׳, ד׳.), מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ (מְלָכִים־ב׳ י״ח, כ״א.). וְיֹאמַר הַכָּתוּב כִּי כַּאֲשֶׁר ״יִתְחַזֵּק״ הַמַּכֶּה וְהוּא ״מִתְהַלֵּךְ״ תָּמִיד בַּחוּץ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת עַל מִשְׁעַנְתּוֹ כְּמִשְׁפַּט הַחֲלוּשִׁים שֶׁנִּתְרַפְּאוּ מֵחֳלִי, וְנִקָּה הַמַּכֶּה, וְלָמֵד שֶׁאֲפִלּוּ פָּשַׁע בְּנַפְשׁוֹ וּמֵת בְּחֳלְשָׁתוֹ אַחֲרֵי כֵן לֹא יוּמַת. וְדִבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, כִּי הַמֻּכִּים שֶׁנָּפְלוּ לְמִשְׁכָּב לֹא יִתְהַלְּכוּ בַּחוּץ עַד שֶׁתִּחְיֶה מַכָּתָם וְיֵצְאוּ מִידֵי סַכָּנָה, וְזֶה טַעַם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ, כִּי אִם יָקוּם וְיִתְהַלֵּךְ בְּבֵיתוֹ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ לֹא יִנָּקֶה.

וּבַמְּכִילְתָּא (כָּאן) אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בְּתוֹךְ הַבַּיִת תַּלְמוּד לוֹמַר בַּחוּץ, אִי בַּחוּץ שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִלּוּ מִתְנַוְּנָה, תַּלְמוּד לוֹמַר אִם יָקוּם. וְגַם זֶה נָכוֹן מְאֹד שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב אִם יָקוּם מִמִּשְׁכָּבוֹ לְגַמְרֵי וְהוּא ״מִתְהַלֵּךְ״ תָּמִיד ״בַּחוּצוֹת״ שֶׁלֹּא יַחֲזֹר לְמִשְׁכָּבוֹ בִּבֹּאוֹ מִן הַחוּץ כְּמִנְהַג הַמַּתְנַוְּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָלוּשׁ וְנִשְׁעָן עַל מִשְׁעֶנֶת ״יִנָּקֶה״ הַמַּכֶּה. וְהַכְּלָל כִּי כָּל זֶה כְּמִין מָשָׁל בְּהוֹוֶה, וְהַדִּין הוּא שֶׁיֹּאמְדוּהוּ לְחַיִּים (סַנְהֶדְרִין ע״ח:), וּלְכָךְ תִּרְגּוּם אֲנְקְלוּס ״עַל בּוּרְיֵהּ״.

וְאָמַר רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא. וְלֹא אָמַר שִׁבְתּוֹ וּרְפוּאָתוֹ יִתֵּן, לְהַגִּיד שֶׁיִּתֵּן הַשָּׂכָר אֶל הָרוֹפְאִים וִירַפְּאוּ אוֹתוֹ, וְלֹא יוּכַל לִתְבֹּעַ שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַשָּׂכָר וְהוּא יַעֲשֶׂה בּוֹ דְּבָרִים אֲחֵרִים, רַק יְרַפֵּא בּוֹ עַל כָּל פָּנִים.

(כ־כא) **וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ.** כְּבָר לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן) בְּהֶכְרֵחַ מִטַּעַם כִּי כַסְפּוֹ הוּא שֶׁבְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כִּדְבָרֵיהֶם כֵּן הוּא בֶּאֱמֶת, כִּי לֹא יִקְרָאוּ עֶבֶד וְאָמָה סְתָם אֶחָיו הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה. וְאָמַר בַּשֵּׁבֶט, בִּידִיעָה, כִּי דֶּרֶךְ מוֹשֵׁל וְאָדוֹן לִהְיוֹת בְּיָדוֹ שֵׁבֶט, וְהִזְהִיר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֵׁבֶט מוּסָר וְאֵינֶנּוּ מַקֵּל יָד, יִשְׁמֹר מִמֶּנּוּ וְלֹא יַכֶּה בּוֹ אֲפִלּוּ הָעֶבֶד הַכְּנַעֲנִי מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה. וְזֶה טַעַם תַּחַת יָדוֹ, שֶׁהָיָה מַכֶּה אוֹתוֹ מַכָּה רַבָּה עַד שֶׁמֵּת. וְלֹא הֵצְרִיךְ לְפָרֵשׁ מִשְׁפָּטוֹ, אֲבָל אָמַר שֶׁלֹּא יִפָּטֵר בַּעֲבוּר שֶׁהוּא כַּסְפּוֹ, רַק נָקֹם יִנָּקֵם כְּנִקְמַת כָּל מַכֵּה אִישׁ וָמֵת שֶׁאָמַר בּוֹ (לְעֵיל פָּסוּק י״ב.): מוֹת יוּמָת.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אַף אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד, שֶׁיָּקוּם הָעֶבֶד ״וְיַעֲמֹד עַל רַגְלָיו״, וּלְכָךְ הֵצְרִיךְ לוֹמַר יוֹם אוֹ יוֹמַיִם. וְטַעֲמוֹ אִם בַּיּוֹם הַהוּא אוֹ גַּם בְּיוֹם הַמָּחֳרַת יַעֲמֹד עַל רַגְלָיו לֹא יֵקַם. וְשִׁעוּרוֹ אַף אִם ״בְּיוֹם אוֹ בְּיוֹמַיִם, אוֹ לְיוֹם אוֹ לְיוֹמַיִם״, וְכָמוֹהוּ רַבִּים. וְהִנֵּה בִּתְחִלָּה אָמַר: וּמֵת תַּחַת יָדוֹ, וְהָיָה בְּמַשְׁמָע שֶׁיָּמוּת בְּעֵת הַכָּאתוֹ מִיָּד, וְשָׁב לְבָאֵר שֶׁאִם עָמַד בְּיוֹם הַהַכָּאָה עַל רַגְלָיו, אוֹ אֲפִלּוּ לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמֹד כְּלָל בַּיּוֹם הַהוּא וְעָמַד בְּיוֹם הַמָּחֳרַת יִפָּטֵר הָאָדוֹן, אֲבָל אִם לֹא עָמַד כְּלָל חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, כִּי גַּם זֶה תַּחַת יָדוֹ מֵת. וְלֹא הִזְכִּיר עֲמִידָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כִּי כֵּיוָן שֶׁחָיָה שְׁלֹשָׁה יָמִים פָּטוּר הוּא, שֶׁהֲרֵי אֵין אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ וּמֵת תַּחַת יָדוֹ.

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן) הִזְכִּיר יוֹם אוֹ יוֹמַיִם לְהוֹדִיעַ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת, וְטַעֲמוֹ יוֹם שָׁלֵם אוֹ יוֹמַיִם שֶׁאֵין יוֹם שָׁלֵם בָּהֶם. וְאִלּוּ אָמַר יוֹם בִּלְבַד הָיָה צָרִיךְ שֶׁיַּעֲמֹד לַיְלָה וְיוֹם כְּיוֹם הַתּוֹרָה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדִים. וְיִהְיֶה יַעֲמֹד ״שֶׁיִּתְקַיֵּם״. וְכֵן לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים (יִרְמְיָה ל״ב, י״ד.), יִתְקַיְּמוּ, וְהוּא הַנָּכוֹן וְהָאֱמֶת.

(כא) אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא׃

כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיָּם לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּהּ הוּא׃

רש״י ◄ **אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם** • אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פָּטוּר, עַל יוֹמַיִם לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אֶלָּא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, וְאֵי זֶה? — זֶה מֵעֵת לְעֵת (מכילתא). **לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא** • הָא אַחֵר שֶׁהִכָּהוּ, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה מֵעֵת לְעֵת קֹדֶם שֶׁמֵּת, חַיָּב.

(כב) וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים׃

כב וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוּן אִתְּתָא מַעְבְּדָיָא וְיִפְּקוּן וַלְדָהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְגְּבָאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִישַׁוִּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא׃

רש״י ◄ **וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים** • (מכילתא) זֶה עִם זֶה, וְנִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה. **וְנָגְפוּ** • אֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה, כְּמוֹ: (תהלים צא) ״פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ״, (ירמיה יג) ״וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם״, (ישעיה ח) ״וּלְאֶבֶן נֶגֶף״. **וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן** • בָּאִשָּׁה. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ** • לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל. שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הָיְתָה רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בַּשּׁוּק לְהַעֲלוֹת בְּדָמֶיהָ בִּשְׁבִיל הֲרִיּוֹנָהּ. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ** • יִגְבּוּ מִמֶּנּוּ מָמוֹן, כְּמוֹ: (דברים כב) ״וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף״. **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו וְגוֹ׳** • כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַבַּעַל בְּבֵית דִּין לְהָשִׁית עָלָיו עֹנֶשׁ עַל כָּךְ. **וְנָתַן** • הַמַּכֶּה, דְּמֵי וְלָדוֹת. **בִּפְלִלִים** • עַל פִּי הַדַּיָּנִים. **רמב״ן**

(כג) וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃

כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא׃

רש״י ◄ **וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה** • בָּאִשָּׁה. **וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ** • (סנהדרין עט) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר: יֵשׁ אוֹמְרִים נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן, אֲבָל לֹא נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, שֶׁהַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר מִמִּיתָה וּמְשַׁלֵּם לְיוֹרְשָׁיו דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהָיָה נִמְכָּר בַּשּׁוּק.

(כד) עַ֣ין תַּ֭חַת עַ֑ין שֵׁ֥ן תַּ֝חַת שֵׁ֗ן יָ֥ד תַּ֭חַת יָ֑ד רֶ֥גֶל תַּ֝חַת רָֽגֶל׃

כד עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רַגְלָא חֲלָף רַגְלָא׃

רש״י ◄ **עַין תַּחַת עַין** • סִמֵּא עֵין חֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ כַּמָּה שֶׁפָּחֲתוּ דָּמָיו לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וְכֵן כֻּלָּם. וְלֹא נְטִילַת אֵבֶר מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק הַחוֹבֵל (בבא קמא פד). **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כב) **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה.** כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַבַּעַל בְּב״ד לְהָשִׁית עָלָיו עֹנֶשׁ עַל כָּךְ. לְשׁוֹן רַשִּׁ״י. וְנָכוֹן הוּא. וְכֵן כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ. (בְּרֵאשִׁית מ׳, י״ד.), וְרַבִּים כָּכָה. וְהַכַּוָּנָה, כִּי הוּא חַיָּב בִּדְמֵי הַוְלָדוֹת כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו הַבַּעַל, וְלֹא כַּאֲשֶׁר ״תָּשִׁית עָלָיו הָאִשָּׁה״, כִּי אֵין לָהּ חֵלֶק וּזְכוּת בָּהֶן. אֲבָל אֶנְקְלוּס תִּרְגֵּם ״כְּמָא דִי יְשַׁוִּי עֲלוֹהִי״. וְאָמַר ר״א ״כְּכָל אֲשֶׁר״ יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה ״אוֹ יִתֵּן״ בִּפְלִילִים. כְּאִלּוּ אָמַר שֶׁיִּתְפַּשֵּׁר עִמּוֹ לִרְצוֹנוֹ, אוֹ יְשַׁלֵּם כְּדֵי דְּמֵיהֶן עַל פִּי ב״ד. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי מַה טַּעַם לְהַזְכִּיר זֶה.

וּלְפִי דַּעְתִּי, בַּעֲבוּר שֶׁאֵין בְּוַלְדוֹת חֶזֶק נִכָּר, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם יַצְלִיחוּ, אָמַר הַכָּתוּב אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּאן מָמוֹן תַּשְׁלוּמִין, נָשִׂים עָלָיו עֹנֶשׁ, וְהוּא כְּמוֹ קֶנֶס וּמָמוֹן שֶׁיַּשִּׁילוּ אֲחֵרִים עָלָיו עַל כָּרְחוֹ. וְכֵן וַיִּתֵּן עֹנֶשׁ עַל הָאָרֶץ (מְלָכִים־ב׳ כ״ג, ל״ג.), וְיֵין עֲנוּשִׁים שֶׁתַּשִּׁיג יָדוֹ וְנִגְאַל. וְהָרְאָיָה לְדִבְרֵי חֲכָמִים מַה שֶּׁאָמַר לְמַעְלָה: רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפֹא יְרַפֵּא (פָּסוּק י״ט.), וְאִם נַעֲשָׂה בְּאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת רֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בּוֹ, מַה יְּשַׁלֵּם אַחֲרֵי כֵן, וְהוּא גַּם הוּא צָרִיךְ שֶׁבֶת וְרִפּוּי. וְאֵין טַעֲנָה מִפְּנֵי הַמִּתְרַפֵּא מְהֵרָה, כִּי אֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. אֲבָל הַכָּתוּב יְדַבֵּר בְּכָל אָדָם. וְגַם אִם נִתְרַפֵּא יוֹתֵר מַהֵר, כְּבָר לָקַחְנוּ נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ כִּי עָשִׂינוּ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּשֶׁוָּה.

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵין הַצָּלָה מִזֹּאת הַשְּׁאֵלָה, לְבַד אִם יֹאמְרוּ כִּי הַמַּכֶּה אֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ (וַיִּקְרָא כ״ד, י״ט.) וְהוּא מוּם קָבוּעַ שֶׁיִּשָּׁאֵר בּוֹ, כְּגוֹן עַיִן יָד וְרֶגֶל וּכְרִיעָה שֶׁיִּשָּׁאֵר מִמֶּנָּה הָרֹשֶׁם לְעוֹלָם, אָז נַעֲשָׂה כְּמוֹתָהּ בְּגוּפוֹ, וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ (וַיִּקְרָא כ״ד, כ׳.), וְאֵין בָּזֶה תַּשְׁלוּמֵי שֶׁבֶת וְרִפּוּי כְּלָל. אֲבָל אֲשֶׁר יַכֶּה אוֹתוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף עַל בְּגָדָיו וְנָפַל לְמִשְׁכָּב וְנִתְרַפֵּא

(כה) כְּוִיָּהּ תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה:

כה כְּוָאָה חֶלֶף כְּוָאָה פִּדְעָא חֶלֶף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפֵי חֶלֶף מַשְׁקוֹפֵי:

רש״י◄ **כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה** • מִכְוַת אֵשׁ, וְעַד עַכְשָׁו דִּבֵּר בַּחֲבָלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּחַת דָּמִים, וְעַכְשָׁו בְּשֶׁאֵין בָּהּ פְּחַת דָּמִים, אֶלָּא צַעַר, כְּגוֹן כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד עַל צִפָּרְנָיו, אוֹמְדִים כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל, לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. **פֶּצַע** • הִיא מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם שֶׁפָּצַע אֶת בְּשָׂרוֹ, נפרדו״ר בְּלַעַ״ז. הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא: אִם יֵשׁ בּוֹ פְּחַת דָּמִים, נוֹתֵן נֶזֶק, וְאִם נָפַל לְמִשְׁכָּב, נוֹתֵן שֶׁבֶת, וְרִפּוּי, וּבֹשֶׁת וְצַעַר. וּמִקְרָא זֶה יָתֵר הוּא. וּב״הַחוֹבֵל״ דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם נֶזֶק, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ, אֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַצַּעַר, לוֹמַר הוֹאִיל וְקָנָה יָדוֹ, יֵשׁ עָלָיו לְחָתְכָהּ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֶלָּא אוֹמְרִים יֵשׁ לוֹ לְחָתְכָהּ בְּסַם, שֶׁאֵינוֹ מִצְטַעֵר כָּל כָּךְ, וְזֶה חֲתָכָהּ בְּבַרְזֶל וְצִעֲרוֹ. **חַבּוּרָה** • הִיא מַכָּה שֶׁהַדָּם נִצְרָר בָּהּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא, אֶלָּא שֶׁמַּאֲדִים הַבָּשָׂר כְּנֶגְדּוֹ. לְשׁוֹן חַבּוּרָה, טק״א בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ (ירמיה יג) ״וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו״. וְתַרְגּוּמוֹ מַשְׁקוֹפֵי, לְשׁוֹן חֲבָטָה, בטדור״א בְּלַעַ״ז, וְכֵן ״שְׁדוּפֹת קָדִים״ שְׁקִיפָן קְדוּם, חֲבוּטוֹת בָּרוּחַ. וְכֵן ״עַל הַמַּשְׁקוֹף״, עַל שֵׁם שֶׁהַדֶּלֶת נוֹקֶשֶׁת עָלָיו.

(כו) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ:

כו וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עֵינָא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְּאַמְתֵּהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֶלֶף עֵינֵהּ:

רש״י◄ **אֶת עֵין עַבְדּוֹ** • כְּנַעֲנִי, אֲבָל עִבְרִי אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֵצֶל ״לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים״. **תַּחַת עֵינוֹ** • (מכילתא) וְכֵן בְּכֹ״ד רָאשֵׁי אֵבָרִים: אֶצְבְּעוֹת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם, וְהַחֹטֶם וְרֹאשׁ הַגּוּיָה שֶׁהוּא גִּיד הָאַמָּה. וְלָמָּה נֶאֱמַר ׳שֵׁן וְעַיִן׳? שֶׁאִם נֶאֱמַר עַיִן וְלֹא נֶאֱמַר שֵׁן, הָיִיתִי אוֹמֵר: מָה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אַף כָּל שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, וַהֲרֵי שֵׁן לֹא נִבְרָא עִמּוֹ. וְאִם נֶאֱמַר שֵׁן וְלֹא נֶאֱמַר עַיִן, הָיִיתִי אוֹמֵר שֵׁן תִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲלִיפִין, לְכָךְ נֶאֱמַר עַיִן.

(כז) וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ:

כז וְאִם שִׁנָּא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ שִׁנָּא דְּאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֶלֶף שִׁנֵּהּ:

(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי:

כח וַאֲרֵי יַגַּח תּוֹרָא יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָּמָא יִתְרְגֵּם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה:

רש״י◄ **וְכִי יִגַּח שׁוֹר** • (בבא קמא כד) אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ** • (פסחים כא) מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: ״סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר״, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נְבֵלָה, וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ״?, שֶׁאֲפִלּוּ שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אָסוּר בַּאֲכִילָה. (בבא קמא מא) בַּהֲנָאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי״. כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: יָצָא פְּלוֹנִי נָקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּמוּעָד: ״וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת״, הֵצַרְךְ לוֹמַר בְּתָם: ״וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ׳ 141)

דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהוֹוֶה (רש״י כא, כח) גַּם הִתְרַחֲשׁוּת רְגִילָה וּנְפוֹצָה, ׳הוֹוֶה׳ - אֵינָהּ מִצַּד הַטֶּבַע, חָלִילָה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁדִּבֵּר **הַכָּתוּב**. הִתְרַחֲשׁוּת זוֹ נוֹבַעַת מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבַּכָּתוּב, הַמְחַיִּים וּמְהַוִּים אֶת הָעוֹלָם בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע (הוֹוֶה מִלְּשׁוֹן מְהַוֶּה).

רְפוּאָה שְׁלֵמָה וְלֹא נִשְׁאַר בְּגוּפוֹ מוּם, בָּזֶה אָמַר רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֵּא יְרַפֵּא (פָּסוּק י״ט.). וְהִנֵּה הַכָּתוּב שֶׁהִזְכִּיר כְּוִיָּה וּפֶצַע וְחַבּוּרָה (פָּסוּק כ״ה.), כְּפִי מַשְׁמָעוֹ כָּל הַנִּזְקִים הָאֵלּוּ בַּכְּלָל הַזֶּה, וְהַפֶּצַע וְהַחַבּוּרָה יִתְרַפְּאוּ לְגַמְרֵי. וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב שָׁם וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ (וַיִּקְרָא כ״ד, י״ט.) רָצָה לִכְלֹל כָּל הַמַּכּוֹת, שֶׁלֹּא הֶאֱרִיךְ שָׁם לְהַזְכִּיר פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּכְוִיָּה, וְאָמַר מוּם, כִּי כָּל מַכָּה יַעֲשֶׂה מוּם לְשַׁעְתּוֹ, וַאֲפִלּוּ הַמִּתְרַפֵּא נִקְרָא מוּם, כְּאָמְרֵנוּ (בְּכוֹרוֹת ל״ז:) מוּם עוֹבֵר. וְהַתּוֹרָה קָרְאָה (וַיִּקְרָא כ״א, כ׳.) גֶּרֶב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ מוּם, וְכָלָם עוֹבְרִים וּמִתְרַפְּאִים. וְכָתוּב יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם (דָּנִיאֵל א׳, ד׳.). וְהַכְּלָל כִּי הַקַּבָּלָה בְּכָל מָקוֹם אֱמֶת.

(כט) **וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:**

כט **וְאִם תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיִתְּסְהֵד בְּמָרֵהּ וְלָא נָטְרֵהּ וְיִקְטוֹל גַּבְרָא אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵהּ יִתְקְטֵל:**

רס״י◄ **מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם** • חֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת (מכילתא)◆. **וְהוּעַד בִּבְעָלָיו** • (ב״ק כג) לְשׁוֹן הַתְרָאָה בְּעֵדִים, כְּמוֹ: (בראשית מג) ״הָעֵד הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ״. **וְהֵמִית אִישׁ וְגוֹ׳** • לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי יִגַּח״, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֵמִיתוֹ בִּנְגִיחָה. הֵמִיתוֹ בִּנְשִׁיכָה, דְּחִיפָּה וּבְעִיטָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהֵמִית״. **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת** • בִּידֵי שָׁמַיִם. יָכוֹל בִּידֵי אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: (במדבר לה) ״מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה, רוֹצֵחַ הוּא״, עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ וְאִי אַתָּה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחַת שׁוֹרוֹ (סנהדרין לג)◆. **רמב״ן**

(ל) **אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו:**

ל **אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקָן נַפְשֵׁהּ כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי:**

רס״י◄ **אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו** • ״אִם״ זֶה אֵינוֹ תָּלוּי וַחֲרֵי הוּא כְּמוֹ ״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה״, לְשׁוֹן אֲשֶׁר, זֶה מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיָּשִׁיתוּ עָלָיו בֵּית דִּין כֹּפֶר. **וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ** • דְּמֵי נִזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: דְּמֵי מַזִּיק (בבא קמא כז)◆. **רמב״ן**

(לא) **אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:**

לא **אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יַגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵהּ:**

רס״י◄ **אוֹ־בֵן יִגָּח** • בֵּן שֶׁהוּא קָטָן. **אוֹ בַת** • שֶׁהִיא קְטַנָּה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה״, יָכוֹל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַגְּדוֹלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אוֹ־בֵן יִגָּח וְגוֹ׳״, לְחַיֵּב עַל הַקְּטַנִּים כַּגְּדוֹלִים (מכילתא)◆. **רמב״ן**

(לב) **אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל:**

לב **אִם לְעַבְדָּא יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאַמְתָא כְּסַף תְּלָתִין סִלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם:**

רס״י◄ **אִם־עֶבֶד אוֹ אָמָה** • כְּנַעֲנִיִּים (מכילתא)◆. **שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן** • גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, בֵּין שֶׁהוּא שָׁוֶה אֶלֶף זוּז בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִּינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ ד׳ זְהוּבִים, שֶׁהֵם חֲצִי אוּנְקִיָּא לַמִּשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוֹנְיָ״א◆.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כט) **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת.** קִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (מְכִילְתָא כָּאן, סַנְהֶדְרִין ט״ו:) שֶׁהִיא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְכָמוֹהוּ וְהַזָּד הַקָּרֵב יוּמָת (בַּמִּדְבָּר י״ח, ז׳.), וּמִתּוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ (וַיִּקְרָא כ״ב, ט׳.). וְרָאִיתִי שֶׁלֹּא בָּא בַּתּוֹרָה בְּחַיָּבֵי מִיתוֹת ב״ד ״יוּמָת״ בִּלְבָד, אֲבָל ״מוֹת יוּמָת״ נֶאֱמַר בְּכֻלָּן. וְאֵין טַעֲנָה מִמַּכֵּה אָדָם יוּמָת (שָׁם כ״ד, כ״א.), וְלֹא מִשַּׁבָּת (לְהַלָּן ל״ה, ב׳.) וְנָבִיא הַמַּסִּית (דְּבָרִים י״ג, ו׳.), שֶׁכְּבָר פֹּרַשׁ בָּהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְלֹא יָדַעְתִּי טַעַם לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אֻנְקְלוּס שֶׁאָמַר: ״יִתְקְטֵל״. וְאוּלַי יִרְצֶה לוֹמַר כִּי רָאוּי הוּא שֶׁיֵּהָרֵג אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כֹּפֶר, אוֹ רָצָה לְפָרֵשׁ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, יֵהָרֵג כַּאֲשֶׁר נֶהֱרַג הָאִישׁ הַמְנֻגָּח, כִּי יוֹמוֹ יָבֹא אוֹ בִּמְלֻחָמָה יֵרֵד וְנִסְפֶּה, לֹא יִנָּקֶה ה׳ אוֹתוֹ. רָצָה לְלַמֵּד שֶׁהוּא חַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם לָמוּת בְּיַד הוֹרֵג, לֹא מִיתַת עַצְמוֹ, כְּעִנְיַן וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב (לְהַלָּן כ״ב, כ״ג.). וְאָמַר עוֹד בְּאֻנְקְלוּס בַּפָּסוּק וְהַזָּד הַקָּרֵב יוּמָת (בַּמִּדְבָּר י״ח, ז׳.) יִתְקְטֵיל, כִּי הָיָה סוֹבֵר כְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁאָמַר, הַזָּד שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר בְּחֶנֶק (סַנְהֶדְרִין פ״א:).

(ל) **אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו.** בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַכֹּפֶר כַּפָּרָה (ב״ק מ׳.) כְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, וְאִם הוּא אֵינוֹ חָפֵץ בָּהּ אֵין מַכְרִיחִים אוֹתוֹ לָבֹא לְב״ד לְחַיְּבוֹ בְּכָךְ, וַאֲפִלּוּ אִם חִיְּבוּהוּ אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ, בַּעֲבוּר זֶה אָמַר אִם.

(לא) **אוֹ בֵן יִגָּח אוֹ בַת יִגָּח.** אָמַר אוֹ שֶׁהוּא מוֹסִיף, וְשִׁעוּרוֹ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ בֵן יִגָּח אוֹ בַת יִגָּח מִשְׁפָּט ״אֶחָד לָהֶם״. וְיֵשׁ אוֹמְרִים (רַד״ק בְּסֵפֶר הַשָּׁרָשִׁים (שֹׁרֶשׁ אוֹ) תִיב״ע) שֶׁיָּבֹא בַּמְּקוֹם אִם. וְכֵן אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה (וַיִּקְרָא ה׳, ב׳.), אוֹ עָשִׂיתִי בְּנַפְשִׁי שֶׁקֶר (שְׁמוּאֵל־ב׳ י״ח, י״ג.), אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (לְהַלָּן פָּסוּק ל״ו.), וְכֵן רַבִּים לְדַעְתָּם. וְכֻלָּם עֲדֵי שֶׁקֶר, תַּשְׂכִּיל בָּהֶם בִּמְקוֹמָם. **וְהֵצָרֵךְ** הַכָּתוּב לְפָרֵט מִשְׁפַּט הַקְּטַנִּים, עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ ז״ל (ב״ק מ״ד.) בַּעֲבוּר כִּי הֵצָרֵךְ לְמַעְלָה לוֹמַר אִישׁ אוֹ אִשָּׁה (לְעֵיל פָּסוּק כ״ט.) לְלַמֵּד שֶׁהִשְׁוָה אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל נְזָקִים שֶׁבַּתּוֹרָה, וְיָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל אִישׁ וְאִשָּׁה גְּדוֹלִים, תַּלְמוּד לוֹמַר אוֹ בֵן יִגָּח לְחַיֵּב עַל הַקְּטַנִּים כַּגְּדוֹלִים, וְכֵן עָשָׂה הַכָּתוּב בְּרֹאשׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם (וַיִּקְרָא כ״ד, י״ז.) כמ״ש רַשׁ״י (שָׁם). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט בַּעֲבוּר שֶׁהַשּׁוֹר הַמַּמִּית אָדָם גָּדוֹל הוּא רַע מְאֹד, כְּדֹב שַׁכּוּל בַּמִּדְבָּר (שְׁמוּאֵל־ב׳ י״ז, ח׳.), וְאִם הוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ, הִנֵּה פָּשַׁע פְּשִׁיעָה גְּדוֹלָה וְרָאוּי שֶׁיִּתְחַיֵּב ״מִיתָה וְכֹפֶר״, אֲבָל הַמַּמִּית אֶת הַקְּטַנִּים אֵינוֹ רַע כָּל כָּךְ, וְדֶרֶךְ רֹב הַשְּׁוָרִים שֶׁלֹּא יִירְאוּ מֵהֶם, וְיַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּעָלָיו, וּלְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב כִּי כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ.

(לג) **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:**

לג **וַאֲרֵי יִפְתַּח גְּבַר גּוּב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גְּבַר גּוּב וְלָא יְכַסִּנֵּה וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא:**

רש״י◄ **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר** • שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה וְגִלָּהוּ. **אוֹ כִּי יִכְרֶה** • לָמָּה נֶאֱמַר? אִם עַל הַפְּתִיחָה חַיָּב, עַל הַכְּרִיָּה לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחַר כּוֹרֶה שֶׁהוּא חַיָּב (בבא קמא נא). **וְלֹא יְכַסֶּנּוּ** • הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר, וּבְחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דִּבֵּר הַכָּתוּב (שם נח). **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר** • הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ״שׁוֹר וַחֲמוֹר״. אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ״, מַה לְּהַלָּן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר ״וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ״, אַף כָּאן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר. וְלֹא נֶאֱמַר: ״שׁוֹר וַחֲמוֹר״, אֶלָּא שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חֲמוֹר וְלֹא כֵּלִים (בבא קמא נב).

(לד) **בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ:**

לד **מָרֵי דְּגֻבָּא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתִיב לְמָרוֹהִי וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ:**

רש״י◄ **בַּעַל הַבּוֹר** • בַּעַל הַתַּקָּלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבּוֹר שֶׁלּוֹ, שֶׁעֲשָׂאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב בְּעָלָיו, לְהִתְחַיֵּב בִּנְזָקָיו. **כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו** • יָשִׁיב לְרַבּוֹת שְׁוֶה כֶּסֶף, וַאֲפִלּוּ סֵבִין (שם ז). (וְהָא דִּכְתִיב ״מֵיטַב שָׂדֵהוּ״, וְכָתַב רַשׁ״י שֶׁהַנִּזָּקִין מִן הָעִדִּית, תֵּרֵץ בַּגְּמָרָא דְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָבָא קַמָּא, רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּזֵהוּ אִם בָּא לִגְבּוֹת קַרְקַע, אֲבָל מִטַּלְטְלֵי — כָּל מִילֵּי מֵיטַב הוּא, דְּאִי לָא מִזְדַּבְּן הָכָא, מִזְדַּבְּן הָכָא). **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ** • (מכילתא. ב״ק ז) לַנִּזָּק, שָׁמִין אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים, וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ. **רמב״ן**

(לה) **וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן:**

לה **וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דִּגְבַר יָת תּוֹרָא דְּחַבְרֵהּ וִימוּת וִיזַבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וִיפַלְגּוּן יָת כַּסְפֵּהּ וְאַף יָת דְּמֵי מֵיתָא יְפַלְגּוּן:**

רש״י◄ **וְכִי־יִגֹּף** • יִדְחֹף, בֵּין בְּקַרְנָיו, בֵּין בְּגוּפוֹ, בֵּין בְּרַגְלָיו, בֵּין שֶׁנְּשָׁכוֹ בְּשִׁנָּיו, כֻּלָּן בִּכְלַל נְגִיפָה הֵם, שֶׁאֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה. **שׁוֹר־אִישׁ** • שׁוֹר שֶׁל אִישׁ. **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר וְגוֹ׳** • בְּשָׁעוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שׁוֹר שֶׁוָּה ר׳ שֶׁהֵמִית שׁוֹר שֶׁוָּה ר׳, בֵּין שֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהִיא שָׁוָה מְעַט, כְּשֶׁנּוֹטֵל זֶה חֲצִי הַחַי וְחֲצִי הַמֵּת וְזֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, נִמְצָא, כָּל אֶחָד מַפְסִיד חֲצִי נֶזֶק שֶׁהִזִּיקָה הַמִּיתָה. לָמַדְנוּ, שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, שֶׁמִּן הַשָּׁוִין אַתָּה לָמֵד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, כִּי דִּין הַתָּם לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. אוֹ יָכוֹל אַף בְּשֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּדְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּים, אָמַר הַכָּתוּב ״וְחָצוּ אֶת שְׁנֵיהֶם״? אִם אָמַרְתָּ כֵּן, פְּעָמִים שֶׁהַמַּזִּיק מִשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה כְּשֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה לִיקָּר לְנָכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא הַמַּזִּיק נִשְׂכָּר, אוֹ פְּעָמִים שֶׁהַנִּזָּק נוֹטֵל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁחֲצִי דְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק שָׁוִין יוֹתֵר מִכָּל דְּמֵי שׁוֹר הַנִּזָּק. וְאִם אָמַרְתָּ כֵּן, הֲרֵי תָּם חָמוּר מִמּוּעָד. עַל כָּרְחֲךָ, לֹא דִּבֵּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשָׁוִין, וְלִמֶּדְךָ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וּמִן הַשָּׁוִין תִּלְמֹד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, שֶׁהַמְּשַׁתְּלֵם חֲצִי נִזְקוֹ, שָׁמִין לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה, וּמַה שֶּׁפָּחֲתוּ דָּמָיו בִּשְׁבִיל הַמִּיתָה, נוֹטֵל חֲצִי הַפְּחָת וְהוֹלֵךְ. וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וְלֹא אָמַר: ״יְשַׁלֵּם חֶצְיוֹ״? לְלַמֵּד, שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּפוֹ, וְאִם נָגַח וּמֵת אַחַר-כַּךְ אֵין הַנִּזָּק נוֹטֵל אֶלָּא הַנְּבֵלָה, וְאִם אֵינָהּ מַגַּעַת לַחֲצִי נִזְקוֹ, יַפְסִיד. אוֹ שׁוֹר שֶׁוָּה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז, אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶת הַשּׁוֹר, שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַתָּם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשַׁלֵּם מִן הָעֲלִיָּה (בבא קמא כו).

(לו) **אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ:**

לו **אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְלָא נָטְרֵהּ מָרֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֵלֶף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהֵא דִּילֵהּ:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לד) **וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ.** ״לַנִּזָּק״, וְשָׁמִין אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עֲלֵיהֶם תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ (מְכִילְתָא כָּאן). זֶה לְשׁוֹן רַשׁ״י. וְלֹא בֵּרַר אֶת דִּינוֹ, כִּי אֵין צָרֵךְ לוֹמַר בַּנְּבֵלָה הַזֹּאת שֶׁיִּטָּלֶנָּה הַנִּזָּק בְּחֶשְׁבּוֹן הַתַּשְׁלוּמִין כְּשֶׁיָּבִיא אוֹתָהּ לְב״ד לְשַׁלֵּם הַנִּזָּק, שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ לַמַּזִּיק נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת אֲחֵרוֹת בְּבֵיתוֹ יִפְרָעֵנוּ בָּהֶם כְּפִי דְּמֵיהֶם, שֶׁכְּבָר אָמַרְנוּ לְרַבּוֹת שְׁוֶה כֶּסֶף אֲפִלּוּ סֵבִין (ב״ק ז׳.), אֲבָל הָעִנְיָן לוֹמַר כִּי הַנְּבֵלָה שֶׁל נִזָּק הִיא ״וּמְמוֹנוֹ תֵּחָשֵׁב״, לְפִיכָךְ אִם פָּחֲתוּ דָּמֶיהָ אַחֲרֵי כֵן אוֹ שֶׁנִּגְנְבָה אֵין עַל הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי הַמִּיתָה, אִם הָיָה הַשּׁוֹר כְּשֶׁהוּא חַי שָׁוֶה מָנֶה וּכְשֶׁמֵּת שָׁוָה חֲמִשִּׁים זוּז, יֵשׁ עָלָיו חֲמִשִּׁים זוּז וְזֶה יְטַפֵּל בְּנִבְלָתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּרֶנָּה לְעַצְמוֹ וְזֶה הַדִּין בְּכָל הַנִּזּוֹקִין, וְזֶהוּ שֶׁקּוֹרִין חֲכָמִים פְּחַת נְבֵלָה וּמְפֹרָשׁ הוּא בַּגְּמָרָא (ב״ק י׳:).

רש״י◄ **אוֹ נוֹדַע** • אוֹ לֹא הָיָה תָּם, אֶלָּא נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא הַיּוֹם וּמִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם, הֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר** • נֶזֶק שָׁלֵם. **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ** • לַנִּזָּק, וְעָלָיו יַשְׁלִים הַמַּזִּיק עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם נִזַּק כָּל נִזְקוֹ. רמב״ן

(לז) כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה:

לז אֲרֵי יִגְנוּב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְּסִנֵּהּ אוֹ זַבְּנִנֵּהּ חַמְשָׁא תּוֹרִין יְשַׁלֵּם חֻלָּף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֻלָּף אִמְּרָא:

רש״י◄ **חֲמִשָּׁה בָקָר וְגוֹ׳** • אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת: שׁוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא נִתְבַּזָּה בּוֹ הַגַּנָּב לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם ה׳. שֶׂה, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם ד׳, הוֹאִיל וְנִתְבַּזָּה בּוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה: שׁוֹר, שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, ה׳. שֶׂה, שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, ד׳. **תַּחַת הַשּׁוֹר תַּחַת הַשֶּׂה** • (בבא קמא סז) שְׁנָאָן הַכָּתוּב, לוֹמַר שֶׁאֵין מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי ד׳ וְה׳ נוֹהֶגֶת, אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד.

כב (א) אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים:

א אִם בְּמַחְתַּרְתָּא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵהּ דָּם:

רש״י◄ **אִם בַּמַּחְתֶּרֶת** • (סנהדרין סב) כְּשֶׁהָיָה חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת. **אֵין לוֹ דָּמִים** • אֵין זוֹ רְצִיחָה, הֲרֵי הוּא כְּמֵת מֵעִקָּרוֹ. כָּאן לִמְּדָתְךָ תּוֹרָה: אִם בָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, וְזֶה לְהָרְגְךָ בָּא, שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁנּוֹטְלִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק. לְפִיכָךְ, עַל מְנַת כֵּן בָּא, שֶׁאִם יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, יַהַרְגֶנּוּ.

(ב) אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ:

ב אִם עֵינָא דְסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי דְּמָא לֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵהּ וְיִזְדַּבֵּן בִּגְנֵבְתֵּהּ:

רש״י◄ **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו** • (מכילתא וסנהדרין שם) אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל: אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ, כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כָּךְ פָּשׁוּט לְךָ שֶׁאֵינוֹ בָּא לַהֲרֹג אֲפִלּוּ יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אָב הַחוֹתֵר לִגְנֹב מָמוֹן הַבֵּן, בְּיָדוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן, וְאֵינוֹ בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת. **דָּמִים לוֹ** • כְּחַי הוּא חָשׁוּב, וּרְצִיחָה הִיא אִם יַהַרְגֶנּוּ בַּעַל הַבַּיִת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם** • הַגַּנָּב, מָמוֹן שֶׁגָּנַב וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: אִם עֵינָא דְסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי, לָקַח לוֹ שִׁיטָה אַחֶרֶת, לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת נֶגְדּוֹ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ, דָּמִים לוֹ, חַיָּב עָלָיו אִם הֲרָגוֹ, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁיֵּשׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגַּנָּב הַזֶּה בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת, וְלֹא יַהַרְגֵהוּ בַּעַל הַמָּמוֹן. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לו) **וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו.** יָדוּעַ כִּי גַּם הַתָּם אִם יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו כָּרָאוּי וְיָצָא וְהִזִּיק בְּמִקְרֶה שֶׁאֵרַע, בְּוַדַּאי שֶׁהוּא פָּטוּר, וְזֶה שֶׁאָמַר בְּמוּעָד, וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ, עַל דַּעַת הָאוֹמֵר בַּתַּלְמוּד (תוֹסֶפְתָּא ב״ק ה׳, ד׳.) שֶׁהַמּוּעָד צָרִיךְ שְׁמִירָה מְעֻלָּה מִן הַתָּם, יֹאמַר הַכָּתוּב: וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ, לְהוֹסִיף בּוֹ שְׁמִירָה מִפְּנֵי רָעָתוֹ, וְיָצָא וְהִזִּיק ״יְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם״. וְעַל דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁהַשְּׁמִירָה בְּתָם וּבְמוּעָד שָׁוָה (שָׁם ב״ק מ״ה:), יֹאמַר: ״וְאִם״ נוֹדַע לוֹ שֶׁשּׁוֹר נַגָּח הוּא וְגַם עַתָּה לֹא יִשְׁמְרֶנּוּ, בַּעֲבוּר פְּשִׁיעָתוֹ הַגְּדוֹלָה ״יִתְחַיֵּב נֶזֶק שָׁלֵם״. **וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ.** ״לַנִּזָּק״, וְעָלָיו יְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם הַנִּזָּק נֶזֶק שָׁלֵם. זֶהוּ לְשׁוֹן רַשִּׁ״י כְּדֶרֶךְ רַבּוֹתֵינוּ (ב״ק י׳:). וְאִם כֵּן רָאוּי שֶׁנְּפָרֵשׁ שֵׁלֵם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר ״עִם הַמֵּת שֶׁיִּהְיֶה לוֹ״. וְכֵן וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם (לְעֵיל א׳, ה׳.), עִם יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרָיִם. וְכֵן לֹא אוּכַל אֶזֶן וַעֲצָרָה (יְשַׁעְיָה א׳, י״ג.), בַּעֲצָרָה, כְּאוֹמְרוֹ (שָׁם ס״א, ח׳.) שׁוֹנֵא גְּזֵל בְּעוֹלָה. **וְיִתָּכֵן** לְפָרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ, ״לַמַּזִּיק״, כְּלוֹמַר שֵׁלֵם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ לַמַּזִּיק הַמְשַׁלֵּם בַּתַּשְׁלוּמִין הָאֵלּוּ, שֶׁיְּכַנִּיסֵהוּ לַנִּזָּק בַּחֶשְׁבּוֹן. וְעַל שְׁנֵי הַלְּשׁוֹנוֹת הַדִּין שָׁוֶה הוּא, שֶׁיִּהְיוּ הַבְּעָלִים מְטַפְּלִין בַּנְּבֵלָה, וּמִשְׁעַת מִיתָה תִּכָּנֵס עִמּוֹ בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ, כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב״ק י׳:).

(ב) **אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו.** אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל וְכוּ׳. וְאֻנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם ״אִם עֵינָא דְסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי״, לָקַח לוֹ שִׁטָּה אַחֶרֶת לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת כְּנֶגְדּוֹ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ דָּמִים לוֹ, ״חַיָּב עָלָיו אִם הֲרָגוֹ״, מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לָהֶם רוֹאִים שֶׁאֵין הַגַּנָּב בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת וְלֹא יַהַרְגֹ אֶת בַּעַל הַבַּיִת. לְשׁוֹן רַשִּׁ״י. וַאֲנִי תָּמַהּ, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁאָמַר לְמַעְלָה אֵין לוֹ דָּמִים, לְפָטְרוֹ עַל הֲרִיגָתוֹ, וַדַּאי בְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ, שֶׁאֵין רוֹצֵחַ חַיָּב מִיתָה לְעוֹלָם אֶלָּא בְּהַתְרָאָה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֵין לוֹ דָּמִים אֶלָּא ״לְהַתִּיר לוֹ דָּמוֹ״ מִידֵי שָׁמַיִם, לוֹמַר שֶׁמֻּתָּר לְהָרְגוֹ, זֶה אֵינֶנּוּ אֱמֶת, אֶלָּא הַכָּתוּב הָרִאשׁוֹן פּוֹטְרוֹ בְּכָל עִנְיָן, מִידֵי שָׁמַיִם וּמִב״ד בְּהַתְרָאָה, וְהַשֵּׁנִי מְחַיְּבוֹ בְּדִין שְׁנֵיהֶם. וְאוּלַי יִתְכַּוֵּן הָרַב לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת וְהִכִּירוּהוּ, וְהַגַּנָּב יָדַע בָּהֶם, אֵינוֹ בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת עַכְשָׁיו, שֶׁכְּבָר רָאָה שֶׁהִכִּירוּהוּ הָעֵדִים, וְאִם יַהַרְגֹ יָבֹאוּ עֵדִים לְב״ד וַיַּהַרְגוּהוּ. וְזֶה טַעַם אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו, כִּי בַּלַּיְלָה שֶׁלֹּא הִכִּירוּהוּ הָעֵדִים יַהַרְגֶנּוּ לְבַעַל הַבַּיִת וְיִבְרַח.

וְעַל דַּעְתִּי נִתְכַּוֵּן אֻנְקְלוֹס לוֹמַר שֶׁאִם יָצָא הַגַּנָּב מִן הַמַּחְתֶּרֶת, וּבָא זֶה לוֹמַר עָלָיו יֵשׁ לוֹ עֵדִים שֶׁבָּא בְּמַחְתֶּרֶת, דָּמִים לוֹ כְּשֶׁאָר הַחַיִּים, וְאֵינוֹ מֻתָּר לְהָרְגוֹ, וְאִם הֲרָגוֹ נֶהֱרָג

(ג) אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם׃

ג אִם אִשְׁתְּכַחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ גְּנֵבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמַר עַד אִמַּר דְּאִנּוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם׃

רש"י◄ **אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ** • בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא טָבַח וְלֹא מָכַר. **מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר** • כָּל דָּבָר בִּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה וְגוֹ' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ". **חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם** • וְלֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מֵתִים, אוֹ דְּמֵי חַיִּים.

◆ יום שלישי כ"א שבט ◆

(ד) כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃

ד אֲרֵי יֹאכִיל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְרָם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵהּ וְיֵיכוּל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵהּ יְשַׁלֵּם׃

רש"י◄ **כִּי יַבְעֶר** • **אֶת בְּעִירָה. וּבִעֵר.** כֻּלָּם לְשׁוֹן בְּהֵמָה כְּמוֹ: "אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ". **כִּי יַבְעֶר** • יוֹלִיךְ בְּהֵמוֹתָיו בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיַזִּיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה: אוֹ בִּשְׁלוּחַ אֶת בְּעִירָה, אוֹ בְּבִעוּר. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְשִׁלַּח, הוּא נִזְקֵי מִדְרָךְ כַּף רֶגֶל. וּבִעֵר, הוּא נִזְקֵי הַשֵּׁן הָאוֹכֶלֶת וּמְבַעֶרֶת (בבא קמא ג). **בִּשְׂדֵה אַחֵר** • בְּשָׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר. **מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם** • שָׁמִין אֶת הַנֶּזֶק, וְאִם בָּא לְשַׁלֵּם לוֹ קַרְקַע דְּמֵי נִזְקוֹ, יְשַׁלֵּם לוֹ מִמֵּיטַב שְׂדוֹתָיו: אִם הָיָה נִזְקוֹ סֶלַע, יִתֵּן לוֹ שְׁוֵה סֶלַע מֵעִדִּית שֶׁיֵּשׁ לוֹ. לְמֶדֶךְ הַכָּתוּב, שֶׁהַנִּזְקִין שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית (ב"ק ז).

(ה) כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה׃

ה אֲרֵי תִתַּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיֵיכוּל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חַקְלָא שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלֵק יָת דְּלֵקְתָּא׃

רש"י◄ **כִּי־תֵצֵא אֵשׁ** • אֲפִלּוּ מֵעַצְמָהּ. **וּמָצְאָה קֹצִים** • קרדונ"ש בְּלַעַ"ז. **וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ** • שֶׁלְּחָכָה בַּקּוֹצִים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגָדִישׁ, אוֹ לְקָמָה הַמְּחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע. **אוֹ הַשָּׂדֶה** • שֶׁלְּחָכָה אֶת נִירוֹ, וְצָרִיךְ לָנִיר אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר** • אַף עַל פִּי שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִיא יָצְאָה מֵעַצְמָהּ עַל יְדֵי קוֹצִים שֶׁמָּצְאָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת גַּחֲלָתוֹ שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתַזִּיק.

(ו) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם׃

ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן מִבֵּית גַּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין׃

רש"י◄ **וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ** • לְפִי דְּבָרָיו. **אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב** • יְשַׁלֵּם הַגַּנָּב שְׁנַיִם לַבְּעָלִים (בבא קמא סג). **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

עָלָיו, אֲבָל יְשַׁלֵּם אִם לָקַח מִשָּׁם דָּבָר. וְאָמַר הַכָּתוּב אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו, שֶׁדִּבֵּר בְּהוֹוָה, שֶׁדָּרֶךְ בָּאֵי מַחְתֶּרֶת לָבֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁאֵין אָדָם מַכִּיר בָּהֶם, וְהַהוֹרְגָן שָׁם פָּטוּר וּמֻתָּר, אֲבָל הַמִּתְעַכֵּב שָׁם עַד זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו הוּא מִיטְמָר וְיוֹצֵא וּבוֹרֵחַ לְנַפְשׁוֹ. וְאִם בָּא לְחַיְּבוֹ עַל פִּי עֵדִים אֵינוֹ מִתְחַיֵּב מִיתָה לֹא בְּב"ד וְלֹא בְּיַד בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם כֵּן עַל דַּעַת הָאוֹמֵר בַּתַּלְמוּד (סַנְהֶדְרִין ע"ב.) שֶׁהַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת וְנָטַל כֵּלִים וְיָצָא פָּטוּר בְּדָמִים קָנָנְהוּ, יִהְיֶה שֵׁלֶם יְשַׁלֵּם אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בְּגֻנְבָתוֹ חוֹזֵר לְמַעְלָה אֶל כִּי יִגְנֹב אִישׁ (לְעֵיל כ"א, ל"ז.), כְּדֶרֶךְ וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן (דְּבָרִים ט"ו, י"ז.).

וְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט יְדוּעָה, יֹאמַר, "שֶׁאִם חָתַר" בְּחֹשֶׁךְ בָּתִּים "וְנִמְצָא" בַּמַּחְתֶּרֶת בַּלַּיְלָה "יֵהָרֵג", וְאִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל הַגַּנָּב וְאָדָם רוֹאֵהוּ וּמַכִּירוֹ, "לֹא יֵהָרֵג", אֲבָל יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁגָּנַב וְהוֹצִיא מִשָּׁם בַּיּוֹם. וְטַעַם הַשֶּׁמֶשׁ, "הָאוֹר" לְעֵינֵי הָרוֹאִים, וְכֵן לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת (שְׁמוּאֵל־ב' י"ב, י"א.), בְּגָלוּי. וְטַעַם הַדִּין הַזֶּה כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּ, כִּי זֶה יַהֲרֹג אֶת בַּעַל הַבַּיִת, וְזֶה יִבְרַח מִמֶּנּוּ.

(ו־ט) **כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר.** פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בִּשּׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה, כְּפִי קַבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן, ב"מ צ"ד:). וְנִזְכַּר סְתָם בַּכָּתוּב, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ שׁוֹמְרֵי כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לְשָׁמְרָם בְּחִנָּם. וְהַפָּרָשָׁה הַשְּׁנִיָּה (פְּסוּקִים ט"־י"ב.) שֶׁבְּשׂוֹמֵר שָׂכָר הִזְכִּירָה חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה, וְדֶרֶךְ הַבְּהֵמוֹת לְתִתָּן בְּיַד רוֹעִים לִשְׁמֹר וְיִרְעוּ אוֹתָם בְּשָׂכָר. **וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ.** פֵּרַשׁ רַשִׁ"י לְפִי דְּבָרָיו.

לוֹמַר שֶׁהוּא טוֹעֵן כָּךְ. וְהֵבִיאוּ לוֹ דּוּמִים כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא (דְּבָרִים י"ג, ב'.), חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הַנָּבִיא (יִרְמְיָה כ"ח, א'.), כִּי לֹא יִקְרָאֻנוּ בְּזֶה הַשֵּׁם עַל הָאֱמֶת, רַק שֶׁהוּא יֹאמַר כֵּן. וְאֵין צֹרֶךְ, כִּי הַכָּתוּב יֹאמַר "אִם" גֻּנַּב מִבֵּית הָאִישׁ וְיִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם, וְאִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב "יָבוֹא" לְב"ד וְיִשָּׁבַע" עַל הַגְּנֵבָה אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ, וַאֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן "אוֹתוֹ ב"ד" בַּגְּנֵבָה הַזֹּאת, שֶׁהוּא הַגּוֹנֵב, יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם, כִּי ב"ד לֹא יַרְשִׁיעוּהוּ לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם אִם לֹא גְּנָבוֹ הוּא, כִּי חִיּוּב הַתַּשְׁלוּמִין בְּכֶפֶל בְּגַנָּב הוּא, כַּאֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה (בְּפָסוּק ג'.) חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם.

(ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃

ז אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרֵב מָרֵי דְּבֵיתָא לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמְסַר לֵהּ חַבְרֵהּ׃

רש"י◄ **אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב •** וּבָא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה, שֶׁהוּא בַּעַל הַבַּיִת. **וְנִקְרַב •** אֶל הַדַּיָּנִין, לָדוּן עִם זֶה וְלִשָּׁבַע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלּוֹ. רמב"ן

(ח) עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ׃

ח עַל כָּל פִּתְגַּם דְּחוֹב עַל תּוֹר עַל חֲמַר עַל אִמַּר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵדָתָא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דִּין לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵהּ׃

רש"י◄ **עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע •** שֶׁיִּמָּצֵא שַׁקְרָן בִּשְׁבוּעָתוֹ, שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, וְיַרְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל פִּי הָעֵדִים. **יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ •** לְמִדְּךָ הַכָּתוּב שֶׁהַטּוֹעֵן בְּפִקָּדוֹן לוֹמַר נִגְנַב הֵימֶנּוּ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים, שֶׁכָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים". קְרִיבָה זוֹ, שְׁבוּעָה הִיא. אַתָּה אוֹמֵר לִשְׁבוּעָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לַדִּין, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּא לַדִּין וְכָפַר לוֹמַר נִגְנְבָה, מִיָּד יִתְחַיֵּב בְּכֶפֶל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּיָדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן שְׁלִיחוּת יָד וְנֶאֱמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוּת יָד, "שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ", מַה לְּהַלָּן שְׁבוּעָה, אַף כָּאן שְׁבוּעָה. **אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה •** לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו, הֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ. עַד הַדַּיָּנִין יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם, וַיַּחְקְרוּ אֶת הָעֵדוּת. וְאִם כְּשֵׁרִים הֵם וַיַּרְשִׁיעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה, יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם, וְאִם יַרְשִׁיעוּ אֶת הָעֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין, יְשַׁלְּמוּ הֵם שְׁנַיִם לַשּׁוֹמֵר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דָּרְשׁוּ "כִּי הוּא זֶה": לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה, אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת, לוֹמַר: כָּךְ וְכָךְ אֲנִי חַיָּב לְךָ וְהַמּוֹתָר נִגְנַב מִמֶּנִּי (ב"ק קו)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ז עמ' 10)

יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹסִיף "לְרֵעֵהוּ". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה פָּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּשׁוֹמֵר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁהַחֵפֶץ נִגְנַב מִמֶּנּוּ, וְהִתְבָּרֵר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ. וּמִכֵּיוָן שֶׁהַחִיּוּב שֶׁל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּ'טוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב' הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁנִּשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר, וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר הוּא חֵטְא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה לַמַּפְקִיד - הֶצְרֵךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ שֶׁאַף עַל פִּי כֵן יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם **לְרֵעֵהוּ**. רמב"ן

(ט) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה׃

ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ חֲמַר אוֹ תּוֹר אוֹ אִמַּר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וּמִית אוֹ אִתְּבַר אוֹ אִשְׁתְּבִי לֵית דְּחָזֵי׃

רש"י◄ **כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר •** (ב"מ צד) פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת", לִשְׁבוּעָה. לָמַדְתָּ, שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ בִּשְׁבוּעָה זוֹ. וּפָרָשָׁה זוֹ אֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, לְפִיכָךְ אֵינוֹ פָּטוּר אִם נִגְנְבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם", אֲבָל עַל הָאוֹנֶס, כְּמוֹ: מֵת מֵעַצְמוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר, אוֹ נִשְׁבָּה בְּחָזְקָה עַל יְדֵי לִסְטִים. **וְאֵין רֹאֶה •** שֶׁיָּעִיד בַּדָּבָר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) **וְטַעַם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ,** עַל דַּעַת רַשִׁ"י "שֶׁיִּקְרַב אֶל הָאֱלֹהִים" לִשָּׁבַע "שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ". וְהַנָּכוֹן שֶׁיִּקְרַב אֶל הָאֱלֹהִים לִשָּׁבַע שֶׁגְּנֵבָה כְּמוֹ שֶׁהוּא טוֹעֵן, אִם לֹא שָׁלַח הוּא יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְצָרְכּוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ, כִּי הַשּׁוֹלֵחַ יָד בַּפִּקָּדוֹן נַעֲשָׂה עָלָיו גַּזְלָן וְחַיָּב בְּאָנְסִין.

(ח) **אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה.** כָּתַב רַשִׁ"י לְפִי פְּשׁוּטוֹ אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו וַהֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב"ק ק"ו:) כִּי הוּא זֶה, לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת, "כָּךְ וְכָךְ אֲנִי חַיָּב" וְהַמּוֹתָר נִגְנַב מִמֶּנִּי (עכ"ל). וְזֶה הָעִנְיָן שֶׁכָּתְבוּ הָרַב דִּבְרֵי יְחִידִים הוּא וְאֵינוֹ כַּהֲלָכָה (ב"ק ק"ו.-ק"ז.), שֶׁהַשּׁוֹמְרִים אֵינָן צְרִיכִים כְּפִירָה בְּמִקְצָת וְהוֹדָאָה בְּמִקְצָת, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּכָל הַפִּקָּדוֹן חַיָּב הוּא לִשְׁבֹּעַ שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים. וְעוֹד מִתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא בִּרְאָיוֹת גְּמוּרוֹת כִּי כְּשֶׁהוּא כּוֹפֵר בְּעִקַּר הַפִּקָּדוֹן וְאוֹמֵר לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, אִם כּוֹפֵר בְּכֹל פָּטוּר, וְאִם מוֹדֶה מִקְצָת חַיָּב שְׁבוּעָה, וְזֶה לְדִבְרֵי הַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָרַב אֵינוֹ אוֹמֵר כֵּן בְּפֵרוּשָׁיו בַּגְּמָרָא (ב"ק ק"ז. ד"ה מֵעִיז).

וְאִם כֵּן נֹאמַר כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה לְפִי מִדְרַשׁ חֲכָמִים הוּא בְּטוֹעֵן לֹא הִפְקִיד אֶצְלִי מֵעוֹלָם, שֶׁאִם כָּפַר בְּכֹל פָּטוּר וְאִם הוֹדָה בְּמִקְצָת וְכָפַר בְּמִקְצָת חַיָּב שְׁבוּעָה. וְיֹאמַר אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב יִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים עַל כָּל טַעֲנַת פֶּשַׁע שֶׁיִּטְעַן עָלָיו פָּשַׁעְתָּ בַּשְּׁמִירָה, אוֹ אֲשֶׁר יֹאמַר הַשּׁוֹמֵר כִּי הוּא זֶה פִּקָּדוֹן שֶׁבָּיָדִי וְלֹא הִפְקַדְתָּ לִי יוֹתֵר, הַנִּפְקָד אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אוֹתוֹ הָאֱלֹהִים יְשַׁלֵּם

(י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם:

י מוֹמָתָא דַיְיָ תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְמְסַר לֵהּ חַבְרֵהּ וְיִקַּבֵּל מָרֵהּ מִנֵּהּ מוֹמָתָא וְלָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ **שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה** • יִשָּׁבַע שֶׁכֵּן הוּא, כִּדְבָרָיו, וְהוּא לֹא שָׁלַח בָּהּ יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר כָּךְ נֶאֱנָסָה, חַיָּב בָּאֲנָסִין. **וְלָקַח בְּעָלָיו** • הַשְּׁבוּעָה. **וְלֹא יְשַׁלֵּם** • לוֹ הַשּׁוֹמֵר כְּלוּם.

(יא) וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו:

יא וְאִם אִתְגְּנָבָא יִתְגְּנֵב מֵעִמֵּהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי:

(יב) אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם:

יב אִם אִתְּבָרָא יִתְבַּר יַיְתִי סַהֲדִין דִּתְבִירָא לָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ **אִם־טָרֹף יִטָּרֵף** • עַל יְדֵי חַיָּה רָעָה. **יְבִאֵהוּ עֵד** • יָבִיא עֵדִים שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֹנֶס, וּפָטוּר. **הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם** • אֵינוֹ אוֹמֵר טְרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם, אֶלָּא "הַטְּרֵפָה", יֵשׁ טְרֵפָה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם וְיֵשׁ טְרֵפָה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: טְרֵפַת חָתוּל וְשׁוּעָל וּנְמִיָּה, מְשַׁלֵּם. טְרֵפַת זְאֵב, אֲרִי, וְדֹב וְנָחָשׁ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. וּמִי לְחָשַׁךְ לָדוּן כֵּן? שֶׁהֲרֵי כְּתִיב "וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה": מַה מִּיתָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל, אַף שֶׁבֶר וְשִׁבְיָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל. רמב"ן

(יג) וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:

יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְיִתְּבַר אוֹ מִית מָרֵהּ לֵית עִמֵּהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם:

רש"י ◄ **וְכִי־יִשְׁאַל** • בָּא לְלַמֶּדְךָ עַל הַשּׁוֹאֵל, שֶׁהוּא חַיָּב בָּאֲנָסִין. **בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ** • אִם בְּעָלָיו שֶׁל שׁוֹר אֵינוֹ עִם הַשּׁוֹאֵל בִּמְלַאכְתּוֹ (ב"מ צד).

(יד) אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ:

יד אִם מָרֵהּ עִמֵּהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אֲגִירָא הוּא עַל בְּאַגְרֵהּ:

רש"י ◄ **אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ** • בֵּין שֶׁהוּא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, בֵּין שֶׁהוּא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת: הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה (ב"מ שם). **אִם־שָׂכִיר הוּא** • אִם הַשּׁוֹר אֵינוֹ שָׁאוּל, אֶלָּא שָׂכוּר, בָּא בִּשְׂכָרוֹ לְיַד הַשּׁוֹכֵר הַזֶּה וְלֹא בִּשְׁאֵלָה, וְאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל יְדֵי שְׂכָרוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ וְאֵין לוֹ מִשְׁפַּט שׁוֹאֵל לְהִתְחַיֵּב בָּאֲנָסִין. וְלֹא פֵּרֵשׁ מַה דִּינוֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר. לְפִיכָךְ נֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר.

(טו) וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה:

טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתֻלְתָּא דְּלָא מְאַרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִנַּהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י ◄ **וְכִי־יְפַתֶּה** • מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁשּׁוֹמַעַת לוֹ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל. שִׁדּוּל בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי כְּפִתּוּי בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **מָהֹר יִמְהָרֶנָּה** • יִפְסֹק לָהּ מֹהַר, כְּמִשְׁפַּט אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשָּׂאֶנָּה. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ. וְהִנֵּה שְׁנֵיהֶם יְשַׁלְּמוּ, אֲבָל אֵין תַּשְׁלוּמֵי הַשְּׁנַיִם אֶלָּא בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גְּנֵבָה, וְטַעֲנַת מוֹדֶה בְּמִקְצָת נוֹהֶגֶת בְּכָל הַתְּבִיעוֹת וַאֲפִלּוּ בְּהַלְוָאָה וּגְזֵלָה וּשְׁאָר עִנְיָנִים. וּבְאֵלֶּה הַדִּינִין מִקְרָא מֵעֵט וַהֲלָכוֹת מְרֻבּוֹת, אֵין צֹרֶךְ לְבָאֵר מֵהֶם בְּכָאן אֶלָּא בִּכְדֵי יִשּׁוּב הַמִּקְרָאוֹת.

(יב) **אִם טָרֹף יִטָּרֵף** עַל יְדֵי חַיָּה רָעָה. יְבִאֵהוּ עֵד, "יָבִיא עֵדִים" שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֹנֶס וּפָטוּר. זֶה לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ, לָמָּה הִצְרִיךְ הַכָּתוּב בְּכָאן עֵדִים, וּלְמַעְלָה אָמַר שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם (פָּסוּק י'.). וְהַדִּין בָּהֶם שָׁוֶה הוּא, שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ עֵדִים יִפָּטֵר בְּמֵת וְנִשְׁבַּר וְנִשְׁבָּה וְכֵן "בִּנְטְרַף", וְאִם אֵין לוֹ עֵדִים נִשְׁבַּע עַל כֻּלָּן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם. וְשֶׁמָּא כִּי דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהוֹוָה שֶׁהַשּׁוֹר "כְּשֶׁיָּמוּת" בְּאֵבוּס בְּעָלָיו אוֹ יַעֲלֶה לְצוּק "וְנִשְׁבַּר" אֵין רוֹאֶה בּוֹ, וְכֵן "הַנִּשְׁבָּה" בְּלִסְטִים מְזַיֵּן שֶׁבָּא עָלָיו וּנְטָלוֹ מִן הָעֶדֶר וְהָלַךְ לוֹ, אֲבָל הָאַרְיֵה וְהַדֹּב כַּאֲשֶׁר יִטְרֹף יִקְרָא עָלָיו מְלֹא רוֹעִים, וְלָכֵן יֹאמַר "שֶׁיָּבִיא אוֹתָם" לְב"ד "וְיִפָּטֵר". **אוֹ** שֶׁנִּפְרַשׁ שֶׁבָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּד עַל דִּינוֹ שֶׁל אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה שֶׁאוֹמֵר (ב"מ פ"ג.) אֵין רוֹאֶה פָּטוּר (לְעֵיל פָּסוּק י'.), הָא יֵשׁ רוֹאֶה "יָבִיא עֵדִים וְיִפָּטֵר", וּפִרוּשׁוֹ, שֶׁאִם אֵרַע הָאֹנֶס בְּמָקוֹם שֶׁהָאֲנָשִׁים מְצוּיִין שָׁם כָּל הַיּוֹם אֵין סוֹמְכִין עַל שְׁבוּעָתוֹ וְצָרִיךְ לְהָבִיא הָעֵדִים. וְדֶרֶךְ הַטְּרֵפָה שֶׁתִּהְיֶה כֵּן כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ, וְלָכֵן הִצְרִיךְ בָּהּ הַכָּתוּב שֶׁיָּבִיא הָעֵדִים. וְר"א אָמַר יְבִאֵהוּ עֵד, "שֶׁיָּבִיא" קְצָת הַנִּטְרָף, שְׁתֵּי כְּרָעַיִם אוֹ בְּדַל אֹזֶן, לִהְיוֹת לוֹ "לְעֵד". וְכֵן רָאִיתִי בַּמְּכִילְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי (דַּף קמ"ז) אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר יָבִיא עֲדִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם וְגוֹ' (עָמוֹס ג', י"ב.).

(טו־טז) **וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ.** מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ,

(טז) **אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת:**

טז אִם מִצְּבָא לָא יְצָבֵי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי בְּתֻלָתָא:

רש"י◄ **כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת •** שֶׁהוּא קָצוּב חֲמִשִּׁים כֶּסֶף אֵצֶל הַתּוֹפֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׁוֹכֵב עִמָּהּ בְּאֹנֶס, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כב) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כָּסֶף".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ "אֲרֵי יְשַׁדֵּל", שִׁדּוּל בְּלָשׁוֹן אֲרָמִי כְּפִתּוּי בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה, "יִפְסֹק לָהּ מֹהַר" כְּמִשְׁפַּט אִישׁ "לְאִשְׁתּוֹ" שֶׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשָּׁאֶנָּה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, אֲבָל עִנְיַן הַפִּתּוּי "הַטָּיַת רָצוֹן בְּשֶׁקֶר", וְכֵן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם (דְּבָרִים י"א, ט"ז.), וַיַּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי (אִיּוֹב ל"א, כ"ז.), אִם נִפְתָּה לִבִּי עַל אִשָּׁה (שָׁם ל"א, ט'.). וְלָכֵן הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֵין דַּעְתָּם שְׁלֵמָה לְהַשְׂכִּיל וְיִטְעֶה לִבָּם בִּדְבָרִים בִּתְחִלַּת עִנְיָנָם יִקָּרְאוּ פְּתָאִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר (מִשְׁלֵי י"ד, ט"ו.). וְהַמֵּסִית אֶת הַבְּתוּלָה לִשְׁכַּב עִמָּהּ יַטֶּה רְצוֹנָהּ לְחֻפְצוֹ בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר וְנִקְרָא מְפַתֶּה.

וְאַנְקְלוּס חִלֵּק הַלָּשׁוֹן לְמַחֲלוֹקוֹת, אָמַר כֵּן "יְשַׁדֵּל", וְהוּא לְשׁוֹן תַּחְבּוּלָה וְעֵסֶק אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם עִם אַחֵר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כִּרְצוֹנוֹ, יִהְיֶה הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בִּדְבָרִים אוֹ בְּמַעֲשֶׂה, כִּי כֵן אָמַר בְּוִיאֶבֶק אִישׁ עִמּוֹ (בְּרֵאשִׁית ל"ב, כ"ה.) וְיִשְׁתַּדֵּל. וְיוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל תִּרְגֵּם וְשׁוֹבַבְתִּיךְ וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ (יְחֶזְקֵאל ל"ח, ד'.) : וַאֲשַׁדְּלִינָךְ, וּבְתַרְגּוּם מְגִלַּת רוּת אֵיפֹה לִקֻּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית (רוּת ב', י"ט.) וּלְאָן אִשְׁתַּדַּלְתְּ לְמֶעְבַּד, שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז (שָׁם) דְּאִשְׁתַּדַּלְתִּ עִמֵּיהּ, כִּי תַּחְבֻּלַת עִנְיָן אֲשֶׁר אָדָם מְצַדֵּד לַעֲשׂוֹתוֹ יִקָּרֵא הִשְׁתַּדְּלוּת, וְאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה וּבַמָּקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ (אָבוֹת ב', ה'.), וּבַגְּמָרָא לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לְצֵאת לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל (בְּרָכוֹת נ"ח.), וּבַכָּתוּב הֻנָּה מִשְׁתַּדֵּר לְהַצָּלוּתָהּ (דָּנִיאֵל ו', ט"ו.), מִשְׁתַּדֵּל וְעוֹשֶׂה תַּחְבּוּלוֹת.

וְעַל דַּעְתִּי מִזֶּה הַלָּשׁוֹן הוּא וּמְרַד וְאֶשְׁתַּדּוּר מִתְעַבֶּד בַּהּ (עֶזְרָא ד', י"ט.), מֶרֶד וְתַחְבּוּלָה רַבָּה, כִּי יַחֲלִיפוּ הָאוֹתִיּוֹת הָאֵלֶּה אַף בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מַזָּלוֹת (מְלָכִים־ב' כ"ג, ה'.) וּמַזָּרוֹת (אִיּוֹב ל"ח, ל"ב.), נִמְלְצוּ (תְּהִלִּים קי"ט, ק"ג.) וְנִמְרְצוּ (אִיּוֹב ו', כ"ה.), מִפְלְשֵׁי עָב (שָׁם ל"ז, ט"ז.) מִפְרְשֵׁי עָב (שָׁם ל"ו, כ"ט.). וְכֵן בַּאֲרָמִית וַאֲלוּ (דָּנִיאֵל ז', ח'.) וַאֲרוּ (שָׁם ז', ז'.), שַׁרְשֶׁרֶת (לְהַלָּן כ"ח, י"ד.) אָמְרוּ בָּהּ חֲכָמִים שַׁלְשֶׁלֶת (מַקְוָאוֹת י', ה'.). וְיֵשׁ נֶסְחָאוֹת שֶׁכָּתוּב בָּהֶם בַּמִּשְׁנָה (אָבוֹת ב', ה'.) הִשְׁתַּדֵּר לִהְיוֹת אִישׁ. וְלָכֵן אָמַר אַנְקְלוּס כִּי יְפַתֶּה "אֲרֵי יְשַׁדֵּל", יְסוֹבֵב וּישׁוֹבֵב אֶת הַבְּתוּלָה בְּעִנְיָנִים רַבִּים עַד שֶׁיִּשְׁכַּב עִמָּהּ.

וּבַעֲבוּר כִּי פִּתּוּי הַבְּתוּלוֹת בְּעִנְיָנִים רַבִּים פַּעַם בִּדְבָרִים פַּעַם בְּמָמוֹן פַּעַם בְּשֶׁקֶר שֶׁיַּטְעֶה אוֹתָהּ, פַּעַם בֶּאֱמֶת שֶׁרְצוֹנוֹ לִשָּׂא אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, לֹא יְיַחֵד לוֹ לָשׁוֹן וַעֲשָׂאוֹ הִשְׁתַּדְּלוּת, אֲבָל בְּפֶן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם (דְּבָרִים י"א, ט"ז.) אָמַר בּוֹ דִּלְמָא יִטְעוּ.

וּמַה שֶׁפֵּרֵשׁ הָרַב (רַשִׁ"י) בְּמָהֹר יִמְהָרֶנָּה לוֹ שֶׁיִּפְסֹק לָהּ מֹהַר כְּמִשְׁפַּט אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה (מְכִילְתָא כָּאן), אֵינוֹ אֱמֶת שֶׁהַמְּפַתֶּה אִם יִשָּׁאֶנָּה אֵינוֹ נוֹתֵן קָנָס, וְאִם יְגָרְשֶׁנָּה אַחַר הַנִּשּׂוּאִין אֵין לָהּ עָלָיו כְּלוּם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהַכְּתֻבָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים הוּא. אֲבָל פֵּרוּשׁ מֹהַר הַשְּׁלוּחִים שֶׁאָדָם מְשַׁלֵּחַ לַאֲרוּסָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים לְצָרְכֵי הַחֻפָּה וְהַנִּשּׂוּאִין, וְהֵם הַנִּקְרָאִים סִבְלוֹנוֹת בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים. וְכָךְ אָמְרוּ מֹהֲרֵי הֲדָרֵי (ב"ב קמ"ה.). וְאַנְקְלוּס אָמַר בְּהַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן (בְּרֵאשִׁית ל"ד, י"ב.) אַסְגּוּ עָלַי לַחֲדָא מוֹהֲרִין וּמַתְּנָן, וְלֹא הָיָה נוֹדֵר לָהֶם לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבּוֹת הַרְבֵּה מְאֹד, אֲבָל הַמֹּהַר סִבְלוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְיִתְּכֵן שֶׁהָיָה הַלָּשׁוֹן נִגְזַר מִן מְהֵרָה חוּשָׁה (שְׁמוּאֵל־א' כ', ל"ח.), לְפִי שֶׁהוּא הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן הַנִּמְהָר בְּנִשּׂוּאִין, כִּי הֶחָתָן מְמַהֵר וּמַקְדִּים לִשְׁלֹחַ לְפָנָיו הַמִּנְחָה הַהִיא וְאַחֲרֵי כֵן הוּא בָּא לְבֵית חָמיו לַעֲשׂוֹת הַנִּשּׂוּאִין אוֹ הַשִּׂמְחָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (פְּסָחִים מ"ט.) סְעֻדַּת סִבְלוֹנוֹת.

וּפֵרוּשׁ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁיִּשְׁלַח לָהּ סִבְלוֹנוֹת וְצָרְכֵי חֻפָּה לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, רָמַז שֶׁהֵם יְכוֹלִים לְעַכֵּב. וְאָמַר הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וְלֹא אָמַר "שֶׁיִּקָּחֶנָּה לוֹ", כִּי אֵין מִצְוָה עָלָיו שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה רַק אִם רָצָה, וְאִם לֹא יַחְפֹּץ בָּהּ מִתְּחִלָּה יִפְרַע. וְאַחֲרֵי כֵן (בַּפָּסוּק הַבָּא) אָמַר שֶׁאִם יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, שֶׁיִּשְׁקֹל עַל יָדוֹ כֶּסֶף כַּמֹּהַר אֲשֶׁר יִתְּנוּ הָאֲנָשִׁים לַבְּתוּלוֹת הַנִּשּׂוּאוֹת לָהֶם, וְהַטַּעַם כִּי פְּסָלָהּ בְּעֵינֵי הַבַּחוּרִים וְיִצְטָרֵךְ אָבִיהָ לְהַרְבּוֹת לָהּ מַתָּן וְהֵם לֹא יִתְּנוּ לָהּ מֹהַר וְרָאוּי הוּא שֶׁיִּפְרָעֶנּוּ הַמְּפַתֶּה.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן, כְּתֻבּוֹת י'.) כִּי עִנְיַן הַמֹּהַר הַזֶּה הוּא נִקְצָב בְּעִנְיַן הָאֹנֶס כִּי הוּא חֲמִשִּׁים כָּסֶף (דְּבָרִים כ"ב, כ"ט.), וְדִין הָאוֹנֵס וְהַמְּפַתֶּה שָׁוִין בָּזֶה, אֲבָל חֶלֶק הַכָּתוּב בֵּין אוֹנֵס לְמְפַתֶּה שֶׁשָּׁם נֶאֱמַר וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו (שָׁם). וְהַטַּעַם, כִּי דֶּרֶךְ אֶרֶץ לִהְיוֹת בַּחוּרֵי חֶמֶד מְפַתִּים בְּתוּלוֹת, בְּנוֹת הַגְּדוֹלִים הַיָּפוֹת, וְאֵינֶנּוּ הָגוּן שֶׁיְּהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר, וְלָכֵן פֵּרֵשׁ שֶׁלֹּא יִשָּׂאֶנָּה עַל כָּרְחָם וְיִשַּׁלֵּם לָהֶם. וּבַעֲבוּר שֶׁגַּם הִיא חָטְאָה בַּדָּבָר לֹא נָתַן עָלָיו עֹנֶשׁ שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה עַל כָּרְחוֹ וְדַי שֶׁיְּשַׁלֵּם הַקֶּנֶס וְאַחֲרֵי שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה לְדַעְתָּהּ וְדַעַת אָבִיהָ הֲרֵי הִיא עִמּוֹ כְּכָל הַנָּשִׁים, אֵין לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה בַּתּוֹרָה. וְכֵן דֶּרֶךְ בְּנֵי הַגְּדוֹלִים לֶאֱנֹס בְּנוֹת הַפְּחוּתִים בְּמַעֲלָה אֲשֶׁר אֵין לָהֶם כֹּחַ כְּנֶגְדָּם, וְלָכֵן אָמַר בְּאֹנֵס וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, עַל כָּרְחוֹ. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (כְּתֻבּוֹת ל"ט:) גַּם שָׁם בֵּין הִיא בֵּין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב כִּי אֵינֶנּוּ הָגוּן שֶׁיִּקָּחֶנָּה עַל כָּרְחָם, וַיַּעֲשֶׂה עִמָּהּ שְׁתֵּי רָעוֹת, וּפְעָמִים שֶׁתִּהְיֶה נִכְבֶּדֶת מִמֶּנּוּ וְלֹא יִתְּכֵן שֶׁתִּתְבַּזֶּה בְּחֶטְאוֹ, וְהַמִּשְׁפָּט הַיָּשָׁר שֶׁיִּהְיוּ הַנִּשּׂוּאִין בְּיָדָהּ וְלֹא בְּיָדוֹ, שֶׁהוּא יִשָּׂאֶנָּה עַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר לְבַעֲלֵי הַזְּרוֹעַ.

וְהִנֵּה הַדִּין הַזֶּה אֵינֶנּוּ רַק בְּנַעֲרָה כְּדִין הָאֹנֵס, אֲבָל שָׁם פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב כִּי יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָה בְתוּלָה (דְּבָרִים כ"ב, כ"ח.), וְכָאן לֹא הִזְכִּיר נַעֲרָה וְהַטַּעַם, כִּי הַנַּעֲרָה הַנִּזְכֶּרֶת שָׁם אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶרֶת שֶׁהִיא אִשָּׁה, אֲבָל הַקְּטַנָּה גַּם הִיא בִּכְלָל (כְּתֻבּוֹת מ':), וְכָאן לֹא הֶצְרַךְ לְהוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶרֶת, כִּי בְּיָדוּעַ שֶׁהַמְּפַתֶּה הַבּוֹגֶרֶת שֶׁלֹּא יְשַׁלֵּם כְּלוּם כִּי מִדַּעְתָּהּ עָשָׂה, וְהָאָב אֵין לוֹ בְּבִתּוֹ שׁוּם זְכוּת אַחֲרֵי יְמֵי הַנְּעוּרִים, כִּדְכְתִיב בִּנְעֲרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ (בַּמִּדְבָּר ל', י"ז.). וְאָמַר כָּאן אִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ, לְרַמֹּז שֶׁהוּא הַנּוֹתֵן אוֹתָהּ לְאִישׁ, שֶׁהוּא זַכַּאי בְּכֶסֶף קִדּוּשֶׁיהָ בְּקִטַּנָּה וְנַעֲרָה, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (קִדּוּשִׁין ג':) כָּל שֶׁבַּח נְעוּרִים לְאָבִיהָ, אֲבָל בְּאוֹנֵס הֶצְרַךְ לִכְתֹּב נַעֲרָה לְהוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶרֶת, כִּי הָיָה עוֹלֶה עַל דַּעְתֵּנוּ שֶׁיְּשַׁלֵּם אֵלֶיהָ, אֶלָּא שֶׁגְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא. וְהַטַּעַם, כִּי בְּעָמְדָהּ עַל דַּעְתָּהּ תִּשָּׁמֵר מֵאוֹנֵס.

וְרִ"א אָמַר מֹהַר לְשׁוֹן קְשׁוּר, וְכֵן יִרְבּוּ עֲצֻבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ (תְּהִלִּים ט"ז, ד'.), וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, אֲבָל הוּא כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְתִּי מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז'ל. וְעַל דַּעְתִּי אַחֵר מָהָרוּ, שֶׁהָיוּ נִמְהֲרֵי לֵב לְאֵל אַחֵר לְלֶכֶת אַחֲרָיו בִּמְהִירוּתָם בְּלִי הַשְׂגָּחָה וּבְלִי דַּעַת. וּבְדִבְרֵי הַמְדַקְדְּקִים (רַשִׁ"י שָׁם רַד"ק שָׁם) שְׁנָתְנוּ מֹהַר לְאֵל אַחֵר, וְהַטַּעַם שְׁנָתְנוּ לוֹ זֶבַח וּמִנְחָה.

(יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:

יז חָרָשָׁא לָא תְחַיֵּי:

רש"י◄ **מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה •** (סנהדרין סז) אֶלָּא תּוּמַת בְּבֵית דִּין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, שֶׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מְכַשְּׁפוֹת. **רמב"ן**

(יח) כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת:

יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת •** בִּסְקִילָה, רוֹבֵעַ כְּנִרְבַּעַת, שֶׁכָּתוּב: "דְּמֵיהֶם בָּם".

(יט) זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ:

יט דְּדַבַּח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵל אֱלָהֵן לְשָׁמָא דַיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי:

רש"י◄ **לָאֱלֹהִים •** לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אִלּוּ הָיָה נָקוּד לֵאלֹהִים (הַלָּמֶ"ד בְּצֵירֵי) הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וְלִכְתֹּב אֲחֵרִים, עַכְשָׁו שֶׁאָמַר לָאֱלֹהִים, אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁכָּל לָמֶ"ד וּבֵי"ת וְהֵ"א הַמְשַׁמְּשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה, אִם נְקוּדָה בַּחֲטָף, כְּגוֹן לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, לְאֵיזֶה מִדְבָּר, לְאֵיזֶה עִיר, וְכֵן לְמְלָכִים וְלִרְגָלִים בְּחִירֵ"ק, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה, וְאִם אֵינוֹ מְפֹרָשׁ — כָּל מְלָכִים בְּמַשְׁמָע, וְכֵן לֵאלֹהִים (בְּצֵירֵי) כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמָע, אֲפִלּוּ קֹדֶשׁ, אֲבָל כְּשֶׁהִיא נְקוּדָה פַּתָּח, כְּמוֹ: לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, (פַּתָּח וְקָמָץ, עִנְיָן אֶחָד בְּעִנְיָן זֶה, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִקְדּוּקֵי רַשִׁ"י, יְעוּיַּין בּוֹ) נוֹדַע בְּאֵיזֶה מֶלֶךְ מְדַבֵּר, וְכֵן לָעִיר, נוֹדַע בְּאֵיזֶה עִיר מְדַבֵּר, וְכֵן לָאֱלֹהִים, לְאוֹתָם שֶׁהֶזְהַרְתֶּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (תהלים פו) "אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים", לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֵצָרֵךְ לִינַקֵּד פַּתָּח. **יָחֳרָם •** יוּמַת. וְלָמָּה נֶאֱמַר "יָחֳרָם", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה בְּמָקוֹם אַחֵר: (דברים יז) "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא, אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וְגוֹ'"? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ עַל אֵיזוֹ עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמִיתָה, בָּא וּפֵרֵשׁ לְךָ כָּאן "זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", לוֹמַר לְךָ, מַה זְּבִיחָה, עֲבוֹדָה הַנַּעֲשֵׂית בִּפְנִים לַשָּׁמַיִם, אַף אֲנִי מַרְבֶּה הַמַּקְטִיר וְהַמְנַסֵּךְ, שֶׁהֵם עֲבוֹדוֹת בִּפְנִים וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶם לְכָל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁדַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ, בֵּין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ. אֲבָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, כְּגוֹן: הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק - אֵינוֹ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּאַזְהָרָה. **רמב"ן**

(כ) וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כ וְגִיּוֹרָא לָא תּוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְגֵר לֹא־תוֹנֶה •** אוֹנָאַת דְּבָרִים (קונטרליאר"ר בלע"ז) כְּמוֹ: (ישעיה מט) "וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם". **וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ •**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) **מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה.** אָמַר לְמַעְלָה (כ"א, י"ב. ט"ו, י"ז.) בְּכָל חַיָּבֵי מִיתוֹת מוֹת יוּמָת, וְהַטַּעַם שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה, וּמִצְוֹת עֲשֵׂה עָלֵינוּ לְהָמִית אוֹתוֹ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ (דְּבָרִים י"ז, ז'.), אוֹ מִזֶּה בְּעַצְמוֹ שֶׁיְּצַוֶּה יוּמָת, אֲבָל בְּכָאן לֹא אָמַר מְכַשֵּׁפָה מוֹת תָּמוּת, כִּי הֶחֱמִיר בָּהּ לְהַזְהִיר אוֹתָנוּ בְּלָאו "שֶׁלֹּא נְחַיֶּה אוֹתָהּ". וְהַטַּעַם, שֶׁהִיא טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה וְהַשּׁוֹטִים נִפְתִּים אַחֲרֶיהָ הֶחֱמִיר בָּהּ בְּלָאו, וְכֵן בְּכָל מְרֻבֵּי הַתַּקָּלָה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר בְּמֵסִית וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו (דְּבָרִים י"ג, ט'.), וְאָמַר בְּרוֹצֵחַ וְלֹא תִקְּחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת (בַּמִּדְבָּר ל"ה, ל"א.).

(יט) **זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם.** לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְהוּא נָקוּד פַּתָּ"ח, כְּלוֹמַר לְאוֹתָן "הָאֱלֹהִים" שֶׁהֶזְהַרְתֶּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, זֶהוּ לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְר"א פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵינֶנּוּ מְדַבֵּר לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר הִזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה בַּדִּבּוּר הַשֵּׁנִי, רַק בַּעֲבוּר הַגֵּר הַכָּתוּב אַחֲרָיו, כִּי עַל תְּנַאי זֶה יָגוּר בְּאַרְצֵנוּ "שֶׁלֹּא יִזְבַּח לֵאלֹהָיו" כַּאֲשֶׁר הָיָה עוֹשֶׂה. וְהֶבֶל יִפְצֶה פִּיהוּ, כִּי בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הִזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה בְּלָאו, וְכָאן מְפֹרָשׁ הָעֹנֶשׁ וְהַמִּשְׁפָּט שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּלֹא תִרְצַח וְלֹא תִנְאָף, כִּי אֵלֶּה הֵם הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר יָשִׂים לִפְנֵיהֶם, וְהִנֵּה חִיֵּב אוֹתוֹ מִיתָה, כִּי יָחֳרָם מִיתַת בֵּית דִּין, וְכֵן כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרָם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת (וַיִּקְרָא כ"ז, כ"ט.). וְאָמַר: יָחֳרָם, כִּי מִפְּנֵי אֲשֶׁר זָבַח לַחֵרֶם יִהְיֶה חַיָּב שֶׁיָּחֳרָם, כְּעִנְיַן וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא (דְּבָרִים ז', כ"ו.). וְיִתָּכֵן כִּי יִכְלֹל הַכָּתוּב הַזּוֹבֵחַ גַּם "הַזָּבַח" שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה לַחֵרֶם, לְרַמֹּז שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה.

וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב זְבִיחָה וְהוּא הַדִּין לְהִשְׁתַּחֲוָיָה וּלְכָל עֲבוֹדַת פְּנִים, אֲבָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת כְּגוֹן הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק אֵינוֹ בְּמִיתָה בְּשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, אֲבָל כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָה בְּכָל עִנְיָן הוּא מִתְחַיֵּב וַאֲפִלּוּ פּוֹשֵׁעַ עַצְמוֹ לַפְּעוֹר. **וְהַנָּכוֹן** בְּמִלַּת לֱאֱלֹהִים בְּפַתְּחוּת הַלָּמֶ"ד שֶׁהֵם מַלְאֲכֵי מַעְלָה, וְנִקְרְאוּ אֱלֹהִים בְּהִרְבֵּה מְקוֹמוֹת בַּכָּתוּב אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים ה' (תְּהִלִּים פ"ו, ח'.), הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים (דְּבָרִים י', י"ז.), הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים (תְּהִלִּים צ"ז, ז'.), וְיִקָּרְאוּ גַּם כֵּן אֵלִים כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי כְּבָר (לְעֵיל ט"ו, י"א.). וְאָמַר: בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ, בַּעֲבוּר שֶׁהַזּוֹבְחִים לְמַלְאָכָיו יַחְשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ שֶׁיִּהְיוּ הֵם אֶמְצָעִים לְהָפִיק לָהֶם רָצוֹן מֵאִתּוֹ, וּכְאִלּוּ הַזְּבָחִים לָאֵל וְלִמְשָׁרְתָיו, עַל כֵּן אָמַר בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ.

וְיֵשׁ בְּכָאן עוֹד בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה סוֹד עָמֹק, יוּבַן מִמֶּנּוּ עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת. וְיָכוֹל הַמַּשְׂכִּיל לְדַעְתּוֹ מִמַּה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר (לְעֵיל ה', ג'.), וְאַנְקְלוּס רָמַז לוֹ בְּכָאן, וְעוֹד נִרְמְזֶנּוּ אֲנַחְנוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (וַיִּקְרָא א', ט'.) בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לָעַד וְלָנֶצַח.

בִּגְזֵלַת מָמוֹן. **כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם** • אִם הוֹנִיתוֹ, אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לְךָ: "אַף אַתָּה מִגֵּרִים בָּאתָ". מוּם שֶׁבְּךָ, אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. כָּל לְשׁוֹן גֵּר, אָדָם שֶׁלֹּא נוֹלַד בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, אֶלָּא בָּא מִמְּדִינָה אַחֶרֶת לָגוּר שָׁם. **רמב"ן**

(כא) כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן:

כא כָּל אַרְמְלָא וְיִתְּם לָא תְעַנּוּן:

רש"י◄ **כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן** • הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, לְפִי שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ, וְדָבָר מָצוּי לְעַנּוֹתָם. **רמב"ן**

(כב) אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ:

כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵהּ אֲרֵי אִם מִקְבַּל יִקְבֵּל קֳדָמַי קַבָּלָא אֶקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ** • חֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר, גִּזֵּם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ (וְהָא דִּכְתִיב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם וְגוֹ', זֶהוּ "אִם־צָעֹק יִצְעַק", אֲבָל בְּ"אִם לֹא יִצְעַק", לֹא פֵּרַשׁ, וְקַל לְהָבִין) כְּמוֹ (בראשית ד) "לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן", גִּזֵּם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ, אַף כָּאן: "אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ", לָשׁוֹן גִּזּוּם, כְּלוֹמַר: סוֹפְךָ לִטֹּל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה? "כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי וְגוֹ'". **רמב"ן**

(כג) וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים:

כג וְיִתְקֵף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהֶוְיָן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלִין וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין:

רש"י◄ **וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת** • מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁנְּשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים? אֶלָּא חֲרֵי זוֹ קְלָלָה אַחֶרֶת: שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים צְרוּרוֹת כְּאַלְמָנוֹת חָיוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֵדִים לְמִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, וְתִהְיֶינָה אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא, וְהַבָּנִים יִהְיוּ יְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם בֵּית דִּין לֵירֵד לְנִכְסֵי אֲבִיהֶם, לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ, אִם נִשְׁבּוּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ־כב) **כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.** לֹא הִכְשְׁרוּ כָּל הַגֵּרִים בַּעֲבוּר הֱיוֹתָנוּ גֵּרִים בָּאָרֶץ זְמָן, וְאֵין טַעַם שֶׁיִּהְיוּ מֻבְטָחִים לְעוֹלָם בַּעֲבוּר כֵּן. וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י כִּי הוּא טַעַם לְלֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ, יַזְהִיר שֶׁלֹּא תוֹנֶה אוֹתוֹ בְּהוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁאִם הוֹנִיתוֹ אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לְךָ אַף אַתָּה "מִגֵּרִים בָּאתָ", מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ (ב"מ נ"ט:). וְר"א אָמַר זָכוֹר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם כָּמוֹהוּ. וְאֵין בְּכָל זֶה טַעַם בְּעֹקֶר.

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי יֹאמַר, לֹא תוֹנֶה גֵּר וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ וְתַחְשְׁבוּ שֶׁאֵין לוֹ מַצִּיל מִיָּדְךָ, כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ שֶׁהֱיִיתֶם גֵּרִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְרָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לוֹחֲצִים אֶתְכֶם וְעָשִׂיתִי בָּהֶם נְקָמָה, כִּי אֲנִי רוֹאֶה דִּמְעַת הָעֲשׁוּקִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ, וַאֲנִי מַצִּיל כָּל אָדָם מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ. וְכֵן הָאַלְמָנָה וְהַיָּתוֹם לֹא תְעַנּוּ כִּי אֶשְׁמַע צַעֲקָתָם, שֶׁכָּל אֵלֶּה אֵינָם בּוֹטְחִים בְּנַפְשָׁם, וְעָלַי יִבְטָחוּ. **וּבַפָּסוּק** הָאַחֵר הוֹסִיף טַעַם וְאַתֶּם יָדַעְתֶּם אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (לְהַלָּן כ"ג, ט'). כְּלוֹמַר, יָדַעְתֶּם, כִּי כָּל גֵּר נַפְשׁוֹ שְׁפָלָה עָלָיו וְהוּא נֶאֱנָח וְצוֹעֵק וְעֵינָיו תָּמִיד אֶל ה' וִירַחֵם עָלָיו כַּאֲשֶׁר רִחֵם עֲלֵיכֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיֵּאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּצְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה (לְעֵיל ב', כ"ג). כְּלוֹמַר לֹא בִּזְכוּתְכֶם רַק שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם מִן הָעֲבוֹדָה.

(כא) וְטַעַם **כָּל אַלְמָנָה,** אֲפִלּוּ עֲשִׁירָה בַּעֲלַת נְכָסִים, כִּי דִּמְעָתָהּ מְצוּיָה וְנַפְשָׁהּ שְׁפָלָה. וְאָמַר אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ, כָּל יָחִיד מֵהֶם, עַל כֵּן כְּתִיב אַחֲרָיו וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת, בְּעֹנֶשׁ הָאַלְמָנָה וְצַעֲקָתָהּ, וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים, בְּצַעֲקַת הַיָּתוֹם. וְהָעֹנֶשׁ הַזֶּה לֹא מָנוּ אוֹתוֹ רַבּוֹתֵינוּ בִּכְלַל חֵיָבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם בַּבָּרַיְתָא דְּזְאֵלוּ הֵן שֶׁבַּמִּיתָה הַשְּׁנוּיָה בְּסַנְהֶדְרִין (סַנְהֶדְרִין פ"ג.). וְהַטַּעַם, שֶׁאֵין זֶה מִיתָה כְּמִיתַת בְּנֵי אָדָם בִּידֵי שָׁמַיִם שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ (וַיִּקְרָא כ"ב, ט'.) וְלֹא תְּמוּתוּ (בַּמִּדְבָּר י"ח, ל"ב.), אֲבָל עָנֵשׁ בְּכָאן "שֶׁיֵּהָרֵג אוֹתָם" בְּחֶרֶב אוֹיֵב אוֹ בְּמִלְחָמָה יָרֵד וְנִסְפֶּה בְּלֹא הִוָּדַע וְהָיוּ נְשֵׁיהֶם אַלְמָנוֹת לְעוֹלָם וּבְנֵיהֶם יְתוֹמִים לְעוֹלָם.

(כב) **אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ.** חֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר, גִּזֵּם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ, כְּמוֹ לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן (בְּרֵאשִׁית ד', ט"ו.), וְלֹא פֵּרַשׁ הָעֹנֶשׁ. אַף כָּאן, אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ, לְשׁוֹן גִּזּוּם, סוֹפְךָ לִטֹּל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה, כִּי יִצְעַק אֵלַי "אֶשְׁמְעֶנּוּ" וְאֶנְקְמֶנּוּ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, וְגַם הָעֵד שֶׁהֵבִיא לֹא הֵעִיד כֵּן, אֲבָל יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה כִּי בַּמָּקוֹם הַזֶּה כְּמוֹ "אִם", שֶׁהוּא אֶחָד מִשְּׁמוּשִׁין שֶׁלּוֹ, יֹאמַר, אִם יִצְעַק אֵלַי שָׁמוֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ, וְהַכֹּפֶל לְנַחֵץ הָעִנְיָן וְחִזּוּקוֹ, כְּדֶרֶךְ הַמִּבְלִי אֵין קְבָרִים (לְעֵיל י"ד, י"א.), חֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה (בַּמִּדְבָּר י"ב, ב'.).

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי יֹאמַר אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ "רַק" צָעֹק יִצְעַק אֵלַי בִּלְבַד מִיָּד אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ, אֵינֶנּוּ צָרִיךְ לְדַבֵּר אַחַר כְּלָל, כִּי אֲנִי אוֹשִׁיעֶנּוּ וְאֶנְקֹם אוֹתוֹ מִמְּךָ. וְהַטַּעַם, כִּי אַתָּה לוֹחֵץ אוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מוֹשִׁיעַ מִיָּדְךָ, וְהִנֵּה הוּא נֶעֱזָר יוֹתֵר מִכָּל אָדָם, כִּי שְׁאָר הָאֲנָשִׁים יִטְרְחוּ אַחֲרֵי מוֹשִׁיעִים שֶׁיּוֹשִׁיעוּם וְאַחֲרֵי עוֹזְרִים לִנְקֹם נִקְמָתָם, וְאוּלַי לֹא יוֹעִילוּ וְהַצֵּל לֹא יַצִּילוּ, וְזֶה בְּצַעֲקָתוֹ בִּלְבַד נוֹשַׁע בָּהּ' וְיִנָּקֵם מִמְּךָ, כִּי נוֹקֵם ה' וּבַעַל חֵמָה (ע"פ נחום א', ב'.). וְיָבוֹא כָּעִנְיָן הַזֶּה בִּכְתוּבִים רַבִּים, כְּגוֹן מַה שֶּׁאָמַר אַל תִּגְזֹל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר כִּי ה' יָרִיב רִיבָם (מִשְׁלֵי כ"ב, כ"ב־כ"ג.), יֹאמַר אַל תִּגְזֹל דַּל בַּעֲבוּר שֶׁהוּא דַּל וְאֵין לוֹ עוֹזְרִים וְעַל תְּדַכֵּא הֶעָנִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי ה' יָרִיב בַּעֲבוּרָם, וְכֵן אָמַר וּבִשַּׁדֵּה יְתוֹמִים אַל תָּבֹא כִּי גֹאֲלָם חָזָק ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ (שָׁם כ"ג, י'־י"א.), שֶׁיֵּשׁ לָהֶם גּוֹאֵל חָזָק וְקָרוֹב יוֹתֵר מִכָּל אָדָם. אַף כָּאן אָמַר כִּי בְּצַעֲקָתוֹ בִּלְבַד יִוָּשַׁע.

וְכָמוֹהוּ כִּי כַּאֲשֶׁר יָרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם עָשָׂה אֶת אֲשֶׁר חָפַצְתִּי (יְשַׁעְיָה נ"ה, י'־י"א.), בִּשְׁנֵיהֶם יֹאמַר שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ דָּבָר אַחֵר, כִּי אִם שֶׁיַּרְוֶה אֶת הָאָרֶץ מִיָּד, וְכֵן כִּי אִם שֶׁיַּעֲשֶׂה מַה שֶּׁחָפַצְתִּי, וְהִנֵּה הוּא כְּטַעַם אֶלָּא, וְכֵן כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ (בַּמִּדְבָּר י', ל'.).

(כד) אִם־כֶּסֶף׃ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לּוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃

כד אִם כַּסְפָּא תּוֹזֵף בְּעַמִּי לְעַנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְּהֵי לֵהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְּשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא׃

רש״י◄ **אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי •** רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל אִם וְאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִג׳, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן. **אֶת־עַמִּי •** (ב״מ עא) עַמִּי וְנָכְרִי, עַמִּי קוֹדֵם. עָנִי וְעָשִׁיר, עָנִי קוֹדֵם. עָנְיֵי עִירְךָ וַעֲנְיֵי עִיר אַחֶרֶת, עָנְיֵי עִירְךָ קוֹדְמִין. וְזֶה מַשְׁמָעוֹ: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת־עַמִּי תַּלְוֵהוּ קֹדֶם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּלְאֵיזֶה מֵעַמִּי? אֶת הֶעָנִי, וּלְאֵיזֶה עָנִי? לְאוֹתוֹ שֶׁעִמְּךָ. (דָּבָר אַחֵר: אֶת הֶעָנִי, שֶׁלֹּא תִּנְהַג בּוֹ מִנְהַג בִּזָּיוֹן בְּהַלְוָאָה, שֶׁהוּא עַמִּי. **אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ •** הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי). **לֹא־תִהְיֶה לּוֹ כְּנֹשֶׁה •** לֹא תִּתְבָּעֶנּוּ בְּחָזְקָה. אִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אַל תְּהִי דּוֹמֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִלְוִיתוֹ, אֶלָּא כְּאִלּוּ לֹא הִלְוִיתוֹ, כְּלוֹמַר: לֹא תַּכְלִימֵהוּ. **נֶשֶׁךְ •** רִבִּית, שֶׁהוּא כִּנְשִׁיכַת נָחָשׁ, שֶׁנּוֹשֵׁךְ חַבּוּרָה קְטַנָּה בְּרַגְלוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, וּפִתְאֹם הוּא מְבַצְּבֵץ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקֹדוֹ. כָּךְ רִבִּית: אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וְאֵינוֹ נָכָר, עַד שֶׁהָרִבִּית עוֹלָה וּמְחַסְּרוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה. רמב״ן

(כה) אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃

כה אִם מַשְׁכּוֹנָא תִּסַּב כְּסוּתָא דְּחַבְרָךְ עַד מֵעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ׃

רש״י◄ **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל •** כָּל לְשׁוֹן חֲבָלָה אֵינוֹ מַשְׁכּוֹן בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֶלָּא שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין אֶת הַלּוֹוֶה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְּמַן וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. (חָבֹל תַּחְבֹּל, כָּפֵל לְךָ בַּחֲבָלָה עַד כַּמָּה פְּעָמִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כַּמָּה אַתָּה חַיָּב לִי, וַהֲרֵי נַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי כָּל אֶמֶשׁ וְאֶמֶשׁ וְנוֹתֶנֶת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִתְחַיֶּבֶת לְפָנַי, וַאֲנִי מַחֲזִירָהּ לְךָ. אַף אַתָּה טֹל וְהָשֵׁב, טֹל וְהָשֵׁב!). **עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ •** כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תַּחֲזֹר וְתִטְּלֶנּוּ עַד שֶׁיָּבֹא בֹּקֶר שֶׁל מָחָר, וּבִכְסוּת־יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין צָרִיךְ לָהּ בַּלַּיְלָה (מכילתא).

(כו) כִּי הֵוא כְסוּתוֹ לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃

כו אֲרֵי הִיא כְסוּתֵהּ בִּלְחוֹדַהּ הִיא תּוֹתְבֵהּ לְמַשְׁכַּהּ בְּמָה יִשְׁכּוּב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וֶאֱקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא׃

רש״י◄ **כִּי הִוא כְסוּתֹה •** זוֹ טַלִּית. **שִׂמְלָתוֹ •** זֶה חָלוּק. **בַּמֶּה יִשְׁכָּב •** לְרַבּוֹת אֶת הַמַּצָּע. רמב״ן

◆ יום רביעי כ״ב שבט ◆

(כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃

כז דַּיָּנָא לָא תְּקִיל וְרַבָּא בְּעַמָּךְ לָא תְּלוּט׃

רש״י◄ **אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל •** (סנהדרין סו) הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם, וְאַזְהָרָה לְקִלְלַת דַּיָּן. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כד) **לֹא תִהְיֶה לּוֹ כְּנֹשֶׁה.** הוּא ״הַמַּלְוֶה״, יֹאמַר שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ כְּמַלְוֶה שֶׁהוּא כְּמוֹשֵׁל לַלּוֹוֶה כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב: וְעֶבֶד לַוֶּה לְאִישׁ מַלְוֶה (מִשְׁלֵי כ״ב, ז׳.), אֲבָל תִּהְיֶה לוֹ בְּכָל דָּבָר כְּאִלּוּ לֹא לָוָה מִמְּךָ לְעוֹלָם, וְלֹא תָּשִׂים עָלָיו נֶשֶׁךְ, שֶׁהוּא נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל (דְּבָרִים כ״ג, כ׳.), אֲבָל תִּהְיֶה הַהַלְוָאָה אֵלָיו חֶסֶד, לֹא תִּטֹּל מִמֶּנּוּ תּוֹעֶלֶת כָּבוֹד וְלֹא תּוֹעֶלֶת מָמוֹן.

(כו) **וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי.** חוֹנֵן וּמְקַבֵּל תְּחִנַּת כָּל אָדָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, מִגְּזֵרַת חִנָּם. וְהָעִנְיָן, שֶׁלֹּא תַּחֲשֹׁב, לֹא אֶחְבֹּל שַׂלְמַת הַצַּדִּיק, אֲבָל שַׂלְמַת אָדָם שֶׁאֵינֶנּוּ צַדִּיק אֶקַּח וְלֹא אֲשִׁיבֶנּוּ כִּי צַעֲקָתוֹ לֹא יִשְׁמַע אֵל, לְפִיכָךְ אָמַר כִּי חַנּוּן אָנִי וְשׁוֹמֵעַ צַעֲקַת כָּל מִתְחַנֵּן לִי.

(כז) **אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל.** אֲנַקְלוּס תִּרְגֵּם עַל ״הַדַּיָּן״ שֶׁלֹּא יְקַלֵּל אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יְחַיְּבֶנּוּ בַּדִּין, ״לָא תְּקִיל״ לְשׁוֹן קְלָלָה הוּא בַּאֲרַמִּית מֵיקַל לְהוּ יַכְרַת ה׳ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה (מַלְאָכִי ב׳, י״ב.), וְכֵן הַרְבֵּה בְּלְשׁוֹן יְרוּשַׁלְמִי (שַׁבָּת ג׳, ז׳.). וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר. ״הַנִּשָּׂא״ עַל הָעָם, וְהוּא הַמֶּלֶךְ, וְהִזְהִיר שֶׁלֹּא יָאֹר אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יְחַיֵּב אוֹתוֹ בְּמִשְׁפָּטוֹ. **וְעַל** דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ בַּגְּמָרָא (סַנְהֶדְרִין ס״ו.) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל אַזְהָרָה עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם אֲפִלּוּ בַּכִּנּוּי. וְהִנֵּה הִזְהִיר עַל הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן יִתְבָּרַךְ וְעַל הַמּוֹלֵךְ בָּאָרֶץ. וְהֵם אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (סַנְהֶדְרִין ס״ו.) כִּי יִכָּנֵס בִּכְלַל אֱלֹהִים הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יֵשֵׁב מוֹשֵׁב אֱלֹהִים בָּאָרֶץ. וְלֹא נִתְבָּאֵר אִם יִכָּנֵס בִּכְלַל הַנָּשִׂיא רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה שֶׁנִּקְרָא נָשִׂיא בַּגְּמָרָא (שָׁם י״ט:), וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה (בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת ל״ת, שט״ז.) וּבְהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין כ״ו, א׳.) אָמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הָאַזְהָרָה הַזּוֹ. וְכֵן נִרְאֶה לִי מִמַּה שֶׁשָּׁאַל ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא עַל עַצְמוֹ (הוֹרָיוֹת י״א:) כְּגוֹן אֲנִי מָה אֲנִי בְּשָׁעִיר וְכוּ׳. וְאִם כֵּן יֹאמַר לֹא תָּאֹר כָּל נָשִׂיא ״בָּעָם״ שֶׁהוּא רֹאשׁ שְׁרָרָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, בֵּין שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁרָרָה הַהִיא בְּמֶמְשֶׁלֶת מַלְכוּת, בֵּין שֶׁתִּהְיֶה מֶמְשֶׁלֶת תּוֹרָה, כִּי נָשִׂיא הַסַּנְהֶדְרִין הוּא בַּמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה בִּשְׁרָרַת הַתּוֹרָה.

(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי:

כח בִּכּוּרְךָ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחֵר בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תִּפְרֵשׁ קֳדָמַי:

רש"י◄ **מְלֵאָתְךָ** • חוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא תְּבוּאָתְךָ לְהִתְבַּשֵּׁל, וְהֵם בִּכּוּרִים. **וְדִמְעֲךָ** • הַתְּרוּמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דֶּמַע. **לֹא תְאַחֵר** • לֹא תְּשַׁנֶּה סֵדֶר הַפְּרָשָׁתָן, לְאַחֵר אֶת הַמֻּקְדָּם וּלְהַקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר: שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים וּמַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה. **בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי** • לִפְדּוֹתוֹ בְּחָמֵשׁ סְלָעִים מִן הַכֹּהֵן. וַהֲלֹא כְּבָר צִוָּה עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר? אֶלָּא כְּדֵי לִסְמוֹךְ לוֹ "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ": מַה בְּכוֹר אָדָם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם פּוֹדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יח) "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה", אַף בְּכוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה מְטַפֵּל בּוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן. רמב"ן

(כט) כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי:

כט כֵּן תַּעְבֵּד לְתוֹרָךְ לְעָנָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּהּ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּפְרְשִׁנֵּהּ קֳדָמַי:

רש"י◄ **שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ** • זוֹ אַזְהָרָה לְכֹהֵן שֶׁאִם בָּא לְמַהֵר אֶת קָרְבָּנוֹ, לֹא יְמַהֵר קֹדֶם שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר זְמַן. **בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי** • יָכוֹל יְהֵא חוֹבָה לְבוֹ בַּיּוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "שְׁמִינִי", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא כב) "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה". מַה שְּׁמִינִי הָאָמוּר לְהַלָּן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן, אַף "שְׁמִינִי" הָאָמוּר כָּאן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן. וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי", אַתָּה רַשַּׁאי לִתְּנוֹ לִי (מכילתא).

(ל) וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ:

ל וַאֲנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קֳדָמַי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיָוָא חַיָּא לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוּן יָתֵהּ:

רש"י◄ **וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי** • אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים וּפְרוּשִׁים מִשִּׁקּוּצֵי נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו, אֵינְכֶם שֶׁלִּי. **וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה** • (מכילתא) אַף בַּבַּיִת כֵּן, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה: מָקוֹם שֶׁדֶּרֶךְ בְּהֵמוֹת לִיטָּרֵף, וְכֵן (דברים כב) "כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ", וְכֵן: (שם כג) "אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה", — הוּא הַדִּין לְמִקְרֶה יוֹם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיָוָא חַיָּא, בָּשָׂר שֶׁנִּתְלַשׁ עַל יְדֵי טְרֵפַת זְאֵב אוֹ אֲרִי מִן חַיָּה כְּשֵׁרָה, אוֹ מִבְּהֵמָה כְּשֵׁרָה בְּחַיֶּיהָ. **לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ** • (מכילתא) אַף הוּא כַּכֶּלֶב. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כֶּלֶב כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר בִּנְבֵלָה: "אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי", קַל וָחֹמֶר לִטְרֵפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הֲנָאוֹת. אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַכֶּלֶב'? לִמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יא) "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כח) **מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר.** מָצִינוּ "מְלֵאָה" בְּזֶרַע פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע (דְּבָרִים כ"ב, ט'.), וְעוֹד כַּמְּלֵאָה מִן הַיָּקֶב (בַּמִּדְבָּר י"ח, כ"ז.), הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְהֵשִׁיקוּ הַיָּקְבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר (יוֹאֵל ב', כ"ד.). וְהַנִּרְאֶה לִי בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה כִּי יִקְרָא פְּרִי הַשָּׂדֶה וְהַכֶּרֶם תְּבוּאָה בַּעֲבוּר שֶׁיָּבִיאוּ אוֹתָהּ כְּאַחַת אֶל הַבָּתִּים. וְתִקְרָא גַּם כֵּן אָסִיף, אֹסֶף בְּלִי יָבוֹא (יְשַׁעְיָה ל"ב, י'.), וְחַג הָאָסִיף (לְהַלָּן כ"ג, ט"ז.), וּלְכָךְ תִּקְרָא "מְלֵאָה" כִּי לְאֹסֶף הַדָּבָר וְקִבּוּצוֹ יִקְרָא מִלּוּי, אֲשֶׁר יִקְרֵא עָלָיו מְלֹא רֹעִים (יְשַׁעְיָה ל"א, ד'.), קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא (יִרְמְיָה י"ב, ו'.), יַחַד עָלַי יִתְמַלָּאוּן (אִיּוֹב ט"ז, י'.), יֵאָסְפוּ וְיָבוֹאוּ, וְכֵן וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם (בְּרֵאשִׁית מ"ח, י"ט.), קִבּוּץ וְרִבּוּי עַמִּים. וְעוֹד יִתְּכֵן שֶׁתִּקָּרֵא "מְלֵאָה", בְּכִנּוּי לִבְרָכָה, שֶׁיִּמָּלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהַיִּקְבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, וּמָלֵא יָדוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר וּבוֹצֵר, כִּי כַּאֲשֶׁר תִּקָּלֵל חֶלְקָתָם יֹאמַר יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר (תְּהִלִּים קכ"ט, ו'-ז'.), וְהַמִּתְבָּרֶכֶת יִקְרְאוּ "מְלֵאָה". וְיִהְיֶה דִּמְעָךְ רֶמֶז לְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר, מֶשֶׁאֶל מִן דִּמְעַת הָעַיִן, בַּעֲבוּר שֶׁיִּדְּמֶה לָהּ בְּרִדְתּוֹ טִפּוֹת, אוֹ שֶׁכָּל טִפּוֹת הַיּוֹרְדוֹת שְׁמָם דִּמְעָה, וְתֵרֶד עֵינִי דִּמְעָה (יִרְמְיָה י"ג, י"ז.) טִפּוֹת מַיִם, וְאֵינֶנּוּ שֵׁם לְבָכִי בִּלְבַד. וְעִנְיָן הַכָּתוּב, כִּי כַּאֲשֶׁר תֶּאֱסֹף פְּרִי הַשָּׂדֶה "וְיִמָּלְאוּ" הַגְּרָנוֹת בָּר, וְתִדְרֹךְ הַנִּסְחָטִים שֶׁתַּזִּל "דִּמְעָתָה" וְהֵשִׁיקוּ הַיָּקְבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, לֹא תְּאַחֲרֵם בְּיָדְךָ, כִּי בְּרֵאשִׁיתָם תִּתְּנֵם לִי, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דְּבָרִים י"ח, ד'.) : רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ.

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (מְכִילְתָא כָּאן) לֹא תְאַחֵר "שֶׁלֹּא תְאַחֵר הַמֻּקְדָּם". וְלֹא פֵּרַשׁ אֵיזֶהוּ, כִּי בְּכָאן יַזְהִיר בַּמִּצְוֹת דֶּרֶךְ כְּלָל וְאַחַר כֵּן יְבָאֲרֵם, וְהֵם סִדְרוּ בִּכּוּרִים וּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מִטַּעֲמִים שֶׁדָּרְשׁוּ בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (תְּרוּמוֹת ג', ז'.) מִנַּיִן שֶׁיִּקְדְּמוּ בִּכּוּרִים לִתְרוּמָה, זֶה קְרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית וְזֶה קְרוּי תְּרוּמָה וְרֵאשִׁית, אֶלָּא יִקְדְּמוּ בִּכּוּרִים שֶׁהֵם בִּכּוּרִים לַכֹּל, וּתְרוּמָה לָרִאשׁוֹן שֶׁהִיא רֵאשִׁית, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵאשִׁית.

וְאַנְקְלוּס תִּרְגֵּם "בִּכּוּרְךָ" וְדִמְעָךְ. וּפֵרַשׁ רַשִּׁ"י: מְלֵאָתְךָ, חוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ "כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא" תְּבוּאָתְךָ וְתִתְבַּשֵּׁל וְהֵם בִּכּוּרִים. וְדִמְעָךְ, הִיא תְּרוּמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דֶּמַע. וְכֵן בַּמְּכִילְתָא (כָּאן) מְלֵאָתְךָ, אֵלּוּ בִּכּוּרִים הַנִּטָּלִין מִן הַמְּלֵא, וְדִמְעָךְ זוֹ תְּרוּמָה. וְאוּלַי כַּאֲשֶׁר יִקְרְאוּ לְדַעְתָּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה הַבִּכּוּרִים מְלֵאָה בַּעֲבוּר שֶׁנִּטָּלִין מִן "הַמְּלֵא", יִקְרְאוּ הַתְּרוּמָה דִּמְעָה בַּעֲבוּר שֶׁיָּבִיאוּ אוֹתָהּ "תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר" לֹא פְּרִי.

וְהִזְכִּיר שְׁנֵי הַמִּינִין מִמֶּנָּה, לִרְמֹז כִּי דִּינָהּ לְהַפְרִישָׁהּ תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, אֵין חִיּוּב לְהַקְדִּימָהּ בַּעֲנָבִים וְזֵיתִים. וְהִנֵּה לֹא יַזְכִּיר הַמִּצְוֹת בְּכָאן רַק בְּרֶמֶז, כְּאוֹמֵר הִזָּהֵר בַּמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ בָּהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר (לְעֵיל כ"א, י"ג.) וְשָׁמַרְתִּי לְךָ מָקוֹם, כִּי הָיָה זֶה לְכָתְבָם לְאֵלּוּ הַמִּצְוֹת בְּסֵפֶר הַבְּרִית אֲשֶׁר יַזְכִּיר בַּפָּרָשָׁה הָאַחֶרֶת (לְהַלָּן כ"ד, ז'.), וְעוֹד יַחֲזֹר וִיבָאֲרֵם כֻּלָּם בְּמָקוֹם אַחֵר כָּל אַחַת.

(ל) **וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי.** טַעַם הַכָּתוּב הַזֶּה, כִּי עַד הֵנָּה הִזְכִּיר הַמִּשְׁפָּטִים וְהִזְהִיר

כג (א) **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:**

א לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר לָא תְשַׁוִּי יָדָךְ עִם חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי לֵהּ סָהִיד שְׁקָר:

רש"י◄ **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא** • כְּתַרְגּוּמוֹ לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר, אַזְהָרָה לַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וְלַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל־דִּין עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל־דִּין חֲבֵרוֹ. **אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע** • הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ תְּבִיעַת שֶׁקֶר, שֶׁהִבְטִיחֲהוּ לִהְיוֹת לוֹ עֵד חָמָס.

(ב) **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:**

ב לָא תְהֵי בָּתַר סַגִּיאִין לְאַבָּאָשָׁא וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלָּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ עַל דִּינָא בָּתַר סַגִּיאֵי שְׁלַם דִּינָא:

רש"י◄ **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת** • (סנהדרין ב) יֵשׁ בְּמִקְרָא זֶה מִדְּרָשֵׁי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵין לְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיֻשָּׁב בָּהֶן עַל אָפְנָיו. מִכָּאן דָּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַטִּין לְחוֹבָה בְּהַכְרָעַת דַּיָּן אֶחָד, וְסוֹף הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", שֶׁאִם יֵשׁ שְׁנַיִם בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין, הַטֵּה הַדִּין עַל פִּיהֶם לְחוֹבָה, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאֶמְצַע הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב", עַל רַב, שֶׁאֵין חוֹלְקִים עַל מֻפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין, לְפִיכָךְ מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַצַּד, לַקְּטַנִּים שֶׁבָּהֶן שׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת דַּעְתָּם, (סנהדרין מ) וּלְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת** • לְחַיֵּב מִיתָה בִּשְׁבִיל דַּיָּן אֶחָד, שֶׁיִּרְבּוּ הַמְחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין. **וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב** • לִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, וּלְפִי שֶׁהוּא חָסֵר יו"ד, דָּרְשׁוּ בּוֹ כֵּן. **אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת** • וְיֵשׁ רַבִּים שֶׁאַתָּה נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמַּכְרִיעִין בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר מִן הַמְזַכִּין, וּמִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי: 'אֲבָל הֱיֵה עִמָּהֶם לְטוֹבָה'! מִכָּאן אָמְרוּ: 'דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לְזִכּוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה'. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלָּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ', וְלָשׁוֹן הָעִבְרִי לְפִי הַתַּרְגּוּם כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ. **לֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת** • אִם יִשְׁאָלְךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט, לֹא תַעֲנֶה לִנְטוֹת לְצַד אֶחָד וּלְסַלֵּק עַצְמְךָ מִן הָרִיב, אֶלָּא הֱוֵי דָּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ, וְכָךְ פִּתְרוֹנוֹ. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת** • אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מַטִּין מִשְׁפָּט, לֹא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת וְגוֹ'** • וְאִם יִשְׁאָלְךָ הַנִּדּוֹן עַל אוֹתוֹ הַמִּשְׁפָּט, אַל תַּעֲנֶנּוּ עַל הָרִיב דָּבָר הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי אוֹתָן רַבִּים, לְהַטּוֹת אֶת הַמִּשְׁפָּט מֵאֲמִתּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר אֶת הַמִּשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר הוּא, וְקוֹלָר יְהֵא תָּלוּי בְּצַוַּאר הָרַבִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 112)

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (כג, ב) אִיתָא בַּאַחֲרוֹנִים, שֶׁכַּאֲשֶׁר בֵּית דִּין פּוֹסֵק עַל פִּי דַּעַת הָרֹב, נֶחְשָׁב הַדָּבָר כִּפְסַק הֲלָכָה שֶׁל בֵּית הַדִּין **כֻּלּוֹ**. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁבְּמִקְרֶה כָּזֶה יוֹדְעִים גַּם דַּיָּנֵי הַמִּעוּט שֶׁכָּךְ צְרִיכָה לְהִקָּבַע הַהֲלָכָה, וּמִכָּאן - שֶׁזֶּהוּ רְצוֹן ה'. לָכֵן הֵם חוֹזְרִים וּמְעַיְּנִים בַּהֲלָכָה זוֹ, עַד שֶׁמְּבִינִים וּמְקַבְּלִים אֶת דַּעַת הָרֹב; וּפְסַק הַדִּין מִתְיַחֵס אֵפוֹא גַּם אֲלֵיהֶם.

(ג) **וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ:**

ג וְעַל מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **לֹא תֶהְדַּר** • לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין, וְלוֹמַר: 'דַּל הוּא אֲזַכֶּנּוּ וַאֲכַבְּדֶנּוּ'.

(ד) **כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ:**

ד אֲרֵי תִּפְגַּע תּוֹרָא דְּסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵהּ דְּטָעֵי אָתָבָא תְּתִיבְנֵהּ לֵהּ:

(ה) **כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:**

ה אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְּסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מָה דִּבְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וּתְפָרֵק עִמֵּהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בַּדְּבָרִים הַמְכֹעָרִים. וְעַתָּה כְּשֶׁבָּא לְהַתְחִיל בְּאִסּוּר הַמַּאֲכָל פָּתַח וְאָמַר וַאֲנִשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי, שֶׁרָאוּי הוּא שֶׁיֹּאכַל הָאָדָם כָּל מַה שֶׁיִּחְיֶה בּוֹ, וְאֵין הָאִסּוּרִין בַּמַּאֲכָלִים רַק טָהֳרָה בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁתֹּאכַל דְּבָרִים נְקִיִּים שֶׁלֹּא יוֹלִידוּ עֲבִי וְגַסּוּת בַּנֶּפֶשׁ, עַל כֵּן אָמַר: וַאֲנִשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי, כְּלוֹמַר אֲנִי חָפֵץ שֶׁתִּהְיוּ אַנְשֵׁי קֹדֶשׁ בַּעֲבוּר שֶׁתִּהְיוּ רְאוּיִים לִי לְדָבְקָה בִּי שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ, לְפִיכָךְ לֹא תְגָאֲלוּ נַפְשׁוֹתֵיכֶם בַּאֲכִילַת הַדְּבָרִים הַמִּתְעָבִים, וְכָךְ אָמַר אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִּטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי (וַיִּקְרָא י"א, מ"ג-מ"ד). וְהִנֵּה הַשֶּׁרָצִים "מְשַׁקְּצִין" הַנֶּפֶשׁ, וְהַטְּרֵפָה אֵין בָּהּ שִׁקּוּץ, אֲבָל יֵשׁ בִּשְׁמִירָה מִמֶּנָּה "קְדֻשָּׁה".

רש"י◄ **כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ'** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דִּלְמָא', שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׁמּוּשֵׁי 'כִּי', וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ: שֶׁמָּא תִּרְאֶה חֲמוֹרוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ. **וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ** • בִּתְמִיהָה. **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** • עֲזִיבָה זוֹ לְשׁוֹן עֶזְרָה, וְכֵן (מלכים א יד) "עָצוּר וְעָזוּב", וְכֵן (נחמיה ג) "וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם עַד הַחוֹמָה", מִלְּאוּהָ עָפָר לַעֲזֹב וּלְסַיֵּעַ אֶת חֹזֶק הַחוֹמָה. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (דברים ז) "כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ'", שֶׁמָּא תֹּאמַר כֵּן, בִּתְמִיהָה: 'לֹא תִירָא מֵהֶם'. וּמִדְרָשׁוֹ, כָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי תִרְאֶה וְחָדַלְתָּ, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר. הָא כֵּיצַד? זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ, וְחָדַלְתָּ. אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְחָדַלְתָּ. **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ** • לְפָרֵק הַמַּשָּׂא, 'מִלְּמִשְׁקַל לֵיהּ' - מִלִּטֹּל מַשּׂאוֹי מִמֶּנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 130)

זָקֵן . . בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל (רש"י כג, ה) יְדוּעִים דִּבְרֵי הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, שֶׁחֲמוֹר רוֹמֵז לַגּוּף, וְאֵין לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ עַל יְדֵי תַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים, אֶלָּא יֵשׁ לְסַיְּעוֹ לוֹ, לְבָרְרוֹ וּלְזַכְּכוֹ – **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ**. אַךְ בִּשְׁנֵי מִקְרִים מֻתָּר לְהִתְעַנּוֹת: א. בְּדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה. ב. כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ (שו"ע אדמו"ר הַזָּקֵן הִלְכוֹת גּוּזְקֵי גּוּף וָנֶפֶשׁ). וְיֵשׁ לוֹמַר: **בְּהֵמַת נָכְרִי** – מִי שֶׁנִּכְשַׁל בַּעֲבֵרוֹת עַד שֶׁגּוּפוֹ נָפַל בִּקְלִפּוֹת, מֻתָּר לוֹ לָצוּם כְּדֵי לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה. **זָקֵן** – מִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה גְּבוֹהָה וְאֵין זֶה לְפִי כְּבוֹדוֹ לַעֲסֹק בְּזִכּוּךְ הַגּוּף, מֻתָּר לוֹ לָצוּם כְּדֵי לְהִתְעַלּוֹת לְדַרְגָּה נַעֲלֵית עוֹד יוֹתֵר.

◆ יום חמישי כ"ג שבט ◆

(ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ:

ו לָא תַצְלֵי דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **אֶבְיֹנְךָ** • לְשׁוֹן אוֹבֶה, שֶׁהוּא מְדֻלְדָּל וְתָאֵב לְכָל טוֹבָה (ב"מ לב).

(ז) מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:

ז מִפִּתְגָּמָא דְשִׁקְרָא תֶּהֱוֵי רָחִיק וְדִזְכֵּי וְדִי נְפַק (דְּכֵי) מִן דִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא:

רש"י◄ **וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג** • מִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת', שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנָקִי אַל תַּהֲרֹג", וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא נִצְטַדֵּק בְּבֵית דִּין, מִכָּל מָקוֹם נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְךָ לְזַכּוֹתוֹ. וּמִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה', שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג". וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁנִּצְטַדֵּק בְּבֵית דִּין. **כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע** • אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אַצְדִּיקֶנּוּ בְּדִינִי, אִם יָצָא מִיָּדְךָ זַכַּאי. יֵשׁ לִי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ.

(ח) וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:

ח וְשׁוֹחְדָא לָא תִקַּבֵּל אֲרֵי שׁוֹחְדָא מְעַוַּר חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין:

רש"י◄ **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח** • אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת, וְכָל שֶׁכֵּן כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, שֶׁהֲרֵי כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין נֶאֱמַר כְּבָר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט". **יְעַוֵּר פִּקְחִים** • (ב"מ קיא. מכילתא) אֲפִלּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שֹׁחַד, סוֹף שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדוֹ וְיִכְהֶה מְאוֹר עֵינָיו. **וִיסַלֵּף** • כְּתַרְגּוּמוֹ: וּמְקַלְקֵל. **דִּבְרֵי צַדִּיקִים** • דְּבָרִים הַמְצַדְּקִים, מִשְׁפְּטֵי אֱמֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין, יְשָׁרִים.

(ט) וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ט וְגִיּוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְגִיּוֹרָא אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְגֵר לֹא תִלְחָץ** • בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עַל הַגֵּר מִפְּנֵי שֶׁסִּוּרוֹ רַע (ב"מ נט). **אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר** • כַּמָּה קָשֶׁה לוֹ כְּשֶׁלּוֹחֲצִים אוֹתוֹ.

(י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:

י וְשִׁית שְׁנִין תִּזְרַע יָת אַרְעָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש"י◄ **וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ** • לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ: (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ".

(יא) **וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ:**

יא **וּשְׁבִיעֵתָא תַּשְׁמְטִנַּהּ וְתַרְטְשִׁנַּהּ וְיֵיכְלוּן מִסְכְּנֵי עַמָּךְ וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוּל חֵוַת בָּרָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ:**

רש"י◄ **תִּשְׁמְטֶנָּה** • מֵעֲבוֹדָה. **וּנְטַשְׁתָּהּ** • מֵאֲכִילָה אַחַר זְמַן הַבְּעוּר. דָּבָר אַחֵר: תִּשְׁמְטֶנָּה מֵעֲבוֹדָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן: חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. וּנְטַשְׁתָּהּ מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ. **וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה** • (מכילתא) לְהַקִּישׁ מַאֲכָל אֶבְיוֹן לְמַאֲכָל חַיָּה: מַה חַיָּה אוֹכֶלֶת בְּלֹא מַעֲשֵׂר, אַף אֶבְיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֵׂר. מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין מַעֲשֵׂר בַּשְּׁבִיעִית. **כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ** • וּתְחִלַּת הַמִּקְרָא מְדַבֵּר בִּשְׁדֵה הַלָּבָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ: "תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ". רמב"ן

(יב) **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר:**

יב **שִׁתָּא יוֹמִין תַּעְבֵּד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל דִּינוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָּךְ וְגִיּוֹרָא:**

רש"י◄ **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת** • (מכילתא) אַף בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא תֵּעָקֵר 'שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית' מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שַׁבָּת, לֹא תִּנָּהוֹג בָּהּ 'שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית'. **לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ** • תֵּן לוֹ נִיָּח, לְהַתִּיר שֶׁיְּהֵא תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל עֲשָׂבִים מִן הַקַּרְקַע. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יַחְבְּשֶׁנּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת? אָמַרְתָּ: אֵין זֶה נִיָּח, אֶלָּא צַעַר. **בֶּן־אֲמָתְךָ** • (מכילתא) בְּעֶבֶד הֶעָרֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **וְהַגֵּר** • זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. רמב"ן

(יג) **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ:**

יג **וּבְכֹל דִּי אֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְּרוּן וְשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא תִדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן:**

רש"י◄ **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ** • (מכילתא) לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לָאו. **לֹא תַזְכִּירוּ** • (ע"ז ג) שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: 'שְׁמֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית, אוֹ תַּעֲמֹד עִמִּי בְּיוֹם עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית'. דָּבָר אַחֵר: "וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ, וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ". לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁקוּלָה עֲבוֹדַת אֱלִילִים כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וְהַנִּזְהָר בָּהּ כְּשׁוֹמֵר אֶת כֻּלָּן. **לֹא יִשָּׁמַע** • מִן הַנָּכְרִי. **עַל פִּיךָ** • שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה שֻׁתָּפוּת עִם נָכְרִי, וְיִשָּׁבַע לְךָ בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלּוֹ. נִמְצֵאתָ שֶׁאַתָּה גּוֹרֵם שֶׁיִּזָּכֵר עַל יָדְךָ. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יא) **תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ. תִּשְׁמְטֶנָּה** מֵעֲבוֹדָה, וּנְטַשְׁתָּהּ מֵאֲכִילָה אַחַר זְמַן הַבְּעוּר. ד"א, תִּשְׁמְטֶנָּה מֵעֲבוֹדָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, וּנְטַשְׁתָּהּ מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי לֹא הֶזְהִרְנוּ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, אֲבָל הַמְקַשְׁקֵשׁ וְהַמְזַבֵּל, וַאֲפִלּוּ מְנַכֵּשׁ וְעוֹדֵר וְכוֹסֵחַ וְכָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת קַרְקַע, אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה. וְכָךְ הֶעֱלוּ בְּתִחְלַת מַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן בְּפֶרֶק מַשְׁקִין (ג׳.) דַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה אָסַר רַחֲמָנָא אֲבָל תּוֹלְדוֹת לֹא אָסַר רַחֲמָנָא וְכֻלְּהוּ מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוּא. וְכֵן הַבְּעוּר אֵינוֹ נִלְמָד מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה.

וְר"א אָמַר, תִּשְׁמְטֶנָּה, "שְׁמוֹט" כָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ. וּנְטַשְׁתָּהּ, שֶׁלֹּא תִּזְרַע אֶת אַרְצָךְ. וְאֵינוֹ כְּלוּם. אֲבָל הַכָּתוּב דָּבֵק בָּרִאשׁוֹן, אָמַר שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע "וְתָאֵסוֹף הַתְּבוּאָה", וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה שֶׁלֹּא תִּזְרַע אֶת אַרְצָךְ, וּנְטַשְׁתָּהּ שֶׁלֹּא תָּאֵסוֹף אֶת תְּבוּאָתָהּ, אֲבָל תַּעַזְבֶנָּה, וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמְּךָ וְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה "פְּרִי הָעֵץ וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם", וְכֵן וְנִטַּשׁ אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית (נַחְמָנִיָּה י׳, ל"ב.).

(יב) **לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ.** מִפְּנֵי שֶׁמִּלַּת לְמַעַן כְּמוֹ "בַּבְּעוּר" נִפְרַשׁ שֶׁיֹּאמַר שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֶׂיךָ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה "בַּבְּעוּר" שֶׁיָּנוּחַ בַּשְּׁבִיעִי בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר לִהְיוֹת כֻּלָּם עֵדִים בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, כְּטַעַם: אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֹפוּ (לְעֵיל ט"ז, כ"ג.), וְכֵן אָמַר שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ (לְעֵיל כ׳, ט׳.), כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם.

(יג) **וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ.**

פֵּרַשׁ רַשִׁ"י לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לָאו. וּלְפִי דְּבָרָיו יִצְטָרֵךְ הָרַב לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, שֶׁאִם לֹא כֵן הָיוּ לוֹקִין עַל כָּל עֲשֵׂה וַעֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, אֲבָל בְּזֶה הָלַאוּ שֶׁיִּכְלֹל דְּבָרִים רַבִּים וְלֹא יַזְכִּיר שֵׁם הָעֲבֵרָה כְּלָל הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין לוֹקִין בּוֹ. אֲבָל כְּבָר אָמְרוּ (עֲרוּבִין צ"ו.) : הַשְּׁמֵר דַּעֲשֵׂה עֲשֵׂה, וְאִם כֵּן לֹא הוֹסִיף בְּכָאן אֶלָּא עֲשֵׂה. וּבִמְכִילְתָּא (כָּאן) נֶחְלְקוּ בְּמִקְרָא זֶה וּדְרָשׁוּהוּ בְּפָנִים רַבִּים. **וְעַל** דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט טַעֲמוֹ בְּכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם מֵאֱלֹהִים אֲחֵרִים תִּשָּׁמֵרוּ, כִּי הַכָּתוּב נִקְשַׁר בְּסוֹפוֹ, יֹאמַר, מִכָּל הָאַזְהָרוֹת הָרַבּוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם מֵאֱלֹהִים אֲחֵרִים תִּשָּׁמֵרוּ מְאֹד שֶׁלֹּא תַּעַבְדוּם וְלֹא תִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם, וְתַחֲרִימוּ הַזּוֹבֵחַ לָהֶם, וְלֹא תַעֲשׂוּ פֶּסֶל וְכָל תְּמוּנָה, וְעוֹד תִּשָּׁמְרוּ שֶׁלֹּא תַזְכִּירוּ שֵׁם אֱלֹהוּתָם, לְהַזְכִּיר "כְּמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב", "מִלְּכֹם אֱלֹהֵי בְּנֵי עַמּוֹן" (מְלָכִים־א׳ י״א, ל״ג.), "אַשִׁימָא אֱלֹהֵי חֲמָת" (ע"פ מְלָכִים־ב׳ י״ז, ל׳.), לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ שְׁמָם אֲפִלּוּ בְּלֹא זֵכֶר אֱלֹהוּת, לְהַזְכִּיר מִלְּכוֹם וַאֲשִׁימָא כְּלָל, אֲבָל תִּכְבְּנָה אוֹתָם לְגְנַאי, "שִׁקֻּץ מוֹאָב" (מְלָכִים־א׳ י״א, ז׳.), "תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן" (מְלָכִים־ב׳ כ״ג, י״ג.). אוֹ לֹא יִשָּׁמַע בְּפִי עוֹבְדָיו "עַל דְּבָרְךָ", כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין ס"ג:) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה שֻׁתָּפוּת עִם הַגּוֹי וְיִשָּׁבַע לוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ.

וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה לֹא תַזְכִּירוּ יוֹצֵא, שֶׁלֹּא תַזְכִּיר אוֹתוֹ לְעוֹבְדָיו לֵאמֹר "בֵּאלֹהֶיךָ", עֲשֵׂה עִמִּי חֶסֶד, וְלֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ זֵכֶר שְׁמוֹ כְּלָל. וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם לֹא תַזְכִּירוּ וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ וְלֹא תַעַבְדוּם (יְהוֹשֻׁעַ כ״ג, ז׳.). הוֹסִיף שָׁם לְבָאֵר כִּי הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא יַזְכִּיר אוֹ יַשְׁבִּיעַ שׁוּם אָדָם בֵּאלֹהֵי הַנֵּכָר.

(יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃

יד תְּלַת זִמְנִין תֵּחוֹג קֳדָמַי בְּשַׁתָּא׃

רש"י◄ **רְגָלִים** • פְּעָמִים, וְכֵן (במדבר כב) "כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים".

(טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃

טו יָת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִּירָא כְּמָא דְּפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי בֵּהּ נְפַקְתָּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יִתְחַזּוּן קֳדָמַי רֵיקָנוּן׃

רש"י◄ **חֹדֶשׁ הָאָבִיב** • שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְמַלֵּאת בּוֹ בְּאִבֶּיהָ. **אָבִיב** • לְשׁוֹן אָב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן לְבַשֵּׁל פֵּרוֹת. **וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם** • כְּשֶׁתָּבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי בָּרְגָלִים, הָבִיאוּ לִי עוֹלוֹת (חגיגה ז).

(טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃

טז וְחַגָּא דַּחֲצָדָא בִּכּוּרֵי עוֹבָדָךְ דִּי תִּזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִּכְנָשָׁא בְּמִפְּקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יָת עוֹבָדָיךְ מִן חַקְלָא׃

רש"י◄ **וְחַג הַקָּצִיר** • הוּא חַג שָׁבוּעוֹת. **בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ** • שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאַת בִּכּוּרִים, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִין בַּעֲצֶרֶת, הָיוּ מַתִּירִין הֶחָדָשׁ לִמְנָחוֹת וּלְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כח) "וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וְגוֹ'". **וְחַג הָאָסִף** • הוּא חַג הַסֻּכּוֹת. **בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ** • שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת, וּבָחָג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. רמב"ן

(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃

יז תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחַזּוּן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ׃

רש"י◄ **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְגוֹ'** • לְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בַּשְּׁבִיעִית, הֵצְרַךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְעַקְּרוּ שָׁלֹשׁ רְגָלִים מִמְּקוֹמָן (מכילתא). **כָּל־זְכוּרְךָ** • הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ.

(יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃

יח לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא׃

רש"י◄ **לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ וְגוֹ'** • לֹא תִּשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח בְּי"ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ (מכילתא. פסחים סג). **וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי וְגוֹ'** • חוּץ לַמִּזְבֵּחַ. **עַד־בֹּקֶר** • יָכוֹל אַף עַל הַמַּעֲרָכָה יִפָּסֵל בְּלִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא ז) "עַל מוֹקְדָה, עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה". **וְלֹא־יָלִין** • אֵין לִינָה אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־בֹּקֶר", אֲבָל כָּל הַלַּיְלָה יָכוֹל לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָרִצְפָּה לַמִּזְבֵּחַ. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טז) **וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ.** לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה יַזְכִּירֵם הַכָּתוּב בְּשֵׁם הַיְדִיעָה, כִּי לֹא צִוָּה בָּהֶם וְלֹא הִזְכִּירָם עַד עַתָּה, וְרָאוּי הוּא שֶׁיֹּאמַר וְעָשִׂיתָ חַג קָצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ, כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים ט"ז, י'). וְאוּלַי בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר: שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה (פָּסוּק י"ד), וּפֵרַשׁ: אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב (פָּסוּק ט"ו.), שֶׁתִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת חַג בִּתְחִלַּת הָאָבִיב, חָזַר וְאָמַר וְהָאַחֵר תִּשְׁמֹר שֶׁיִּהְיֶה חַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ, וְהַשְּׁלִישִׁי תִּשְׁמֹר שֶׁיִּהְיֶה חַג הָאָסִיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה. **וְהִנֵּה** כֻּלָּם בְּאָסְפוֹ כָּל מַעֲשָׂיו מִן הַשָּׂדֶה לָתֵת בָּהֶם הוֹדָאָה לֵאלֹהִים, שֶׁהוּא שׁוֹמֵר חֻקּוֹת שָׁמַיִם וּמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ לְהַשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוּב. וְזֶה טַעַם אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ה', שֶׁהוּא הָאָדוֹן הַמְפַרְנֵס עֲבָדָיו, וּבְנָטְלָם פְּרָס מִלְּפָנָיו יָבוֹאוּ אֵלָיו "לִרְאוֹת" מַה יְצַוֵּם. וְהִנֵּה אֶל פְּנֵי כְּמוֹ לִפְנֵי. **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יִהְיֶה מִן פָּנִים, וּכְבָר רָמַזְתִּי לְךָ פֵּרוּשׁ הַפָּנִים בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לְעֵיל כ', ג'.), וְלָכֵן אָמַר: הָאָדֹן ה', כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּפַּעַם הַשֵּׁנִית הָאָדוֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (לְהַלָּן ל"ד, כ"ג.), וְכֵן הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ (יְהוֹשֻׁעַ ג', י"א.), מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אֶרֶץ (תְּהִלִּים קי"ד, ז'. שָׁם צ"ז, ה'.).

(יח) **לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי.** "לֹא תִשְׁחַט" אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן "עַד שֶׁתְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ". לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְלֹא תָּבִין מִמֶּנּוּ שֶׁיִּרְצֶה קֹדֶם זְמַן הַשְּׁחִיטָה, כְּמוֹ שֶׁהֻזְכַּר זֶה בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן בְּפִסְחִים (ה'.) זְמַן שְׁחִיטָה אָמַר רַחֲמָנָא, שֶׁאֵין זֶה עִקַּר מִדְרַשׁ הַכָּתוּב כְּפִי פֶּסֶק הַהֲלָכָה שָׁם, כִּי בְּעוּר חָמֵץ בְּעֶרֶב פֶּסַח אֵין בּוֹ לָאו מִן הַתּוֹרָה (לְעֵיל י"ב, ט"ו.), וְלֹא אֲפִלּוּ לָאוֹכֵל אוֹתוֹ. אֲבָל לְפִי הָעִנְיָן שֶׁהוּא כַּהֲלָכָה הוּא אַזְהָרָה "לִשׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ". וְעִנְיָנוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא חָמֵץ לְאֶחָד מִבְּנֵי הַחֲבוּרָה הַנִּמְנִין עַל הַפֶּסַח בִּשְׁעַת הַשְּׁחִיטָה.

(יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ:

יט רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתִי לְבֵית מִקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב:

רש"י ◄ **רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ •** אַף הַשְּׁבִיעִית חַיֶּבֶת בְּבִכּוּרִים, לְכָךְ נֶאֱמַר אַף כָּאן: "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ". כֵּיצַד? אָדָם נִכְנַס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי לְסִימָן וּמַקְדִּישָׁהּ, וְאֵין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשְּׁבִעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בַּמִּקְרָא: (דברים ח) "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגוֹ'". **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי •** אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בִּכְלַל גְּדִי, שֶׁאֵין גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן וָלָד רַךְ, מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב: "גְּדִי" וְהֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַחֲרָיו: "עִזִּים", כְּגוֹן: (בראשית לח) "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים", "אֶת גְּדִי הָעִזִּים", (שם כז) "שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים". לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "גְּדִי" סְתָם, אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּמַשְׁמָע. וּבְג' מְקוֹמוֹת נִכְתַּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לְאִסּוּר אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר הֲנָאָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל

(פסחים כז. חולין קטו) ◆

◆ יום שישי כ"ד שבט ◆

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָّרֶךְ
וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי:

כ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאָעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דְּאַתְקֵנִית:

רש"י ◄ **הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ •** כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא, וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לָהֶם: (לקמן לג) "כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ". **אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי •** אֲשֶׁר זִמַּנְתִּי לְתֵת לָכֶם, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: "אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי", כְּבָר מְקוֹמִי נָכָר כְּנֶגְדּוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה. **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְכָךְ כָּתַב רַשִּׁ"י בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (לְהַלָּן ל"ד, כ"ה.). וְרָאוּי לַמִּקְרָא שֶׁיֹּאמַר לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ זִבְחִי, כִּי הַדָּם אֵינֶנּוּ נִזְבָּח, אֲבָל עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (מְכִילְתָא כָּאן) הוּא לְרַבּוֹת אֶת הַזְּרִיקָה, שֶׁלֹּא יִזְרֹק עַל חָמֵץ, יֹאמַר לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ, וְלֹא דַּם זִבְחִי, כְּלוֹמַר וְלֹא דַּם זִבְחִי יִהְיֶה עַל הֶחָמֵץ, וּמִקְרָא קָצָר הוּא.

(כ־כג) **הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ.** כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ (לְהַלָּן ל"ג, ג'.). כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא, הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו כִּי שְׁמִי מְשֻׁתָּף בְּקִרְבּוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (סַנְהֶדְרִין ל"ח:) זֶה מְטַטְרוֹן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, מְטַטְרוֹן בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּי. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וּבְאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (ל"ב, ז'.) רָאִיתִי גַּם כֵּן יֵשׁ מִי שֶׁדּוֹרֵשׁ כָּךְ שֶׁזֶּה עַל דְּבַר הָעֵגֶל. וְיֵשׁ לִשְׁאֹל שֶׁהֲרֵי הַגְּזֵרָה הַהִיא לֹא נִתְקַיְּמָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ: וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ (לְהַלָּן ל"ג, ב־ג'.), וּמֹשֶׁה בִּקֵּשׁ עָלֶיהָ רַחֲמִים וְאָמַר: אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה, וּבַמֶּה יִוָּדַע אֶפוֹא כִּי מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ (שָׁם פְּסוּקִים ט"ו־ט"ז.), וְנִתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה (שָׁם פָּסוּק י"ז.). וְכָךְ אָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין ל"ח:) דַּאֲפִלּוּ בְּפַרְנַסְקָא לֹא קַבִּילְנִיהּ, דִּכְתִיב: אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה. וְהַתְּשׁוּבָה לְפִי הַדַּעַת הַזֹּאת, כִּי הַגְּזֵרָה הַהִיא לֹא נִתְקַיְּמָה עִם מֹשֶׁה בְּיָמָיו, הוּא מַה שֶּׁאָמַר וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ (לְהַלָּן ל"ג, ט"ז.), וְאָמַר כִּי מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֲדָעֲךָ בְּשֵׁם (שָׁם פָּסוּק י"ז.), וְעוֹד אָמַר: וְרָאָה כָל הָעָם אֲשֶׁר אַתָּה בְקִרְבּוֹ (לְהַלָּן ל"ד, י'.), אֲבָל לְאַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שָׁלַח לָהֶם מַלְאָךְ, וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְיָדוֹ וַיֹּאמַר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵנוּ, וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָאתִי (יְהוֹשֻׁעַ ה', י"ג־י"ד.). וְשָׁם תִּרְאֶה שֶׁשָּׁאֲלוֹ יְהוֹשֻׁעַ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ (שָׁם פָּסוּק י"ד.), וְלֹא צִוָּה דָּבָר שֶׁנִּגְלָה אֵלָיו בְּעֲבוּרוֹ, אֶלָּא שֶׁאָמַר לוֹ שֹׁל נַעֲלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ (שָׁם פָּסוּק ט"ו.), וְלֹא בֵּרַר לָמָּה בָּא. אֲבָל הָיְתָה הַמַּרְאֶה לְהוֹדִיעַ אוֹתוֹ כִּי מֵעַתָּה יִהְיֶה מַלְאָךְ שָׁלוּחַ לִפְנֵיהֶם לְצָבָא בְּבֹאָם בְּמִלְחָמָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר עַתָּה בָאתִי (שָׁם פָּסוּק י"ד.). וְכָךְ אָמְרוּ בְּתַנְחוּמָא (י"ח.) אֲנִי הוּא שֶׁבָּאתִי בִּימֵי מֹשֶׁה רַבְּךָ וְדָחָה אוֹתִי וְלֹא רָצָה שֶׁאֵלֵךְ עִמּוֹ. וּמְפֹרָשׁ אָמְרוּ (שמו"ר ל"ב, ד'.) בְּטֵל שֶׁלֹּא יִמְסְרוּ לָהֶם שַׂר כָּל יְמֵי מֹשֶׁה, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת מֹשֶׁה חָזַר אוֹתוֹ הַשַּׂר לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכֵּן יְהוֹשֻׁעַ רוֹאֶה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיֹּאמַר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָאתִי, לְכָךְ נֶאֱמַר הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ (עכ"ל).

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, הַמַּלְאָךְ הַזֶּה שֶׁהֻבְטְחוּ בּוֹ בְּכָאן הוּא הַמַّלְאָךְ הַגֹּאֵל (בְּרֵאשִׁית מ"ח, ט"ז.) אֲשֶׁר הַשֵּׁם הַגָּדוֹל בְּקִרְבּוֹ, כִּי בְּיָה ה' צוּר עוֹלָמִים (יְשַׁעְיָה כ"ו, ד'.), וְהוּא שֶׁאָמַר אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל (בְּרֵאשִׁית ל"א, י"ג.), כִּי דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לִשְׁכֹּן בְּבֵיתוֹ, וְיִקְרָאֶנּוּ הַכָּתוּב מַלְאָךְ בַּעֲבוּר הֱיוֹת כָּל הַנְהָגַת הָעוֹלָם הַזֶּה בַּמִּדָּה הַהִיא. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין ל"ח:) כִּי הוּא שֵׁם לְמוֹרֵה הַדֶּרֶךְ. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי זֶה בְּסִדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה (לְעֵיל י"ב, י"ב.). וְזֶה טַעַם לִשְׁמָרְךָ בַּדָّרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי, הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּדִכְתִיב: מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (לְעֵיל ט"ו, י"ז.), וְהַטַּעַם אֲשֶׁר הֲכִינוֹתִי לִי, לִהְיוֹת בֵּית קָדְשִׁי וְתִפְאַרְתִּי (ע"פ יְשַׁעְיָה ס"ד, י'.) כִּי שָׁם הַכִּסֵּא שָׁלֵם. וְעוֹד אַזְכִּיר (לְהַלָּן כ"ד, א'.) כַּנָּתָם בִּשְׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, וְהִנֵּה קוֹלוֹ הוּא קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים, וְהַמְּצֻוָּה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ מִפִּי הַנְּבִיאִים, אוֹ הַטַּעַם שֶׁלֹּא יַקְצִצוּ בַּנְּטִיעוֹת (חֲגִיגָה י"ד:) וַיַּעַזְבוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּעִנְיָן שֶׁדָּרְשׁוּ (פִּתְיְחָתָא אֵיכָה רַבָּתִי ב'.) וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִאֲצוּ (יְשַׁעְיָה ה', כ"ד.) זוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְהִנֵּה פֵּרוּשׁוֹ וּשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ, לִדְבָרַי, וְכֵן אָמַר כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר (פָּסוּק כ"ב.). וְאֶנְקְלוּס רָמַז זֶה, שֶׁתִּרְגֵּם: "אֲרֵי בִּשְׁמִי מֵימְרֵיהּ", כִּי בּוֹ יְדַבֵּר.

וְאָמַר וְאָיַבְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ (פָּסוּק כ"ב.), שֶׁגַּם בְּמִדַּת הָרַחֲמִים אֶהְיֶה לָהֶם אוֹיֵב, וְצַרְתִּי אֶת צֹרְרֶיךָ עַל יָדוֹ בְּמִדַּת הַדִּין. וְלָכֵן פֵּרַשׁ: כִּי יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֱבִיאֲךָ אֶל הָאֱמֹרִי וּגוֹ' וְהַכְּנַעֲנִי וְהִכְחַדְתִּיו, בַּהֲבִיאוֹ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם, לְהוֹדִיעַ כִּי הוּא "הַמַּכְחִיד" אוֹתָם. וְהִזְכִּירָם

(כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃

כא אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ לָא תְּסָרֵב לְקִבְלֵהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִּשְׁמִי מֵימְרֵהּ׃

רס"י◄ **אַל־תַּמֵּר בּוֹ** • לְשׁוֹן הַמְרָאָה, כְּמוֹ: (יהושע א) "אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". **כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם** • אֵינוֹ מְלַמֵּד בְּכָךְ, שֶׁהוּא מִן הַכַּת שֶׁאֵינָן חוֹטְאִין. וְעוֹד, שֶׁהוּא שָׁלִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא שְׁלִיחוּתוֹ. **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ** • מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא: "הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו", כִּי שְׁמִי מְשֻׁתָּף בּוֹ, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: זֶה מטטרו"ן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ: מטטרו"ן בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּי.

(כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ׃

כב אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דְּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סְנָאָךְ וְאָעִיק לְדִמְעִיקִין לָךְ׃

רס"י◄ **וְצַרְתִּי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאָעִיק.

(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃

כג אֲרֵי יְהַךְ מַלְאָכִי קֳדָמָךְ וְיָעֵלְנָךְ לְוָת אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וַאֲשֵׁצְנוּן׃

(כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃

כד לָא תִּסְגּוּד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִּפְלְחִנּוּן וְלָא תַעְבֵּד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַּגָּרָא תְּפַגְּרִנּוּן וְתַבָּרָא תְּתַבַּר קָמָתְהוֹן׃

רס"י◄ **הָרֵס תְּהָרְסֵם** • לְאוֹתָם אֱלֹהוּת. **מַצֵּבֹתֵיהֶם** • אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 95)

אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם (רש"י כג, כד) רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ תֵּבַת 'מַצֵּבָה' לֹא כְּמַשְׁמָעָהּ הָרְגִילָה: אֶבֶן שֶׁמְּנַסְּכִין אוֹ מַקְרִיבִין עָלֶיהָ לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: עַל "הָרֵס תְּהָרְסֵם" פֵּרֵשׁ "לְאוֹתָם **אֱלֹקוּת**", הַיְינוּ שֶׁהַכַּוָּנָה לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ; וּמוּבָן שֶׁגַּם "וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם" קָאֵי בָּעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ - אֶבֶן שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לָהּ. **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בִּלְשׁוֹן יָחִיד, כִּי כֻּלָּם כְּאִישׁ אֶחָד יַכְחִידֵם. וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר הַמַּלְאָךְ הַזֶּה שׁוֹכֵן בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל לֹא יֹאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ (לְהַלָּן ל"ג, ג'.), כִּי שְׁמוֹ בְּקִרְבּוֹ, וְהוּא בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל, אֲבָל כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל רָצָה לְסַלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִתּוֹכָם וְשֶׁיִּהְיֶה מַלְאָךְ מִשְׁלוּחָיו הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם, וּבִקֵּשׁ מֹשֶׁה רַחֲמִים וְחָזַר וְשִׁכֵּן שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם (שמו"ר ל"ב, ח'.), וְשָׁם אֲפָרֵשׁ הַפְּסוּקִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם.

וְגַם שָׁם בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (שָׁם ל"ב, ט'.) רָמְזוּ לָזֶה. אָמְרוּ הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הָאָבוֹת יִשְׁמֹר אֶת הַבָּנִים, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם כְּשֶׁבֵּרֵךְ אֶת יִצְחָק אָמַר הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ (בְּרֵאשִׁית כ"ד, ז'.), בְּיַעֲקֹב הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי (שָׁם מ"ח, ט"ז.), אָמַר לָהֶם הוּא גְּאָלַנִי מִיַּד עֵשָׂו, הוּא הִצִּילַנִי מִיַּד לָבָן, הוּא זָנַנִי וּפִרְנְסַנִי בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַף עַכְשָׁיו מִי שֶׁשָּׁמַר אֶת הָאָבוֹת יִשְׁמֹר אֶת הַבָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (שמו"ר ל"ב, ד'.) בְּפִרּוּשׁ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל הִזָּהֲרוּ בְּשָׁלִיחַ שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר בִּשְׁלִיחוּתוֹ, מִדַּת הַדִּין הוּא אַל תַּמֵּר בּוֹ וְכוּ'. וּמִכָּל מָקוֹם לְדִבְרֵי הַכֹּל הַמִּדְרָשׁ שֶׁהִזְכַּרְתִּי אֱמֶת הוּא שֶׁכָּל יְמֵי מֹשֶׁה לֹא הָיָה מַלְאָךְ שַׂר צָבָא הוֹלֵךְ עִמָּהֶם, כִּי מֹשֶׁה הָיָה מְמַלֵּא מְקוֹמוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל (לְעֵיל י"ז, י"א.), וּבִימֵי יְהוֹשֻׁעַ הֵצִרְךָ לוֹ שֶׁיְּבֹא אֵלָיו מַלְאָךְ שַׂר צְבָא ה' לִלְחֹם מִלְחֲמוֹתָם, וְהוּא גַּבְרִיאֵל הַנִּלְחָם לָהֶם, וְזֶהוּ שֶׁרָאָה אוֹתוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ (יְהוֹשֻׁעַ ה', י"ג.), כִּי בָא לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכְחוֹת בַּלְּאֻמִּים.

כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ. יֹאמַר, אַל תַּמֵּר בּוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם אִם תַּמֵּר בִּדְבָרוֹ, כִּי הַמֵּמֵר בּוֹ מֵמֵר בִּשְׁמִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, וְרָאוּי לְהַכְחִידוֹ בְּמִדַּת הַדִּין. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ מְחֻבָּר לְמַעְלָה, וּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, וְקוֹלוֹ הוּא קוֹל אֵל עֶלְיוֹן.

(כד) **לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם.** הַתּוֹרָה תַּזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּקְרָאוֹת מְיֻתָּרִין בָּהּ אֵין לְהַקְפִּיד בְּכָךְ, שֶׁמִּפְּנֵי חֹמֶר שֶׁבָּהּ, שֶׁכָּל הַמּוֹדֶה בָּהּ כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ (סִפְרֵי רְאֵה נ"ד.), תַּזְהִיר וְתַחֲזֹר וְתַזְהִיר, כְּאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ זְכוֹר תָּמִיד וְלֹא תִּשְׁכַּח הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁצִּוִּיתִיךָ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ. וְיִתָּכֵן שֶׁתַּזְהִיר בַּעֲשֵׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לוֹ עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא יַעַבְדֶנָּה, וְעַכְשָׁיו הִזְהִיר שֶׁיִּמְצְאוּ אוֹתָהּ עֲשׂוּיָה וְנֶעֱבֶדֶת לַגּוֹיִם שֶׁבָּאָרֶץ "שֶׁלֹּא יַעַבְדוּ אוֹתָהּ" כְּלָל, אֲבָל "יַעַקֹר" אוֹתָהּ מִן הָאָרֶץ. **וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם.** יִתָּכֵן שֶׁהִיא אַזְהָרָה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים (שַׁבָּת ס"ז.), כְּמוֹ שֶׁהִזְהִיר בְּמָקוֹם אַחֵר וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ (וַיִּקְרָא י"ח, ג'.), וְאָמְרוּ (בְּסִפְרָא שָׁם) אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים. וְהַנִּרְאֶה יוֹתֵר כִּי יַזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא יַעֲבֹד אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ אֲפִלּוּ בַּעֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (סַנְהֶדְרִין ס"א:) בַּפָּסוּק אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי (דְּבָרִים י"ב, ל'.). וְהַטַּעַם, כִּי אָמַר לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם, וַעֲבוֹדָה הִיא הַכָּבוֹד אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעֶבֶד לַאֲדוֹנָיו, וְחָזַר וְאָמַר כִּי אֲפִלּוּ עִנְיָן שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדָה אֶלָּא בְּזָיוֹן, כְּגוֹן פְּעוֹר, שֶׁפּוֹעֵר עַצְמוֹ לַפְּעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לַמַּרְקוּלִיס, אִם נָהֲגוּ בָּהּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם כֵּן "לֹא תַעֲשֶׂנּוּ" אַתָּה לָהֶם כְּלָל. וְאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין ס"ד.) : אַף עַל גַּב דְּקָא מְכַוֵּן לְבִזּוּיָהּ לַפְּעוֹר, וְאַף עַל גַּב דְּקָא מְכַוֵּן לְמַרְגְּמֵיהּ בְּמַרְקוּלִיס.

(כה) **וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ:** רמב"ן

כה וְתִפְּלַחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ:

◆ שבת קודש כ"ה שבט ◆

(כו) **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא:**

כו לָא תְהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָיךְ אַשְׁלִים:

רש"י◄ **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה** • אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי. **מְשַׁכֵּלָה** • מַפֶּלֶת נְפָלִים, אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת בָּנֶיהָ קְרוּיָה מְשַׁכֵּלָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ' 128)

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מְגַבֶּלֶת בְּרָכָה זוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וְלֹא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה רְצוֹן ה'. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"בְּאַרְצֶךָ" בָּאָה לְהַגְבִּיר וּלְהַגְדִּיל אֶת הַבְּרָכָה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה', אֶלָּא שֶׁבְּרָכָה זוֹ תִּתְפַּשֵּׁט וְתִשָּׁרֶה גַּם עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ; בְּכָל הָאָרֶץ לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחוּץ לָאָרֶץ – יִתְבָּרַךְ רַק מִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה').

(כז) **אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף:**

כז יָת אֵימְתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְפַּר (נ"א וְאֶשַׁגֵּשׁ) יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְּרֵי קְדָל:

רש"י◄ **וְהַמֹּתִי** • כְּמוֹ וְהָמַמְתִּי, וְתַרְגּוּמוֹ: וְאֶשַׁגֵּשׁ, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ בְּכֶפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה, כְּשֶׁתַּהֲפֹךְ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פָּעַלְתִּי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹטֵל אוֹת הַכְּפוּלָה וּמַדְגִּישׁ אֶת הָאוֹת וְנוֹקְדוֹ בְּמְלֹאפוֹ"ם, כְּגוֹן: "וְהַמֹּתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה כח) "וְהָמַם גַּלְגַּל עֶגְלָתוֹ". "וְסַבּוֹתִי", מִגִּזְרַת (שמואל א ז) "וְסָבַב בֵּית אֵל".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה־כח) **וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְגוֹ'.** כַּוָּנַת הַכָּתוּב הַזֶּה בַּעֲבוּר שֶׁרֹב עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים (מְנָחוֹת ק"י:), וְאֵין כַּוָּנָתָם בַּעֲבוֹדָה זָרָה, רַק יַחְשְׁבוּ כִּי בַּעֲבוֹדוֹת הָהֵם תִּהְיֶה לָהֶם הַצְלָחָה. כְּגוֹן שֶׁיַּעַבְדוּ הַשֶּׁמֶשׁ בַּעֲבוּר שֶׁמָּצְאוּ לוֹ מָמְשֶׁלֶת בַּתְּבוּאוֹת, וְהַיָּרֵחַ בַּמַּעֲיָנוֹת וּבְכָל הַתְּהוֹמוֹת, וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶם בְּכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁיַּחְשְׁבוּ כִּי תִּהְיֶה לָהֶם תּוֹסֶפֶת טוֹבָה בַּעֲבוֹדַת הַמַּלְאָכִים, בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מְכַבְּדִים מְשָׁרְתֵי הָאֵל הַגָּדוֹל. וְעַל כֵּן יֹאמַר הַכָּתוּב הַזֶּה כִּי בַּעֲבוֹדַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּלְבַד תִּהְיֶה לָהֶם הַהַצְלָחָה וְהַשְּׁמִירָה, "וַעֲקִירַת עֲבוֹדָה זָרָה" לֹא תַּזִּיק אֲבָל תּוֹסִיף לָכֶם טוֹבָה וּבְרָכָה, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "יְבָרֵךְ לַחְמְךָ", וְהוּא כְּלָל לְכָל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֹאכַל, וִיבָרֵךְ "מֵימֶיךָ" שֶׁהוּא אָב לְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה, וְהַבְּרָכָה הִיא תּוֹסֶפֶת בָּהֶן, שֶׁיִּהְיֶה מֵהֶן לְךָ לָרֹב מְאֹד, וְאָמַר וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, כְּלוֹמַר "שֶׁאָסִיר בָּהֶם מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ", שֶׁיִּהְיוּ הַמַּאֲכָלִים וְהַמַּשְׁקִים טוֹבִים וּבְרִיאִים לֹא יוֹלִידוּ מַחֲלָה אֲבָל יֵרָפְאוּ מִמֶּנָּה.

וְאָמַר עוֹד (בְּפָסוּק כ"ו.) שֶׁלֹּא תִהְיֶה בָּהֶם אִשָּׁה מְשַׁכֵּלָה בְּרֶחֶם מַשְׁכִּיל, וְלֹא עֲקָרָה בְּרֶחֶם וְשָׁדַיִם צוֹמְקִים, כִּי בִּהְיוֹת הַמַּאֲכָלִים וְהַמַּשְׁקִים וְהָאֲוִיר מְבֹרָכִים יִהְיוּ הַגּוּפִים בְּרִיאִים, וְאֵיבְרֵי הַזֶּרַע נְכוֹנִים לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶם כָּהֹגֶן. וְהִזְכִּיר הַנְּקֵבוֹת, כִּי בָּהֶן יִמָּצֵא הַשְּׁכוֹל וְהָעִקּוּר יוֹתֵר מִן הַזְּכָרִים. וְיַתְּכֵן שֶׁיִּהְיוּ הַזְּכָרִים בִּכְלַל וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ, כִּי הָעִקּוּר מַחֲלָה בְּגוּפִים, וְעִם הָאֲנָשִׁים יְדַבֵּר מִן הַסְּתָם, וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר הַנָּשִׁים כְּמוֹ שֶׁאָמַר לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה (דְּבָרִים ז', י"ד.). וְטַעַם בְּאַרְצֶךָ לְהַכְנִיס גַּם הַבְּהֵמוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר שָׁם וּבִבְהֶמְתֶּךָ.

וְאָמַר אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא, שֶׁלֹּא יָמוּת בְּמִלְחָמָה אוֹ בְּמַגֵּפָה בְּשִׁנּוּי הָאֲוִיר רַק בִּזְקֻנָה שֶׁיִּמָּלֵא יָמִים כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר הֵם חַיֵּי הָאָדָם בְּדוֹרוֹתָיו, כְּגוֹן שִׁבְעִים וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה כְּדוֹר דָּוִד הַמֶּלֶךְ (תְּהִלִּים צ', י'.). וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי (בְּרֵאשִׁית י"ז, א'. וּלְעֵיל ו', א'.) כִּי כָּל אֵלֶּה נִסִּים שֶׁיַּעֲשֶׂה הַשֵּׁם בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ מוֹפְתִים בַּעֲבוּר עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ.

וְאָמַר (בְּפָסוּק כ"ז.) כִּי כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה עִמָּהֶם אוֹת לְטוֹבָה כֵּן יַעֲשֶׂה בְּשׂוֹנְאֵיהֶם לְרָעָה, שֶׁיִּתֵּן לָהֶם "לֵב רַגָּז וּמִחֲדָרִים אֵימָה", וְעוֹד "יְשַׁלַּח בָּהֶם אֶת הַצִּרְעָה" (פָּסוּק כ"ח.), וְהוּא מִין יָדוּעַ כְּגוֹן הַדְּבוֹרָה, וּמְזַכִּירִין אוֹתָהּ חֲכָמִים תָּדִיר דְּבַשׁ דְּבוֹרִין דְּבַשׁ צִרְעִין (מַכְשִׁירִין ו', ד'. בְּכוֹרוֹת ז':). וְהָעִנְיָן, כִּי יִשְׁלַח הַמַּכָּה הַזּוֹ בַּאֲוִיר אַרְצָם כְּמוֹ הָאַרְבֶּה שֶׁשָּׁלַח בְּמִצְרַיִם, וְהַיֶּלֶק הֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילוֹ הַגָּדוֹל שֶׁבָּא בִּימֵי יוֹאֵל (יוֹאֵל ב', כ"ה.).

וְטַעַם וְגֵרַשָּׁה, כִּי הוּא סִבָּה בָּהֶם לְהִתְגָּרֵשׁ מִן הָאָרֶץ כִּי תְּכַסֶּה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְתֶחֱשַׁךְ, וְלֹא יוּכְלוּ לָבוֹא בְּמִלְחָמָה, וְעוֹד, כִּי תֹּאכַל כָּל יְגִיעָם בַּשָּׂדֶה, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר בַּקְּלָלוֹת זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה וְגוֹ' (דְּבָרִים כ"ח, ל"ח.), כָּל עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל (שָׁם כ"ח, מ"ב.), כֵּן אָמַר בְּכָאן שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּשׂוֹנְאֵינוּ. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי, דֶּרֶךְ קְצָרָה, וְהַכַּוָּנָה בְּכָל הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה (פָּסוּק כ"ג.).

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה לֹא יָצְאוּ רֻבָּם בְּמִלְחָמָה וְלֹא נָפְלוּ הֵם בַּחֶרֶב וְהָיוּ נִשְׁגָּבִים בְּמִבְצָרִים, וְשִׁלַּח בָּהֶם רַק אֶת הַמָּוֶת הַזֶּה כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר בְּמִצְרַיִם וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל מִצְרַיִם (לְעֵיל י', ו'.), וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: וְגַם אֶת הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח ה' אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ (דְּבָרִים ז', כ'.). וְהַצִּרְעָה הַזֹּאת עֲבָרָה עִם יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַיַּרְדֵּן, וְכָךְ הֶעֱלוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (ל"ו.). וְאָמְרוּ (תַּנְחוּמָא כָּאן) שֶׁהָיְתָה מַטֶּלֶת בָּהֶם אֶרֶס וּמֵתִים בָּהּ. וְהָאֱמֶת כִּי יֵשׁ בָּהּ גַּם הַיּוֹם אֶרֶס מַזִּיק וּמֵמִית. וּכְתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ וַתַּעֲבֹרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וַתָּבוֹאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִיזִי

"דַּלּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה יט) "דָּלְלוּ וְחָרְבוּ". (שם מט) "עַל כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ", מִגִּזְרַת (שופטים ה) "חִקְקֵי לֵב". (שמואל א יב) "אֶת־מִי רַצּוֹתִי", מִגִּזְרַת (איוב כ) "רִצַּץ עָזַב דַּלִּים". וְהַמְתַרְגֵּם: "וְהַמּוֹתִי", וְאֶקְטֹל, טוֹעֶה הוּא, שֶׁאִלּוּ מִגִּזְרַת מִיתָה הָיְתָה, אֵין הֵ"א שֶׁלָּהּ בְּפַתָּ"ח וְלֹא מֵ"ם שֶׁלָּהּ מֻדְגֶּשֶׁת וְלֹא נְקוּדָה מְלֵאפוֹ"ם, אֶלָּא "וְהַמַּתִּי", כְּגוֹן: (במדבר יד) "וְהֵמַתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה" וְהַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁתָּבֹא בִּמְקוֹם ב' תְּוִי"ן: הָאַחַת נִשְׁרֶשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה בְּלֹא תְּי"ו, וְהָאַחֶרֶת מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ: "אָמַרְתִּי", "חָטָאתִי", "עָשִׂיתִי". וְכֵן: "וְנָתַתִּי", הַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת, שֶׁהִיא בָּאָה בִּמְקוֹם שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ שְׁלוֹשָׁה תָּוִי"ן: שְׁתַּיִם לִיסוֹד, כְּמוֹ: (יהושע י) "בְּיוֹם תֵּת ה'", (קהלת ג) "מַתַּת אֱלֹהִים הִיא", וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ. **עֹרֶף** • שֶׁיָּנוּסוּ מִלְּפָנֶיךָ וְיַהַפְכוּ לְךָ עָרְפָּם.

(כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ:

כח וְאֶשְׁלַח יָת עֲרָעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ:

רס"י ◄ **הַצִּרְעָה** • מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם, וּמְטִילָה בָּהֶם אֶרֶס, וְהֵם מֵתִים, (סוטה לו) וְהַצִּרְעָה לֹא עָבְרָה אֶת הַיַּרְדֵּן. **וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי** • הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג. לְפִיכָךְ, מִכָּל ז' אֻמּוֹת לֹא מָנָה כָּאן אֶלָּא אֵלּוּ. וְחִוִּי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: 'עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן עָמְדָה וְזָרְקָה בָּהֶם מָרָה'.

(כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:

כט לָא אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְּהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵוַת בָּרָא:

רס"י ◄ **שְׁמָמָה** • רֵיקָנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאַתֶּם מְעַט וְאֵין בָּכֶם כְּדֵי לְמַלְּאוֹת אוֹתָהּ. **וְרַבָּה עָלֶיךָ** • וְתִרְבֶּה עָלֶיךָ.

(ל) מְעַט מְעָט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:

ל זְעֵיר זְעֵיר אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דִּתְסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא:

רס"י ◄ **עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה** • תִּרְבֶּה, לְשׁוֹן פְּרִי, כְּמוֹ: "פְּרוּ וּרְבוּ".

(לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ:

לא וַאֲשַׁוִּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ:

רס"י ◄ **וְשַׁתִּי** • לְשׁוֹן הֲשָׁתָה, וְהַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתַּיִם, שֶׁאֵין שִׁיתָה בְּלֹא תְּי"ו, וְהָאַחַת לְשִׁמּוּשׁ. **עַד הַנָּהָר** • פְּרָת. **וְגֵרַשְׁתָּמוֹ** • וּתְגָרְשֵׁם.

(לב) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית: רמב"ן

לב לָא תִגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם, וּכְתִיב וָאֶשְׁלַח לִפְנֵיכֶם אֶת הַצִּרְעָה וּתְגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי לֹא בְחַרְבְּךָ וְלֹא בְקַשְׁתֶּךָ (יְהוֹשֻׁעַ כ"ד, י"א-י"ב). וְטַעֲמוֹ וּתְגָרֵשׁ אוֹתָם, הַנִּשְׁאָרִים בָּהֶם, כִּי אַחֲרֵי נָתְנִי בְּיֶדְכֶם כָּל הַנִּזְכָּרִים שָׁלַחְתִּי הַצִּרְעָה לְגָרֵשׁ הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים. וְאָמַר: שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי, וְהֵם סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁהִזְכִּיר מִתְּחִלָּה (שָׁם בְּפָסוּק ח'.), וְלֹא בְחַרְבְּךָ וְלֹא בְקַשְׁתֶּךָ עָשִׂיתָ כָּל אֵלֶּה. וְר"א אָמַר כִּי הַצִּרְעָה חֹלִי בַּגּוּף מִגִּזְרַת צָרַעַת. וְאֵין צֹרֶךְ.

וְטַעַם וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, רִקֵּן הָעֲבוֹדָה לַשֵּׁם הַמְיֻחָד (סַנְהֶדְרִין ס':). וְאָמַר וּבֵרַךְ, וַהֲסִרֹתִי, כְּדֶרֶךְ: כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ (לְעֵיל ט"ו, כ"ו.). וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּיו, וְהַמַּשְׂכִּיל יְבִינֵהוּ מִשָּׁם.

(לב) **לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית.** הִזְהִיר "שֶׁלֹּא יִכְרֹת" לָהֶם בְּרִית לְהַנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, אֶלָּא שֶׁיְּהַרְסֵם וִישַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם, וְיִתְּכַן שֶׁיֹּאמַר שֶׁלֹּא יִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְעִם אֱלֹהֵיהֶם כְּאַחַת, אֶלָּא שֶׁיְּהַרְסֵם וִישַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם. וְהַכַּוָּנָה לוֹמַר כִּי בְּעוֹדָם עוֹבְדִים אֶת אֱלֹהֵיהֶם לֹא יִכְרֹת לָהֶם בְּרִית, אֲבָל אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה רַשַּׁאי הוּא לְקַיְּמָם.

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ:

לג לָא יֵתְבוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי תִּפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקְלָא:

רש"י◄ **כִּי תַעֲבֹד וְגוֹ'** • 'הֲרֵי', 'אִלּוּ', 'כִּי', מְשַׁמְּשִׁין בִּמְקוֹם אֲשֶׁר, וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְזֶהוּ לְשׁוֹן אִי, שֶׁהוּא אֶחָד מִד' לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַ־כִּי' מְשַׁמֵּשׁ, וְגַם מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת 'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בְּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא ב) "וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים", שֶׁהוּא חוֹבָה. רמב"ן

כד (א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:

א וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק לְקֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק:

רש"י◄ **וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה** • פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קֹדֶם י' הַדִּבְּרוֹת, וּבְד' בְּסִיָּן נֶאֱמַר לוֹ: עֲלֵה!. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לג) **כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ.** אִלּוּ כִּי מְשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְזֶה לְשׁוֹן "אִי" שֶׁהוּא אֶחָד מִד' לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַ"כִּי" מְשַׁמֵּשׁ שֶׁמָּצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְזֶהוּ אִם מַשְׁמָע בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר וְכוּ', לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינוֹ כֵּן. אֲבָל שִׁעוּר הַכָּתוּב, לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ פֶּן יַחֲטִיאוּ אוֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם, וְכֵן אָמַר פֶּן תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ פֶּן יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ (לְהַלָּן ל"ד, י"ב.). וְהַטַּעַם, כִּי יְשִׁיבָתָם בְּאַרְצְךָ יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ וּלְמִכְשׁוֹל פֶּן יַחֲטִיאוּ אוֹתְךָ לִי בְּדַרְכֵיהֶם הָרָעִים וּבַעֲלִילוֹתָם הַנִּשְׁחָתוֹת, כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם, כִּי יַפְּתוּךָ וְיַשִּׁיאוּךָ בְּכָךְ.

(א) **וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר וְגוֹ'.** פָּרָשָׁה זוֹ קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּאַרְבָּעָה בְּסִיָּן נֶאֱמְרָה לוֹ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְהְיֵה שָׁם (לְהַלָּן פָּסוּק י"ב.), לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה נֶאֱמַר לוֹ כֵּן. גַּם אִלּוּ דְּבָרָיו ז"ל. וְאֵין הַפָּרָשִׁיּוֹת בָּאוֹת כְּסִדְרָן וְלֹא כְּמִשְׁמָעָן כְּלָל. וְעוֹד כְּתִיב וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דִּבְרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים (לְהַלָּן פָּסוּק ג'.), שֶׁהֵם הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִים לְמַעְלָה, שֶׁאֲמַר בָּהֶם וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם (לְעֵיל כ"א, א'.), כִּי אֵינֶנּוּ כָּנוֹן שֶׁיִּהְיֶה עַל הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ וְשֶׁנֶּאֱמְרוּ לָהֶם בְּמָרָה שֶׁכְּבָר שָׁמְעוּ וְיָדְעוּ אוֹתָם. וְלֹא יֹאמַר "וַיְסַפֵּר" אֶלָּא בַּחֲדָשׁוֹת אֲשֶׁר יַגִּיד (בְּרֵאשִׁית כ"ד, ס"ו. שָׁם מ"א, ח'.).

וּכְבָר הֵיטִיב לְרִאוֹת ר"א שֶׁפֹּרַשׁ הָעִנְיָן כְּסִדְרוֹ, וְאָמַר כִּי עַד הַנָּה (מִכ', י"ט. עַד כ"ד, א'.) סֵפֶר הַבְּרִית. וְהִנֵּה הַפָּרָשִׁיּוֹת כֻּלָּן בָּאוֹת כָּהֹגֶן, כִּי אַחַר מַתַּן תּוֹרָה מִיָּד בּוֹ בַּיּוֹם אָמַר ה' אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם (לְעֵיל כ', י"ט.), וְהִתְחִיל לַחֲזֹר וּלְהַזְהִיר עַל עֲבוֹדָה זָרָה לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי (שָׁם כ', כ'.), וְצִוָּה אוֹתוֹ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם, וְכָל הַמִּצְוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֵי כֵן, וְהִשְׁלִים בְּאַזְהָרַת הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁיִּמְצְאוּ בָּאָרֶץ וּבְעוֹבְדֶיהָ (לְעֵיל כ"ג, ל"ב-ל"ג.) וְאָמַר לוֹ: אַחֲרֵי צַוּוֹתְךָ זֶה לָהֶם, עֲלֵה אֶל ה' אַתָּה וְאַהֲרֹן. וְהִזְכִּירָה הַפָּרָשָׁה כִּי מֹשֶׁה עָשָׂה כְּמִצְוַת ה', וּבָא אֶל הַמַּחֲנֶה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל דִּבְרֵי ה' (פָּסוּק ג'.) כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ אוֹתוֹ כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (לְעֵיל כ', י"ט.), וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם (לְעֵיל כ"א, א'.), וְקִבְּלוּ הַכֹּל בְּשִׂמְחָה וְאָמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה (פָּסוּק ג'.). וְהַטַּעַם, כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר דִּבַּר לְךָ ה' נַעֲשֶׂה, כִּי מַאֲמִינִים אֲנַחְנוּ בִּדְבָרֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁסִּפֵּר בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה (דְּבָרִים ה', כ"ד.) וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֲלֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ. וְאָז כָּתְבָם מֹשֶׁה (לְהַלָּן פָּסוּק ד'.).

וְהִנֵּה מֹשֶׁה כָּתַב בַּיּוֹם הַהוּא בַּסֵּפֶר כָּל מַה שֶּׁנִּצְטַוָּה, חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וְתוֹרוֹת, וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר מִמָּחֳרַת הַיּוֹם הַהוּא לִכְרֹת לָהֶם בְּרִית עַל הַכֹּל, וּבָנָה הַמִּזְבֵּחַ (פָּסוּק ד'.), וְזָבַח הַזְּבָחִים (פָּסוּק ה'.), "וְנָתַן" חֲצִי הַדָּם עַל מִזְבֵּחַ ה' וַחֲצִי הַדָּם שָׂם בָּאַגָּנוֹת (פָּסוּק ו'.), וְלָקַח הַסֵּפֶר שֶׁכָּתַב מֵאֶמֶשׁ "וּקְרָאוֹ בְּאָזְנֵיהֶם", וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם עוֹד לָבֹא בִּבְרִית עִמּוֹ, וְאָמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (פָּסוּק ז'.) אֵלֶיךָ, מִכָּל אֲשֶׁר תְּצַוֶּה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְאָז "זָרַק עֲלֵיהֶם חֲצִי הַדָּם" (פָּסוּק ח'.), כִּי זֹאת אוֹת הַבְּרִית לָבֹא הַשְּׁנַיִם בַּחֲלָקִים שָׁוִים.

וְאַחֲרֵי שֶׁהִשְׁלִים מַעֲשָׂיו עִמָּהֶם הֵצִרְךָ לְמַלֹּאת דְּבַר ה', שֶׁאָמַר לוֹ ה' עֲלֵה אַתָּה וְאַהֲרֹן וְגוֹ'. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְגוֹ' (פָּסוּק ט'.). וְעָשָׂה עוֹד מַה שֶּׁצִּוָּהוּ, וְנִגַּשׁ לְבַדּוֹ אֶל ה' (פָּסוּק ב'.), וְהוּא שֶׁאָמַר: וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וְגוֹמֵר (פָּסוּק י"ח.). וְהִנֵּה מַעֲשֵׂה הַבְּרִית בְּיוֹם הַמָּחֳרָת לְמַתַּן תּוֹרָה, וּבוֹ הָיְתָה הָעֲלִיָּה "שֶׁעָלָה" מֹשֶׁה אֶל הָהָר (פָּסוּק י"ג.), וּמִמֶּנָּה נִתְעַכֵּב שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם. וְהוּא שֶׁפֹּרַשׁ הַכָּתוּב: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְגוֹ' (פָּסוּק ט"ז.), וְנֶאֱמַר וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן (פָּסוּק י"ח.). וְכָל זֶה מְתֻקָּן וּמְבֹאָר.

וְרָאִיתִי בַּמְּכִילְתָּא (לְעֵיל י"ט, י'.) שֶׁנֶּחְלְקוּ בַּדָּבָר, יֵשׁ שֶׁאָמְרוּ שֶׁהָיָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בַּחֲמִישִׁי, וְאָמַר לָהֶם חֲרֵי אַתֶּם קְשׁוּרִים תְּפוּסִים וַעֲנוּבִים מָחָר בֹּאוּ וְקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת. וְרַבִּי יוֹסִי בְּר' יְהוּדָה אָמַר בּוֹ בַּיּוֹם נַעֲשׂוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים, כְּלוֹמַר בּוֹ בַּיּוֹם לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה נַעֲשׂוּ הַמַּעֲשִׂים שֶׁל סִפּוּר הָעָם וּכְתִיבַת סֵפֶר הַבְּרִית, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ.

וְלָזֶה שׁוֹמְעִין שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה.

וְטַעַם וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר, בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ עַד כָּאן הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר עַתָּה שֶׁהָיָה זֶה הַמַּאֲמָר אֶל מֹשֶׁה שֶׁהִיא מִצְוָה שֶׁיַּעֲשֶׂנָּה הוּא בְּעַצְמוֹ, כִּי צִוָּה אוֹתוֹ, אַחַר שֶׁתָּשִׂים לִפְנֵיהֶם הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים וְתִכְרֹת עִמָּהֶם הַבְּרִית עֲלֵה אַתָּה אֵלַי, וּלְכָךְ עָשָׂה הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה בַּשֵּׁשִׁי, וְהִשְׁכִּים בַּשְּׁבִיעִי בַּבֹּקֶר וְכָרַת עֲלֵיהֶם הַבְּרִית, וְאַחֲרֵי כֵן עָלָה אֶל הָהָר הוּא וְהַנִּקְרָאִים, עַל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִצְטַוּוּ.

וְטַעַם עֲלֵה אֶל ה', דֶּרֶךְ הִפְשֵׁט יַזְכִּיר שֵׁם בִּמְקוֹם הַכִּנּוּי, כְּמוֹ נְשֵׂי לֶמֶךְ (בְּרֵאשִׁית ד', כ"ג.), וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל (שְׁמוּאֵל-א' י"ב, י"א.), וְכֵן וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן ה' (דָּנִיֵּאל ט', י"ז.). אֲבָל בַּתַּלְמוּד (סַנְהֶדְרִין ל"ח:) שָׁאֲלוּ עֲלֵה אֵלַי מִבְּעֵי לֵיה, וְלָכֵן אָמְרוּ זֶה "מְטַטְרוֹן שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ", כְּלוֹמַר וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר הַשֵּׁם הַנִּזְכָּר בְּתִחִלַּת הָעִנְיָן, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה (לְעֵיל כ', י"ט.), עֲלֵה אֶל מְטַטְרוֹן שֶׁנִּקְרָא בִּשְׁמִי ה'. וְהַטַּעַם, עֲלֵה אֶל "מְקוֹם הַכָּבוֹד" אֲשֶׁר שָׁם הַמַּלְאָךְ הַגָּדוֹל, וְהַכַּוָּנָה כִּי מֹשֶׁה יָבֹא בְּתוֹךְ הֶעָנָן אֲשֶׁר שָׁם כְּבוֹד ה' וְלֹא יָבֹא אֶל הַשֵּׁם הַמְיֻחָד, כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (לְהַלָּן ל"ג, כ'.).

וְאֵין כַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ כְּלָל כְּמָה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י (לְעֵיל כ"ג, כ"א.) לְמַעְלָה, גַּם בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (ל"ח:) הָפַךְ הָרַב הָעִנְיָן, וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי (כ"ג, כ'.) כַּוָּנָתָם בַּשֵּׁם הַזֶּה, וְכָל

(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא
יַעֲלוּ עִמּוֹ׃

ב וְיִתְקָרֵב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי לְקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן
לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּהּ׃

רס"י◄ **וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ** • אֶל הָעֲרָפֶל. רמב"ן

(ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת
כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה׃

ג וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתָּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא
דַיְיָ וְיָת כָּל דִּינַיָּא וַאֲתִיב כָּל עַמָּא קָלָא חַד
וַאֲמָרוּ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד׃

רס"י◄ **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם** • בּוֹ בַּיּוֹם. **אֵת כָּל דִּבְרֵי ה'** • מִצְוַת פְּרִישָׁה וְהַגְבָּלָה. **וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים** • (מכילתא בפ' יתרו) ז' מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְשַׁבָּת, וְכִבּוּד אָב וָאֵם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְדִינִין שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּמָרָה. רמב"ן

(ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן
מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

ד וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְאַקְדֵּם
בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא
עֶשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃

רס"י◄ **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה** • (מכילתא) מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מַתַּן תּוֹרָה, וְכָתַב מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה. **וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר** • בַּחֲמִשָּׁה בְּסִיוָן.

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים
שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃

ה וּשְׁלַח יָת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן
וְקָרִיבוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין׃

רס"י◄ **אֶת־נַעֲרֵי** • הַבְּכוֹרוֹת. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

דִּבְרֵיהֶם אֱמֶת, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ בַּהַגָּדָה הַהִיא כְּמַסְתִּיר פָּנִים, כִּי רַב אִידִי לֹא גִּלָּה לַמִּין הַהוּא הַשּׁוֹאֵל עִנְיַן מְטַטְרוֹן הַגָּדוֹל וְסוֹדוֹ חָלִילָה, אֲבָל הִזְכִּיר לוֹ כִּי עַל הַמַּלְאָךְ מוֹרֶה דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַתַּחְתּוֹן הַכָּתוּב הַזֶּה מְדַבֵּר, וּלְפִיכָךְ אָמַר לוֹ: דַּאֲפִלּוּ בְּפַרְוַנְקָא לָא קַבִּילְנִיָּה, דִּכְתִיב: אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים (לְהַלָּן ל"ג, ט"ו.), שֶׁאָנוּ לֹא קִבַּלְנוּ שְׁלִיחַ בִּלְתִּי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל כ', ג'.) סוֹד הַפָּנִים וְכָל הָעִנְיָן בְּבֵאוּר לַמַּשְׂכִּילִים בּוֹ בְּמַתַּן הַתּוֹרָה.

(ב) **וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל ה'.** גַּם זֶה עַל דַּעַת ר"א שֵׁם בִּמְקוֹם כִּנּוּי, שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹמַר אַחַר עֲלֵה אֶל ה', וְנִגַּשְׁתָּ לְבַדְּךָ, אֲבָל מִנְהַג הַלָּשׁוֹן כֵּן כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי (בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם). וְכֵן וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה מֵאֵת ה' (בְּרֵאשִׁית י"ט, כ"ד.), וְהַטַּעַם מֵאִתּוֹ, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה (בַּמִּדְבָּר י', כ"ט.), הַטַּעַם חוֹתְנוֹ. וְכֵן וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יָרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל (שְׁמוּאֵל־א' י"ב, י"א.). וְכֵן אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה (מְלָכִים־א' ח', א'.). **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי בְּכָאן כִּי הַדִּבּוּר הַזֶּה הָיָה גַּם לְאַהֲרֹן, שֶׁגַּם הוּא שָׁמַע כַּאֲשֶׁר קוֹל ה' אוֹמֵר לְמֹשֶׁה עֲלֵה אֶל ה' אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק (פָּסוּק א'.), וְאִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר הַנִּגַּשׁ בְּשֵׁם, וְאִם יְדַבֵּר אֵלָיו לְנֹכַח גַּם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְבָאֵר וְנִגַּשְׁתָּ אַתָּה מֹשֶׁה אֶל ה', וְלֹא יַסְפִּיק הַכִּנּוּי בּוֹ, וּלְפִיכָךְ אָמַר וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ. וְזֶה טַעַם "לְבַדּוֹ", לְמַעֵט גַּם אַהֲרֹן הַנִּכְלָל עִמּוֹ בַּדִּבּוּר. וְיִתְכֵּן שֶׁהָיָה רָמֵז לַדִּבּוּר הַמִּתְעַלֶּה שֶׁיְּצַוֶּה לֵאמֹר לְמֹשֶׁה שֶׁיִּגַּשׁ אֶל ה'. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין.

(ג) **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם.** הָיָה מֹשֶׁה בְּעֵת הַדִּבּוּר הַנִּזְכָּר כֻּלּוֹ (מִכּ', י"ט. עַד כ"ד, א'.) בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר נִגַּשׁ בּוֹ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים (לְעֵיל כ', י"ח.). וְעַתָּה בָּא אֶל מָקוֹם רָחוֹק (לְעֵיל כ', ט"ו.) מִשָּׁם שֶׁהָיוּ בּוֹ הָעָם בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, "וְסִפֵּר לָהֶם כָּל מַה שֶּׁנִּצְטַוָּה, וְשָׁמְעוּ בְּקוֹלוֹ", וְלֹא אָמַר בְּכָאן "וַיֵּרֶד", כִּי כֻּלָּם בְּתַחְתִּית הָהָר הָיוּ, לֹא בְּרֹאשׁוֹ שֶׁשָּׁם כְּבוֹד הַשֵּׁם, אֶלָּא שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה קָרוֹב אֶל מְקוֹם הָעֲרָפֶל, וְהֵם עָמְדוּ מֵרָחוֹק בִּשְׁעַת הַדִּבְּרוֹת, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל י"ט, י"ט. כ', ט"ו.). וְכַאֲשֶׁר נִפְרַד מֹשֶׁה מִמְּקוֹמוֹ וְהֵחֵל לָבֹא אֶל הָעָם "קָרְבוּ אֵלָיו" כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיהֶם וְזִקְנֵיהֶם אֶל מְקוֹם מַעֲמַד הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה', וְאָמְרוּ לוֹ וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת (דְּבָרִים ה', כ"ב.), קָרֵב אַתָּה וּשְׁמָע וְגוֹ' (שָׁם ה', כ"ד.), כִּי הָיוּ סְבוּרִים שֶׁיְּדַבֵּר לָהֶם הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד כָּל הַמִּצְוֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר לָהֶם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, וּמֹשֶׁה בָּא עִמָּהֶם אֶל מְקוֹם הָעָם וְסִפֵּר לְכֻלָּם אֶת כָּל דִּבְרֵי ה', "וְהֵם אָמְרוּ" נַעֲשֶׂה כָּל דִּבְרֵי ה' אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָנוּ בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וְנִשְׁמַע לְקוֹלְךָ לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹ תְּצַוֶּה בִּשְׁמוֹ יִתְעַלֶּה. **וְכַאֲשֶׁר** חָזַר מֹשֶׁה אַחֲרֵי כֵן וְעָלָה אֶל קְצֵה הָהָר עִם הַזְּקֵנִים (פָּסוּק ט'.) כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ אֱלֹהִים (פָּסוּק א'.), אָז אָמַר לוֹ הַשֵּׁם פַּעַם אַחֶרֶת עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם (פָּסוּק י"ב.). וּבְעֵת הַזֹּאת הוֹדִיעוֹ, שֶׁמַּעְתִּי אֶת קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְּרוּ (דְּבָרִים ה', כ"ח.), וְצִוָּהוּ לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם (שָׁם ה', כ"ז-כ"ח.). זֶהוּ שֶׁאָמַר בְּכָאן וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה (פָּסוּק י"ב.), כִּי לְךָ לְבַדְּךָ אֶתֵּן אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ אוֹתָהּ כַּאֲשֶׁר נָדְרוּ לַעֲשׂוֹת.

(ה) **נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** הֵם הַבְּכוֹרוֹת כִּדְבָרֵי

(ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:

ו וּנְסִיב מֹשֶׁה פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגוּת דְּמָא זְרַק עַל מַדְבְּחָא:

רש"י◄ **וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם •** (זבחים צו) מִי חִלְּקוֹ? מַלְאָךְ בָּא וְחִלְּקוֹ. **בָּאַגָּנֹת •** שְׁתֵּי אַגָּנוֹת: אֶחָד לַחֲצִי דַּם עוֹלָה, וְאֶחָד לַחֲצִי דַּם שְׁלָמִים, לְהַזּוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לַבְּרִית, בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַזָּאַת דָּמִים, שֶׁאֵין הַזָּאָה בְּלֹא טְבִילָה. רמב"ן

(ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

ז וּנְסִיב סִפְרָא דִּקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וּנְקַבֵּל:

רש"י◄ **סֵפֶר הַבְּרִית •** מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מַתַּן תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה.

(ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

ח וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דֵין דַּם קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין:

רש"י◄ **וַיִּזְרֹק •** עִנְיָן הַזָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא'.

(ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ט וּסְלִיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל:

(י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר:

י וַחֲזוֹ יָת יְקַר אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת כָּרְסָא יְקָרֵהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן טָבָא וּכְמֶחֱזֵי שְׁמַיָּא לְבָרִירוּ:

רש"י◄ **וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל •** נִסְתַּכְּלוּ וְהֵצִיצוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעָרְבֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה וְהִמְתִּין לְנָדָב וַאֲבִיהוּא עַד יוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן, וְלַזְּקֵנִים עַד "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וגו' וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה", בַּקְּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. **כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר •** (סוטה יב) הִיא הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, לִזְכֹּר צָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּמַעֲשֵׂה לְבֵנִים. **וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר •** מְשֻׁנְגְּאָלוּ, הָיָה אוֹר וְחֶדְוָה לְפָנָיו. **וּכְעֶצֶם •** כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן מַרְאֶה. **לָטֹהַר •** לְשׁוֹן בָּרוּר וְצָלוּל. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַנְקְלוּס, כִּי הֵם הַמַּעֲלִים הָעוֹלוֹת וְהַשְּׁלָמִים. וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה יְכַנֶּה הַבְּכוֹרוֹת בִּלְשׁוֹן נַעֲרֵי, אוּלַי בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר הַזְּקֵנִים שֶׁהֵם אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, קָרָא הַבְּכוֹרוֹת נְעָרִים, כִּי הֵם נְעָרִים כְּנֶגְדָּם, יִרְמֹז כִּי לֹא בַּעֲבוּר מַעֲלָתָם בְּחָכְמָה שְׁלָחָם כִּי לֹא הָיוּ זְקֵנִים, רַק מִפְּנֵי הַבְּכוֹרָה כִּי הֵם הַמְקֻדָּשִׁים לְקָרְבָּנוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא, שֶׁלֹּא נִגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה מֵעוֹלָם, כִּי הֵם הַנִּבְחָרִים בָּעָם וְהַקְּדוֹשִׁים בָּהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת מ"ג:) עָתִידִין בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא לִתֵּן רֵיחַ כַּלְבָּנוֹן וְכוּ'. **וְטַעַם לַה' פָּרִים,** כִּי יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי הֱיוֹתָם בַּמִּדְבָּר פָּחֲדוּ מִמִּדַּת הַדִּין, וְזֹאת טָעוּתָם בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְהִנֵּה הֶעֱלוּ הָעוֹלוֹת וְזָבְחוּ הַשְּׁלָמִים כֻּלָּם פָּרִים, כְּטַעַם פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ (וַיִּקְרָא ד', ג'.) וּפַר הֶעֱלֵם דָּבָר (שָׁם ד', י"ד.) וּפַר עֲבוֹדָה זָרָה (בַּמִּדְבָּר ט"ו, כ"ד.), גַּם פָּרָה אֲדֻמָּה כֵּן (שָׁם י"ט, ב'.). וּבְעִנְיָן הָעֵגֶל אַזְכִּיר זֶה (לְהַלָּן ל"ב, א'.).

(ו) **וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת.** הֵם כֵּלִים עֲשׂוּיִים שֶׁלֹּא כִּדְמוּת כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ, וּלְכָךְ אָמַר כִּי חֲצִי הַדָּם שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לִתֵּן עַל הָעָם שָׂם בַּכֵּלִים הָהֵם, וְהַחֲצִי הָאַחֵר זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ מִן הַמִּזְרָקוֹת שֶׁקִּבֵּל אוֹתוֹ בָּהֶם כְּדֶרֶךְ הַקָּרְבָּנוֹת. וְר"א אָמַר כִּי בָּאַגָּנוֹת יְשַׁמֵּשׁ בַּעֲבוּר שְׁנֵיהֶם.

וְכֵן דַּעַת אַנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם "בְּמִזְרְקַיָּא".

(י) **וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.** פֹּרֵשׁ ר"א: בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, כְּמוֹ רָאִיתִי אֶת ה' נִצָּב עַל הַמִּזְבֵּחַ (עָמוֹס ט', א'.). וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר, הוּא שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל כְּמַרְאֵה אֶבֶן סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא (יְחֶזְקֵאל א', כ"ו.). וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר, שֶׁרָאוּ תַּחַת לִבְנַת הַסַּפִּיר כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר, הוּא הָרָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא הַנָּטוּי עַל רָאשֵׁי הַחַיּוֹת (יְחֶזְקֵאל א', כ"ב.). וְהִנֵּה בְּכָאן כָּתוּב וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְשָׁם כָּתוּב הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שָׁם י', כ'.), כִּי תָּפַס דֶּרֶךְ קָצָרָה, כִּי הִיא תַּחַת הָרָקִיעַ שֶׁהוּא תַּחַת הַכִּסֵּא, וְהַכֹּל תַּחַת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד (עכ"ל). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט טַעַם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר כִּי זְכוּת יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם עִמָּהֶם לְזַכּוֹתָם בַּמַּרְאָה הַזֹּאת.

וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, בַּעֲבוּר כִּי הִזְכִּיר בְּמַתַּן תּוֹרָה וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים (לְעֵיל כ', א'.), וְהוּא כַּאֲשֶׁר אָמַר הֵן הֶרְאָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ וְאֶת קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ (דְּבָרִים ה', כ"א.), בְּאֵר כָּאן שֶׁרָאוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אָמַר כַּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּכָל מָקוֹם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,

(יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃

יא וּלְרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא וַחֲזוֹ יָת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדָן בְּקָרְבָּנֵיהוֹן דְּאִתְקַבָּלוּ כְּאִלּוּ אָכְלִין וְשָׁתָן׃

רש"י◄ **וְאֶל אֲצִילֵי** • הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהַזְּקֵנִים. **לֹא שָׁלַח יָדוֹ** • מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלֵּחַ בָּהֶם יָד. **וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים** • הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס, מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּךְ מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. וְאוּנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם כֵּן. אֲצִילֵי, לְשׁוֹן גְּדוֹלִים כְּמוֹ: (ישעיה מא) "וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ", (במדבר יא) "וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ", (יחזקאל מא) "שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה". **רמב"ן**

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַּמָּן וְאֶתֵּן לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֻדְתָּא דִּכְתָבִית לְאַלּוּפֵיהוֹן׃

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה** • לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה. **עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם** • מ' יוֹם. **אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם** • כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹות בִּכְלַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן. וְרַבֵּנוּ סְעַדְיָה פֵּרַשׁ בָּאַזְהָרוֹת שֶׁיֵּסֵד לְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר מִצְוֹות הַתְּלוּיוֹת בּוֹ: **רמב"ן**

(יג) וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃

יג וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשַׁמְּשָׁנֵהּ וּסְלֵק מֹשֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ׃

רש"י◄ **וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ** • לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ כָּאן. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֶּה לָרַב עַד מְקוֹם הַגְּבָלַת תְּחוּמֵי הָהָר, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּמִשָּׁם "וַיַּעַל מֹשֶׁה" לְבַדּוֹ "אֶל־הַר הָאֱלֹהִים", וִיהוֹשֻׁעַ נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ וְנִתְעַכֵּב שָׁם כָּל מ' יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה: "וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה". לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם. **רמב"ן**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהִזְכִּיר בָּהֶם זֶה לוֹמַר שֶׁהִשִּׂיגוּ הַזְּקֵנִים בַּמַּרְאָה הַזֹּאת יוֹתֵר מִשֶּׁאָר הָעָם שֶׁרָאוּ עַל הָאָרֶץ אֶת אֲשֹׁו הַגְּדוֹלָה (שָׁם ד', ל"ו.), כִּי הָיָה לָעָם בִּמְחִצַּת עָנָן וַעֲרָפֶל (שָׁם ה', י"ט.). וְאֻנְקְלוֹס יִרְמֹז לָזֶה שֶׁתִּרְגֵּם "וְחָזוּ יָת יְקָר אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל", וְלֹא תִּרְגֵּם וְאִתְגַּלֵּי לְהוֹן "יְקָרָא דְּה'" (לְעֵיל כ', י"ז.), כְּמִנְהָגוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים (בַּמִּדְבָּר ט"ז, י"ט.).

(יא) **וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהַזְּקֵנִים הַנִּזְכָּרִים (לְעֵיל פָּסוּק א'.), וּקְרָאָם כֵּן כִּי "נֶאֱצָל" עֲלֵיהֶם רוּחַ אֱלֹהִים, וְכֵן: מֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ (יְשַׁעְיָה מ"א, ט'.), הַנֶּאֱצָלִים, שֶׁנֶּאֱצַל עֲלֵיהֶם מְרוּחוֹ, אוֹ הַגְּדוֹלִים שֶׁנֶּאֱצַל עֲלֵיהֶם כָּבוֹד מִן הַמַּלְכוּת.

וְטַעַם לֹא שָׁלַח יָדוֹ, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל יֶהֱרְסוּ לַעֲלֹת אֶל ה' פֶּן יִפְרֹץ בָּם (לְעֵיל י"ט, כ"ד.), הוֹדִיעַ בְּכָאן שֶׁנִּזְהֲרוּ בְּכָךְ וְלֹא פָּרַץ בָּהֶם פֶּרֶץ, כִּי הָיוּ אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּיִים לְמַה שֶׁחָזוּ בַּמַּחֲזֶה הַזֶּה, וְהַטַּעַם כִּי חָזוּ אֶת הָאֱלֹהִים, וְלֹא הָרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל ה'.

וְטַעַם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ, שֶׁאָכְלוּ שָׁם הַשְּׁלָמִים בְּתַחְתִּית הָהָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים טֶרֶם שֶׁיָּשׁוּבוּ אֶל אָהֳלֵיהֶם, כִּי הַשְּׁלָמִים טְעוּנִין מְחִצָּה, וְנֶאֱכָלִין בִּירוּשָׁלַיִם לִפְנִים מִן הַחוֹמָה (זְבָחִים נ"ה:), וּבְשִׁילֹה בְּכָל הָרוֹאֶה (שָׁם קי"ב:), וְכָאן הָיוּ נֶאֱכָלִין לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר, לֹא בַּמַּחֲנֶה.

וְטַעַם וַיִּשְׁתּוּ, שֶׁעָשׂוּ שִׂמְחָה וְיוֹם טוֹב, כִּי כֵן חוֹבָה לִשְׂמֹחַ בְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר צִוָּה בְּכָתְבָם כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה עַל הָאֲבָנִים וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים כ"ז, ז'.). וּכְתִיב בִּשְׁלֹמֹה הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לְךָ וְגוֹ' (ד"ה־ב' א', י"ב.), מִיָּד וַיֹּאמֶר יְרוּשָׁלַיִם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל עֲבָדָיו (מְלָכִים־א' ג', ט"ו.). וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִכָּאן שֶׁעוֹשִׂין מִשְׁתֶּה לְגָמְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה (שהש"ר א', ט'.). וְנֶאֱמַר בְּדָוִד אָבִיו בְּהִתְנַדְּבָם לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וַיִּזְבְּחוּ לַה' זְבָחִים וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת לַה' וְגוֹ' וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ לִפְנֵי ה' בַּיּוֹם הַהוּא בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה (ד"ה־א' כ"ט, כ"א־כ"ב.), וְאַף כָּאן בְּיוֹם חֲתוּנַת הַתּוֹרָה כֵּן עָשׂוּ.

(יב) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה.** הִיא הַמִּצְוָה שֶׁאָמַר לוֹ מֵאֶמֶשׁ עֲלֵה אֶל ה', וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל ה' (לְעֵיל פָּסוּק א'־ב'), וְעַתָּה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הוֹסִיף לוֹ לֵאמֹר וֶהְיֵה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ, כִּי יִתְעַכֵּב בָּהָר עַד כִּי יִתֵּן אֵלָיו לוּחוֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. וַאֲשֶׁר כָּתַבְתִּי יַחֲזֹר עַל הַלּוּחוֹת, וּלְהוֹרוֹתָם עַל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. וְשִׁעוּר הַכָּתוּב וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה לְהוֹרֹתָם. וְהוּא כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם (דְּבָרִים ה', כ"ח.). וְרַשִּׁ"י כָּתַב אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי בְּתוֹךְ לוּחוֹת הָאֲבָנִים לְהוֹרוֹתָם, שֶׁכָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת בְּתוֹךְ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵם.

וְר"א אָמַר הַתּוֹרָה, הַדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי, וְהַמִּצְוָה, הַשְּׁמוֹנָה הַנִּזְכָּרִים. וְאֵינוֹ כְּלוּם, כִּי הַכָּתוּב בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ (שָׁם) יָעִיד כִּי עַל כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן יְדַבֵּר. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (דְּבָרִים רַבָּה ג', י"ב.) יִתָּכֵן כִּי יִהְיֶה רֶמֶז שֶׁהָיְתָה כָּל הַתּוֹרָה "כְּתוּבָה" לְפָנָיו קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי בִּתְחִלַּת סֵפֶר בְּרֵאשִׁית (בַּהַקְדָּמָה).

(יג) **וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ.** לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בְּכָאן, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֶּה אֶת הָרַב עַד מְקוֹם הַגְּבָלַת תְּחוּמֵי הָהָר שֶׁאֵין רַשַּׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּמִשָּׁם, וַיַּעַל מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל הָאֱלֹהִים, וִיהוֹשֻׁעַ נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ כָּל אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה (לְהַלָּן ל"ב, י"ז.), לָמַדְנוּ שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְעַל דַּעְתִּי הָיָה יְהוֹשֻׁעַ מִכְּלַל ע' הַזְּקֵנִים, כִּי אֵין בְּיִשְׂרָאֵל

(יד) **וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם:**

יד וּלְסַבָּיָא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד דִּנְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמְּכוֹן מָן דְּאִית לֵהּ דִּינָא יִתְקְרֵב לְקֳדָמֵיהוֹן:

רס"י ◄ **וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר • בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה. שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה • וְהִתְעַכְּבוּ כָּאן עִם שְׁאָר הָעָם בַּמַּחֲנֶה, לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפֹּט לְכָל אִישׁ רִיבוֹ. חוּר • בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, וְאָבִיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א ב) "וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּסוֹטָה. מִי־בַעַל דְּבָרִים • מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין. רמב"ן**

(טו) **וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר:**

טו וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ע' זְקֵנִים רְאוּיִים לְקָרְבָה אֶל הָאֱלֹהִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, וְכַאֲשֶׁר פֵּרַשׁ מֹשֶׁה מֵהֶם הָיָה מְלַוֶּה אֶת רַבּוֹ עַד הַגְּבוּל. וְאַל תַּקְשֶׁה עָלַי מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ (תַּנְחוּמָא בְּהַעֲלֹתְךָ ט"ז.) בְּעֹנֶשׁ הַזְּקֵנִים הֶאֱלוּ בַּתַּבְעֵרָה, כִּי יֹאמְרוּ כֵּן עַל כֵּן חוּץ מִיהוֹשֻׁעַ, לְפִי שֶׁהָיָה רָאוּי לְמַרְאוֹת אֱלֹהִים וּלְכָל נְבוּאָה.

(יד) וְטַעַם **וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ לָנוּ בָזֶה.** כִּי בְּהִפָּרְדוֹ מֵהֶם עִם מִשְׁרָתוֹ צִוָּה אוֹתָם שֶׁיֵּשְׁבוּ לָהֶם בָּזֶה. וְאֵין הַטַּעַם שֶׁיַּעַמְדוּ שָׁם כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה עַד שׁוּבָם, כִּי אָמַר וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵיהֶם, וּבַמַּחֲנֶה יִהְיוּ בַּעֲלֵי הַדְּבָרִים, וְשָׁם מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט, וּכְבָר אָמַר לְכֻלָּם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם (דְּבָרִים ה', כ"ז.). אֲבָל הַטַּעַם "שֶׁיַּעַמְדוּ" וְיָבֹאוּ עַד לַמָּקוֹם הַהוּא, וְלֹא יֶחֱרְסוּ לַעֲלוֹת אֲלֵיהֶם, אֲפִלּוּ אֶל מְקוֹם יְהוֹשֻׁעַ, "עַד שׁוּבוֹ אֲלֵיהֶם".

וּלְפִי דַּעְתִּי יִתְּכֵן לִהְיוֹת פֵּרוּשׁוֹ, שְׁבוּ "בַּעֲבוּרֵנוּ" וּבִמְקוֹמֵנוּ בַּמַּחֲנֶה, וְאַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם, וּמִי בַעַל דְּבָרִים, "מִן הַדָּבָר" הַקָּשֶׁה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּן אֵלַי, יִגַּשׁ אֲלֵיהֶם בִּמְקוֹמִי. וְאָמַר אֲלֵיהֶם דֶּרֶךְ מַעֲלָה לְאַהֲרֹן וְחוּר, כִּי לִפְנֵי כֻּלָּם יְצִוָּה לָבֹא וּבְמַעֲמָד אֶחָד יִהְיֶה, כַּאֲשֶׁר אָמַר עִמָּכֶם. וְהִנֵּה צִוָּה שֶׁיֵּשְׁבוּ הַזְּקֵנִים וְאַהֲרֹן וְחוּר מוֹשַׁב בֵּית דִּין כְּמֹשֶׁה עַל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת עַד שׁוּבוֹ, כִּי יָדַע שֶׁיִּתְעַכֵּב בָּהָר. וְאָמַר לָנוּ, דֶּרֶךְ כָּבוֹד לַתַּלְמִיד, כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (לְעֵיל י"ז, ט'.). וְזֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן. אֲבָל רַשִׁ"י כָּתַב וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמַר, בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה, שְׁבוּ לָנוּ בָזֶה, "הִתְעַכְּבוּ" שָׁם עִם "שְׁאָר הָעָם" לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפֹּט לְכָל אִישׁ רִיב. וְלֹא יִתָּכֵן, כִּי לֹא הָיוּ עַתָּה בַּמַּחֲנֶה, וּמַה טַּעַם שֶׁיֹּאמַר לָהֶם כֵּן וְהֵם בַּמַּחֲנֶה יֵשְׁבוּ, וּכְבָר נִתְמַנּוּ שׁוֹפְטִים.

כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר הַשֵּׁם עִם יִשְׂרָאֵל פָּנִים בְּפָנִים עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְצִוָּה אוֹתָם עַל יְדֵי מֹשֶׁה קֶצֶת מִצְוֹת (מִלְּעֵיל כ', כ'. עַד כ"ג, ל"ג.) שֶׁהֵם כְּמוֹ אָבוֹת לְמִצְוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר הִנְהִיגוּ רַבּוֹתֵינוּ עִם הַגֵּרִים שֶׁבָּאִים לְהִתְיַהֵד (יְבָמוֹת מ"ז:), וְיִשְׂרָאֵל קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶׁיְּצַוֵּם עַל יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְכָרַת עִמָּהֶם בְּרִית עַל כָּל זֶה, מֵעַתָּה הִנֵּה הֵם לוֹ לְעָם וְהוּא לָהֶם לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר הִתְנָה עִמָּהֶם מִתְּחִלָּה וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה (לְעֵיל י"ט, ה'.), וְאָמַר וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ (שָׁם י"ט, ו'.), וְהִנֵּה הֵם קְדוֹשִׁים רְאוּיִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם מִקְדָּשׁ לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם. וְלָכֵן צִוָּה תְּחִלָּה עַל דְּבַר הַמִּשְׁכָּן שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בַּיִת בְּתוֹכָם מִקְדָּשׁ לִשְׁמוֹ, וְשָׁם יְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה וִיצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה עִקַּר הַחֵפֶץ בַּמִּשְׁכָּן הוּא מְקוֹם מְנוּחַת הַשְּׁכִינָה שֶׁהוּא הָאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת (לְהַלָּן כ"ה, כ"ב.), עַל כֵּן הִקְדִּים הָאָרוֹן וְהַכַּפֹּרֶת בְּכָאן כִּי הוּא מֻקְדָּם בַּמַּעֲלָה, וְסָמַךְ לָאָרוֹן הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה שֶׁהֵם כֵּלִים כָּמוֹהוּ, וְיוֹרוּ עַל עִנְיַן הַמִּשְׁכָּן שֶׁבַּעֲבוּרָם נַעֲשָׂה. אֲבָל מֹשֶׁה הִקְדִּים בְּפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶת אָהֳלוֹ וְאֶת מִכְסֵהוּ (לְהַלָּן ל"ח, י"א.), וְכֵן עָשָׂה בְּצַלְאֵל (לְהַלָּן ל"ו, ח'.), לְפִי שֶׁהוּא הָרָאוּי לְקַדֵּם בַּמַּעֲשֶׂה.

וְסוֹד הַמִּשְׁכָּן הוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַכָּבוֹד אֲשֶׁר שָׁכַן עַל הַר סִינַי שׁוֹכֵן עָלָיו בַּנִּסְתָּר. וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי (לְעֵיל כ"ד, ט"ז.), וּכְתִיב: הֵן הֶרְאָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ (דְּבָרִים ה', כ"א.), כֵּן כָּתוּב בַּמִּשְׁכָּן וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן (לְהַלָּן מ', ל"ד־ל"ה.). וְהִזְכִּיר בַּמִּשְׁכָּן שְׁנֵי פְּעָמִים וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן, כְּנֶגֶד "אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ" (דְּבָרִים ה', כ"א.). וְהָיָה בַּמִּשְׁכָּן תָּמִיד עִם יִשְׂרָאֵל הַכָּבוֹד שֶׁנִּרְאָה לָהֶם בְּהַר סִינַי. וּבְבֹא מֹשֶׁה (לְהַלָּן ל"ד, ל"ד.) הָיָה אֵלָיו הַדִּבּוּר אֲשֶׁר נִדְבַּר לוֹ בְּהַר סִינַי. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר בְּמַתַּן תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה (דְּבָרִים ד', ל"ו.), כָּךְ בַּמִּשְׁכָּן כְּתִיב (בַּמִּדְבָּר ז', פ"ט.): וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו.

וְנִכְפַּל "וַיְדַבֵּר אֵלָיו" לְהַגִּיד מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּקַּבָּלָה שֶׁהָיָה הַקּוֹל בָּא מִן הַשָּׁמַיִם אֶל מֹשֶׁה מֵעַל הַכַּפֹּרֶת וּמִשָּׁם מְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי כָּל דִּבּוּר עִם מֹשֶׁה הָיָה מִן הַשָּׁמַיִם בַּיּוֹם וְנִשְׁמַע מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים, כְּדֶרֶךְ וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ (דְּבָרִים ד', ל"ו.), וְעַל כֵּן הָיוּ שְׁנֵיהֶם זָהָב. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב אֲשֶׁר אוְעַד לְכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם וְנִקְדַּשׁ בִּכְבוֹדִי (לְהַלָּן כ"ט, מ"ב־מ"ג.), כִּי שָׁם יִהְיֶה בֵּית מוֹעֵד לַדִּבּוּר וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי.

וְהַמַּסְתֵּכֵל יָפֶה בִּכְתוּבִים הַנֶּאֱמָרִים בְּמַתַּן תּוֹרָה וּמֵבִין מַה שֶׁכָּתְבוּ בָּהֶם (עַיֵּן לְהַלָּן פָּסוּק כ"א.) יָבִין סוֹד הַמִּשְׁכָּן וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וְיוּכַל לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ מִמַּה שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ בִּתְפִלָּתוֹ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (מְלָכִים־א' ח', כ"ג.), כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּהַר סִינַי וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (לְעֵיל כ"ד, י'.), וְהוֹסִיף שָׁם לְפָרֵשׁ "ה'" לָעִנְיָן שֶׁרָמַזְנוּ שָׁם לְמַעְלָה (שָׁם) כִּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים (מְלָכִים־ב' י"ט, ט"ו.), כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּנְהַר כְּבָר וָאֵדַע כִּי כְרוּבִים הֵמָּה (יְחֶזְקֵאל י', י"ט־כ'.). וְאָמַר דָּוִד וּלְתַבְנִית הַמֶּרְכָּבָה הַכְּרוּבִים זָהָב לִפְרֹשִׂים וְסֹכְכִים עַל אֲרוֹן בְּרִית ה' (דִּבְרֵי הַיָּמִים־א' כ"ח, י"ח.), וְכֵן יַזְכִּיר תָּמִיד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְשֵׁם ה' (מְלָכִים־א' ה', י"ט.), לִשְׁמֶךָ (שָׁם ח', מ"ד.), וְיֹאמַר בְּכָל פַּעַם וּפַעַם וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם (שָׁם ח', ל"ב.), בְּמִדַּת רַחֲמִים, וּכְתִיב וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל ה' דֶּרֶךְ הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם (שָׁם ח', מ"ד־מ"ה.), וּבַבֵּאוּר אָמַר כִּי הָאֱמָנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עַל הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ (ד"ה־ב', ו' י"ח.). וּכְתִיב עַל הָאָרוֹן לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם ה' צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים עָלָיו (שְׁמוּאֵל־ב' ו', ב'.). וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים ה' יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם (ד"ה־א' י"ג, ו'.), כִּי הַשֵּׁם יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים.

(טז) וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שִׁשֶּׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן:

טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא:

רש"י◄ **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן •** (יומא ד) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: אֵלּוּ שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ חֹדֶשׁ (עַד עֲצֶרֶת, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, רַשִׁ"י יָשָׁן). **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן •** לְהָר. **וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי •** לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, אֶלָּא שֶׁחָלַק הַכָּתוּב כָּבוֹד לְמֹשֶׁה. (יומא שם) וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן" — לְמֹשֶׁה, ו' יָמִים לְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְהֵם הָיוּ בִּתְחִלַּת מ' יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת, וְלִמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁשָּׁה יָמִים.

(יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּאֶשָׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה:

יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵק לְטוּרָא וַהֲוָא מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן: פ פ פ

רש"י◄ **בְּתוֹךְ הֶעָנָן •** עָנָן זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁבִיל (נ"א חֲפָה) בְּתוֹכוֹ:

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חנג"י סימן. חסלת פרשת משפטים

הפטרה לשנים מקרא ואחד תרגום בירמיה פרק לד

לד ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו: יט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד

מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם: כב הִנְנִי
מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה
אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: לג כה כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ
לֹא־שָׂמְתִּי: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק
וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים:

הפטרה לפרשת שקלים נדפסה בעמ׳ קנו

המשך ביאור למס׳ ערכין ליום רביעי עמ׳ א

במקדיש בית בעיר חומה כפי ששנינו לעיל (לא:), **וְאִי** לְמקדיש **שֶׁדֶה אֲחוּזָה מְדֻמִּית** [לֵיהּ], **לַכֹּהֲנִים נָפְקָא** – יהיה הדין שהבית יצא ביובל לרשות הכהנים, שכך הדין במקדיש שדה אחוזה, כמו ששנינו לעיל (כה.), ומכל מקום בודאי לא יהיה הדין שיצא ביובל לרשות המוכר, וזה מה ששאלה הברייתא ׳יכול לא יצא ביובל׳, **לְהָכִי אִצְטְרִיךְ** הכתוב ׳**וּבְיוֹבֵל יֵצֵא**׳ ללמד שאף מקדיש בית בעיר שאינה מוקפת חומה וגאלו אחר ופגע בו יובל, יוצא לרשות המוכר.

מַתְקִיף לָהּ – הקשה **רַב זְעִירָא** על תירוצו של רב הונא, **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט דווקא מקרה **שֶׁגְּאָלוֹ אַחֵר** מיד הקדש שאז יוצא ביובל לרשות המוכר, **אֲפִילּוּ לֹא גְּאָלוֹ נַמִּי** – מדוע שלא נלמד מן הכתוב ׳וביובל יצא׳ שאפילו אם לא פדאו אחר מיד הקדש, הרי הבית יוצא ביובל לרשות המוכר. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב זעירא, אמנם היה לנו לדרוש שאף בלא גאלו אחר מיד הקדש הרי הוא יוצא ביובל לבעליו בחינם, אלא בכדי **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא** לחולין **בְּלֹא פִּדְיוֹן**, לכן הדין שאינו יוצא מרשות הקדש בחינם.

מבררת הגמרא: **מְנָלָן** – מנין לנו לומר סברא זו שאין הקדש יוצא ללא פדיון, ושלכן אין בתי החצרים יוצאים ביובל מרשות ההקדש למוכר בחינם. מבארת הגמרא: לומדים זאת בקל וחומר **מִדִּינוֹ** של **בֶּן לֵוִי, מַה** אם **בֶּן לֵוִי** שאפילו **שֶׁיָּפֶה כֹּחוֹ בְּמִמְכָּרוֹ** – שכאשר מכר שדה או בית יש לו זכויות לקבל לרשותו בחזרה את מה שמכר, ששדה שמכר יכול לפדותה אפילו לפני שתי שנים, ובית בעיר חומה יכול לפדות לעולם, ומכל מקום **הוֹרַע כֹּחוֹ בְּהֶקְדֵּשׁוֹ** – בהקדש אין לו מעלה זו לקבל לרשותו בחזרה את מה שהקדיש בלא פדיון, כפי שיבואר בסמוך, **יִשְׂרָאֵל שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ בְּמִמְכָּרוֹ** – ישראל שכאשר מכר שדה או בית אין לו זכויות לקבל לרשותו בחזרה את מה שמכר, ששדות יכול לפדות רק לאחר שתי שנים מהמכירה, ובתי ערי חומה יכול לפדות רק עד שנה מהמכירה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ בְּהֶקְדֵּשׁוֹ** – וכי אין הסברא נותנת שאף בהקדש לא תהיה לו הזכויות לקבל לרשותו בחזרה את מה שהקדיש בלא פדיון.

מבררת הגמרא: **וְהָתָם מְנָלָן** – ומנין לנו זאת שבן לוי אינו מקבל לרשותו בחזרה את מה שהקדיש בלא פדיון. מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בכתוב לגבי הקונה בית או שדה מלוי (ויקרא כה לג) ׳וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְּוִיִּם וְיָצָא מִמְּכַר בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיּוֹבֵל, ואילו היה נאמר רק ׳**וְיָצָא מִמְּכַר**׳ בלא תיבות ׳בית ועיר אחוזתו׳, **שׁוֹמֵעַ אֲנִי** מכך, **שֶׁאֲפִילּוּ עֲבָדָיו מִטַּלְטְלָיו וּשְׁטָרָיו** שנמכרו לאחר הרי הם יוצאים ביובל, **תַּלְמוּד לוֹמַר** ׳**בַּיִת וְעִיר אֲחוּזָּתוֹ**׳ ולא דברים המטלטלים, שואלת הברייתא: אם כן **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** ׳**מִמְּכַר**׳ שמשמע כל דבר. מתרצת הברייתא: **מִמְכָּרָיו יוֹצֵא בְּחִנָּם** – דווקא דבר הנמכר יוצא בחזרה לרשות הלוי ביובל בחינם, **וְאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא** בחזרה לרשות הלוי **בְּחִנָּם אֶלָּא בְּפִדְיוֹן.**

לעיל שנינו בברייתא שלולי הפסוק ׳וביובל יצא׳, היה מקום לומר שבתי החצרים לא יצאו ביובל, והגמרא שאלה מדוע היינו סברים לומר כך, הלא בתי החצרים הוקשו לשדה אחוזה היוצאת ביובל, ותירץ רב הונא שהכוונה למקדיש בתי החצרים ופדאה אחר וחל יובל בשנה השניה לפדייתו, ומלמדנו הכתוב שיוצא לבעלים. עתה מביאה הגמרא שדבר זה שנוי במחלוקת: **וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא** – דברי רב הונא חולקים על דבריו של רבי אושעיא, **דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, הַכֹּל** – כל הדברים הנפדים מיד הקדש, **הָיוּ כִּכְלָל וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ** – היו כלולים בכתוב ׳וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִּׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׳ (ויקרא כז יט), שמשמע שדבר הנקנה מיד הקדש נשאר ביד הקונה לעולם, **כְּשֶׁפָּרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּגוֹאֵל שָׂדֶה אֲחוּזָּה** של אחרים מיד הקדש, ׳**וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל קֹדֶשׁ לַה׳**״ (שם כא), היינו שהשדה יוצאת ביובל ומתחלקת לכהנים, מעתה נאמר **שֶׁשָּׂדֶה הוּא דְּפָרַק לֵיהּ וְנָפְקָא לַכֹּהֲנִים** – שדווקא שדה הוא הדבר היחיד שאותו הוציאה התורה מכלל זה ואמרה שכאשר פודים אותו יוצא ביובל לכהנים, **אֲבָל הָנָךְ כִּדְקָיְימִי קָיְימִי** – אבל יתר הדברים ובכללם בתי החצרים שלא הוצאו מן הכלל, נשארו בדין זה שאינם יוצאים מיד הפודה אותם. והרי חולק בזה על רב הונא שאמר שכאשר גאל אחר מן ההקדש, יוצא ממנו וחוזר לבעליו ביובל.

שואלת הגמרא: מעתה לפי רבי אושעיא שאף מקדיש ופדאו אחר אינו חוזר למוכר ביובל, אם כן מה שנאמר ׳**וּבְיוֹבֵל יֵצֵא**׳ **לָמָה לִי.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָא, לֹא נִצְרְכָא** – לא הוצרך הכתוב לפי רב אושעיא, **אֶלָּא לְמוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה** למכירתו, שלולי פסוק זה היינו סברים לומר שלא יצא ביובל, שכן **לְמַאי מְדַמִּית לֵיהּ** – לדינו של מי תדמה את בתי החצרים במקרה זה, **אִי לְבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְדַמִּית לֵיהּ, אִיחַלַּט לֵיהּ לְלוֹקֵחַ** – היה צריך להיות הדין שהבית נחלט כבר ללוקח מאחר שלא נגאל בתוך השנה הראשונה, **אִי לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה מְדַמִּית לֵיהּ, הַשְׁלָמָה בְּעֵי** – היה צריך להיות הדין שישלים המוכר ללוקח ותשאר השדה בידו עוד שנה ואז יחזור למוכר בחינם, שכך הוא הדין בשדה אחוזה כמו ששנינו בברייתא לעיל (כט:), **לְהָכִי אִצְטְרִיךְ** הכתוב ׳**וּבְיוֹבֵל יֵצֵא**׳ ללמדנו שיצא מיד בבוא היובל מרשות הלוקח לרשות המוכר.

מביאה הגמרא ברייתא שבה מוכח כדברי רב הונא ושלא כדברי רבי אושעיא: **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב הוּנָא** שהמקדיש בית בבתי החצרים וגאלה אדם אחר מיד ההקדש יוצא ביובל וחור לבעלים, **וּתְיוּבְתָּא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא** שאמר שהשדה עומדת ברשות הלוקח לעולם. שכך שנינו, **הַמַּקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים, הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד** – רשות ביד המקדיש לפדותו מרשות הקדש מיד ואינו צריך להמתין עד לאחר שנתיים כמוכר שדה אחוזה, **וְכֵן גּוֹאֲלוֹ לְעוֹלָם** – יכול לפדותו עד עולם, ולא כמוכר בית בעיר חומה שיכול לגואלו רק עד שנים עשר חודש, וכן אפילו אם גאלו אחר מיד ההקדש יכול המקדיש לגואלו מידו, ולא כשדה אחוזה שלאחר שפדאה אחר מיד ההקדש אינו חוזרת לבעלים עוד, **גְּאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ וְהִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאַל** על ידי המקדיש מיד הגואל, **חוֹזֵר לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל** בחינם, והיינו כדברי רב הונא שהיובל מוציאו מיד הגואל ליד הבעלים בחינם.

שיעורי תהלים לשבת פרשת משפטים

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ט שבט מפרק צ עד סוף פרק צו	**יום רביעי - כ"ב שבט** מפרק קו עד סוף פרק קז
יום שני - כ' שבט מפרק צז עד סוף פרק קג	**יום חמישי - כ"ג שבט** מפרק קח עד סוף פרק קיב
יום שלישי - כ"א שבט מפרק קד עד סוף פרק קה	**יום שישי - כ"ד שבט** מפרק קיג עד סוף פרק קיח
שבת קודש - כ"ה שבט פרק כ פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	

יום ראשון י"ט שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לב, אלא שלמטה הוא... עד עמ' 64, כנ"ל:

אֶלָּא שֶׁלְּמַטָּה - בעולמנו אנו, **הוּא** - ההתאחדות, **תַּחַת הַזְּמַן,** - שכן, גם הנפש למטה נתונה תחת הזמן, והתאחדות הנפש היא **וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה לְבַדָּהּ שֶׁעוֹסֵק בָּהּ בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמִצְוָה, כִּי אַחֵר כָּךְ אִם עוֹסֵק בְּדָבָר אַחֵר** - נִפְרָד מֵהַיִּחוּד הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה, וְהֵינוּ **כְּשֶׁעוֹסֵק בִּדְבָרִים בְּטֵלִים לְגַמְרֵי, שֶׁאֵין בָּהֶם צֹרֶךְ כְּלָל לַעֲבוֹדַת ה'.** - שאז, הוא נפרד, כאן למטה, מה"יחוד העליון", שנוצר על־ידי התורה או המצוה. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כְּשֶׁחוֹזֵר וְשָׁב לַעֲבוֹדַת ה' אַחַר כָּךְ, לְתוֹרָה וְלִתְפִלָּה, וּמְבַקֵּשׁ מְחִילָה מֵה' עַל שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק אָז** - באותו זמן שהתעסק בדברים בטלים, **בַּתּוֹרָה וְלֹא עָסַק - ה' יִסְלַח לוֹ, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[10]**: "עָבַר עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְשָׁב - לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ".** - כלומר: מוחלין לו מיד, ואז הוא חוזר, גם למטה, ומתאחד עם הקב"ה ורצונו. **וְלָזֶה** - ולכן, מפני שבקשת המחילה עוזרת מיד וחוזר ל"יחוד" הנזכר לעיל, שאפילו **לשעה קלה** אינו רוצה ליפרד וכנזכר לעיל[11], **תִּקְּנוּ בִּרְכַּת "סְלַח לָנוּ" שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם,** - בתפילת "שמונה עשרה", **עַל עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, שֶׁאֵין אָדָם נִצּוֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל יוֹם; וּכְמוֹ הַתָּמִיד** - שהיו מקריבים כל יום, **שֶׁהָיָה מְכַפֵּר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה.** - כשאדם לא קיים מצות־עשה. אלא, אפשר הרי לשאול: אם עוברים לעיתים קרובות כל כך על העבירה, ומבקשים מחילה עליה – הרי יש כאן לכאורה ענין של "אחטא ואשוב" שעליו אומרים חכמינו ז"ל: "אין מספיקין בידו לעשות תשובה"? – אומר על כך רבנו הזקן: **וְאֵין זֶה "אֶחֱטָא וְאָשׁוּב", אֶלָּא אִם כֵּן** - מתי זה נקרא "אחטא ואשוב", **שֶׁבִּשְׁעַת הַחֵטְא מַמָּשׁ הוּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּשׁוּבָה וּלְכָךְ חוֹטֵא,** - כי הוא סומך על ה"תשובה"; ולולא ה"תשובה" – לא היה חוטא. הרי שאותה "תשובה" עליה הוא סומך, היא כאילו גרמה לו לחטוא, ולכן באמת "אין מספיקין בידו לעשות תשובה". ואילו בענינו, הרי ב"סלח לנו" על ביטול תורה, **אין** הוא סומך על ה"תשובה" בשעת מעשה החטא; הרי זה רק שהוא **נכשל** לעתים קרובות בביטול תורה – ועל כך עוזרת לאחר מכן הבקשה של "סלח לנו". **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:** - "ראה אגה"ת פי"א". הרי, שמאחר שכל יהודי מוכן למסור את נפשו, ובלבד שלא להיות נפרד מהקב"ה, אפילו לא לשעה קלה – כה עמוק נוגע יחודם של בני ישראל עם הקב"ה – מספיק חשבון זה שיהודי לא יהיה מוכן להיות נפרד מהקב"ה על־ידי איזו עבירה שהיא, שההימנעות ממנה קשורה בהרבה פחות יסורים מאשר יסורי מיתה; וודאי הדבר, שזה צריך לחזק אותו באומץ ובשמחה, לחפש להתאחד ולהתייחד עם הקב"ה, על־ידי קיום מצוות (עשה), בידעו, שייחוד זה למעלה, הוא נצחי. נכונות זו למסור את הנפש לשם יחודו עם אלקות, צריכה להיות קבועה **תמיד** בתודעתו של יהודי, ולהתבטא בקיום התורה והמצוות בכל שעה.

וּבָזֶה יוּבָן, לָמָּה צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה, - לדור המדבר, **לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ,** - לא רק לדורות הבאים, **לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם,** - שענינה **לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּמָסִירַת נֶפֶשׁ,** - לכאורה, אפשר הרי לשאול: **וַהֲלֹא הִבְטִיחַ לָהֶם:** - לדור שנכנס לארץ ישראל, "**פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגוֹ'**"[12]; - לשם מה, איפוא, היו זקוקים למסירות נפש? כמו דור המדבר – שלא היה שייך כלל שמישהו יאלץ אותם לבוא לידי כך שיצטרכו למסור את נפשם – כך הרי גם בדור שנכנס לארץ ישראל, לא היה שייך (מחמת ההבטחה האמורה), שמישהו יאלץ אותם לעשות דבר **כנגד** מלכות שמים, ושבגלל כך יהיו נכונים למסירות נפש. לשם מה, איפוא, ציווה עליהם משה רבנו את ענין מסירות נפש על־ידי קריאת שמע – ועוד פעמיים בכל יום? **אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ תָּלוּי בָּזֶה שֶׁיִּזְכֹּר תָּמִיד עִנְיַן מְסִירַת נַפְשׁוֹ לַה' עַל יִחוּדוֹ,** - שזו משמעותה של קריאת שמע, ולכן מן ההכרח לקוראה "פעמיים בכל יום", **שֶׁיִּהְיֶה קָבוּעַ בְּלִבּוֹ תָּמִיד מַמָּשׁ, יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יָמִישׁ מִזִּכְרוֹנוֹ, כִּי בָּזֶה יוּכַל לַעֲמֹד נֶגֶד יִצְרוֹ, לְנַצְּחוֹ תָּמִיד בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה,** - גם אחרי משה, שאז "וזנה אחרי וגו'" – מלחמת היצר – לשון כ"ק רבינו, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** – שבזכרו את נכונותו התמידית למסור את נפשו על קידוש השם – יהיה נכון בודאי לקיים את כל התורה והמצוות.

ליקוטי אמרים

אלא שלמטה הוא תחת הזמן ובאותה שעה לבדה שעוסק בה בתור' או במצוה כי אח"כ אם עוסק בדבר אחר נפרד מהיחוד העליון למטה. והיינו כשעוסק בדברים בטלים לגמרי שאין בהם צורך כלל לעבודת ה' ואעפ"כ כשחוזר ושב לעבודת ה' אח"כ לתורה ולתפלה ומבקש מחילה מה' על שהיה אפשר לו לעסוק אז בתורה ולא עסק ה' יסלח לו כמארז"ל עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלין לו. ולזה תקנו ברכת סלח לנו שלש פעמים בכל יום על עון ביטול תורה שאין אדם ניצול ממנו בכל יום וכמו התמיד שהיה מכפר על מצות עשה. ואין זה אחטא ואשוב אא"כ שבשעת החטא ממש הוא סומך על התשובה ולכך חוטא כמ"ש במ"א: ובזה יובן למה צוה משה רבינו ע"ה במשנה תורה לדור שנכנסו לארץ לקרות ק"ש פעמים בכל יום לקבל עליו מלכות שמים במסירת נפש והלא הבטיח להם פחדכם ומוראכם יתן ה' וגו' אלא משום שקיום התורה ומצותיה תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה' על יחודו שיהיה קבוע בלבו תמיד ממש יומם ולילה לא ימיש מזכרונו כי בזה יוכל לעמוד נגד יצרו לנצחו תמיד בכל עת ובכל שעה כנ"ל:

---

10. יומא פו, א. **11.** לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א. **12.** דברים יא, כה.

יום שני כ' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 64, פרק כו ברם... עד עמ' לג, פסוק זה:

פֶּרֶק כו. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, איך "קרוב הדבר מאד" לכל יהודי, לקיים תורה ומצוות באהבת ה' וביראת ה' – כשהן נוצרות על־ידי התבוננות בגדולתו של הקב"ה, או על־ידי האהבה המסותרת שבכל אחד מישראל להקב"ה, הכוללת בתוכה גם את ענין היראה. בפרקים הבאים יסביר רבנו הזקן, וישיא עצות, כיצד להרחיק את כל הדברים המפריעים לעבודת ה', כמו "עצבות" ו"טמטום הלב", שבגללם אין הלב מסוגל לקלוט את רגשות האהבה והיראה.

בְּרָם, כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי כְּלָל גָּדוֹל: - בדבר כגון זה, צריך להודיע כלל גדול, **כִּי כְּמוֹ שֶׁנִּצָּחוֹן לְנִצַּחַ דָּבָר גַּשְׁמִי, כְּגוֹן שְׁנֵי אֲנָשִׁים הַמִּתְאַבְּקִים זֶה עִם זֶה לְהַפִּיל זֶה אֶת זֶה, הִנֵּה אִם הָאֶחָד הוּא** - מתאבק, **בְּעֲצָלוּת וּכְבֵדוּת, יְנֻצַּח בְּקַל וְיִפֹּל, גַּם אִם הוּא גִּבּוֹר יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ** - בכל זאת, מפני שהוא נתון בתנועה של עצלות ורשלנות – לא יעורר את כוחותיו, וינוצח בקלות על־ידי החלש ממנו. **כָּכָה מַמָּשׁ בְּנִצָּחוֹן הַיֵּצֶר,** - שלמרות, שהיצר הטוב חזק מהיצר הרע, כפי שלמדנו בפרקים הקודמים, "מעט אור דוחה הרבה מן החושך", ונוסף על כך גם "הקב"ה עוזרו", בכל זאת **אִי אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ** - את היצר הרע, **בְּעֲצָלוּת וּכְבֵדוּת** - כשנתונים בתנועה של עצלות וכבדות, **הַנִּמְשָׁכוֹת מֵעַצְבוּת וְטִמְטוּם הַלֵּב כְּאֶבֶן, כִּי אִם** - אפשר לנצח את היצר הרע כשלוחמים נגדו **בִּזְרִיזוּת הַנִּמְשֶׁכֶת מִשִּׂמְחָה וּפְתִיחַת הַלֵּב וְטָהֳרָתוֹ מִכָּל גְּרִנּוּד דְּאָגָה וָעֶצֶב בָּעוֹלָם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב:** "בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר"[1], **פֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה אֵיזֶה יִתְרוֹן וּמַעֲלָה מִזֶּה** - מהעצבות – הרי שגם בעצבות יש מן הטובה? – ענה על כך רבנו הזקן: **הִנֵּה אַדְּרַבָּה, מִלְּשׁוֹן זֶה** - "יהיה מותר", **מַשְׁמַע שֶׁהָעֶצֶב מִצַּד עַצְמוֹ אֵין בּוֹ מַעֲלָה, רַק שֶׁיַּגִּיעַ וְיָבֹא מִמֶּנּוּ אֵיזֶה יִתְרוֹן. וְהֵינוּ,** - שמה"עצב" תבוא **הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' אֱלֹהָיו, הַבָּאָה** - השמחה הבאה, **אַחַר הָעֶצֶב הָאֲמִתִּי** - עצבות שיש לה סיבה אמיתית, **לְעִתִּים מְזֻמָּנִים עַל עֲוֹנוֹתָיו כְּמַר נַפְשׁוֹ וְלֵב נִשְׁבָּר,** - כלומר: מעלתה האמיתית של העצבות היא השמחה הבאה אחרי שברון לבו, בעתים מזומנות, בגלל חטאיו. **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** - על־ידי שברון לבו, **נִשְׁבְּרָה רוּחַ הַטֻּמְאָה וְסִטְרָא אָחֳרָא וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל** - מחיצת הברזל הנוצרת על־ידי חטאיו, **הַמַּפְסֶקֶת בֵּינוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[2] עַל פָּסוּק:** "רוּחַ נִשְׁבָּרָה, לֵב נִשְׁבָּר וְגוֹ'"[3], - כיצד מגיעים ל"רוח נשברה" – כיצד נשברת רוחה של ה"סטרא אחרא"? – על־ידי "לב נשבר", ומאחר שעל־ידי מרירות אמיתית ולב נשבר, נשברת רוח הטומאה, ונעלמת מחיצת הברזל שבינו לבין הקב"ה – משום כך דוקא, באפשרותו להגיע, לאחר מכן, לשמחה אמיתית – ובלשון ה"תניא": **וַאֲזַי יְקַיֵּם בּוֹ רֵישֵׁיהּ דִּקְרָא:** - מה שכתוב כמה פסוקים לפני הפסוק "זבחי אלקים רוח נשברה": "תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה[4] וְגוֹ', הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ, וְרוּחַ נְדִיבָה וְגוֹ'"[5]. - שמחה **זו** אליה הוא מגיע אחרי ה"עצב האמיתי" – **בה** טמונה המעלה, אבל לא בעצבות עצמה. **וְזֶהוּ טַעַם הַפָּשׁוּט** - נוסף על הטעמים שעל פי הסוד, **לְתִקּוּן הָאָר"י זַ"ל, לוֹמַר מִזְמוֹר זֶה** - פרק נ"א שבתהלים, בו מצויים הפסוקים האמורים, **אַחַר תִּקּוּן חֲצוֹת כְּדֶרֶם הַלִּמּוּד,** - שלומדים אחרי תיקון חצות: **כְּדֵי לִלְמֹד בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית בַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֶצֶב;** - של תיקון חצות; **שֶׁיֵּשׁ לְשַׂמְּחָה זוֹ** - הבאה אחרי ה"עצב", **יִתְרוֹן,** - לגבי השמחה שאין לפניה, "עצב", **כְּיִתְרוֹן הָאוֹר הַבָּא מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק:** "וְרָאִיתִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר כו'", **עֵינֵי שָׁם, וְדֵי לַמֵּבִין.** - שואל ה"זוהר"[6] על פסוק זה: האם רק שלמה ראה זאת? מי לא רואה את זה? – וה"זוהר" מסביר: מאחר שעל־ידי האור המאיר **אחרי** החושך, מרגישים את היתרון שבאור – שכן, בלעדי החושך, לא יודעים את ערכו המיוחד ויקרותו של האור – כך מיתווסף יתרון בחכמה, על־ידי ה"סכלות" וה"שטות". שמחה **זו** שמגיעים אליה אחרי "עצב" אמיתי – **היא היא** היתרון הבא מן ה"עצב". ואילו ה"עצב" עצמו יש בו משום הפרעה לעבודת ה'.

ליקוטי אמרים

פרק כו ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה. הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול גם אם הוא גבור יותר מחבירו ככה ממש בנצחון היצר אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן כ"א בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדנוד דאגה ועצב בעולם. ומ"ש בכל עצב יהיה מותר פי' שיהיה איזה יתרון ומעלה מזה הנה אדרבה מלשון זה משמע שהעצב מצד עצמו אין בו מעלה רק שיגיע ויבא ממנו איזה יתרון והיינו השמחה האמיתית בה' אלהיו הבאה אחר העצב האמיתי לעתים מזומנים על עונותיו במר נפשו ולב נשבר שע"י זה נשברה רוח הטומאה וס"א ומחיצה של ברזל המפסקת בינו לאביו שבשמים כמ"ש בזהר ע"פ רוח נשברה לב נשבר וגו' ואזי יקוים בו רישיה דקרא תשמיעני ששון ושמחה וגו' השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה וגו' וזהו טעם הפשוט לתיקון האר"י ז"ל לומר מזמור זה אחר תיקון חצות קודם הלימוד כדי ללמוד בשמחה אמיתית בה' הבאה אחר העצב שיש לשמחה זו יתרון כיתרון האור הבא מן החשך דוקא כמ"ש בזהר על פסוק וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור כו' ע"ש וד"ל ומקרא

---

1. משלי יד, כג. 2. ראה לעיל בפרק י"ז על אותו פסוק. 3. תהלים נא, יט. 4. תהלים נא, י. 5. שם, נא, יד. 6. ח"ג מז, ב.

וּמִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב[7]: **"תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וְגוֹ'"**, - מגיע על כך העונש המפורט בפסוק, **וְנוֹדַע לַכֹּל פֵּרוּשׁ הָאָר"י זַ"ל עַל פָּסוּק זֶה:** - האריז"ל מפרש[8] משמעות פסוק זה: גם כשאדם עובד את ה', אלא שחסרה בעבודתו השמחה והחדוה, מגיעים על כך העונשים החמורים המנויים בפסוק.

ליקוטי אמרים

מלא דבר הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו' ונודע לכל פי' האר"י ז"ל על פסוק זה:

הרי, שלעבודת ה' מתוך שמחה דוקא יש חשיבות מיוחדת, ואילו העצבות, שהיא היפך השמחה, יש בה משום הפרעה לעבודת ה'. ומאחר שישנם ענינים גשמיים, או ענינים רוחניים, הגורמים דאגות לאדם, ומביאים אותו לעצבות, תוסברנה להלן העצות שישנן כיצד להינצל מביטויי העצבות השונים.

יום שלישי כ"א שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, והנה עצה היעוצה... עד עמ' לג, נראית וד"ל:

וְהִנֵּה, עֵצָה הַיְעוּצָה לְטַהֵר לִבּוֹ מִכָּל עֶצֶב וְנִדְנוּד דְּאָגָה מִמִּלֵּי דְּעָלְמָא, - מענינים גשמיים, **וַאֲפִלּוּ** - הדאגות בגלל **בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי,** - כשחסר לאדם בענינים אלה, הוא מתמלא, באופן טבעי, בדאגה ובעצבות. והעצה לכך היא: **מוֹדַעַת זֹאת לַכֹּל** - ידוע הדבר לכל אחד, **מַאֲמַר רַז"ל**[9]: **"כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה כּוֹ'"**, - כך מברך על הרעה". **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא:** - שאין הכוונה לברך **אותה** ברכה גם על הטובה וגם על הרעה, שכן הברכה על הטובה היא: "הטוב והמטיב, ועל הרעה : "דיין האמת". אלא, משמעות המלה "כשם" היא: **"לְקַבּוּלֵי בְּשִׂמְחָה"**, - לקבל את הרעה באותה מדה של שמחה, **כְּמוֹ שִׂמְחַת הַטּוֹבָה הַנִּגְלֵית וְנִרְאֵית, כִּי גַּם זוֹ** - גם האירועים הרעים, הם **לְטוֹבָה, רַק שֶׁאֵינָהּ נִגְלֵית וְנִרְאֵית לְעֵינֵי בָשָׂר,** - האדם המסתכל בעיני בשר, אינו יכול לראות את הטוב הגלום באירועים אלה. וכל כך למה? **כִּי הִיא** - הטוב הגלום באירועים רעים אלה, הוא **מֵ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** - מעולם רוחני נסתר ונעלה יותר, **שֶׁלְּמַעְלָה מֵ"עָלְמָא דְּאִתְגְּלְיָא",** - שלמעלה מהעולם הרוחני הגלוי, ממנו באה ההשפעה לאותם דברים שגם עיני הבשר יכולות לראות את הטוב שבהם, **שֶׁהוּא** - ה"עולם הגלוי" מייצג את ההשפעה של **ו"ה** - האותיות ו' ה', **מִשֵּׁם הֲוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא,** - שם הוי' מורכב הרי מארבע אותיות: י"ה ו"ה, ומשתי האותיות האחרונות "ו" "ה" של שם הוי', מקבלים העולמות הגלויים, "עלמא דאתגליא", את השפעתם וחיותם, **וְ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא"** - העולמות המכוסים, **הוּא י"ה,** - מייצגים את שתי האותיות הראשונות "י"ה" שמשם הוי'[10], **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[11]: **"אֲשֶׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ י"ה וְגוֹ'"**. - נזכרות בפסוק זה רק שתי האותיות הראשונות י"ה שמשם הוי', שכן, היסורים באים מי"ה שמשם הוי'; ומפני שהם באים מעולם נסתר ועליון יותר – אין האדם מסוגל לראות בעיני הבשר שלו את ה"טוב" שבהם. אך לאמיתו של דבר, יסורים אלה הם גם כן לטובה. אדרבה: ה"טוב" האמור, עמוק יותר, שאינו יכול לבוא עתה לידי ביטוי גלוי של טוב מורגש. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[12] **כִּי "הַשְּׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים - עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר**[13]**:** - ששכרם יהיה: **"וְאוֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ",** - שכן, השכר הוא הרי תמיד בצורה של "מדה כנגד מדה", – איזו שייכות, איפוא,

ליקוטי אמרים

והנה עצה היעוצה לטהר לבו מכל עצב ונדנוד דאגה ממילי דעלמא ואפי' בני חיי ומזוני מודעת זאת לכל מאמר רז"ל כשם שמברך על הטובה כו' ופירשו בגמ' לקבולי בשמחה כמו שמחת הטובה הנגלית ונראית כי גם זו לטובה רק שאינה נגלית ונראית לעיני בשר כי היא מעלמא דאתכסי' שלמעלה מעלמא דאתגלייא שהוא ו"ה משם הוי"ה ב"ה ועלמא דאתכסיא הוא י"ה וז"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה וגו' ולכן ארז"ל כי השמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כי השמחה היא

---

7. דברים כח, מז. **8.** הובא בשל"ה י' מאמרות מאמר ג' ד' (מט, א). **9.** ראה ברכות פרק ט', משנה ה'. **10.** ב"אגרת התשובה", פרק ד', מוסבר, שארבעת האותיות של שם הוי' מכוונות וכוללות עשר הספירות (חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה וכו'): ה"יו"ד" של שם הוי', שתבניתו כנקודה, רומזת על ספירת החכמה, חכמתו של הקב"ה, כפי שהיא בהתעלמות, לפני שהיא באה בהרחבת ההבנה. אחרי שחכמתו של הקב"ה באה בהרחבה ובהתגלות של הבנה והשגה - בינה - היא מרומזת באות "הא". אות זו כוללת בתבניתה התפשטות לאורך ולרוחב. ברם, גם התגלות זו של "בינה", היא רק לגבי "עלמין סתימין" - "עלמא דאתכסיא" (עולמות מכוסים) - זאת אומרת, שה"יו"ד" וה"הא" של שם הוי' (מוחין בכלל הם לא בשביל הזולת), שייכות ל"עלמא דאתכסיא" בלבד. לאחר מכן, כשההשפעה של חכמתו ובינתו של הקב"ה, באה למטה גם ב"עלמין דאתגליין" - העולמות הגלויים (המתוארים כאן כ"עלמא דאתגליא") - היא מרומזת באותיות "ואו" ו"הא" (אחרונה). וזהו למשל כאדם שרוצה לגלות חכמתו לזולת בדיבור. בראש ובראשונה ישנה ההמשכה, הירידה, מלמעלה למטה (בהתאם לריחוק שבין דיבור לשכל) - ולכך רומזת האות "ו", שתבניתה , קו ישר וארוך מלמעלה למטה. ה"ואו", במספר שש, רומזת גם על ששת מדותיו הקדושות של הקב"ה (חסד, גבורה, תפארת וכו'), שעל ידן באה השפעת השכל עד למדת מלכות - דיבורו של הקב"ה - וזה מרומז באות "הא" של שם הוי' : "הא" - **במספר חמש** - רומזת על מקור הדיבור, המבוסס על חמש "מוצאות הפה", אחה"ע מהגרון וכו', ומ"מלכות" (בהשפעת המדות) נוצרים כל הנבראים של "עלמא דאתגליא", של העולמות הגלויים. הרי, ש"ואו" ו"הא" (האחרונה) של שם הוי' שייכות ל"עלמא דאתגליא". **11.** תהלים צד, יב. **12.** יומא כג, א. **13.** שופטים ה, לא.

יש ל"בצאת השמש בגבורתו", כשכר לאלה ששמחים ביסורידהם? ומדוע הם נקראים "אוהביו" של הקב"ה? – אלא בהתאם למה שלמדנו, שהיסורים באים מעולם נסתר ועליון יותר, מ"**עלמא דאתכסיא**", משם, אין ה"טוב" יכול לבוא בצורה גלויה בעולם־הזה, כי אם דוקא בלבוש של יסורים, שבעיני בשר של האדם נראים כרעה – הדברים מוסברים כך: מדוע שמחים אנשים אלה ביסורים? – מפני שאהבתם להקב"ה היא גדולה כל כך, שהיותם קרובים אל הקב"ה, יקר להם יותר מחיי העולם־הזה – וקירבה להקב"ה קיימת במדה גדולה יותר ב"עלמא דאתכסיא", ובענין היסורים הבאים **משם**. הרי, שאין הם מתחשבים בלבוש החיצוני, הנראה כלא־טוב, והעיקר בעיניהם הוא הפנימיות – ההשפעה של "עלמא דאתכסיא". לכן, גם שכרם יהיה: "בצאת השמש בגבורתו". שכן, שם הוי' נקרא "שמש", כמו שכתוב: "כי שמש ומגן הוי' אלקים", כשם שהשמש צריכה ל„מגן" שיסתיר עליה, ובלעדיו אי אפשר לקבל את אורה – כך גם שם הוי', הנקרא "שמש", צריך ל"מגן", ל"לבוש", שיסתיר את ההשפעה שמשם הוי', וזאת כדי שיהיה אפשר לנבראים לקבל את ההשפעה שמשם הוי'. אך סדר זה הוא רק עתה, בעולם־הזה, ואילו לעתיד לבוא יתגלה שם הוי' עצמו בלי לבוש. ומחמת העובדה, שאנשים אלה השמחים ביסורים, אינם מתחשבים ב"לבוש" החיצוני, אלא יקר בעיניהם, ה"עיקר" וה"פנימיות", היינו, ההשפעה משם הוי' – יהיה גם שכרם, "מדה כנגד מדה", שתתגלה להם ה"**פנימיות**", ההשפעה משם הוי' בלי לבוש. זו המשמעות של "בצאת השמש בגבורתו", כמו "שמש הוי'" המאיר בכל תוקפו, בלי לבוש. וכך אומר רבנו הזקן להלן: **כִּי הַשִּׂמְחָה** - מהיסורים, **הִיא מֵאַהֲבָתוֹ קִרְבַת** ה' יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִכְתִיב[14]: **"כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים וְגוֹ'", וְקִרְבַת ה'** - הקירבה אל ה', **הִיא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּמַעֲלָה לְאֵין קֵץ בְּ"עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא", כִּי "שָׁם** - ב"עלמא דאתכסיא", **חֶבְיוֹן עֲוֹז" וְ"יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן"**, - המדריגה העליונה יותר באלקות. ולכן הוא שמח ביסוריו, מפני שהם באים מאותה מדריגה עליונה יותר, וכך הוא גם קרוב יותר אל הקב"ה. **וְעַל כֵּן זוֹכֶה לְ"צֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ" לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁהִיא יְצִיאַת חַמָּה מִנַּרְתִּקָהּ, שֶׁהִיא מְכֻסָּה בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד תִּתְגַּלֶּה מִכִּסּוּיָהּ, דְּהַיְנוּ שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא,** - העולם (והמדריגה) שהוא מוסתר היום, יתגלה אז, **וְיִזְרַח וְיָאִיר בְּגִלּוּי רַב וְעָצוּם, לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמִסְתּוֹפְפִים בְּצִלּוֹ, צֵל הַחַמָּה, שֶׁהוּא בְּחִינַת צֵל וְלֹא אוֹרָה וְטוֹבָה נִרְאֵית, וְדֵי לַמֵּבִין:** - מבחינה חיצונית, זה "צל" שהוא ההיפך מהאור, ורק מבחינה פנימית, יש כאן טוב ואור – הרי, בעשותו חשבון זה, שכל היסורים שאדם סובל, הם באמת **טוב**, אלא שהוא טוב כזה שאין עיני הבשר של האדם מסוגלות להרגיש בו – אפשר לאדם לצאת מדאגותיו ומעצבותו הבאות עליו על־ידי היסורים מענינים גשמיים.

ליקוטי אמרים

מאהבתו קרבת ה' יותר מכל חיי העוה"ז כדכתיב כי טוב חסדך מחיים וגו' וקרבת ה' היא ביתר שאת ומעלה לאין קץ בעלמא דאתכסיא כי שם חביון עוזו ויושב בסתר עליון ועל כן זוכה לצאת השמש בגבורתו לעתיד לבא שהיא יציאת חמה מנרתקה שהיא מכוסה בו בעוה"ז ולעתיד תתגלה מכסויה דהיינו שאז יתגלה עלמא דאתכסיא ויזרח ויאיר בגילוי רב ועצום לכל החוסים בו בעוה"ז ומסתופפים בצלו צל החכמה שהוא בחי' צל ולא אורה וטובה נראית וד"ל:

יום רביעי כ"ב שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לג, אך העצבות... עד עמ' 66, העצב כנ"ל:

אַךְ הָעֲצָבוֹת מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא - העצבות הבאה עליו בגלל מצבו הרוחני שאינו כמו שצריך, **צָרִיךְ לָשִׂית עֲצוּת בְּנַפְשׁוֹ לִפְטֹר מִמֶּנָּה,** - עליו לחפש עצות איך להיפטר מעצבות זו. **אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה,** - אם העצבות באה עליו בשעה שהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי לחפש עצות כיצד להיפטר ממנה, **שֶׁצָּרִיךְ לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב,** - שכן, עצבות, גם אם היא באה בגלל מעמדו ומצבו הרוחני, מפריעה בעבודת ה' שצריכה להיות בשמחה. **אֶלָּא אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא בַּעַל עֲסָקִים וְדֶרֶךְ אֶרֶץ,** - עיסוקו היומי־יומי אינו בעבודת ה', בתורה וכדומה, **אִם נוֹפֵל לוֹ עֶצֶב וּדְאָגָה מִמִּלֵּי דִּשְׁמַיָּא** - בגלל עניניו הרוחניים, **בִּשְׁעַת עֲסָקָיו** - בשעה שהוא מתעסק בעניניו הגשמיים – **בְּיָדוּעַ** - ברור הדבר, **שֶׁהוּא תַּחְבּוּלַת הַיֵּצֶר,** - המכניס אותו בעצבות כאילו בגלל ענינים רוחניים, וזאת **כְּדֵי לְהַפִּילוֹ אַחַר כָּךְ בְּתַאֲוֹוֹת חֵם וְשָׁלוֹם, כַּנּוֹדַע,** - כי, טבע הנפש לחפש לעצמה "עונג", ולא להיות נתונה ברגש של עצבות, ולכן משתדל היצר־הרע להכניס בבני ישראל נמיכות רוח, ולו בגלל ענינים רוחניים, כדי שלאחר מכן יוכל למשוך

ליקוטי אמרים

אך העצבות ממילי דשמיא צריך לשית עצות בנפשו לפטר ממנה אין צריך לומר בשעת עבודה שצריך לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב אלא אפילו מי שהוא בעל עסקים ודרך ארץ אם נופל לו עצב ודאגה ממילי דשמיא בשעת עסקיו בידוע שהוא תחבולת היצר כדי להפילו אח"כ בתאוות ח"ו כנודע שאל"כ מאין באה לו עצבות

---

14. תהלים סג, ד.

אותם לתאוות. **שֶׁאִם לֹא כֵן,** - אם אין כאן השפעת היצר־הרע, **מֵאַיִן בָּאָה לוֹ עַצְבוּת אֲמִתִּית מֶחָמַת אַהֲבַת ה' אוֹ יִרְאָתוֹ בְּאֶמְצַע עֶסְקָיו.** - שכן, עצבות **אמיתית** היא התבטאות הבאה מחמת אהבת ה' ויראת ה': האהבה והפחד מהקב"ה מביאות את האדם לשברון רוח בגלל מצבו הרוחני, דבר המרחק אותו מהקב"ה. שברון רוח כזה בא לאדם כשהוא עוסק בענינים רוחניים, כשהאהבה והיראה באות אצלו לידי התבטאות, ולא בשעה שהוא עסוק בענינים גשמיים. הרי שהעצבות האמורה איננה אמיתית, כי אם תחבולת היצר־הרע – ועליו להיפטר ממנה. **וְהֵנֵּה, בֵּין שֶׁנִּפְלָה לוֹ הָעַצְבוּת בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** - בשעה שהוא עוסק **בְּתַלְמוּד תּוֹרָה אוֹ בַּתְּפִלָּה, וּבֵין שֶׁנִּפְלָה לוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה** - אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים, **זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ: כִּי אֵין הַזְּמַן גְּרָמָא** - אין הזמן מתאים, **כְּעֵת לְעַצְבוּת אֲמִתִּית, אֲפִלּוּ** - לא, **לְרֹאֶנֶת עֲוֹנוֹת חֲמוּרִים חַס וְשָׁלוֹם, רַק לְזֹאת צָרִיךְ קְבִיעוּת עִתִּים וּשְׁעַת הַכֹּשֶׁר בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלַּת ה' אֲשֶׁר חָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה לִבּוֹ נִשְׁבָּר בֶּאֱמֶת בִּמְרִירוּת אֲמִתִּית,** - וכפי שיוסבר להלן, מרירות היא רגש האורצת בקרבה "חיות", ולא עצבון סתם; **וְכַמְּבֹאָר עֵת זוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וְשָׁם נִתְבָּאֵר גַּם כֵּן, כִּי מִיָּד אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר לִבּוֹ בְּעִתִּים קְבוּעִים הָהֵם - אֲזַי יָסִיר הָעֲצֶב מִלִּבּוֹ לְגַמְרֵי, וְיַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה כִּי ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתוֹ וְרַב לְסְלֹחַ.** - באדם קיים הבדל: אם חוטאים נגדו פעם אחת או פעמיים – בקל ימחול על כך, ואילו אם חוטאים נגדו הרבה פעמים – קשה לו למחול. אבל, הקב"ה הוא "רב לסלוח" והוא מוחל וסולח גם אם האדם חוטא נגדו הרבה פעמים. אמונה זו ובטחון זה שהקב"ה מחל לו – יוצרים באדם את רגש השמחה והחדוה: **וְזוֹ הִיא הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֶצֶב, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** - שמעלת העצבות, היא זו בלבד, שאחריה מגיעים לשמחה גדולה יותר; הרי, שגם **בזמנים הקבועים**, ובאופן של עצבות אמיתית – עליו להשתדל לצאת מיד מאותה עצבות, ולהגיע לשמחה אמיתית.

ליקוטי אמרים

אמיתית מחמת אהבת ה' או יראתו באמצע עסקיו. והנה בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה בת"ת או בתפלה ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה זאת ישים אל לבו כי אין הזמן גרמא כעת לעצבות אמיתית אפי' לדאגת עונות חמורים ח"ו. רק לזאת צריך קביעות עתים ושעת הכושר בישוב הדעת להתבונן בגדול' ה' אשר חטא לו כדי שע"י זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית וכמבואר עת זו במ"א ושם נתבאר ג"כ כי מיד אחר שנשבר לבו בעתים קבועים ההם אזי יסיר העצב מלבו לגמרי ויאמין אמונה שלימה כי ה' העביר חטאתו ורב לסלוח וזו היא השמחה האמיתית בה' הבאה אחר העצב כנ"ל:

בהקשר למה שלמדנו בפרק זה, אודות ה"שמחים ביסורים", אלה שמקבלים את היסורים מתוך שמחה – מן הראוי להוסיף סיפור קצר, מהמגיד ממזריטש עם הרבי רבי זושא, זכותם תגן עלינו: יהודי אחד בא אל המגיד ממזריטש ובקשת עצה בפיו, כיצד לקבל יסורים באהבה ובשמחה. הפנה אותו המגיד ממזריטש אל תלמידו הצדיק רבי זושא מאניפאלי. כשאותו יהודי שאל ובקש עצתו של רבי זושא, הסתכל עליו רבי זושא בתמיהה ואמר לו: אצלי אתה שואל, איך לקבל יסורים באהבה? – כיצד אני יכול לדעת זאת, כשאף פעם בחיי לא סבלתי יסורים... ותשובה זו ענה רבי זושא, בשעה שעברו עליו יסורים רבים. ואכן, לכך באמת התכוון המגיד ממזריטש בשלחו את היהודי אל רבי זושא: רבי זושא היה כל כך שמח ביסורים, שמלכתחילה לא הרגיש שאלה הם יסורים, הוא הרגיש רק ב"טוב" שבהם. ולכן אמר שמימיו לא סבל יסורים. אלא, אחרי כל המעלות וה"טוב" שישנם ביסורים, אנו מבקשים מהשי"ת, שה"טוב" שהוא נותן לנו, יהיה – כלשונו של הרבי – "טוב **הנראה והנגלה**" – טוב שאנו יכולים לחוש אותו ולראותו בעינים **שלנו**.

יום חמישי כ"ג שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 66, פרק כז ואם העצבות... עד עמ' לד, מכולא וכו'.

פֶּרֶק כז. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן ש"עצבות" יש בה משום הפרעה לעבודת ה', ושאין ביכלתו של האדם לנצח את היצר־הרע בהיותו שקוע בעצבות. בהתאם לזה באות בפרק האמור עצות כיצד להיפטר מהעצבות הנובעת מקשיים גשמיים, גם ביחס לעצבות הנובעת ממצבו הרוחני שאינו כמו שצריך להיות – כמו הדאגה מעוונות – הרי אם העצבות שורה עליו בשעה שהוא עובד את ה', כשהוא לומד או מתפלל, עליו בודאי להשתדל להיפטר ממנה, שהרי היא מפריעה לעבודת ה' הצריכה להיות בשמחה – וגם אם העצבות שורה עליו שלא בשעת העבודה, אלא כשהוא עסוק בענינים גשמיים – עליו להתבונן, שאין זה הזמן המתאים לעצבות, שכן, לכך נדרשת שעה קבועה ומתאימה. בפרק זה, שאנו מתחילים ללמוד, באה שורה של עצות לעצבות הנובעת מסיבות אחרות:

וְאִם הָעַצְבוּת אֵינָהּ מִדְּאָגַת עֲוֹנוֹת, אֶלָּא מֵהַרְהוּרִים רָעִים וְתַאֲווֹת רָעוֹת שֶׁנּוֹפְלוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, – ומאחר שלא מדובר כאן בעצבות שמחמת עבירות ממש – שעל כך נדרשת, כאמור לעיל, שעה מיוחדת ומתאימה לעורר בתוכו מרירות **אמיתית** – כי אם שבאותה שעה נופלים במחשבתו רעיונות רעים, הרי העצה לכך היא אחרת: **הִנֵּה אִם נוֹפְלוֹת לוֹ** – אותן מחשבות רעות, **שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה,** – לא בשעה שהוא לומד או מתפלל, **אֶלָּא בְּעֵת עֶסְקוֹ בַּעֲסָקָיו וְדֶרֶךְ אֶרֶץ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, הרי

ליקוטי אמרים

פרק כז ואם העצבות אינה מדאגת עונות אלא מהרהורים רעים ותאוות רעות שנופלות במחשבתו. הנה אם נופלות לו שלא בשעת העבודה אלא בעת עסקו בעסקיו ודרך ארץ

אַדְרַבָּה – לא זו בלבד שאין הוא צריך להיות עצוב, אלא להיפך: **יֵשׁ לוֹ לִשְׂמֹחַ בְּחֶלְקוֹ,** – במצבו הרוחני, וכל כך למה? – **שֶׁאַף שֶׁנּוֹפְלוֹת לוֹ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ** – המחשבות הרעות, **הוּא מַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן,** – שכן, אם אין הוא מסיח דעתו מהמחשבות הרעות, אלא ממשיך להגות בהן, זה נכלל אז בסוג של "דאגת עוונות" – כי, גם המחשבה בהרהורים רעים ברצון היא עבירה – ועל דאגת עוונות, כבר למדנו בפרק הקודם. כאן מדובר על מי שמסיח דעתו מהמחשבות הרעות, ועצבותו נובעת מעצם העובדה שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה – ובמקרה כזה, עליו להיות שמח על שהוא מצליח לשלוט בהרהורים אלה – **לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[1]**: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זוֹנִים אַחֲרֵיהֶם",** – הרי, דוקא על־ידי כך שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה, והוא דוחה אותם – הוא מקיים את ה"לא־תעשה" שבפסוק האמור. שכן, מדריגה כזו, שלא יעלו במחשבתו מלכתחילה הרהורים רעים, שייכת בצדיקים בלבד, שאין "רע" בנפשם שממנו ינבעו ההרהורים הרעים – והפסוק האמור הרי אינו דן בצדיקים. הפסוק מדבר במי שעולים במחשבתו הרהורים כאלה – אלא שהתורה מצוה עליו, לדחות מעליו מיד את ההרהורים; ועל־ידי שהוא מבצע צו זה – הוא מקיים את ה"לאו" האמור. ובלשון ה"תניא": **וְאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּצַדִּיקִים לְקָרְאָם "זוֹנִים" חַס וְשָׁלוֹם,** – כמו שנאמר: "אשר אתם **זונים** אחריהם", **אֶלָּא בְּבֵינוֹנִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנּוֹפְלִים לוֹ הָרְהוּרֵי נַאוּף בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, בֵּין בְּהֶתֵּר** – גם אם ההרהורים הם באופן של היתר, **כוּ',** – וגם אם הם באופנים של איסור, **וּכְשֶׁמַּסִּיחַ דַּעְתּוֹ** – מאותם ההרהורים, **מְקַיֵּם לָאוּ זֶה,** – של "ולא תתורו". **וְאָמְרוּ רַז"ל**[2]**: "יָשַׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה - נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּאִלּוּ עָשָׂה מִצְוָה",** וְעַל כֵּן צָרִיךְ – עליו, **לִשְׂמֹחַ בְּקִיּוּם הַלָּאו כְּמוֹ בְּקִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה מַמָּשׁ.** – כך, שלא זו בלבד שאין דבר זה צריך לעורר בו עצבות – כי אם להיפך: זה צריך לעורר בו שמחה. **וְאַדְרַבָּה, הָעֲצֻבּוּת** – הבאה ממה שנופלים בו הרהורים כאלה, **הִיא מַגַּפּוּת הָרוּחַ, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמוֹ,** – הוא לא מכיר את מדריגתו, **וְעַל כֵּן יֵרֵעַ לְבָבוֹ עַל שֶׁאֵינוֹ בְּמַדְרֵגַת צַדִּיק, שֶׁלְּצַדִּיקִים בּוֹדֵאי אֵין נוֹפְלִים לָהֶם הִרְהוּרֵי שְׁטוּת כָּאֵלּוּ.** – ומאחר שבמחשבתו נופלים הרהורים כאלה – חורה לו על שאין הוא כמו הצדיקים: **כִּי אִלּוּ הָיָה מַכִּיר מְקוֹמוֹ, שֶׁהוּא רָחוֹק מְאֹד מִמַּדְרֵגַת צַדִּיק, וְהַלְּוַאי הָיָה בֵּינוֹנִי, וְלֹא רָשָׁע כָּל יָמָיו אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת** – ואילו ידע את דרגתו, שהוא עדיין רחוק מאד מלהיות צדיק, הלואי שיהיה "בינוני" ש"לזה צריך להשתוקק עתה" – **הֲרֵי זֹאת הִיא מִדַּת הַבֵּינוֹנִים וַעֲבוֹדָתָם, לִכְבֹּשׁ הַיֵּצֶר וְהַהִרְהוּר הָעוֹלֶה מֵהַלֵּב לַמּוֹת, וּלְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ לְגַמְרֵי מִמֶּנּוּ,** – מאותו הרהור, **וְלִדְחוֹתוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** – שלא לרצות לחשוב בהם, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – בפרק י"ב, שהרע של הנפש הבהמית ב"בינוני" הוא עדיין בתוקף אצלו, אלא שאינו נותן ל"רע" לבוא לידי ביטוי, לחשוב ברצון בהרהורים הרעים, או לחטוא בדיבור ובמעשה – אך ה"רע" שבו, עדיין די חזק כדי להעלות במחשבתו הרהורים רעים, שעליו לדחותם ממחשבתו. ברם, אין הוא עדיין אדון על עצמו, שמלכתחילה לא יעלו במחשבתו הרהורים רעים אלה. דבר זה אמור בצדיקים בלבד, שאין בהם "רע" כלל, שממנו באים הרהורים אלו. **וּבְכָל דְּחִיָּה וּרְחִיָּה שֶׁמַּדְחֵהוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ - אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אָחֳרָא לְתַתָּא,** – כופים את ה"סטרא אחרא" למטה, **וּבְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא - אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – על־ידי ההתעוררות למטה (שהאדם משפיע למטה לכפות את ה"סטרא אחרא") נעשה התעוררות למעלה, בעולמות העליונים, **וְאִתְכַּפְיָא סִטְרָא אָחֳרָא דִּלְעֵילָא** – כופים את ה"סטרא אחרא" שלמעלה, את ה"שורש" של ה"סטרא אחרא", **הַמַּגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[3]**: "אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְגוֹ' מִשָּׁם אוֹרִידְךָ, נְאֻם ה'". וּכְמוֹ שֶׁהִפְלִיג בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת תְּרוּמָה [דַּף קכח], בְּגֹדֶל נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אָחֳרָא לְתַתָּא,** – כשכופים את ה"סטרא אחרא" למטה, לקדושה, **דְּאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְעֵילָא עַל כֻּלָּא,** – על־ידי כך מתעלה כבודו של הקב"ה על הכל, **יָתִיר מִשְּׁכָחָא אָחֳרָא,** – יותר מאשר על־ידי שבח אחר, **וְאִסְתַּלְקוּתָא דָא יָתִיר מִכֻּלָּא וְכוּ'.** – והתעלות זו היא למעלה מכל ההתעלויות האחרות.

ליקוטי אמרים

וכהאי גוונא אדרבה יש לו לשמוח בחלקו שאף שנופלות לו במחשבתו הוא מסיח דעתו מהן לקיים מה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. ואין הכתוב מדבר בצדיקי' לקראם זונים ח"ו אלא בבינונים כיוצא בו שנופלים לו הרהורי ניאוף במחשבתו בין בהיתר כו' וכשמסיח דעתו מקיים לאו זה ואמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש ואדרבה העצבות היא מגפות הרוח שאינו מכיר מקומו ועל כן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק שלצדיקים בודאי אין נופלים להם הרהורי שטות כאלו כי אילו היה מכיר מקומו שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק והלואי היה בינוני ולא רשע כל ימיו אפי' שעה אחת הרי זאת היא מדת הבינונים ועבודתם לכבוש היצר וההרהור העולה מהלב למוח ולהסיח דעתו לגמרי ממנו ולדחותו בשתי ידים כנ"ל ובכל דחיה ודחיה שמדחהו ממחשבתו אתכפיא ס"א לתתא ובאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא ואתכפיא ס"א דלעילא המגביה עצמה כנשר לקיים מ"ש אם תגביה כנשר וגו' משם אורידך נאם ה' וכמו שהפליג בזהר פ' תרומה [דף קכח] בגודל נחת רוח לפניו ית' כד אתכפיא ס"א לתתא דאסתלק יקרא דקב"ה לעילא על כולא יתיר משבח' אחרא ואסתלקות' דא יתיר מכולא וכו'.

---

1. במדבר טו, לא. **2.** קדושין לט, ב. **3.** עובדיה א, ד.

יום שישי כ"ד שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לד, ולכן אל יפול... עד עמ' 68, לעילא.

על כל פנים, הרי על־ידי שנופלים במחשבתו הרהורים רעים, והוא מסיח דעתו מהם, הוא מקיים את ה"לאו" (של "ולא תתורו"), ובכך טמונה מעלת העבודה של "אתכפיא", של כפיה, **וְלֵבֶן אַל יִפֹּל לֵב אָדָם עָלָיו, וְלֹא יֵרַע לְבָבוֹ מְאֹד,** – מכך שנופלים במחשבתו הרהורים כאלה. אמנם צריך להיות איכפת לו קצת, שכן, אם לא יהיה איכפת לו כלל ויהיה אדיש כלפיהם, הדבר עלול להשפיע עליו חלילה לחדול מלהילחם בהרהורים ולדחותם – אלא ש"לא ירע לבבו **מאד**" מזה, **גַּם אִם יִהְיֶה כֵּן כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה זוֹ,** – שתמיד יעלו במחשבתו הרהורים רעים, ותמיד יהיה עליו להילחם בהם, מבלי שיוכל להתעלות לאותה מדריגה, שמלכתחילה לא יהיו להרהורים הרעים דריסת רגל אליו – ובכל זאת, אל "יקח" דבר זה ללבו, **כִּי אוּלַי לְכָךְ נִבְרָא, וְזֹאת עֲבוֹדָתוֹ לְאַכַּפְיָא לְסִטְרָא אָחֳרָא תָּמִיד.** – לכופף את ה"סטרא אחרא" תמיד. **וְעַל זֶה אָמַר אִיּוֹב:** – להקב"ה, **"בָּרֵאתָ רְשָׁעִים"[4];** – על כך שאל בפרק הראשון: "והא צדיק ורשע לא קאמר?" (והרי צדיק ורשע לא נאמר) – כשמכריזים למעלה, לפני הלידה, מה יהיה תכונתו של הילוד: חכם או טפש, גבור או חלוש וכדומה, אין מזכירים אם יהיה צדיק או רשע, שכן, אם יכריזו גם על כך – תתבטל הרי הבחירה החופשית של האדם; כיצד, איפוא, אמר איוב "בראת רשעים"? – אלא, בהתאם לאמור יוסבר הדבר: לא מדובר על כאלה שנבראים לכתחילה כרשעים אמיתיים לעתיד, אלא הקב"ה ברא אנשים כאלה, שבמובן מסויים הם נשארים במצב דומה לרשעים, ואלה הם ה"בינונים" שתמיד נופלים במחשבתם הרהורי עבירה, כמו ברשעים – והכוונה היא, שהם ידחו מחשבות אלו, ויבצעו את העבודה של "אתכפיא סטרא אחרא", לכופף את הסטרא אחרא. ובלשון ה"תניא": **וְלֹא** – שהם נבראים לכתחילה, **שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בֶּאֱמֶת חַס וְשָׁלוֹם,** – ולחטוא ממש במחשבה, או בדיבור או במעשה, **אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם** – שיארע בהם, **כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים[5] כְּמַחֲשַׁבְתָּם וְהִרְהוּרָם לְבַד,** – שבמחשבתם יוכלו לעלות הרהורי עבירה כמו שזה אצל רשעים, **וְהֵם יִהְיוּ נִלְחָמִים תָּמִיד לְהַסִּיחַ דַּעְתָּם מֵהֶם,** – מהרהורי העבירה, **כְּדֵי לְאַכַּפְיָא לְסִטְרָא אָחֳרָא,** – לכופף את ה"סטרא אחרא" – הם נבראו בצורה כזו, שזה יהיה אופן עבודתם, **וְלֹא יוּכְלוּ לְבַטְּלָהּ מִכֹּל וָכֹל,** – שלא יוכלו לבטל לגמרי את ה"סטרא אחרא" של נפשם הבהמית. כלומר: הם לא יוכלו להגיע לכך, שלא תתעוררנה בהם תאוות, שהן הסיבה להעלאתם של ההרהורים הרעים, **כִּי זֶה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי צַדִּיקִים.** – ה"קליפה" וה"רע" של הנפש הבהמית בצדיקים, בטלים לגמרי ל"טוב", שאין מקום כלל לתאוות שתוכלנה לעורר הרהורים רעים. ואילו המדריגות אודותן אנו לומדים כאן, אין ביכולתן להתעלות לכך מצד ה"בריאה" שלהן, וממילא **אפשר** שתעלינה בבעלי מדריגות אלו מזמן לזמן, מחשבות רעות, ועבודתם היא ללחום נגד מחשבות אלו. **וּשְׁנֵי מִינֵי נַחַת רוּחַ** – בעבודתם של בני ישראל, **לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה: אֶחָד - מִבִּטּוּל הַסִּטְרָא אָחֳרָא לְגַמְרֵי, וְאִתְהַפְּכָא מְמָרִירוּ לְמִתְקָא** – ומהפיכת המריר למתוק, **וּמֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא,** – ומחושך לאור, וזה נעשה **עַל יְדֵי הַצַּדִּיקִים;** – המבטלים את ה"סטרא אחרא" לגמרי, ואת ה"מריר", ה"רע" של המדות שמנפשם הבהמית, הם הופכים ל"טוב", ואת "חושך" המוחין וה"שכל" של נפשם הבהמית, הם הופכים ל"אור" ולקדושה – כל זה גורם למעלה אופן אחד של נחת רוח; **וְהַשֵּׁנִית** – האופן השני של נחת רוח, הוא: **כַּד אִתְכַּפְיָא הַסִּטְרָא אָחֳרָא** – כשכופים את ה"סטרא אחרא", **בְּעוֹדָהּ בְּתָקְפָּהּ וּגְבוּרָתָהּ** – כשה"סטרא אחרא" היא עדיין בכל תוקפה וגבורתה, **וּמַגְבִּיהַּ עַצְמָהּ כַּנֶּשֶׁר, וּמִשָּׁם** – ממקום הגבהתה, **מוֹרִידָהּ ה' בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – ע"י התעוררותו של יהודי למטה, לשבור את ה"סטרא אחרא". אופן זה של נחת רוח למעלה, נגרם **עַל יְדֵי הַבֵּינוֹנִים.** – על־ידי עבודת ה"בינונים", הלוחמים להכניע את הקליפה בנפש הבהמית. הרי, שקיים "נחת רוח" למעלה מעבודת הבינונים, במאבקם במחשבות ובהרהורים הרעים. לכך רומזים שני הסוגים: "בראת צדיקים" ו"בראת רשעים" – כאלה שעומדים במלחמה תמידית. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר**

ליקוטי אמרים

ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לס"א תמיד. ועל זה אמר איוב בראת רשעים ולא שיהיו רשעים באמת ח"ו אלא שיגיע אליהם כמעשה הרשעים במחשבתם והרהורם לבד והם יהיו נלחמים תמיד להסיח דעתם מהם כדי לאכפי' לס"א ולא יוכלו לבטלה מכל וכל כי זה נעשה ע"י צדיקים. ושני מיני נחת רוח לפניו ית' למעלה. א' מביטול הס"א לגמרי ואתהפכא ממרירו למתקא ומחשוכא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית כד אתכפיא הס"א בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים. וז"ש הכתוב ועשה לי מטעמים

---

4. בבא בתרא טז, א. **5.** "על פי קהלת ח, יד" - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** כלומר: דברי רבנו הזקן: "שיגיע אליהם כמעשה הרשעים" הם בהתאם לפסוק בקהלת, בו נאמר: "אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים". לשם מה נוגע לנו לדעת מקור הלשון? - משמע, שכ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון לכך, שרבנו הזקן משתמש כאן - בגלל טעם מסויים - בלשון הפסוק ובכך מוסבר לנו שהביטוי "**כמעשה הרשעים**" **אינו כפי** פירושה הפשוט של המלה "כמעשה" (שכן, הרי מדובר כאן על מדריגה כזו של יהודי, שמבחינת "מעשה" הוא מופרש לגמרי מה"רע" ואין הוא דומה לחלוטין בכך לרשעים, הדמיון שבינו לבין ה"רשע" הוא רק ביחס לכך, שיכולים לעלות במוחו הרהורים רעים), אלא זהו לשון הפסוק, המתאים כאן לפי הביטוי הכללי.

הַכָּתוּב[6]: "וְעָשָׂה לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי" - "מַטְעַמִּים" לְשׁוֹן רַבִּים, – שמשמעותה ברוחניות, בעבודת ה' היא: שְׁנֵי מִינֵי נַחַת רוּחַ, – למעלה, מעבודתם של בני ישראל, וְהוּא – "ועשה לי מטעמים וגו'", מַאֲמַר הַשְּׁכִינָה לְבָנֶיהָ כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל כִּדְפֵרַשׁ בַּתִּקּוּנִים, – כמו שמפרש ב"תיקוני זוהר", שמלים אלו אומרת השכינה לבני ישראל, המבקשת שבעבודתם יגרמו ל"מטעמים" – נחת רוח. וּכְמוֹ שֶׁבְּמַטְעַמִּים גַּשְׁמִיִּים, דֶּרֶךְ מָשָׁל, יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי מַעֲדָנִים: אֶחָד מִמַּאֲכָלִים עֲרֵבִים וּמְתֻקִּים, וְהַשֵּׁנִי מִדְּבָרִים חֲרִיפִים אוֹ חֲמוּצִים, – שלפני שעורכים אותם למאכל ערב, אין הם טובים למאכל מפאת חריפותם או חמיצותם, רַק שֶׁהֵם מְתֻבָּלִים וּמְתֻקָּנִים הֵיטֵב עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ מַעֲדָנִים לְהָשִׁיב הַנֶּפֶשׁ. – כך ישנם גם למעלה שני סוגי נחת רוח: א) "נחת רוח" הנגרם מדברים "טובים" ו"מתוקים" – עבודת הצדיקים, שאינם צריכים יותר להילחם עם ה"סטרא אחרא", וכל עבודתם היא ל"המשיך" מהקדושה יותר אור; ב) "נחת רוח" הנגרם למעלה, מעבודתם של ה"בינונים", שעדיין יש להם "עסק" עם הדברים ה"מרים", הלא־טובים, להיאבק עם ה"רע" שבנפשם הבהמית ולדחות את המחשבות והרהורים הרעים. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב[7]: "כֹּל פֹּעֵל ה' לְמַעֲנֵהוּ, וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה"; – הכל עשה הקב"ה למענו, וכן גם את הרשע "ליום רעה". כיצד, לכאורה, נברא גם הרשע למען הקב"ה? – אלא, פֵּרוּשׁ, שֶׁיָּשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ וְיַעֲשֶׂה הָרַע שֶׁלּוֹ יוֹם וְאוֹר לְמַעְלָה, – כדי שיהפוך ל"יום" את ה"רעה", שזו משמעות "וגם רשע, ליום־רעה". וזאת על־ידי, כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אָחֳרָא – כשיכופף את ה"סטרא אחרא", וְאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לְעֵילָא. – ויתעלה כבודו של הקב"ה למעלה. זהו פירוש הכתוב "וגם רשע **ליום רעה**" – שגם הרשע יהפוך את ה"רעה" ל"יום", כלומר – לאור. למדנו עד כאן, שעל־ידי שנופלות מחשבות רעות במוחו של יהודי, והוא משתלט עליהן – הוא מכניע בכך את ה"סטרא אחרא" וגורם נחת רוח למעלה.

ליקוטי אמרים

כאשר אהבתי מטעמים לשון רבים שני מיני נחת רוח והוא מאמר השכינה לבניה כללות ישראל כדפי' בתיקונים. וכמו שבמטעמים גשמיים ד"מ יש שני מיני מעדנים אחד ממאכלים ערבים ומתוקים. והשני מדברים חריפים או חמוצי' רק שהם מתובלים ומתוקני' היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש. וז"ש הכתו' כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה פי' שישוב מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה כד אתכפיא ס"א ואסתלק יקרא דקב"ה לעילא.

יום שבת קודש כ"ה שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 68, ולא עוד אלא... עד עמ' לה, מעט מעט:

להלן יסביר רבנו הזקן, שמדובר לא רק ביחס למחשבות רעות – שאילולא היה דוחה אותן היה עובר על חטא – אלא גם ביחס לדיבורים ומעשים של **היתר**, שאין בהם איסור כלל: שכן, מאחר שאם מדברים או עושים ענינים גשמיים אלה שלא בכוונה לשם שמים – מקבלים דברים אלה וכן לבושי הנפש הקשורים בהם, את חיותם מה"סטרא אחרא", כי "צד הקדושה" הוא רק כשעושים את הדבר לשם שמים (למשל: לאכול – כדי לאגור כוח ללמוד ולהתפלל או לקיים מצות עונג שבת; להשמיע מילתא דבדיחותא (דברי בדיחה) כדי ללמוד מתוך שמחה, וכדומה) – ולכן, כשיהודי נמנע מלעשות דברים מותרים אלה, כשאינם לשם שמים, וכוונתו לכופף בכך את ה"סטרא אחרא" – הוא גורם על ידי זה נחת רוח למעלה – וכדלהלן: וְלֹא עוֹד, – לא זו בלבד שעל־ידי ההשתלטות על המחשבות הרעות, גורמים לנחת רוח למעלה, כי על ידי כך כופים את ה„סטרא אחרא" אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים לְגַמְרֵי, כָּל מַה שֶּׁאָדָם זוֹבֵחַ יִצְרוֹ – "מקריב" ושולט ביצרו הרע, אֲפִלּוּ שָׁעָה קַלָּה, – מדובר כאן בדבר שמותר לעשותו, והוא יצטרך לעשותו, אלא שהוא דוחה אותו לזמן מאוחר יותר, וּמִתְכַּוֵּן לְאַכְפְּיָא לְסִטְרָא אָחֳרָא שֶׁבֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי, – שבלב, כְּגוֹן שֶׁחָפֵץ לֶאֱכֹל, וּמְאַחֵר סְעוּדָתוֹ עַד לְאַחַר שָׁעָה אוֹ פָּחוֹת, וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, – שכן, אם באותה שעה, הוא עוסק בענינים גשמיים אחרים שהנפש הבהמית רוצה בהם, אין בכך משום "אתכפיא" (כפיה), כי הרי בין כך הוא נוהג לפי רצון הנפש הבהמית. רק, אם באותה שעה, הוא עוסק בתורה – ואף שאין הוא מרוויח בכך זמן של לימוד תורה, שכן, גם אחרי האכילה ימשיך ללמוד. זאת ועוד, גם את האכילה עצמה אין הוא דוחה לגמרי, כי אחרי אותה "שעה" – אכן יאכל – מכל מקום, עצם העובדה שהוא **מאחר** את סעודתו – יש בה משום הכנעת ה"סטרא אחרא", דבר הגורם נחת רוח למעלה. כְּדְאִיתָא – כמו שאנו מוצאים, בַּגְּמָרָא[8]: "שָׁעָה רְבִיעִית – משעות הבוקר, מַאֲכַל כָּל אָדָם, שָׁעָה שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים",

ליקוטי אמרים

ולא עוד אלא אפי'

בדברים המותרים לגמרי כל מה שהאדם זובח יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיא לס"א שבחלל השמאלי כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא בגמ' שעה רביעית מאכל כל אדם שעה ששית מאכל

---

6. בראשית כז, ז. **7.** משלי טז, ד. **8.** שבת י, א.

– מדוע, באמת, איחרו תלמידי החכמים את סעודתם בשעתיים? **וְהָיוּ** – תלמידי החכמים, **מַרְעִיבִים עַצְמָם שְׁתֵּי שָׁעוֹת לְכַוָּנָה זוֹ,** – כדי לכופף את ה"סטרא אחרא", **אַף שֶׁגַּם אַחַר הַסְּעוּדָה הָיוּ לוֹמְדִים כָּל הַיּוֹם,** – הרי הם לא עשו זאת כדי להרוויח זמן ללימוד, אלא אך ורק כדי לכופף את ה"סטרא אחרא". וכך גם בשאר לבושי הנפש: דיבור ומחשבה, **וְכֵן אִם בּוֹלֵם פִּיו מִלְּדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלִּבּוֹ מִתְאַוֶּה מְאֹד לְדַבְּרָם מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם,** – גם אם בדיבור עצמו אין משום איסור כלל – רק מחמת שהוא מתאווה כל כך לומר דיבורים אלה – הוא מתאפק, כדי לשבור את יצרו הרע. **וְכֵן בְּהִרְהוּרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ,** – שהוא מתאווה להרהר בענין גשמי, ונמנע מכך, **אֲפִלּוּ בִּמְעַט מִזְּעֵיר דְּאִתְכַּפְיָא סִטְרָא אָחֳרָא לְתַתָּא** – גם בכפיה מועטה של ה"סטרא אחרא" למטה, **אִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּקְדֻשָּׁתוֹ לְעֵילָא הַרְבֵּה.** – מתעלה בהרבה כבודו של הקב"ה וקדושתו למעלה. **וּמִקְּדֻשָּׁה זוֹ** – שלמעלה, **נִמְשֶׁכֶת קְדֻשָּׁה עֶלְיוֹנָה עַל הָאָדָם לְמַטָּה, לְסַיְּעוֹ סִיּוּעַ רַב וְעָצוּם לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.** – בעבודת השם שלו. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[9]: "אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט לְמַטָּה - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה", לְכַד מַה שֶּׁמְּקַדְּשִׁים** – בכך, **מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה[10]: "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וְכוּ'",** – שהוא מקיים, **כְּשֶׁמְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ כַּמֶּתֶר לוֹ.** – בדברים המותרים לו. מצות "והתקדשתם" היא, שגם בדברים המותרים, ימנע יהודי מלעשותם לשם תאוותו הגופנית, אלא, אך ורק לשם שמים. מצוה זו של "והתקדשתם" הרי לא נאמרה לצדיקים בלבד, שאין להם שום שייכות ל"רע", אלא דוקא לאותם אנשים שיש להם עסק עם ה"רע", כפי שיוסבר להלן: **וּפֵרוּשׁ "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם" - שֶׁתַּעֲשׂוּ עַצְמְכֶם קְדוֹשִׁים; כְּלוֹמַר, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינוֹ קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל מִסִּטְרָא אָחֳרָא,** – "קדושה" משמעה – פרישה והתבדלות מה"קליפה" ומה"רע". הרי, אף שמבחינת מדריגתו, עליו עדיין לקדש עצמו ולהתרחק מה"סטרא אחרא", כלומר: אין הוא בדרגה שאין בלבו שום תאוה לדברים המקבלים חיותם מה"סטרא אחרא", **כִּי הִיא** – ה"סטרא אחרא" שמנפשו הבהמית, **בְּתָקְפָּהּ וּבְגְבוּרָתָהּ כְּתוֹלַדְתָּהּ בֶּחָלָל הַשְּׂמָאלִי,** – שבלב, שבו מיקומה של הנפש הבהמית והיצר הרע, **רַק שֶׁכּוֹבֵשׁ יִצְרוֹ וּמְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ.** – ומנתק את עצמו מה"סטרא אחרא", הרי אם הוא עושה כן ומקיים בכך את "והתקדשתם" הוא מגיע לקיום האמור אחרי "והתקדשתם", ככתוב בהמשך: **"וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים"** – נוסף על הפירוש הפשוט, בלשון ציווי, **שתהיו** קדושים, אפשר גם לפרש "והייתם קדושים" בלשון של הבטחה, על־ידי "והתקדשתם" פעילות כפויה של התקדשות, ישנה הבטחה שאכן "תהיו קדושים", **כְּלוֹמַר, סוֹפוֹ לִהְיוֹת קָדוֹשׁ וּמֻבְדָּל בֶּאֱמֶת מֵהַסִּטְרָא אָחֳרָא, עַל יְדֵי שֶׁמְּקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה מִלְּמַעְלָה,** – כפי שלמדנו, שעל־ידי שאדם מקדש עצמו **מעט** למטה – מקדשים אותו **הרבה** מלמעלה, **וּמְסַיְּעִים אוֹתוֹ לְגָרְשָׁהּ** – את ה"סטרא אחרא" **מִלִּבּוֹ מְעַט מְעַט:** – שגם מלבו, יהיה בידו, לגרש את ה"סטרא אחרא", שגם בלבו לא תהיה שום תאווה לענינים ש"חיותם" היא מה"סטרא אחרא".

ליקוטי אמרים

ת"ח. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכוונה זו אף שגם אחר הסעודה היו לומדים כל היום. וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מענייני העולם וכן בהרהורי מחשבתו אפי' במעט מזעיר דאתכפיא ס"א לתתא אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה ומקדושה זו נמשכת קדושה עליונה על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו ית'. וז"ש רז"ל אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה לבד מה שמקיים מצות עשה של תורה והתקדשתם וכו' כשמקדש עצמו במותר לו ופי' והתקדשתם שתעשו עצמכם קדושים כלומר אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מס"א כי היא בתקפה ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. והייתם קדושים כלומר סופו להיות קדוש ומובדל באמת מהס"א ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט:

---

9. יומא לט, ב. **10.** כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר כאן: "ע"כ (עד כאן) נתבאר שלא ירע לבבו כו' מפני שיש בעבודתו נח"ר (נחת רוח) מה שאין בצדיקים, אבל הרי היתרון צ"ל (צריר להיות) גם בקו דועש"ט (ד-ועשה טוב-) ולזה מוסיף שהנ"ל הוא - לבד מה שמקיים מ"ע (מצות עשה) וכו'".

יום ראשון

יום שני — יט שבט — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, שני עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ולכן נקרא' . . . 56 כגוף לנשמה.

מצות עשה הראשונה, ובל' הרמב"ם "לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל נמצא כו' וידיעת דבר זה מ"ע וכמ"ש אנכי ה"א", היא מצות המוח והשכל, והיינו דהגם דכל אחד ואחד מישראל הוא מאמין בה' באמונה פשוטה ולבבו תמים עם ה', חובת המוח והשכל להביא אמונה זו בידיעה והשגה, וזהו "לירע שיש שם מצוי ראשון", ער זאָל דאָס וויסען בהשגה והבנה דוקא, וכמ"ש דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם, וכתיב: וידעת היום גו'.

מִצְוַת עֲשֵׂה הָרִאשׁוֹנָה, וּבִלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן מַמְצִיא כָּל נִמְצָא כּוּ' וִידִיעַת דָּבָר זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ", הִיא מִצְוַת הַמֹּחַ וְהַשֵּׂכֶל, וְהַיְנוּ דַּהֲגַם דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא מַאֲמִין בַּה' בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה וּלְבָבוֹ תָּמִים עִם ה', חוֹבַת הַמֹּחַ וְהַשֵּׂכֶל לְהָבִיא אֱמוּנָה זוֹ בִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה, וְזֶהוּ "לֵירַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן", שֶׁיֵּדַע זֹאת בְּהַשָּׂגָה וַהֲבָנָה דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם", וּכְתִיב: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם גּוֹ'".

יום שני

יום שלישי — כ שבט — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: וכן הלבוש . . . 56 ימיהם.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"בּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמִּכְתָּבָיו: עַל פִּי "הַגָּהוֹת אשר"י" – נְטִילַת יָדַיִם לִסְעוּדָה ג' פְּעָמִים רְצוּפוֹת, כֵּן הָיָה עוֹשֶׂה אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי – (מַהַר"שׁ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן) – וּמַנִּיחַ מִשְׁפִּיכָה הַג' מְעַט מַיִם בְּכַף יָדוֹ הַשְּׂמָאלִית וּבָזֶה מְשַׁפְּשֵׁף שְׁתֵּי יָדָיו.

יום שלישי

יום רביעי — כא שבט — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: אך המחשבה . . . כט כפקודין.

חוֹבַת נְשֵׁי וּבְנוֹת הַחֲסִידִים יִחְיוּ לַעֲמֹד בְּשׁוּרָה רִאשׁוֹנָה בְּכָל מִפְעָל שֶׁל חִזּוּק הַדָּת וְהַיַּהֲדוּת בְּכְלָל, וּבִפְרָט בְּעִנְיַן טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה. וַעֲלֵיהֶם לְאַרְגֵּן חֶבְרַת בְּנוֹת הַחֲסִידִים לְחַזֵּק כָּל דַּרְכֵי הַחֲסִידִים בְּעִנְיְנֵי הַדְּרָכָה וְחִנּוּךְ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבָתֵּי הַחֲסִידִים מֵאָז וּמִקֶּדֶם.

יום רביעי

יום חמישי — כב שבט — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ומאחר שרצון . . . בלא"ה.

עס זיינען דאָ צווייערליי חוקים: א) א געזעץ וועלכער שאַפט לעבען ב) א געזעץ וועלכער ווערט באַשאַפען פון לעבען. מענשליכע געזעצען זיינען געשאַפען פון לעבען, דערפאַר זיינען זיי אין יעדער לאַנד פאַרשידען, לויט די תנאים פון לאַנד. תורת ה', איז דער גטליכער געזעץ וועלכער שאַפט א לעבען. תורת ה' איז תורת אמת, די תורה איז אין אלע ערטער און אין אלע צייטען גלייך, תורה איז נצחית.

קַיָּמִים שְׁנֵי סוּגֵי חֻקִּים: א) חֹק שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. ב) חֹק שֶׁנּוֹצָר מֵהַחַיִּים. חֻקֵּי אֱנוֹשׁ נוֹצְרוּ מִתּוֹךְ הַחַיִּים, לָכֵן הֵם שׁוֹנִים בְּכָל מְדִינָה, לְפִי תְּנָאֵי הַמְּדִינָה. תּוֹרַת ה', הִיא הַחֹק הָאֱלֹקִי שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. תּוֹרַת ה' הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, הַתּוֹרָה הִיא בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן זֶהָה, הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית.

יום חמישי

יום ששי **כג שבט** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, ששי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: ומזה יוכל . . . כמ״ש לקמן.

אַמאָל ארויסגייענדיק פון זיין חדר, האָט דער אלטער רבי אָנגעטראָפען, ווי די רביצין זאָגט צו עטליכע פרויען: ״מיינער זאָגט״.

האָט דער רבי געזאָגט: מיט איין מצוה בין איך דיינער, מיט מצות וויפיל איז מען דעם אויבערשטען׳ס. און איז געפאלען אויף דער פריטעלקע און האָט זיך פארדבק׳עט. אויפכאַפּענדיג זיך פון דבקות, האָט ער געזאָגט: צאינה וראינה – אויף ארויסגיין פון זיך און זעהן אלקות, ווערט דאָס פון – בנות ציון, מלכות מעוררת ז״א, לעתיד לבוא וועט זיין אשת חיל עטרת בעלה.

פַּעַם, בִּיְצָאוֹ מֵחַדְרוֹ, הִזְדַּמֵּן וְשָׁמַע אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן כֵּיצַד הָרַבָּנִית אוֹמֶרֶת לְכַמָּה נָשִׁים: ״שֶׁלִּי [=בַּעֲלִי] אוֹמֵר״.

– אָמַר הָרַבִּי: בִּגְלָל מִצְוָה אַחַת אֲנִי שֶׁלָּךְ, בְּכַמָּה מִצְוֹת אָנוּ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא! וְנָפַל עַל מִזּוּזַת הַדֶּלֶת, כֻּלּוֹ דְּבֵקוּת. בְּהִתְעוֹרְרוֹ מֵהַ׳דְּבֵקוּת׳ אָמַר: ״צְאֶינָה וּרְאֶינָה״ – כְּדֵי לָצֵאת מֵעַצְמוֹ וְלִרְאוֹת אֱלֹקוּת, זֶה נִהְיָה מִ״בְּנוֹת צִיּוֹן״ – מַלְכוּת מְעוֹרֶרֶת ז״א [=זְעֵיר אַנְפִּין, שֵׁשֶׁת הַמִּדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת], לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה ״אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ״.

יום שישי

שבת **כד שבט** ה׳תש״ג

בִּשְׁעַת קְרִיאַת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עוֹמְדִים, וּפְנֵיהֶם אֶל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.
הַפְּטוֹרָה: בִּשְׁנַת... מַצַּבְתָּהּ
. מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָדָר רִאשׁוֹן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: יתרו, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק כד. וזה . . . כנודע.

וירא העם וינועו, אז זיי האָבען דערזעהן גטליכקייט איז שוין וינועו, עס איז געוואָרען א תנועת חיים

״וַיַּרְא הָעָם וַיָּנוּעוּ״ – כְּשֶׁהֵם רָאוּ אֱלֹקוּת, הֲרֵי מִיָּד ״וַיָּנוּעוּ״, נִפְעֲלָה תְּנוּעַת חַיִּים.

אֵלּוּ יְדַעְתֶּם – אָמַר אַדְמוֹ״ר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ – כֹּחָם שֶׁל פְּסוּקֵי תְּהִלִּים וּפְעֻלָּתָם בְּשָׁמֵי רוּם, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים אוֹתָם בְּכָל עֵת. תֵּדְעוּ שֶׁמִּזְמוֹרֵי תְּהִלִּים שׁוֹבְרִים כָּל הַמְּחִצּוֹת, וְעוֹלִים בְּעֵלוּי אַחַר עֵלוּי בְּלִי שׁוּם הַפְרָעָה, וּמִשְׁתַּטְּחִים לִפְנֵי אָדוֹן עוֹלָמִים וּפוֹעֲלִים פְּעֻלָּתָם בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.

שבת קודש

יום ראשון **כה שבט** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: פרק כה. וזהו . . . 62 אח״כ.

לערנען בכל יום א פרשה חומש מיט פירש״י (זונטאָג ביז שני, מאָנטאָג ביז שלישי וכו׳), אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים – דאָס דארף מען אָפּהיטען, דאָס איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדס קינדער.

לִלְמֹד בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י (יוֹם רִאשׁוֹן – עַד ״שֵׁנִי״, יוֹם שֵׁנִי – עַד ״שְׁלִישִׁי״ וְכוּ׳); אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם, לִגְמֹר אֶת הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים – עַל כָּךְ יֵשׁ לְהַקְפִּיד. זֶה נוֹגֵעַ לוֹ, לְבָנָיו וּלְבְנֵי בָנָיו.

האם כיום מותר לבית דין להלקות ולהמית?

יום ראשון י"ט שבט ה'תשע"ב

הלכות סנהדרין פרק כד, הלכה ד: יֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַלְקוֹת מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מַלְקוּת, וְלַהֲרֹג מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מִיתָה. וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה.

האם גם בימינו נתונה לבית דין הסמכות להלקות ולהמית?

בגמרא (סנהדרין נב, ב) מסופר שרב חמא דן בת כהן שזינתה בשריפה, ואמר רב יוסף שטעות היתה בידו, שהרי נאמר "ובאת אל הכהנים... ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" – בזמן שיש כהן יש משפט, בזמן שאין כהן אין משפט, שאין בית דין ממיתין אלא בזמן לשכת הגזית.

וכתב ה'נמוקי יוסף' (שם): אין ליישב את הנהגת רב חמא לפי הכלל שמותר לבית דין להעניש שלא מן הדין, משום שסמכות זו ניתנה רק ביד הסנהדרין הגדולה, ומה שנאמר בגמרא שניתן לסמא את עיניו של ההורג נפש, אינו אמור לגבי מיתה.

והנה, על דברי הגמרא (שם כז, א) שריש גלותא הורה לרב אבא בר יעקב לסמא את עיניו של הורג נפש, הקשה הר"ן: הרי אפילו לענוש בדין תורה צריך בית דין סמוכים, ומכל שכן עונש שאינו מעיקר הדין אלא לצורך שעה, ואיך יוכלו לעשות כן בבבל שאין להם כוח בדיני נפשות אפילו בעיקר דין תורה? ותירץ, שסמכותו של ריש גלותא אינה מכוח בית דין אלא מכוח המלכות שמינתה אותו לבער אנשי רשע. מכאן שלדעת הר"ן דיינים שאינם סמוכים אינם רשאים להעניש אפילו עונשי גוף.

אך הב"ח (בהגהות על הנמוק"י הנ"ל) כתב ש"אף בדורות הללו אנו דנין עונשים חמורים משום צורך השעה כמו שמבואר בפוסקים" (ואת דברי הנמוקי יוסף הנ"ל דחה בהסבר, שרב יוסף ידע שרב חמא לא דן את בת הכהן לשריפה מצד צורך השעה אלא מצד עיקר הדין ולכן הקשה עליו כנ"ל).

ובשיטת הרמב"ם נחלקו הדעות: יש מדייקים מכך שבהלכה זו כתב "יש לבית דין להלקות... ולהרוג" ואילו בהלכה הבאה כתב "וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה", שרק במלקות הסמכות נתונה "בכל מקום ובכל זמן", אך לגבי מיתה הסמכות נתונה רק לסנהדרין (ברכי יוסף חו"מ סי' ב). אך הב"ח (חו"מ שם) כתב שמלשון הרמב"ם "וכן יש לבית דין" מובן ש"בכל מקום ובכל זמן" מוסב גם על מיתה.

האם רבנים ודיינים רשאים לעסוק במלאכה?

יום שני כ' שבט ה'תשע"ב

הלכות סנהדרין פרק כה, הלכה ד: כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם.

וכתב ה'באר יעקב' (חו"מ סי' ח ס"ד) שמותר לו לעשות מלאכה ברבים לצורך מצוה כמסופר בגמרא (קידושין ע, א) אודות רב יהודה שראה את רב נחמן עסוק בבניה וכאשר העיר לו שפרנס הממונה על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלושה – השיב רב נחמן שהוא בונה מעקה לגגו ובמלאכת מצוה מותר לו להתעסק.

ואדרבה: מלאכה לשם מצוה כבוד היא, כמובא בגמרא (שבת קיט, א) "גדולי החכמים היו עושים בעצמם מלאכות שאינן לפי כבודם כדי להרבות בכבוד השבת" (הובא בש"ע אדה"ז או"ח סי' ר"נ ס"ד).

ובספר ה'מקנה' (קידושין שם) הביא ראיה גם מהנאמר במשה רבינו "ויבן משה מזבח" (שמות יז, טו), וכן "וישכם בבוקר ויבן מזבח" (שם כד, ד), ובהקמת המשכן נאמר "ויקם משה את המשכן" (שם מ, יח) הרי שמלאכת מצוה מותרת גם לנשיא.

והאם מותר לרב או דיין לעסוק במלאכה לפרנסתו?

הרמב"ם כאן אסר מלאכה ומשמע לכאורה שאסור גם לצורך פרנסתו אך בהלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"י) כתב "כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חלל את ה' ובזה את התורה", הרי שראוי להתפרנס ממלאכה ולא להזדקק לציבור.

וביאר ה'מנחת יצחק' (ח"ד סי' עח): לשיטת הרמב"ם שצריך להתפרנס רק ממלאכה, המתפרנס מהרבנות "הרי זה חילל את ה'" אבל העוסק במלאכה כדי להתפרנס מקדש את ה' בכך שאינו נהנה מדברי תורה, ונמצא שעוסק במלאכה לצורך מצוה ומותר.

אמנם יש סוברים שמותר להתפרנס מן הרבנות "ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של העיר, יש לו הכנסה וסיפוק מאנשי העיר, כדי שלא יצטרך לעסוק במלאכה בפני הבריות ויתבזה התורה בפני ההמון" (רמ"א יו"ד סי' רמ"ו סכ"א). ולשיטה זו כתב התשב"ץ (סי' קמ"ב) "שהחכמים הממונים פרנסים על הציבור אפילו אפשר להם לעשות מלאכה, אין להם לעסוק במלאכה בדורות הללו שנתמעטו בני עליה".

האם התאריך ידוע לכל?

יום שלישי כ"א שבט ה'תשע"ב

הלכות עדות פרק ב, הלכה ד: כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? עַד חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ; אֲבָל אַחַר חֲצוֹת... אַף עַל פִּי שֶׁכִּבְּנוּ שְׁנֵיהֶם יוֹם אֶחָד מִימֵי הַשַּׁבָּת – עֵדוּתָן בְּטֵלָה; שֶׁאֵין חֲצִי הַחֹדֶשׁ בָּא וּכְבָר יָדְעוּ הַכֹּל אֵימָתַי הָיָה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ.

במשנה (ר"ה יח, א) נמנה חודש כסלו בין החדשים בהם היו בית דין שולחים שלוחים להודיע מתי נקבע ראש חודש, כדי שידעו מתי חל חנוכה.

והקשה ה'פני יהושע': אם לאחר רוב החודש כולם יודעים מתי היה ראש חודש, למה היה צורך בשלוחים בכסלו להודיע על חנוכה שחל בכ"ה בו?

ותירץ: השלוחים נועדו עבור המיעוט שאינם יודעים מתי נקבע ראש חודש אלא שבדיני עדות אין מתחשבים עם המיעוט ורק בתחילת החודש כאשר הרוב אינם יודעים בקביעות ראש חודש מסתבר לתלות את הטעות בכך ולא לומר שהעדות

מוכחשת.

אך ה'ערוך לנר' (שם) מקשה על כך מלשון הרמב"ם "שאין חצי החודש בא וכבר ידעו הכל אימתי היה ראש החודש", הרי שהדבר ידוע לכל ולא רק לרוב!

ומיישב באופן אחר: כאשר נודע לבית דין שבעיר על קביעות החודש, אזי משעבר רוב החודש הדבר ידוע לכל, אך במקומות שבהם אפילו בית דין לא ידעו מתי נקבע ראש החודש, בהכרח לשלוח שלוחים (וראה חכם צבי תוספות חדשים סי' י).

וה'חתם סופר' (פסחים, השמטות כז, א ד"ה ודאתאן) הקשה כעין זה על יו"ט אחרון של פסח וסוכות החלים לאחר רוב ימי החודש ואעפ"כ עושים בהם יום טוב שני, ותירץ לפי דברי הגמרא (מגילה ב, א) שבני הכפרים מקדימים את קריאת המגילה קודם י"ד באדר רק כאשר ישראל על אדמתם ולא בזמן הזה. ופירש רש"י, שכאשר בני ישראל מרוכזים בארץ ישראל מספיקים שלוחי בית דין להגיע לקצה ארץ ישראל עד הפסח, אך לאחר מכן אין השלוחים מגיעים עד הפסח ומסתמכים בקביעת הפסח על התאריך שבו קראו את המגילה בחודש הקודם, ואם יקדימו את קריאת המגילה, עלול לצאת מכשול לגבי קביעת זמן הפסח.

ולפי זה, האמור בהלכה זו שעד רוב החודש כולם יודעים את התאריך מדובר רק בזמן שישראל היו על אדמתם ודנו דיני נפשות, אך לאחר מכן עשויים לטעות אף לאחר רובו של חודש, ולכן עושים יו"ט שני גם בימים אחרונים של פסח וסוכות.

קיום השטר

יום רביעי כ"ב שבט ה'תשע"ב

הלכות עדות פרק ו, הלכה ב: בְּאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה דְּרָכִים מִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר בְּבֵית דִּין...

במקרה של ערעור על השטר יש צורך באימות כתב היד או החתימה, ואימות זה הוא 'קיום השטר', שיכול להיות באחת מחמש דרכים המפורטים כאן.

שתי הדרכים המרכזיות הן: הראשונה - הדיינים מזהים את הכתב על בסיס היכרות אישית מוקדמת של כתב היד או שהעדים החתומים עצמם מעידים שזה הוא כתב ידם (ולשיטת הרמב"ם כאשר זיהוי החתימה מתבצע על פי העדים החתומים עצמם, העדים נדרשים להעיד גם על תוכן השטר).

דרך נוספת היא שהעדים חותמים על השטר בפני הדיינים, ואף שהדיינים אינם מכירים את כתב ידם של העדים וחתימותיהם, הם מאשרים ומקיימים את השטר שהרי נכחו בשעת החתימה (שו"ת מהרי"ט החדשים סי' יד).

אפשרות נוספת היא עדות אחרים על כתב יד העדים ואף זאת באמצעות היכרות מוקדמת של כתב היד, ועל אופן זה פסק הרמב"ם (להלן פ"ז ה"ג): "שטר שעדיו ראובן ושמעון, ובאו שנים והעידו שניהם שזה כתב ידו של ראובן וזה כתב ידו של שמעון, נתקיים השטר. אבל אם העיד זה על כתב ידי ראובן והשני העיד על כתב ידי שמעון, לא נתקיים השטר, לפי שצריך שני עדים על כל כתב יד אחד משניהם. ואם יש שם שלישי מעיד על כתב ראובן ושמעון כאחד, נתקיים".

הדרך הנוספת מסתמכת על השוואת כתב היד שלפנינו, עם כתב יד אחר שאנו יודעים בבירור שהוא אמיתי, וזו היא 'הדרך החמישית' שהביא הרמב"ם כאן.

ויש בהלכה צד של קולא בעדויות שנועדו לקיום החתימה, שניתן לקבל גם עדות של קרוב למי שמאמתים את כתב ידו, כפי שכותב הטור (חו"מ סי' לה): "יש דברים שמעיד עליהם בגדלו [לאחר שהגיע לגיל מצוות] אף על פי שלא ראה אותם אלא בקטנותו, כגון שמעיד: זה כתב יד אבי או כתב יד רבי או אחי כדי לקיים השטר, אע"פ שכבר מתו בעוד שהיה קטן. ודווקא על אלו שלושה מעיד, שהוא רגיל בהם ומצוי אצלם".

בין שוטה לפתי

יום חמישי כ"ג שבט ה'תשע"ב

הלכות עדות פרק ט, הלכה י: הַפְּתָאִים כְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין מַכִּירִין דְּבָרִים שֶׁפּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, וְלֹא יָבִינוּ עִנְיְנֵי הַדָּבָר כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִינִין שְׁאָר עַם הָאָרֶץ... הֲרֵי אֵלּוּ כִּכְלַל הַשּׁוֹטִים.

דין הפתאים הובא ברמב"ם לגבי עדות אך לא בשאר המקומות שנזכר בהם דין השוטה. ומכך מדייק המהרי"ט (אבהע"ז סי' טז) שהדין אמור רק בעדות, כי מאחר שעליו להעיד על מה שכבר אירע יש לחשוש שנתערב לו דבר בזולתו שהרי 'אינו מכיר דברים שסותרים זה את זה', אך למקח וממכר וגטין וקידושין אין הפתאים בכלל השוטים.

ויש סוברים שהפתאים כשוטים לכל ענין (תבואות שור סי' א סק"נ. שו"ת חת"ס אבהע"ז ח"ב ס"ב). ולדעתם, הרמב"ם הביא דין זה רק בהלכות עדות כי דין זה, שאינו מפורש בגמרא, נלמד מדין החרש, שהרי בכל דיני התורה הושוו חרש שוטה וקטן, וההבדל בין שוטה לחרש הוא ששוטה עושה מעשים המורים על מצבו אך החרש אינו עושה מעשי שטות אלא שחסרה לו שלימות הדעת, והפתי גרוע מהחרש בחסרון הדעת ונלמד במכל־שכן מהחרש.

ולכן בכל המקומות לא הוצרך הרמב"ם להזכיר את דין ה'פתי'. אך לגבי עדות אין ללמדו מדין החרש, כי בעדות פסול החרש אינו מצד חסרון שלימות הדעת אלא כי אינו יכול לשמוע את הדיינים ואת האיום שמאיימים עליו (כמבואר להלן הי"א), ואין להסיק מכך שגם הפתי פסול שהרי הוא שומע, ומשום כך הוזקק הרמב"ם להזכירו בפירוש.

ויש סוברים שגם הדין הנזכר להלן (בה' ט) "כל מי שנטרפה דעתו... בדבר מן הדברים... הרי זה פסול ובכלל שוטה יחשב" אמור רק לענין עדות, אך לשאר דינים סובר הרמב"ם כדעת הראשונים (ראה ב"י אבהע"ז קיט), שרק העושה את מעשי השטות הנזכרים בגמרא (יוצא יחידי בלילה, לן בבית הקברות וכו') נחשב כשוטה. והטעם: אף שאינו נחשב שוטה גמור, אינו חייב במצוות שעושה בזמן שטותו, ולעדות נתמעט מהכתוב "והנה עד שקר... באחיו" הממעט את מי ש'אינו אחיו במצוות' (ב"ק פח, א) היינו שאינו בר מצוות לכל דבר (תשובת הנו"ב בספר אור הישר סי' ל).

בין מלך מבית דוד למלך ישראל

יום שישי כ"ד שבט ה'תשע"ב

הלכות עדות פרק יא הלכה ט: מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל – לֹא מְעִידִין וְלֹא מְעִידִין עֲלֵיהֶן; מִפְּנֵי שֶׁהֵן אַלְמִים, בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינָן נִכְנָעִין תַּחַת עֹל הַדַּיָּנִים.

הקשה המהר"ם חביב (תוספות יוה"כ, יומא עד, א):

מדברי הגמרא (יומא שם) עולה שהמלך אינו מעיד מן התורה, כי דורשים את הפסוק (דברים יז, טו) "שום תשים עליך מלך" – "שתהא אימתו עליך", וזלזול הוא למלך להעיד בבית דין, ולמה כתב הרמב"ם שמלכי ישראל לא מעידים רק כיון ש"הן בחזקת אלמים...", וגם בהלכות מלכים (פ"ד ה"ד) כתב "מלכי ישראל גזרו חכמים שלא ידון.. ולא מעיד ולא מעידין עליו"?

ותירץ:

הטעם ש"הן בחזקת אלמים כו'" מוסב רק על סוף ההלכה ("ואין מעידין עליהן") ואילו ההלכה שהמלכים "אין מעידין" היא אכן מן התורה.

אך ה'דבר אברהם' (ח"ב ל"ב אות י"ד) כתב שפירוש דחוק הוא, שהרי הרמב"ם הביא הלכה זו בין דיני הפסולים להעיד היינו, שהדגש הוא על כך ש"לא מעידין".

אלא כך ביאור הדברים:

דין התורה שאין המלך (בין מבית דוד ובין ממלכי ישראל) מעיד כדי לא לזלזל בכבודו פוטרו מהגדת עדות, אבל אם מחל על כבודו והעיד - במלכי בית דוד עדותו מתקבלת, ובמלכי ישראל גזרו חכמים כי מכיון שאין נכנעים תחת עול הדיינים הרי הם כפסולי עדות מדרבנן שאין עדותם מתקבלת ואין מחייבים ממון על פי עדותם.

ובספר 'בנין שלמה' (סנהדרין יט, ב, ד"ה גמרא) פירש:

הלכה היא (לעיל פ"א ה"ב) שבעדות ממון "היה העד חכם גדול והיה בית דין פחות ממנו בחכמה", אינו מעיד בבית דין משום כבודו, אבל "בעדות שמפריש בה מן האיסור וכן בעדות נפשות.. הולך ומעיד", כי "אין חכמה לנגד ה'". וכך גם במלך – בעדות שמפריש בה מן האיסור או עדות נפשות חייב להעיד מן התורה אך חכמים גזרו שמלכי ישראל לא יעידו אפילו עדות כזו, כיון שאינם נכנעים תחת עול הדיינים. ואכן המעשה המסופר בגמרא (סנהדרין שם) שבעקבותיו גזרו חכמים שאין המלך מעיד היה בדיני נפשות.

'פלגינן דיבוריה'

שבת קודש כ"ה שבט ה'תשע"ב

הלכות עדות פרק יד, הלכה ז: אִם כָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד: שָׁנִתִּי לִרְאוּבֵן חָצֵר פְּלוֹנִית, וְשָׁנִתִּי לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה פְּלוֹנִית, וְנִמְצְאוּ הָעֵדִים קְרוֹבִים לָזֶה וּרְחוֹקִים מִזֶּה – זֶה שֶׁהֵם רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדְיוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּשְׁטָר אֶחָד.

בגמרא (יבמות כה, א): "אמר רב יוסף: פלוני רבעני... לרצוני - רשע הוא, והתורה אמרה: 'אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס'... אמר רבא: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע".

לדעת רב יוסף אינו נאמן כי לפי עדותו היה שותף לדבר עבירה וממילא נקרא רשע, והרשע פסול לעדות. ואילו לדעת רבא אין אדם יכול להפליל את עצמו ולכן מפצלים את דיבורו ואת חלק העדות על עצמו לא מקבלים אבל את החלק העדות על חברו מקבלים (ראה רש"י בסנהדרין ט, ב).

והנה, הרמב"ם כאן כתב ששטר שיש בו עדויות אחדות שאת חלקן יכולים אנו לקבל ואת חלקן אין אנו יכולים לקבל: "אם כתב בשטר אחד: 'שנתתי לראובן חצר פלונית', ו'שנתתי לשמעון שדה פלונית', [ו]נמצאו העדים קרובים לזה ורחוקים מזה - זה שהם רחוקים ממנו, מתנתו קיימת, שאלו שתי עדויות אף על פי שהן בשטר אחד..."

ויש לשאול: מדוע לגבי עדויות בשטר אחד שחלקן יכולים לקבל וחלקן לא יכולים לקבל – כולם מסכימים שניתן לפצלן ולא מצינו בכך מחלוקת?

אלא שחידושו של דין 'פלגינן דיבורא' הוא אפילו אם מדובר בעד שמתאר מסכת עובדות אחת שגם אם היא יוצרת שני אישומים נפרדים, אחד כנגד הרובע ואחד כנגד הנרבע (העד), מקורם בהתרחשות אחת במציאות.

ועל זה נחלקו רב יוסף ורבא (ראה חידושי הרא"ה, המובא בשיטה מקובצת לכתובות יח ע"ב, ובחידושי הריטב"א, שם). והגם שהדברים שנאמרו על ידי העד אינם תוצאה של צירוף מקרים שונים שאין ביניהם קשר מהותי, כמו בעדויות שבשטר אלא תוצאה של השתלשלות העובדות עצמה, לדעת רבא אפשר לפצל את העדות ולהתייחס אל כל אחד מהמרכיבים שלה בנפרד ולקבל את האחד ולדחות את האחר (ראה רמב"ן מכות ז, א).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – י"ט־כ"ה שבט ה'תשע"ב

יום ראשון י"ט שבט ה'תשע"ב

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

א. שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ[2] וְאֶחָד קָשֶׁה[3]: עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה[4] - אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם[5]! שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב הַקָּשֶׁה, וְנִמְצָא רוֹדֵף אַחַר הַדַּיָּן[6]. אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְתֵדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם! שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[7]. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי רָשָׁע הוּא, שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת בְּנִי, שֶׁמָּא יַדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי, שֶׁמָּא יְקַצֵּץ נְטִיעוֹתַי[8]. וְאִם הָיָה מְמֻנֶּה לָרַבִּים - חַיָּב לְהִזָּקֵק לָהֶם[9].

ב. וְכֵן תַּלְמִיד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לֶעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר[10], אִם שָׁתַק - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[11]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[12]. וּמִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יוֹשִׁיב תַּלְמִיד בּוּר[13] לְפָנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[14].

ג. וּמִנַּיִן לְתַלְמִיד שֶׁרָאָה רַבּוֹ שֶׁטּוֹעֶה בַּדִּין, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיִּגְמֹר הַדִּין וְאֶסְתְּרֶנּוּ וְאֶבְרְגֶנּוּ[15], כְּדֵי שֶׁיִּקָּרֵא הַדִּין עַל שְׁמִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[16].

ד. מִצְוָה לוֹמַר לְבַעֲלֵי דִינִים בַּתְּחִלָּה: בְּדִין אַתֶּם רוֹצִים אוֹ בִּפְשָׁרָה[17]? אִם רָצוּ בִּפְשָׁרָה - עוֹשִׂין[18] בֵּינֵיהֶן פְּשָׁרָה. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעוֹשִׂין פְּשָׁרָה תָּמִיד - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְעָלָיו נֶאֱמַר: מִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. אֵי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שָׁלוֹם[19]? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה בִּצּוּעַ[20]. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ. אֵי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ צְדָקָה[21]? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶהוּ בִּצּוּעַ וְהִיא הַפְּשָׁרָה[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? קֹדֶם גְּמַר דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְיָדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - מִצְוָה לִבְצֹעַ. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁגָּמַר הַדִּין וְאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן[23], אֶלָּא יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר[24].

ה. אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ בַּעֲלֵי הַדִּין בִּפְשָׁרָה בְּבֵית דִּין - יֵשׁ לָהֶם[25] לַחֲזוֹר וְלִתְבֹּעַ אֶת הַדִּין, עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיַּד שְׁנֵיהֶם[26].

ו. יָפָה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין. שֶׁשְּׁנֵי הֲדִיוֹטוֹת שֶׁדָּנוּ - אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[27], וְיֵשׁ לְבַעֲלֵי דִינִין לַחֲזוֹר בָּהֶן; וְאִם עָשׂוּ פְּשָׁרָה[28] וְקָנוּ מִיָּדָן - אֵין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן[29].

ז. אָסוּר לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, כְּשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית דִּין, לוֹמַר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה אוֹ הַמְחַיֵּב, וַחֲבֵרַי חוֹלְקִין עָלַי; אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) בו מתבארת מצוות לא תעשה, שלא ייראה הדיין מפני איש בעל זרוע. שמצוה על הדיין לומר לבעלי הדין בתחילה: בדין אתם רוצים, או בפשרה. האיסור לדיין לומר: אני זיכיתי וחברי חייבו. מנהג דייני ירושלים בסדרי הדיון. הליכות נקיי הדעת שבירושלים בדרכי חברתם. 2) נוח. 3) בעל מריבה ומטריח דיינים. 4) מי זכאי ומי חייב. 5) לעיין בדינכם ולפסוק לכם. 6) להפוך את הדין לזכותו. 7) סנהדרין ו, ב, וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ונמצא חזק: שאם היו שניהם חזקים, אין לו לחוש, שהשני יסייעו, וכך נפסק להלכה בחושן משפט יב, א. 8) ספרי דברים אות יז. 9) אפילו בתחילה, שאין לו לחוש לקשה, שהרבים יסייעוהו ויצילוהו (רדב"ז). 10) ורבו טועה בדין. 11) סנהדרין שם - לא תכניס דבריך מפני איש, ומפרש: לא תגורו מלשון כנוס, ככתוב (דברים כח, לט): "ויין לא תשתה ולא תאגור". וכתב הסמ"ע לחושן משפט ט, יח: הוא הדין כששניהם עניים או עשירים, אלא נקט: אחד עני, להורות שאפילו הוא חושש משום כבוד רבו, ומשום כבוד העשיר, בכל זאת לא ישתוק. 12) שבועות לא, א, שגורם לפסוק דין שקר. 13) עם הארץ, ויישא וייתן עימו ויטעהו. 14) שם ל, ב, וברש"י. 15) מלשון בניין, וכן הנוסח בתלמוד (שם לא, א). 16) ובחושן משפט סימן ט, ח מסיים: אלא יאמר לו דרך כבוד: רבי! כך וכך לימדתני. וראה הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט. 17) הסכם על ידי וויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (פירוש המשנה לרבינו כתובות פרק י, משנה ה). והבדל יש בין דין לפשרה, שבראשון, אחד יוצא זכאי והשני חייב, ובפשרה אין הזכאי זוכה בכול, ואין החייב מפסיד הכול. 18) הדיינים מפשרים. 19) "והלא במקום שיש משפט אין שלום"? שהחייב יוצא מקופח ובלתי מרוצה. 20) מיצוע הדין. 21) "והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה"? שמשמעה: וויתור ועשייה לפנים משורת הדין. 22) סנהדרין ו, ב. שהפשרה כאילו מבצעת וחותכת התביעה בין שני הצדדים כנ"ל. 23) לומר לצדדים: יריאים אנו שמא טעינו בדין ודיינים אחרים יהפכו את פסק דיננו (תוספות שם דיבור המתחיל: נגמר הדין). 24) לנהוג לפי מידת הדין ללא משוא פנים ורחמים. וראה בתוספות שם, אם חייב בית הדין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לפשר ביניהם, כדי להיפטר מעונש שבועה. וכן בחושן משפט יב, ב. 25) רשאים הם. 26) קבלת קניין סודר (ראה לעיל פרק ז, הלכה ב ובביאורנו), המבטאת את הסכמתם והתחייבותם ההדדית (סנהדרין ו, א) "פשרה צריכה קניין". 27) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה י, שאין בית דין פחות משלושה, אבל אחד מומחה מותר לו לדון יחידי ודינו דין, שם הלכה י. 28) אפילו אחד עשה פשרה ביניהם. 29) כי קבלת הקניין מידם מחייבתם, ולפיכך, נקט רבינו שהמפשרים היו שניים, כדי שיהיו עדים שהסכימו וקנו מידם, אבל כל שהצדדים אינם מכחישים את הקניין אפילו אחד מפשר ביניהם מועיל (סנהדרין שם, וכן דעת הרדב"ז בהבנת דברי רבינו). ומובן, שאם קנו מיד שניהם, שדיין אחד ידון להם - דינו דין, ואין יכולים לחזור בהם, כמבואר לעיל פרק ז, הלכה ב, אלא שסתם דין אינו על ידי קניין, וכל פשרה אינה מועילה אלא על ידי קניין (כסף משנה).

שֶׁהֵם רַבּוּ עָלַי? וְאִם אָמַר כֵּן - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד[30]. וּמַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד, שֶׁהוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לְאַחַר שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְהוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְהִכְרִיזוּ עָלָיו: זֶה מְגַלֶּה סוֹד הוּא[31]!

ח. שָׁאַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים לִכְתֹּב לוֹ פְּסַק דִּין[32] - כּוֹתְבִין לוֹ כָּךְ: בָּא פְּלוֹנִי לְבֵית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי עִם פְּלוֹנִי בַּעַל דִּינוֹ שֶׁטָּעָנוּ בְּכָךְ, וְיָצָא זַכַּאי אוֹ חַיָּב[33]. וְנוֹתְנִין לוֹ. וְאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם הַמְזַכִּין וְלֹא שֵׁם הַמְחַיְּבִין[34], אֶלָּא: בֵּית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי, מִדִּבְרֵיהֶם נִזְדַּכֶּה פְּלוֹנִי[35].

ט. כַּךְ הָיָה מִנְהָגָם שֶׁל אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: מַכְנִיסִין בַּעֲלֵי דִינִין וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם וְטַעֲנוֹתֵיהֶם, וּמַכְנִיסִים הָעֵדִים וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם. וּמוֹצִיאִין כָּל אָדָם לַחוּץ[36], וְהַדַּיָּנִים נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בֵּינֵיהֶם בַּדָּבָר, וְגוֹמְרִין אֶת הַדָּבָר. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין בַּעֲלֵי דִינִים, וְגָדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים[37] אוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵדַע אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִים אֵי זֶה דַּיָּן הוּא מִי שֶׁזִּכָּה אוֹתוֹ, וְלֹא אֵי זֶה דַּיָּן הוּא שֶׁחִיְּבוֹ[38].

י. דַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא גַּזְלָן אוֹ רָשָׁע[39] - אָסוּר לְהִצְטָרֵף עִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[40]. וְכַךְ הָיוּ זְקֵנֵי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין: אֵין יוֹשְׁבִים בְּדִין עַד שֶׁיֵּדְעוּ עִם מִי הֵם יוֹשְׁבִים[41], וְלֹא חוֹתְמִים אֶת הַשְּׁטָר עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי חוֹתֵם עִמָּהֶם[42], וְלֹא נִכְנָסִים לִסְעֻדָּה עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי מֵסֵב עִמָּהֶן[43].

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

א. לֹא תִקַּח שֹׁחַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְעַוֵּת אֶת הַדִּין, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב - אָסוּר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד. וְחַיָּב לְהַחֲזִיר הַשֹּׁחַד כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַנּוֹתֵן.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כַּךְ הַנּוֹתֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל.

ג. כָּל דַּיָּן שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְגַדֵּל מַעֲלָתוֹ, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׁכָר לְחַזָּנָיו וּלְסוֹפְרָיו - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַנּוֹטִים אַחֲרֵי הַבֶּצַע. וְכֵן עָשׂוּ בְּנֵי שְׁמוּאֵל. וּלְכַךְ נֶאֱמַר לָהֶם: וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְּחוּ שֹׁחַד. וְלֹא שֹׁחַד מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים. וּמַעֲשֶׂה בְּדַיָּן אֶחָד, שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּדוּגִית קְטַנָּה לַעֲבֹר בַּנָּהָר, וּפָגַשׁ אֶחָד יָדוֹ וְסִיְּעוֹ בַּעֲלִיָּתוֹ, וְהָיָה לוֹ דִּין, וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֶעֱבִיר אֶבְרָה - נוֹצָה שֶׁל עוֹף - מֵעַל רְדִיד הַדַּיָּן, וְאַחַר כִּסָּה רֹק מִלִּפְנֵי הַדַּיָּן, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֵבִיא מַתָּנָה אַחַת מִמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה לְדַיָּן כֹּהֵן, וְאָמַר לוֹ: פָּסוּל אֲנִי לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאָרִיס אֶחָד שֶׁל דַּיָּן, שֶׁהָיָה מֵבִיא לוֹ תְּאֵנִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. פַּעַם אַחַת הִקְדִּים וְהֵבִיא בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ דִּין. וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּאֵנִים מִשֶּׁל דַּיָּן, הוֹאִיל וְהֵבִיאָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן - נִפְסַל לוֹ לְדִין.

ד. כָּל דַּיָּן שֶׁשָּׁאַל שְׁאֵלָה - פָּסוּל לְדִין לָזֶה שֶׁהִשְׁאִילוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לַדַּיָּן לְהַשְׁאִיל; אֲבָל הָיָה לוֹ לְהַשְׁאִיל - כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי גַּם זֶה שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ.

ה. כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵלִים. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׂכָר הַנִּכָּר; אֲבָל אִם הָיָה עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ, וּבָאוּ לְפָנָיו שְׁנַיִם לְדִין, וְאָמַר לָהֶן: תְּנוּ לִי מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתַּי עַד שֶׁאָדוּן לָכֶם, אוֹ תְּנוּ לִי שְׂכַר בַּטָּלָתִי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר נִכָּר שֶׁהוּא שְׂכַר הַבַּטָּלָה בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר, וְיִטֹּל מִשְּׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה זֶה בִּפְנֵי זֶה - כְּגוֹן זֶה מֻתָּר.

ו. אָסוּר לַדַּיָּן לָדוּן לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹשְׁבִינוֹ וְלֹא רֵעוֹ אֲשֶׁר כְּנַפְשׁוֹ; וְלֹא לְמִי שֶׁשּׂוֹנְאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ; אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִים שָׁוִין בְּעֵינֵי הַדַּיָּנִים וּבְלִבָּם. וְאִם לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת אֶחָד מֵהֶם וְלֹא מַעֲשָׂיו - אֵין לְךָ דַּיָּן צָדֵק כָּמוֹהוּ.

ז. כָּל שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה - אֲסוּרִין לֵישֵׁב בְּדִין זֶה עִם זֶה. שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִיצִיאַת מִשְׁפָּט

30) משנה בסנהדרין כט, א. 31) שם לא, א ודבר לשון הרע היה (=רש"י שם). ובכלל זה, שלא יאמר אחד לנידון, הדיין עשה לך שלא כדין במה שחייב אותך, כמוכח מסוגיית התלמוד בבא קמא צט, ב בעובדה של שחיטה מוגרמת (ש"ך לחושן משפט יט, סעיף קטן ב). 32) שרוצה להראותו לבית דין גדול, אולי יוכל לסתור הדין, ראה לעיל פרק ו, הלכה ו ובביאורינו שם. 33) ואין צריכים לכתוב לו הטעמים והראיות, אלא הטענות והפסק דין (חושן משפט יד, ד). כי כל בית דין יפה, כשישמע הטענות יידע לפסוק לפיהן, שתורה אחת לכולנו (סמ"ע שם). 34) במקרה והדין נחתך על פי רוב דעות נגד דעת המיעוט. 35) מסגנון זה יבינו שלא נחתך על פי דיעה אחידה, ולא יזכירו את שם הדיין החולק, כדי שלא ילכו רכיל, וגם לא יסתמו לכתוב: פלוני יצא זכאי, שזה נראה כשקר, כאילו כל הדיינים זיכוהו פה אחד (סנהדרין ל, א כדעת רבי אליעזר). 36) שלא ישמעו את הוויכוח של הדיינים מי המזכה ומי המחייב, וגם שלא ישאו פנים לאחד מבעלי הדין (פירוש המשנה לרבינו שם פרק ג, משנה ז). 37) לחלוק לו כבוד, שכן מידת החכמים, שאינם מדברים בפני מי שהוא גדול מהם, כדברי המשנה באבות פרק ה, משנה ז (תוספות יום טוב שם). 38) משנה בסנהדרין כט, ובגמרא שם ל, א כדברי רבי נחמיה שם. ורבינו בפירושו שם הוסיף: "כדי שיהיו הדיינים אהובים אצל בני אדם". 39) עובר עבירות שבין אדם לשמים. 40) שבועות ל, ב, וזה עלול להטעותו ולהטותו מדרך האמת. 41) שמא יצטרף עם אנשים שאינם הגונים ונמצא בכלל קשר בוגדים (לעיל פרק ב, הלכה י"ד). 42) שמא יחתמו עימהם עד אחד פסול, ומבטל עדות כולם ונמצאו בושים בדבר (סנהדרין כג, א וברש"י). 43) שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה (שם וברש"י), וראה ברכות מג, ב "שישה דברים גנאי לו לתלמיד חכם... ואל יסב בחבורה של עמי הארץ", וכן בהלכות דעות פרק ה, הלכה ב, ובהלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה י"א. 1) איסור לקיחת שוחד אפילו לזכות את הזכאי. מקרי שוחד דברים, שצריך הדיין להתרחק מהם. האיסור לדון לאהובו או לשנוא עליו. חרדת הדיין מאימת הדין.

מְעֻקָּל, מִפְּנֵי הַשִּׁנְאָה שֶׁבֵּינֵיהֶן דַּעַת כָּל אֶחָד נוֹטָה לִסְתּוֹר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ.

ח. לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ, וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו. וְיֵדַע אֶת מִי הוּא דָּן, וְלִפְנֵי מִי הוּא דָּן, וּמִי עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ אִם נָטָה מִקַּו הָאֱמֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וְאוֹמֵר: רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפֹּטוּ כִּי לַיְ.

ט. כָּל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל. וְכָל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מִדָּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ נְפָשׁוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ. וְכָל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת - כְּאִלּוּ תִּקֵּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְגוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּשְׁרֶה בְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וְשֶׁמָּא יֹאמַר הַדַּיָּן: מַה לִּי וְלַצָּרָה הַזֹּאת? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְעִמָּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט - אֵין לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת.

י. וּלְעוֹלָם יִהְיוּ בַּעֲלֵי דִּינִין לְפָנֶיךָ כִּרְשָׁעִים, וּבְחֶזְקַת שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן טוֹעֵן שֶׁקֶר, וְדוּן לְפִי מַה שֶּׁתִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים. וּכְשֶׁיִּפְטְרוּ מִלְּפָנֶיךָ - יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּצַדִּיקִים, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, וְדוּן כָּל אֶחָד מֵהֶם לְכַף זְכוּת.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

א. יֵשׁ לַדַּיָּן לָדוּן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת עַל פִּי הַדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה לָהֶן שֶׁהֵן אֱמֶת, וְהַדָּבָר חָזָק בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהַדָּבָר כֵּן הוּא, שֶׁהוּא דָּן כְּפִי מַה שֶּׁיּוֹדֵעַ. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב אָדָם שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין, וְאָמַר לַדַّיָּן אָדָם שֶׁהוּא נֶאֱמָן אֶצְלוֹ וְשֶׁדַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עַל דְּבָרָיו, שֶׁזֶּה הָאִישׁ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה - יֵשׁ לַדַּיָּן לַהֲפֹךְ הַשְּׁבוּעָה עַל שֶׁכְּנֶגְדּוֹ, וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל; הוֹאִיל וְסָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל דַּיָּן עַל דִּבְרֵי זֶה. אֲפִלּוּ הָיְתָה אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד נֶאֱמָנִים אֶצְלוֹ, הוֹאִיל וּמָצָא הַדָּבָר חָזָק וְנָכוֹן בְּלִבּוֹ - סוֹמֵךְ עָלָיו וָדָן. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם יָדַע הוּא עַצְמוֹ שֶׁזֶּה חָשׁוּד. וְכֵן אִם יָצָא שְׁטַר חוֹב לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁסָּמַךְ עָלָיו, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ קָרוֹב: זֶה פָּרוּעַ הוּא! אִם סָמְכָה דַעְתּוֹ עַל דְּבָרָיו - יֵשׁ לוֹ לוֹמַר לָזֶה: לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. אוֹ אִם הָיָה עָלָיו שְׁטַר חוֹב לְאַחֵר - יִתֵּן לָזֶה שֶׁלֹּא נִפְגַּם שְׁטָרוֹ כְּלָל, וְיַנִּיחַ זֶה שֶׁנִּפְגַּם שְׁטָרוֹ בְּדִבְרֵי הָאֶחָד. אוֹ יַשְׁלִיךְ הַשְּׁטָר בְּפָנָיו וְלֹא יָדוּן בּוֹ. כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה. וְכֵן מִי שֶׁבָּא וְטָעַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פִּקָּדוֹן אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁמֵּת בְּלֹא צַוָּאָה, וְנָתַן סִימָנִין מֵבְהִקִּין, וְלֹא הָיָה זֶה הַטּוֹעֵן רָגִיל לְהִכָּנֵס בְּבֵית זֶה הָאִישׁ שֶׁמֵּת, אִם יָדַע הַדַּיָּן שֶׁזֶּה הַמֵּת אֵינוֹ אָמוּד לִהְיוֹת לוֹ חֵפֶץ זֶה, וְסָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁאֵין זֶה הַחֵפֶץ שֶׁל מֵת - מוֹצִיאוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין וְנוֹתְנוֹ לָזֶה הָאָמוּד בּוֹ וְנָתַן סִימָנִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לְלִבּוֹ שֶׁל דַּיָּן, לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא דִּין הָאֱמֶת. אִם כֵּן, לָמָּה הִצְרִיכָה תּוֹרָה שְׁנֵי עֵדִים? שֶׁבִּזְמַן שֶׁיָּבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן שְׁנֵי עֵדִים - יָדוּן עַל פִּי עֵדוּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בֶּאֱמֶת הֵעִידוּ אוֹ בְּשֶׁקֶר.

ב. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הֵן עִקַּר הַדִּין. אֲבָל מִשֶּׁרַבּוּ בָּתֵּי דִינִין שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וַאֲפִלּוּ הָיוּ הֲגוּנִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם - אֵינָן חֲכָמִים כָּרָאוּי וּבַעֲלֵי בִּינָה, הִסְכִּימוּ רֹב בָּתֵּי דִינֵי יִשְׂרָאֵל: שֶׁלֹּא יַהֲפְכוּ שְׁבוּעָה אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה. וְלֹא יִפְגְּמוּ שְׁטָר וַיְפַסִּידוּ חֶזְקָתוֹ בְּעֵדוּת אִשָּׁה אוֹ פָּסוּל. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַדִּינִין. וְלֹא יָדוּן הַדַּיָּן בִּסְמִיכַת דַּעְתּוֹ וְלֹא בִּידִיעָתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר כָּל הֶדְיוֹט: לִבִּי מַאֲמִין לְדִבְרֵי זֶה, וְדַעְתִּי סוֹמֶכֶת עַל זֶה. וְכֵן אֵין מוֹצִיאִין מִן הַיְּתוֹמִים אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה, לֹא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְלֹא בְּאֲמִדַּן הַמֵּת אוֹ הַטּוֹעֵן. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הֵעִיד אָדָם נֶאֱמָן בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים, וְנָטְתָה דַעַת הַדַּיָּן שֶׁאֱמֶת הוּא אוֹמֵר - מַמְתִּין בַּדִּין, וְאֵינוֹ דוֹחֶה עֵדוּתוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם בַּעֲלֵי דִינִין עַד שֶׁיּוֹדוּ לִדְבְרֵי הָעֵד, אוֹ יַעֲשׂוּ פְּשָׁרָה, אוֹ יִסְתַּלֵּק מִן הַדִּין.

ג. וּמִנַּיִן לַדַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרַמֶּה, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֶחְתְּכֶנּוּ, וְיִהְיֶה הַקּוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּארֵי הָעֵדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִדְרֹשׁ בּוֹ וְיַחְקֹר הַרְבֵּה בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה שֶׁל דִּינֵי נְפָשׁוֹת. אִם נִרְאֶה לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ [שֶׁאֵין בּוֹ רַמָּאוּת - חוֹתֵךְ אֶת הַדִּין עַל פִּי הָעֵדוּת. אֲבָל אִם הָיָה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַמָּאוּת; אוֹ שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עַל דִּבְרֵי הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְפַסְלָן; אוֹ שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁבַּעַל דִּין זֶה רַמַּאי וּבַעַל עָרְמָה, וְהִשִּׁיא אֶת הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים וּלְפִי תֻּמָּם הֵעִידוּ, וְזֶה הִטְעָם; אוֹ שֶׁנִּרְאֶה לוֹ מִכְּלַל הַדְּבָרִים, שֶׁיֵּשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים מְסֻתָּרִין, וְאֵינָן רוֹצִים לְגַלּוֹתָם - כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אָסוּר לוֹ לַחְתֹּךְ אוֹתוֹ הַדִּין, אֶלָּא יְסַלֵּק עַצְמוֹ מִדִּין זֶה, וִידִינֶנּוּ מִי שֶׁלִּבּוֹ שָׁלֵם בַּדָּבָר. וַהֲרֵי הַדְּבָרִים מְסוּרִים לַלֵּב. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא.

ד. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַלְקוֹת מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מַלְקוּת, וְלַהֲרֹג מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מִיתָה. וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה. וְכֵיצַד שֶׁרוֹאִים בֵּית דִּין שֶׁפָּרְצוּ הָעָם בַּדָּבָר, יֵשׁ לָהֶן לִגְדֹּר וּלְחַזֵּק הַדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לָהֶם. הַכֹּל הוֹרָאַת שָׁעָה, לֹא שֶׁיִּקָּבַע הֲלָכָה לְדוֹרוֹת. מַעֲשֶׂה וְהִלְקוּ אָדָם שֶׁבָּעַל אִשְׁתּוֹ תַּחַת אִילָן. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס בְּשַׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים, וֶהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ. וּמַעֲשֶׂה וְתָלָה שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שְׁמוֹנִים נָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בְּאַשְׁקְלוֹן. וְלֹא הָיוּ שָׁם כָּל דַּרְכֵּי הַדְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וְהַהַתְרָאָה, וְלֹא בְּעֵדוּת בְּרוּרָה, אֶלָּא הוֹרָאַת שָׁעָה כְּפִי מַה שֶּׁרָאָה.

ה. וְכֵן יֵשׁ לְבֵית דִּין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן לְהַלְקוֹת אָדָם שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה, וְהָעָם מְרַגְּנִים עָלָיו שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל הָעֲרָיוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ אוֹיְבִים יְדוּעִים שֶׁמּוֹצִיאִין עָלָיו שְׁמוּעָה רָעָה. וְכֵן מְבַזִּין אֶת זֶה שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה, וּמְחָרְפִין אֶת יוֹלַדְתּוֹ בְּפָנָיו.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) דיני ממונות שחותכים בהם על פי אומדנות חזקות, למרות שאין בהם ראיות ברורות. אזהרה לדיין לא לחתוך הדין כשיודע בו שהוא מרומה. הסמכות לדיין לענוש ולהכות משום סייג וגדר בלבד. שלא יהיה כבוד הבריות קל בעיני הדיין.

מתוך מהדורת וגשל

ו. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן תָּמִיד לְהַפְקִיר מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים, וּמְאַבֵּד וְנוֹתֵן כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לִגְדֹּר פִּרְצוֹת הַדָּת וּלְחַזֵּק הַבֶּדֶק, אוֹ לִקְנֹס אַלָּם זֶה. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא: וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ. מִכָּאן, שֶׁהֶפְקֵר בֵּית דִּין - הֶפְקֵר.

ז. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לְנַדּוֹת וּלְהַחֲרִים מִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן נִדּוּי, כְּדֵי לִגְדֹּר פֶּרֶץ, כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ וְהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. וְיֹאמַר, שֶׁנִּדָּהוּ וְהֶחֱרִימָהוּ עַל דַּעְתּוֹ. וִיפַרְסֵם חֶטְאוֹ בָּרַבִּים. שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְיָ, אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ, כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת יְיָ.

ח. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה עִם הָרָאוּי לָרִיב עִמּוֹ, וּלְקַלְלוֹ וּלְהַכּוֹתוֹ וְלִתְלֹשׁ שְׂעָרוֹ, וּלְהַשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָרִיב עִמָּם וָאֲקַלְלֵם, וָאַכֶּה מֵהֶם אֲנָשִׁים וָאֶמְרְטֵם, וָאַשְׁבִּיעֵם בֵּאלֹהִים.

ט. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לִכְפּוֹת יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְלֶאֱסֹר בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וּלְדַחֹף וּלְסַחֵב עַל הָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן לְמוֹת הֵן לִשְׁרֹשִׁי, הֵן לַעֲנָשׁ נִכְסִין וְלֶאֱסוּרִין.

י. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁזֶּה רָאוּי לְכָךְ וְשֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וּבְכֹל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְאַל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת קַל בְּעֵינָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְכָל שֶׁכֵּן כְּבוֹד בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הַמַּחֲזִיקִין בְּתוֹרַת הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה זָהִיר שֶׁלֹּא יֵהָרֵס כְּבוֹדָם; אֶלָּא לְהוֹסִיף בְּכְבוֹד הַמָּקוֹם בִּלְבַד. שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אֶת הַתּוֹרָה - גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְהַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה - גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְאֵין כְּבוֹד הַתּוֹרָה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת עַל פִּי חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ.

יום שני כ' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

א. אָסוּר לְאָדָם לְנַהֵג בִּשְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר וּבְגַסּוּת הָרוּחַ[2], אֶלָּא בַּעֲנָוָה וְיִרְאָה. וְכָל פַּרְנָס[3] הַמִּטִּיל אֵימָה יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם - נֶעֱנָשׁ, וְאֵינוֹ רוֹאֶה לוֹ בֵּן תַּלְמִיד חָכָם. שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב[4]. **ב.** וְכֵן אָסוּר לוֹ לִנְהֹג בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַמֵּי הָאָרֶץ[5]. וְלֹא יַפְסִיעַ[6] עַל רָאשֵׁי עַם הַקֹּדֶשׁ[7]. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן הֶדְיוֹטוֹת וּשְׁפָלִים - בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם, וְצִבְאוֹת הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה. וְסוֹבֵל טֹרַח הַצִּבּוּר וּמַשָּׂאָן. כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק[8]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם. זוֹ אַזְהָרָה לַדַּיָּן, שֶׁיִּסְבֹּל אֶת הַצִּבּוּר כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק. צֵא וּלְמַד מִמֹּשֶׁה, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. כֵּיוָן שֶׁשָּׁלְחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, וְנֶאֱמַר[9]: וַיִּצַּוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה[10], שֶׁאָמַר לָהֶם לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן: עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ מְקַלְּלִים אֶתְכֶם וְסוֹקְלִין אֶתְכֶם בָּאֲבָנִים.

ג. כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוָּה הַדַּיָּן לִנְהֹג בְּמִצְוָה זוֹ, כָּךְ נִצְטַוּוּ הַצִּבּוּר לִנְהֹג כָּבוֹד בַּדַּיָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם. זוֹ אַזְהָרָה לַצִּבּוּר שֶׁתְּהֵיֶה אֵימַת הַדַּיָּן עֲלֵיהֶן[11]. וְלֹא יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ[12].

ד. כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם[13]. אִם הַמְּלָאכָה בָּרַבִּים אֲסוּרָה עָלָיו, קַל וָחֹמֶר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[14] וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי רַבִּים וּבִכְנִיסַת עַמֵּי הָאָרֶץ וּבִסְעֻדַּת מֵרֵעוּת[15]. אוֹי לָהֶם לְאוֹתָן הַדַּיָּנִים שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָךְ מֵעֶלְבּוֹן תּוֹרַת מֹשֶׁה! שֶׁבָּזוּ דִּינָיהָ, וְהִשְׁפִּילוּהָ עַד אָרֶץ, וְהִגִּיעוּהָ עַד עָפָר[16], וְגָרְמוּ רָעָה לָהֶן וְלִבְנֵי בְנֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא[17]. **ה.** אָסוּר לִנְהֹג קַלּוּת רֹאשׁ בִּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין[18]. וַהֲרֵי הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן כִּשְׁנַיִם לְעִנְיַן הַנִּדּוּי. שֶׁאִם אָמַר: פְּלוֹנִי הִקְלַנִי[19], אוֹ הִקְלָה הַדַּיָּן, אוֹ לֹא רָצָה לָבוֹא לְדִין - מְשַׁמְּתִין[20] אוֹתוֹ עַל פִּיו. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין פִּתְחָא[21] עָלָיו עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְנַע לָבוֹא לְבֵית דִּין[22].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) האיסור לפרנס ומנהיג, לנהוג בשררה ובגסות על הציבור. הכיבוד ההדדי בין הדיין והציבור. שאסור לפרנס ולדיין להתבזות בפני הציבור. שלא לפגוע בכבודו של שליח בית דין, המוזמן לבוא לבית דין ולא בא, מה עונשו. זמנים ידועים שאין קובעים בהם ימי דיון לבעלי דין. 2) יהירות. 3) מנהיג. 4) ראש השנה יז, א, אליהוא אמר לאיוב: לפי שהיית מטיל אימה יתירה על דורך חינם, לפיכך, לא זכית להתקיים לך בנים חכמי לב (רש"י לאיוב שם), ובסנהדרין צב, א אמרו: "כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא". והשווה הלכות תשובה פרק ג, הלכה י"ג. 5) שאינם בני תורה, וחכמינו אמרו (נדרים פא, א) "מפני מה אין מצויים תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהם... משום שקורים לאנשים חמורים" (=מבזים אותם מפני תורה שבהם, רש"י). 6) בכתב יד תימן: ולא יפסע. 7) סנהדרין ז, ב. כשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבים לארץ, והמפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו, נראה כמפסיע על ראשם (רש"י). 8) שם ח, א. 9) בכתב יד תימן: הקדוש־ברוך־הוא להם במצרים נאמר וכו'. 10) ספרי פרשת בהעלותך אות צא. 11) סנהדרין שם. 12) כמבואר בסמוך הלכה ד. 13) קידושין ע, א. שגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה, שאין לו מי שיעשה מלאכתו (רש"י). ובירושלמי סנהדרין פרק ב, הלכה ו אמרו: כל דיין, שאין לו מי שישמשנו אסור לו לקבל מינוי דיין, וכן בשולחן ערוך חושן משפט ח, ד. 14) אפילו בסעודת מצוה. 15) שהיא סעודת הרשות, הרי זה קל וחומר בנו של קל וחומר (סמ"ע שם סעיף קטן כב). 16) על פי מליצת הכתוב בישעיה כה, יב. 17) פסחים מט, א "וגורם שם רע לו ולבניו עד סוף כל הדורות". והשווה הלכות דעות פרק ה, הלכה ב־ג, ובביאורנו שם אות יד בשם ה"זוהר". 18) ההולך להזמין איש לדין. 19) ביזה אותי. 20) מנדים, וכמבואר לעיל פרק כ"ד, הלכה ז ובביאורנו שם. 21) שטר־שמתא. המודיע שפלוני נתנדה על שלא רצה לבוא לדין. ומוסרים אותו בידי התובע, ראה בהלכות מלווה פרק כ"ב, הלכה ג. ונקרא פיתחא - שזוהי הפתיחה וההתחלה לסדר הפעולות שבית דין נוקט לגביית החוב מידי הלווה למלווה (הערוך). ויש מפרשים: לשון חרב שלופה, ככתוב (תהילים נה, כב) "והמה פתיחות". ורש"י שם מפרש: לשון קללה הוא בארמית, כמו פתיחה שבש"ס, שהוא "שטר שמתא". 22) בבא קמא

ו. אֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין חַיָּב בַּאֲמִירַת דְּבָרִים[23] מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרָע[24]. וְכָל הַמְצַעֵר שְׁלִיחַ בֵּית דִּין - יֵשׁ לְבֵית דִּין רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].

ז. שָׁלִיחַ שֶׁאָמַר: פְּלוֹנִי שְׁלָחַנִי בְּשֵׁם אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, וְלֹא רָצָה בַּעַל דִּין לָבוֹא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא שֶׁל שַׁמְתָּא, עַד שֶׁיֹּאמַר מִשֵּׁם שְׁלָשְׁתָּן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ בְּיוֹם שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ לִישִׁיבַת הַדַּיָּנִים; אֲבָל בְּיוֹם הַיָּדוּעַ שֶׁהַדַּיָּנִים יוֹשְׁבִים בּוֹ לְדִין - הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁכָּל הַדַּיָּנִים מְקַבְּצִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּא הַשָּׁלִיחַ בְּשֵׁם אֶחָד - כְּאִלּוּ בָּא בְּשֵׁם שְׁלָשְׁתָּן[26].

ח. מִי שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ בֵּית דִּין לָבוֹא, וְלֹא בָּא לְדִין - מְנַדִּין אוֹתוֹ[27], וְכוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא, וְנוֹתֵן שֹׂכַר הַסּוֹפֵר[28]. וּבְעֵת שֶׁיָּבוֹא קוֹרְעִין הַפִּתְחָא[29]. כָּתְבוּ לוֹ פִּתְחָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַדִּין, כֵּיוָן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי מְקַבֵּל הַדִּין - קוֹרְעִין נִדּוּיוֹ[30]. קָבְעוּ לוֹ בֵּית דִּין זְמַן שֶׁיָּבוֹא הַיּוֹם, וְלֹא בָּא כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם - כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא לָעֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה[31], וּמָרַד וְלֹא בָּא; אֲבָל אִם הָיָה בַּכְּפָרִים[32] וְיוֹצֵא וְנִכְנָס - קוֹבְעִים לוֹ זְמַן שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[33]. וְאִם שָׁלַם יוֹם שֵׁנִי וְלֹא בָּא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא עַד לְמָחָר[34].

ט. אֵין קוֹבְעִין זְמַן[35] לֹא בִּימֵי נִיסָן וְלֹא בִּימֵי תִּשְׁרֵי, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם טְרוּדִין בַּמּוֹעֲדוֹת. וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֲבָל קוֹבְעִין בְּנִיסָן שֶׁיָּבוֹא אַחַר נִיסָן, וּבְתִשְׁרֵי שֶׁיָּבוֹא אַחַר תִּשְׁרֵי. אֲבָל לֹא קוֹבְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁיָּבוֹא אַחַר שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל טְרוּדִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[36].

י. מִי שֶׁהוּא בַּמְּדִינָה, וְהָלַךְ שְׁלִיחַ בֵּית דִּין וְלֹא מְצָאוֹ - אֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן עַד שֶׁיִּמְצָא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ וְיֹאמַר לוֹ. הָיָה בִּכְפָר חוּץ לַמְּדִינָה, אִם דַּרְכּוֹ לָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - אוֹמֵר הַשָּׁלִיחַ אַפִּלּוּ לְאֶחָד מִן הַשְּׁכֵנִים, אֲפִלּוּ לְאִשָּׁה: אִם יָבוֹא פְּלוֹנִי, הוֹדִיעוּהוּ שֶׁבֵּית דִּין קָבְעוּ לוֹ זְמַן שֶׁיָּבוֹא[37] לְבֵית דִּין. וְאִם לֹא בָּא - מְנַדִּין אוֹתוֹ לָעֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ שֶׁדַּרְכּוֹ לֵילֵךְ בָּהּ[38] עַל מְקוֹם בֵּית דִּין; אֲבָל אִם דַּרְכּוֹ עֲלֵיהֶן - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוּ הַשָּׁלִיחַ בְּעַצְמוֹ; שֶׁמָּא לֹא אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁכֵנִים, שֶׁהֲרֵי הֵם אוֹמְרִין: דַּרְכּוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין, וּכְבָר הָלַךְ אֲלֵיהֶם וְנִפְטַר[39]. וְכֵן אִם לֹא בָּא בַּמְּדִינָה עַד לְמָחָר - אֵין סוֹמְכִין עַל הַשְּׁכֵנִים, שֶׁמָּא שָׁכְחוּ וְלֹא אָמְרוּ לוֹ.

יא. מִי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין וְקִבֵּל הַדִּין, וְאָמְרוּ לוֹ לְשַׁלֵּם, וְהָלַךְ וְלֹא שִׁלֵּם - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[40] עַד שֶׁיִּתְּרוּ בּוֹ שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן מַה שֶּׁהוּא חַיָּב. וְאִם עָמַד שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא תָּבַע לְהַתִּיר נִדּוּיוֹ - מַחֲרִימִין אוֹתוֹ[41].

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

א. כָּל הַמְקַלֵּל דַּיָּן מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל. וְכֵן אִם קִלֵּל הַנָּשִׂיא, אֶחָד רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה אוֹ הַמֶּלֶךְ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. וְלֹא דַּיָּן וְנָשִׂיא בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וְלָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ? שֶׁאֲפִלּוּ זֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִצְטַעֵר בִּקְלָלָה זוֹ - לוֹקֶה עַל קִלְלָתוֹ. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת הַקָּטָן הַנִּכְלָם - לוֹקֶה. (הֲרֵי הוּא כְּחֵרֵשׁ).

ב. הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת - פָּטוּר. הוֹאִיל וּמְקַלֵּל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל - חַיָּב, לָמָּה יִחֵד לָאו עַל דַּיָּן וְלָאו עַל נָשִׂיא?

קיב, ב, כי הואיל ויצטרך לשלם דמי סופר הדיינים, כשיתירו לו את נידויו, כמבואר בסמוך הלכה ח, אין אנו מוציאים ממון פחות משני עדים (שם). 23) דברי הגנאי של הנתבע לדיין. 24) מועד קטן טז, א. שנאמר: "העיני האנשים ההם תנקר" ומניין ידע משה לכתוב את זה בספר, אם לא שהשליח סיפר לו (רש"י שם). 25) קידושין יב, ב. מכת מרדות - מפורשת לעיל פרק י"ח, הלכה ה. 26) סנהדרין ח, א. ודווקא, שיהא שווה לשני הדיינים הנשארים, אבל לא שיהא הפחות שבכולם (ש"ך לחושן משפט יא, ג). 27) מרחיקים אותו מן הציבור, אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה ואין יושבים עימו בארבע אמותיו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 28) כשיבוא לבקש היתר נידויו, משלם שכר כתיבת הפיתחא. 29) אבל לא כשיבטיח לבוא ועדיין לא בא. 30) אף על פי שעדיין לא קיימו בפועל, כי שמא אין לו כסף כעת, ומשתדל להשיג, אבל כשלא הופיע לפני בית הדין, הרי זו חציפות ואין מתרצים לו עד שיבוא ממש (בבא קמא קיג, א וברש"י). 31) בעיר. 32) שהם חוץ לעיר והרי הוא טרוד ואנוס. 33) שהם ימי ישיבה קבועים של הדיינים, ואם לא יבוא ביום שני, מזמנים אותו ליום חמישי, ואם לא יבוא, מזמנים אותו שוב ליום שני הבא (רש"י שם). והוא הדין אם הדיינים יושבים בקביעות בכל יום, שולחים לו שלוש הזמנות זו אחר זו בכל יום שהוא, וכמבואר בחושן משפט יא, א. 34) בבא קמא שם. 35) לבוא לדין. 36) ויכול להתנצל ולומר: מפני טרדות שבת ויום־טוב שכחתי את דבר ההזמנה (בבא קמא שם). 37) ובכתב יד תימן: שיבוא היום. 38) חזרה לביתו. 39) נמצא שלא קיבל בכלל את ההזמנה, וצריך השליח להזמינו בעצמו (שם). 40) לאלתר, שהרי לא התחצף, אלא משתמט מלשלם. 41) והחרם חמור מהנידוי, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו ואינו נשכר ואין נשכרים לו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ה. ולדעת הרשב"א הובאה ברדב"ז כאן: החרם - הוא מן התורה; ונידוי אינו אלא מדברי חכמים. וראה תשובות הרשב"א תקצא וב"נודע ביהודה" מהדורא תניינא יורה דעה קמו. ודווקא כאן, שהסירוב הוא בענייני ממון - אזי מתרים בו תחילה, אבל כשהתחצף כלפי הדיינים, או שאמר איני מקבל עלי הדין, מנדים אותו לאלתר, כמבואר במועד קטן טז, א. ואם עמד שלושים יום ולא ביקש להתירו מנדים אותו שנית, וכשישב שלושים יום אחרים בנידויו - מחרימים אותו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ו. נמצאת ההתראה שמתרים במסרב לשלם, משמשת כנידוי של שלושים יום הראשונים, ואם ישב אחריה שלושים יום בנידוי ולא יתבע להתירו, מחרימים אותו (כסף משנה). 1) דיני מקלל נשיא, דיין, אביו, או אחד משאר ישראל. חומר עוון מחרף תלמיד חכם, או המבזה את בית הדין. האיסור להישפט בפני ערכאות של גויים.

לְחַיְּבוֹ שְׁתַּיִם. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן - לוֹקֶה אַחַת; וְאִם קִלֵּל דַּיָּן - לוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְאִם קִלֵּל נָשִׂיא - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּבֵן נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אָבִיו - חַיָּב מִשּׁוּם אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת: שְׁלֹשָׁה שֶׁל כָּל אָדָם, וְאֶחָד מִשּׁוּם הָאָב.

ג. הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ - לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁקִּלֵּל אֲחֵרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ אוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ נָשִׂיא אוֹ דַּיָּן - אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת, כְּגוֹן יָהּ וֵאלֹהִים וְשַׁדַּי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ בְּכִנּוּי מִן הַכִּנּוּיִים, כְּגוֹן חַנּוּן וְקַנָּא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב אִם קִלֵּל בְּכָל הַכִּנּוּיִים, כָּךְ אִם קִלֵּל בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב; שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן הַגּוֹיִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - הֲרֵי הֵן כְּכָל הַכִּנּוּיִים. וְאָרוּר - בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ קְלָלָה, בּוֹ נִדּוּי.

ד. אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּתְּרוּ בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, כִּשְׁאָר כָּל חַיָּבֵי לָאוִין. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְּרָאָה; אוֹ שֶׁקִּלֵּל בִּלֹּא שֵׁם וּבִלֹּא כִּנּוּי, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אָרוּר פְּלוֹנִי; אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקְּלָלָה בָּאָה מִכְּלַל הַדְּבָרִים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אַל יְהִי פְּלוֹנִי בָּרוּךְ לַיָּיָ, אוֹ אַל יְבָרְכֵהוּ אֵל, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ לוֹקֶה.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, אִם חֵרֵף תַּלְמִיד חָכָם - מְנַדִּין אוֹתוֹ. וְאִם רָצוּ הַדַּיָּנִים לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת - מַכִּין. וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ, שֶׁהֲרֵי בָּזָה אֶת הַזָּקֵן. וְאִם חֵרֵף עַם הָאָרֶץ - עוֹנְשִׁין הַדַּיָּנִים בַּדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לוֹ לְפִי הַמְחָרֵף וּלְפִי זֶה שֶׁנִּתְחָרֵף.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַדַּיָּן אוֹ לַנָּשִׂיא לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל עַל קִלְלָתוֹ. וְכֵן שְׁאָר הָעָם, אַף עַל פִּי שֶׁמָּחַל הַמְקֻלָּל - מַלְקִין אֶת הַמְקַלֵּל; שֶׁכְּבָר חָטָא וְנִתְחַיֵּב. אֲבָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב נִדּוּי מִפְּנֵי שֶׁהִפְקִיר כְּבֵית דִּין, וְרָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וְלֹא נִדּוּהוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדָן. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּדָּבָר הֶפְסֵד בִּכְבוֹד הַבּוֹרֵא. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הָעָם מְבַעֲטִין בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבַדַּיָּנִים, הוֹאִיל וּפָקְרוּ הָעָם בַּדָּבָר - צְרִיכִין לְחַזֵּק וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם.

ז. כָּל הַדָּן בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּבְעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ דִּינֵיהֶם כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה רָשָׁע, וּכְאִלּוּ חֵרֵף וְגִדֵּף וְהֵרִים יָד בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים; לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת. הָיְתָה יַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים תַּקִּיפָה, וּבַעַל דִּינוֹ אָלָם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - יִתְבָּעֶנּוּ לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה. אִם לֹא רָצָה לָבוֹא - נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין, וּמַצִּיל בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִיָּד בַּעַל דִּינוֹ.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת עֵדוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהָעִיד לְבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת. ב) לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים. ג) שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין זֶה שֶׁהֵעִיד עָלָיו בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. ד) שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר בְּעֵד אֶחָד. ה) שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה. ו) שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב. ז) שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר. ח) לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

א. הָעֵד מְצֻוֶּה לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּכָל עֵדוּת שֶׁיּוֹדֵעַ. בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּחַיֵּב בָּהּ אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּזַכֵּהוּ בָּהּ. וְהוּא שֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ לְהָעִיד בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ.

ב. הָיָה הָעֵד חָכָם גָּדוֹל, וְהָיָה בְּבֵית דִּין פָּחוּת מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, הוֹאִיל וְאֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁיֵּלֵךְ לִפְנֵיהֶם - עֲשֵׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה עָדִיף, וְיֵשׁ לוֹ לְהִמָּנַע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדוּת מָמוֹן; אֲבָל בְּעֵדוּת שֶׁמַּפְרִישׁ בָּהּ מִן הָאִסּוּר, וְכֵן בְּעֵדוּת נְפָשׁוֹת אוֹ מַכּוֹת - הוֹלֵךְ וּמֵעִיד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה לְנֶגֶד יְיָ. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם - אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב.

ג. כֹּהֵן גָּדוֹל - אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד. אֶלָּא עֵדוּת שֶׁהִיא לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד - הוֹלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וּמֵעִיד בָּהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הָעֵדֵיוֹת - פָּטוּר.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לִדְרֹשׁ אֶת הָעֵדִים וּלְחָקְרָן וּלְהַרְבּוֹת בִּשְׁאֵלָתָן. וּמְדַקְדְּקִין עֲלֵיהֶן, וּמַסִּיעִין אוֹתָן מֵעִנְיָן לְעִנְיָן בְּעֵת הַשְּׁאֵלָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתְּקוּ אוֹ יַחְזְרוּ בָּהֶן אִם יֵשׁ בְּעֵדוּתָן דֹּפִי. שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִים לְהִזָּהֵר בְּעֵת חֲקִירַת הָעֵדִים, שֶׁמָּא מִתּוֹכָהּ יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר. וּבְשֶׁבַע חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין אוֹתָם: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ? בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת? וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם? וּבְאֵי זֶה מָקוֹם? אֲפִלּוּ אָמַר: הַיּוֹם הֲרָגוֹ, אוֹ אֶמֶשׁ הֲרָגוֹ - שׁוֹאֲלִין לָהֶן: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ? בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם? בְּאֵי זוֹ שָׁעָה? וּמִכְּלַל הַחֲקִירוֹת, יָתֵר עַל הַשֶּׁבַע הַשָּׁווֹת בַּכֹּל: שֶׁאִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - שׁוֹאֲלִין לָהֶן: אֶת מָה עָבַד? וּבְאֵי זוֹ עֲבוֹדָה עָבַד? הֵעִידוּ שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זוֹ מְלָאכָה עָשָׂה? וְהֵיאַךְ עָשָׂה? הֵעִידוּ שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זֶה מַאֲכָל אָכַל? וְכַמָּה אָכַל? הֵעִידוּ שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: בַּמֶּה הֲרָגוֹ? וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל הַחֲקִירוֹת.

ה. הַחֲקִירוֹת וְהַדְּרִישׁוֹת הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן עִקַּר הָעֵדוּת, וּבָהֶן יִתְחַיֵּב אוֹ יִפָּטֵר. וְהֵן כַּוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה, וְכִוּוּן הַזְּמַן וְכִוּוּן הַמָּקוֹם, שֶׁבָּהֶן יָזֹמוּ הָעֵדִים אוֹ לֹא יָזֹמוּ; שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהָזִים הָעֵדִים עַד שֶׁיְּכַוְّנוּ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם.

ו. וְעוֹד מַרְבִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עִקָּר בָּעֵדוּת

1) מתבארת בו המצוה, על היודע עדות לחבירו שיבוא לפני בית דין ויעיד. האישים הפטורים מלהעיד, משום כבודם. חקירת העדים ובדיקתם בשאלות שונות.

וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּהֶם. וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּדִיקוֹת. וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד הֵן הַבְּדִיקוֹת? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שֶׁהָרַג, וְנֶחְקְרוּ בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת שֶׁמָּנִינוּ, שֶׁהֵן בְּכְוָנַת הַזְּמַן וְכְוָנַת הַמָּקוֹם, וְנִדְרְשׁוּ בְּכְוָנַת הַמַּעֲשֶׂה, וְכִוְּנוּ הַמַּעֲשֶׂה וְכִוְּנוּ הַכְּלִי שֶׁהָרְגוּ בּוֹ, בּוֹדְקִין אוֹתָן עוֹד וְאוֹמְרִים לָהֶן: מֶה הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַהוֹרֵג, בְּגָדִים לְבָנִים אוֹ שְׁחֹרִים? עֲפַר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ - לָבָן אוֹ אֹדֶם? אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן הֵם הַבְּדִיקוֹת. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ הָעֵדִים: הֲרָגוֹ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי תַּחַת הַתְּאֵנָה. וּבָדְקוּ הָעֵדִים וְאָמְרוּ לָהֶם: תְּאֵנִים שֶׁלָּהּ שְׁחֹרוֹת הָיוּ אוֹ לְבָנוֹת? עֲקָצִין שֶׁל אוֹתָם הַתְּאֵנִים אֲרֻכּוֹת הָיוּ אוֹ קְצָרוֹת? וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

יום שלישי כ"א שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

א. מַה בֵּין חֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת[2] לִבְדִיקוֹת[3]? בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת, אִם כִּוֵּן הָאֶחָד אֶת עֵדוּתוֹ[4], וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[5]; אֲבָל בִּבְדִיקוֹת, אֲפִלּוּ שְׁנֵיהֶן אוֹמְרִין: אֵין אָנוּ יוֹדְעִין - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[6]. וּבִזְמַן שֶׁהֵן מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה, אֲפִלּוּ בַּבְּדִיקוֹת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[7]. כֵּיצַד? הֵעִידוּ שֶׁהָרַג זֶה אֶת זֶה, וְאָמַר הָאֶחָד כְּשֶׁנִּחְקַר: בְּשָׁבוּעַ פְּלוֹנִי, בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, בְּכַךְ וְכַךְ בַּחֹדֶשׁ, בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הָרְגוֹ. וְכֵן כְּשֶׁדְּרְשׁוּ: בַּמָּה הֲרָגוֹ? אָמַר: הֲרָגוֹ בְּסַיִף[8]. וְכֵן הָעֵד הַשֵּׁנִי כִּוֵּן עֵדוּתוֹ בַּכֹּל, חוּץ מִן הַשָּׁעוֹת, שֶׁאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ בְּכַמָּה שָׁעוֹת הָיָה בַּיּוֹם; אוֹ שֶׁכִּוֵּן אֶת הַשָּׁעוֹת, וְאָמַר: אֵינִי יוֹדֵעַ בַּמָּה הֲרָגוֹ, וְלֹא הֵבַנְתִּי בַּכְּלִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ - הֲרֵי עֵדוּתָן בְּטֵלָה[9]. אֲבָל אִם כִּוְּנוּ הַכֹּל, וְאָמְרוּ לָהֶן הַדַּיָּנִים: כֵּלָיו[10] הָיוּ שְׁחֹרִים אוֹ לְבָנִים? וְאָמְרוּ: אֵין אָנוּ יוֹדְעִים, וְלֹא שַׂמְנוּ לִבֵּנוּ לִדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן מַמָּשׁ - הֲרֵי עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[11].

ב. אָמַר אֶחָד: כֵּלִים שְׁחֹרִים הָיָה לָבוּשׁ, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: לֹא כֵן, אֶלָּא לְבָנִים הָיָה לָבוּשׁ - הֲרֵי עֵדוּתָן בְּטֵלָה; וּכְאִלּוּ אָמַר אֶחָד בָּרְבִיעִי בְּשַׁבָּת, וְהַשֵּׁנִי בַּחֲמִישִׁי, שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת; אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד בְּסַיִף הֲרָגוֹ, וְהַשֵּׁנִי אָמַר בְּרֹמַח, שֶׁאֵין כָּאן עֵדוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹן הַדָּבָר, וְכֵיוָן שֶׁהִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בְּאֵי זֶה מִכָּל הַדְּבָרִים - אֵין זֶה נָכוֹן[12].

ג. הָיוּ הָעֵדִים מְרֻבִּים, שְׁנַיִם מֵהֶן כִּוְּנוּ עֵדוּתָן בַּחֲקִירוֹת וּבַדְּרִישׁוֹת, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ - תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, וְיֵהָרֵג[13]. אֲבָל אִם הִכְחִישׁ אֶת שְׁנֵיהֶן, אֲפִלּוּ בַּבְּדִיקוֹת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[14].

ד. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בִּשְׁנַיִם לַחֹדֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בָּרְבִיעִי בַּשַּׁבָּת, בִּשְׁלִשָּׁה לַחֹדֶשׁ - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת; שֶׁזֶּה[15] יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ[16], וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? עַד חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ; אֲבָל אַחַר חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר הָאֶחָד: בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בַּחֹדֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בִּשְׁבִעָה עָשָׂר בַּחֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁכִּוְּנוּ שְׁנֵיהֶם יוֹם אֶחָד מִימֵי הַשַּׁבָּת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה; שֶׁאֵין חֲצִי הַחֹדֶשׁ בָּא וּכְבָר יָדְעוּ הַכֹּל[18] אֵימָתַי הָיָה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ[19].

ה. אָמַר הָאֶחָד: בִּשְׁלִשָּׁה[20], וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בַּחֲמִשָּׁה - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[21]. אָמַר עֵד אֶחָד: בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר:

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) הבדלים דיניים בין חקירות לבדיקות. סטיות והכחשות בעדים והעדות קיימת. 2) נתפרשו לעיל פרק א, הלכה ה. 3) נזכרו לעיל, שם, הלכה ו. 4) שהשיב תשובות מליאות על כל מה שנשאל. 5) סנהדרין מ, א. כיוון שאמר איני יודע אי אתה יכול להזימו באותה חקירה, וכל עדות שאין אתה יכול להזימה אינה עדות (רש"י שם), וראה בביאורנו לעיל פרק א. 6) שם, שאין ההזמה תלוייה בהן, אלא בחקירות, לומר: עימנו הייתם באותה שעה במקום אחר. 7) שם, שאין זו עדות מכוונת, והתורה אמרה (דברים יג, טו) "והנה אמת נכון הדבר" - שיהיו דבריהם מכוונים (שם מא, א) וראה בביאורנו לקמן סוף הלכה ב. 8) דרישה זו אינה מכלל שבע החקירות, אלא מתוך שהיא נוגעת בגוף המעשה הרי היא מעיקרי העדות, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ד־ה. 9) שאם לא ידע לכוון את גוף המעשה אין כאן עדות כלל. 10) של הנהרג או ההורג. 11) משנה בסנהדרין מ, א וכפי שנתבאר בגמרא שם מא, ב, הואיל ואתה יכול לקיים בה תורת הזמה בשטח החקירות - עדותם קיימת. 12) ברייתא שם מא, א, וכן דעת רבא שם ל, ב. ובנוגע להכחשת העדים בבדיקות - בדיני ממונות, ראה לקמן פרק ג, הלכה ג. 13) שם מא, ב כדברי רבא, שהרי אפשר לקיים תורת הזמה בעדות השניים, ואף על פי שלקמן פרק כ, הלכה ג פסק רבינו, שאם היו שלושה והוזמו מקצתם אינם נענשים עד שיוזמו כולם - שם ידובר כשהעיד כל אחד בתוך כדי דיבור של חבירו, ואילו כאן ידובר שכל אחד העיד אחר שיעור כדי דיבור חבירו ואז נענשים השניים, אף על פי שלא הוזם השלישי, כמבואר בדברי רבינו שם (לחם משנה). ואין זה דומה למה שאמרו; נמצא אחד מהם קרוב או פסול לעדות בטלה עדות כולם, ראה לקמן פרק ה, הלכה ג - שהואיל ואינו יודע לכוון עדותו אינו נחשב כעד כלל. 14) שם מ, א "אחד חקירות ואחד בדיקות - בזמן שמכחישים זה את זה עדותם בטילה" וסובר רבינו שזה מוסב על כל מה ששנינו במשנה שם, אפילו כשהם שלושה עדים (כסף משנה). כיוון שבאו כולם להעיד על דבר אחד, והוכחשו - בטלה עדותם, כמבואר לקמן פרק ה, הלכה ג ובביאורנו שם. 15) האומר בשניים לחודש. 16) שהחודש העבר היה מלא, ויום ראשון של חודש, שהוא יום שלושים מחודש העבר היה. 17) וסובר שחודש העבר חסר היה ומנה מיום השלושים (סנהדרין מ, א). 18) ובדפוס וינציאה שי"א: אלא כבר ידעו. 19) ולפיכך, אין לתלות, שהשני טעה, אלא יש כאן הכחשה בחקירות ועדותם בטלה (שם מא, ב). ומדברי רבינו נראה, שאם עד אחד אמר: בחמישה עשר לחודש, והשני אמר: בשישה עשר לחודש - עדותם קיימת, שאין עדותם בטלה אלא אם הייתה כולה ברובו של חודש (רדב"ז). 20) בחודש. 21) שבשני עיבורים וודאי לא טעה לחשבם חסרים. ומה גם שנתבאר בהלכה הקודמת, שאחרי עיבור רוב ימי החודש וודאי שמע אימתי היה ראש חודש, נמצא, שידע על החודש שעבר, שהיה מעובר ולא היה לו לטעות, ועל כורחך שהוכחשו בחקירות ועדותם בטילה (סנהדרין מא,

בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת - הֲרֵי עֵדוּתָן קַיֶּמֶת[22]; שֶׁדֶּרֶךְ הָעָם לִטְעוֹת בְּשָׁעָה אַחַת[23]. אֲבָל אִם אָמַר הָאֶחָד: בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בְּחָמֵשׁ - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[24]. אָמַר עֵד אֶחָד: קֹדֶם הֶנֵּץ הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר: בְּהֶנֵּץ הַחַמָּה[25] - עֵדוּתָן בְּטֵלָה[26], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שָׁעָה אַחַת[27]; שֶׁהַדָּבָר נִכָּר לַכֹּל[28]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בִּשְׁקִיעָתָהּ[29].

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

א. אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה. שֶׁנֶּאֱמַר: מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹין, אֵין עֵדֵי מָמוֹן צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. כֵּיצַד? אָמְרוּ הָעֵדִים: בְּפָנֵינוּ הִלְוָה זֶה אֶת זֶה מָנֶה בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כִּוְּנוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְלֹא אֶת הַמָּקוֹם שֶׁהִלְוָה בּוֹ, וְלֹא אֶת הַמָּנֶה אִם הָיָה מִמַּטְבֵּעַ פְּלוֹנִי אוֹ מִמַּטְבֵּעַ פְּלוֹנִי - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת, מַתָּנוֹת וּמְכִירוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל בְּדִינֵי קְנָסוֹת - צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמַלְקוּת וּבְגָלוּת. וְכֵן אִם רָאָה הַדַּיָּן שֶׁהַדִּין מְרֻמֶּה וְחָשַׁשׁ לוֹ - צָרִיךְ דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה.

ג. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדֵי מָמוֹנוֹת צְרִיכִין דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, אִם הִכְחִישׁוּ הָעֵדִים זֶה אֶת זֶה בַּדְּרִישׁוֹת אוֹ בַּחֲקִירוֹת - עֵדוּתָן בְּטֵלָה. וְאִם הִכְחִישׁוּ הָעֵדִים זֶה אֶת זֶה בַּבְּדִיקוֹת - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. כֵּיצַד? אֶחָד אוֹמֵר: בְּנִיסָן לָוָה מִמֶּנּוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא בְּאִיָּר; אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד: בִּירוּשָׁלַיִם, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא בְּלֹד הָיֵינוּ - עֵדוּתָן בְּטֵלָה. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד: חָבִית שֶׁל יַיִן הִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: שֶׁל שֶׁמֶן הָיְתָה - עֵדוּתָן בְּטֵלָה; שֶׁהֲרֵי הִכְחִישׁוּ בַּדְּרִישָׁה. אֲבָל אִם אָמַר הָאֶחָד: מָנֶה שָׁחֹר, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: מָנֶה לָבָן הָיָה; זֶה אוֹמֵר: בַּדְּיוֹטָא הָעֶלְיוֹנָה הָיוּ כְּשֶׁהִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בַּדְּיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה הָיוּ - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. אֲפִלּוּ אָמַר הָאֶחָד: מָנֶה הִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: מָאתַיִם - חַיָּב לְשַׁלֵּם מָנֶה; שֶׁיֵּשׁ בְּכְלַל מָאתַיִם מָנֶה. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד: דְּמֵי חָבִית שֶׁל יַיִן יֵשׁ לוֹ בְּיָדוֹ, וְזֶה אוֹמֵר: דְּמֵי חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן - מְשַׁלֵּם בַּפָּחוֹת שֶׁבַּדָּמִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. דִּין תּוֹרָה: שֶׁאֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת, לֹא בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וְלֹא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים - מִפִּיהֶם וְלֹא מִכְּתַב יָדָן. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים: שֶׁחוֹתְכִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת בְּעֵדוּת שֶׁבִּשְׁטָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָעֵדִים קַיָּמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹין. וְאֵין דָּנִין בְּעֵדוּת שֶׁבִּשְׁטָר בְּדִינֵי קְנָסוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּמַכּוֹת וּבְגָלוּת; אֶלָּא מִפִּיהֶן, וְלֹא מִכְּתַב יָדָן.

ה. כָּל עֵד שֶׁנֶּחְקָרָה עֵדוּתוֹ בְּבֵית דִּין, בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. כֵּיצַד? אָמַר: מֵטְעָה הָיִיתִי, שׁוֹגֵג הָיִיתִי, וְנִזְכַּרְתִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, לְפַחֲדוֹ עָשִׂיתִי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו. וְכֵן אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹסִיף בְּעֵדוּתוֹ תְּנַאי. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל דְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר הָעֵד אַחַר שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתוֹ, שֶׁיָּבוֹא מִכְּלָלָן בִּטּוּל הָעֵדוּת אוֹ הוֹסָפַת תְּנַאי בָּהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

ו. עֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְּׁטָר - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין, וְאֵין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֶפְשָׁר לְקַיֵּם הַשְּׁטָר שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָן, אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר; אֲבָל אִם אִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר אֶלָּא מִפִּיהֶן, וְאָמְרוּ: כְּתַב יָדֵנוּ הוּא זֶה, אֲבָל אֲנוּסִים הָיֵינוּ, קָטַנִּים הָיֵינוּ, קְרוֹבִים הָיֵינוּ, מֵטְעִים הָיֵינוּ - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים, וְיִבָּטֵל הַשְּׁטָר.

ז. אָמְרוּ: פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיֵינוּ בַּעֲבֵרָה, אוֹ שֹׁחַד לָקַחְנוּ עַל עֵדוּת זוֹ - אֵין נֶאֱמָנִים; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע, עַד שֶׁיָּעִידוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁהוּא רָשָׁע. וְכֵן אִם אָמְרוּ: אֲמָנָה הָיוּ דְּבָרֵינוּ - אֵין נֶאֱמָנִים; שֶׁהַמֵּעִיד עַל שְׁטַר אֲמָנָה - כְּמֵעִיד בְּשֶׁקֶר.

ח. אָמְרוּ הָעֵדִים: שְׁטַר מֶכֶר זֶה מוֹדָעָה נִמְסְרָה לָנוּ עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁכְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין.

ט. אָמְרוּ: עַל תְּנַאי הָיָה שְׁטָר זֶה: אִם הָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר - אֵין נֶאֱמָנִין; וְאִם אֵין הַשְּׁטָר מִתְקַיֵּם אֶלָּא

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

ב). 22) שם מ, א. 23) לפי מסקנת הסוגייה בפסחים יב, א "אדם טועה שתי שעות חסר משהו" - ואפילו בדקנו את העד הראשון ואמר שנתכוון לתחילת השעה השנייה, ובדקנו את השני ואמר שנתכוון לסוף השעה השלישית אין זו עדות מוכחשת, שאחד מהם טעה בשתי שעות חסר משהו, ולפי זה מה שכתב רבינו "בשעה אחת" - כוונתו, שהוא מחליף שם השעה השנייה בשלישית או להיפך, שכשעומד בשעה השלישית קורא אותה שנייה וטועה מתחילת השעה השנייה עד סוף השלישית, ומפני שאין הטעות אלא בשעה אחת, שהשלישית הוא קורא שניה, מנסח רבינו: "בשעה אחת" כלומר, הוא טועה בשם השעה, ולמעשה נמשכת טעותו מתחילת שעה אחת עד סוף השעה שאחריה (כסף משנה). והשווה הלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ט "שמא יטעה בין חמישית לשישית". 24) סנהדרין שם. וכדעת החכמים, שאין אדם טועה שתי שעות מליאות, ועדות מוכחשת היא ובטלה. וראה בתוספות שם מא, ב דיבור המתחיל אחד אומר בשלושה. 25) כשמתחיל הנץ. 26) שאין כאן טעות אלא כזב (פסחים יב, ב וברש"י). 27) משעה שהתחילה לזרוח על ראשי ההרים עד שתעלה השמש כולה על פני הארץ. אמנם בהלכות קריאת שמע פרק א, הלכה י"א כותב רבינו: "ושיעור זה כמו עישור שעה קודם שתעלה השמש" אולם בדפוסי רומי ר"מ ושונצינו הנוסח: "כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש", ובגירסה זו תומך גם הרמ"א ב"דרכי משה" לטור אורח חיים סימן נח, האומר, שהיא ההתאם לחכמת התכונה. 28) ואין מי שיטעה בו, ועל כורחך עדות מוכחשת היא זו ובטילה. 29) אחד אמר לפני השקיעה היה מעשה, והשני אומר בתוך השקיעה, שאף היא משמשת סימן מובהק ואין טועים בה, ודין זה נלמד מהדין הקודם של "הנץ החמה" המבואר בפסחים שם ובסנהדרין מב, א. 1) החקירות בדיני ממונות ובדיני קנסות. קבלת עדות בכתב. דין חזרת העדים לאחר העדתם. קבלת עדות שלא בפני בעל דין.

מִפִּיהֶם - נֶאֱמָנִים. וְאוֹמֵר לְבַעֲלֵי הַדִּין: קַיְּמוּ הַתְּנַאי וּבוֹאוּ לָדוּן.

י. אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים: עַל תְּנַאי הָיוּ הַדְּבָרִים, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי - הֲרֵי כָּאן עֵד אֶחָד.

יא. גַּם בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין. אִם הָיָה בַּעַל דִּין חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיוּ הָעֵדִים מְבַקְּשִׁים לֵילֵךְ לְמְדִינַת הַיָּם וְשָׁלְחוּ לְבַעַל דִּין וְלֹא בָּא - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַבְּלִים עֵדִים שֶׁלֹּא בִּפְנָיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדוּת עַל פֶּה; אֲבָל בִּשְׁטָר - מְקַיְּמִין בֵּית דִּין אֶת עֵדָיו שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין. וַאֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ וְאוֹמֵר: שְׁטָר מְזֻיָּף הוּא! עֵדֵי שֶׁקֶר הֵן! פְּסוּלֵי עֵדוּת הֵן! - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ; אֶלָּא מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר, וְאִם יֵשׁ לוֹ רְאָיָה לִפְסֹל - יִפְסֹל.

יב. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה בְּעֵדִים - מִטַּפֵּל בָּעֵדִים עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְבֵית דִּין. וְאִם יָדְעוּ בֵּית דִּין שֶׁבַּעַל דִּינוֹ אַלָּם, וְטָעַן הַתּוֹבֵעַ שֶׁהָעֵדִים מִתְפַּחֲדִים מִבַּעַל דִּינוֹ שֶׁיָּבוֹאוּ וְיָעִידוּ לוֹ - הֲרֵי בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת בַּעַל דִּינוֹ שֶׁיָּבִיא הוּא הָעֵדִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ דָּנִין בָּהֶן לְאַלָּם.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

א. עֵדֵי נְפָשׁוֹת צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם רוֹאִים אֶת הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה כְּאֶחָד. וּצְרִיכִין לְהָעִיד כְּאֶחָד, וּבְבֵית דִּין אֶחָד. אֲבָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת אֵין צְרִיכִין לְכָךְ. כֵּיצַד? הָיָה אֶחָד רוֹאֵהוּ מֵחַלּוֹן זֶה כְּשֶׁעָבַר הָעֲבֵרָה, וְהָעֵד הָאַחֵר רוֹאֵהוּ מֵחַלּוֹן אַחֵר: אִם הָיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים רוֹאִין זֶה אֶת זֶה - מִצְטָרְפִין, וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין. הָיָה זֶה הַמַּתְרֶה בּוֹ רוֹאֶה הָעֵדִים, וְהָעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רוֹאִין זֶה אֶת זֶה - הַמַּתְרֶה מְצָרְפָן. הָיוּ שְׁנֵי הָעֵדִים בְּבֵית אֶחָד, וְהוֹצִיא אֶחָד מֵהֶן רֹאשׁוֹ מִן הַחַלּוֹן, וְרָאָהוּ זֶה שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ, וְהִכְנִיס רֹאשׁוֹ, וְחָזַר הָעֵד הַשֵּׁנִי וְהוֹצִיא רֹאשׁוֹ מֵאוֹתוֹ הַחַלּוֹן וְרָאָהוּ - אֵין מִצְטָרְפִין, עַד שֶׁיִּרְאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחַלּוֹן זֶה, וּשְׁנֵי עֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחַלּוֹן אַחֵר, וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ בָּאֶמְצַע: בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת אַחַת; וְאִם לֹא הָיוּ רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ וְלֹא צָרַף אוֹתָן הַמַּתְרֶה - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדֻיּוֹת. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצֵאת כַּת אַחַת מֵהֶן זוֹמְמִין - הוּא וָהֵן נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי הוּא נֶהֱרָג בְּעֵדוּת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה.

ב. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאוּ אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ - עֵדוּתָן מִצְטָרֶפֶת. כֵּיצַד? אָמַר הָאֶחָד: בְּפָנַי הִלְוָהוּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ, וְאָמַר הָעֵד הַשֵּׁנִי: וְכֵן אֲנִי מֵעִיד שֶׁהִלְוָהוּ בְּפָנַי אוֹ הוֹדָה בְּיוֹם אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין.

ג. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד: בְּפָנַי הִלְוָהוּ, וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר: בְּפָנַי הוֹדָה לוֹ; אוֹ שֶׁאָמַר הָרִאשׁוֹן: בְּפָנַי הוֹדָה, וְהַשֵּׁנִי שֶׁהֵעִיד אַחַר זְמַן אָמַר: בְּפָנַי הִלְוָהוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין.

ד. וְכֵן בְּעֵת שֶׁמְּעִידִין בְּבֵית דִּין - יָבוֹא אֶחָד וְשׁוֹמְעִין דְּבָרָיו הַיּוֹם, וּכְשֶׁיָּבוֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי לְאַחַר זְמַן - שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו. וּמִצְטָרְפִין זֶה לָזֶה, וּמוֹצִיאִין בָּהֶן הַמָּמוֹן.

ה. וְכֵן אִם הָיָה עֵד אֶחָד בִּכְתָב וְאֶחָד עַל פֶּה - מִצְטָרְפִין. וְאִם אָמַר זֶה שֶׁלֹּא כָּתַב עֵדוּתוֹ: אֲנִי קָנִיתִי מִיָּדוֹ עַל דָּבָר זֶה, וְלֹא בָּא הַמַּלְוֶה הַזֶּה וְלֹא שָׁאַל מִמֶּנִּי לִכְתֹּב - שְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין לַעֲשׂוֹת הַמַּלְוֶה בִּשְׁטָר, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר פָּרַעְתִּי.

ו. הֵעִיד הָאֶחָד בְּבֵית דִּין זֶה, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי בְּבֵית דִּין אַחֵר - יָבוֹא בֵּית דִּין אֵצֶל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ עֵדוּתָן. וְכֵן אִם הֵעִידוּ שְׁנֵי הָעֵדִים בְּבֵית דִּין זֶה, וְחָזְרוּ וְהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין אַחֵר - יָבוֹא אֶחָד מִכָּל בֵּית דִּין וְיִצְטָרְפוּ. אֲבָל הָעֵד עִם הַדַּיָּן שֶׁהֵעִידוּ שְׁנֵי הָעֵדִים בְּפָנָיו - אֵין מִצְטָרְפִין.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְטָרְפִין הָעֵדוּת בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, צָרִיךְ שֶׁיָּעִיד כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם בְּכָל דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל אִם הֵעִיד עֵד אֶחָד בְּמִקְצָת דָּבָר, וְהֵעִיד הַשֵּׁנִי בְּמִקְצָתוֹ - אֵין מְקַיְּמִין הַדָּבָר מֵעֵדוּת שְׁנֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר. כֵּיצַד? זֶה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי אָכַל שָׁדֶה זוֹ שָׁנָה פְּלוֹנִית, וְזֶה הֵעִיד שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה, וְזֶה הֵעִיד שֶׁאֲכָלָהּ שָׁנָה שְׁלִישִׁית - אֵין מִצְטָרְפִין עֵדוּת שְׁלָשְׁתָּן וְאוֹמְרִים: הֲרֵי אֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד הֵעִיד בְּמִקְצָת הַדָּבָר. וְכֵן אִם הֵעִיד זֶה: אֲנִי רָאִיתִי שַׁעֲרָה אַחַת בְּצַד יְמִינוֹ שֶׁל זֶה, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי רָאִיתִי שַׁעֲרָה אַחַת בְּצַד שְׂמֹאלוֹ שֶׁל זֶה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - אֵין מִצְטָרְפִין דִּבְרֵי שְׁנֵיהֶם כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: הֲרֵי הֵעִידוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁהָיָה זֶה גָּדוֹל בְּיוֹם פְּלוֹנִי; לְפִי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם לֹא הֵעִיד אֶלָּא בְּמִקְצָת הַסִּימָנִין. אֲפִלּוּ הֵעִידוּ שְׁנַיִם בְּשַׁעֲרָה אַחַת, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם בְּשַׁעֲרָה אַחֶרֶת; שֶׁהֲרֵי כָּל כַּת מֵהֶם הֵעִידָה עַל חֲצִי דָּבָר, וְאֵין זוֹ עֵדוּת. אֲבָל אִם הֵעִידָה הָאַחַת שֶׁרָאָתָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּצַד יָמִין, וְהֵעִידָה הַשֵּׁנִיָּה שֶׁרָאָתָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּצַד שְׂמֹאל - מִצְטָרְפִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

יום רביעי כ"ב שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

א. אֵין חוֹתְכִין[2] דִּין מִן הַדִּינִין עַל פִּי עֵד אֶחָד, לֹא דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְלֹא דִּינֵי נְפָשׁוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת[3]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[4] לָמַדְנוּ שֶׁקָּם הוּא לִשְׁבוּעָה[5], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן[6].

1) ראייה מאוחרת בעדות נפשות. עדות נפרדת בדיני ממונות. צירופים חלקיים בעדות ממון. הצורך בכל אחד מהעדים להעיד על כל הדבר. 1) המקומות שבהם האמינה התורה עד אחד. דין עדים רבים שבאו להעיד וביניהם אחד קרוב או פסול. שטר שעדי חתימתו מרובים ואחד מהם קרוב או פסול לעדות. לימוד זכות או חובה על ידי עד המעיד. המקרים בהם יכול עד להיעשות דיין.
2) פוסקים, מוציאים החלטה. 3) ספרי שופטים אות קפח: "אין לי אלא לדיני נפשות (=עוון - משמעו חטא שיש בעונשו מיתה ככתוב בעובד עבודה זרה "עוונה בה", במדבר טו, לא), לדיני ממונות מניין, תלמוד לומר לכל עוון" כל - בא לרבות דיני ממונות (רבינו הלל). 4) שקיבלו רבותינו איש מפי איש עד למשה מסיני. 5) שאם כפר הנתבע ועד אחד מעיד, שהוא חייב לתובע הרי זה נשבע מן התורה (ספרי שם ושבועות מ, א). 6) פרק א הלכה א.

מתוך מהדורת וגשל

ב. בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד: בְּסוֹטָה שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה מֵי מָרִים[7], וּבְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁלֹּא תֵעָרֵף, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ[8]. וְכֵן מִדִּבְרֵיהֶן, בְּעֵדוּת אִשָּׁה[9] שֶׁיָּעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ[10].

ג. וְכָל מָקוֹם שֶׁעֵד אֶחָד מוֹעִיל, אִשָּׁה וּפָסוּל[11] כְּמוֹ כֵן מְעִידִים[12]. חוּץ מֵעֵד אֶחָד שֶׁל שְׁבוּעָה, שֶׁאֵין מְחַיְּבִין שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּעֵדוּת כָּשֵׁר, הָרָאוּי לְהִצְטָרֵף עִם אַחֵר[13] וְיִתְחַיֵּב זֶה הַנִּשְׁבָּע מָמוֹן עַל פִּיו. עַל פִּי[14] שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים[15] - לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה כִּשְׁנַיִם: מַה שְׁנַיִם, נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - בָּטְלָה הָעֵדוּת[16]; אַף שְׁלֹשָׁה, וְהוּא הַדִּין לְמֵאָה, נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - בָּטְלָה הָעֵדוּת[17]. בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[18].

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנִּתְכַּוְّנוּ כֻּלָּן לְהָעִיד; אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוְّנוּ כֻּלָּם לְהָעִיד - מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִים בִּכְלַל הָעָם, וְרָאוּ הָעָם[19] כְּשֶׁהָרַג זֶה אֶת זֶה, אוֹ כְּשֶׁחָבַל בּוֹ[20], אוֹ כְּשֶׁחָטַף חֵפֶץ מִיָּדוֹ[21].

ה. וְכֵיצַד בּוֹדְקִין אֶת הַדָּבָר[22]? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵית דִּין עֵדִים מְרֻבִּין כַּת אַחַת, אוֹמֵר[23] לָהֶם: כְּשֶׁרְאִיתֶם זֶה שֶׁהָרַג אוֹ חָבַל, לְהָעִיד בָּאתֶם אוֹ לִרְאוֹת? כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר: לֹא לְהָעִיד עָלָיו, אֶלָּא לִרְאוֹת מָה הַדָּבָר, וּבִכְלַל הָעָם בָּאתִי - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ. וְכָל מִי שֶׁאוֹמֵר: לֹא הָיִיתִי עוֹמֵד אֶלָּא לְהָעִיד וּלְכַוֵּן הָעֵדוּת - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ. אִם נִמְצָא בְּאֵלּוּ שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהָעִיד קָרוֹב אוֹ פָּסוּל - עֵדוּת כֻּלָּם בְּטֵלָה[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[25]? כְּשֶׁהָיָה בֶּהֱן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל; אֲבָל אִם כֻּלָּם כְּשֵׁרִים - אֶחָד שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהָעִיד אוֹ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהָעִיד, הוֹאִיל וְרָאָה הַדָּבָר וְכִוֵּן עֵדוּתוֹ וְהָיָה שָׁם הַתְרָאָה[26], חוֹתְכִין הַדִּין עַל פִּיו. בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[27], בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת.

ו. שְׁטָר שֶׁהָיוּ עֵדָיו מְרֻבִּין, וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[28] אוֹ פָּסוּל, אוֹ שֶׁהָיוּ בָּהֶם שְׁנַיִם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, וַהֲרֵי אֵין הָעֵדִים קַיָּמִין כְּדֵי לִשְׁאֹל אוֹתָן[29]: אִם יֵשׁ שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה שֶׁכֻּלָּם יָשְׁבוּ לַחְתּוֹם[30], שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוְّנוּ לְהָעִיד[31] - הֲרֵי זֶה בָּטֵל; וְאִם לָאו - תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר. וְלָמָּה מְקַיְּמִין הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר[32]? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁחָתְמוּ הַכְּשֵׁרִים וְהִנִּיחוּ מָקוֹם לַגָּדוֹל לַחְתּוֹם[33], וּבָא זֶה הַקָּרוֹב אוֹ הַפָּסוּל וְחָתַם שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּם[34].

ז. אַף עַל פִּי[35] שֶׁהָעֵד שֶׁחָתוּם מִתְּחִלָּה בַּשְּׁטָר הוּא הַפָּסוּל - הֲרֵי הַשְּׁטָר כָּשֵׁר[36].

ח. כָּל עֵד שֶׁהֵעִיד בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵינוֹ מוֹרֶה בְּדִין זֶה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

7) שאם קינא לה בעלה ונסתרה אחר הקינוי בעדים והרי היא עומדת לשתות מי המרים לבדקה אם טמאה היא, ובא עד והעיד עליה שנטמאה בפניו, אינה שותה, שנאמר (במדבר ה, יג) "ועד אין בה" - והרי עד (הלכות סוטה פרק א, הלכה י"ד). 8) בהלכות רוצח פרק ט, הלכה י"ב, שאם בא עד אחד והעיד שראה את הרוצח אינה נערפת, שנאמר (דברים כא, א) "כי ימצא חלל באדמה... לא נודע מי היכהו" - והרי נודע. 9) להתירה להינשא. 10) הרי זה נאמן, "שהדבר עשוי להיגלות" (הלכות גירושין פרק י"ב, הלכה ט"ו), וגם הקלו חכמים בדבר זה, כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות (שם פרק י"ג, הלכה כ"ט, ובביאורנו שם). 11) לעדות מדבריהם, אבל גזלן גמור, וכן כל הפסול בעבירה מן התורה, אינו נאמן להתיר אשה להינשא (הלכות גירושין פרק י"ב, הלכה י"ז). 12) שכן שנינו (סוטה מז, א) שאפילו העידה אשה שראתה את הרוצח אין העגלה נערפת. וביבמות קכב, א שנינו: "הוחזקו להיות משיאין (=אשה) עד מפי עד, מפי עבד, מפי אשה". וכן בסוטה לא, א לעניין עדות סוטה שלא תשתה מי מרים. והשווה הלכות סוטה פרק א, הלכה ט"ו. 13) כדקדוק לשון הברייתא (שבועות מ, א) "כל מקום ששניים מחייבים אותו ממון - עד אחד מחייבו שבועה". ובתורת כהנים פרשת ויקרא (דבורא דחטאות) פרק ז: "הודע אליו - ולא שאמרו לו אחרים (=והוא מכחישם)... מניין אפילו אמרה לו אשה, אוציא - אשה, שאין אשה כשרה לעדות, מניין אפילו אמרו לו קרובים (=שהם כשרים להעיד במקום אחר), אוציא... קרובים שאינם כשרים להעיד בו, מנין אפילו אמר לו עד אחד, אוציא... עד אחד שאין מחייבו אלא שבועה, מניין אפילו אמרו לו שניים" וכו', הרי שקרוב ואשה אינם מחייבים שבועה, אלא עד אחד כשר בלבד. וראה בתשובות רבי עקיבא איגר קעט ראייה לדברי רבינו. 14) בדפוסים קדומים וכן בכתב יד תימן כאן תחילת ההלכה. 15) "אם מתקיימת העדות בשניים למה פרט הכתוב בשלושה"? 16) שהרי לא נשאר אלא עד אחד. 17) שנאמר: עדים, אפילו מאה במשמע. 18) משנה במכות ה, ב וכדעת רבי שם. 19) בדפוסים קדומים: וראו כשהרג. ותיבת: העם, אינה. 20) בגופו. 21) האם תיפסל עדות כולם, בגלל האחים שראו אף הם את המעשה, ועל כורחך, אינם פוסלים אם לא נתכוונו להעיד (משנה שם). 22) אם מתחילה נתכוונו להעיד או לראות בלבד. 23) ובכתב יד תימן: אומרים. 24) שם, ו, ו. ואפילו של אלה שלא באו אלא לראות בלבד, כיוון שבעדים העיקריים נמצא פסול (לחם משנה). 25) בכתב יד תימן: והייתה. 26) בדיני נפשות אין עונשים בלא התראה, ואפילו התרה בו אחר בפני העדים, נענש, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ב, הלכה ב. 27) בבא בתרא קיג, ב "שלושה שנכנסו לבקר את החולה (=ולא להעיד) רצו כותבים" - מעידים על מה ששמעו מפי החולה המצווה, הרי שאפילו לא נתכוונו להעיד עדותם כשרה, וכפירוש הרשב"ם שם. אולם בכריתות יב, ב אמרו: "דאי בעי אמר לא נתכוונתי לעדות", הרי שצריך כוונה להעיד. 28) ללווה או למלווה. 29) אם נתכוונו להעיד, או לשם מילוי המקום החלק שבשטר חתמו. 30) כאחד, זה בפני זה. 31) הרי זה כאילו אמרו; להעיד באנו. 32) והלא חתימתם מוכיחה, שנתכוונו להעיד. 33) שיחתום מלמעלה, משום כבודו. 34) ואין זו עדות אחת, אלא עדות אחרת לגמרי ואין בכוחם לבטל את הכשרים, שחתמו במעמד נפרד, ואין לומר בהם: "נמצא אחד מהם קרוב" וכו' שאין לפסולים שום שייכות לכשרים (רי"ף למכות ו, א בשם גאון). ומקורו בבבא בתרא קסב, ב "תתקיים עדות בשאר" ומפרשים, כשאין שם עדים כשישבו כולם לחתום (כסף משנה). והשווה הלכות גירושין פרק ט, הלכה כז. וכתב הרדב"ז אף על פי שהדבר ספק הוא אם חתמוהו כאחד או לא - בכל זאת מוציאים מן הלקוחות על פי שטר זה, כי כל הדין שקרוב או פסול מבטלים כל העדות בדיני ממונות - אינו אלא חומרא מדרבנן, ומכיוון שאין זה אלא ספק ב"דרבנן" הולכים להקל ומקיימים השטר. 35) בדפוסים קדומים, אין כאן תחילת הלכה ומשפט זה קשור עם ההלכה הקודמת. 36) ואין

מתוך מהדורת וגשל

הַנֶּהֱרָג, וְלֹא יְלַמֵּד עָלָיו לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה. וְאִם אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת - בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה. וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר לָמוּת[37]? כְּלוֹמַר: עֵד שֶׁהֵעִיד בְּנֶפֶשׁ לָמוּת - לֹא יַעֲנֶה דָּבָר, אֶלָּא יָעִיד וְיִשְׁתֹּק[38]. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת - יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת אוֹ חוֹבָה[39]. אֲבָל לֹא יִמָּנֶה עִם הַדַּיָּנִים, וְלֹא יַעֲשֶׂה דַּיָּן; שֶׁאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן אֶפְלוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[40].

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41]? בְּדָבָר שֶׁצָּרִיךְ עֵדִים מִן הַתּוֹרָה, וְצָרִיךְ דַּיָּנִים לָדוּן בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר מִן הַתּוֹרָה[42]; אֲבָל בְּשֶׁל דִּבְרֵיהֶם - עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן. כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֵבִיא הַגֵּט[43], וְאָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם[44] - הוּא וּשְׁנַיִם[45] נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ[46], וְנִמְצָא כְּאִלּוּ נְטָלוּהוּ[47] מִבֵּית דִּין[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[49].

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁקִּיּוּם שְׁטָרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹיִן. אַף עַל פִּי כֵן, אֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה, אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן הֶדְיוֹטוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דִּין. וּלְפִיכָךְ אֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ב. בְּאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה דְּרָכִים מִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר בְּבֵית דִּין. הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד: שֶׁיִּהְיוּ דַּיָּנִים מַכִּירִין כְּתַב יְדֵי הָעֵדִים, שֶׁזּוֹ עֵדוּת פְּלוֹנִי וְזוֹ עֵדוּת פְּלוֹנִי. הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי: שֶׁיַּחְתְּמוּ הָעֵדִים בִּפְנֵיהֶם. הַדֶּרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי: שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים הַחֲתוּמִים בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמַר כָּל אֶחָד וְאֶחָד: זֶה כְּתַב יָדִי, וַאֲנִי עֵד בַּדָּבָר הַזֶּה. הַדֶּרֶךְ הָרְבִיעִי: שֶׁאִם מֵתוּ עֵדֵי הַשְּׁטָר אוֹ שֶׁהָיוּ בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - יָבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ עַל כְּתַב יָדָן שֶׁהוּא זֶה. הַדֶּרֶךְ הַחֲמִישִׁי: שֶׁיִּהְיֶה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִשְּׁטָרוֹת אֲחֵרִים, וְעוֹרְכִין בֵּית דִּין זֶה הַכְּתָב לְאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁבִּשְׁטָרוֹת אֲחֵרִים, וְיִהְיֶה דּוֹמֶה זֶה לָזֶה, וְיֵרָאֶה לָהֶם בְּיַחַד שֶׁכְּתַב יְדֵי אֵלּוּ הוּא כְּתַב יְדֵי אֵלּוּ.

ג. אֵין מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר מִשְּׁטָרוֹת אֲחֵרִים, אֶלָּא מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת שֶׁל שְׁתֵּי שָׂדוֹת שֶׁאֲכָלוּם בַּעֲלֵיהֶן שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֲכִילָה גְּלוּיָה, נְכוֹנָה, בְּלֹא שׁוּם יִרְאָה וְלֹא פַּחַד מִתְּבִיעָה בָּעוֹלָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכְלִין כָּל בַּעֲלֵי שָׂדוֹת שְׂדוֹתֵיהֶן. אוֹ מִשְּׁנֵי שִׁטְרֵי כְּתֻבּוֹת. וְהוּא שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת מִתַּחַת יְדֵי אַחַר, לֹא מִתַּחַת יְדֵי זֶה שֶׁרוֹצֶה לְקַיֵּם שְׁטָרוֹ, שֶׁמָּא הוּא זִיֵּף הַכֹּל. וְכֵן מְקַיְּמִין הַשְּׁטָר מִשְּׁטָר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר וְהֶחֱזַק בְּבֵית דִּין. מְקַיְּמִין מִמֶּנּוּ לְבַדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִין מִשִּׁטְרֵי שְׁתֵּי שָׂדוֹת אוֹ מִשְּׁתֵי כְּתֻבּוֹת.

ד. בֵּית דִּין שֶׁכָּתְבוּ: בְּמוֹשַׁב שְׁלֹשָׁה הָיֵינוּ וְנִתְקַיֵּם שְׁטָר זֶה בְּפָנֵינוּ - חֲרֵי זֶה מְקֻיָּם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ בְּאֵי זֶה דֶּרֶךְ מֵחֲמִשָּׁה דְּרָכִים נִתְקַיֵּם; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לְבֵית דִּין שֶׁמָּא יִטְעוּ. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל בָּתֵּי דִינִין שֶׁרָאִינוּ וְשָׁמַעְנוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְקַיֵּם בָּהּ לִפְנֵיהֶם.

ה. וּלְעוֹלָם אֵין בֵּית דִּין בּוֹדְקִין אַחַר בֵּית דִּין אַחֵר, אֶלָּא מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ שֶׁהֵן בְּקִיאִין וְלֹא יִטְעוּ. אֲבָל בּוֹדְקִין אַחַר הָעֵדִים.

ו. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶם - צְרִיכִין לִכְתֹּב: בְּמוֹשַׁב שְׁלֹשָׁה הָיֵינוּ וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ. שֶׁמָּא

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

אומרים השניים הראשונים ישבו לחתום כאחד עם האחרים הכשרים. וכל שכן אם הפסולים חתמו בסוף וודאי שיש לתלות שחתמו שלא מדעת הראשונים והם כעדות אחרת, וכן דעת רבינו תם בתוספות, גיטין יח, ב דיבור המתחיל אמרי לה. וראה בחושן משפט מה, סעיף יב ברמ"א שם, שיש אומרים, שאין להכשיר שטר שחתומים בו פסולים, אלא אם כן שני האחרונים הם כשרים, שאז תולים לומר, שהרחיקו האחרונים את חתימתם, בכוונה להשאיר מקום חלק למי שגדול מהם, ומילא המלווה את הרווח בחתימת הקרובים, שלא מדעתם. והשווה גיטין י, ב "רווחא שביק למאן דקשיש מיניה". 37) שמשמעו: לימוד חובה המביא לידי המתה? 38) סנהדרין לד, א, שנראה כנוגע בעדותו. שמתחרט ודואג שמא ייגמר הדין לחובה ויביא הנידון עדים להזימו, והעד אינו יכול לחזור בו לאחר כדי־דיבור, מכיוון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד (רש"י שם). 39) שם לב, א "דיני ממונות הכול מלמדים עליו זכות וחובה", ופירשו שם (לג, ב): הכול - ואפילו עדים. 40) בבא קמא צ, ב בעובדה של רבי יהודה נשיאה העוסקת בדיני ממונות. והטעם, שעדות - אינה כשרה עד שאתה יכול להזימה וכיוון שהוא העד והוא הדיין, לא יקבל הזמה על עצמו (תוספות שם). והרשב"ם בבבא בתרא קיד, א מפרש: שגזירת הכתוב היא, שנאמר (דברים יט, יז) "ועמדו שני האנשים (=העדים)... לפני ה'" - אלו הדיינים, ראה שבועות ל, א, צריך שהעד יעיד לפני הדיין, אבל אין העד יכול להיעשות דיין בעדות עצמו. ודווקא עד שהעיד, כגון, אם העיד אחד מהדיינים בפני חביריו על מעשה שראה אינו יכול להצטרף עימהם לדון על אותו מעשה. אבל אם לא העיד כלל אלא ראה את המעשה וראוי להעיד, אינו נפסל משום כך להיות דיין, כדברי רבי טרפון האומר (בבא קמא שם) "סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתם נעשו עדים ומקצתם נעשו דיינים" (כסף משנה וכן בחושן משפט ז, סעיף ה). והשווה הלכות סנהדרין פרק ג, הלכה ו והלכות קידוש החודש פרק ב, הלכה ט). 41) שאין עד נעשה דיין. 42) כגון, קידוש החודש, שאינו אלא על פי דיינים, וכן התוקע לחבירו נותן לו סלע (ראה בבבא קמא צ, ב), שהוא חייב לשלם לו מן התורה, ואינו אלא על פי דיינים, ראה הלכות חובל ומזיק פרק ג, הלכה ט. 43) מארץ ישראל לחוץ לארץ. 44) שהצריכוהו חכמים לומר כן, להעיד על זהות הגט ובזה הוא מקויים, ראה הלכות גירושין פרק ז, הלכה ה. 45) מצטרפים עימו, להיות בית דין של שלושה כדי לקיים את הגט. 46) ואין הבעל יכול עוד לערער עליו לומר, גט שנמסר לה מזוייף הוא. 47) בדפוס וינציאה שי"א ובכתב יד תימן: נטלתו. ומוסב אל האשה. 48) ואף על פי שהשליח המביא הוא עצמו עד - ומן התורה עדים החתומים על השטר כמו שנחקרה עדותם בבית דין - ובשל "דבריהם" עד נעשה דיין (גיטין ה, ב והלכות גירושין פרק ז, הלכה י"ט). 49) כגון, האמור לקמן פרק ז, הלכה ו, ומקורו בכתובות כא, ב "הנח לעדות החודש דאורייתא; וקיום שטרות דרבנן". 1) חמישה דרכים בהם מאשרים את זהות השטר בבית דין. אין בית דין בודק אחר בית דין אחר, אבל בודק הוא אחר העדים. שלושה דיינים שישבו לאשר השטר ומת אחד מהם לפני חתימתם.

יאמַר הָרוֹאֶה: בֵּית דִּין בִּשְׁנַיִם קִיְּמוּהוּ. אֲפִלּוּ הָיָה כָּתוּב בּוֹ 'בְּבֵית דִּין', יאמַר: שֶׁמָּא דִּמּוּ שֶׁשְּׁנַיִם בֵּית דִּין הֵם. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מַשְׁמָע שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה - אֵינוֹ צָרִיךְ.

ז. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְעִרְעֲרוּ עַל אֶחָד מֵהֶן שֶׁהוּא גַּזְלָן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְהֵעִידוּ שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה: אִם עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ הֵעִידוּ שֶׁחָזַר - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶם, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשָׁה הָיוּ; וְאִם אַחַר שֶׁחָתְמוּ הַשְּׁנַיִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה - אֵינוֹ חוֹתֵם עִמָּהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ בְּעֵת חֲתִימַת הַשְּׁנַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁעִרְעֲרוּ עָלָיו בַּעֲבֵרָה; אֲבָל עִרְעֲרוּ עָלָיו בִּכְפֹּגֶם מִשְׁפָּחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אִמּוֹ לֹא נִשְׂתַּחְרְרָה וְעֶבֶד הוּא, אוֹ לֹא נִתְגַּיְּרָה וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הוּא, וְנוֹדַע אַחַר שֶׁחָתְמוּ הַשְּׁנַיִם שֶׁאֵין בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ פְּגָם וְשֶׁהוּא כָּשֵׁר - הֲרֵי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶם, שֶׁזֶּה גִּלּוּי דָּבָר שֶׁהָיָה מִקֹּדֶם הוּא.

ח. מֵתָּר לִכְתֹּב הַקִּיּוּם בַּשְּׁטָר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר; שֶׁאֵין הַכְּתִיבָה עִקָּר, אֶלָּא הַחֲתִימָה. וְאֵין הַדַּיָּנִים צְרִיכִין לִקְרוֹת הַשְּׁטָר שֶׁמְּקַיְּמִין אוֹתוֹ, אֶלָּא מְקַיְּמִין אוֹתוֹ מֵעֵדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדְעוּ מַה כָּתוּב בּוֹ.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

א. מֵעִיד קָרוֹב עַל כְּתַב קְרוֹבוֹ. כֵּיצַד? שְׁטָר שֶׁעֵדָיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וּמֵתוּ אוֹ שֶׁהָלְכוּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָא בְּנוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְאָמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי, וּבָא בְּנוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן וְאָמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי - הֲרֵי אֵלּוּ כִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים שֶׁאֵינָן קְרוֹבִים; וְאִם יִצְטָרֵף עִמָּהֶם שְׁלִישִׁי וְהֵעִיד עַל כְּתַב יָדָן שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר.

ב. וְאֵלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָנִים הַגְּדוֹלִים לְהָעִיד בְּגָדְלָם מַה שֶּׁרָאוּ בְּקָטְנָם: נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל: זֶהוּ כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי, זֶהוּ כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רַבִּי, זֶהוּ כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָחִי, שֶׁהָיִיתִי מַכִּיר בִּכְתַב יָדָם כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן. וְהוּא שֶׁיִּצְטָרֵף עִמּוֹ אַחֵר שֶׁמַּכִּיר כְּתַב יָדָן כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל.

ג. שְׁטָר שֶׁעֵדָיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁזֶּה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְזֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן - נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר. אֲבָל אִם הֵעִיד זֶה עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, וְהַשֵּׁנִי הֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן - לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר; לְפִי שֶׁצָּרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים עַל כְּתַב כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם. וְאִם יֵשׁ שְׁלִישִׁי מֵעִיד עַל כְּתַב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן כְּאֶחָד - נִתְקַיֵּם.

ד. אָמַר הָרִאשׁוֹן: זֶה כְּתַב יָדִי, וְהֵעִיד הוּא וְאַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַשֵּׁנִי - לֹא נִתְקַיֵּם; לְפִי שֶׁנִּמְצָא שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַמָּמוֹן תָּלוּי בְּעֵדוּת הָאֶחָד. וְכֵן אִם הֵעִיד אָחִיו אוֹ בְּנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן עִם אַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַשֵּׁנִי - לֹא נִתְקַיֵּם; שֶׁהֲרֵי שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַמָּמוֹן תָּלוּי בְּעֵדוּת הַקְּרוֹבִים.

ה. שְׁנַיִם שֶׁחָתְמוּמִין עַל הַשְּׁטָר, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל מֵת. וְאִם לֹא נִמְצָא אֶלָּא עֵד אֶחָד עִם זֶה הָעֵד הַחַי - כּוֹתֵב חֲתִימַת יָדוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ עַל הַחֶרֶס, וּמַשְׁלִיכוֹ בְּבֵית דִּין, עַד שֶׁתֵּחָזֵק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין, וְלֹא יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה כְּתַב יָדוֹ, וְיָעִיד הוּא וְאַחֵר עַל כְּתַב יְדֵי הַמֵּת, וְיִתְקַיֵּם כְּתַב יָדוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

ו. שְׁלֹשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשְּׁטָר, שְׁנַיִם מֵהֶן מַכִּירִין חֲתִימַת יְדֵי עֵדִים, וְאֶחָד אֵינוֹ מַכִּיר: עַד שֶׁלֹּא חָתְמוּ - מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם; שֶׁהָעֵדִים נַעֲשִׂים דַּיָּנִים בְּדָבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל אַחַר שֶׁחָתְמוּ - אֵין מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם; [שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁחָתְמוּ לֹא הָיוּ מַכִּירִין אֶלָּא הַשְּׁנַיִם], וְאֵין מְקַיְּמִין אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן מַכִּירִין, אוֹ יָעִידוּ הָעֵדִים עַל הַכְּתָב בִּפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

ז. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ חֲתוּמִין עַל הַשְּׁטָר וָמֵתוּ, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: כְּתַב יָדָן הוּא זֶה, אֲבָל אֲנוּסִים הָיוּ, קְטַנִּים הָיוּ, פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיוּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים אֲחֵרִים שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָן, אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִשְּׁטָר אַחֵר שֶׁקָּרָע עָלָיו עַרְעָר וְהֶחְזֵק בְּבֵית דִּין - הֲרֵי זֶה לֹא נִתְקַיֵּם; אֶלָּא מַעֲמִידִין הַשְּׁנַיִם שֶׁבַּשְּׁטָר כְּנֶגֶד הַשְּׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן פְּסוּלִין, וְאֵין גּוֹבִין בּוֹ כְּלוּם.

יום חמישי כ"ג שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

א. מִי שֶׁחָתַם עַל הַשְּׁטָר, וּבָא לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין, וְהִכִּיר כְּתַב יָדוֹ שֶׁזֶּהוּ בְּוַדַּאי, אֲבָל אֵינוֹ זוֹכֵר הָעֵדוּת כְּלָל, וְלֹא יִמָּצֵא בְּלִבּוֹ זִכָּרוֹן כְּלָל שֶׁזֶּה לָזֶה מִזֶּה לְעוֹלָם[2] - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְהָעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא זֶה[3] בְּבֵית דִּין. שֶׁאֵין אָדָם מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא זֶה, אֶלָּא עַל הַמָּמוֹן שֶׁבַּשְּׁטָר הוּא מֵעִיד שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה[4]; וּכְתַב יָדוֹ הוּא כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ הַדָּבָר, אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר - לֹא יָעִיד[5].

ב. אֶחָד הַזּוֹכֵר אֶת הָעֵדוּת[6] וְאֶחָד שֶׁרָאָה כְּתַב יָדוֹ[7] אוֹ שֶׁהִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר, אֲפִלּוּ הִזְכִּירוֹ הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁהֵעִיד, אִם נִזְכַּר - הֲרֵי זֶה מֵעִיד[8]. אֲבָל אִם הִזְכִּיר אוֹתוֹ הַתּוֹבֵעַ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) עדות הקרוב על חתימת יד קרובו. מת אחד מעידי חתימת השטר, ואין אלא עד אחד המכיר את חתימתו. בקיום שטרות גם העד נעשה דיין. 1) דין המכיר חתימת ידו ואינו זוכר את גוף העדות. הנזכר בעדות מתוך הכתב. 2) ובכתב יד התימנים: מעולם. 3) בכתב יד הנ"ל: על כתב ידו זה בבית דין. 4) כתובות כא, א. וכדעת החכמים שם. 5) שם כ, א "רבי יוחנן אמר אף על פי שאינו זוכר מעצמו". ומפרש רש"י: אלא לאחר שראה בשטר נתן בליבו ונזכר... אבל אינו נזכר לגמרי לא, דרחמנא אמר: מפיהם ולא מפי כתבם. ובירושלמי שם פרק ב, הלכה ד אמרו: "רבי יוחנן (=האומר אף על פי שאינו זוכר מעצמו) כרבנן", האומרים על ממון שבשטר הם מעידים, וזכירה מתוך השטר חשובה זכירה, אבל כל שאין זוכרים כלל אפילו מתוך השטר - אינם מעידים. וזה שדקדק רבינו לעיל פרק ו, הלכה ב ואמר: "ויאמר כל אחד ואחד זה כתב ידי ואני עד בדבר הזה", כלומר, אני זוכר את העדות. והשווה לקמן הלכה ד. 6) בטרם ראותו את כתב ידו. 7) ונזכר ממנו. 8) כתובות שם. ואין אומרים עד שני נוגע

עַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּזְכַּר - אֵינוֹ מֵעִיד; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה דּוֹמֶה בְּעֵינֵי בַּעַל דִּין[9] כְּאִלּוּ הֵעִיד שֶׁקֶר בְּדָבָר שֶׁלֹּא יָדַע[10].

ג. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַתּוֹבֵעַ תַּלְמִיד חָכָם, וְהִזְכִּיר הַתּוֹבֵעַ הַזֶּה אֶת הָעֵד וְנִזְכַּר - הֲרֵי זֶה יָעִיד לוֹ; שֶׁתַּלְמִיד חָכָם יוֹדֵעַ, שֶׁאִלּוּ לֹא זָכַר הַדָּבָר - לֹא הָיָה מֵעִיד[11]. וְקַל הוּא שֶׁהֵקֵלּוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁכַח הַדָּבָר מִכַּמָּה שָׁנִים, וְהַכְּתָב הוּא שֶׁהִזְכִּירוֹ - הֲרֵי זֶה מֵעִיד[12].

ד. הוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן[13], שְׁטָר שֶׁיָּצָא לְבֵית דִּין, וּבָאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ: כְּתַב יָדֵנוּ הוּא זֶה, אֲבָל מֵעוֹלָם לֹא יָדַעְנוּ עֵדוּת זוֹ, וְאֵין אָנוּ זוֹכְרִים שֶׁזֶּה לָוָה מִזֶּה אוֹ מָכַר לוֹ - לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר, וַהֲרֵי הֵן כְּחֵרְשִׁים[14] עַד שֶׁיִּזְכְּרוּ עֵדוּתָן. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ דָן כֵּן - לֹא יָדַע בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ[15].

אֲבָל אִם הָיָה כְּתַב יָדָן יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁזֶּה כְּתַב יָדָן[16] - מְקַיְּמִין אֶת הַשְּׁטָר, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל דִּבְרֵיהֶן שֶׁאוֹמְרִין: אֵין אָנוּ זוֹכְרִין עֵדוּת זוֹ; שֶׁמָּא חָזְרוּ בָּהֶן, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: אֵין אָנוּ זוֹכְרִין - כְּדֵי לְבַטֵּל הַשְּׁטָר. וּכְאִלּוּ אָמְרוּ: קָטָנִים הָיִינוּ, פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיִינוּ - שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנִים, הוֹאִיל וּמִתְקַיֵּם הַשְּׁטָר שֶׁלֹּא עַל פִּיהֶם[17]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה מְקַיְּמִין כָּל הַשְּׁטָרוֹת, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין לְהָבִיא עֵדִים וְלִשְׁאֹל אוֹתָם אִם הֵם זוֹכְרִים עֵדוּת זוֹ אוֹ אֵינָם זוֹכְרִים אוֹתָהּ; שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ וְאָמְרוּ: אֵין אָנוּ זוֹכְרִים אוֹתָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן[18].

ה. אֶחָד הַכּוֹתֵב עֵדוּתוֹ עַל הַשְּׁטָר[19], אוֹ שֶׁנִּמְצָא אֶצְלוֹ כָּתוּב בְּפִנְקָסוֹ בִּכְתַב יָדוֹ: פְּלוֹנִי הֵעִיד אוֹתִי עָלָיו בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּכָךְ וְכָךְ: אִם זָכַר מֵעַצְמוֹ[20], אוֹ הִזְכִּירוּהוּ אֲחֵרִים וְנִזְכַּר - מֵעִיד[21]; וְאִם לָאו - אָסוּר לְהָעִיד. שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה אֶלָּא לְמִי שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם נֶאֱמָן: פְּלוֹנִי יֵשׁ לוֹ אֵצֶל פְּלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, וְהֵעִיד הוּא שֶׁיֵּשׁ לָזֶה אֵצֶל זֶה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִן הַדָּבָר כְּלוּם, אֶלָּא מִפִּי הָאַחֵר שָׁמַע וְהֵעִיד[22].

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

א. עֲשָׂרָה מִינֵי פְּסָלוּת הֵם. כָּל מִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הוּא פָּסוּל לְעֵדוּת. וְאֵלּוּ הֵן. הַנָּשִׁים, וְהָעֲבָדִים, וְהַקְּטַנִּים, וְהַשּׁוֹטִים, וְהַחֵרְשִׁים, וְהַסּוּמִים, וְהָרְשָׁעִים, וְהַבּוּזִיִּין, וְהַקְּרוֹבִין, וְהַנּוֹגְעִין בְּעֵדוּתָן. הֲרֵי אֵלּוּ עֲשָׂרָה.

ב. נָשִׁים פְּסוּלוֹת לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים - לְשׁוֹן זָכָר, וְלֹא לְשׁוֹן נְקֵבָה.

ג. וְכֵן הַטֵּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה. וְכָל מִי שֶׁהוּא סְפֵק כָּשֵׁר סְפֵק פָּסוּל - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. שֶׁאֵין הָעֵד בָּא אֶלָּא לְהוֹצִיא מָמוֹן עַל פִּיו אוֹ לְחַיֵּב עַל פִּיו, וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן מִסָּפֵק וְאֵין עוֹנְשִׁין מִסָּפֵק דִּין תּוֹרָה.

ד. הָעֲבָדִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. מִכְּלָל שֶׁאָחִיו כָּמוֹהוּ: מָה אָחִיו בֶּן בְּרִית, אַף הָעֵד בֶּן בְּרִית. קַל וָחֹמֶר לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: אִם עֲבָדִים, שֶׁהֵן בִּמְקֻצָּת מִצְוֹת, פְּסוּלִין; הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא כָּל שֶׁכֵּן?!

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

בעדותו הוא, שנוח לו שחבירו יסכים עימו כדי שייאמנו דבריו ויעשו פרי (סמ"ע לחושן משפט סימן כח, סעיף קטן מה). 9) התובע. 10) ונמצא התובע חושדו כשקרן (שם). 11) שם עמוד ב. "ואי צורבא מרבנן הוא אפילו עצמו". ומפרש רבינו, שזה מוסב אל התובע. אבל רש"י שם מפרש, שהעד הוא תלמיד חכם, ולפיכך אינו חשוד להעיד שקר בדבר שאינו יודע. וכן נוסחה ההלכה בשולחן ערוך חושן משפט סימן כח, סעיף יד, שהכול תלוי בעד. והטור שם מצטט את דברי רבינו כך: לפיכך אם היה הבעל דין תלמיד חכם וכו', וייתכן שזה מוסב אל הנתבע, שאם הוא תלמיד חכם לא יחשוד בעד שאינו זוכר (כסף משנה). 12) כמו שמצינו לעיל פרק ג הלכה א שהקילו בדיני ממונות שאינם צריכים דרישה וחקירה, כדי שלא תנעל דלת בפני לווין. אבל בדיני נפשות מבואר ביבמות לא, ב שאם לא יזכרו העדים את עדותם אלא מתוך הכתב, אסור להם להעיד, כמו שאמרו שם: "זימנין דחזי מכתבא ואתו מסהדי ורחמנא אמר: מפיהם ולא מפי כתבם", וסובר רבינו שאפילו בזוכרים עדותם מתוך הכתב ידובר שם (כסף משנה). 13) שאין אדם מעיד על כתב ידו שהוא זה אלא על הממון שבשטר, שזה חייב לזה, לעיל הלכה א. 14) כחרשים, שאינם שומעים ואינם מדברים, שפסולים לעדות הואיל ואינם בני דעת והרי הם כשוטים, כמבואר לקמן פרק ט, הלכה י"א. ובכתב יד התימנים: והרי הוא כחרש. כלומר, השטר אינו אלא כחרס. וכן נוסח המהרי"ק בסוף שורש עד. 15) אינו יודע כלום, אפילו להבחין בין ידו הימנית לשמאלית, כלשון הכתוב יונה ד, יא. והשווה אמרה זו במדרש עשרת הדברות ז. והראב"ד חולק: "ויש מי שאין מורים כן ויודעים בדינים כמותו" ולדעתו מה שאמר רב יוחנן (כתובות כ, א): "אף על פי שאינו זוכר מעצמו" - כוונתו, אפילו שאינו זוכר כלל את עדותו אלא מכיר את כתב ידו, הרי זה מעיד על השטר ומקיימו. ומובן, שבאופן זה יצטרך שיעיד כל אחד על כתב ידו ועל כתב יד חבירו, או שיצטרף עימהם אחר שיעיד על כתב־יד שניהם, כדי שתהא על כל חתימה שני עדים, שהרי אינם מעידים על ההלוואה אלא על כתב ידיהם (חושן משפט מו, סעיף י). וכדעת רבינו מבואר בהלכות גדולות סימן נא בשם רבנן בתראי החולקים על מר יהודאי גאון, ודעתם מסכמת לגמרי כדברי רבינו כאן. 16) ראה לעיל פרק ו, הלכה ב־ג. 17) כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ו. 18) כדעת רבנן בתראי בהלכות גדולות סימן נא. 19) שהוא חתום כהלכה בשני עדים ונמסר ליד המלווה. 20) אפילו אחרי שהסתכל בכתב ידו. 21) כתובות כ, א "כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים". ומפרש רבינו שזה מכוון גם לשטר ממש, וגם לרשימה שבפנקסו, ובלבד שיזכור עדותו, כמבואר שם (כסף משנה). 22) ואין זה אלא "עד מפי עד" ופסול, כמבואר בסנהדרין כט, א ולקמן פרק י"ז, הלכה א. ובמדרש רבה שמות פרשה מ"ו, אות א: "אפשר שלא היה משה מאמין בהקדוש־ברוך־הוא שאמר לו: כי שיחת עמך (=שלא שיבר את הלוחות עד אשר קרב אל המחנה וראה בעיניו?) אלא, הודיע משה דרך ארץ לישראל, אפילו שיהא אדם שומע דבר מן יחידי נאמן, אסור לקבל עדותו לעשות דבר על פיו אם אינו רואה". ובירושלמי תענית פרק ד, הלכה ה אמרו בקשר לזה: "מכאן שלא יהא אדם דן אומדות". 1) עשרה מיני פסלות בעדים. שלבים שונים בעדות השוטים וחולי נכפה.

ה. מִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין - פָּסוּל.

ו. כָּל מִי שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר וַהֲרֵי הוּא מְחֻסַּר גֵּט שִׁחְרוּר - פָּסוּל; עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדוֹ, וְיֵעָשֶׂה מִכְּלַל בְּנֵי בְרִית, וְאַחַר כָּךְ יָעִיד.

ז. הַקְּטַנִּים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֵדִים: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים. אֲנָשִׁים - וְלֹא קְטַנִּים. אֲפִלּוּ הָיָה הַקָּטָן נָבוֹן וְחָכָם - הֲרֵי הוּא פָּסוּל, עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה גְּמוּרוֹת. וְאִם הִגִּיעַ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְנוֹלַד בּוֹ סִימָן מִסִּימָנֵי סָרוּס - הֲרֵי זֶה סָרִיס, וְיָעִיד. וְאִם לֹא נוֹלַד בּוֹ - לֹא יָעִיד עַד רֹב שְׁנוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת.

ח. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לִכְלַל שְׁנוֹתָיו שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי בַּגְרוּת מִלְּמַעְלָה - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה; וְאִם לָאו - אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ עַד שֶׁיִּבָּדֵק. וּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן - אֵין עֵדוּתוֹ עֵדוּת בְּקַרְקָעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בַּדְּבָרִים, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ. אֲבָל בְּעֵדוּת מִטַּלְטְלִין - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, הוֹאִיל וְהוּא גָּדוֹל.

ט. הַשּׁוֹטֶה פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן מִצְוֹת. וְלֹא שׁוֹטֶה שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ עָרֹם וּמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְזוֹרֵק אֲבָנִים בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַעְתּוֹ, וְנִמְצֵאת דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת תָּמִיד בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְדַבֵּר וְשׁוֹאֵל כָּעִנְיָן בִּשְׁאָר דְּבָרִים - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, וּבִכְלַל שׁוֹטִים יֵחָשֵׁב. הַנִּכְפֶּה: בְּעֵת כְּפִיָּתוֹ - פָּסוּל, וּבְעֵת שֶׁהוּא בְּרִיא - כָּשֵׁר. וְאֶחָד הַנִּכְפֶּה מִזְּמַן לִזְמַן אוֹ הַנִּכְפֶּה תָּמִיד בְּלֹא עֵת קָבוּעַ. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת תָּמִיד, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ שָׁם נִכְפִּים שֶׁגַּם בְּעֵת בְּרִיאוּתָם דַּעְתָּם מִטָּרֶפֶת עֲלֵיהֶם. וְצָרִיךְ לְהִתְיַשֵּׁב בְּעֵדוּת הַנִּכְפִּין הַרְבֵּה.

י. הַפְּתָאִים בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵין מַכִּירִין דְּבָרִים שֶׁסּוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, וְלֹא יָבִינוּ עִנְיְנֵי הַדָּבָר כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִינִין שְׁאָר עַם הָאָרֶץ, וְכֵן הַמְבֹהָלִים וְהַנֶּחְפָּזִים בְּדַעְתָּם וְהַמִּשְׁתַּגְּעִים בְּיוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ בִּכְלַל הַשּׁוֹטִים. וְדָבָר זֶה לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכַוֵּן הַדַּעַת בִּכְתָב.

יא. הַחֵרֵשׁ - כְּשׁוֹטֶה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וְאֵינוֹ בֶּן מִצְוֹת. וְאֶחָד חֵרֵשׁ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁרְאִיָּתוֹ רְאִיָּה מְעֻלָּה וְדַעְתּוֹ נְכוֹנָה - צָרִיךְ לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּפִיו, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְהָעִיד בְּפִיו, וְיִהְיֶה רָאוּי לִשְׁמֹעַ הַדַּיָּנִים וְהָאִיּוּם שֶׁמְּאַיְּמִין עָלָיו. וְכֵן אִם נִשְׁתַּתֵּק, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדַּק בַּדֶּרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְעִנְיַן גִּטִּין וְנִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְהֵעִיד בְּפָנֵינוּ בִּכְתַב יָדוֹ - אֵינוֹ עֵדוּת כְּלָל. חוּץ מֵעֵדוּת אִשָּׁה, לְפִי שֶׁבָּעֲגוּנָה הֵקֵלּוּ.

יב. הַסּוּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּירִין הַקּוֹל וְיָדְעוּ הָאֲנָשִׁים - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה. מִי שֶׁהוּא רָאוּי לִרְאוֹת - הוּא שֶׁמַּעִיד. וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לְהָעִיד.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

א. הָרְשָׁעִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. וַאֲפִלּוּ עֵד כָּשֵׁר שֶׁיּוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָשָׁע, וְאֵין הַדַּיָּנִים מַכִּירִין רִשְׁעוֹ - אָסוּר לוֹ לְהָעִיד עִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֵדוּת אֱמֶת; מִפְּנֵי שֶׁמִּצְטָרֵף עִמּוֹ, וְנִמְצָא זֶה הַכָּשֵׁר הֵשִׁית יָדוֹ עִם הָרָשָׁע עַד שֶׁנִּתְקַבְּלָה עֵדוּתוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עַד כָּשֵׁר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת לַחֲבֵרוֹ, וְיָדַע שֶׁהָעֵד הַשֵּׁנִי עִמּוֹ עַד שֶׁקֶר, שֶׁאָסוּר לוֹ לְהָעִיד. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע.

ב. אֵי זֶהוּ רָשָׁע? כֹּל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת - זֶהוּ רָשָׁע, וּפָסוּל. שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה קָרְאָה לְמְחַיֵּב מַלְקוּת רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁהוּא פָּסוּל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת.

ג. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה; וְאִם הָיָה הַחִיּוּב שֶׁבָּהּ מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה בְּחָלָב, אוֹ שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת וּשְׁקָצִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בֵּין לְתֵאָבוֹן בֵּין לְהַכְעִיס, אוֹ שֶׁחִלֵּל אֶת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, אוֹ שֶׁלָּבַשׁ שַׁעַטְנֵז שֶׁהוּא שׁוּעַ אוֹ טָווּי אוֹ נוּז - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל אִם אָכַל בְּשַׂר עוֹף בְּחָלָב, אוֹ שֶׁחִלֵּל יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל גָּלֻיּוֹת, אוֹ שֶׁלָּבַשׁ בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם. וּכְבָר מָנִינוּ כָּל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה דְּבָרִים שֶׁאֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה וּדְבָרִים שֶׁאֲסוּרִין מִדִּבְרֵיהֶם.

ד. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם רְשָׁעִים שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּנֵי תַּשְׁלוּמִין וְאֵינָן בְּנֵי מַלְקוּת. הוֹאִיל וְלוֹקְחִים מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהֶם בְּחָמָס - פְּסוּלִין. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ. כְּגוֹן הַגַּנָּבִים וְהַחַמְסָנִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר - פָּסוּל לְעֵדוּת מֵעֵת שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל. וְכֵן עֵד זוֹמֵם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּזַם בְּעֵדוּת מָמוֹן וְשִׁלֵּם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה לְכָל עֵדוּת. וּמֵאֵימָתַי הוּא נִפְסָל? מֵעֵת שֶׁהֵעִיד בְּבֵית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּזַם עַל אוֹתָהּ עֵדוּת אֶלָּא אַחַר כַּמָּה יָמִים. וְכֵן הַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, אֶחָד הַמַּלְוֶה וְאֶחָד הַלּוֶה - שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין לְעֵדוּת. אִם רִבִּית קְצוּצָה עָשׂוּ - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה, וְאִם אֲבַק רִבִּית עָשׂוּ - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל גְּזֵל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם. כֵּיצַד? הַחַמְסָנִים, וְהֵם הַלּוֹקְחִים קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁלֹּא בְּרְצוֹן הַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתְנִין הַדָּמִים - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם. וְכֵן הָרוֹעִים, אֶחָד רוֹעֵי בְּהֵמָה דַּקָּה וְאֶחָד רוֹעֵי בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁל עַצְמָן - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין; שֶׁחֲזָקָתָן פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגָזֵל, וּמַנִּיחִים בְּהֶמְתָּן לִרְעוֹת בְּשָׂדוֹת וּפַרְדֵּסִים שֶׁל אֲחֵרִים. וּלְפִיכָךְ, סְתָם רוֹעֶה - פָּסוּל. וּמְגַדְּלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - פְּסוּלִין; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ -

1) שאסור להצטרף לעדות הרשע אפילו בעדות אמת. איזהו רשע הפסול לעדות. סוגים שונים בגזלנים הפסולים לעדות.

כְּשֵׁרִין. וּמֵתֶר לְגַדֵּל בְּהֵמָה גַּסָּה בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן הַמּוֹכְסִין - סְתָמָן פְּסוּלִין; מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן לִקַּח יוֹתֵר מִדָּבָר הַקָּצוּב לָהֶם בְּדִין הַמַּלְכוּת, וְלוֹקְחִין הַיָּתֵר לְעַצְמָן. אֲבָל גַּבָּאֵי מְנָת הַמֶּלֶךְ - סְתָמָן כְּשֵׁרִים. וְאִם נוֹדַע שֶׁלָּקְחוּ אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת יָתֵר מִן הָרָאוּי לָהֶם לִגְבּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין. וְכֵן מַפְרִיחֵי יוֹנִים בְּיִשּׁוּב - פְּסוּלִין; מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁגּוֹזְלִים יוֹנִים שֶׁל אֲחֵרִים בְּחִנָּם. וְכֵן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. וְהֵם בְּנֵי אָדָם שֶׁיּוֹשְׁבִין בְּטֵלִים, וְכֵיוָן שֶׁבָּאָה שְׁבִיעִית פּוֹשְׁטִים יְדֵיהֶן וּמַתְחִילִין לִשָּׂא וְלִתֵּן בְּפֵרוֹת; שֶׁחֲזָקַת אֵלּוּ שֶׁהֵן אוֹסְפִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית וְעוֹשִׂין בָּהֶן סְחוֹרָה. וְכֵן מְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ אֻמָּנוּת אֶלָּא הוּא. הוֹאִיל וְאֵינוֹ עוֹסֵק בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאוֹכֵל מִן הַקּוּבְיָא, שֶׁהוּא אֲבַק גָּזֵל. וְלֹא בְּקוּבְיָא בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מְשַׂחֲקִים בִּקְלָפֵי אֱגוֹזִים וּקְלָפֵי רִמּוֹנִים. וְכֵן לֹא יוֹנִים בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ הַמְשַׂחֲקִים בְּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, וְאוֹמֵר: כָּל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ כָּל הַנּוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ - יִטֹּל בְּעָלָיו אֶת שְׁנֵיהֶן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּשְׂחוֹק זֶה. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ אֻמָּנוּת אֶלָּא שְׂחוֹק זֶה - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. וְכָל אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם.

ה. אָרִיס שֶׁלָּקַח דָּבָר מוּעָט מִן הַפֵּרוֹת שֶׁבִּכְּרוּ בִּימֵי נִיסָן וִימֵי תִּשְׁרֵי קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁלָּקַח שֶׁלֹּא מִדַּעַת בַּעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ נָגָב וְכָשֵׁר לְעֵדוּת; שֶׁאֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה מַקְפִּיד עָלָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום שישי כ"ד שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

א. מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה[2] וְלֹא בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ[3] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת רָשָׁע, וּפָסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם[4]. שֶׁכָּל מִי שֶׁיָּרַד עַד כָּךְ - חֲזָקָה שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל רֹב הָעֲבֵרוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ[5].

ב. לְפִיכָךְ, אֵין מוֹסְרִין[6] עֵדוּת לְעַם הָאָרֶץ וְאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ עֵדוּת[7]. אֶלָּא אִם כֵּן הֶחְזַק שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוֹת וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, וְנוֹהֵג בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים[8], וְיֵשׁ בּוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ - מְקַבְּלִין עֵדוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ וְאֵינוֹ לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה[9].

ג. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: כָּל תַּלְמִיד חָכָם - בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר, עַד שֶׁיִּפָּסֵל[10]. כָּל עַם הָאָרֶץ[11] - בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא פָּסוּל[12], עַד שֶׁיֵּחָזֵק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַיְשָׁרִים[13].

ד. וְכָל מִי שֶׁיְּקַבֵּל עֵדוּת עַם הָאָרֶץ טֶרֶם שֶׁתִּהְיֶה לוֹ חֲזָקָה זוֹ, אוֹ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּמִצְוֹת וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ - הֲרֵי זֶה הֶדְיוֹט, וְעָתִיד לִתֵּן אֶת הַדִּין[14]; שֶׁהֲרֵי מְאַבֵּד מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל פִּי רְשָׁעִים.

ה. וְכֵן הַבְּזוּיִין פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִדִּבְרֵיהֶם. וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בַּשּׁוּק בִּפְנֵי כָּל הָעָם[15], וּכְגוֹן אֵלּוּ שֶׁהוֹלְכִין עֲרֻמִּים בַּשּׁוּק[16] בְּעֵת שֶׁהֵן עוֹסְקִין בִּמְלָאכָה מְנֻוָּלֶת, וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ[17] שֶׁאֵין מַקְפִּידִין עַל הַבֹּשֶׁת. שֶׁכָּל אֵלּוּ חֲשׁוּבִין כְּכֶלֶב, וְאֵין מַקְפִּידִין עַל עֵדוּת שֶׁקֶר[18]. וּמִכְּלַל אֵלּוּ: הָאוֹכְלִין צְדָקָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּפַרְהֶסְיָא. אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן שֶׁיִּזּוֹנוּ בְּצִנְעָה, מְבַזִּים עַצְמָן וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם[19].

ו. מַה בֵּין פָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה[20] לְפָסוּל מִדִּבְרֵיהֶם? שֶׁהַפָּסוּל מִן הַתּוֹרָה שֶׁהֵעִיד - עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְרִיזוּ עָלָיו בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת[21]; וְהַפָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם - צָרִיךְ הַכְרָזָה[22]. לְפִיכָךְ, כָּל עֵדוּת שֶׁהֵעִיד קֹדֶם

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) קבלת עדות מעם הארץ ומהבזויים. ההבדל בין פסול לעדות מן התורה לפסול מדבריהם. עדות החשוד על דבר, כלפי אחרים. העדות על מלכי ישראל וכהן גדול. 2) שלא קרא מקרא ולא שנה משנה. 3) שאין משאו ומתנו בנחת עם הבריות (רע"ב לקידושין פרק א, משנה י). ורבינו בפירושו שם אומר: "דרך ארץ - חבורת בני אדם, חבורה טובה בנחת ובמוסר". 4) קידושין מ, ב. 5) כפירוש רש"י שם דיבור המתחיל ופסול לעדות: כיוון ש"אינו מן היישוב" אין הוא מקפיד על עצמו ואין לו בושת פנים. 6) אין מייחדים אותו מתחילה להיות עד. 7) אם ייחדוהו אין בית הדין מקבל ממנו עדותו (פסחים מט, ב). 8) הרגלים טובים ונימוסים נאים. והרי"ף בפסחים שם מוסיף: שאינו חשוד על שבועת שקר וגזל. 9) זהו שאמרו (חגיגה כב, א): כמי מקבלים היום עדות מעם הארץ - כרבי יוסי, כלומר, שרבי יוסי חושש לאיבה, שלא ייטור לנו עם הארץ שנאה, שאנו מרחיקים אותו מחברתנו, לפיכך מקבלים ממנו עדות, וזה רק כשישנו על כל פנים בדרך ארץ (רי"ף לפסחים שם). 10) בעבירה, או באיסורי גזל המנויים לעיל פרק י, הלכה ד. 11) שאינו במקרא ובמשנה. 12) שמן הסתם אינו גם בדרך ארץ, וכמשמעות לשון הסוגייא בפסחים מט, ב שסתם עם הארץ אינו בכולן. 13) ואותו הכשירו בחגיגה כב, א - על פי רבי יוסי, וכתב הרדב"ז: ובזה טועים כמה מקבלי עדות שמקבלים עדות מכל הבא לפניהם וסומכים לומר: כל ישראל בחזקת כשרים הם. וזה אינו, שאף על פי שהם בחזקת כשרות, שאינם עוברים עבירות - אינם בחזקת כשרים להעיד אלא אם־כן הם תלמידי חכמים. 14) כיוון שאינם ראויים להעיד נמצא הדיין שקיבל עדותם מוציא ממון של ישראל שלא כדין. ובקידושין מ, ב אמרו: "כל שאינו לא במקרא... ולא בדרך ארץ אינו מן היישוב" ומפרש רבינו שם: אין תועלת בו ביישוב העולם, אבל להוציאו מן המקום - תועלת למדינה. 15) קידושין מ, ב. אבל האוכל בשוק שלא בפני כל העם אינו נפסל לעדות, אבל יש בו משום גנאי לתלמיד חכם, כמו שאמרו בירושלמי (מעשרות פרק ג, הלכה ב) "אין שבחו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק" (כסף משנה). ולדעת הב"ח לחושן משפט סימן לד כוונת רבינו שאינו נפסל לעדות אלא כשאוכל בשוק בפני הכול כשהוא מהלך ואם אוכל בשוק כשהוא יושב במקום אחד אין בו אלא משום גנאי לתלמיד חכם בלבד. 16) "שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום" (יבמות סג, ב). 17) "הגרע (=מקיז דם) והבלן והבורסקי... רבי יוסי אומר פסולים לעדות הם" (תנא דבי אליהו זוטא פרק ט"ז). 18) קידושין מ, ב וכדברי רש"י שם: "הואיל ואינו מקפיד על כבודו אינו בוש לזלזל בעצמו ולהיפסל. 19) סנהדרין כו, ב "אוכלי דבר אחר פסולים לעדות" ומפרש רש"י: מקבלי צדקה מן הגויים, והרי זה חילול השם מחמת ממון. והשווה הלכות מתנות עניים פרק ח, הלכה ט: "אסור לישראל ליטול צדקה מן הגוי בפרהסיא" וכו'. 20) ראה לעיל פרק י, הלכה ג־ד. 21) שעבירה שלו מפורסמת לכל (סנהדרין שם וברש"י). 22) להודיע פסולו ברבים.

1 שֶׁהִכְרִיזוּ עָלָיו - מְקַבְּלִין אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְאַבֵּד זְכוּת הָעָם,
2 שֶׁהֲרֵי לֹא יָדְעוּ שֶׁהוּא פָּסוּל[23], וְאֵין פְּסוּלוֹ אֶלָּא
3 מִדִּבְרֵיהֶם[24].
4 **ז.** עֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּאִסּוּרִין[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לִשְׁאָר
5 עֵדֵיוֹת. שֶׁהֲרֵי רָשָׁע בַּעֲבֵרָה[26] שֶׁשָּׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[27],
6 וְנֶאֱמָן לוֹמַר: כַּהֲלָכָה שָׁחַטְתִּי. אֲבָל הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - אֵינוֹ
7 נֶאֱמָן עַל שֶׁלּוֹ[28], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא עַל אֲחֵרִים[29].
8 **ח.** לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל דָּבָר - יֵשׁ לוֹ לָדוּן בּוֹ וּלְהָעִיד בּוֹ
9 לַאֲחֵרִים. חֲזָקָה אֵין אָדָם חוֹטֵא כְּדֵי שֶׁיֵּהָנוּ אֲחֵרִים[30]. כֵּיצַד?
10 נֶאֱמָן עַם הָאָרֶץ לוֹמַר: פֵּרוֹת פְּלוֹנִי מְתֻקָּנִים הֵם[31], וְנֶאֱמָן
11 הַנֶּחְשָׁד לִמְכֹּר בְּשַׂר בְּכוֹר[32] לוֹמַר: בָּשָׂר זֶה שֶׁמּוֹכֵר פְּלוֹנִי
12 חֻלִּין הוּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין. לְפִי שֶׁאֵימַת
13 הָאִסּוּרִים עַל הָרְשָׁעִים[33], וְאֵין אֵימַת הַמָּמוֹן[34] עֲלֵיהֶם.
14 **ט.** מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[35] - לֹא מְעִידִין[36] וְלֹא מְעִידִין עֲלֵיהֶן; מִפְּנֵי
15 שֶׁהֵן אַלְמִים[37], בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינָן נִכְנָעִין תַּחַת עֹל הַדַּיָּנִים[38].
16 אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל - מְעִידִין עָלָיו[39], וּמֵעִיד הוּא לַמֶּלֶךְ בְּבֵית
17 דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40].
18 **י.** הַמּוֹסְרִין[41] וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[42] וְהַמּוּמָרִים[43] - לֹא הִצְרִיכוּ
19 חֲכָמִים לִמְנוֹתָן בִּכְלַל פְּסוּלֵי עֵדוּת; שֶׁלֹּא מָנוּ אֶלָּא רִשְׁעֵי
20 יִשְׂרָאֵל[44], אֲבָל אֵלּוּ הַמּוֹרְדִין הַכּוֹפְרִין - פְּחוּתִין הֵן מִן

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

23) ומסרו לו עדות על ממונם. 24) ולפיכך, כל עוד שלא נודע פסולו לא תיקנו חכמים לבטל עדותו. ומי שהוציאוהו הקהל מבית הכנסת מפני ששחק בקובייא, אין לך הכרזה גדולה מזו (בית יוסף לחושן משפט לד בשם הראב"ן). 25) להתיר, כגון שהיו לפנינו שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור, נאמן לומר זו של היתר (גיטין ב, ב). ובדבר שבידו לתקן נאמר להתיר אפילו בדבר שהוחזק בו איסור, וכדברי רש"י שם: "שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב". ומקור הדברים, ממה שהאמינה תורה לנידה לספור לעצמה שבעה נקיים, שנאמר (ויקרא טו, כח) "וספרה לה שבעת ימים" - לה לעצמה, כמבואר בכתובות עב, א (תוספות שם דיבור המתחיל עד אחד נאמן). ובנוגע לקביעת דבר איסור, וודאי שעד אחד נאמן להחזיק איסור בדבר שאין טיבו ידוע לנו, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ט"ז, הלכה ו ובביאורנו שם. 26) שעבר עבירה ופסול לעדות ממון. 27) חולין ג, א ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון... מותר לאכול משחיטתו" ושם ד, ב אמרו: "מומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה", והשווה הלכות שחיטה פרק ד, הלכה י"ד־ט"ו. 28) להעיד על אותו דבר שהוא חשוד עליו, בשעה שהעדות נוגעת לעצמו. 29) כגון כהן, שהוא חשוד להטיל בעצמו מום בבכור, כדי שישחטנו במדינה ולא יצטרך להביאו קרבן - נאמן להעיד על בכור של כהן אחר במום הראוי לבוא בידי אדם, שמאליו נפל, ולא הטילו בעליו בידיים (בכורות לה, א) וכדעת רבן שמעון בן גמליאל שם. 30) כמו שאמרו (בבא מציעא ה, ב): "חזקה אין אדם חוטא ולא לו". 31) מעושרים הם, ואף על פי שעם הארץ חשוד שלא להפריש מעשרות מפירות שלו - נאמן הוא על אחרים, ובלבד "שלא ייראה כעושה קנוניא" - כלשון רבינו בהלכות מעשר פרק י"ב, הלכה י"ז. 32) באטליז, שבכור אינו נמכר בשוק של טבחים, אלא בביתו של כהן, ואפילו נפל בו מום, כמבואר בהלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה י"ב. או שהוא חשוד למכור בשר בכור תמים, אף על פי שהוא קרבן, ובזמן הזה אין לשחטו עד שייפול בו מום. 33) ואינו עלול להכשיל אחרים באכילת איסור. 34) בדפוסים קדומים: בעל הממון. והכוונה, שלא איכפת להם להעיד שקר ולהפסיד בעדותם ממון אחרים שלא כדין, ולפיכך אינם נאמנים להעיד בעדות ממון. ומקור דברי רבינו מסתימת המשנה (דמאי פרק ד, משנה ו) "הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם, אמר מי כאן נאמן, מי כאן מעשר? אמר לו אחד, אני איני נאמן, איש פלוני נאמן, הרי זה נאמן" וכפירוש רבינו שם, שאין אדם חוטא ולא לו. וכן דעת רבן שמעון בן גמליאל בבכורות לה, א "נאמן הוא על של חבירו ואין נאמן על של עצמו", וקבעו בגמרא שם עמוד ב הלכה כמותו, וכן ביומא עח, א. ולדעת הראב"ד אין החשוד נאמן על של אחרים. כדברי סתם משנה (בכורות פרק ד, משנה י) "החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו". אולם רבינו סובר שמשנה זו על פי רבי מאיר היא, החולק עם רבן שמעון שם פרק ה, משנה ד, וידוע, שסתם ואחרי כן מחלוקת אין הלכה כסתם. ומה גם שבגמרא שם לה, ב קבעו הלכה כרבן שמעון בן גמליאל וכנ"ל. והשווה הלכות שמיטה פרק ח, הלכה י"ז. ולדעת בעל "מחנה אפרים" מקור דברי רבינו בסנהדרין כו, ב: החשוד על העריות אינו נאמן להוציאה (=לומר מת בעלה ותינשא, כי נוח לו שתהיה פנויה), ונאמן להכניסה (=לומר פלוני קידשה, ואסורה לעולם). 35) לממשלת עשרת השבטים, בניגוד למלכי בית דוד הנקראים: מלכי יהודה, ראה מלכים־ב כג, כב. 36) בדפוסי רומי ווינציאה תיבות אלו אינן, שמלך אין כבודו להעיד, ואפילו מלכי בית דוד הכשרים אינם הולכים להעיד משום כבודם, קל וחומר מכהן גדול שאינו מעיד, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ג. וראה לקמן הלכות מלכים פרק ג, הלכה ז. 37) אימתנים. 38) ו"שמא תבוא מהם תקלה" כמו שאירע בינאי המלך והסנהדרין בימי שמעון בן שטח, כמסופר בסנהדרין יט, א וכמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ה. ובנוגע למלכי יהודה דינם מתבאר לקמן הלכות מלכים שם. 39) סנהדרין יח, א. 40) לעיל פרק א, הלכה ג ובביאורנו שם. 41) המוסר חבירו ביד גוי להורגו, או המוסר ממון חבירו בידו, כמבואר בהלכות תשובה פרק ג, הלכה י"ב. 42) האומר שאין נבואה כלל, או שאין הבורא יודע מעשה בני אדם (שם, הלכה ח). ובכלל האפיקורסין כל מי שעושה עבירה להכעיס, כמבואר בהלכות גזילה פרק י"א, הלכה ב, וכלשון רבינו בהלכות רוצח פרק ד, הלכה י: "אפילו אכל נבילה או לבש שעטנז להכעיס הרי זה אפיקורוס". 43) מומר לעבירה אחת, שהורגל ונתפרסם בה, "כאילו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו" או שהוא מומר לכל התורה, כגון, החוזר לדתי הגויים בשעה שגוזרים גזירה ויידבק בהם ויאמר: "מה בצע לי להידבק בישראל שהם שפלים ונרדפים, טוב לי שאדבק באלו שידם תקיפה" (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ט). ובנוסח ה"לחם משנה" תיבת "והמומרים" אינה, שהיא בכלל האפיקורסים, ראה עבודה זרה כו, ב. וראוי להעיר שנוסח רומי ווינציאה שי"א הוא: "המוסרים והאפיקורסים והמינים והמשומדים". 44) העוברים עבירה להנאת עצמם, ואינם עומדים ברשעם תמיד, ואמונת ה' בליבם, ראה הלכות רוצח פרק ד, הלכה י"ב.

הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. שֶׁהָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - לֹא מַעֲלִין[45] וְלֹא מוֹרִידִין[46], וְיֵשׁ לַחֲסִידֵיהֶן[47] חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[48]; וְאֵלּוּ מוֹרִידִין וְלֹא מַעֲלִין[49], וְאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[50].

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

א. כָּל הַנִּפְסָל בַּעֲבֵרָה, אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לוֹקֶה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁעָבַר עַל דְּבָרִים שֶׁפָּשַׁט בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן עֲבֵרָה, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר אוֹ לַשָּׁוְא, אוֹ גָּזַל אוֹ גָּנַב, אוֹ אָכַל נְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ; אֲבָל אִם רָאוּהוּ עֵדִים עוֹבֵר עַל דָּבָר שֶׁקָּרוֹב הָעוֹשֶׂה לִהְיוֹת שׁוֹגֵג - צְרִיכִין לְהַזְהִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִפָּסֵל. כֵּיצַד? רָאוּהוּ קוֹשֵׁר אוֹ מַתִּיר בְּשַׁבָּת - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁזֶּה חִלּוּל שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִין זֶה. וְכֵן אִם רָאוּהוּ עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב - צְרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת, שֶׁמָּא שׁוֹכֵחַ הוּא. וְכֵן הַמְשַׁחֵק בְּקוּבְיָא תָּמִיד, אוֹ מִי שֶׁנַּעֲשָׂה מוֹכֵס אוֹ גַּבַּאי שֶׁמּוֹסִיף לְעַצְמוֹ - צְרִיכִין הָעֵדִים לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת. שֶׁרֹב הָעָם אֵינָן יוֹדְעִים דְּבָרִים אֵלּוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל עֲבֵרָה שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִים לָעֵדִים שֶׁזֶּה יָדַע שֶׁהוּא רָשָׁע וְעָבַר בְּזָדוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאֵינוֹ לוֹקֶה.

ב. אֵין אָדָם נִפְסָל בַּעֲבֵרָה עַל פִּי עַצְמוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין וְאָמַר שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל אוֹ הִלְוָה בְּרִבִּית, אַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִפְסָל. וְכֵן אִם אָמַר שֶׁאָכַל נְבֵלָה אוֹ בָּעַל אֲסוּרָה - אֵינוֹ נִפְסָל, עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים אֶת עַצְמוֹ רָשָׁע. לְפִיכָךְ, רְאוּבֵן שֶׁהֵעִיד עָלָיו שִׁמְעוֹן שֶׁהִלְוָה בְּרִבִּית, וְהֵעִיד לֵוִי וְאָמַר: לִי הִלְוָה בְּרִבִּית - הֲרֵי רְאוּבֵן נִפְסָל בְּעֵדוּת שִׁמְעוֹן וְלֵוִי. אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי הוֹדָה לֵוִי שֶׁלָּוָה בְּרִבִּית - אֵינוֹ מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע, וְנֶאֱמָן עַל רְאוּבֵן וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל עַצְמוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהֵעִיד שֶׁפְּלוֹנִי רְבָעוֹ, בֵּין בְּאָנְסוֹ שֶׁל נִרְבָּע בֵּין בִּרְצוֹנוֹ - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ. פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ, אֲבָל לֹא לְהָרְגָהּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. פְּלוֹנִי רָבַע אֶת שׁוֹרִי - הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ; שֶׁאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ.

ג. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד שֶׁהוּא פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מֵאֵלּוּ הָעֲבֵרוֹת, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְחָזַר בּוֹ, אוֹ שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אֲבָל אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְהִכְחִישׁוּם, וְאָמְרוּ: לֹא עָשָׂה עֲבֵרָה זוֹ וְלֹא נִפְסַל - הֲרֵי זֶה סְפֵק פָּסוּל. לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד, וְאֵין מוֹצִיאִין מָמוֹן בְּעֵדוּתוֹ, וְלֹא יָדוּן, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה.

ד. כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת, בֵּין שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה בֵּין שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. אֲבָל שְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, שֶׁהֵן פְּסוּלִין מִשּׁוּם מָמוֹן שֶׁחָמְסוּ אוֹ שֶׁגָּזְלוּ, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּמוּ - צְרִיכִין תְּשׁוּבָה, וַהֲרֵי הֵן פְּסוּלִין עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁחָזְרוּ בָּהֶן מִדַּרְכָּן הָרָע.

ה. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַלְוִים בְּרִבִּית? מִשֶּׁיִּקְרְעוּ שְׁטָרוֹתֵיהֶן מֵעַצְמָן, וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁלֹּא יַלְווּ בְּרִבִּית אֲפִלּוּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

ו. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמְשַׁחֲקִין בְּקוּבְיָא? מִשֶּׁיְּשַׁבְּרוּ אֶת פְּסִיפְסֵיהֶם, וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אֲפִלּוּ בְּחִנָּם.

ז. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת מַפְרִיחֵי יוֹנִים? מִשֶּׁיְּשַׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים שֶׁצָּדִין בָּהֶן, וְיַחְזְרוּ בָּהֶן חֲזָרָה גְּמוּרָה שֶׁאֲפִלּוּ בַּמִּדְבָּר לֹא יַעֲשׂוּ.

ח. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית? מִשֶּׁתַּגִּיעַ שְׁבִיעִית וְיִבָּדְקוּ. וְלֹא חֲזָרַת דְּבָרִים בִּלְבַד, אֶלָּא כּוֹתֵב: אֲנִי פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי כִּנַּסְתִּי מָאתַיִם זוּז מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, וַהֲרֵי הֵם נְתוּנִים בְּמַתָּנָה לַעֲנִיִּים.

ט. מֵאֵימָתַי חֲזָרַת הַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעָה? מִשֶּׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיֹאמַר לָהֶם: חָשׁוּד אֲנִי. אוֹ יִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב, וְיִשַּׁלֵּם וְלֹא יִרְצֶה לְהִשָּׁבַע. וְכֵן טַבָּח שֶׁהָיָה בּוֹדֵק לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר, וְיָצְאַת טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אוֹכְלֵי טְרֵפָה שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְעֵדוּת, עַד שֶׁיֵּרָאֶה מִמַּעֲשָׂיו שֶׁנִּחַם עַל רָעָתוֹ. וְיִלְבַּשׁ שְׁחֹרִים, וִיכַסֶּה שְׁחֹרִים, וְיֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּמָמוֹן חָשׁוּב. אוֹ יוֹצִיא טְרֵפָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדָבָר חָשׁוּב.

י. וְכֵן עַד זוֹמֵם שֶׁהָלַךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְנָתְנוּ לוֹ מָמוֹן חָשׁוּב לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר, וְלֹא רָצָה - הֲרֵי זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְחָזַר לְכַשְׁרוּתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

א. הַקְּרוֹבִים פְּסוּלִים לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל פִּי בָּנִים, וְלֹא בָּנִים עַל פִּי אָבוֹת. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קְרוֹבִים. אֵין פְּסוּלִין מִדִּין תּוֹרָה אֶלָּא קְרוֹבִים מִמִּשְׁפַּחַת אָב בִּלְבַד, וְהֵם: הָאָב עִם הַבֵּן וְעִם בֶּן הַבֵּן, וְהָאַחִין מִן הָאָב זֶה עִם זֶה, וּבְנֵיהֶן זֶה עִם זֶה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַדּוֹדִים עִם בֶּן אָחִיו. אֲבָל שְׁאָר הַקְּרוֹבִים מִן הָאֵם אוֹ מִדֶּרֶךְ הָאֵישׁוּת - כֻּלָּן פְּסוּלִין מִדִּבְרֵיהֶם.

45) מן הבור להצילם. 46) לבור, להמיתם, ראה הלכות רוצח שם, הלכה י"א, והלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א. 47) המקיימים שבע מצוות בני נח. 48) ראה לקמן הלכות מלכים פרק ח, הלכה י"א ומקורו בסנהדרין קה, א. 49) "מפני שהם מְצַרִים לישראל ומסירים את העם מאחרי ה', כצדוק ובייתוס ותלמידיהם שם רשעים ירקב" (הלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א), כמו שאמרו (עבודה זרה שם) "המינים והמסורות והמומרים מורידים ולא מעלים". 50) השווה הלכות תשובה פרק ג, הלכה ו, על פי הסוגיא בראש השנה יז, א. 1) על איזו עבירה נפסל אדם לעדות, ועל איזו אינו נפסל. אם אדם נפסל על פי עצמו. תשובתם של פסולי עדות משום ממון, ודרכי חזרתם. 1) מי הם הקרובים הפסולים להעיד. דין ארוסה וקרוביה לעניין עדות.

ב. הַגֵּרִים אֵינָן בְּדִין הַקְּרוֹבִים. אֲפִלּוּ שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ - מְעִידִין זֶה לָזֶה. שֶׁהַגֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד הוּא חָשׁוּב.

ג. הָאַחִים זֶה עִם זֶה, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן הָאָב - הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן. וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה - שֵׁנִי בְּשֵׁנִי. וּבְנֵי בְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה - שְׁלִישִׁי בִּשְׁלִישִׁי.

ד. וּלְעוֹלָם שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן - כָּשֵׁר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי. אֲבָל שֵׁנִי בְּשֵׁנִי, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁנִי בְּרִאשׁוֹן - שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים.

ה. הָאָב עִם בְּנוֹ - כְּרִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן הוּא. לְפִיכָךְ: הָאָב עִם בֶּן בְּנוֹ - פָּסוּל; וְעִם בֶּן בֶּן בְּנוֹ, שֶׁהוּא רְבִיעִי מִמֶּנּוּ - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן. וְכֵן הַדֶּרֶךְ בִּנְקֵבוֹת. כֵּיצַד? שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אָח וַאֲחוֹתוֹ, בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם - הֲרֵי הֵם רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן. בְּנֵיהֶם, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת - שֵׁנִי בְּשֵׁנִי. בְּנֵי בְּנֵיהֶם אוֹ בְּנוֹת בְּנוֹתֵיהֶן - שְׁלִישִׁי בִּשְׁלִישִׁי. כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מוֹנֶה בִּזְכָרִים רִאשׁוֹן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, כָּךְ אַתָּה מוֹנֶה בִּנְקֵבוֹת.

ו. כָּל אִשָּׁה שֶׁאַתָּה פָּסוּל לָהּ, כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְבַעְלָהּ; שֶׁהַבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ. וְכָל בַּעַל שֶׁאַתָּה פָּסוּל לוֹ, כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְאִשְׁתּוֹ; שֶׁהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ.

ז. כָּל שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהֵן זוֹ עִם זוֹ שֵׁנִי בְּשֵׁנִי - בַּעֲלֵיהֶן מְעִידִין זֶה לָזֶה. אֲבָל אִם הָיוּ רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח זֶה אִשָּׁה וְזֶה בִּתָּהּ - אֵין מְעִידִין זֶה לָזֶה.

ח. וְכֵן בַּעֲלֵי אֲחָיוֹת - פְּסוּלִין זֶה לָזֶה, וַהֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן.

ט. וְכֵן לֹא יָעִיד לְבֶן אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא לְבַעַל בַּת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ. אֲבָל מֵעִיד הוּא לְבֶן בַּעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת.

י. כָּל אִישׁ שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל קְרוֹבָתְךָ - הֲרֵי אַתָּה מֵעִיד לִשְׁאָר קְרוֹבָיו, כְּגוֹן בְּנוֹ וְאָחִיו. וְכֵן כָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֵשֶׁת קְרוֹבְךָ - הֲרֵי אַתָּה מֵעִיד לִשְׁאָר קְרוֹבֶיהָ.

יא. אֲבִי כַּלָּה וַאֲבִי חָתָן - מְעִידִים זֶה לָזֶה.

יב. אַחֵי הָאָח מִן הָאֵם - מְעִידִין זֶה לָזֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין בֵּינֵיהֶן קֶרְבָה כְּלָל. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְיוֹסֵף וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ רְאוּבֵן, וְהָיָה לְיוֹסֵף בֵּן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת וְהוּא מְנַשֶּׁה, וּמֵת יוֹסֵף, וְנִשֵּׂאת לְשִׁמְעוֹן וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ יְהוּדָה - הֲרֵי מְנַשֶּׁה וִיהוּדָה מְעִידִין זֶה לָזֶה.

יג. הָאִישׁ עִם אִשְׁתּוֹ - רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן. לְפִיכָךְ אֵינוֹ מֵעִיד לֹא לִבְנָהּ וְלֹא לְאֵשֶׁת בְּנָהּ, וְלֹא לְבִתָּהּ וְלֹא לְבַעַל בִּתָּהּ, וְלֹא לְאָבִיהָ וְלֹא לְאִמָּהּ, וְלֹא לְבַעַל אִמָּהּ וְלֹא לְאֵשֶׁת אָבִיהָ.

יד. אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה הָאֵישׁוּת - הֲרֵי הִיא כִּנְשׂוּאָה לְעִנְיַן עֵדוּת. [בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?] בַּאֲרוּסָתוֹ עַצְמָהּ, שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד לָהּ; אֲבָל אִם הֵעִיד לִקְרוֹבֵי אֲרוּסָתוֹ, כְּגוֹן בַּעַל אֲחוֹתָהּ אוֹ בְּנָהּ וּבִתָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין פּוֹסְלִין אוֹתָהּ עַד שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה.

טו. זֶה שֶׁפָּסְלָה תּוֹרָה עֵדוּת הַקְּרוֹבִים - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת אוֹהֲבִין זֶה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֵעִיד לוֹ לֹא לְטוֹבָתוֹ וְלֹא לְרָעָתוֹ, אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא. לְפִיכָךְ, הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא - כָּשֵׁר לְעֵדוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל לְדַיָּנוּת; שֶׁלֹּא גָּזְרָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל הַקְּרוֹבִים.

יום שבת קודש כ"ה שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

א. כָּל מִי שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל קְרוֹבָתְךָ[2], אִם מֵתָה אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחָה לוֹ בָּנִים - הֲרֵי זֶה נִתְרַחֵק וְכָשֵׁר[3].

ב. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ; אוֹ שֶׁיָּדַע הָעֵדוּת וְהוּא פִּקֵּחַ[4], וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרֵשׁ[5]; פָּתוּחַ[6] וְנִסְתַּמֵּא[7], אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן מִדַּת הַקַּרְקַע שֶׁהוּא מֵעִיד בָּהּ[8] וּמְסַיֵּם מְצָרֶיהָ[9]; שָׁפוּי[10] וְנִשְׁתַּטָּה[11] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[12]. אֲבָל אִם הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וּמֵתָה בִּתּוֹ; פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ, וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ; שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה, וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּה; פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא, וְחָזַר וְנִתְפַּתֵּחַ - כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ[13] וְסוֹפוֹ[14] בְּכַשְׁרוּת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינְתַּיִם - כָּשֵׁר; תְּחִלָּתוֹ בְּפַסְלוּת, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת - פָּסוּל[15]. לְפִיכָךְ[16], מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת וְהוּא קָטָן, וּבָא וְהֵעִיד בָּהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל - אֵינָהּ כְּלוּם[17].

1) דין קרוב ונתרחק - לעניין עדות. עדות שתחילתה בפסלות וסופה בכשרות. הדברים שאדם נאמן להעיד עליהם בגדלו, על מה שראה בקטנו. שני מקבלי מתנה רשומים בשטר אחד, ועדים קרובים לאחד מהם, מה דינו של השטר. 2) ובעל כאשתו, כמבואר לעיל פרק י"ג, הלכה ו. 3) להעיד על עדות שיראה לאחר שנתרחק (משנה בסנהדרין כז, ב וכדעת החכמים). וכן אם נתגרשה אשתו, הרי זה נתרחק (ש"ך לחושן משפט לג סעיף קטן ח ומקורו בפירוש המשנה לרבינו שם). 4) שאזניו פקוחות לשמוע. 5) נאטמו אוזניו ואינו שומע, וראה לעיל פרק ט, הלכה י"א: "ויהיה ראוי לשמוע הדיינים, והאיום שמאיימים עליו". 6) שעיניו פתוחות ורואות, ונוסח התלמוד (בבא בתרא קכח, א): פיתח. 7) נסתם מאור עיניו ואינו רואה, וכבר נתבאר לעיל פרק ט, הלכה י"ב שהסומא פסול להעיד, שנאמר: "והוא עד או ראה". 8) לטובת בעליה, עד היכן הוא שלהם, ומתכוון להוציאה מידי משיגי גבולם (רשב"ם לבבא בתרא שם). 9) מסמן גבולותיה, שיש לו סימנים בשאר השדות הסמוכות לארבע רוחותיה. 10) חכם, מיושב בדעתו. 11) יצא מדעתו, והשוטה פסול לעדות, כמבואר לעיל פרק ט, הלכה ט. 12) שהרי בשעת הגדת העדות פסול הוא (בבא בתרא שם). 13) שעת ראיית העדות. 14) שעת הגדת העדות. 15) שם, שנאמר (ויקרא ה, א): "והוא עד או ראה" - משעת ראיית המעשה יהיה ראוי לעדות זו (רשב"ם שם). 16) בכתב יד תימן כאן התחלת ההלכה. 17) שהרי תחילתו בפסלות. וכן שנינו (כתובות כח, א) "אבל אין אדם (קטן שנתגדל) נאמן לומר דרך היה לפלוני במקום הזה".

מתוך מהדורת וגשל

ג. וְיֵשׁ דְּבָרִים[18] שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן עַל עֵדוּת שֶׁמֵּעִיד כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, הוֹאִיל וְהֵם דְּבָרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ עַל מַה שֶּׁרָאָה בְּקָטְנוֹ: נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִיו[19], אוֹ שֶׁל רַבִּי, אוֹ שֶׁל אָחִי; מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּם שְׁטָרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[20]. זָכוּר אֲנִי בִּפְלוֹנִית שְׁנִשֵּׂאת, וְנַעֲשָׂה לָהּ מִנְהַג הַבְּתוּלוֹת[21]; הוֹאִיל וְרֹב נָשִׁים בְּתוּלוֹת נִשָּׂאוֹת[22], וּכְתֻבָּה מִדִּבְרֵיהֶם[23]. שֶׁהַמָּקוֹם הַזֶּה בֵּית הַפֶּרֶס[24]; מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[25]. וְעַד כָּאן הָיֵינוּ בָּאִין בְּשַׁבָּת[26]; שֶׁצִּמְצוּם הַתְּחוּם עַד אַלְפַּיִם אַמָּה בִּלְבַד מִדִּבְרֵיהֶם[27]. שֶׁהָיָה אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹצֵא מִבֵּית הַסֵּפֶר[28] לִטְבֹּל[29] וְלֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ לָעֶרֶב[30]; וְשֶׁהָיָה חוֹלֵק עִמָּנוּ תְּרוּמָה[31]; וְשֶׁהָיוּנוּ מוֹלִיכִים חַלָּה וּמַתָּנוֹת[32] לִפְלוֹנִי כֹּהֵן עַל יְדֵי עַצְמוֹ[33]; וְאָמַר לִי אַבָּא: מִשְׁפָּחָה זוֹ כְּשֵׁרָה, מִשְׁפָּחָה זוֹ פְּסוּלָה[34]; וְאָכַלְנוּ בִּקְצָצָה שֶׁל פְּלוֹנִי, שֶׁהֶאֱכִילוּנִי[35] אֶחָיו כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲחֵיהֶם פְּלוֹנִי נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוּגֶנֶת לוֹ[36]. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְהַחֲזִיק זֶה הַכֹּהֵן לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[37] אוֹ לִדְחוֹתוֹ מִמֶּנָּה[38].

ד. כָּל אֵלּוּ שֶׁמֵּעִיד בָּהֶן הַגָּדוֹל בַּמֶּה שֶׁיָּדַע כְּשֶׁהָיָה קָטָן, אִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ עֶבֶד כְּשֶׁרָאָה דְּבָרִים אֵלּוּ, וְהֵעִיד אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִשְׁתַּחְרֵר - אֵינוֹ נֶאֱמָן[39].

ה. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה גַּזְלָן, וְנַעֲשָׂה גַּזְלָן - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ[40]; אֲבָל אִם הֶחְזַק כְּתַב יָדוֹ שֶׁבִּשְׁטָר זֶה בְּבֵית דִּין קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה גַּזְלָן[41] - הֲרֵי זֶה שְׁטָר כָּשֵׁר[42]. וְכֵן אִם נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ[43] - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ[44], אֲבָל אֲחֵרִים מְעִידִין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחְזַק בְּבֵית דִּין אֶלָּא אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה חֲתָנוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

18) בכתב יד תימן משפט זה מחובר להלכה הקודמת וההלכה הבאה מתחילה ב־"ואלו הם הדברים" וכו'. **19)** החתום על השטר כעד. **20)** שמן התורה עדים החתומים על השטר - הרי הם כמו שנחקרה עדותם בבית דין, וחכמים הצריכו עדים לקיים השטר, והם הכשירו בו עדות גדול שראה בקטנותו (כתובות שם וברש"י), והשווה לעיל פרק ז, הלכה ב, ושם מוסיף רבינו: "והוא שיצטרף עימו אחר שמכיר כתב ידם כשהוא גדול" והוא על פי התלמוד בכתובות שם. **21)** כגון, מיני שמחה או כתרים או מלבוש ידוע... שאין עושים כך אלא לבתולה" (הלכות אישות פרק ט"ז, הלכה כ"ה), וכתובת בתולה - מאתיים זוז, בניגוד לבעולה שכתובתה מאה. **22)** ואין זה אלא גילוי הדבר בלבד, "שאין הדבר צריך עדות אלא לפרסם שיצא הדין לאור בלא גמגום" (כתובות שם וברש"י). **23)** חכמים הם שתיקנו כתובה לבנות ישראל, כמבואר שם י, א ולפיכך האמינו בה עדות הגדול, שראה בימי קטנותו. **24)** החורש את הקבר הרי זה עושה "בית הפרס" מאה אמה, שכך שיערו חכמים, שהמחרישה מוליכה את עצמות המת עד מאה אמה סביב, ולפיכך כהנים אסור להם ללכת שם מפני הטומאה, ואם היינו מוחזקים בבקעה גדולה שנחרש בה קבר והבקעה כולה בספק טומאה, נאמן זה לומר "המקום הזה" בית הפרס הוא וכל מה שהוא חוץ ממנו טהור (כתובות כח, א ובר"ן), וראה שם עמוד ב בתוספות דיבור המתחיל ושהמקום הזה. בית הפרס - מקום שהטומאה פרושה ומתפשטת שם. ויש מפרשים פרס - לשון שבירה, שעצמות של מת נפרסו (=נשברו) שם (רע"ב לאהלות פרק י"ז, משנה א) וראה הלכות טומאת מת פרק י, הלכה א. **25)** כדברי רבינו בהלכות טומאת מת פרק ט, הלכה י"ב: "דבר ידוע שכל אלו הטומאות... שהן משום ספק, הרי הן של דבריהם ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת וודאי". **26)** שכאן הוא התחום לעירנו. **27)** כדברי רבינו בהלכות שבת פרק כ"ז, הלכה א "מדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה... שאלפיים אמה הוא מגרש העיר" אבל יש תחום "מורחב" שאסור לצאת ממנו והלאה מן התורה, ככתוב (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" ותחום זה הוא "חוץ לשנים עשר מיל (=אלפיים אמה הם מיל) כנגד מחנה ישראל", כלשון רבינו שם. **28)** כשלמדנו שם בהיותנו ילדים. **29)** מטומאתו, כגון מגע שרץ מת וכדומה. **30)** ככתוב (ויקרא כב, ז) "ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים". **31)** בגורן, כשבעל השדה מחלק תרומה לכהנים, ואין חוששים שמא עבד כהן היה, ש"אין חולקים תרומה לעבד אלא אם כן רבו עימו" (כתובות כ, ב). **32)** כגון, תרומה או הזרוע והלחיים והקיבה שהן מתנות לכהנים, ככתוב בדברים יח, ג. **33)** שעל ידו היה אביו שולח המתנות, אבל על ידי אחר לא, שמא לא דקדק כל כך (שם וברן"). **34)** מדובר במשפחת כהנים, שיצא עליה חשש פסול כהונה ואותה משפחה נחלקת לכמה בתי אבות ומעיד זה להכשיר בית אב אחד, לומר אותו חשש על בית אב פלוני הוא, ולא על בית אב זה, וסומכים על דבריו להכשיר אותו בית אב לאכילת תרומה מדבריהם, אבל אם לא יצא שום חשש על המשפחה אין הקטן נאמן לפסול משפחה אפילו לתרומה מדבריהם, ואפילו אביו לא היה נאמן על כך, שכלל הוא: אין ערעור פחות משניים (ר"ן שם). **35)** ובכתב יד תימן: שהאכילונו. **36)** כמו ששנינו בברייתא שם: "כיצד קצצה? אחד מן האחים שנשא אשה שאינה הוגנת לו, באים בני המשפחה ומביאים חבית מלאה פירות ושוברים אותה באמצע רחבה, ואומרים: אחינו בית ישראל שימעו, אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתייראים אנו שמא יתערב זרעו בזרעינו, בואו וקחו לכם דוגמא (=זיכרון) לדורות שלא יתערב זרעו בזרעינו" וזוהי קצצה, שנקצץ פלוני ממשפחתו ומייחוס בית־אבותיו. והשווה ירושלמי קידושין פרק א, הלכה ה "התינוקות מלקטים ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו - ובשעה שהוא מגרשה היו עושים כן ואומרים: חזר פלוני למשפחתו". **37)** כגון, תרומת חוץ לארץ, או תרומת פירות, מחוץ לדגן תירוש ויצהר (כתובות כח, ב וברש"י). **38)** לא על פי עדותו של זה יופסל כהן כשר לאכול בתרומה, אלא שהיה פסול מכבר מחמת איזה חשש פסול כהונה, ואם לא נקבל עדות הקטן להכשירו נמצא הכהן דחוי כמקודם (ר"ן שם בהבנת דברי רבינו). ואף על פי שבגמרא שם עמוד א הדגישו: "והוא שיש גדול עימו" - סובר רבינו שאין זה מוסב אלא על קיום שטרות בלבד, אבל כל שאר הדברים נאמן עליהם אפילו הוא לבדו (מגיד משנה להלכות אישות פרק ט"ז, הלכה כ"ה). **39)** אפילו היה בדעתו להתגייר, אינו נאמן על מה שראה בגייותו, כי אז לא דקדק כל הצורך (כתובות כח, ב). **40)** שבשטר, לקיים חתימתו, כי יש לחוש שהוא זייף וכתב השטר היום, וחתם בו, והקדים לכתוב בו תאריך שלפני פסולו. **41)** שבית הדין עצמו ראה שטר זה חתום בכתב ידו קודם שנפסל. **42)** בבא בתרא קנט, א וכפירוש התוספות שם. **43)** לאחר שחתם לחותנו בשטרו. **44)** שהקרוב פסול להעיד.

שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה הַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה[45] לְפָסוּל בִּקְרִיבָה, שֶׁהַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה חָשׁוּד לְזַיֵּף[46].

ו. שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד[47], וּשְׁנֵיהֶם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה[48] אוֹ אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם פָּסוּל בַּעֲבֵרָה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּסַר לוֹ[49] הַשְּׁטָר בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[50] - הֲרֵי הוּא כְּחֶרֶס, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ[51].

ז. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּעֵדוּת אַחַת[52], וְהָעֵדִים קְרוֹבִים לְאֶחָד מִמְּקַבְּלֵי הַמַּתָּנָה וּרְחוֹקִים מִן הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַשְּׁטָר פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֵדוּת אַחַת[53]. אֲבָל אִם כָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד: שֶׁנָּתַתִּי לִרְאוּבֵן חָצֵר פְּלוֹנִית, וְשֶׁנָּתַתִּי לִשְׁמְעוֹן שָׂדֶה פְּלוֹנִית[54], וְנִמְצְאוּ הָעֵדִים קְרוֹבִים לָזֶה וּרְחוֹקִים מִזֶּה - זֶה שֶׁהֵם רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדֻיּוֹת[55], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּשְׁטָר אֶחָד. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר: הֱיוּ עָלַי עֵדִים שֶׁנָּתַתִּי לִרְאוּבֵן כָּךְ וְכָךְ, וְשֶׁנָּתַתִּי[56] לִשְׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ, וְשֶׁלָּוִיתִי מִלַּוִּי כָּךְ וְכָךְ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד[57], וְהַמַּקְנֶה אִישׁ אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדֻיּוֹת שֶׁאֵינָן תְּלוּיוֹת זוֹ בָּזוֹ[58].

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

א. כָּל עֵדוּת שֶׁתָּבוֹא הֲנָאָה לְאָדָם מִמֶּנָּה - אֵינוֹ מֵעִיד בָּהּ; שֶׁזֶּה הוּא כְּמֵעִיד עַל עַצְמוֹ. לְפִיכָךְ, בְּנֵי הָעִיר שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְעַרְעֵר עֲלֵיהֶם בְּמֶרְחָץ אוֹ בִּרְחוֹב שֶׁל עִיר - אֵין אֶחָד מִבַּעֲלֵי הָעִיר מֵעִיד בְּדָבָר זֶה וְלֹא דָן, עַד שֶׁיְּסַלֵּק עַצְמוֹ בְּקִנְיָן גָּמוּר, וְאַחַר כָּךְ יָעִיד אוֹ יָדִין.

ב. בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּגְנַב סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלָּהֶן, הוֹאִיל וְלִשְׁמִיעָה הוּא עָשׂוּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְסַלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנּוּ - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הָאוֹמֵר: תְּנוּ מָנֶה לַעֲנִיֵּי עִירִי - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הָעֲנִיִּים סְמוּכִים עֲלֵיהֶם, וּפוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה. אֲפִלּוּ אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר: אָנוּ נִתֵּן דָּבָר הַקָּצוּב עָלֵינוּ וְנָעִיד - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם; שֶׁהֲנָאָה הוּא לָהֶם שֶׁיִּתְעַשְּׁרוּ עֲנִיִּים אֵלּוּ, הוֹאִיל וְהֵן סְמוּכִין עַל בְּנֵי הָעִיר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. קַרְקַע שֶׁבֵּין שְׁנֵי שֵׁתָּפִין שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יַד הַשֻּׁתָּף - אֵינוֹ מֵעִיד לְשֻׁתָּפוֹ עָלֶיהָ; אֶלָּא אִם סִלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנָּה, וְקָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁנִּתְּנָה לַשֻּׁתָּף, וְשֶׁאִם בָּא בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ וּטְרָפָהּ מִיַּד הַשֻּׁתָּף - מְשַׁלֵּם לוֹ דָּמֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה. הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה: אִם יֵשׁ בָּהּ פֵּרוֹת - אֵין הָאָרִיס מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה הָאָרִיס לְהַעֲמִידָהּ בְּיַד בְּעָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל חֶלְקוֹ בַּפֵּרוֹת; וְאִם אֵין בָּהּ פֵּרוֹת - מֵעִיד. אֲבָל הַשּׁוֹכֵר, אִם לָקַח הַשְּׂכִירוּת בְּיָדוֹ וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁתִּתְקַיֵּם

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

45) כגון, גזלן וכיוצא בו. 46) ויש לחוש שהוא כתבו וחתם בו היום בשקר, למרות שתאריך השטר הוא לפני זמן פיסולו, אבל "פסול בקריבה" אינו אלא משום "גזירת הכתוב", ולא משום שהוא חשוד לזייף, שהרי אפילו משה רבינו פסול להעיד לחותנו, ובוודאי שהוא נאמן, אלא "גזירת מלך" היא, ולפיכך אחרים מעידים לו, שאין לחשוד בו, שמשנעשה חתנו, זייף וכתב (בבא בתרא שם וברשב"ם). והשווה לעיל פרק י"ג, הלכה ט"ו. 47) כי אילו חתמו בו הרבה עדים, הרי הוא כשר, אפילו שניים מהם קרובים זה לזה, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ו. 48) והרי הם פסולים להעיד לאחרים, כדברי הירושלמי (סנהדרין פרק ג, הלכה ט) "מניין שלא יהו העדים קרובים זה לזה? הגע עצמך, שאם הוזם אחד מהם, כלום נהרג עד שיוזם חבירו (=שהרי אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו שניהם), אם אתה אומר כן, לא היה נהרג על פיו"? נמצאה עדות הקרוב, גרמה לו להיהרג, שאילו לא היה מעיד עימו, לא היה נהרג, שהרי אינו נעשה זומם עד שיזומו שניהם. וכעין זה בבבלי סנהדרין כח, א. 49) המוכר ללוקח או הלווה למלווה. 50) וכלל הוא: שטר שלא חתמו בו עדים כלל, אלא שנתנו בפני עדים, כשר, שאין העדים חותמים על השטר אלא מפני תיקון העולם, שמא ימותו עדי מסירה, ושוב אין לו עדות, לפיכך נהגו לחתום, שאם ימותו יראו חתימתם לאחרים ויכירוה (גיטין ג, ב וברש"י) והשווה הלכות גירושין פרק א, הלכה ט"ו. 51) שחתמו בו עדים פסולים, ובגיטין י, ב מפרש רש"י: יש בו עדים פסולים, פסול מדרבנן, שמא יבוא (=הבעל) למוסרו (=את הגט לאשה) בפניהם ויסמוך עליהם, והשווה הלכות גירושין שם הלכה י"ז. 52) בשטר אחד, ולא פירש לכל אחד את חלקו בפני עצמו. 53) ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (ירושלמי מכות פרק א, הלכה ז וכן בגיטין פרק א, הלכה א וכרבי יוחנן שם). שהואיל וכתב: כל נכסי נתונים לפלוני ולפלוני, הרי זה כמעשה אחד בשני גופים, ואין אומרים בזה: "חולקים דיבורו" להכשיר עדות הרחוק, שהכל עדות אחת היא (כסף משנה). 54) הרי אלו שני מעשים נפרדים לשני גופים. 55) והרי הם כשתי כיתי עדים נפרדות, המעידות לשני גופים, שאפילו בטלה כת אחת, הכת השנייה קיימת. 56) בכתב יד תימן: ושמכרתי לשמעון וכו'. 57) שהם כתובים בשטר אחד, ולשון השולחן ערוך חושן משפט נא, סעיף ו: "אף על פי שהם בשטר אחד". 58) וכן אמרו (בבא בתרא קכט, א) ש"בשתי שדות ושני בני אדם" חולקים דיבורו, ואין מקצת דיבורו תלוי בחבירו. והשווה הלכות עבדים פרק ז, הלכה ב: "עבד שהביא גט (=שחרור) וכתוב בו: עצמך ונכסיי קנוים לך, עצמו קנה והרי הוא בן חורין אבל הנכסים לא קנה עד שיתקיים הגט בחותמיו כשאר השטרות... שחולקים הדיבור ואומרים, עצמו קנה, מפני שהוא נאמן להביא גט שיחרורו ואין צריך לקיימו, אבל הנכסים שאין אדם קונה אותם אלא בראייה ברורה, לא יקנה אותם עד שיתקיים השטר". והטעם, שאלו הדברים הם כשני מעשים נפרדים, שחרור העבד לחוד, ונתינת הנכסים לחוד, ואינם תלויים זה בזה, ולפיכך יוצדק לומר בהם "חולקים הדיבור", ואף על פי שהעבד גוף אחד, נידון כשני גופים, הואיל וכשישתחרר הרי הוא בן חורין, פנים חדשות באו לכאן, והרי זה כאומר: הריני משחרר פלוני עבדי, והריני נותן נכסיי מתנה לאיש פלוני (כסף משנה). 1) דין הנוגע בעדותו, ובני עיר הפסולים כולם לעדות. עדותם של האריס והשוכר נגד המערער. עדותו של הערב נגד המערער על נכסי הלווה.

שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ יִטֹּל - הֲרֵי זֶה מֵעִיד; וְאִם כְּבָר נָתַן הַשְּׁכִירוּת לְבַעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ מֵעִיד. כֵּיוָן שֶׁאִם תֵּצֵא הַשָּׂדֶה לַמְעַרְעֵר - חַיָּב לִתֵּן לוֹ שְׂכַר כָּל הַשָּׁנִים שֶׁיָּשַׁב בָּהּ, אֵינוֹ מֵעִיד. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו. שִׁמְעוֹן שֶׁלָּוָה, וְהָיָה רְאוּבֵן עָרֵב, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן הַלָּוֶה וְהוֹצִיא קַרְקַע מִתַּחַת יָדוֹ, אִם יֵשׁ לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה אַחֶרֶת כְּנֶגֶד הַחוֹב - הֲרֵי רְאוּבֵן הֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ לְהָעִיד עַל אוֹתָהּ קַרְקַע שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן. שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה בָּזֶה; שֶׁאִם לָקְחָהּ יְהוּדָה - הֲרֵי שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּפְרַע מִמֶּנָּה בַּעַל חוֹבוֹ. וְכֵן לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן מֵעִיד לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי שֶׁלָּקַח אַחֲרָיו שֶׁזֶּה הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לַמּוֹכֵר שָׂדֶה בֶּן חוֹרִין כְּנֶגֶד דְּמֵי שָׂדֶה שֶׁל לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן. שֶׁאֵין לְלוֹקֵחַ רִאשׁוֹן הֲנָאָה בַּעֲמִידַת זֶה הַשָּׂדֶה בְּיַד לוֹקֵחַ שֵׁנִי; שֶׁאֲפִלּוּ נִטְרַף - לוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן עַל הַמּוֹכֵר הוּא חוֹזֵר, וַהֲרֵי יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּגְבֶּה מִמֶּנָּה.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

א. רְאוּבֵן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה אוֹ טַלִּית מִשִּׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה וְעַרְעֵר עַל רְאוּבֵן וְאָמַר: שָׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ שֶׁלִּי הִיא - אֵין שִׁמְעוֹן יָכוֹל לְהָעִיד לִרְאוּבֵן שֶׁאֵין זוֹ הַשָּׂדֶה שֶׁל יְהוּדָה וְלֹא זוֹ הַטַּלִּית שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁהֲרֵי שִׁמְעוֹן רוֹצֶה לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ בְּיַד רְאוּבֵן, שֶׁהוּא גְּזָלָהּ מִמֶּנּוּ, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ מִיַּד הַגַּזְלָן; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה הָרְאָיָה שֶׁל שִׁמְעוֹן, שֶׁמּוֹצִיא בָּהּ מִיַּד רְאוּבֵן, אֶפְשָׁר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא בָּהּ מִיַּד יְהוּדָה. וְכֵן אִם מָכַר רְאוּבֵן הַשָּׂדֶה הַגְּזוּלָה אוֹ הוֹרִישָׁהּ לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל לֵוִי - אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁמָּא נַחַת רוּחַ יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיאָהּ מִיַּד לֵוִי.

ב. מָכַר הַטַּלִּית הַגְּזוּלָה לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר, אִם מֵת רְאוּבֵן - שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁהֲרֵי אֵין טַלִּית זוֹ חוֹזֶרֶת לְשִׁמְעוֹן לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר קְנָאָהּ הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת, וּכְבָר מֵת רְאוּבֵן הַגַּזְלָן וְאֵין לוֹ מִמִּי יִטֹּל דָּמֶיהָ. אֲבָל אִם עֲדַיִן רְאוּבֵן קַיָּם - אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד אַף עַל הַטַּלִּית; שֶׁהֲנָאָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד בְּיַד יְהוּדָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁרְאוּבֵן גְּזָלָהּ וִישַׁלֵּם דָּמֶיהָ. וְכֵן אִם הָיְתָה הַטַּלִּית בְּיַד יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן - אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפָהּ שֶׁאִם תַּעֲמֹד בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ לַחֲזוֹר לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן וּלְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת יָדוֹ - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלֶיהָ אַחֲרָיוּת - הֲרֵי הוּא רוֹצֶה שֶׁתַּעֲמֹד בְּיַד שִׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן וְיִטְרְפֶנָּה בְּחוֹבוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם.

ד. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר פָּרָה אוֹ טַלִּית לְשִׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר וּלְהוֹצִיא מִיַּד שִׁמְעוֹן; שֶׁאֲפִלּוּ עָמְדָה בְּיַד שִׁמְעוֹן - אֵין בַּעַל חוֹבוֹ שֶׁל רְאוּבֵן טוֹרֵף מִן הַמִּטַּלְטְלִין, וַאֲפִלּוּ הָיוּ אַפּוֹתֵיקִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה שִׁמְעוֹן מוֹדֶה שֶׁזּוֹ הַפָּרָה וְהַטַּלִּית הֵם שֶׁל רְאוּבֵן הַמּוֹכֵר בְּוַדַּאי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁבֶּאֱמֶת הֵן שֶׁלּוֹ; אֲבָל אִם לֹא הוֹדָה שִׁמְעוֹן - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה; שֶׁאִם תֵּצֵא מִתַּחַת יְדֵי שִׁמְעוֹן - יַחֲזוֹר שִׁמְעוֹן וְיִתְבַּע דָּמִים, וְיֹאמַר לוֹ: מָכַרְתָּ לִי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ, שֶׁהֲרֵי בָּאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ שֶׁהֵן שֶׁל יְהוּדָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיָּעִיד רְאוּבֵן לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה וַיַּעֲמִיד הַמִּטַּלְטְלִין בְּיַד שִׁמְעוֹן? כְּשֶׁבָּאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ, שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁרְאוּבֵן זֶה לֹא הָיְתָה לוֹ קַרְקַע מֵעוֹלָם; אֲבָל אִם לֹא בָּאוּ עֵדִים לְכָךְ - אַף עַל הַפָּרָה וְהַטַּלִּית אֵינוֹ מֵעִיד. וְלָמָּה אֵינוֹ מֵעִיד עֲלֵיהֶן? שֶׁמָּא הִקְנָה אוֹתָם לְבַעַל חוֹבוֹ אַגַּב קַרְקַע, וְכָתַב 'דְּאֶקְנֵי', וְהִקְנָה לוֹ מִטַּלְטְלִין אַגַּב קַרְקַע, שֶׁנִּמְצָא בַּעַל חוֹבוֹ טוֹרֵף אַף הַפָּרָה וְהַטַּלִּית; לְפִיכָךְ לֹא יָעִיד עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה לְהַעֲמִידָן בְּיַד שִׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹבוֹ וְיִטְרְפֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֵינָן תְּלוּיִין אֶלָּא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְעִצָּם בִּינָתוֹ, שֶׁיָּבִין עִקַּר הַמִּשְׁפָּטִים, וְיֵדַע דָּבָר הַגּוֹרֵם לְדָבָר אַחֵר, וַיַּעֲמִיק לִרְאוֹת. אִם יִמְצָא שֶׁיֵּשׁ לָזֶה הָעֵד צַד הֲנָאָה בְּעֵדוּת זוֹ, אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה וְנִפְלָאָה - הֲרֵי זֶה לֹא יָעִיד בָּהּ. וּכְדֶרֶךְ שֶׁלֹּא יָעִיד בְּדָבָר זֶה, שֶׁמָּא נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא, כָּךְ לֹא יָדוּן בְּאוֹתוֹ דָּבָר. וְכֵן שְׁאָר מִינֵי פְּסוּלִין: כְּשֵׁם שֶׁפּוֹסְלִין בְּעֵדִים, כָּךְ פּוֹסְלִין בְּדַיָּנִים.

ה. וּלְפִיכָךְ אֵין סוֹמְכִין בְּסַנְהֶדְרִין שְׁנַיִם הַקְּרוֹבִים זֶה לָזֶה, בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁמּוֹסִיפִין עַד שִׁבְעָה לְעַבֵּר הַשָּׁנָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ, יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה בָּהֶן קְרוֹבִים - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם.

ו. כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן - כָּשֵׁר לְהָעִיד. וְיֵשׁ כָּשֵׁר לְהָעִיד, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן. הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא, וְהַגֵּר וְהַמְשֻׁחְרָר, וְכֵן הַזָּקֵן וְהַסָּרִיס, וְהַמַּמְזֵר, וְסוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כְּשֵׁרִין לְהָעִיד, וְאֵינָן כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

1) דברים שונים הגורמים לצד הנאה בעדות, ועל הדיין להתבונן בהם. פיסולים הפוסלים בעדות, פוסלים גם בדיינים. הכשרים להעיד ופסולים לדון.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ט־כ"ה שבט ה'תשע"ב

יום ראשון י"ט שבט ה'תשע"ב

הִלְכוֹת אֵבֶל

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

א. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב: אִם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁלֹשִׁים עַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, וְחַיָּב לִנְהֹג שִׁבְעָה יְמֵי אֲבֵלוּת מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, וְקוֹרֵעַ. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים לְאִסּוּר הַתִּסְפֹּרֶת עִם שְׁאָר הַדְּבָרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יוֹם שְׁמוּעָתוֹ הַקְּרוֹבָה - כְּיוֹם הַקְּבוּרָה. אֲבָל אִם הִגִּיעָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ. וּכְאִלּוּ יוֹם הַשְּׁמוּעָה הוּא יוֹם שְׁבִיעִי וְיוֹם שְׁלֹשִׁים, וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ.

ב. כֵּיצַד מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ? כֵּיוָן שֶׁנָּהַג אֲבֵלוּת שָׁעָה אַחַת - כְּאִלּוּ נָהַג כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וּמֻתָּר לִנְעֹל וְלִרְחֹץ וְלָסוּךְ וּלְגַלֵּחַ בִּשְׁאָר הַיּוֹם, וְכֵן הוּא מֻתָּר בְּכָל הַדְּבָרִים.

ג. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בְּתוֹךְ הֶרֶגֶל אוֹ בְּיוֹם שַׁבָּת, וּלְאַחַר שַׁבָּת אוֹ אַחַר הֶרֶגֶל נַעֲשֵׂית רְחוֹקָה - עוֹלֶה לוֹ, וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְאַחַר הֶרֶגֶל אוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. מִי שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב וְלֹא יָדַע עַד שֶׁבָּא: אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁהוּא מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּיוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ בָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אִם מָצָא מְנַחֲמִים אֵצֶל גְּדוֹל הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּנְעֲרוּ לַעֲמֹד, הוֹאִיל וּמָצָא מְנַחֲמִים - עוֹלֶה לוֹ, וּמוֹנֶה עִמָּהֶן תַּשְׁלוּם שְׁלֹשִׁים יוֹם; וְאִם לֹא מָצָא מְנַחֲמִים - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ. וְכֵן אִם הָיָה בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲפִלּוּ בָּא בְּיוֹם שֵׁנִי - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם שֶׁבָּא.

ה. אָבֵל בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים - אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֲפִלּוּ לְבֵית אֵבֶל אַחֵר; מִכָּאן וְאֵילָךְ - הוֹלֵךְ. וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הַמִּנְחָמִין, אֶלָּא בִּמְקוֹם הַמִּתְנַחֲמִין. וְלֹא יֵצֵא לְמָקוֹם אַחֵר מִפֶּתַח בֵּיתוֹ כָּל שַׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה. שְׁנִיָּה - יוֹצֵא, וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ. שְׁלִישִׁית - יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵינוֹ מְדַבֵּר כְּדַרְכּוֹ. רְבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם.

ו. כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרֹעַ בְּגָדָיו לְמַעְלָה, וּלְגַדֵּל פֶּרַע, וְלָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה. וְכָל הָעָם מְסֻבִּין עַל בָּאִין לְנַחֲמוֹ לְבֵיתוֹ. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל. וְאוֹמְרִין לוֹ כְּשֶׁמְּנַחֲמִין אוֹתוֹ: אָנוּ כַּפָּרָתְךָ. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאִם רָצָה לְנַחֵם אֲחֵרִים - הַמְמֻנֶּה מְמַצְּעוֹ בְּתוֹךְ הָעָם, וְאוֹמֵר לָהֶם: תְּנַחֲמוּ.

ז. וְכֵן הַמֶּלֶךְ חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ אַחַר מֵתוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אַחַר מֵתִים אֲחֵרִים. וְאֵינוֹ מְנַחֵם אֲבֵלִים. וְלֹא יָצָא דָּוִד אַחַר אַבְנֵר, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁלֹּא נֶהֱרַג בִּרְצוֹנוֹ.

ח. אֵין אָדָם נִכְנָס לַמֶּלֶךְ לְנַחֲמוֹ, אֶלָּא עֲבָדָיו וּמִי שֶׁנָּתַן לוֹ רְשׁוּת לְהִכָּנֵס. וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לְדַבֵּר לוֹ דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְשֶׁה אוֹתָם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֵסֵב עַל הַדַּרְגָּשׁ.

יום שני כ' שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי

א. אָבֵל חַיָּב לִקְרֹעַ עַל מֵתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ. הָא אַחֵר - חַיָּב לִפְרֹס. וְאֵין קְרִיעָה אֶלָּא מֵעֹמֶד. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו. וּמֵהֵיכָן קוֹרֵעַ? מִלְּפָנָיו. וְהַקּוֹרֵעַ מֵאַחֲרָיו אוֹ מִן הַצְּדָדִין אוֹ מִלְּמַטָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיעָה. אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹרֵם מִלְּמַטָּה.

ב. כַּמָּה שִׁעוּר הַקֶּרַע? טֶפַח. וְאֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל שְׂפַת הַבֶּגֶד. וּמֻתָּר לוֹ לִקְרֹעַ בִּכְלִי. וְיֵשׁ לוֹ לִקְרֹעַ בִּפְנִים, שֶׁלֹּא בִּפְנֵי אָדָם. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַכְנִיס יָדוֹ בִּפְנִים וְקוֹרֵעַ בְּצִנְעָה. וְאֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ אֶלָּא בֶּגֶד הָעֶלְיוֹן בִּלְבַד.

ג. כָּל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת הַקֶּרַע לְפָנִים. וְאִם בָּא לְהַחֲלִיף - מַחֲלִיף, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; שֶׁכָּל קֶרַע שֶׁאֵינוֹ בִּשְׁעַת חִמּוּם - אֵינוֹ קֶרַע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַמֵּתִים חוּץ מֵאָבִיו וְאִמּוֹ; אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. וּמַבְדִּיל שְׂפַת הַבֶּגֶד. וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ בִּכְלִי, אֶלָּא בְּיָדוֹ. מִבַּחוּץ, בִּפְנֵי כָּל הָעָם. וְקוֹרֵעַ כָּל הַבְּגָדִים שֶׁעָלָיו. וּבֶגֶד הַזֹּעָה הַדָּבוּק לִבְשָׂרוֹ - אֵינוֹ מְעַכֵּב. וְאִם הֶחֱלִיף בֶּגֶד אַחֵר - חַיָּב לִקְרֹעַ כָּל שִׁבְעָה. וְכֵן עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - חוֹלֵץ כְּתֵפוֹ וּמוֹצִיא זְרוֹעוֹ מִן הֶחָלוּק עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה כְּתֵפוֹ וּזְרוֹעוֹ, וְהוֹלֵךְ כָּךְ לִפְנֵי הַמִּטָּה. וְאַחַר שֶׁיִּקָּבֵר אָבִיו וְאִמּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לַחֲלֹץ.

ד. קוֹרְעִין לְקָטָן, מִפְּנֵי עָגְמַת נֶפֶשׁ. וְחוֹלֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - אֵין מְקָרְעִין לוֹ, וְלֹא מוֹדִיעִין לוֹ, שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף עָלָיו דַּעְתּוֹ. וּמְשַׁתְּקִין אֶת הַנָּשִׁים מִפָּנָיו.

ה. וְקוֹרֵעַ אָדָם עַל חָמִיו וְעַל חֲמוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ. וְכֵן הָאִשָּׁה קוֹרַעַת עַל חָמִיהָ וְעַל חֲמוֹתָהּ, מִפְּנֵי כְּבוֹד בַּעְלָהּ.

ו. מִי שֶׁאֵין לוֹ חָלוּק לִקְרֹעַ, וְנִזְדַּמֵּן לוֹ חָלוּק בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ; לְאַחַר שִׁבְעָה - אֵינוֹ קוֹרֵעַ. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, אֲפִלּוּ לְאַחַר שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכָל הַיּוֹצֵא בְּבֶגֶד קָרוּעַ לִפְנֵי מֵתִים, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא קָרֵעַ עַתָּה עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת, וְזִלְזֵל בִּכְבוֹד הַחַיִּים וְהַמֵּתִים.

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי חֲלוּקְךָ וַאֲבַקֵּר אֶת אָבִי שֶׁהוּא חוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת - קוֹרֵעַ וּמְאַחֶה, וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת חֲלוּקוֹ, וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי קְרִעוֹ. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מְבַקֵּר לוֹ חוֹלֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ.

מתוך מהדורת וגשל

ח. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלֵּף, וְסָבוּר שֶׁמֵּת וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ מֵת: אִם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר - אֵינוֹ חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִבּוּר מֵת - חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר. וְכֵן מִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו, וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁמֵּת בְּנוֹ; אָמְרוּ לוֹ מֵת לוֹ מֵת, וּכְסָבוּר שֶׁאָבִיו וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא בְּנוֹ: אִם תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר נוֹדַע לוֹ אֲמִתַּת הַדָּבָר - יָצָא יְדֵי קְרִיעָה; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִבּוּר - לֹא יָצָא, וְחַיָּב לִקְרֹעַ קֶרַע אַחֵר.

ט. מִי שֶׁמֵּתוּ לוֹ מֵתִים הַרְבֵּה כְּאֶחָד - קוֹרֵעַ קֶרַע אֶחָד לְכֻלָּם. הָיָה בִּכְלָלָן אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַל כֻּלָּן קֶרַע אֶחָד, וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קֶרַע אַחֵר.

י. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְקָרַע עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מֵת לוֹ מֵת אַחֵר: אִם בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; וְאִם לְאַחַר שִׁבְעָה - מוֹסִיף עַל הַקֶּרַע הָרִאשׁוֹן כָּל שֶׁהוּא. מֵת לוֹ מֵת שְׁלִישִׁי אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל שֵׁנִי - מוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד טַבּוּרוֹ. הִגִּיעַ לְטַבּוּרוֹ - מַרְחִיק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וְקוֹרֵעַ. נִתְמַלֵּא מִלְּפָנָיו - מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו. נִתְמַלֵּא מִלְּמַעְלָה - הוֹפְכוֹ לְמַטָּה. אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו, וְקָרַע, וְאַחַר שִׁבְעָה מֵת בְּנוֹ וְהוֹסִיף - מִתְאַחֶה הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. אָמְרוּ לוֹ מֵת בְּנוֹ, וְקָרַע, וְאַחַר שִׁבְעָה מֵת אָבִיו - אֵינוֹ מוֹסִיף, אֶלָּא קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; שֶׁאֵין אָבִיו וְאִמּוֹ בְּתוֹסֶפֶת.

יום שלישי כ"א שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

א. כָּל הַקְּרָעִים שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו - שׁוֹלֵל הַקֶּרַע לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמְאַחֶה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד, אֲפִלּוּ עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת.

ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, כָּךְ חַיָּב לִקְרֹעַ עַל רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה, וְעַל הַנָּשִׂיא, וְעַל אַב בֵּית דִּין, וְעַל רֹב הַצִּבּוּר שֶׁנֶּהֱרַג, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם, וְעַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף, וְעַל עָרֵי יְהוּדָה, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ.

ג. כָּל אֵלּוּ הַקְּרָעִים קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ, וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְאַחִין - מֵתָר לְשָׁלְלָן, לְמַלְלָן וּלְלַקְטָן, וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין סֵלָמוֹת; וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאִחוּי אֲלַכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד. וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשְּׁלָל אוֹ הַמְּלֵל אוֹ הַלָּקוּט - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאִחוּי הָאֲלַכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד. אֲפִלּוּ הָפַךְ הַכְּלִי וְנַעֲשָׂה שִׂפָּתוֹ לְמַטָּה - לֹא יְאַחֶה.

ד. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר אָסוּר לְאַחוֹתוֹ, כָּךְ הַלּוֹקֵחַ. לְפִיכָךְ, הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ שֶׁקֶּרַע זֶה אֵינוֹ מִתְאַחֶה.

ה. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרֵעַ עַל רַבּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ עַל אָבִיו? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו, וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים. מִכָּאן, שֶׁחַיָּב לְהַבְדִּיל הַשָּׂפָה.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַנָּשִׂיא וְעַל אַב בֵּית דִּין וְעַל שְׁמוּעָה שֶׁבָּאָה שֶׁנֶּהֱרַג רֹב צִבּוּר? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם, וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעָרֶב, עַל שָׁאוּל - זֶה נָשִׂיא, וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ - זֶה אַב בֵּית דִּין, וְעַל עַם יְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב - זוֹ שְׁמוּעָה רָעָה.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים. אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ חַיָּבִין לִקְרֹעַ.

ח. וְהָעֵדִים אֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ כְּשֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין, שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה וְגוֹמֵר, עַד תֹּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח, וְלֹא פָחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו. מִכְּלָל שֶׁחַיָּבִין לִקְרֹעַ. וְאֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ אֶלָּא עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף בִּזְרוֹעַ, כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה. וְחַיָּב לִקְרֹעַ שְׁתֵּי קְרִיעוֹת: אַחַת עַל הַגְּוִיל וְאַחַת עַל הַכְּתָב. שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים.

י. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל הַמִּקְדָּשׁ שֶׁחָרְבוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם וּמִשִּׁילֹה וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן וּקְרֻעֵי בְגָדִים.

יא. כָּל מִי שֶׁעָמַד עִם הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ. וְכֵן אָדָם כָּשֵׁר שֶׁמֵּת - הַכֹּל חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם. וְקוֹרְעִין טֶפַח כִּשְׁאָר הָאֲבֵלִים. אֲבָל חָכָם שֶׁמֵּת - הַכֹּל קְרוֹבָיו, וְהַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו עַד שֶׁמְּגַלִּין אֶת לִבָּם, וְחוֹלְצִין מִיָּמִין. וּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם בָּטֵל כָּל שִׁבְעָה. וּכְבָר נָהֲגוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם לִקְרֹעַ זֶה עַל זֶה טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שָׁוִין וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ.

יב. כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הֶחָכָם שֶׁמֵּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּ פְּנֵיהֶן מֵאֲחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלְלִין. וְיֵרֵאָה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הֶחָכָם - מְאַחֶה לְמָחָר; שֶׁאֲפִלּוּ רַבּוֹ שֶׁמֵּת - אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ יוֹם מִיתָתוֹ אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה. וְכֵן יֵרֵאָה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנָּשִׂיא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - שׁוֹלֵל לְמָחָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְאַחֶה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם.

יג. חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ שֶׁמֵּת - אֵין קוֹרְעִין עָלָיו אֶלָּא בִּשְׁעַת הֶסְפֵּדוֹ, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם, וּמְאַחֶה לְמָחָר.

יד. אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין מִשְּׂמֹאל, וְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְשַׁנִּין אֶת מְקוֹמָן: הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצָפוֹן, וְהַיּוֹשְׁבִים בְּצָפוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם.

טו. נָשִׂיא שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן, וּבְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת בְּטֵלִים. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין שִׁבְעָה. וְלֹא יִטַּלְּוּ בַּשּׁוּק, אֶלָּא יוֹשְׁבִין מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת דָּרִים כָּל הַיּוֹם.

יום רביעי כ"ב שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק עֶשִׂירִי

א. הַשַּׁבָּת עוֹלֶה לְמִנְיַן אֲבֵלוּת. וְאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה, כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּרְחִיצָה בְּחַמִּין; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבְּגָלוּי - אֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶן אֲבֵלוּת, אֶלָּא לוֹבֵשׁ מִנְעָלָיו, וְזוֹקֵף אֶת הַמִּטָּה, וְנוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. וְאִם יֵשׁ לוֹ בֶּגֶד - מַחֲלִיף, וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד קָרוּעַ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף - מַחְזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאַחֲרָיו.

ב. מֵאֵימָתַי זוֹקְפִים אֶת הַמִּטּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת? מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֵשֵׁב עָלֶיהָ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד, חוֹזֵר וְכוֹפֶה אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

ג. הָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן. וְכָל הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה. נִמְצָא מוֹנֶה לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּלְאַחַר הַפֶּסַח - שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג - הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכֵן אִם קָבַר קֹדֶם עֲצֶרֶת - מוֹנֶה אַחֲרֶיהָ שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד - הֲרֵי הִיא רֶגֶל וְעוֹלָה לְשִׁבְעָה יָמִים.

ד. קָבַר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם חַג הַסֻּכּוֹת - מוֹנֶה אַחַר הֶחָג תִּשְׁעָה יָמִים בִּלְבַד; שֶׁהֲרֵי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מַפְסִיק שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד - הֲרֵי אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם.

ה. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם רֶגֶל מִן הָרְגָלִים אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֵאֵתָר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁמִּקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, וְאֵינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ הוּא מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ מֵתוּ קֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיִּשְׁלַח פֶּרַע אוֹ עַד שֶׁיִּגְעָרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו, וְאֵין הָרְגָלִים מַפְסִיקִין דָּבָר זֶה.

ו. חָל שִׁשִּׁי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲמִישִׁי אוֹ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ, וְלֹא בָּטְלָה מִמֶּנּוּ אֶלָּא גְּזֵרַת שִׁבְעָה בִּלְבַד. וְאֵינוֹ מֵתָר לִרְחֹץ וְלָסוּךְ וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב. וְיוֹם טוֹב מַפְסִיק שְׁאָר הַשִּׁבְעָה, וּלְאַחַר יוֹם טוֹב מַשְׁלִים כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַמִּיתָה, וְאָסוּר בָּהֶן בְּכָל חֲמִשָּׁה דְבָרִים.

ז. חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וַהֲרֵי הוּא שַׁבָּת - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֵתֵר לְגַלֵּחַ בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד, שֶׁהֲרֵי אָנוּס הָיָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְגַלֵּחַ בְּשַׁבָּת. וְכֵן מְגַלֵּחַ אַחַר עֲצֶרֶת אוֹ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה.

ח. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת כְּלָל, וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל. אֶלָּא לְאַחַר הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה, וְנוֹהֵג בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, וְנוֹהֵג בִּשְׁאָר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים.

ט. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים - מוֹנֶה הַשִּׁבְעָה מִיּוֹם טוֹב שֵׁנִי הָאַחֲרוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וּמִדִּבְרֵיהֶם הוּא - עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים בִּלְבַד. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

י. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן, אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל עֲצֶרֶת - נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶם, וַאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תּוֹרָה - יִדָּחֶה עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה. אֲבָל אִם קָבַר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת; שֶׁשְּׁנֵיהֶן כְּיוֹם אָרוֹךְ הֵן, מִטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ.

יום חמישי כ"ג שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר

א. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד, קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ בַּמּוֹעֵד וְחוֹלֵץ כְּתֵפוֹ. וּמַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים לֶחֶם בַּמּוֹעֵד. כָּל אֵלּוּ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי - אֵין קוֹרְעִין וְלֹא חוֹלְצִין וְלֹא מַבְרִין.

ב. אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין אֶלָּא הַקְּרוֹבִים שֶׁחַיָּבִין בְּאֵבֶל, אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְהַחוֹלֵץ עַל הֶחָכָם אוֹ עַל אָדָם כָּשֵׁר, אוֹ מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה. וּמַבְרִין הַכֹּל עַל הֶחָכָם בַּמּוֹעֵד לְתוֹךְ הָרְחָבָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים; שֶׁהַכֹּל אֲבֵלִים עָלָיו.

ג. כְּשֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד - אֵין מַבְרִין אֶלָּא עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד, אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין. וְאֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת הַהֶסְפֵּד; שֶׁהַמּוֹעֵד אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית. וְכֵן אֵין מְלַקְּטִים עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֵבֶל הוּא לוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר קְרוֹבִים. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת. וּמֵתֵר לִסְפֹּד לִפְנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן.

ד. הַנָּשִׁים: בַּמּוֹעֵד - מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת; וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים - מְעַנּוֹת וּמְטַפְּחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזֶה וְלֹא בָּזֶה. נִקְבַּר הַמֵּת - לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת.

ה. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת. קִינָה? שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמֵּדְנָה בְנֹתֵיכֶם נֶהִי, וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם שֶׁמֵּתוּ; אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת - סוֹפְדִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אֲבָל לֹא בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ אֶלָּא בְּפָנָיו. נִקְבַּר -

מתוך מהדורת וגשל

אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד. וְיוֹם שְׁמוּעָתוֹ - כִּבְפָנָיו הוּא, וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא רְחוֹקָה.

ו. לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הֶחָג וְהֵם דָּוִים; שֶׁאֵין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג - מְעוֹרֶרֶת.

ז. שִׁבְעַת יְמֵי הַחַתְנוּת - הֲרֵי הֵן כְּרֶגֶל. וּמִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲפִלּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ - מַשְׁלִים שִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׁמְחָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וּמוֹנֶה הַשְּׁלֹשִׁים מֵאַחַר יְמֵי הַשִּׁמְחָה.

ח. הֵכִין כָּל צָרְכֵי הַסְּעֻדָּה וְאָפָה פִּתּוֹ וְטָבַח טִבְחוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׁמְחָה, וּמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׁמְחָה: אִם לֹא נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר - מוֹכֵר הַבָּשָׂר וְהַפַּת, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה; וְאִם נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְמָכְרוֹ - מַכְנִיסִין אֶת הַמֵּת לְחֶדֶר, וְאֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לַחֻפָּה, וּבוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה וּפוֹרֵשׁ, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים נוֹהֵג בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה כְּשַׁבָּת. לְפִיכָךְ הוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים, וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ. וְאֵין מוֹנְעִין תַּכְשִׁיטִין מִן הַכַּלָּה כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן עָלָיו מַיִם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת תְּחִלָּה. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו מַיִם - נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה תְּחִלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמֵּת אָבִיו שֶׁל חָתָן אוֹ אִמָּהּ שֶׁל כַּלָּה; שֶׁאִם יַפְסִידוּ סְעֻדָּה זוֹ - אֵין לָהֶם מִי שֶׁיִּטְרַח לָהֶם. אֲבָל אִם מֵת אָבִיהָ שֶׁל כַּלָּה אוֹ אִמּוֹ שֶׁל חָתָן אוֹ שְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם - נוֹהֲגִין שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לַחֻפָּה וְיִנְהֲגוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה.

יום שישי כ"ד שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר

א. הַהֶסְפֵּד כְּבוֹד הַמֵּת הוּא. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שְׂכַר מְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ. אֲבָל אִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִקָּבֵר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהַקְּבוּרָה מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ.

ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם - אֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אָדָם כָּשֵׁר - רָאוּי לִקָּבֵר בְּחַיָּיו. וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי שְׂכָרוֹ שָׁמוּר עַל כָּךְ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

ג. אֵין מַנִּיחִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ שֶׁל חָכָם. וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמִּטָּה לְמִטָּה. וְאֵין מוֹצִיאִין מִטָּתוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ פְּתָחִים, לֹא שֶׁיְּשַׁלְשְׁלוּהָ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת. וּבִשְׁאָר הָעָם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת.

ד. אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁבְעָה מַעֲמָדוֹת לְמֵת. וְאֵין עוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בִּקְרוֹבִים. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וּבְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ. כֵּיצַד עוֹשִׂין בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ? מַעֲמִידִין שְׁאָר הַקְּרוֹבִים וּבְנֵי מִשְׁפָּחָה שֶׁאֵינָן בְּנֵי אֵבֶל, וְאוֹמְרִין לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי קִינוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: שְׁבוּ יְקָרִים שֶׁבוּ! וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דְּבָרִים אֲחֵרִים כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. וְאַחַר כָּךְ: עִמְדוּ יְקָרִים עֲמֹדוּ! וְאוֹמֵר כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין. וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר כָּךְ עַד שֶׁבַע פְּעָמִים.

ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב לַאֲנָשִׁים בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ, כָּךְ עוֹשִׂין לְנָשִׁים. וּמַסְפִּידִין הַנָּשִׁים כַּאֲנָשִׁים בְּכָל מָקוֹם. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין מִטַּת הָאִשָּׁה בָּרְחוֹב לְעוֹלָם, שֶׁזֶּה גְּנַאי לְאִשָּׁה, אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָתָהּ קְבוּרָתָהּ.

ו. הַמְלַקֵּט עֲצָמוֹת - אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם קִינִים וְנָהִי, וְלֹא בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. אֲבָל אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן דִּבְרֵי שֶׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁים.

ז. הַמְפַנֶּה אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: אִם שִׁדְרוֹ קַיֶּמֶת - עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים, וּמַסְפִּידִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְאַחַר שְׁנִים עָשָׂר חֹדֶשׁ; וְאִם אֵין שִׁדְרוֹ קַיֶּמֶת - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ, וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵלּוּ הֵן: בִּרְכַּת אֲבֵלִים - דְּבָרִים שֶׁאוֹמְרִים בְּבֵית הָאֵבֶל, תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים - שֶׁאוֹמְרִים בְּשׁוּרָה.

ח. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ; וְלָעֶרֶב - אֵין מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ צְרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ. וְאֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן קִינוֹת.

ט. אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַקְּטַנִּים. וּבֶן כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה רָאוּי לְהֶסְפֵּד? בְּנֵי עֲנִיִּים אוֹ בְּנֵי זְקֵנִים - בְּנֵי חָמֵשׁ; וּבְנֵי עֲשִׁירִים - בְּנֵי שֵׁשׁ. אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת.

י. תִּינוֹק שֶׁמֵּת: כָּל שְׁלֹשִׁים - יוֹצֵא בְּחֵיק, וְנִקְבָּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבִשְׁנֵי אֲנָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּאִישׁ אֶחָד וּבִשְׁתֵּי נָשִׁים, מִפְּנֵי הַיִּחוּד. וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים. בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים - יוֹצֵא בִּגְלוֹסְקָמָא קְטַנָּה הַנִּטֶּלֶת בַּאֲגַפַּיִם. וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים. בֶּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - יוֹצֵא בְּמִטָּה.

יא. כָּל הַיּוֹצֵא בְּמִטָּה - רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּמִטָּה - אֵין רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו. וְכָל הַנִּכָּר לָרַבִּים - רַבִּים מִתְעַסְּקִין בּוֹ; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ נִכָּר לָרַבִּים - אֵין רַבִּים חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת לִפְנֵי הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לִפְנֵי הַמִּטָּה; לְאַחַר הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לְאַחַר הַמִּטָּה.

יב. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתָן, וְאֵין עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים; אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְרִין לוֹ עַל שׁוֹרוֹ וְעַל חֲמוֹרוֹ: הַמָּקוֹם יְמַלֵּא חֶסְרוֹנְךָ.

יום שבת קודש כ"ה שבט ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר

א. כֵּיצַד מְנַחֲמִין אֶת הָאֲבֵלִים? אַחַר שֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת מִתְקַבְּצִין הָאֲבֵלִים וְעוֹמְדִין בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְכָל הַמְּלַוִּין אֶת הַמֵּת עוֹמְדִין סָבִיב לָהֶן שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה. וְאֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה, וְאֵין אֲבֵלִים מִן הַמִּנְיָן.

ב. הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין לִשְׂמֹאל הַמְּנַחֲמִין, וְכָל הַמְּנַחֲמִין בָּאִין אַצֶּל הָאֲבֵלִים אֶחָד אֶחָד, וְאוֹמְרִים לָהֶן: תְּנֻחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ הָאָבֵל לְבֵיתוֹ. וְכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת בָּאִין בְּנֵי אָדָם לְנַחֲמוֹ, בֵּין שֶׁבָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת בֵּין שֶׁלֹּא בָּאוּ.

ג. הָאָבֵל מֵסֵב בְּרֹאשׁ. וְאֵין הַמְּנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ. וְאֵין רַשָּׁאִין לוֹמַר דָּבָר עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל אֶת פִּיו תְּחִלָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר; וּכְתִיב: אַחֲרֵי כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ וְגוֹמֵר, וַיַּעַן אֱלִיפַז. וְכֵיוָן שֶׁנִּעְנַע בְּרֹאשׁוֹ - שׁוּב אֵין הַמְּנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב אֶצְלוֹ, שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּהוּ יוֹתֵר מִדַּי.

ד. מֵת שֶׁאֵין לוֹ אֲבֵלִים לְהִתְנַחֵם - בָּאִים עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִין וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת, וּשְׁאָר הָעָם מִתְקַבְּצִין עֲלֵיהֶן. וְאִם לֹא הָיוּ שָׁם עֲשָׂרָה קְבוּעִין - בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִתְקַבְּצִין עֲשָׂרָה מִשְּׁאָר הָעָם וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ.

ה. הַכֹּל חַיָּבִין לַעֲמֹד בִּפְנֵי נָשִׂיא, חוּץ מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. וּלְכָל הָעוֹמֵד מִפָּנָיו אוֹמֵר לוֹ 'שֵׁב', חוּץ מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. שֶׁמַּשְׁמַע: יֵשֵׁב בְּאֶבְלוֹ, יֵשֵׁב בְּחָלְיוֹ.

ו. מְכַבְּדִין וּמְרַבְּצִין בְּבֵית הָאֵבֶל, וּמְדִיחִין קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת, וּמַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת. אֲבָל אֵין מְבִיאִין שָׁם לֹא אֶת הַמַּגְמָר וְלֹא אֶת הַבְּשָׂמִים.

ז. אֵין מוֹלִיכִין לְבֵית הָאֵבֶל הַמַּאֲכָל שֶׁמַּכְרִין בּוֹ לֹא בִּכְלֵי כֶסֶף וְלֹא בִּכְלֵי שַׁעַם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֶלָּא בִּכְלֵי נְסָרִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ. וְאֵין מַשְׁקִין בִּזְכוּכִית לְבָנָה, אֶלָּא בִּצְבוּעָה; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁאֵין יֵינוֹתֵיהֶן טוֹבוֹת.

ח. אֵין שׁוֹתִין בְּבֵית הָאֵבֶל יָתֵר עַל עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: שְׁלֹשָׁה קֹדֶם אֲכִילָה, וּשְׁלֹשָׁה בְּתוֹךְ אֲכִילָה, וְאַרְבָּעָה לְאַחַר אֲכִילָה. וְלֹא יוֹסִיף, שֶׁמָּא יִשְׁתַּכֵּר.

ט. אֵין אוֹמְרִין שְׁמוּעָה וְהַגָּדָה בְּבֵית הָאֵבֶל, אֶלָּא יוֹשְׁבִין דָּוִין. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין בִּפְנֵי הַמֵּת אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁל מֵת. אֲבָל לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּפָנָיו אוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אָסוּר.

י. אֵין בּוֹכִין עַל הַמֵּת יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין יָתֵר מִשִּׁבְעָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם; אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - הַכֹּל לְפִי חָכְמָתָן. וְאֵין בּוֹכִין עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְתִיב: וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. אֵין לָנוּ בְּחָכְמָה גָּדוֹל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בִּלְבַד נִסְפַּד. וְכֵן חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ.

יא. אַל יִתְקַשֶּׁה אָדָם עַל מֵתוֹ יָתֵר מִדַּי. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ. כְּלוֹמַר: יָתֵר מִדַּי. שֶׁזֶּהוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; וְהַמְצַעֵר [עַצְמוֹ יוֹתֵר] עַל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה טִפֵּשׁ. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? שְׁלֹשָׁה לִבְכִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתִסְפֹּרֶת וְלִשְׁאָר הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים.

יב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים - הֲרֵי זֶה אַכְזָרִי. אֶלָּא יִפְחַד וְיִדְאַג וִיפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וַיַּחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁמֵּת - תִּדְאַג כָּל הַחֲבוּרָה כֻּלָּהּ. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - [כְּאִלּוּ הִיא] מֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית; מִכָּאן וְאֵילָךְ - [כְּאִלּוּ] עוֹבֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ בַּשּׁוּק. כָּל זֶה לְהָכִין עַצְמוֹ, וְיַחֲזֹר וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ. מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ לְהָקִיץ וְלָחוּל.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ט־כ"ה שבט ה'תשע"ב

יום ראשון י"ט שבט ה'תשע"ב

מצות לא תעשה שטו. רפא. שטז.

הַמִּצְוָה הַשט"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַדַּיָּן, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֱלֹהִים (דיין) לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב, כז). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרפ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שם כג, א) לְפִי שֶׁעַל הָרֹב יִהְיוּ דִּבְרֵי בַּעַל דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין — שָׁוְא, וּלְפִיכָךְ הֵזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ אוֹתָם הַדְּבָרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּדַעְתּוֹ מֶשֶׁג בִּלְתִּי נָכוֹן וּבִלְתִּי אֱמִתִּי וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא — אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע מִבַּעַל דִּין עַד שֶׁיְּהֵא בַּעַל דִּינוֹ עִמּוֹ; אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן עַד שֶׁיְּהֵא חֲבֵרוֹ עִמּוֹ". וּבָאַזְהָרָה עַל עִנְיָן זֶה בְּעַצְמוֹ אָמַר: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שם, ז), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לא.). וּבִכְלַל לָאו זֶה אָמְרוּ עוֹד:

אַזְהָרָה לִמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, וּמְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרָע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (כג.).

הַמִּצְוָה הַשׁט"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַנָּשִׂיא, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" (שם כב, כז) וְשֵׁם זֶה, כְּלוֹמַר: נָשִׂיא, מַנִּיחוֹ (מתאר ומתכוין) הַכָּתוּב עַל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמֶּמְשָׁלָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא" (ויקרא ד, כב) וְהַחֲכָמִים אוֹמְרִים אוֹתוֹ בִּסְתָם. (נותנים תואר זה) עַל רָאשֵׁי יְשִׁיבָה שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בִּלְבָד. וּבְכָל־הַתַּלְמוּד וְהַמִּשְׁנָה אוֹמְרִים (חגיגה פרק ב משנה ב — טז:): "נְשִׂיאִים וַאֲבוֹת בֵּית דִּין, וְנָשִׂיא וְאַב בֵּית דִּין". וְעוֹד אָמְרוּ (סנהדרין יט:): "נָשִׂיא (הסנהדרין וכדומה בלשון חז"ל) שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ — אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל; מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ — אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל". וְדַע שֶׁלָּאוֹ זֶה כּוֹלֵל גַּם אֶת־הַנָּשִׂיא (שבלשון חז"ל נקרא "נשיא") עִם הַמֶּלֶךְ, לְפִי שֶׁעִנְיָן לָאוֹ זֶה לְהַזְהִיר מִלְּקַלֵּל כָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שִׁלְטוֹן וְהוּא בַּמַּעֲלָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, בֵּין שֶׁזּוֹ מַעֲלָה שִׁלְטוֹנִית אוֹ מַעֲלָה תּוֹרָנִית וְהִיא הַיְשִׁיבָה. וְכָךְ נִרְאָה מִדִּינֵי מִצְוָה זוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל לָאוֹ זֶה — לוֹקֶה.

יום שני כ' שבט ה'תשע"ב

מצות לא תעשה שיז.

מצות עשה קעח.

הַמִּצְוָה הַשי"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֵיזֶה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" (ויקרא יט, יד). וּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַה הוּא עִנְיָן אָמְרוֹ: "חֵרֵשׁ". כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְעוֹרֶרֶת (מתוך תאוות נקם) לְהִנָּקֵם מִן־הַמַּזִּיק לְפִי צוּרַת הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן (במחשבת הניזוק ובדימיונו הלא מדוייק), לֹא תֶחְדַּל לְהִתְעוֹרֵר עַד אֲשֶׁר תַּעֲנִישׁ אֶת־הַמַּזִּיק לְפִי אֹפֶן הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן; וְרַק כְּשֶׁתַּעֲנִישֶׁנּוּ תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת וְתֵעָדֵר אוֹתָהּ הַצּוּרָה מִן־הַדִּמְיוֹן. יֵשׁ שֶׁתַּעֲנִישֵׁהוּ בִּקְלָלָה וּבִזָּיוֹן בִּלְבַד וְתָנוּחַ בְּדַעְתָּהּ (בהעריכה) אֶת־עֵרֶךְ הַנֶּזֶק שֶׁגִּיעַ לַמַּזִּיק בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים וְאֶת־בָּשְׁתּוֹ בָּהֶם. וְיֵשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר וְלֹא תָּשֹׁךְ אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת עַד שֶׁיֵּשְׁמַד כָּל־רְכוּשׁוֹ, וְאָז תָּנוּחַ בְּדַעְתָּהּ אֶת־עֵרֶךְ הַצַּעַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ בְּאָבְדַן רְכוּשׁוֹ. וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר וְלֹא תָּנוּחַ עַד שֶׁתִּנָּקֵם מִמֶּנּוּ בְּגוּפוֹ בְּמִינֵי מַכּוֹת וְחִסּוּר אֵבָרִים. וְיֵשׁ שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר, וְלֹא תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת, עַד שֶׁיִּקַּח אֶת־נֶפֶשׁ הַמַּזִּיק וְיַשְׁמִידֵהוּ מִן הַמְּצִיאוּת — וְזוֹהִי הַתַּכְלִית. וְיֵשׁ שֶׁתִּהְיֶה הִתְעוֹרְרוּת הַנֶּפֶשׁ מוּעֶטֶת מִכְּדֵי בַּקָּשַׁת עֹנֶשׁ הַמַּזִּיק מֵחֲמַת קַלּוּת חֶטְאוֹ, עַד שֶׁתָּנוּחַ בִּצְעָקָה וָכַעַס עָלָיו וּקְלָלָה — אֲפִלּוּ לֹא יִשְׁמַע אִלּוּ הָיָה נוֹכֵחַ שָׁם. וְזֶה מְפֻרָסָם מִמַּעֲשֵׂי בַּעֲלֵי הַחֵמָה וְהַכַּעַס שֶׁנַּפְשָׁם שׁוֹכֶכֶת (נרגעת) בְּשֶׁעוּר כָּזֶה בַּחֲטָאִים הַקַּלִּים מְאֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָדַע הַחוֹטֵא עַל כַּעֲסָם וְלֹא שָׁמַע קִלְלָתָם. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכַּוָּנַת הַתּוֹרָה, שֶׁאָסְרָה קִלְלַת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הִיא: אִם הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת־זֶה, מֵחֲמַת הַבּוּשָׁה וְהַצַּעַר הַמַּגִּיעִים לוֹ: אֲבָל קִלְלַת הַחֵרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מִצְטַעֵר בְּכָךְ, הֲרֵי אֵין חֵטְא בַּדָּבָר — לְפִיכָךְ הִשְׁמִיעָנוּ שֶׁהוּא אִסּוּר, וְהִזְהִיר עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מַקְפִּידָה עַל מַצַּב הַמִּתְחָרֵף בִּלְבָד (שאז יש לאסור רק כאשר מתבייש — כששומע), אֶלָּא הִקְפִּידָה גַּם עַל מַצַּב הַמְחָרֵף, שֶׁהֻזְהַר שֶׁלֹּא יְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לִנְקָמָה וְלֹא יַרְגִּילֶנָּה לִכְעוֹס. וְכָךְ מָצָאנוּ שֶׁבַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (חז"ל) הֵבִיאוּ רְאָיָה לְאִסּוּר קִלְלַת כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת כָּל־הָאָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר", אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: 'חֵרֵשׁ'? מָה חֵרֵשׁ מְיֻחָד (שכמעט כל מעלתו בזה) שֶׁהוּא בַּחַיִּים; יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים". וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז): "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" דִּבֵּר הַכָּתוּב בָּאֻמְלָלִין שֶׁבָּאָדָם". וּמַה־שֶּׁאָמַרְנוּ לוֹקֶה — בִּתְנַאי שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם (השם). וְכֵן אִם קִלֵּל עַצְמוֹ — לוֹקֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת־חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם — עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ"; וְהַמְקַלֵּל אֵיזֶה דַּיָּן — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין וְלוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְהַמְקַלֵּל נָשִׂיא — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כב, כז): "אֲנִי אֶקְרָא "נָשִׂיא בְּעַמְּךָ" אֶחָד נָשִׂיא וְאֶחָד דַּיָּן בְּמַשְׁמַע, וּמַה

תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל"? לְחַיֵּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: יֵשׁ מְדַבֵּר דָּבָר אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים. בֶּן־נָשִׁיא שֶׁקִּלֵּל אֶת־אָבִיו — חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים: מִשּׁוּם הָאָב, וּמִשּׁוּם דַּיָּן, וּמִשּׁוּם נָשִׁיא, וּמִשּׁוּם 'בְּעַמְּךָ' מִכָּל־מָקוֹם" (סתם אדם). הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לה.).

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָעִיד עֵדוּת לִפְנֵי הַדַּיָּנִים עַל כֹּל מַה־שֶּׁאָנוּ יוֹדְעִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם מִיתַת מִי שֶׁמְּעִידִים עָלָיו, אוֹ הַצָּלָתוֹ; הֶפְסֵד מָמוֹנוֹ אוֹ הַרְוָחָתוֹ — חַיָּבִים אָנוּ לְהָעִיר עַל כָּל־זֶה וּלְהוֹדִיעַ לַדַּיָּנִים מַה־שֶּׁרָאִינוּ אוֹ שָׁמַעְנוּ (מפי אחד הצדדים). וּכְבָר הֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם רַאֲיָתָם עַל חִיּוּב הַגָּדַת הָעֵדוּת מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" (שם ה, א) וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ — וְהוּא הַכּוֹבֵשׁ עֵדוּתוֹ — חֶטְאוֹ גָּדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם). וְזֶהוּ דָּבָר כְּלָלִי. אַךְ אִם הָעֵדוּת שֶׁכְּבָשָׁהּ הִיא עֵדוּת מָמוֹן וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ הָעֵד תּוֹךְ כְּבִישָׁתָהּ — חַיָּב קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם, ה־י) וּלְפִי הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בִּשְׁבוּעוֹת (פרק ד משנה א — ל.). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין (פרק ד משנה ה — לז:) וּבִשְׁבוּעוֹת (שם).

יום שלישי כ"א שבט ה'תשע"ב

מצות עשה קעט.

הַמִּצְוָה הַקע"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְקוֹר עֵדוּת הָעֵדִים וְלִדְרוֹשׁ אוֹתָהּ הֵיטֵב, וְאָז נַעֲנִישׁ וְנִפְסוֹק הַדִּין. וּלְדַקְדֵּק בְּכָךְ כְּכָל־הָאֶפְשָׁר, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִשְׁפּוֹט בְּדִבּוּר רִאשׁוֹן וּבִמְהִירוּת, וְנָרֵעַ לַזַּכָּאִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר" (דברים יג, טו) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִלּוּקֶיהָ וְאֵיךְ הֵן הַדְּרִישׁוֹת וְאֵיךְ הֵן הַחֲקִירוֹת, וְאֵיךְ חַיָּבִים לְדַקְדֵּק בְּכָךְ וְאֵיךְ תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת אוֹ תִּדָּחֶה לְפִי הַחֲקִירוֹת הָאֵלֶּה, בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (מ.).

יום רביעי כ"ב שבט ה'תשע"ב

מצות לא תעשה רצא.

הַמִּצְוָה הָרצ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָעֵד שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בְּדִינוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהוּא מֵעִיד עָלָיו אֲפִלּוּ הוּא חָכָם אוֹ יוֹדֵעַ, הֲרֵי זֶה לֹא יְהֵא עֵד וְ(גם) דַּיָּן וְיוֹרֶה — אֶלָּא יָעִיד בְּמַה־שֶּׁרָאָה וְיִשְׁתּוֹק, וְהַדַּיָּנִים — יַעֲשׂוּ עַל פִּי עֵדוּתוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיֵּרָאֶה לָהֶם, וְהֻזְהַר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר שׁוּם דָּבָר נוֹסָף עַל הָעֵדוּת. וְזֶהוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּלְבָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ לָמוּת" (במדבר לה, ל) וְכָפַל אֶת־הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה וְאָמַר: "לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד" (דברים יז, ו), כְּלוֹמַר: לֹא יוּמַת בְּהוֹרָאַת הָעֵד. וּבִגְמָרָא סַנְהֶדְרִין אָמְרוּ: "וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ — בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה". וּבֵאֲרוּ שֶׁטַּעַם הַדָּבָר: "מִשּׁוּם דְּמִחֲזֵי (שנראה) כְּנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ". וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת בִּלְבַד הוּא שֶׁאָסוּר לוֹ לְלַמֵּד לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה.

יום חמישי כ"ג שבט ה'תשע"ב

מצות לא תעשה רפח.

הַמִּצְוָה הָרפ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲנוֹשׁ אוֹ לְהוֹצִיא מָמוֹן בְּעֵדוּת עֵד אֶחָד, אֲפִלּוּ הָיָה בְּתַכְלִית הַכַּשְׁרוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת" (דברים יט, טו) אָמְרוּ (ספרי שם): "לְכָל־עָוֹן אֵינוֹ קָם, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה" (שאם יש עד אחד נגד כפירת הנתבע בחוב התובע — חייב שבועה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בִּיבָמוֹת וּכְתֻבּוֹת וְסוֹטָה וְגִטִּין וְקִדּוּשִׁין וּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בְּסֵדֶר נְזִיקִין.

יום שישי כ"ד שבט ה'תשע"ב

מצות לא תעשה רפו.

הַמִּצְוָה הָרפ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת בַּעַל עֲבֵרָה וְלַעֲשׂוֹת עַל פִּי עֵדוּתוֹ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תָּשֶׂת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס" (שמות כג, א) בָּא הַפֵּרוּשׁ (מכילתא פרשת שופטים): "אַל־תָּשֶׂת רָשָׁע עֵד, אַל־תָּשֶׂת חוֹמֵס עֵד" — לְהוֹצִיא אֶת־הַחַמְסָנִים (המוציא חפץ בכח ומשלם לו

תמורתו) וְאֶת־הַגַּזְלָנִים שֶׁהֵן פְּסוּלִין לְעֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ" ("ובערת הרע מקרבך" — דברים יט, טז), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז.).

יום שבת קודש כ"ה שבט ה'תשע"ב

מצות לא תעשה רפז.

הַמִּצְוָה הָרפ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים, זֶה לָזֶה אוֹ זֶה נֶגֶד זֶה (לטובת קרובם או לרעתו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת" (דברים כד, טו). בָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל בְּסִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל עֵדוּת בָּנִים וְלֹא בָּנִים עַל עֵדוּת אָבוֹת". וְהוּא הַדִּין לְדִינֵי מָמוֹנוֹת, אֶלָּא שֶׁנִּזְכַּר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת דֶּרֶךְ הַפְלָגָה. שֶׁלֹּא נֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ כָּאן אִבּוּד נֶפֶשׁ אֵין הַקָּרוֹב חָשׁוּד עַל כָּךְ וְנַעֲשֶׂה עַל פִּי דְּבָרָיו, כֵּיוָן שֶׁעֵדוּתוֹ הִיא לְאִבּוּד נֶפֶשׁ קְרוֹבוֹ וְאֵין כָּאן מָקוֹם לַחֲשָׁד. לְפִיכָךְ הֵבִיא לְמָשָׁל אֶת־הַקְּרוֹבִים שֶׁאַהֲבָתָם חֲזָקָה וּגְדוֹלָה בְּיוֹתֵר, וְהִיא אַהֲבַת הָאָב לַבֵּן וְהַבֵּן לָאָב, וְאָמְרוּ: אֲפִלּוּ עֵדוּת הָאָב עַל הַבֵּן וַאֲפִלּוּ הִיא לְחַיָּבוֹ מִיתָה לֹא נְקַבֵּל — וְזוֹ הִיא גְּזֵרַת הַכָּתוּב שֶׁאֵין לָהּ טַעַם כְּלָל. וְדַע זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז:).

המשך ביאור למס' ערכין ליום שלישי עמ' ב

וּבִטֵּלֵיהּ – שעזרא ביקש רחמים שיבטל היצר המסית לעבוד עבודה זרה והוא אכן נמסר בידו, **וְאַגִּין זְכוּתָא עֲלַיְיהוּ כִּי סוּכָּה** – והגנה זכותו של עזרא על ישראל להינצל מיצר העבודה זרה כסוכה המגנת מן השרב, וזה הוא כוונת הכתוב 'וַיַּעֲשׂוּ כָל הַקָּהָל הַשָּׁבִים מִן הַשְּׁבִי סוּכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בַסּוּכּוֹת', **וְהַיְינוּ דִּקְרָא קָפִיד קְרָא עֵילְוֵיהּ דִּיהוֹשֻׁעַ** – וזה הוא שהקפיד הכתוב כאן על יהושע, **דִּבְכָל דּוּכְתָּא כְּתִיב יְהוֹשֻׁעַ וְהָכָא כְּתִיב יֵשׁוּעַ** – כפי שמוכח ממה שבשונה מכל מקום שנקרא יהושע, נחסרה כאן אות ה"א משמו ונקרא ישוע בלשון גנאי, וסיבת ההקפדה דווקא עליו היתה, משום **שבִּשְׁלָמָא מֹשֶׁה לֹא בְּעָא רַחֲמֵי** – על משה אין טענה על כך שלא ביקש רחמים על ביטול היצר של עבודה זרה, **דְּלֹא הֲוָה זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** – מפני שעדיין לא היתה בידו זכות ישיבת ארץ ישראל שעל ידה יוכל לפעול זאת, **אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ דַּהֲוָה לֵיהּ זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עליו יש הקפדה אַמַּאי לֹא לִיבְעֵי רַחֲמֵי** – מדוע לא ביקש רחמים על הדבר, ולכן נאמר כאן בכתוב 'כִּי לֹא עָשׂוּ מִימֵי יֵשׁוּעַ בֶּן נוּן', היינו שמימיו שכבר היתה היכולת לפעול לביטול היצר של עבודה זרה עדיין לא נעשה הדבר. הגמרא ממשיכה להקשות לשיטת הסובר שהקדושה הראשונה נמשכת אף לאחר חורבן הארץ: **וְהָא כְּתִיב 'אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ'**, ומזה דרשו לעיל שבא להקיש את ירושת הארץ בשובם מן הגלות לירושתם אותה בימי יהושע, ללמד שאף בשובם מן הגלות הוצרכו לקדשה. מתרצת הגמרא לשיטתו: **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת הכתוב, **כֵּיוָן דִּירָשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ יָרַשְׁתָּ אַתָּה** – מאותה שעה שירשו האבות את הארץ וקדשוה, נמשכת הקדושה עד עתה.

בברייתא לעיל שנינו שבשוב בני ישראל מגלות בבל מנו שמיטין ויובלות. שואלת הגמרא: **וּמִי מָנוּ שְׁמִיטִין וְיוֹבְלוֹת** – וכי בזמן ההוא עדיין מנו חמשים שנה וקדשו את שנת החמשים בקדושת יובל, **הַשְׁתָּא** – ומה אם **מִשֶּׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה** בימי סנחריב, **בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת**, משום שכבר לא היו כל ישראל במקומם, וקדושת היובל תלויה בישיבת בני ישראל בארץ ישראל כמבואר בסמוך, אם כן בימי **עֶזְרָא** שלא עלו אפילו עשירית מבני ישראל, **דִּכְתִיב בֵּיהּ** במנין העולים לארץ ישראל (עזרא ב סד) 'כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע רִבּוֹא אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים', **הֲוָה מָנֵי** – וכי יתכן שהיו מונים אז לשנת היובל. מביאה הגמרא היכן מצאנו שמשגלו שבט ראובן, ושבט גד, וחצי שבט מנשה, פסקו מלמנות ליובל: **דְּתַנְיָא** בברייתא, **מִשֶּׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, בָּטְלוּ יוֹבְלוֹת**, ושוב לא קדשו את שנת החמשים בקדושת יובל, **שֶׁנֶּאֱמַר** בענין שנת היובל (ויקרא כה י) 'וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יוֹשְׁבֶיהָ', ומשמע מהנאמר 'לְכָל יוֹשְׁבֶיהָ' שרק **בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עֲלֶיהָ** נוהגת מצות היובל, **וְלֹא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ מִקְצָתָן. יָכוֹל** – הייתי סבור לומר שאם **הָיוּ** בני ישראל ישבים **עֲלֶיהָ וְהֵן מְעוֹרְבִין שֵׁבֶט בִּנְיָמִין בִּיהוּדָה וְשֵׁבֶט יְהוּדָה בְּבִנְיָמִין**, ולא כל שבט בנחלתו, **יְהֵא יוֹבֵל נוֹהֵג, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לְכָל יוֹשְׁבֶיהָ', בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבֶיהָ כְּתִיקוּנָן** – בזמן שישראל שוכנים איש איש בנחלתו נוהגת מצות היובל, **וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהֵן מְעוֹרְבִין** שבט זה בשבט זה, ואם כן קשה שבודאי בזמן עזרא שלא עלו לארץ ישראל אלא מעט מבני ישראל, לא נהגה מצות היובל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, אכן מצות היובל שהעבדים יוצאים בה לחירות והשדות חוזרות לבעליהן, לא נהגה בימי עזרא, אולם מכל מקום **מָנוּ יוֹבְלוֹת לְקַדֵּשׁ שְׁמִיטִין** – היו מונים חמשים שנה לשנת היובל בכדי לדעת מנין שנות השמיטה, לפי ששנת היובל אינה נמנית במנין שש שנים לקדש אחריהם את השנה השביעית לשנת שמיטה, ששנת היובל שנה בפני עצמה היא, והשנה שלאחריה היא שנה הראשונה למנין השמיטה הבאה, ואף שבימי עזרא לא נהגה קדושה בשנת היובל, מכל מקום לא היתה נמנית במנין השנים לשנת השמיטה, ולכך היו מונים חמשים שנה לדעת מתי היא שנת היובל.

שמואל־ב יט לח־מד כ א־ב

יט לח יָשֹׁב־נָא עַבְדְּךָ וְאָמֻת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי וְאִמִּי וְהִנֵּה ׀ עַבְדְּךָ כִּמְהָם יַעֲבֹר עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
וַעֲשֵׂה־לּוֹ אֵת אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ ס לט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אֶת־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ
וְכֹל אֲשֶׁר־תִּבְחַר עָלַי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ מ וַיַּעֲבֹר כָּל־הָעָם אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַמֶּלֶךְ עָבֶר וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ לְבַרְזִלַּי וַיְבָרְכֵהוּ
וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ׃ ס מא וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגִּלְגָּלָה וְכִמְהָן עָבַר עִמּוֹ וְכָל־עַם יְהוּדָה וֶיָּעֲבִרוּ (הֶעֱבִירוּ קרי) אֶת־הַמֶּלֶךְ
וְגַם חֲצִי עַם יִשְׂרָאֵל׃ מב וְהִנֵּה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאִים אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ גְּנָבוּךָ אַחֵינוּ
אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיַּעֲבִרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ אֶת־הַיַּרְדֵּן וְכָל־אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ׃ ס מג וַיַּעַן כָּל־אִישׁ יְהוּדָה
עַל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל כִּי־קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלַי וְלָמָּה זֶּה חָרָה לְךָ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה הֲאָכוֹל אָכַלְנוּ מִן־הַמֶּלֶךְ
אִם־נִשֵּׂאת נָשָׂא לָנוּ׃ ס מד וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת לִי בַּמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי
מִמְּךָ וּמַדּוּעַ הֻקַּלְתָּנִי וְלֹא־הָיָה דְבָרִי רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ דְּבַר־אִישׁ יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ
יִשְׂרָאֵל׃ ס

כ א וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד
וְלֹא נַחֲלָה־לָּנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי
וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַד־יְרוּשָׁלִָם׃

רש"י

(לח) עבדך כמהם. בנו היה: **(מג) כי קרוב המלך אלי.** משבטי הוא: **אם נשאת.** כמו (בראשית מג לד): משאת, פרס מבית המלך: **(מד) עשר ידות לי במלך.** שאנו עשרה שבטים: **וגם בדוד.** אף על פי שהוא קרוב לכם, אני משוך בו יותר ממך, שאני עשר ידות: **ומדוע הקלותני.** להיות אתה קודם, וכי לא היה דברי ראשון להשיב את מלכי, וקודם לכן בא דברינו אליו להשיבו, כמו שכתוב למעלה (פסוק יב):

(לח) ישב. לזאת אשוב ואמות בעירי, ואקבר עם קבר אבי: **והנה עבדך כמהם.** בנו היה, ואמר לו הלא כְּמָהָם עמנו, ויעבור הוא עמך, ובזה ישולם הגמול, בעשות עמו החסד שתרצה: **(לט) אתי יעבור כמהם.** כאומר: אף אם לא שאלת, יעבור עמי מרצון עצמי, ואף אעשה עמו הטוב בעיניך, ועם כל זה לא יחשב לתשלום גמול, כי אם כל אשר תבחר לצוות עלי, אעשה לך: **(מא) העבירו.** את הירדן: **חצי עם ישראל.** ודבר כל ישראל בא אל המלך: **ויקש דבר איש יהודה.** לשון (צפניה ב א), התקוששו. נראה והושוה דבר איש יהודה, שהראם אגרת ששלח להם דוד, 'למה תהיו אחרונים להשיב את המלך' וגו', כך מפרש באגדה. ויש לפרש, 'ויקש', לשון 'קושי וחוזק', וכן תרגם יונתן: ותקיף: **(א) ושם נקרא.** נזדמן, לשון (צפניה א ז): הקדיש קרואיו; (לעיל יג כג): ויקרא אבשלום לכל בני המלך, לשון זימון:

מצודת דוד

מצודת ציון

(מג) על איש ישראל. אל איש ישראל: **נשאת נשא.** ענין תשורה ומתן, כמו (אסתר ב ט): ויתן משאת כיד המלך: **(מד) ידות.** חלקים: **הקלתני.** מלשון קלות ובזיון: **ויקש.** מלשון קשה: **(א) נקרא.** מלשון מקרה: **בליעל.** בלי עול שמים, רוצה לומר רשע: **נחלה.** הוא חלק, וכפל הדבר במלות שונות: **(ב) ויעל.** ענין סלוק, כמו (במדבר ט כא): ונעלה הענן:

רצה לומר: מקצת מעם ישראל, שהרי נאמר אחרי זה וכל איש ישראל באים וגו', כי לפעמים יאמר חצי, על חלק הנחלק אם מעט ואם הרבה, כמו (בראשית לג א): ויחץ את הילדים: **(מב) באים.** לגלגל: **מדוע גנבוך.** רוצה לומר: מדוע בני יהודה הביאוך בהסתר ובחשאי, והעבירו את הירדן, גם את המלך, גם ביתו ואנשיו אשר עמו. (ואף שדברו עם המלך, אמרו וכל אנשי דוד, ולא אמרו ואנשיך, כי הסבו פניהם גם מול בני יהודה): **(מג) כי קרוב וגו'.** כי הוא מבני שבט יהודה: **ולמה זה חרה לך.** רוצה לומר: ועוד מה מזיקך שבאתי ראשון, וכי אכלנו משל המלך, וכי קבלנו ממנו תשורה ומתן לשתאמרו לא השארתם לנו מאומה: **(מד) עשר ידות וגו'.** הלא יש לי עשר חלקים במלך, כי אנחנו עשרה שבטים. (אבל מבנימין באו מקצתם, והם האלף שעם שמעי, ולא יוחשבו, לא לאלה ולא לאלה): **וגם בדוד.** אף שהוא מבני שבטך, מכל מקום רוצה אני בו יותר ממך: **ומדוע הקלתני.** בזית אותי, כאלו אין ממש בנו והכל ממך: **ולא היה דברי ראשון.** וכי לא בא אליו דברי בתחילה שישוב אל ביתו, כמו שכתוב למעלה (פסוק יב): ודבר כל ישראל בא וגו': **לי להשיב.** רצה לומר: אם כן מהראוי לי להשיב את מלכי, ולא לכם, שאתם המעט ואיחרתם עד כה: **ויקש.** אנשי יהודה דברו קשות לישראל, יותר מישראל ליהודה: **(א) ויתקע.** להיות סימן על המרד: **אין לנו חלק.** כלפי שהיו בני יהודה וישראל מתוכחים למי יש חלק יותר בדוד, אמר הוא: למה תריבו כולכם, אנו אין לנו חלק כלל, ולכו איש לאהליו: **(ב) דבקו במלכם.** הלכו עמו, מהירדן עד בואו לירושלים:

תהלים מב א־ד

מב. א לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לִבְנֵי־קֹרַח: ב כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: ג צָמְאָה נַפְשִׁי | לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: ד הָיְתָה־לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וָלַיְלָה בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ:

רש"י

(א) לבני קרח. אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחלה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותיה' ופתתה הארץ את פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמר ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורי' הללו ועלו משם ושרת' עליהם רוח הקודש ונתנבאו על הגליות ועל חרבן הבית ועל מלכות בית דוד: **(ב) כאיל תערג על אפיקי מים.** ל' ערג נופל על קול האיל כאשר יפול לשון נהם לארי ושקוק לדוב וגעה לשוורים, וצפצוף לעופות, אמרו רבותינו האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאו' למים הם מתכנסות אליה שתתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה, והקב"ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים: **כאיל תערוג.** כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דבר הכתוב בזכר ובנקיב' הזכר עורג על עסק המי' כמו שפרשנו, הנקיבה כשהיא כורעת לילד והיא צועקת הקב"ה מרחם עליה, ומנחם חבר תערוג עם לחייו כערוגת הבשם אכן לא יתכנו דבריו, גם דונש פתר אותו לשון קול של איל (סא"א): **(ג) מתי אבא ואראה פני אלהי'.** לעלות לרגל ונתנבא כאן חורבן הבית ונאמר כאן מה תשתוחחי ג' פעמים כנגד שלש מלכיות העתידות לבטל עבודת המקדש וישראל צועקים ונגאלים מלכות בבל ויון ואדום: **צמאה נפשי.** כנסת ישראל אומרת כן בגלות בבל: **(ד) היתה לי דמעתי לחם.** מכאן שהצרה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול וכן הוא אומר בחנה ותבכה ולא תאכל (שמואל א א'):

מצודת דוד

(א) משכיל. בזה ילמדו דעת והשכל להתפלל על הגאולה:
(ב) כאיל. כמו האילה הצועקת על חסרון המים כשאין לה לרוות הצמאון כן נפשי וכו': **(ג) צמאה נפשי.** מתאוה אני לבית אלהים כצמא מתאוה למים ואשאל מתי אבא לראות פני ה' בבה"מ: **(ד) היתה לי וגו'.** דמעות בכיותי המה לי במקום הלחם ר"ל ישבעו אותי כאלו אכלתי לחם כי דמעות הבכי ימנעו האכילה וכן נאמר בחנה ותבכה ולא תאכל (ש"א א): **באמור.** בעבור שאויבי אמרו לי איה אלהיך אם אלהים הוא יקום ויעזרך:

מצודת ציון

(ב) תערוג. כן נקרא שאגת האיל וכמו נהם לארי ושוקק לדוב והדומים: **אפיקי.** הם המקומות הנגרים בהם המים בחוזק:

יהל אור

ד היתה לי דמעתי לחם. לחם ת"י למברי. והוא מענין סעודת הבראה. ובמשנה פ"ג דמ"ק דף כ"ד סע"ב ואין מברין אלא קרוביו של מת. ופי' הרמב"ם במשניות ומברין הוא שעושין סעודה לאבלים. ובערוך ערך בר האחרון פי' כמו ויבא כל העם להברות את דוד לחם. ש"ב סי' ג' ל"ה ושם פירש"י להברות לשון סעודה. וכן ולא ברא אתם לחם שם סי' י"ב י"ז. וגבי אמנון שם סי' י"ג ה' תמר אחותי ותברני לחם ת"י ותכלינני לחמא. ובתלים סי' ס"ט כ"ב ויתנו בברותי ראש ת"י בסעודתי. והמ"צ פי' דלשון זה הוא ענינו אכילה מועטת וכ"כ בקורק' ערך ברה שפירושו סעודה מועט'. והוא מדברי הרד"ק במכלול ערך ברה ובש"ב סי' ג' ל"ה. אכן מרש"י ות"י לא משמע כן:

(ב) **רש"י** פי' דמעתי לחם מכאן שהצרה משבעת כו' והוא ברבות באיכה ע"פ בכה תבכה. ורבנן אמרי כל מי שבוכה אינו אוכל שנאמר ותבכה ולא תאכל. בש"א סי' א' זיי"ן. י"ל כי הבכיה למי שהוא בצער ואבל גורמת להפיג צערו קצת בשומו ללבו כי ישמע ה' קול בכיו וינחמו מצרתו וכמארז"ל פ"ה דברכות דף ל"ב ע"ב ופ"ד דב"מ דנ"ט ע"א ואע"פ ששערי תפלות ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר שמעה תפלתי כו' אל דמעתי אל תחרש. תלים סי' ל"ט י"ג. ופירש"י ותוס' בטוח אני שלא תחרש. וכיון שכן שהשיג הרצון ע"י בכייתו ע"כ הוא כמו לחם שמשביע והוא השגת הרצון כמ"ש ומשביע לכל חי רצון וכתיב ונשבע לחם ונהיה טובים. ועוי"ל כפשוטו שמגודל הצרה והבכיה אין לו כח להתאוות תאוות האכילה. כי ענין התאוה דזהו מי שהוא יש ודבר ומתאוה לדבר אבל זה שהוא בצרה ח"ו הוא שפל ונבזה בעיניו עד שאינו כלום להיות מתאוה כו' לכן משמע מלשון רש"י שהצרה משבעת ולא שהבכיה משבעת כו':

(ג) **יר"ק** ערך דמעה סעי' ב' וז"ל שוחר טוב סי' פ"ז רא"א ג' דמעות הוריד עשו מעיניו אחת מעינו ימין ואחת מעינו שמאל והשלישית קשורה בעיניו שנאמר ותשקמו בדמעות שליש. שלש אינו נאמר אלא שליש שהוריד אותו רשע השלטת אותו בכל העולם ונתת לו שלוה בעוה"ז לכשתתבע עלבון בניך מנ"נ וחבירו שעיניהם זולגות בכל יום שנאמר היתה לי דמעתי לחם עאכו"כ עכ"ל.

רש"י

וי"א אף רידייא. מלאך הממונה על השקות הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת וקורא להן שנאמר תהום אל תהום קורא כדאמרי' במס' [תענית דף כד. ודף כה:] ואמרינן התם דדמי לעגלא ולכך נקרא רידייא לשון שור החורש מתרגמינן לא תחרוש לא תירדי (דברים כב): **כוותיה דר' שילא.** דאמר קרות הגבר קרא תרנגולא: **היוצא יחידי לדרך דמו בראשו.** מפני המזיקין: **דמו בראשו.** עון מותו על ראשו מוטל שהוא המית עצמו: **בתרנגול בינוני.** שאינו ממהר קריאתו ולא מאחר: **צפופים.** לשון צף מרוב העם היו נדחקים איש באחיו ואין לו מקום לנטות על צדו לכאן ולכאן וזקוף כקורה אף רגליו ניטלים מעל הארץ: **משתחוים רווחים.** וכשמשתחוים ונופלים נעשה להם נס והמקום מרחיב עד שיש ביניהן ארבע אמות שלא ישמע איש וידוי של חבירו שלא יכלם: **נמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת.** נמשכין מתוך דוחקן ומתפזרין על פני אורך כל י"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל לצפון ולדרום ויוצאין ממקום דריסת רגליהם ונכנסין דרך בית החליפות בין צידי ההיכל לכותלי העזרה לצפון ולדרום ומשם נכנסין למערב באחת עשרה אמה שיש אויר אחורי בית הכפורת עד כותל מערבי של עזרה כדתנן במסכת מדות (פ"ה משנה א) ואמרינן לה לעיל בפרקין (דף טז:): **מאי קאמר.** מאחר שמשתחוים רווחים ונתרווח המקום על ידי הנס אתה מזקיקו לימשך ולהתפשט אחורי בית הכפורת: **הכי קאמר כו'.** האי ונמשכים אחורי כו' ארישא קאי קודם השתחואה והכי קאמר אע"פ שנמשכין אחורי הכפורת והיו צריכין לעמוד צפופים מרוב דוחקן אפילו הכי כשהיו כולם משתחוים באים למזרח המזבח מתוך העזרה ומשתחוים לפני ההיכל ובריוח:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כ עמ' ב: **תָּנוּ רַבָּנָן, אִלְמָלֵא** - אם לא שהיה נשמע קולו של **גַּלְגַּל חַמָּה** בעולם, כמבואר לעיל, היה **נִשְׁמַע קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי, וְאִלְמָלֵא** היה נשמע **קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי** בעולם, היה **נִשְׁמָע קוֹל גַּלְגַּל חַמָּה.**

תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁלֹשׁ קוֹלוֹת הוֹלְכִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, כלומר שדברים אלו מפורסמים וידועים בכל העולם ואינם נפסקים. **וְאֵלּוּ הֵן, קוֹל גַּלְגַּל חַמָּה** שהולך בכל יום בכל העולם ממזרח למערב ללא הפסק, **וְקוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי** שמשלו בכיפה בכל העולם, והיתה מלכותם הולכת ומתפרסמת, **וְקוֹל נְשָׁמָה בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַגּוּף,** שהיא מיתת האדם, שזה דבר שהולך בכל העולם ואין לו הפסק. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף** קול **לֵידָה** של אדם הולך בכל העולם ואין לה הפסק.

כא. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף** קולו של **רִידְיָא** - מלאך הממונה על השקאת השדות, כשקורא למים העליונים שימטירו גשמיהם ולתהום התחתון שיוציא מימיו, ונשמע קולו בכל העולם. **וּבָעוּ רַבָּנָן רַחֲמֵי אַנְּשָׁמָה בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצְאָה מִן הַגּוּף** - ורבנן ביקשו רחמים לפני ה' שיהיה הפסק לקול היוצא בשעה שהנשמה יוצאת מן הגוף, **וּבְטֵלוּהָ.**

הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי שילא שקריאת הגבר היא קריאת התרנגול: **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי שִׁילָא, הַיּוֹצֵא** יחידי **לַדֶּרֶךְ קוֹדֶם קְרִיאַת הַגֶּבֶר** - לפני קריאת התרנגול כדלהלן, **דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ** - עוון מותו מוטל על ראשו, שהוא המית את עצמו בזה שיצא לדרך בשעה זו, שזמן זה מסוכן מפני המזיקין. **רַבִּי יֹאשִׁיָּה אוֹמֵר,** שהזמן המסוכן ליציאה הוא **עַד שֶׁיִּשְׁנָה** - שהתרנגול יקרא שתי פעמים. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַד שֶׁיְּשַׁלֵּשׁ** - שיקרא שלש פעמים. מבארת הברייתא: **וּבְאֵיזֶה תַּרְנְגוֹל אָמְרוּ** שלא יצא לדרך עד שיקרא, **בְּתַרְנְגוֹל בֵּינוֹנִי,** שלא מקדים את קריאתו ולא מאחר את קריאתו. ומוכח מברייתא זו שקריאת הגבר היא קריאת התרנגול.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹלִין לָרֶגֶל, היתה העזרה מלאה אנשים והיו **עוֹמְדִין צְפוּפִין,** שמרוב דוחק כל אחד צף על גבי חבירו ואינו יכול לזוז ואף רגליו עומדות באויר. **וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָוחִים** - וכשהיו משתחווים נעשה נס והיה המקום מתרחב עד שהיה ביניהם ארבע אמות, בכדי שלא ישמע אדם את וידוי חבירו כדי שלא יתבייש, **ו**מתוך הדחק היו **נִמְשָׁכִין** ויוצאים מעזרת ישראל דרך המקום שבין צידי ההיכל לכתלי העזרה ל**אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה** שהיו מ**אֲחוֹרֵי בֵּית הַכַּפּוֹרֶת** עד הכותל המערבי. מקשה הגמרא: **מַאי קָאָמַר** - כיון שנעשה נס והשתחוו רווחים מדוע היו צריכים להתפשט ולצאת אל מאחורי בית הכפורת. מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁ**מרוב האנשים שהיו בעזרה היו **נִמְשָׁכִין** לפני שהשתחוו אל תוך ה**אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה** שמ**אֲחוֹרֵי בֵּית הַכַּפּוֹרֶת וְ**היו **עוֹמְדִים צְפוּפִין,** מכל מקום **כְּשֶׁהֵן מִשְׁתַּחֲוִין,** היו באים למזרח מול ההיכל ו**מִשְׁתַּחֲוִין רְוָוחִים.**

הגמרא מבארת את דברי רב ענן: **וְרַב עָנָן,** שהסתפק באיזה דין אמר שמואל שהמעות חוזרות, ולא פשט את הספק מדברי הברייתא שהביא רב יוסף, הרי זה מכיון **שבְּרַיְיתָא לֹא שְׁמִיעָא לֵיהּ** – את הברייתא לא שמע, **וְדִשְׁמוּאֵל** – וממה שאמר שמואל, שהמוכר שדהו ביובל, השדה 'אינה מכורה', לא יכל רב ענן לפשוט שבדין זה אמר שמואל שהמעות חוזרות ללוקח, שהרי **מַאי** – מנין לפרש בדבריו **דְּאֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת חוֹזְרִין, דִּלְמָא** – שמא יש לפרש, **אֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת מַתָּנָה** – שאף שאינה מכורה, מכל מקום אין המעות חוזרות ללוקח אלא נשארות ביד המוכר במתנה, **מִידֵּי דַּהֲוָה אַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ** – וכמו שמצאנו בדין של המקדש אחותו, **דְּאִיתְּמַר** – שכך נאמר בבית המדרש, **הַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ** בכסף, **רַב אָמַר מָעוֹת חוֹזְרִין** – מעות הקידושין חוזרות לאיש, שהרי אדם יודע שאין קידושין תופסים באחותו, ובהכרח שדעתו היתה לתת את המעות לשם פקדון, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר מָעוֹת מַתָּנָה** – המעות אינן חוזרות, משום שבודאי דעתו היתה לשם מתנה.

בברייתא לעיל (כט:) התבאר שהמוכר עבדו לחוץ לארץ קונסים את הלוקח שיוציאו לחירות, הגמרא מבארת דין זה: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מַאי חָזֵית** – מה טעם ראית לכך **דְּקָנְסִינַן לֵיהּ לְלוֹקֵחַ** – שקונסים את הקונה, ואומרים שאין המעות חוזרות אלא חל המקח, והקונה צריך לשחרר את העבד והפסיד מעותיו, והלא אפשר לומר **דנִקְנְסֵיהּ לַמּוֹכֵר** – שנקנוס את המוכר, ונאמר שהמעות חוזרות ובטל המקח, והמוכר צריך לשחרר את העבד.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, יש ליישב זאת על פי משל הבריות, **לַאו עַכְבְּרָא גְּנַב אֶלָּא חוֹרָא גְּנַב** – לא העכבר הוא הגונב, אלא החור [שגרם לו לגנוב] הוא הגונב, שכן העכבר לא היה גונב אם לא היה לו חור להטמין בו גניבתו. וכן בענייננו, הטעם שקונסים את הלוקח, הוא מכיון שהוא הגורם לכך שנמכר העבד לחוץ לארץ, שהרי אם לא היה מוצא המוכר לוקח, לא היה מוכר את העבד.

חזר אביי ושאל את רב יוסף: **אי לָאו עַכְבְּרָא** – לולא העכבר שגנב, **חוֹרָא מְנָא לֵיהּ** – מהיכן יש גניבה לחור, כלומר בודאי שהעכבר הוא הגנב העיקרי, ואם כן גם בענייננו, יש לקנוס את המוכר, שהרי המוכר מכר את העבד לידי הלוקח. השיב רב יוסף: **מִסְתַּבְּרָא, דְּהֵיכָא דְּאִיתֵיהּ לְאִיסּוּרָא קָנְסִינַן** – מסתבר שיש לקנוס את האדם שהאיסור תחת ידו, ולכן קונסים רק את הלוקח, משום שהעבד שנמכר לחוץ לארץ, נמצא ברשותו.

שנינו במשנה: **הָיְתָה שְׁנַת שְׁדָפוֹן כּוֹ'** וירקון או שנת שביעית, אינה עולה מן המנין, נרה או הובירה עולה לו מן המנין. שואלת הגמרא: **הַשְׁתָּא הוֹבִירָה** – עתה שכתבה המשנה שכאשר הותיר הלוקח את השדה שוממת ולא עבד בה כלל, **עוֹלָה לוֹ** אותה שנה למנין שתי שנות תבואה, **נָרָה מִיבַּעְיָא** – האם צריכה לומר ששנה שחרש בה את השדה עולה למנין, והלא קל וחומר הוא, ומדוע נכתב במשנה 'נרה'.

משיבה הגמרא: **נָרָה אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – צריכה המשנה לכתוב נרה, שאם לא כן, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, **אָמְרִינַן לֵיהּ** – שאומרים למוכר הבא לגאול, **הַב לֵיהּ דָּמֵיהּ וְלִיסַּק** – תן ללוקח את דמי החרישה, ורק לאחר מכן הלוקח יצא מן השדה, **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכן משמיעה המשנה 'נרה' ללמד שאין המוכר צריך לתת ללוקח את דמי החרישה, מכיון שהלוקח הפסיד לעצמו בכך שלא זרע.

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְכָרָהּ לוֹ כּוֹ'** לפני ראש השנה והיא מלאה פירות, הרי זה אוכל ממנה שלש תבואות בשתי שנים. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את דברי רבי אליעזר: **תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מַנַּיִן שֶׁאִם מְכָרָהּ לוֹ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** כשהשדה **מְלֵאָה פֵּירוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמַר** לו המוכר ללוקח כשבא לפדות את השדה בסוף שתי השנים, **הַנַּח לְפָנַי** את השדה מלאה פירות, ולא תיטול את התבואה השלישית, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ** – כשם שהבאתיה לך מלאה פירות כשמכרתיה לך, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא כה טו) **'בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ',** משמע מלשון הפסוק, שמקבל הלוקח את כל התבואות שיש בשתי השנים, ונמצאנו למדים, **שִׁפְעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים.** דהיינו התבואה שהיתה כבר בשדה כשקנאה, ועוד שתי תבואות של שנתיים.

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בדיני גאולת שדה: **מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה** – במאה דינרים, **וּמְכָרָהּ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי** – ומכרה הקונה הראשון לקונה שני **בְּמָאתַיִם** דינרים, כשבא בעל השדה לגאול את השדה, **אֵינוֹ מְחַשֵּׁב** את שווי השנים שמזמן מכירת השדה עד היובל **אֶלָּא עִם** הקונה **הָרִאשׁוֹן** שקנה ממנו את השדה, ונותן לו את עודף המנה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה כז) 'וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף [לָאִישׁ] **אֲשֶׁר מָכַר לוֹ'.** דהיינו שהמוכר מחשב את שנות המכירה ונותן את העודף, לאיש שקנה ממנו, שהוא הלוקח הראשון. ואם בעל השדה **מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם** דינרים, **וּמְכָרָהּ הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה,** כשבא בעל השדה לגאול את השדה, **אֵינוֹ מְחַשֵּׁב** את שווי השנים **אֶלָּא עִם הָאַחֲרוֹן** – עם הלוקח השני, ונותן לו את עודף המנה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף לָאִישׁ (אֲשֶׁר מָכַר לוֹ')**, ומתיבת 'איש' יש לדרוש, שהמוכר מחשב את שנות המכירה ונותן את העודף **לָאִישׁ אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ** – לאיש שנמצא בתוך השדה, שזהו הלוקח השני שהשדה ברשותו. דהיינו שבכל האופנים המוכר מחשב לפי המחיר הנמוך.

דינים נוספים בגאולת שדה: **לֹא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק** – לא ימכור את שדהו הרחוקה **וְיִגְאַל בְּקָרוֹב** – כדי שיוכל לגאול את השדה הקרובה שמכר. וכן לא ימכור **בְּרָעָה** – שדה גרועה שברשותו **וְיִגְאַל בְּיָפָה** – כדי לגאול את השדה היפה שמכר. **וְלֹא יִלְוֶה וְיִגְאַל** – לא ילוה כסף כדי לגאול. **וְלֹא יִגְאַל לְחַצָּאִין** – אם אין בידו את דמי כל השדה, אינו רשאי לגאול חציה, אלא עליו לגאול את כל השדה בפעם אחת. **וּבְהֶקְדֵּשׁ** – המקדיש את שדהו ובא לגאלה מן ההקדש, **מוּתָּר בְּכוּלָּן** – יכול לגאול בכל אלו האופנים [לגאול על ידי שמוכר שדה רחוקה או גרועה, וכן ללוות, כדי לגאול, או לגאול לחצאין]. **זֶה חוֹמֶר בַּהֶדְיוֹט מִבַּהֶקְדֵּשׁ** – ובדינים אלו, חמור דין הדיוט מדין הקדש.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא, שבה מבואר המקור לכך שמחשבים את שנות המכירה באופן המקל על הגואל: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה, וּמְכָרָהּ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָאתַיִם,** ובא בעל השדה לגאול את שדהו, **מַנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב** את שווי השנים **אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן,** דהיינו לפי מנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב (ויקרא כה כז) 'וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף [לָאִישׁ] **אֲשֶׁר מָכַר לוֹ',** שהמוכר מחשב את שנות המכירה עם האיש שקנה ממנו את השדה, שהוא הלוקח הראשון. **מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וּמְכָרָהּ הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה,** מַנַּיִן **שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין** את שווי השנים **אֶלָּא עִם הַשֵּׁנִי,** דהיינו לפי מנה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שם) **'לָאִישׁ',** ויש לדרוש, [**לָאִישׁ**] **אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ** – לבעל השדה השוהה בתוכה, **דִּבְרֵי רַבִּי.**

ממשיכה הברייתא ומביאה את דברי רבי דוסתאי, שאף הוא דורש את הפסוקים להקל על הגואל, באופנים אחרים [ולהלן יבואר במה הוא חולק על רבין]: **רַבִּי דּוֹסְתַּאי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, מְכָרָהּ לוֹ בְּמָנֶה, וְהִשְׁבִּיחָהּ** השדה **וְעָמְדָה עַל מָאתַיִם,** ובא בעל השדה לגואלה, **מַנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב** את שווי השנים **אֶלָּא בְּמָנֶה,** כפי שקיבל במכירת השדה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף',** ויש לדרוש, **הָעוֹדֵף שֶׁבְּיָדוֹ** – שהמוכר משיב ללוקח את העודף [–שנשאר לאחר ניכוי שווי השנים שאכל הלוקח] מהמנה שקיבל במכירה. אבל אם **מְכָרָהּ לוֹ בְּמָאתַיִם, וְהִכְסִיפָהּ** – ונתקלקלה השדה **וְעָמְדָה עַל מָנֶה, מַנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בְּמָנֶה** כפי שווי השדה עתה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף',** ויש לדרוש, **הָעוֹדֵף שֶׁבַּקַּרְקַע** – שהמוכר נותן ללוקח את העודף של דמי הקרקע, ועתה הקרקע שוה מנה.

המשך בעמוד כה

רש"י

ורב ענן — דהוה מספקא ליה בהי הדרי ובהי לא הדרי, הך ברייתא דצריך גט שיחרור לא הוה שמיעא ליה. ומהא דאמר שמואל אינה מכורה לא הוה מצי למשמע מידי, דממאי דאינה מכורה ומעות חוזרין? דלמא מעות שנתן לוקח למוכר מתנה הן ביד מוכר, ואיכא בין רב לשמואל הך דפרישית לעיל! **ומעות חוזרין** — דאדם יודע שאין קדושין תופסין באחותו, וגמר ונתן לשם פקדון, ולשמואל גמר ונתן לשם מתנה. **דקנסת ללוקח** — גבי מוכר עבדו בחורצה לארץ, דאמרינן: לא הדרי זביני, ויוצא עבד לחירות ומפסיד לוקח. **ליקנסיה למוכר** — שיהו מעות חוזרין, ויוציאו מוכר לחירות! **לאו עכברא גנב** — עכבר הגונב ומניח בחוץ, אם לא היה לו חור להניח בו — לא היה גונב. הלכך חורא גנבא וקא גניב ליה. הכא נמי, אם לא היה מוצא לוקח — לא היה מוכרו. **חורא מנא ליה** — החור מאין לו הגניבה. **דאיתא לאיסורא** — דהיינו לוקח, שהעבד אצלו. [**הב ליה דמיה** — פירוש: דמי הניר, קא משמע לן]. **שלא יאמר** — מוכר הבא לפדותה לסוף שתי שנים: הנח לפני מליאה פירות כדרך שהנחתי לפניך כשמכרתי לך. **במספר שני תבואות** — משמע: כל תבואות שבשתי שנים. מדהוה ליה למיכתב: "מספר שנים", או: "מספר תבואות", דהוי משמע שתי תבואות. **משנה אינו מחשב** — המוכר כשבא לגאלה, אלא עם הראשון. ומחשב כמה שנים היו משמכרה לו עד שנת היובל, ומחשב כמה מגיע מן המנה לכל שנה, ולפי אותו חשבון ינכה לו לוקח לכל שנה ושנה שאכלה, והמותר יחזיר לו. [**לאיש**] **אשר מכר לו** — "והשיב את העודף לאיש" וגו', בגואל שדה ממכרו כתיב. **לאיש אשר בתוכה** — ובגמרא פריך: מנלן דדרשינן לקולא? לידרוש לחומרא! **לא ימכור שדה רחוקה** — שיש לו, כדי לגאול זו שהיא קרובה לו. בגמרא מפרש מנלן. **ולא ילוה** — מעות כדי לגאלה. **מותר בכולן** — המקדיש שדהו מותר למכור שדה אחרת או ללות כדי לגאלה, וגואל לחצאין, אם אינו מספיק לגואל את כולה — יגאל חציה, ולכשיוכל יגאלנה כולה. **גמרא והשביחה** — מאליה. **העודף שבידו** — הנשאר בידו מן הדמים שקיבל, לאחר שינכה לו הלוקח חשבון המגיע לכל שנה שאכלה. **הכסיפה** — נתקלקלה ופחתו דמיה. **שבקרקע** — עודף שהקרקע שוה יותר על מה שמגיע לחשבון שמנכה לו הלוקח לשנים שאכלה, דהאי "עודף" איכא למדרש להכי ולהכי. **מאי בינייהו** — בין רבי לרבי דוסתאי? מכל מקום בין למר בין למר לקולא אזלינן! **כגון דאייקר וזל ואייקר** — שמכרה לו במאתים, ומכרה ראשון לשני במנה, ונתייקרה ביד השני ועמדה על מאתים. לרבי דאמר: "לאיש אשר בתוכה" — לא יהיב אלא מנה כמה דיהיב בה שני. לרבי דוסתאי יהיב מאתים, דאי אמרת עודף שבידו — הא מאתן שקיל מקמא, ואי אמרת עודף שבקרקע — הא מאתן שויא.

גאולה גאולה — כתיב הכא (ויקרא כה): "ומצא כדי גאולתו", וכתיב בעבד עברי (שם): "גאולה תהיה לו". **אלא ממנה** — כשבא לפדות עצמו מחשב כמה שנים משעה שנמכר (עד שנת היובל), ומחשב כמה מגיע מאותו מנה לכל שנה ושנה. ואם עברו שתים או שלש שנים — ינכה לו אדוניו לפי חשבון המגיע לכל שנה, כדכתיב "כימי שכיר יהיה עמו". **כפי שניו** — משמע: כפי שנים שעמד בהן, כלומר, לפי מה שהוא שוה באותה שעה. **אין לי וכו'** — דהאי קרא בנמכר לגוי כתיב, כדכתיב (שם): "וכי תשיג יד גר ותושב" וכו'. **שכיר שכיר** — כתיב הכא (שם): "כימי שכיר יהיה עמו", וכתיב בנמכר לישראל (דברים טו): "כי משנה שכר שכיר עבדך" וגו'.

הריני

תוספות

אבודין, מאי [איכא] בין רב לשמואל? איכא בינייהו אי שמיט לוקח וקצץ אילנות שהיו בה, לרב דאמר מכורה [היא] — שדה הדרא בעינא, ואילנות דקץ קץ. לשמואל דאמר אינה מכורה ומעות מתנה — הדרי אילנות, ואף על גב דלוקח לא שקיל זוזי. אי נמי: כגון שמכר עמה מטלטלין, והחזיק הלוקח בקרקעות ולא משך המטלטלין, דקיימא לן נכסים שאין להן אחריות נקנים עם נכסים שיש להן אחריות בכסף בשטר ובחזקה, ואין צריך משיכה. לרב דאמר מכורה [ויוצאה] — שדה הדרא ומטלטלי מיקנו. לשמואל דאמר אינה מכורה ומעות מתנה — לא מיקנו מטלטלי, דחזקה דקרקע לא הוי חזקה, עד כאן לשון רש"י. ולפי האי שפירש רש"י, דאמר במכור חוזר לבעליו מיד מכל מקום מיקנו מטלטלין בהדייהו, מקשין העולם מההיא דפרק קמא דבבא מציעא (יא,א): מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה, אמר: מעשר שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו. (ואיכא בתוספתא) [ותני בסיפא] דנתקבלו שכר זה מזה. וליתבי דהוא אתרא במתנה על מנת להחזיר, (או) וליקני לו בחליפין דסודרי! אי נמי: לישייליה דהוא אתרא ויקנה ליה בקנין סודר! ויש לומר: דכל דבר החזור לבעלים, כגון מתנה על מנת להחזיר, אי נמי שאלה או שכירות — בכולם לא מיקנו בחליפין, משום דהוה כמו טובת הנאה, דאמרינן (שם,ב) דאינה ממונא לקנות בחליפין. ומשום הכי הוצרך שיתקבלו מעות זה מזה.

דלמא אינה מכורה ומעות מתנה מידי דהוה אמקדש אחותו — ומיהו, לפי האמת, שהוכחנו דמעות חוזרים, אמרינן דלא דמי למקדש אחותו. לפי שאדם יודע שאין קדושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם מתנה, אבל במוכר שדהו בשנת היובל — אין העולם בקיאין בכך, ולא גמר לשום מתנה. **לא** ימכור ברחוק ויגאול בקרוב — הוא הדין איפכא דלא, אלא אורחא דמילתא נקט.

איכא בינייהו דאייקר וזל ואייקר — הוא הדין דהוה מצי למימר דאייקר וזל בלוקח אחד בלבד. דאילו לרבי דלא דריש "העודף", בין לאיש אשר מכר בין לאיש אשר בתוכה — צריך לגואלה כפי המכר, דהיינו ביוקר. ולרבי דוסתאי ברבי יהודה אזלינן בתר העלוי שבקרקע, ונגאלת כפי העלוי. אלא לפי דאיירי במתניתין בשני מוכרין, ניחא ליה למינקט נמי "איכא בינייהו" בשני מוכרין.

דתניא

וְרַב עָנָן, בְּרַיְיתָא לָא שְׁמִיעָא לֵיהּ; וְדִשְׁמוּאֵל - מִמַּאי דְּאֵינָהּ מְכוּרָה וּמְעוֹת חוֹזְרִין? דִּלְמָא אֵינָהּ מְכוּרָה וּמְעוֹת מַתָּנָה, מִידֵּי דַּהֲוָה אַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ, דְּאִיתְּמַר: הַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ - רַב אָמַר: מְעוֹת חוֹזְרִין, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מְעוֹת מַתָּנָה. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: מַאי חָזֵית דְּקָנְסִינַן לֵיהּ לְלוֹקֵחַ? נִקְנְסֵיהּ לַמּוֹכֵר! אָמַר לֵיהּ: לָאו עַכְבְּרָא גָּנֵב אֶלָּא חוֹרָא גָּנֵב. - אִי לָאו עַכְבְּרָא, חוֹרָא מְנָא לֵיהּ? - מִסְתַּבְּרָא, הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ לְאִיסּוּרָא קָנְסִינַן. "הָיְתָה שְׁנַת שִׁדָּפוֹן" כו'. הָשְׁתָּא הוֹבִירָהּ עוֹלָה לוֹ, נָרָה מִיבַּעְיָא? - נָרָה אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, אֲמְרִינַן לֵיהּ: הַב לֵיהּ דְּמֵיהּ וְלִיסַּק, קָא מַשְׁמַע לָן. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְכָרָהּ לוֹ" כו'. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאִם מְכָרָהּ לוֹ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה מְלֵיאָה פֵּירוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: הַנַּח לְפָנַי כְּדֶרֶךְ שֶׁהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לָךְ" - פְּעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּשְׁתֵּי שָׁנִים. **משנה** מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה וּמָכַר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָאתַיִם - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר מָכַר לוֹ"; מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם וּמָכַר הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָאַחֲרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֶף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ", לָאִישׁ אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ. לֹא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק וְיִגְאַל בְּקָרוֹב, בְּרָעָה וְיִגְאַל בְּיָפָה, וְלֹא יִלְוֶה וְיִגְאַל, וְלֹא יִגְאַל לַחֲצָאִין, וּבַהֶקְדֵּשׁ - מוּתָּר בְּכוּלָּן. זֶה חוֹמֶר בַּהֶדְיוֹט מִבַּהֶקְדֵּשׁ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה וּמְכָרָהּ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָאתַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר מָכַר לוֹ"; מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם וּמָכַר הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא עִם הַשֵּׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לָאִישׁ" אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי דּוֹסְתַּאי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: מְכָרָהּ לוֹ בְּמָנֶה וְהִשְׁבִּיחָהּ וְעָמְדָה עַל מָאתַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא בְּמָנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֶף" - הָעוֹדֵף שֶׁבִּידוֹ; מְכָרָהּ לוֹ בְּמָאתַיִם וְהִכְסִיפָהּ וְעָמְדָה עַל מָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בְּמָנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֶף" - הָעוֹדֵף שֶׁבַּקַּרְקַע. מַאי בֵּינַיְיהוּ? - דְּאַיְּיקַר וְזַל וְאַיְּיקַר. וּמִמַּאי דְּלִקּוּלָא? דִּלְמָא לְחוּמְרָא! - לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּגָמַר "גְּאוּלָה" "גְּאוּלָה" מֵעֶבֶד עִבְרִי. - וְהָתָם מְנָלַן? - דְּתַנְיָא: נִמְכַּר בְּמָנֶה וְהִשְׁבִּיחַ וְעָמַד עַל מָאתַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא מִמָּנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ"; נִמְכַּר בְּמָאתַיִם וְהִכְסִיף וְעָמַד עַל מָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא מִמָּנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּפִי שָׁנָיו". וְאֵין לִי אֶלָּא עֶבֶד עִבְרִי הַנִּמְכָּר לְגוֹי, שֶׁנִּגְאָל וְיָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, נִמְכַּר לְיִשְׂרָאֵל מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שָׂכִיר" "שָׂכִיר" לְגֵזֵרָה שָׁוָה. אָמַר אַבַּיֵי:

הריני

ערכין. פרק תשיעי – המוכר שדהו דף ל עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

דתניא כי טוב לו עמך — הכי איתא בכל הספרים. ונראה דלא גרסינן הכי, דאין זה כי אם סיפור דברים של העבד כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך, ואין קשה אבקה של שביעית — פירוש: דהיינו סחורה. דאין זה עיקר האיסור, דעיקר האיסור הוא חרישה וזריעה. ואם תאמר: ומנלן דעל ידי סחורה בלבד קלקולים אלו שמפרש כאן באין עליו? דלמא על ידי חרישה וזריעה דוקא הם באים! ויש לומר: דהיינו מדה כנגד מדה, על ידי שמכר פירות שביעית — הוא מוכר את אשר לו.

או לעקר זה הנמכר לעבודה זרה עצמה — לפי שסופן של עבודות זרות ליעקר דריש הכי.

ואימא היכא דעבד תרתי ופיישי ארבע כו׳ — פירש רש״י: ולא בהכסיף והשביח מישתעי מידי. ולא נראה, דאם כן אין זה כי אם מפשטיה דקרא, ובלא ייתור שמעינן ליה, ומשמע דרב נחמן בר יצחק מיתורא קא מפיק. לכן נראה לפרש: ואימא היכא דעבד תרתי ופייש ארבע ניתיב ליה בתר מכסף מקנתו, בין הכסיף בין השביח. והיכא דעבד ארבע ופייש ליה תרתי — ניתיב ליה תרתי כפי שניו, בין הכסיף בין השביח. ולהכי אתא יתורא דקרא, דלעולם אחר הסמוך אזלינן.

תני

רש״י

הריני — משובח במקומי שאני דרשן ובקי, כבן עזאי שהיה משתבח בשוקי טבריא, כדתניא בבכורות בפרק תשיעי (נח,א), בן עזאי אומר: כל חכמי ישראל לפני בקליפת השום. **איכא** למדרשינהו — הני קראי דעבד עברי. **קיבר** = *שגונדיי״ר. **מדרבי יוסי ברבי חנינא** — דודאי לא בא לידי כך אלא מפני שהיה רשע ועושה סחורה בפירות שביעית. **אבקה של שביעית** — הסוחר בפירות שביעית. ולהכי קרי ליה אבק — שאין זו עיקר מצותה של איסור שביעית. **וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר** — ודרשינן סמוכין, והכי אמר רחמנא: אם לא תשמרו מצות יובל — סופכם למכור מטלטלין וכלי תשמיש. **לא הרגיש** — לא נזדעזע לשוב מן העבירה. **לא באת לידו** — משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עבירה. **נעשית לו כהיתר** — דומה בעיניו כהיתר. הלכך, ברישא דלא עבר עדיין אלא פעם אחת — תני: "הרגיש", דמשמע שהיה יודע ונותן אל לבו שהיה עובר, אבל לא נרתע מן העבירה ועשאה. ובפעם שניה תני: "לא באת לידו", שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה. **ניחא ליה לאניש דליזבין ברתיה ולא לוזיף בריביתא** — דריבית כתיב בהאי ענינא, דכתיב (ויקרא כה): "אל תקח מאתו נשך ותרבית" וגו׳. והא ודאי מקמי הכי כבר זבנה לברתיה, דבהכי ניחא ליה. **פדיון בתו מגרעא ואזלא** — שסתם מכירת הבת אינה שתהא שפחה אלא עד שיגיעו ימי נערות, ואם בא לפדותה בתוך כך — מחשב הדמים שמכרה כמה מגיע לכל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון, ולפי אותו חשבון המגיע לכל שנה מנכה לו האדון לכל שנה ושנה ששמשתו, כדתניא בקדושין (יא,א): "והפדה" — מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה. **ונעשה משרת** — שהיה נעשה משרת לעבודה זרה, לחטוב עצים ולשאוב מים. **אמר ליה אביי** — לההוא מרבנן: אפילו הכי, הא אהדריה קרא שיהו מרחמין עליו. **אדחה אבן** — כלומר שלא יגאל לעולם. **נחמיר** — עליה, שאם נמכר במנה והשביח יחשב במאתים, או אם נמכר במאתים והכסיף — יחשב במאתים, כדתניא (שם): "מכסף מקנתו". **וכי יש שנים מרובות** — שתהא שנה יתירה מחבירתה, דקאמר קרא "אם עוד רבות בשנים", או שנה פחותה מחבירתה? **אלא** — הכי קאמר קרא: אם יש ריבוי בכספו בשנים שהוא עומד בהן, כלומר מה שהשביחו — ישיב גאולתו מכסף מקנתו, דאין מחשב אלא כמה שנמכר. ואם מעט נשארו דמיו בשנים שהוא עומד בהן, כגון שהכסיף כפי שניו — ישיב את גאולתו. **ואימא** — הכי קאמר קרא: היכא דפלח ליה תרתי שני ופשו ארבעי עד יובל — ליתיב ליה כמה שמגיע לארבע שנים מכסף מקנתו, לפי חשבון שקנאו. **כפי שניו** — לפי שנים שהיה עדיין חייב לעובדו, ולאו בהכסיף והשביח משתעי קרא. **ומצא את רעהו וטת** — שהיה חבירו מצוי שם בשעה שהרים זה הגרזן — חייב, פרט לממציא את עצמו, דפטור זה מגלות. **מה השיגה ידו דהשתא** — דודאי מעיקרא כשמכרה לא היתה ידו משגת, כדכתיב (שם): "כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו". **ואם גאל יגאל המקדיש וגו׳ מלמד שלוה** — מאחר וגואל, ואם ירצה יגאל לחצאין. **הורע כחו** — כדאמרן לעיל.

תני

הֲרֵינִי כֶּבֶן עַזַּאי בְּשׁוּקֵי טִבֶּרְיָא. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵרַבָּנַן לְאַבַּיֵּי: אִיכָּא לְמִידְרְשִׁינְהוּ לְקוּלָּא וְאִיכָּא לְמִידְרְשִׁינְהוּ לְחוּמְרָא, מִמַּאי דִּלְקוּלָּא? אֵימָא לְחוּמְרָא! - לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, מִדַּאֲקֵיל רַחֲמָנָא גַּבֵּיהּ; דְּתַנְיָא: "כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ" - עִמָּךְ בְּמַאֲכָל, עִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה; שֶׁלֹּא תְּהֵא אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִיבָּר, אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ, אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי קַרְקַע. מִכָּן אָמְרוּ: הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי, כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ. - אַדְּרַבָּה, נַחְמִיר עָלֵיהּ מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא! דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה אַבְקָהּ שֶׁל שְׁבִיעִית; אָדָם נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּפֵּירוֹת שְׁבִיעִית - לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת מִטַּלְטְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ", וּכְתִיב: "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ", דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד; לֹא הִרְגִּישׁ - לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת שְׂדוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ"; לֹא בָּאת לְיָדוֹ - לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה". מַאי שְׁנָא הָתָם דְּקָאמַר: "לֹא הִרְגִּישׁ", וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָאמַר: "לֹא בָּאת לְיָדוֹ"? - כִּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא: כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵירָה וְשָׁנָה בָּהּ - הוּתְּרָה לוֹ; הוּתְּרָה לוֹ סָלְקָא דַּעְתָּךְ? אֶלָּא אֵימָא: נַעֲשֵׂית לוֹ כְּהֶיתֵּר. לֹא בָּאת לְיָדוֹ - לַסּוֹף שָׁלוָה בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ" וגו׳, וּכְתִיב: "אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית"; לֹא בָּאת לְיָדוֹ עַד שֶׁמּוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ בִּתּוֹ לְאָמָה". וְאַף עַל גַּב דְּבִתּוֹ בְּהַאי עִנְיָנָא לֵיתָא, נִיחָא לְאִינִישׁ דְּלִיזַבֵּין בְּרָתֵיהּ וְלָא לִיזִיף בְּרִבִּיתָא, דְּאִילּוּ הָתָם מִגְּרַעָא וְאָזְלָא, וְאִילּוּ הָכָא קָא מוֹסְפָא וְאָזְלָא. לֹא בָּאת לְיָדוֹ - לַסּוֹף שֶׁמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ"; לֹא לְךָ אֶלָּא לְגֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְגֵר"; וְלֹא לְגֵר צֶדֶק אֶלָּא לְגֵר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְגֵר תּוֹשָׁב"; "מִשְׁפַּחַת גֵּר" - זֶה הַגּוֹי; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר" - זֶה הַנִּמְכָּר וְנַעֲשָׂה מְשֻׁרֶּת לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ! אָמַר לֵיהּ: הָא אַהַדְרֵיהּ קְרָא, וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הוֹאִיל וְהָלַךְ וּמָכַר עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה אֵידְחֶה אֶבֶן אַחַר הַגּוֹפֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לוֹ וּבִיּוֹבֵל יֵצֵא". - אֵימָא: גְּאוּלָּה תִּהְיֶה לוֹ דְּלָא לִיטַּמַּע בְּגוֹיִם, וּלְעוֹלָם לְעִנְיַן פִּדְיוֹנוֹ נַחְמִיר! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, כְּתִיב: "אִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים", וּכְתִיב: "אִם מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים", וְכִי יֵשׁ שָׁנִים מְרוּבּוֹת וְיֵשׁ שָׁנִים מוּעָטוֹת? אֶלָּא נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ - "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ", נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ - "כְּפִי שָׁנָיו". - וְאֵימָא: הֵיכָא דְּעָבַד תַּרְתֵּי וּפְיֵישֵׁי אַרְבָּעֵי - לֵיתַב לֵיהּ אַרְבַּע "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ", וְהֵיכָא דְּעָבַד אַרְבַּע וּפְיֵישֵׁי תַּרְתֵּי - לֵיתַב לֵיהּ תַּרְתֵּי "כְּפִי שָׁנָיו"! - אִם כֵּן, נִכְתּוֹב: "אִם עוֹד רַבּוֹת שָׁנִים", מַאי "בַּשָּׁנִים"? נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ בַּשָּׁנִים - "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ", נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ בַּשָּׁנִים - "כְּפִי שָׁנָיו". אָמַר רַב יוֹסֵף: דְּרִשִׁינְהוּ רַב נַחְמָן לְהָנֵי קְרָאֵי כְּסִינַי. "לֹא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק" כו׳. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ" - יַד עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יִלְוֶה וְיִגְאַל; "וּמָצָא" - פֵּרֵט לַמָּצוּי, שֶׁלֹּא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק וְיִגְאוֹל בְּקָרוֹב, בְּרֵעַ וְיִגְאוֹל בְּיָפֶה; "בְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ" - כְּדֵי גְּאוּלָּה הוּא גּוֹאֵל וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. לְמִימְרָא, דְּ"מָצָא" הָשְׁתָּא מַשְׁמַע? וּרְמִינְהוּ: "וּמָצָא" - פֵּרֵט לַמְּמַצִּיא עַצְמוֹ, מִכָּן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אִם מִשֶּׁיַּצְּאָה אֶבֶן מִתַּחַת יָדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְקִיבְּלָהּ - פָּטוּר; אַלְמָא, "מָצָא" מִידֵּי דְּאִיתֵיהּ מַעִיקָּרָא מַשְׁמַע! אֲמַר רָבָא: הָכָא מַעְנְיָנָא דִּקְרָא וְהָכָא מַעְנְיָנָא דִּקְרָא; הָכָא דּוּמְיָא דְ"הִשִּׂיגָה יָדוֹ", מַה "הִשִּׂיגָה יָדוֹ" - דְּהָשְׁתָּא, אַף "מָצָא" נַמִי - דְּהָשְׁתָּא; וְהָכָא דּוּמְיָא דְּיַעַר, מַה יַּעַר - מִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ מַעִיקָּרָא, אַף "מָצָא" - מִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ מַעִיקָּרָא. "וּבַהֲקְדֵּשׁ" כו׳. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְאִם גָּאֹל יִגְאַל" - מְלַמֵּד שֶׁלָּוָה וְגוֹאֵל, וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַה טַּעַם? לְפִי שֶׁמְּצִינוּ בְּמוֹכֵר שְׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁיְּפֵה כֹּחוֹ, שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בְּיוֹבֵל - הוֹרַע כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ לָוֶה וְגוֹאֵל וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. אֲבָל מַקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחוּזָּה, הוֹאִיל שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ, שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה יוֹצֵא לַכֹּהֲנִים - יְפֵה כֹּחוֹ, שֶׁלָּוָה וְגוֹאֵל וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין.

תני

הֲרֵינִי כְּבֶן עַזַּאי בְּשׁוּקֵי טִבֶּרְיָא – משבחים אותי שאני דרשן ובקי, כמו שבן עזאי היה משתבח בשוקי טבריא, ואומר 'כל חכמי ישראל לפני בקליפת השום'. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מַרְבָּנָן [–אחד החכמים] לְאַבַּיֵי, הלא אִיבָּא לְמִידְרְשִׁינְהוּ – ניתן לדרוש את הפסוקים 'מכסף מקנתו' ו'כפי שניו', לְקוּלָּא – להקל על העבד עברי לפדותו במחיר הנמוך [כמבואר לעיל (ע"א)], וְאִיבָּא לְמִידְרְשִׁינְהוּ לְחוּמְרָא – להחמיר עליו לפדותו במחיר הגבוה, שאם בקנייתו היה שוה מנה, והשביח ושוה מאתים, מחשב במאתים כפי ששוה עכשיו, ואם היה שוה מאתים והכסיף ושוה מנה, מחשב במאתים כפי שוויו כשנקנה, אם כן, מִמַּאי דִּלְקוּלָּא אִימָא לְחוּמְרָא – מנין שדורשים להקל, שמא נאמר שדורשים להחמיר.

השיב אביי לההוא מרבנן: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ – אל תעלה בדעתך לדרוש לחומרא, אלא ודאי יש לדרוש להקל מִדְּאַקִּיל רַחֲמָנָא גַּבִּיהּ – ממה שמצינו שהקילה התורה בעבד עברי, דְּתַנְיָא – כפי ששנינו בברייתא, נאמר לגבי עבד עברי הנמכר לישראל 'כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ' (דברים טו טז), ומכאן ציווי לאדון שינהג עם העבד בשוה לו, 'עִמָּךְ' בְּמַאֲכָל 'עִמָּךְ' בְּמִשְׁתֶּה, דהיינו שֶׁלֹּא תְהֵא אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה, וְהוּא [– העבד] אוֹכֵל פַּת קִיבָּר – פת העשויה מקמח המעורב עם סובין, ולא תהא אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן, וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ שאינו משובח כישן, ולא תהא אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין – מצע רך, וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי קַרְקַע. מִכָּאן אָמְרוּ חכמים, 'הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ'. ומאחר שמצאנו בברייתא שהתורה הקילה בעבד עברי, יש לומר שגם הפסוקים 'מכסף מקנתו' ו'כפי שניו' נדרשים להקל עליו.

חזר ההוא מרבנן ושאל את אביי: אַדְּרַבָּה – יש לנו לומר להיפך, שנַחְמִיר עָלֵיהּ – על העבד עברי כפי שיש ללמוד מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, שדרש מהפסוקים שהעבד עברי בא לידי עבדותו, מפני שהיה רשע, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, בָּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה אֲכָלָהּ שֶׁל שְׁבִיעִית – כמה חמור עונשו של העובר על איסור סחורה בפירות שביעית, אָדָם נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת מַטַּלְטְלָיו מחמת עניות, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה יג) 'בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ', וּכְתִיב בסמוך לפסוק זה (שם כה יד), 'וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ', ותיבת 'מיד' נדרשת לְדָבָר הַנִּקְנֶה מִיַּד לְיָד, דהיינו מטלטלים. ולמדנו מסמיכות הפסוקים, שאם אדם לא ישמור את מצות היובל בכך שימכור בה פירות, סופו למכור את מטלטליו. לֹא הִרְגִּישׁ – לא הזדעזע לחזור בו מעשיית העבירה ועבר עליה פעם נוספת, לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת שְׂדוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפרשה (שם כה כה) 'וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ'. ממשיכה הברייתא: לֹא בָּאת לְיָדוֹ – לא העלה על לבו שיש בכך עבירה, והמשיך לסחור בפירות שביעית, לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפרשה (שם כה כט) 'וְאִישׁ כִּי יִמְכּוֹר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה'.

מפסיקה הגמרא בדברי רבי יוסי ברבי חנינא, ושואלת: מַאי שְׁנָא הָתָם דְּקָאָמַר בלשון 'לֹא הִרְגִּישׁ', וּמַאי שְׁנָא הָכָא דְּקָאָמַר בלשון 'לֹא בָּאת לְיָדוֹ'. כלומר מדוע שינה התנא בלשונו בין הפעם השניה שעובר לבין הפעם השלישית שעובר. משיבה הגמרא: כִּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵירָה, וְשָׁנָה בָּהּ – ועשאה פעם שניה, הוּתְּרָה לוֹ. מבררת הגמרא: הוּתְּרָה לוֹ סָלְקָא דַּעְתָּךְ – וכי תעלה על דעתך לפרש 'הותרה לו' כפשוטו, שלאחר שאדם עובר עבירה פעמיים הרי היא מותרת לו. משיבה הגמרא: אֶלָּא אִימָא – אלא יש לפרש ולומר, נַעֲשֵׂית לוֹ כְּהֵיתֵּר, דומה בעיניו העבירה ששנה בה כהיתר ואינו מעלה על לבו שיש בכך עבירה [שהיצר הרע מערים עליו ומראה לו שזה מותר], ולכן לאחר שעבר רק פעם אחת, נאמר כלפי הפעם השניה 'לא הרגיש', דהיינו שיודע שזו עבירה ולא נרתע מלעשותה שוב, אולם לאחר שעבר פעם שניה, נאמר כלפי הפעם השלישית 'לא באת לידו', שכבר אינו מעלה על לבו שיש בכך עבירה, ודומה היא בעיניו כהיתר.

מביאה הגמרא את המשך דברי רבי יוסי ברבי חנינא: (לא באת לידו לסוף שלוה ברבית שנאמר וכי ימוך אחיך וגו' וכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית) לא בָּאת לְיָדוֹ – לא העלה בלבו שיש בכך עבירה, והמשיך לסחור בפירות שביעית, מחמיר עונשו עַד שֶׁמּוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ לשפחה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ז) 'וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ [אֶת] בִּתּוֹ לְאָמָה', ומבארת הגמרא: וְאַף עַל גַּב דְּכִתּוֹ בְּהַאי עִנְיָנָא לֵיתָא – אמנם פרשת 'כי ימכור איש את בתו' אינה כתובה בענין שביעית, ואם כן לא ניתן לדרוש זאת מסמיכות המקראות, אך פרשת ריבית נאמרה בענין שביעית [כמובא להלן], ויש לדרוש קל וחומר, שאם הגיע לידי כך שעליו ללוות בריבית, ודאי מכר את בתו קודם לכן, שהרי נִיחָא לְאִינִישׁ דְּלִיזְבֵּין בְּרִתֵּיהּ – נח לאדם למכור את בתו לשפחה, וְלֹא לֵיזִיף בְּרִיבִיתָא – ולא ללוות בריבית, דְּאִילּוּ הָתָם – שם במכירת הבת, כל שנה שעוברת מִינְּרָעָא וְאָזְלָא – מגרעת בדמי פדיונה, וְאִילּוּ הָכָא – כאן בריבית, כל שנה שעוברת קָא מוֹסְפָא וְאָזְלָא – מוסיפה בדמי הפרעון.

ממשיך רבי יוסי ברבי חנינא לבאר את עונשו של הסוחר בפירות שביעית: [לֹא בָּאת לְיָדוֹ – לא העלה על לבו שיש בכך עבירה, ועבר פעם נוספת, לַסּוֹף שְׁלוָה בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפרשה (ויקרא כה לה), 'וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וגו' וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ', וּכְתִיב (שם כה לו), שכשאתה מלוה לו כסף, 'אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית', ומכך שהתורה מצוה את אזהרת הריבית דווקא כלפי המלוה, שלא יקח מהלוה ריבית, משמע שהלוה כבר מוכן לתת ריבית, ובודאי לבסוף יבוא ללוות בריבית באופן המותר]. ממשיך התנא: לֹא בָּאת לְיָדוֹ – לא העלה על לבו שיש בכך עבירה, והמשיך לסחור בפירות שביעית, לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ להיות עבד לישראל, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפרשה (שם כה לט) 'וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ'. מוסיף התנא: לֹא לְךָ – ופעמים שאינו זוכה להמכר לישראל, אֶלָּא נמכר לְגֵר צדק, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפרשה (שם כה מז) 'וְנִמְכַּר לְגֵר'. וְלֹא לְגֵר צֶדֶק – ופעמים שאינו זוכה להמכר לגר צדק, אֶלָּא נמכר לְגֵר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב'. ופעמים שאינו זוכה להמכר לגר תושב, אלא נמכר ל'מִשְׁפַּחַת גֵּר' (שם), שזֶה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר [–הכתוב], 'אוֹ לְעֵקֶר' (משפחת גר), בא ללמד על זֶה הַנִּמְכָּר וְנַעֲשָׂה מְשֻׁרֶּת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַצְמָהּ, דהיינו שנענש להיות משרת לעבודה זרה לחטוב עצים ולשאוב מים עבורה. עד כאן דברי רבי יוסי ברבי חנינא, ומוכיח מכך ההוא מרבנן, שעבד עברי הוא רשע, ואם כן לכאורה יש להחמיר בפדיונו, וקשה מדוע לדרוש את הפסוקים להקל עליו לפדותו במחיר הנמוך.

אָמַר לֵיהּ אביי להההוא מרבנן, הָא אַהֲדְרֵיהּ קְרָא – הרי מצאנו שהחזירו הכתוב לכלל ישראל, וציוה לרחם עליו ולגאלו, (ותנא) [דְּתָנָא] דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – שנה התנא מבית מדרשו של רבי ישמעאל, הוֹאִיל וְהָלַךְ וּמָכַר עַצְמוֹ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים להיות לה משרת, האם אֶידְּחֶה [–אדחוף] אֶבֶן אַחַר הַנּוֹפֵל, כלומר, האם נמשיך להחזיקו בנפילתו ולא נגאל אותו לעולם, תַּלְמוּד לוֹמַר (גאולת עולם תהיה לו וביובל יצא) ('גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ' (ויקרא כה מח)], הרי שישראל נצטוו, לרחם עליו ולגאלו, ולכן גם בפדיונו יש לדרוש את הפסוקים להקל עליו.

שואלת הגמרא: אֵימָא – שמא נאמר, שציווי התורה 'גְּאוּלָּה תִּהְיֶה לוֹ', אינו משום שיש לרחם עליו, אלא כדי דְּלֵא לִיטַּמַּע [–ישתקע] העבד עברי בֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וּלְעוֹלָם לְעִנְיַן פִּדְיוֹנוֹ נַחְמִיר עליו מדברי יוסי ברבי חנינא, שאם נמכר במנה, והשביח ושוה מאתים, נדרוש מ'כפי שניו' שמחשב במאתים כפי ששוה עכשיו, ואם נמכר במאתים, והכסיף ושוה מאה, נדרוש מ'כסף מקנתו' שמחשב במאתים כפי שנמכר.

מבארת הגמרא באופן אחר מדוע דורשים את הפסוקים לקולא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הטעם שמקילים בפדיונו, משום דְּכְתִיב בפרשת פדיון עבד עברי (ויקרא כה נא) 'אִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ', וּכְתִיב (שם כה נב) 'אִם מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים וגו' כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת גְּאֻלָּתוֹ', ומשמע מהפסוקים שבשנים עצמם יש רבוי או מיעוט, ועל כך יש להקשות וְכִי יֵשׁ שָׁנִים מְרוּבּוֹת וְיֵשׁ שָׁנִים מוּעָטוֹת – האם יש שנה מרובה מחברתה, או שנה מועטת מחברתה,

המשך בעמוד קמב

הגמרא מקשה סתירה בברייתות בדין גאולת שדה מן ההקדש: **תָּנֵי חֲדָא** – שנינו בברייתא אחת, **לֹוֶה וְגוֹאֵל, וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין, וְתַנְיָא אִידָךְ** – ושנינו בברייתא אחרת, **אֵינוֹ לֹוֶה וְגוֹאֵל, וְאֵינוֹ גוֹאֵל לַחֲצָאִין.** מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא רַבָּנַן וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן.** רבי שמעון דורש את טעמי המקראות, ומקיל בגאולה מן ההקדש כמובא לעיל (ל:), ורבנן אינם דורשים טעמי המקראות, אלא סוברים שמאחר שהורע כוחו של המקדיש שאין השדה חוזרת אליו ביובל, יש לומר שהורע כוחו גם לענין ללוות ולגאול לחצאין.

משנה

המשנה מבארת את דיני גאולת בתים בעיר מוקפת חומה: **הַמּוֹכֵר בַּיִת בְּכַרְתִּי עָרֵי חוֹמָה** – בעיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון, **הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד, וְגוֹאֵל כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.** הגואל את ביתו בתוך שנה אין מנכים מה שהשתמש הלוקח בבית עד עתה. אומרת על כך המשנה: **הֲרֵי זֶה כְּמִין רִבִּית** – שימוש הלוקח בבית באופן שהבית נגאל בתוך שנה, הוא כעין תשלום ריבית על כך שהיו מעותיו אצל המוכר כל אותו זמן, **וְאֵינוֹ רִבִּית** – ואין זו ריבית גמורה האסורה, כיון שריבית האסורה היא דווקא באופן של הלואה, ולא באופן של מכר.

דין נוסף: **מֵת הַמּוֹכֵר, יִגְאַל בְּנוֹ** – רשאי בנו לגאול. **מֵת הַלּוֹקֵחַ, יִגְאַל** המוכר **מִיַּד בְּנוֹ** של הלוקח.

דין נוסף: חזר הקונה ומכר את השדה לאדם אחר, **אֵין מוֹנִין** את **הַשָּׁנָה, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר** הראשון, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה ל) 'וְאִם לֹא יִגְּאַל **עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה',** משמע מתיבת 'לו', שמונים לאיש שהיתה האחוזה שלו, שזהו הראשון.

ממשיכה המשנה לדרוש את הפסוק 'עד מלאת לו שנה תמימה': **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'תְּמִימָה',** בא הכתוב **לְהָבִיא** [–לרבות] **אֶת חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר** – שבשנה מעוברת הבית נחלט רק לאחר שלשה עשר חדשים מיום המכירה. **רַבִּי אוֹמֵר,** נאמר 'תמימה' כדי **לִיתֵּן לוֹ** לגאול במשך **שָׁנָה וְעִיבּוּרָהּ** – שנה של לבנה שהם שנ"ד ימים, ועוד אחד עשר יום נוספים ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה. סך הכל יש למוכר, לדעת רבי, שלש מאות ושישים וחמשה ימים לגאול את הבית, בין בשנה פשוטה ובין בשנה מעוברת.

הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְלֹא נִגְאַל, הָיָה חָלוּט לוֹ – הבית נקבע ברשות הקונה לעולם. **אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַנִּיתָּן לוֹ בְּמַתָּנָה** – כל הדינים האמורים הינם בין באופן שהבית הגיע לידו על ידי מכר, ובין שקיבל אותו במתנה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וְאִם לֹא יִגְּאַל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת וגו' **לַצְּמִיתֻת',** והרי זה יתור לשון, שניתן היה לכתוב 'לצמות', ויש לדרוש מכך, שדיני גאולת הבתים נאמרו גם במקבל במתנה.

גמרא

אומרת הגמרא: **מַתְנִיתִין,** ששנינו בה שרשאי לגאול מיד, ומשמע שיכול לגאול אפילו ביום המכירה, **דְּלֹא כְּרַבִּי, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר,** נאמר בפסוק אודות גואל בית בעיר חומה (ויקרא כה כט) 'יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ' **וְאֵין 'יָמִים' פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם,** ומכאן שאין המוכר יכול לגאול, קודם שעברו לפחות שני ימים מיום המכירה.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנַן** הסוברים במשנתנו שיכול לגאול אפילו בו ביום, **הַאי 'יָמִים' מַאי עָבְדִי לֵיהּ** – מה ידרשו מתיבה זו. משיבה הגמרא: **מִיבְּעֵי לֵיהּ** – נצרכת היא ללמד שמונים את השנה של גאולת הבית **מִיּוֹם לְיוֹם** – מיום המכירה שבשנה זו עד לאותו יום בשנה הבאה, ואין מונים את שנת הגאולה עד תשרי כפי מנין השנים מבריאת העולם.

מבררת הגמרא: **וְרַבִּי** שלמד מתיבת 'ימים' שאין לגאול בפחות משני ימים, **מִיּוֹם לְיוֹם מְנָא לֵיהּ** – מנין למד דין זה. משיבה הגמרא: **נָפְקָא לֵיהּ** – רבי למד דין זה **מֵהפסוק** (שם) 'וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ **עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ',** שמשמע 'שנת ממכר שלו' כלומר עד מלאת שנה מיום מכירתו, ולא עד מלאת השנה של מנין העולם.

הגמרא מבארת את שיטת רבנן [וחוזרת בה מהביאור הקודם בדבריהם]. שואלת הגמרא: **וְרַבָּנַן** מה ידרשו מהכתוב 'ממכרו'. משיבה הגמרא, אכן גם רבנן סוברים כרבי, **דַּהֲהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ** לדרשת **שְׁנַת מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ וְלֹא שְׁנַת שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם, וְהַתִּיבְה 'יָמִים' מִיבְּעֵי לְהוּ** – נצרכת לרבנן **לְמַעַת לְעַת** – ללמד ששנת המכירה מתחילה בשעה של המכירה ביום המכירה, ומסתיימת באותה שעה באותו יום, בשנה הבאה, **דְּאִי** – שאם היינו דורשים רק **מַהתיבות 'עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ', הָוָה אָמְרִינָא מִיּוֹם לְיוֹם אִין מֵעֵת לְעַת לֹא,** לכן **כָּתַב רַחֲמָנָא 'יָמִים',** ללמדנו שמונים את השנה מעת לעת.

מבררת הגמרא: **וְרַבִּי, מֵעֵת לְעֵת מְנָא לֵיהּ.** משיבה הגמרא: **נָפְקָא לֵיהּ** – רבי למד דין זה **מִ'תְּמִימָה',** דהיינו שלימה אף בשעות.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנַן,** מה ידרשו מהמילה 'תמימה'. משיבה הגמרא: **הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ** לרבות **עִיבּוּרָהּ** של שנה, דהיינו שבשנה מעוברת, השדה נחלטת רק לאחר שעברו שלשה עשר חדשים.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי נַמִּי הָא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְעִיבּוּרָהּ** – הרי גם רבי דרש במשנתנו מתיבה זו לרבות את עיבורה של השנה, שהמוכר מקבל עוד אחד עשר ימים ששנת חמה יתירה על שנת לבנה. ואם כן כיצד דרש מתיבת זו לרבות שלימה בשעות. משיבה הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן לדעת רבי מהתיבה 'תמימה' למדים ליתן לו שנה ועיבורה, ואת הדינים ששנת הגאולה היא **מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵעֵת לְעַת, מֵ'עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ' נָפְקָא.** כלומר הגמרא חוזרת בה מהביאור הקודם בדעת רבי, ועתה מבארת ששני הדינים נלמדים מהפסוק 'עד תום שנת ממכרו'.

שנינו במשנה: **הֲרֵי זוּ כְּמִין רִבִּית וכו'** ואינו רבית. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – והלא שנינו בברייתא **הֲרֵי זוּ רִבִּית גְּמוּרָה אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירַתּוּ** – שהתורה התירה ריבית זו בבתי ערי חומה. ונמצאו דברי הברייתא סותרים לדברי המשנה, שהרי במשנה מבואר שאין זו 'ריבית גמורה'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – משנתנו היא דברי **רַבִּי יְהוּדָה, וְהָא** – הברייתא היא דברי **רַבָּנַן,** וכפי שנחלקו בברייתא שלפנינו, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הֲרֵי שֶׁהָיָה נוֹשֶׁה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה** – אדם שהלוה לחבירו מנה, **וְעָשָׂה לוֹ שָׂדֶהוּ מֶכֶר** – שמשכן הלוה שדה עבור ההלואה, והתנו ביניהם שאם לא יפרע הלוה את החוב עד שלש שנים, השדה תהיה קנויה למלוה מעכשיו, וכתב לו הלוה שטר על כך, **בְּזְמַן שֶׁהַמּוֹכֵר** [–הלוה, שעשה את שדהו מכר] **אוֹכֵל פֵּירוֹת** במשך שנים אלו, **מוּתָּר,** ואין בכך משום ריבית, אבל בזמן שהלוֹקֵחַ [–המלוה] **אוֹכֵל פֵּירוֹת, אָסוּר.** וטעם איסור האכילה, משום חשש שיהיה בכך ריבית, שהרי אם יפרע המוכר את החוב בתוך השלש השנים ויפדה את השדה, נמצא שאכל הלוקח את הפירות בשכר ששהו מעותיו אצל המוכר, והרי זה ריבית. עד כאן דברי רבנן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף בְּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת מוּתָּר.** ולהלן תבואר סברת מחלוקתם. מביא רבי יהודה ראיה לדבריו: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,** ראיה לכך שהלכה כדברי, שהרי **מַעֲשֶׂה בְּבֵית תּוֹם בֶּן זוּגִין, שֶׁעָשָׂה שָׂדֶהוּ מֶכֶר עַל פִּי** הוראת **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְלוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה,** ולא חששו לאיסור ריבית. דוחים רבנן את הראיה: **אָמְרוּ לוֹ** רבנן לרבי יהודה, **מִשָּׁם רְאָיָה** – וכי משם הנך רוצה להביא ראיה, והלא במעשה ההוא **מוֹכֵר אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה, וְלֹא לוֹקֵחַ,** ואין ראיה מאותו מעשה שהלוקח רשאי לאכול פירות.

עד כאן לשון הברייתא, עתה מבאר רבי יוחנן את מחלוקתם: **מַאי בֵּינֵיהוּ** – במה נחלקו תנא קמא ורבי יהודה. **צַד אֶחָד בְּרִבִּית אִיכָּא בֵּינֵיהוּ** – מחלוקתם היא בדין 'צד אחד בריבית', כלומר, האם יש איסור באופן שבשעת אכילת הפירות יש צד שיתברר שאכילה זו היא ריבית [כגון שיפרע חובו ונמצא שהמלוה אכל את פירותיו של הלוה], ויש צד שיתברר שאין זה ריבית [כגון שלא יפרע חובו, והשדה תחלט למלוה ונמצא שאכל משל עצמו]. **תַּנָּא קַמָּא סָבַר, צַד אֶחָד בְּרִבִּית אָסוּר, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, צַד אֶחָד בְּרִבִּית מוּתָּר.** וכן בבתי ערי חומה, אכילת הלוקח נחשבת 'צד אחד בריבית' משום שיתכן שהשדה לא תגאל, ובזה נחלקו המשנה והברייתא, שמשנתנו שאמרה 'הרי זה כמין ריבית ואינו ריבית', היא כרבי יהודה, שסובר שצד אחד בריבית מותר, והברייתא שאמרה 'הרי זו רבית גמורה', היא דברי רבנן, שסוברים שצד אחד בריבית אסור, ולכן זו ריבית גמורה, ובבתי ערי חומה התורה התירה זאת.

רש"י

תני חדא — במקדיש שדה אחוזה לוה וגואל — היינו הך דקתני לעיל: "אם גאל יגאל" — מלמד שלוה וגואל כו', ורבי שמעון קאמר לה, ואידך רבנן דפליגי עליה. **משנה הרי זה גואל מיד** — ואין לו דין שדה אחוזה שצריך להמתין שתי שנים. **הרי זה כמין רבית** — שכשמחזיר לו מעותיו בתוך שנה ואין זה מנכה לו כלום — נמצא שנשתמש בביתו בשכר המתנת מעותיו. **ואינה רבית גמורה** — דרבית לא מיקרי אלא על ידי הלואה, ולא על ידי מכר. **יגאל בנו** — בתוך שנה, אם ירצה. אבל לאחר שנה נחלט ואינו נגאל עוד לעולם, כדכתיב (ויקרא כה): "ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה" וגו'. **אלא משעה שנמכר** — שאם מכרה ראובן לשמעון בניסן ושמעון ללוי באייר — כיון שהגיע ניסן הבא נחלט, ואין מונין למכר שני אלא לראשון. **שנאמר עד מלאת לו שנה** — משמע: לזה שהיתה אחוזה שלו מונין. **את חדש העיבור** — שאם היתה שנה מעוברת אינה נחלטת עד שלשה עשר חדש. **שנה ועיבורה** — בין בשנה פשוטה בין בשנה מעוברת נותנין לו שנת לבנה וימים שיתירים בשנת חמה על שנת לבנה, אחד עשר יום, שמהם אנו מעברים את השנה. **ואחד הניתן [לו] במתנה** — אם רצה נותן לגאול בתוך שנתו — יגאל, ואם לאו — חלוט לו. **גמרא מתניתין** — דקתני: הרי זה גואל מיד, דמשמע: אפילו בו ביום שמכרה מותר לגאול, דלא כרבי. **ימים תהיה גאולתו ואין ימים פחותין משנים** — דלא תשהא ביד לוקח פחות משני ימים. **מיום ליום** — שאם מכרה באחד בניסן — אין מונין שנה למנין עולם, דלימא כיון שהגיע תשרי עלתה לו שנה, שהרי יצתה אותה שנה. אלא עד אחד בניסן הבא אינו נחלט. **שנת ממכרו** — ולא של מנין עולם. **ורבנן** — אין הכי נמי, דההיא ודאי מיבעי ליה להכי, דממכרו ולא שנת מנין עולם. ו"ימים" מיבעי ליה למעת לעת, שאם מכרה באחד בניסן בחצי היום — אין מונין לו שנה עד שיגיע חצי היום של אחד בניסן הבא. **מתניתין רבי יהודה היא** — דאמר: צד אחד ברבית מותר. דרבית הבאה על ידי מכר קרי צד אחד, משום דאין בא לידי רבית משני צדדין, שאם לא יגאלנה ותיחלט לו — אין כאן רבית. אבל הלואה ודאי — באה לידי רבית, שאינה נחלטת לעולם. **ועשה לו שדהו מכר** — שמשכן לו שדהו על אותו מנה, וכתב לו: אם לא אתן לך מנה מיכן ועד שלש שנים — הרי היא שלך. **בזמן שהמוכר אוכל פירות** — כל אותן שנים — מותר. **לוקח אוכל פירות אסור** — שמא יגאלנה בתוך שלש, ונמצא שאכלם ברבית. מעשה בביתוס בן זונין גרסינן. **צד אחד ברבית** — שאם יגאלנה — יהא רבית, ואם לאו — לא יהא רבית.

תָּנֵי חֲדָא: לוֶה וְגוֹאֵל, וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין; וְתַנְיָא אִידָךְ: אֵינוֹ לוֶה וְגוֹאֵל, וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין! - לָא קַשְׁיָא: הָא רַבָּנַן, וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן. **מִשְׁנָה** הַמּוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד וְגוֹאֵל כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הֲרֵי זֶה כְּמִין רִבִּית וְאֵינוֹ רִבִּית. מֵת הַמּוֹכֵר - יִגְאַל בְּנוֹ, מֵת הַלּוֹקֵחַ - יִגְאַל מִיַּד בְּנוֹ. אֵין מוֹנִין שָׁנָה אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה", כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "תְּמִימָה" - לְהָבִיא אֶת חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר; רַבִּי אוֹמֵר: לִיתֵּן לוֹ שָׁנָה וְעִיבּוּרָהּ. הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאָלָה - הָיְתָה חֲלוּטָה לוֹ, אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַנִּיתָּן לוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְצִמִּתּוּת". **גמרא** מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי; דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: "יָמִים" - אֵין יָמִים פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. וְרַבָּנַן, הַאי "יָמִים" מַאי עֲבִדִי לֵיהּ? - מִיבְּעֵי לֵיהּ מִיּוֹם לְיוֹם. וְרַבִּי, מִיּוֹם לְיוֹם מְנָא לֵיהּ? - נָפְקָא לֵיהּ מֵ"עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ". וְרַבָּנַן? - הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ: שְׁנַת מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שְׁנַת שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם. וְ"יָמִים" מִיבְּעֵי לְהוּ לְמֵעֵת לְעֵת, דְּאִי מֵ"עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ", הָוֶה אָמִינָא: מִיּוֹם לְיוֹם - אִין, מֵעֵת לְעֵת - לָא, כְּתַב רַחֲמָנָא: "יָמִים". וְרַבִּי, מֵעֵת לְעֵת מְנָא לֵיהּ? - נָפְקָא לֵיהּ מִ"תְּמִימָה". וְרַבָּנַן? - הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְעִיבּוּרָהּ. וְרַבִּי נַמִי, הָא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְעִיבּוּרָהּ! - הָכִי נַמִי; מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵעֵת לְעֵת - מֵ"עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ" נָפְקָא. "הֲרֵי זוֹ כְּמִין רִבִּית" וכו'. וְהָתַנְיָא: הֲרֵי זוֹ רִבִּית גְּמוּרָה, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירַתּוּ! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לָא קַשְׁיָא: הָא רַבִּי יְהוּדָה וְהָא רַבָּנַן. דְּתַנְיָא: הֲרֵי שֶׁהָיָה נוֹשֶׁה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה, וְעָשָׂה לוֹ שָׂדֵהוּ מֶכֶר, בִּזְמַן שֶׁהַמּוֹכֵר אוֹכֵל פֵּירוֹת - מוּתָּר, לוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת - אָסוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת - מוּתָּר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּבֵיתוֹס בֶּן זוּנִין שֶׁעָשָׂה שָׂדֵהוּ מֶכֶר עַל פִּי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְלוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה. אָמְרוּ לוֹ: מִשֶּׁם רְאָיָה? מוֹכֵר אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה, וְלֹא לוֹקֵחַ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? צַד אֶחָד בְּרִבִּית אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: צַד אֶחָד בְּרִבִּית - אָסוּר, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: צַד אֶחָד בְּרִבִּית - מוּתָּר.

רבא

תוספות

תני חדא לוה וגואל לחצאין — פירש רש"י: דאמקדיש שדה אחוזה קאי. ולא נראה, דאם כן הוי סתם מתניתין דתנן: בהקדש מותר בכולן, כרבי שמעון ולא כרבנן. ואומר רבינו יצחק: דקאי אמוכר בית בבתי ערי חומה, וכן מוכחת הסוגיא בפרק קמא דקדושין (כא,א ושם כ,ב). אבל מקדיש שדה אחוזה — אפילו רבנן מודו דלוה וגואל לחצאין.

תניא בתורת כהנים גבי מוכר שדה אחוזה: "וחשב שני ממכרו" — שנים אתה מחשב, ואי אתה מחשב חדשים. ומנין אם רצה לעשות חדשים שנה יעשה — תלמוד לומר: "וחשב". ואם תאמר: היכי מצינו ששניהם לצורך המוכר שיהא בו ריוח למוכר? בשלמא כשמחשב חדשים מצינו, כגון שבא לגאלה באמצע השנה, דמחשבינן ליה חדשים שעברו שאכל הלוקח לגרע פדיונו, כמו שאנו מחשבין השנים שעברו שאכל הלוקח. אבל "אי אתה מחשב חדשים" היכי משכחת לה? ויש לומר: דמשכחת ליה כגון אם מכר בניסן בעשרה ליטרין ומחצה, ויש עד היובל עשר שנים ומחצה, ובא לגואלה בראש השנה, ויש עוד להבא עד היובל חמש שנים. **מיום** ליום ומעת לעת מעד תום שנת ממכרו נפקא — במסכת נדה (מז,ב) פירש הרב רבינו אלחנן: דדוקא בבתי ערי חומה בענין מעת לעת [לשעות], אבל איכך דהתם דמצי למימר דאזלינן בהן בתר שנים שלהם ולא בתר שנות עולם — בכולהו לא בענין מעת לעת [לשעות]. דבבתי ערי חומה דוקא הוא דגלי ליה קרא אבל דאינך לא. והתוספות כתבו כאן: הוא הדין בכולהו בענין מעת לעת [לשעות], דילפינן "שנה" ["שנה"] מבתי ערי חומה, כדאמר התלמוד לקמן גבי מילתא אחריתי. **והתניא** הרי זו רבית גמורה אלא שהתורה התירתו — ומסיק רבי יוחנן: הא רבי יהודה הא רבנן. פירוש: מתניתין — כרבי יהודה דאמר צד אחד ברבית מותר, ובריייתא דתני רבית גמורה — אתיא כרבנן. ואם תאמר: מאי שנא ממשכנתא בלא נכייתא, דאינו אלא אבק רבית, כדאיתא ב"איזהו נשך" (בבא מציעא סב,א), אמר ליה רבינא: והרי משכנתא בלא נכייתא, דבדיניהם מוציאין מלוה למלוה, ובדיננו אין מחזירין ממלוה ללוה. אלמא לאו רבית גמורה היא, והכא אמר דהוי ריבית גמורה! ולפי פירוש רש"י דמחלק בין שדה לבית ניחא, גבי הא דתנן פרק "איזהו נשך" (שם סד,ב): המלוה את חבירו לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות (ממנו), [מפני] שהוא רבית. ופירש רש"י שם: מאי שנא ממשכנתא דנכייתא דשרי? ותירץ: דיש לחלק בין שדה לבית, דשמא השדה לא יעשה פירות, אבל הבית אי אפשר שלא יהנה ממנו בדירתו, ומשום הכי, כי מנכה לו מן השכירות הוי רבית. ולפי זה ניחא נמי הכא, דבית שהוא דר בו בלא ספק — הוי רבית גמורה, אבל שדה דשמא לא יעשה פירות, כי אכיל ליה נמי בלא נכייתא — לאו רבית גמורה היא. ואין נראה לרבינו תם חילוק זה, דבבית נמי איכא ספיקא שמא יפול או ישרף. אלא ודאי אין חילוק בין שדה לבית. וההיא דמלוה את חבירו לא ישכור ממנו בפחות, יש לתרץ: דלא דמי למשכנתא בנכייתא דשרי, דההיא משכנתא מיירי שהלוה לו על השדה ואין הלוה יכול להשכירו לאחר מפני שהוא ביד המלוה — משום הכי אינו רבית, דהא בלאו הכי הוא בטל. והא דתנן: המלוה את חבירו לא ישכור ממנו בפחות — מיירי שלא הלוה לו על שדה או על הבית, וביד הלוה להשכירו לאחר, ונמצא כשמוציל גביה — רבית הואי. ולפירוש זה דרבינו תם אינו מחלק בין שדה לבית, הדרא קושיא לדוכתיה: מאי שנא ממשכנתא בלא נכייתא דלא חשבינן ליה רבית גמורה? וצריך לומר: דרבית גמורה מדרבנן קאמר, ודאי דאמר: "אלא שהתורה התירתו" — הכי פירושו: מדכתב לן רחמנא דין בתי ערי חומה, גלי לן דכי האי גונא אין זה רבית דאוריייתא. **ורבי** יהודה סבר צד אחד ברבית מותר — ואם תאמר: לרבי יהודה, משכנתא בלא נכייתא נמי תישתרי, דצד אחד בריבית הוא, ושמא לא יפדנו עוד! ויש לומר: דלא חשבינן צד אחד ברבית אלא כגון עשה לו שדהו מכר, דאיכא צד מכר אם לא יפדנו בתוך הזמן הקבוע לו. אבל משכנתא בלא נכייתא, דליכא ביה צד מכר, דלעולם הוא ביד הלוה לפדותו, ואם יפדנו, כיון שאין מנכה לו מן הפירות שאכל — הוה ליה רבית. מידי דהוה אמלוה סאה בסאה ולא חשיב ליה רבי יהודה צד אחד ברבית. אף על גב דשמא לא יתייקר, מכל מקום כיון דאין בו צד מכר — אסור, ולא חשיב ליה רבי יהודה צד אחד ברבית.

רבא

דכולי

תוספות

רבא אמר דכולי עלמא צד אחד ברבית אסור — פירש רש"י: ומתניתין ורבייתא בהא פליגי, דתנא דברייתא סבר: סוף סוף הואיל ולידי הרבית (לגבי) [אתי] — צד אחד ברבית, וכרבית גמורה היא, אלא שהתורה התירתה, [ולשון] רש"י. ועוד יש לפרש, דבהכי פליגי מתניתין ורבייתא: כגון שנכנס בבית להחזיר לו דמי שכירות שנה, אם בא לפדותו בתוך שנים עשר חדש.

דתנא דמתניתין סבר רבית על מנת להחזיר שרי, ותנא דברייתא סבר דאסור. אי נמי: מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דמתניתין מיירי כשמחזיר לו אם יפדנו, וברייתא מיירי כשאין מחזיר.

דאי רבי מאיר הא אמר מתנה אינה כמכר — יש לפרש: דכיון דאינה כמכר — אין בידו לגואלה לעולם, אפילו תוך שנים עשר חדש. ולפי זה מה שהקשינו בפרק "המקדיש" (ערכין כח,ב) כיון דכתיב "אחוזת עולם היא להם" — היה לנו לומר שלא יתנו בתידם במתנה. אבל נוכל לפרש הכא דמתנה אינה כמכר, ויכול הנותן לגאול לעולם, אפילו אחר שנים עשר חדש. ובהכי ניחא, דיכולים כהנים ולוים ליתן לאחר בתידם במתנה.

התקין הלל — הכא משמע דבימי הלל שהיה בבית שני, כדאמרינן בפרק קמא דשבת (טו,א): הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן לפני הבית מאה שנה — היו נוהגין יובל, כיון דבתי ערי חומה היה נוהג. כדאמר בפירקין דלעיל (כט,א) דאין בתי ערי חומה אלא בזמן שהיובל נוהג. וקשה לפירוש רש"י דפרק "השולח" (גיטין לו,א) דתנן: הלל תיקן פרוזבול. ופריך בגמרא עלה: מי

דכולי עלמא צד אחד ברבית — כי האי גונא אסור, הואיל ומעיקרא בתורת הלואה לידיה. ורבי יהודה (דקאמר) [דקשרי] — בהכי עסקינן, שהתנו מתחילה שאם יגאלנה המוכר בתוך שלש — יחזיר לו הלוקח הדמים מפירות שאכל, וברבית על מנת להחזיר פליגי. ומתניתין ותנא דברייתא בהא פליגי, דתנא דידן סבר: אפילו צד אחד נמי לא הוי — דהא בתורת מכר אתא לידיה. ותנא דברייתא סבר: סוף סוף, הואיל ולידי ריבית (לגבי) [אתי] צד אחד (היא) — כרבית גמורה היא, אלא שהתורה התירתה. (איש כי ימכר אמר רחמנא). **והיתה גאולתו מכל מקום** — משמע. דאם כן הוה ליה למיכתב: "יגאלנה עד תום שנת ממכרו", מדשני בדיבוריה וכתב: "והיתה גאולתו" — משמע אפילו על ידי אחר. **לקונה אותו** — משמע: לקונה יהא נחלט אם לא יגאל בתוך שנה, הא אם יגאל — יחזירנה. וקונה הוא דיחזירנה, אבל בנו לא, קא משמע לן: "והיתה גאולתו" מכל מקום. **שנה** — אי הוה כתיב "עד מלאת שנה" ולא כתב "לו" — איני יודע אם שנה למכר ראשון או שנה למכר שני. כגון מכרה ראובן לשמעון בניסן, ושמעון ללוי בתשרי, והוה אמינא: ראובן שמכרה ראשון מחשב עם לוי, ויהא לו רשות לגאלה עד תשרי הבא. השתא דכתיב "לו" משמע דאמוכר ראשון קא מהדר. **למי חלוט** — כשהגיע שנה למוכר ראשון ונחלט, מי מן הלוקחים זוכה בחליטה זו? **לראשון חלוט** — דראובן אין גואלה עוד משמעון. אבל שמעון גואלה מלוי עד שיגיע שנה למכר שני, שהרי ללוי לא נחלטה. **לשני חלוט** — שאין שמעון גואלה מלוי. **עלתה לו שנה** — דהאיכא מיום ליום. וזה שמכר לו בחמשה עשר באדר — לא עלתה לו שנה עד חמשה עשר באדר לשנה הבאה, ואף על גב דהשתא הוו שלשה עשר חדש, משום דמיום ליום בעינן, מחמשה עשר באדר לחמשה עשר באדר. **ולימא ליה לוקח ראשון ללוקח שני אנא קדים שחין נורא** — אני היסקתי ונשתמשתי בבית קודם ממך, ושלך נחלט באחד באדר, ושלי לא תיחלט! **את נחתת לעיבורא** — נכנסת בחודש העיבור, לפיכך תפסיד, ד"תמימה" כתיב — ליתן לו חדש העיבור. אבל אני לא נכנסתי בו. **נולדו לו שני טלאים** — והם בכורות, ומוזהר להקריבן בתוך שנתן, דכתיב (דברים טו): "תאכלנו שנה בשנה". **לא כתב תמימה** — ולא ליתיב ליה חדש העיבור, וליסלקיה שנה בחמשה עשר בשבט. **כמנין ימות החמה** — בין בפשוטה בין במעוברת. **שנים עשר חדש מיום ליום** — כמו שאנו קובעין אותן לשנת לבנה. **נתעברה לו** — למוכר, דכתיב: "תמימה". **האמר** — במסכת בכורות בפרק (אחרון) [ויש בכור] (נב,ב): מתנה אינה כמכר לחזור ביובל למי שנתנה. **תשובו** — "תשובו איש אל אחוזתו", ודרשינן (בפ"ט) (שם): לרבות את המתנה. **וגואל לעולם** — שאינו נחלט להקדש לעולם. ולקמן מפרש טעמא. **הגיע יום שנים עשר חודש** — משלקחו מן הגזבר. **שאין לו דורות** — דליכא פריה ורביה קמי שמיא. **לא יצא ביובל למה לי** — הואיל וכתיב "לצמיתות". **משנה היה נטמן** — הלוקח ביום שנים עשר חודש, כדי שלא ימצאהו מוכר ליתן לו מעותיו, והוא חלוט לו. **שיהא חולש** — כמו (ישעיהו יד): "חולש על גוים", וכדגרסינן

רָבָא אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא צַד אֶחָד בְּרִבִּית אָסוּר, וְהָכָא בְּרִבִּית עַל מְנָת לְהַחֲזִיר אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, מָר סָבַר: אָסוּר, וּמָר סָבַר: מוּתָּר. "מֵת הַמּוֹכֵר - יִגְאַל בְּנוֹ". פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתִימְּא: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהַאי לָאו מָכַר - קָמַשְׁמַע לָן: "וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ", מִכָּל מָקוֹם. "מֵת הַלּוֹקֵחַ - יִגְאַל מִיַּד בְּנוֹ" וכו'. פְּשִׁיטָא! - מַהוּ דְּתִימְּא: "לַקֹּנֶה אֹתוֹ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא לָא קָנֶה, קָא מַשְׁמַע לָן: "וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ", מִכָּל מָקוֹם. "אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן: "שָׁנָה" - אֵינִי יוֹדֵעַ אִם שָׁנָה רִאשׁוֹן אִם שָׁנָה לַשֵּׁנִי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה" - הֲֵרֵי שָׁנָה לָרִאשׁוֹן. לְמִי חָלוּט? רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לָרִאשׁוֹן חָלוּט, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לַשֵּׁנִי חָלוּט. בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר - דִּלְדִידֵיהּ קָא מָנֵינַן, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל: מַה מָּכַר לוֹ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי - כָּל זְכוּת שֶׁתָּבֹא לְיָדוֹ. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל: מָכַר שְׁנֵי בָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד בְּאֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי; זֶה שֶׁמָּכַר לוֹ בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, זֶה שֶׁמָּכַר לוֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן - לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן - מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ: אַתְּ נָחֵית לְעִיבּוּרָא. וְאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל: נוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי טְלָאִים, אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד בְּאֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, זֶה שֶׁנּוֹלַד לוֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לְאֲדָר הָרִאשׁוֹן - לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן - מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ: אַתְּ נְחִיתַת לְעִיבּוּרָא, אֲנָא לָא נָחֵיתְנָא לְעִיבּוּרָא. הָא תּוּ לָמָה לִי? הַיְינוּ הָךְ! - מַהוּ דְּתִימְּא: הָתָם - דִּכְתִיב "תְּמִימָה", הָכָא דְּלָא כְּתִיב תְּמִימָה - לָא, קָא מַשְׁמַע לָן, דְּ"שָׁנָה" "שָׁנָה" מֵהֲדָדֵי גְּמִרִי. "כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר תְּמִימָה" כו' רַבִּי אוֹמֵר: לִיתֵּן שְׁנַת עִיבּוּרָהּ". תָּנוּ רַבָּנַן: "שָׁנָה תְּמִימָה" - רַבִּי אוֹמֵר: מוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה יָמִים כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם, וְאִם נִתְעַבְּרָה - נִתְעַבְּרָה לוֹ. "הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאָל" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן: "לַצְּמִיתוּת" - לְחַלּוּטִין. דָּבָר אַחֵר: "לַצְּמִיתוּת" - לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה. מַאי טַעְמָא? "צְמִיתוּת" "צְמִיתוּת". אָמְרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא: כְּמַאן? דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאִי כְּרַבִּי מֵאִיר, הָאָמַר: מַתָּנָה אֵינָהּ כְּמֶכֶר! אֲמַר רַב פַּפָּא: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר, שְׁאנֵי הָכָא, דְּרַבִּי רַחֲמָנָא "לַצְּמִיתוּת". אָמְרוּ רַבָּנַן לְרַב פַּפָּא, וְאָמַר לָהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרַב פַּפָּא: וְהָא גַּבֵּי יוֹבֵל דִּכְתִיב "תָּשֻׁבוּ" - לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה, וְרַבִּי מֵאִיר לָא קָא מְרַבֵּי! אֶלָּא הָא וַדַּאי דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּקְדִּישׁ בֵּית בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה - הֲֵרֵי זֶה גּוֹאֵל וְגוֹאֵל לְעוֹלָם. גְּאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הַקְּדֵשׁ, הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאָל - הָיָה חָלוּט לוֹ. מָנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר קְרָא: "לַקֹּנֶה אֹתוֹ" - וַאֲפִילּוּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ. - וְלַחֲלִטֵיהּ הֶקְדֵּשׁ! - אָמַר קְרָא: "לְדֹרֹתָיו", יָצָא הֶקְדֵּשׁ שֶׁאֵין לוֹ דּוֹרוֹת. "לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל" לָמָה לִי? אָמַר רַב סְפָרָא: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְמַוֹּכֵר בֵּית בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וּפְגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לִיפּוֹק בַּיּוֹבֵל, קָא מַשְׁמַע לָן: "לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל". **מִשְׁנָה** בְּרִאשׁוֹנָה הָיָה נִטְמָן יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא חָלוּט לוֹ. הִתְקִין הִלֵּל שֶׁיְּהֵא חוֹלֵשׁ מָעוֹתָיו לַלִּשְׁכָּה, וְיְהֵא שׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס, אֵימָתַי שֶׁיִּרְצֶה הַלָּז - יָבֹא וְיִטּוֹל אֶת מָעוֹתָיו. **גְּמָרָא** אָמַר רָבָא: מִתַּקָּנָתוֹ שֶׁל הִלֵּל, "הֲֵרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז" וְנָתְנָה לוֹ, מִדַּעְתּוֹ - מְגוֹרֶשֶׁת, בְּעַל כָּרְחוֹ - אֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת;

מדאיצטריך

(שבת קמח,ב): מטילין חלשים על הקדשים, שיהא מטיל מעותיו ללשכות שבעזרה. **ויהא** שובר הדלת — של בית שמכר, ונכנס. **גמרא** מדעתו — שיקבלם ברצון.

בעל

רבא חולק על רבי יוחנן בביאור מחלוקת רבי יהודה ורבנן: **רָבָא אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין לרבנן ובין לרבי יהודה, **צַד אֶחָד בְּרִבִּית אָסוּר** – אכילת פירות כאשר יש צד ספק שיתברר שהיא ריבית, אסורה, **וְהָכָא** – וכאן בעשה שדהו מכר, **בְּרִבִּית עַל מְנָת לְהַחֲזִיר אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – רבנן ורבי יהודה נחלקו באופן שהתנו ביניהם המוכר והלוקח, שאם יפדה המוכר את השדה הממושכנת בתוך השלש שנים, יחזיר הלוקח את דמי הפירות שאכל, **מַר סָבַר** – תנא קמא סבר **אָסוּר** ללוקח לאכול את הפירות גם על מנת שיחזיר את דמיהם אם השדה תפדה, מאחר שבעוד שלא התברר שהשדה מכורה, השדה אצלו בתורת משכון על ההלואה, ובשעת אכילת הפירות עובר על איסור ריבית. **וּמַר סָבַר** – רבי יהודה סבר, **מוּתָּר** ללוקח לאכול את פירות השדה הממושכנת, על מנת שיחזיר את דמיהם אם השדה תפדה.

ולדברי רבא יישוב הסתירה בין משנתנו לברייתא הוא, שמשנתנו שנקטה 'כמין ריבית ואינו ריבית', סוברת שהאיסור של צד אחד בריבית הינו רק באופן שהשדה או הבית באו לידי הקונה בדרך הלואה, כגון שעשה את שדהו מכר עבור הלואה, אבל באופן שבאו ליד הקונה בדרך מקח, כגון בבתי ערי חומה, לדברי הכל אין איסור צד אחד בריבית, ולכן אמרה שזה רק כמין ריבית. והברייתא סוברת שגם באופן שבאו ליד הקונה בדרך מכר, יש איסור צד אחד בריבית, ולכן נקטה שיש בבתי ערי חומה 'ריבית גמורה אלא שהתורה התירתו'.

שנינו במשנה: **מֵת הַמּוֹכֵר, יְגָאֵל בְּנוֹ.** שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – דין זה פשוט הוא, שהרי בן יורש את אביו ומקבל את כל זכויות הממון שלו, ומדוע צריכה המשנה לחדש שגם הבן יכול לגאול. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, **'וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב' אָמַר רַחֲמָנָא** (ויקרא כה כח), והיה מקום ללמוד מכך שרק על מי שמכר את הבית נאמר שיכול לגאול לאחר מכן, **וְהַאי** [–הבן], **(לאו) [לא] מָכַר** את הבית, ושמא אינו יכול לגאול, **קָמַשְׁמַע לָן** – משמיענו הפסוק (שם), **'וְהָיְתָה גְאוּלָּתוֹ' מִכָּל מָקוֹם** – שבכל אופן ניתן לגאול, בין על ידי המוכר ובין על ידי בנו. ולמדים זאת מכך ששינה הכתוב בלשונו, שהיה לו לכתוב לגבי המוכר שבו עוסק הכתוב 'ואיש כי ימכור וגו' יגאלנה עד תום שנת ממכרו', ומכך ששינה וכתב 'והיתה גאולתו', יש ללמוד, שהבית נגאל בכל אופן, ולאו דווקא על ידי המוכר, אלא גם על ידי הבן, או יורש אחר.

שנינו במשנה: **מֵת הַלּוֹקֵחַ יְגָאֵל מִיַּד בְּנוֹ.** שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – דין זה פשוט הוא, שהרי בן יורש את זכויות הממון של אביו ועומד במקומו. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא,** 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לִקּוֹנֶהָ **אוֹתוֹ' אָמַר רַחֲמָנָא** (שם כה ל), דהיינו שאם לא יגאל הבית בתוך שנה, יחלט הבית לקונה, ויש לדייק מכך, שאם הוא כן יגאל את הבית בתוך השנה, מצווה הקונה להחזיר לו, ודווקא הקונה הוא זה שנצטוה להחזיר, **וְהָא לֹא קָנָה** – והרי הבן לא קנה, ולא יהיה מצווה להחזיר. **קָא מַשְׁמַע לָן** הפסוק (שם), **'וְהָיְתָה גְאוּלָּתוֹ', מִכָּל מָקוֹם** – שהבית נגאל בכל מקרה, גם מיד הבן, או יורש אחר.

שנינו במשנה: **אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר כּוֹ',** שנאמר (ויקרא כה ל) 'עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה'. הגמרא מביאה ברייתא שדורשת פסוק זה, ומבארת לאיזו מכירה מונים את השנה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר בפסוק (שם) **'שָׁנָה', וְאֵינִי יוֹדֵעַ** לפרש, **אִם שָׁנָה לָרִאשׁוֹן, אִם שָׁנָה לַשֵּׁנִי** – האם לעולם מונה שנה למכירת המוכר הראשון, או שמא באופן שהקונה מכר את הבית למישהו אחר, יש למנות שנה למכירת המוכר השני, ויכול המוכר הראשון לגאול את השדה מיד הקונה השני עד שיעבור שנה מקנייתו, **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** (שם) 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל **עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה', הֲוֵי שָׁנָה לָרִאשׁוֹן** – מכך שנאמר בפסוק 'לו', משמע שהכתוב חוזר למוכר המוזכר בפסוק הקודם (שם כה כט) 'וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר', ולפיכך מונים תמיד את השנה למוכר הראשון.

מבררת הגמרא: **לְמִי חָלוּט** הבית לאחר שמלאה שנה למכירה הראשונה. מביאה הגמרא מחלוקת בזה: **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לַקּוֹנֶה הָרִאשׁוֹן חָלוּט,** ואין המוכר יכול לגאול ממנו, אולם הקונה הראשון יכול לגאול מהקונה השני עד שתעבור שנה מקניית השני, שהרי עדיין לא נחלט לו הבית. **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לְקוֹנֶה הַשֵּׁנִי חָלוּט,** ואין הקונה הראשון יכול לגאול ממנו.

שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר,** מובן הטעם שהבית נחלט לקונה הראשון, **דִּלְדִידֵיהּ קָא מָנִינַן** – משום שמנין השנה הוא מקנייתו של הראשון כפי שדרשה הברייתא לעיל מהפסוק, ומסתבר שהשדה תהיה חלוטה לאותו שעברה שנה מקנייתו. **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן,** שסובר שהבית נחלט ללוקח השני, **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שיחלט לשני, הרי מונים את השנה מקנייתו של הראשון, ועדיין לא עברה שנה לקנייתו של השני. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל,** טעמו של רבי יוחנן הוא משום, **מַה מָּכַר לוֹ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי כָּל זְכוּת שֶׁתָּבַע לְיָדוֹ.** דהיינו שהקונה הראשון מכר לשני את כל הזכויות שיש לו בבית, בין את הזכויות שיש לו עתה, ובין את הזכויות שיבואו לו לאחר זמן, ומעתה השני עומד במקומו של הראשון, וכאשר עוברת שנה מקניית הראשון והתורה מזכה לו את חליטת הבית, זוכה הקונה השני בזכות זו, והבית נחלט לו.

אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, מָכַר בשנה מעוברת **שְׁנֵי בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן, וְאֶחָד בְּאֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, זֶה שֶׁמָּכַר לוֹ** באחד **בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה, עָלְתָה לוֹ שָׁנָה,** ונחלט לו הבית, שהרי חלפה שנה מיום ליום [כלומר, מיום החודש של המכירה, עד לאותו יום בחודש בשנה הבאה], **וְזֶה שֶׁמָּכַר לוֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן, לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה.** דהיינו שרק לאחר שלשה עשר חודש מהמכירה נחלט הבית לקונה, משום שצריך שתעבור שנה מיום ליום, מט"ו באדר, עד ט"ו באדר. ונמצא, שלדברי רב אבא בר ממל, הבית שנמכר שני יחלט לפני הבית שנמכר ראשון, והטעם, מכיון שלשני כבר מלאה שנה מיום ליום, ולראשון עדיין לא מלאה שנה מיום ליום.

מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא – הקשה רבינא על דין זה מסברא, **וְלֵימָא לֵיהּ** – יאמר הקונה הראשון שקנה בט"ו אדר א', לקונה השני שקנה בא' באדר ב', **אֲנָא קָדִים שָׁחִין נוּרָא מִקַּמָּא דִּידָךְ** – אני הקדמתי להסיק אש בבית לפניך. כלומר, הלא אני גרתי בביתי לפני שאתה גרת בביתך, וכיצד יתכן שהבית שלך נחלט בא' אדר, והבית שלי עדיין לא נחלט, ומדוע יגרע דיני מדינך.

מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ** הקונה השני לקונה הראשון, **אַתְּ נָחֵית לְעִיבּוּרָא** – אתה נכנסת לבית בחודש העיבור, ולפיכך נחלט ביתך רק לאחר שלשה עשר חודש, כפי הנלמד במשנתינו מדרשת הפסוק (ויקרא כה ל) 'תמימה', אולם אני נכנסתי לבית לאחר חודש העיבור, וכבר עבר שנים עשר חודש מיום ליום.

הגמרא מביאה מימרא נוספת של רבי אבא בר ממל בענין חודש העיבור, לגבי מנין השנה של טלה בכור: **וְאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, נוֹלְדוּ לוֹ** בשנה מעוברת **שְׁנֵי טְלָאִים** בכורים, ומוזהר [והכהן] להקריבם לכתחילה בתוך שנתם הראשונה, **אֶחָד** נולד **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד** נולד **בְּאֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי. זֶה שֶׁנּוֹלַד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בַּאֲדָר (הַשֵּׁנִי) שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה, עָלְתָה לוֹ שָׁנָה,** ומא' אדר, כשר להקרבה רק בדיעבד, **וְזֶה שֶׁנּוֹלַד לוֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן, לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה.** נמצא שהטלה שנולד ראשון, מלאה לו שנה אחרי הטלה שנולד שני.

מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא – הקשה רבינא על דין זה, **וְלֵימָא לֵיהּ** – יאמר הטלה שנולד ראשון לטלה שנולד שני, **אֲנָא קָדִים אָכִיל יְרוּקָא מִקַּמָּא דִּידָךְ** – אני הקדמתי לאכול עשב לפניך, כלומר, הרי אני נולדתי קודם לך, וכיצד יתכן שלך מלאה שנה בא' באדר, ולי לא מלאה שנה עד ט"ו באדר. מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ** הטלה השני לראשון, **אַתְּ נְחֵיתַת לְעִיבּוּרָא** – אתה נולדת בתוך חודש העיבור, ולכן אתה תהיה בן שנה רק כעבור שלשה עשר חודש, **אֲנָא**

המשך בעמוד קמג

ודין זה שאם נתנה בעל כרחו אינה מגורשת נלמד, **מִדְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ לְהַלֵּל לְתַקּוּנֵי** בבתי ערי חומה **שִׁנְּתִינָה בְּעַל כָּרְחוֹ** של הלוקח **הָוְיָא נְתִינָה,** ויש ללמוד, שהדין כן דווקא בבתי ערי חומה שבהם היתה התקנה, **הָא בְּעָלְמָא** – אבל בשאר האופנים שלא תיקן בהם הלל [והם דומים לאופן של בתי ערי חומה], **נְתִינָה בְּעַל כָּרְחוֹ לֹא הָוְיָא נְתִינָה.** ולכן באופן של גט אשה, שנתנה לבעל את המעות בעל כרחו, הדין הוא שלא תהא מגורשת.

מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא – הקשה רב פפא על דברי רבא, **וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שר**ַב** [**שִׁימִי בַּר**] **אַשִׁי** הקשה כן, כיצד אפשר ללמוד ממשנתינו לגט אשה, **וְדִילְמָא כִּי אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ לְהַלֵּל לְתַקּוּנֵי** – מה שהוצרך הלל לתקן שנתינה בעל כרחו נחשבת נתינה, אין זה אלא באופן שבא הלוקח לתת **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** של המוכר, שישנן שתי חסרונות בנתינה זו, גם שאין זה בפני המוכר, וגם שנותן לו בעל כרחו, **אֲבָל** בנתינה **בְּפָנָיו** שאין בה שתי חסרונות, **בֵּין** אם נתן **מִדַּעְתּוֹ וּבֵין** אם נתן **בְּעַל כָּרְחוֹ, הָוְיָא** (מתנה) [**נְתִינָה**]. ומעתה אין ראיה ממשנתינו לגט אשה, ובגט אשה יהיה הדין שאם נתנה האשה לבעל את המעות בעל כרחו בפניו, הרי היא מגורשת.

אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו באופן אחר. **אָמַר רָבָא, מַתְקָנְתוֹ שֶׁל הִלֵּל** יש לנו ללמוד, שאם אמר הבעל לאשתו 'הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ **עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז', וְנָתְנָה לוֹ** האשה את המעות, **בֵּין** אם נתנה אותם **מִדַּעְתּוֹ** של הבעל, **וּבֵין** אם נתנה אותם **בְּעַל כָּרְחוֹ, הָוְיָא נְתִינָה.** ולמדים זאת מכך **דְּכִי אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ לְהַלֵּל לְתַקּוּנֵי** – ממה שהוצרך הלל לתקן שנתינה בעל כרחו נחשבת נתינה, רק באופן שנתן המוכר **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** של הלוקח [שהיה מסתתר], משמע, **אֲבָל** בנתינה רגילה **בְּפָנָיו, בֵּין** שנתן **מִדַּעְתּוֹ וּבֵין בְּעַל כָּרְחוֹ, הָוְיָא נְתִינָה** – נחשבת נתינה גם ללא תקנתו, ולכן לא הוצרך בזה הלל לתקנה מיוחדת.

מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא, וְאִיתֵּימָא – ויש אומרים שר**ַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי** הקשה כן, **וְדִילְמָא, בֵּין** בנתינה **בְּפָנָיו וּבֵין** בנתינה **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו,** רק אם נתן **מִדַּעְתּוֹ** של המקבל, **אֵין** – אכן הנתינה נחשבת נתינה, אבל אם נתן **בְּעַל כָּרְחוֹ, לֹא** – אין הנתינה נחשבת נתינה, **וְהִלֵּל** שתיקן רק באופן שלא בפניו, היינו משום **דְּמַאי דְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ תַּקֵּן.** כלומר שכך היה המעשה שהיו הקונים מסתתרים, ולכך תיקן רק באופן זה, אך באמת יתכן שהיכן שלא תיקן הלל, הדין הוא שכל נתינה בעל כרחו, ואפילו בפניו, אינה נתינה [ואכן, אם הקונים היו מסרבים לקבל את המעות בלא להסתתר, היה הלל מתקן שנתינה בפניו בעל כרחו תהא נחשבת נתינה]. ולפי זה לענין גט אשה יהא הדין, שנתינה בעל כרחו אף בפניו אינה נחשבת נתינה, ואינה מגורשת.

משנה

לאחר שנתבאר דין גאולת בתי ערי חומה לאחר מכירתם, מבארת משנתנו איזה עוד נכסים הנמצאים בעיר המוקפת חומה, נכללים בדין 'בתי ערי חומה': **כָּל** דבר המחובר לקרקע **שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה,** כגון בתי מרחץ ובורות מים, **הֲרֵי הוּא** נידון **כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה,** שרשאי המוכר לגואלם מן הלוקח מיד כשנמכרו, ואם לא גאלם עד מלאת שנה ממכירתם, הרי הם נחלטים ללוקח לעולם, **חוּץ מִן הַשָּׂדוֹת** שבתוכה, שאין דינן כבתי ערי חומה אלא כשאר שדות, ויכול המוכר לגאלם רק לאחר שתי שנים מהמכירה, ולעולם.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הַשָּׂדוֹת שבעיר חומה דינן כבתי ערי חומה.

דין נוסף: **בֵּית הַבְּנוּי בַּחוֹמָה** – בתוך החלל שבעובי חומת העיר, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ** נידון **כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה,** אלא כבית בעיר שאין לה חומה, לפי שאין הבית מוקף חומה מסביבו. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כּוֹתֶל הַחִיצוֹן** של הבית **הִיא חוֹמָתוֹ,** ונידון כבתי ערי חומה.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר טעם מחלוקתם של תנא קמא ורבי מאיר בדין השדות שבעיר המוקפת חומה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר בתורה בדין מכירת בית בעיר המוקפת חומה (ויקרא כה ל) 'וְאִם לֹא יִגְאַל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ', **אֵין לִי** במשמעות פסוק זה, **אֶלָּא בַּיִת** שבעיר המוקפת חומה, **מִנַּיִן לְרַבּוֹת בָּתֵּי בְדִים** [–בתי כתישת זתים], **וּבָתֵּי מֶרְחֲצָאוֹת, וּמִגְדָּלוֹת** [–ארונות הקבועים בקרקע], **וְשׁוֹבְכִין** [–קיני עופות], **וּבוֹרוֹת וְשִׁיחִין וּמְעָרוֹת** [–בורות מים] שבעיר המוקפת חומה, שאף הם נגאלים מיד ואם לא נגאלו הרי הם נחלטים ללוקח לאחר שנה ממכירתם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּעִיר',** שמשמע כל מה שבתוך העיר המוקפת חומה, הרי הוא בכלל. ומעתה שהתרבה כל מה שבתוך העיר, **יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה אַף הַשָּׂדוֹת** שבעיר שיגאלו מיד ואם לא נגאלו יחלטו לאחר שנה ממכירתם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּיִת',** שרק דבר הדומה לבית שהוא דבר הבנוי בקרקע, נוהג בהם דין בתי ערי חומה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** הפסוק נדרש באופן שונה, **'בַּיִת', אֵין לִי** במשמעות פסוק זה, **אֶלָּא בַּיִת, מִנַּיִן לְרַבּוֹת בָּתֵּי בְדִים, וּבָתֵּי מֶרְחֲצָאוֹת, וּמִגְדָּלוֹת, וְשׁוֹבְכִין, וּבוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, וַאֲפִילּוּ שָׂדוֹת** שאף הם בכלל דין בתי ערי חומה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר בָּעִיר'** שמשמע כל מה שבתוך העיר ואפילו שדות, הרי הם בכלל.

מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא** לפי רבי מאיר שאפילו שדות דינן כבית, **הָא כְּתִיב 'בַּיִת',** ומשמע למעט שרק הדומה לבית נידון כבתי ערי חומה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב קְטִינָא, חוּלְסִית** [–מקום של אבנים] **וּמְצוּלָה** [–מקום של חול] **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – בזה נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר, שאף רבי מאיר לא ריבה אלא שדות של חולסית ומצולה שאינן ראויות לזריעה, ודומים בכך לבית שאינו ראוי לזריעה, וכן ראויות הם לבנין שנוטלים מהם אבנים וחול לצורך בנין, אבל שדות ממש גם רבי מאיר מודה שאינן נידונין כבתי ערי חומה.

הגמרא מביאה ראיה לתירוץ זה: **וְהָתַנְיָא** – וכך אכן שנינו בברייתא, קרקע של **חוּלְסִית וּמְצוּלָה** שבעיר המוקפת חומה, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** דינה **כַּבָּתִּים** שבה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** דינה **כַּשָּׂדוֹת.** הרי מפורש בברייתא שכל מחלוקתם אינה אלא בקרקע של חולסית ומצולה אם לדמותם לבתים או לשדות, ואילו בשדות גם רבי מאיר מודה שאינן בכלל בתי העיר.

שנינו במשנה: **בֵּית הַבְּנוּי בַּחוֹמָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵינוֹ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה** [**וכו'**], רבי שמעון אומר כותל החיצון היא חומתו. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם** – רבי יהודה ורבי שמעון **מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ** כל אחד את שיטתו, שנאמר במעשה המרגלים ששלח יהושע, לאחר שהתחבאו בעליית הבית של רחב הזונה מאימת הרודפים אחריהם (יהושע ב טו) 'וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל **בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת',** ומאחר שנאמר 'כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה' הרי שביתה היה בתוך עובי החומה, **(רבי מאיר)** [**רַבִּי שִׁמְעוֹן**] **סָבַר, כִּפְשָׁטֵיהּ דִּקְרָא** – רבי שמעון מפרש הפסוק כפשוטו, שביתה היה בנוי בתוך החומה, ואמר הכתוב 'וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת', כלומר, בעיר חומה היא יושבת. והרי לנו שבית הבנוי בתוך החומה נחשב כנמצא בעיר המוקפת חומה. **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר,** שיש לדייק להיפך, שכן נאמר 'בַּחוֹמָה **הִיא יוֹשֶׁבֶת',** היינו, שבתוך החומה עצמה היא ישבת, **וְלֹא בְּעִיר** המוקפת **חוֹמָה.**

משנה

המשנה מלמדת עוד פרטי דינים בעיר מוקפת חומה: **עִיר** שאינה מוקפת חומה, אלא **שֶׁנִּגּוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ** – שבתיה סמוכים זה לזה, ובכך הם נעשים כחומה לעיר, **וְכֵן עִיר שֶׁאֵינָהּ מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן,** אלא מזמן מאוחר יותר, **אֵינָהּ** נידונת **כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה** שיהיו בתיה נגאלים בתוך שנה ממכירתם, אלא כבתי החצרים שנגאלים רק לאחר שנתיים מיום המכירה ולעולם. **וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה** – אלו הן הנחשבות 'עיר' שכאשר הן מוקפות חומה דינן כבתי ערי חומה, עיר שיש בה **שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי [שְׁנֵי] בָּתִּים** בכל חצר, והיא **מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן.**

המשך בעמוד קלב

רש"י

[שייך לדף לא,ב] **בעל כרחו** — שהטילתם בביתו, כי האי גונא דתקין הלל במתניתין. **שלא בפניו** — כגון זה שהיה נטמן. ומשום דתרתי לריעותא איכא, דשלא בפניו הוא ובעל כרחו הוא — משום הכי איצטריך ליה להלל לתקוני. **מאי דאיצטריך ליה תקין** — ואי הוי נמי לוקח התם ולא הוה איצטריך להלל לתקוני דבעל כרחו תיהוי נתינה. **גמרא בית** — "וקם הבית אשר בעיר" (ויקרא כה). מגדלות — *משטיי"ר, וקבועה בקרקע. תלמוד לומר **בית** — והני דלעיל דמו לבית. חולסית — מקום שאינו ראוי לזריעה איכא בינייהו. דשדות ממש לא קאמר רבי מאיר, דהא "בית" כתיב ביה. אלא חולסית ומצולה קמרבי, דדמו לבית, דלאו בני זריעה נינהו וראויין לבנין, בית חולסית — ליטול משם אבנים, ומצולה — ליטול מהן חול. ורבי יהודה סבר כשדות דמו. **והתניא** — בניחותא. **כפשטיה דקרא** — דחזינן דביתה בתוך החומה, וקאמר: "בחומה היא ישבת", כלומר בעיר חומה היא ישבת. **משנה** שגגותיה **חומתה** — שלא הקיפוה חומה, אלא הקיפוה בבתים, ותכופות הבתים זו לזו כחומה. שלש **חצירות** — שבכל אחת ואחת שני בתים מיקריא עיר. **קצרה** — שם עיר קטנה שמחוץ לציפורי. **גמרא שור אינר** — שגגותיה חומתה. **לוא חומה** — "לוא" כתיב, משמע "לא" ומשמע "לו". כלומר, אין לו עכשיו והיה לו חומה קודם, הוה נמי בית חלוט בהו. **מאי קאמר** — וכי אין עיר מוקפת חומה בגליל אלא גמלא, ובעבר הירדן אלא גדוד? עד

מדאיצטריך ליה לְהִלֵּל לְתַקּוּנֵי נְתִינָה בְּעַל כָּרְחוֹ הָוְיָא נְתִינָה, הָא בְּעָלְמָא - נְתִינָה בְּעַל כָּרְחוֹ לָא הָוְיָא נְתִינָה. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא, וְאִיתֵימָא רַב אַשֵׁי: וְדִילְמָא כִּי אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ לְהִלֵּל לְתַקּוּנֵי - שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲבָל בְּפָנָיו - בֵּין מַדְּעָתוֹ בֵּין בְּעַל כָּרְחוֹ הָוְיָא מַתָּנָה! אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רָבָא: מַתְקָנְתוֹ שֶׁל הִלֵּל, "הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז" וְנָתְנָה לוֹ, בֵּין מַדְּעָתוֹ בֵּין בְּעַל כָּרְחוֹ - הָוְיָא נְתִינָה; וְכִי אִיצְטְרִיכְ לֵיהּ לְהִלֵּל לְתַקּוּנֵי - שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲבָל בְּפָנָיו - בֵּין מַדְּעָתוֹ בֵּין בְּעַל כָּרְחוֹ הָוְיָא נְתִינָה. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא, וְאִיתֵימָא רַב שִׁימִי בַּר אַשֵׁי: וְדִילְמָא בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - מַדְּעָתוֹ אִין, בְּעַל כָּרְחוֹ לָא, וְהִלֵּל מַאי דְּאִיצְטְרִיכְ לֵיהּ תַּקִּין! **משנה** כָּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה הֲרֵי הוּא כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, חוּץ מִן הַשְּׁדוֹת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף הַשְּׁדוֹת. בֵּית הַבְּנוּי בַּחוֹמָה - רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כּוֹתֶל הַחִיצוֹן הִיא חוֹמָתוֹ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "בַּיִת" - אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מַנַּיִן לְרַבּוֹת בָּתֵּי בְדִים וּבָתֵּי מֶרְחָצָאוֹת, וּמִגְדָּלוֹת, וְשׁוֹבְכִין, וּבוֹרוֹת וְשִׂיחִין וּמְעָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בָּעִיר"; יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַשְּׁדוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיִת", דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: "בַּיִת" - אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מַנַּיִן לְרַבּוֹת בָּתֵּי בְדִים וּבָתֵּי מֶרְחָצָאוֹת, וּמִגְדָּלוֹת וְשׁוֹבְכִין, וּבוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, וַאֲפִילּוּ שָׂדוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בָּעִיר"! וְאֶלָּא הָא כְּתִיב "בַּיִת"! אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב קְטִינָא: חוּלְסִית וּמְצוּלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. וְהָתַנְיָא: חוּלְסִית וּמְצוּלָה - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כְּבָתִּים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּשָׂדוֹת. "בַּיִת הַבָּנוּי בַּחוֹמָה - רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: "וַתּוֹרְדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת" - רַבִּי מֵאִיר סָבַר: כִּפְשָׁטֵיהּ דִּקְרָא, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: "בַּחוֹמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת" - וְלֹא בְּעִיר חוֹמָה. **משנה** עִיר שֶׁגַּגּוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ, וְשֶׁאֵינָהּ מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן - אֵינָהּ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה: שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, כְּגוֹן קַצְרָה הַיְשָׁנָה שֶׁל צִיפּוֹרִי, וְחַקְרָה שֶׁל גּוּשׁ חָלָב, וְיוֹדְפַת הַיְשָׁנָה, וְגַמְלָא, וּגְדוֹד, וְחָדִיד, וְאוֹנֹה, וִירוּשָׁלַיִם, וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָהֶן. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "חוֹמָה" - וְלֹא שׁוּר אֵינַר, "סָבִיב" - פְּרָט לְטִבֶּרְיָה, שֶׁיָּמָּה חוֹמָתָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר יוֹסֵי אוֹמֵר: "אֲשֶׁר לוֹא חוֹמָה" - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן. "וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה" כו'. תָּנָא: גַּמְלָא בַּגָּלִיל, וּגְדוֹד בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, וְחָדִיד וְאוֹנֹה וִירוּשָׁלַיִם בִּיהוּדָה. מַאי קָאָמַר?

אמר

תוספות

מי איכא מידי דאורייתא משמטא והתקין הלל דלא תשמט? ומשני: בשביעית בזמן הזה, דרבנן. ופירש רש"י: והלל כרבי סבירא ליה, דאמר שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה דרבנן. ואף על גב דהלל בבית שני הוה, סבירא ליה דבבית שני הואיל ולא היה יובל נוהג — לא היה נוהג שמיטה מדאורייתא. ודאמרינן: מנו יובלות לקדש שמיטין — מדרבנן קאמר. וכאן משמע דבבית שני היה יובל נוהג מן התורה! וכן משמע בברייתות פרק "ארבעה מחוסרי כפרה" בסופו (יא,א): "ויתנו ידיהם להוציא (את) נשיהם ואשמים" וגו', אמר רב חסדא: מלמד שכולן שפחה חרופה בעלו. ושפחה חרופה היינו חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי, ואמרינן בפרקין דלעיל (כט,א) דאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, אלמא נהגו יובלות בבית שני! וצריך לומר: דעל כרחך, דאין הכי נמי, דנהגו יובלות בבית שני. ואף על גב דכל ישראל לא חזרו בימי עזרא כדכתיב (נחמיה ז) "כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים", ומיהו מכל שבט ושבט חזרו מקצתן, והוי שפיר כמו כל יושביה עליה, כדאמרינן לקמן שמנו יובלות אף על גב דלא חזרו כולן. וההיא דפרק "השולח" (גיטין לו,א) צריך לומר דהלל לאו לדריה תקין, אלא יודע היה שהבית היה עתיד ליחרב ולפיכך תיקן פרוזבול. ואף על גב דבעי התם: הלל כי תקין פרוזבול, לדריה הוא דתקין או לדרי עלמא תקין — ההיא לאו לאביי קבעי, כי אם לרבא דמתרץ התם הפקר בית דין הפקר.

מדאיצטריך הלל לתקוני נתינה בעל כרחו — [הוי נתינה הא בעלמא נתינה בעל כרחו] לא הויא נתינה (פשיטא דאין לו לאדם לקבל מתנה בעל כרחו ולא הויא נתינה). ואם תאמר: וכי איצטריך ליה להביא ראיה על זה דנתינה בעל כרחו לא הויא נתינה? פשיטא דאין לו לאדם לקבל מתנה בעל כרחו! ועוד: היכי פליג על זה רב פפא? ויש לומר: דודאי מתנה דרשות, שאין לו שום צורך — פשיטא דלא הויא בעל כרחו, ורב פפא נמי לא פליג על זה. אלא במתנה שיש בה צורך פליגי, כמו הכא דאמר לה: "זה גיטך על מנת שתתן לי מאתים זוז", שהיא צריכה כדי לקיים תנאי הגט. וכגון קבלה דמתניתין. [אבל] היכא דאיכא חובה לנותן, כגון חוב או פקדון — בהא ודאי הוי נתינה בעל כרחו, כדאיתא פרק "הגזול בתרא" (בבא קמא קיח,א): הלוהו או שהפקיד אצלו בישוב — לא יחזיר לו

במדבר. משמע: הא בישוב — מחזיר לו בעל כרחו. ואם תאמר: הא דתנן בפרק "מי שאחזו" (גיטין עד,א): "הרי זה גיטך על מנת שתתן לי איצטליתי" ואבדה איצטליתו, רבן שמעון בן גמליאל אומר: תתן דמיה. והתם מיירי אפילו בעל כרחו דבעל, מדפליגי רבנן עליה ואמרי: איצטליתו דוקא קאמר. תו בעי התם בגמרא: האומר לאשה "הרי זה גיטך על מנת שתתני מאתים זוז", וחזר ואמר לה: "מחולין לך" מהו? תיבעי לרבנן תיבעי לרבן שמעון בן גמליאל; תיבעי לרבנן: עד כאן לא קא אמרי רבנן התם אלא היכא דלא אחליה לגבה, אבל הכא — הא קאמר "מחולין לך". והא על כרחך דאמרי רבנן איצטליתו דוקא קאמר — בעל כרחו מיירי, דאי מדעתו — לא גרע מ"מחולין לך", ואפילו הכי קאמר רבן שמעון בן גמליאל תתן לו דמיה. אלמא סבירא ליה לרבן שמעון בן גמליאל דנתינה בעל כרחו הויא נתינה, ואם כן היכי קאמר רבא הכא דלא הויא נתינה? וצריך לומר: דלרבא מיירי התם דאמר רבן שמעון בן גמליאל תתן לו דמיה — מדעתיה קאמר, ואפילו הכי לרבנן איצטלית דוקא קאמר, ואינה מגורשת. והאי בעיא דהתם אינה אליבא דרבא, דלרבא ודאי אליבא דרבנן אפילו "מחולין לך" לא מהני. ואם תאמר: לרבא דסבירא ליה דאפילו בעיר לא הוי נתינה בעל כרחו, אם כן למה היה ללוקח להטמין? לימא "לא מקבלינא" ואז לא הוי נתינה, והחליט לו אחר שנים עשר חדשים! ויש לומר: דאם היה בעיר היה בוש ממנו אם לא היה מקבל. ואם תאמר: משמע דלרבא אפילו בפניו בעל כרחו לא הויא נתינה, והיכי מצי להוכיח מהכא בפניו? והלא תקנת הלל לא היתה כי אם שלא בפניו, וכי איצטריך ליה להלל לתקוני — שלא בפניו, אבל בפניו — בין מדעתו בין בעל כרחו הוי נתינה, כדמתקיף ליה רב פפא! ויש לומר: דמוכח הכי, דאם איתא דבפניו הוי נתינה בעל כרחו — לא הוה צריך להילל לתקוני שלא בפניו להיות חולש מעותיו ללשכה, דהא אפשר לזכות לו על ידי אחר. אלא שמע מינה, מדאיצטריך ליה להלל לתקן נתינה בעל כרחו — הא בעלמא כו'. ורב פפא דאתקיף ליה — לית ליה האי סברא. **חולסית** — פירש רש"י: ליטול משם אבנים, ומצולה ליטול משם חול. ורשב"ם פירש בבבא בתרא (סז,א): חולסית — ליטול הימנה זכוכית, ומצולה כמו (ברכות ט,ב): מצולה של דגים.

אשר לו חומה — פירש רש"י: "לוא" כתיב, משמע "לו" ומשמע "לא", כלומר, אין לו עכשיו והיה לו קודם לכן. ואינו כן, בחומשין מדויקות כתיב ["לא" באל"ף וקרי בוי"ו] (בוי"ו ולא קרי באל"ף). **מאי** קאמר — וכי אין עיר מוקפת חומה בגליל אלא גמלא, ובעבר הירדן אלא גדוד? ואם תאמר: אמאי לא פריך כמו כן אמתניתין? ויש לומר: דפריך שפיר אברייתא, לפי שדקדקה יותר, דמפרשא בהדיא גמלא בגליל וגדוד בעבר הירדן.

הכא

הכא נמי תרתי ירושלים הוו — ותימה: דלרבא נמי אנו צריכין לומר כן דתרי ירושלים הוו! ויש לומר: דלרבא אין אנו צריכין לומר ביהודה תרי ירושלים הוו, אלא בשאר ארצות. אבל לרב אשי צריך לומר ביהודה תרי ירושלים הוו.

וקדשו ערי חומה — פירוש: לענין מכירת בית בבתי ערי חומה, ולענין שילוח מצורעים חוץ לעיר. דדוקא בבתי ערי חומה צריך לשלוח המצורעים חוץ לחומה, אבל שאר (ארצות) [עיירות] לא. ואבנים מנוגעות צריך לשלוח חוץ לעיר, ואפילו לא היו מוקפות מימות יהושע. והכי תניא בתורת כהנים: אתהן חוץ לעיר ואין אדם חוץ לכל העיר, אלא חוץ לעיירות המוקפות חומה בלבד. ואם תאמר: מנלן? הא לא כתיב בית חומה גבי אדם מצורע! ואומר הרב רבינו יצחק: דגמרינן "חוץ למחנה מושבו" דכתיב ביה במצורע (ויקרא יג) ממושב דכתיב "בית מושב עיר חומה" (שם כה). ופירש רש"י כאן: דמקדש ליה (לארעא) בשתי תודות ובשיר ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהן, כדאיתא בשבועות (טז,א ושם). ובמסכת שבועות פירש רש"י דאשכחן שהיו מקדשין חומות ירושלים בשתי תודות ובשיר, כשבאו להוסיף על העיר ועל (העיירות) [העזורות], אבל שאר (ארצות) [עיירות] — לא ידעתי היאך היו מקדשין אותן.

מנו יובלות לקדש שמיטין — מכאן תימה לברייתא דתני בירושלמי דמסכת גיטין, ורש"י כתב בפרק "השולח" (גיטין לו,א), דתניא בירושלמי: "וזה דבר השמיטה שמוט" — בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחד שמיטת יובל ואחד שמיטת שביעית, בזמן שאתה משמט [יובל] — אתה משמט [שביעית], בזמן שאי אתה משמט יובל — אי אתה משמט שביעית. וכאן אומר דלא מנו יובלות אלא לקדש שמיטין! ופירש רש"י פרק "השולח" (שם) דההיא דערכין דמדרבנן היא. ואין משמע כן בתורת כהנים, (ואומר אני דתנאי היא (עד כאן לשון רש"י). (דהא דירושלמי רבי היא). ועוד אומר רבינו תם: דהך ברייתא דמייתי' ריש פרק "השולח" (שם): "וזה דבר השמיטה שמוט" — בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע, ואחת שמיטת כספים, והא דירושלמי — רבי היא. אבל רבנן פליגי עליה דרבי, ואמרי: מנין דיש שמיטה אף על פי שאין יובל — תלמוד לומר (ויקרא כה, ח): "והיו לך שבע שבתות השנים", ומנין שיעשה יובל אף על פי שאין שביעית — תלמוד לומר (שם) "והיו לך תשע וארבעים שנה", [וסוגיא] דהכא — אתיא כרבנן. מיהו, יש ליישב ההיא דתורת כהנים אפילו כרבי. והא דתני: שביעית אף על פי שאין יובל — יש לפרשה: אף על פי שלא נהגו יובל והניחו בחטאם, וכדתני בפרק קמא דראש השנה (ט,ב ושם): "יובל היא" — אף על פי שלא שמטו, ואף על פי שלא תקעו. יכול אף על פי שלא שלחו? תלמוד לומר: "היא", דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: "יובל" — אף על פי שלא שמטו, ואף על פי שלא שלחו, יכול אף על פי שלא תקעו? תלמוד לומר "היא". אלא

אָמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר: עַד גַּמְלָא בַּגְּלִיל, עַד גְּדוֹד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְחָדִיד וְאוֹנוֹ וִירוּשָׁלַיִם בִּיהוּדָה. רָבָא אָמַר: גַּמְלָא בַּגְּלִיל - לְאַפּוּקֵי גַּמְלָא דִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, גְּדוֹד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן - לְאַפּוּקֵי גְּדוֹד דִּשְׁאָר אֲרָצוֹת; אִינָךְ דְּלָא אִיכָּא דִּכְוָתַיְיהוּ לָא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ. וִירוּשָׁלַיִם מִי מִיחַלַּט בָּהּ? וְהָתַנְיָא: עֲשָׂרָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם, אֵין הַבַּיִת חָלוּט בָּהּ! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כִּירוּשָׁלַיִם - דְּמוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, וְלֹא כִּירוּשָׁלַיִם - דְּאִילּוּ יְרוּשָׁלַיִם אֵין הַבַּיִת חָלוּט בָּהּ, וְאִילּוּ הָכָא הַבַּיִת חָלוּט בָּהֶן. רַב אַשִׁי אָמַר, לָאו אָמַר רַב יוֹסֵף: תְּרֵי קָדֵשׁ הָווּ? הָכָא נַמִי תְּרֵי יְרוּשָׁלַיִם הָווּ. תַּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ? שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מָצְאוּ אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם, אֲבָל רִאשׁוֹנוֹת בָּטְלוּ מִשֶּׁבָּטְלָה קְדוּשַׁת הָאָרֶץ. קָסָבַר: קְדוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא. וּרְמִינְהִי, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי: וְכִי אֵלּוּ בִּלְבָד הָיוּ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "שִׁשִּׁים עִיר כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב... כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרוֹת"! אֶלָּא לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ? שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מָצְאוּ אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם; קִידְּשׁוּם? הָא אָמְרִינַן דְּלָא צְרִיךְ לְקִדּוּשֵׁי נְהוּ! אֶלָּא מִנְּאוּם; וְלֹא אֵלּוּ בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל שֶׁהַעֲלָה לְךָ מְסוֹרֶת בְּיָדְךָ מֵאֲבוֹתֶיךָ שֶׁמּוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן - כָּל מִצְוֹת הַלָּלוּ נוֹהֲגוֹת בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁקִּדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא! - אִיבְּעֵית אֵימָא: תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: חַד מִינַּיְיהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי אֲמָרָהּ; דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי אוֹמֵר: "אֲשֶׁר לוֹא חוֹמָה" - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר: קִדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא? דִּכְתִיב: "וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה הַשָּׁבִים מִן הַשְּׁבִי סֻכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' וַתְּהִי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מְאֹד", אֲפִשַּׁר בָּא דָּוִד וְלֹא עָשׂוּ סוּכּוֹת עַד שֶׁבָּא עֶזְרָא? אֶלָּא מַקִּישׁ בִּיאָתָם בִּימֵי עֶזְרָא לְבִיאָתָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, מַה בִּיאָתָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה, אַף בִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא - מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה; וְאוֹמֵר: "וְהֲבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ", מַקִּישׁ יְרוּשָׁתְךָ לִירוּשַׁת אֲבוֹתֶיךָ, מַה יְרוּשַׁת אֲבוֹתֶיךָ בְּחִידּוּשׁ כָּל דְּבָרִים הַלָּלוּ, אַף יְרוּשָׁתְךָ - בְּחִידּוּשׁ כָּל דְּבָרִים הַלָּלוּ. וְאִידָּךְ? דִּבְעֵי רַחֲמֵי עַל יֵצֶר דַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבִטְּלֵיהּ, וְאַגִּין זְכוּתָא עֲלַיְיהוּ כִּי סוּכָּה. וְהֵיינוּ דְּקָא קָפִיד קְרָא עִילָּוֵיהּ דִּיהוֹשֻׁעַ, דִּבְכָל דּוּכְתָּא כְּתִיב "יְהוֹשֻׁעַ" וְהָכָא כְּתִיב "יֵשׁוּעַ", בִּשְׁלָמָא מֹשֶׁה לָא בְּעָא רַחֲמֵי, דְּלָא הֲוָה זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ דַּהֲוָה לֵיהּ זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַמַּאי לָא לִיבְּעֵי רַחֲמֵי? - וְהָא כְּתִיב: "אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ"! - הָכִי קָאָמַר: כֵּיוָן דְּיָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ - יָרַשְׁתָּ אַתָּ.

עד גמלא — כל עיירות שבגליל עד גמלא היו מוקפות חומה מימות יהושע. **רבא אמר** — האי תנא אתא לפרושי מתניתין, והכי קאמר: גמלא דקתני מתניתין דהוות מוקפת חומה מימות יהושע היינו גמלא דגליל. **לאפוקי** — דאי איכא גמלא בעבר הירדן וביהודה לא הויא מוקפת חומה מימות יהושע, וכן גדוד וכן חדיד, וירושלים ביהודה לאפוקי עיירות שבגליל ועבר הירדן שנקראו חדיד ואונו וירושלים, אינן מוקפות מימות יהושע. **אינך דליכא כותייהו** — אינך דקא חשיב במתניתין, כגון קצרה ויודפת, דליכא בדוכתא אחריתי דמסקי כשמתייהו לא איצטריך למיתני ברייתא בהי ארעא קיימי. **עשרה דברים** — מפרש בבבא קמא בפרק "מרובה" (פב,ב), וזה אחד מהם. **אין הבית חלוט** — משום דכתיב (ויקרא כה): "לקונה אותו לדורותיו", וקסבר: לא נתחלקה ירושלים לשבטים, ומאן קא מקני ליה? **לאו מי אמר רב יוסף וכו'** — במסכת מכות בפרק "אלו הן הגולין" (י,א). **את אלו** — המנויות במשנתינו. **וקידשום** — מפרש במסכת שבועות (טז,א) דמקדשי לה בשתי תודות ובשיר, ובית דין מהלכין, ושתי תודות אחריהן וכו'. **בטלו** — שאין קדושת הארץ נוהגת בהן, ואין בהן דין ערי חומה. **משבטלה קדושת הארץ** — בחורבן ראשון. **קדושה ראשונה** — שקידשה יהושע. **הא אמרת** — לקמן בסוף דהא מילתא, דלא צריכי לקדושי, דקתני סיפא: ולא אלו בלבד אלא כל שתעלה בידך כו' שקידשה לשעתה ולעתיד לבא! **חדא מינייהו** — דך דקתני קידשה לעתיד לבא — רבי אלעזר בר יוסי אמרה, כי היכי דקאמר: אף על פי שאין לו עכשיו, ואף על גב דחרוב — לא בטלה קדושתיה. **אלא מקיש ביאתם בימי עזרא כו'** — דהא "כי לא עשו" לאו אסוכות מהדר, אלא הכי קאמר: כי לא עשו מה שעשו עכשיו מימות יהושע, ומאי ניהו — קדושת הארץ. **מנו שמיטין** — שהתחילו למנות שמיטין ונתחייבו במעשר. **והביאך ה' אלהיך וגו'** — בשובם מן הגלות משתעי קרא, דכתיב לעיל מיניה (דברים כו): "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך". **ואידך** — לעולם "כי לא עשו" — אסוכות קאי. ולאו סוכות ממש, אלא דבעא עזרא רחמי איצרא דעבודה זרה ואימסר בידיה, כדאמר בסנהדרין (סד,א). **ואגין זכותא** — דעזרא עלייהו. **כי סוכה** — כי לא עשו דבר זה בימות יהושע כן. והיינו דקפיד קרא לאדכורי יהושע טפי מהאחרים, וקא מדכר ליה בלשון גנאי. **דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא ישוע** — משום דאיהו הוה ליה למיבעי רחמי עלה דמילתא, דבשלמא משה לא בעא רחמי כו'. **ירשתה אתה** — באותה קדושה, ואין צריך לחזור ולקדש. **משגלו שבט ראובן** — בימי סנחריב. **מנו יובלות לקדש שמיטין** — ודאי יובל לא היה נוהג שיהו עבדים נפטרים משום יובל, ולא שדות של מכר חוזרות. אבל שמיטין היו נוהגים, לשמט כספים ולשמט מזרע וקציר, דהא צריכין למנות שנת יובל כדי שיבואו השמיטין במקומן, שלסוף שבע שמיטות היו מניחין שנת חמשים שלא היו מונין אותה לשמיטה הבאה, מפני שהיא ראויה להיות שנת יובל, ושנה של אחריה מתחיל המנין. דאם לא היו מונין יובלות — היו מונין אותה שנה לחשבון השמיטין, והוו השמיטין שלא במקומן.

הניחא

וּמִי מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת? הָשְׁתָּא מִשֶּׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלוּ יוֹבְלוֹת, עֶזְרָא דִּכְתִיב בֵּיהּ: "כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע רִבּוֹא אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים" הֲוָה מָנֵי? דְּתַנְיָא: מִשֶּׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה בָּטְלוּ יוֹבְלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ" - בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ וְלֹא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ מִקְצָתָן; יָכוֹל הָיוּ עָלֶיהָ וְהֵן מְעוֹרְבִין, שֶׁבֶט בִּנְיָמִין בִּיהוּדָה וְשֵׁבֶט יְהוּדָה בְּבִנְיָמִין, יְהֵא יוֹבֵל נוֹהֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְכָל יֹשְׁבֶיהָ", בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבֶיהָ כְּתִיקּוּנָן וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהֵן מְעוֹרְבִין! אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מָנוּ יוֹבְלוֹת לְקַדֵּשׁ שְׁמִיטִּין.

הניחא

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי הָכִי קָאָמַר,** כל העיירות שמהגבול הדרומי של הגליל **וְעַד גַּמְלָא בַּגָּלִיל,** וכן כל העיירות שמהגבול המערבי של עבר הירדן **וְעַד גָּדוּד בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן,** הרי הם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, **וְחָדִיד וְאוֹנוֹ וּירוּשָׁלַיִם** הם בלבד שלשת ערי החומה **שֶׁבְּכָל יְהוּדָה.**

תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר,** הברייתא לא באה למנות את כל הערים מוקפות החומה, אלא מבארת את משנתינו לאלו ערים התכוונה, והיינו **שֶׁגַּמְלָא** ששנינו במשנתינו שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, היא אותה השוכנת **בַּגָּלִיל, לְאַפּוּקֵי גַּמְלָא דְּשִׁאַר אַרְצוֹת,** שישנה עיר בשם גמלא בתחום יהודה או עבר הירדן, שהיא איננה מוקפת חומה מימות יהושע, וכן **גָּדוּד** ששנינו במשנתינו שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, היא אותה השוכנת **בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, לְאַפּוּקֵי גָּדוּד דְּשִׁאַר אַרְצוֹת,** שישנה עיר בשם גדוד בתחום יהודה או הגליל, שהיא איננה מוקפת חומה מימות יהושע, וכן הערים חדיד ואונה וירושלים שנשנו במשנה, הם אותם השוכנים ביהודה, למעט ערים בשמות אלו בעבר הירדן או בגליל, שאינם מוקפות חומה מימות יהושע, אכן בודאי ישנם ערים נוספות המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, אלא **אִינָךְ דְּלָא אִיכָּא דִּכְוָתֵייהוּ** – אותן ערים מוקפות חומה שאין ערים נוספות ששמן כשמן, **לָא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – לא הוצרך התנא של הברייתא לשנותן.

שנינו במשנה שאחת הערים המוקפות חומה שנוהג בהן דין בתי ערי חומה היא ירושלים. שואלת הגמרא: **וּירוּשָׁלַיִם מִי מִיחַלַּט בָּהּ** – וכי בית הנמכר בירושלים נחלט לקונה אם לא גאלה המוכר בתוך שנתו, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **עֲשָׂרָה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם,** ואחד מהם הוא **שֶׁאֵין הַבַּיִת חָלוּט בָּהּ** לאחר שנה ממכירתו, אלא דינו כבתי החצרים שנגאל לעולם וכן חוזר לבעליו ביובל, לפי שירושלים לא נתחלקה לשבטי יהודה ובנימין להיות נחלתם בלבד ושלא יהיה לשאר השבטים זכות בה, ובבתי ערי חומה נאמר 'לִקְנָה אֹתוֹ' (ויקרא כה ל), וכיון שלא נתחלקה אין מי שיקנה לו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** מה ששנה התנא במשנה ירושלים, כוונתו להשוות שאר הערים המוקפות חומה אליה, לומר שעליהם להיות **כִּירוּשָׁלַיִם דְּמוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, וְלָא כִּירוּשָׁלַיִם** – אך לענין הדין אינן שוין לירושלים, **דְּאִילּוּ יְרוּשָׁלַיִם אֵין הַבַּיִת חָלוּט בָּהּ, וְאִילּוּ הָכָא הַבַּיִת חָלוּט בָּהֵן.**

תירוץ נוסף: **רַב אַשִּׁי אָמַר, לָאו אָמַר רַב יוֹסֵף תְּרֵי קֶדֶשׁ הָווּ** – וכי לא מצינו במסכת מכות (י.) שתירץ רב יוסף שהיו שני ערים ששמן קדש, **הָכָא נַמִּי** – אף כאן נאמר, **תְּרֵי יְרוּשָׁלַיִם הָווּ** – שהיו שני ערים ששמן ירושלים, אחת עיר הקודש שנבנה בה המקדש, ובה אין הבית נחלט לאחר שנה ממכירתו, ועוד ירושלים אחרת היתה, ואף היא מוקפת חומה היתה, ובה הבית נחלט והיא השנויה במשנתינו.

הגמרא מביאה ברייתות הדנות מדוע מנתה המשנה רק שמונה ערים מוקפות חומה, בעוד שהיו הרבה ערים כאלו: **תְּנִיָא** בברייתא, [**אָמַר**] **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ** הערים המנויות במשנתינו, הלא בודאי ישנם ערים נוספות המוקפות חומה מימות יהושע. מבאר רבי ישמעאל: **שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה** מגלות בבל, **מָצְאוּ** את הערים **הָאֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם** בקדושת ערי חומה, **אֲבָל** הערים **הָרִאשׁוֹנוֹת בָּטְלוּ** מדין קדושת ערי חומה, **מִשֶּׁבָּטְלָה קְדוּשַׁת הָאָרֶץ** – משעה שיצאו לגלות אחר חרבן הבית הראשון, שאז בטלה קדושת הארץ. **קָסָבַר** – ומבואר טעמו של רבי ישמעאל ברבי יוסי שסבר, שהקְדוּשָׁה **הָרִאשׁוֹנָה** שנתקדשה הארץ בימי יהושע בן נון, **קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלָא קִידְּשָׁה לְעָתִיד לָבֹא,** שלא נמשכה רק כל עוד ישבו היהודים בארץ ישראל, אבל משגלו הימנה בטלה קדושתה.

מקשה הגמרא סתירה מברייתא אחרת: **וּרְמִינְהִי, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, וְכִי אֵלּוּ** הערים מוקפות החומה המנויות במשנה הן **בְּלִבַּד הָיוּ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** בכיבוש ארץ עוג מלך הבשן (דברים ג ד–ה) **'שִׁשִּׁים עִיר כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב', 'כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצוּרוֹת חוֹמָה גְּבֹהָה',** הרי שבארץ עוג לבדה היו ששים ערים מוקפות חומה, ובודאי שבכל ארץ ישראל היו עוד הרבה. **אֶלָּא לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ,** שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מגלות בבל, **מָצְאוּ** את הערים **הָאֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם.**

לפני שמביאה הגמרא את המשך הברייתא, תמהה היא על הלשון האמורה בה: **'קִידְּשׁוּם', הָא אִמְּרִינַן דְּלָא צָרִיךְ לְקַדּוּשֵׁינְהוּ** – הרי בהמשך הברייתא מבואר שלא צריך קידוש מחודש, לפי שהקדושה הראשונה עודה קיימת, **אֶלָּא** צריך לומר 'מצאו את אלו **וּמְנָאוּם',** שאת הערים הללו מצאו בעלותם מן הגולה ומנו את שמותיהם.

ממשיכה הברייתא: **וְלָא אֵלּוּ בִּלְבַד** קדושות בקדושת ערי חומה, **אֶלָּא כָּל** עיר **שֶׁתַּעֲלֶה לְךָ מְסוֹרֶת בְּיָדְךָ מֵאֲבוֹתֶיךָ שֶׁהִיא מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, כָּל מִצְוֹת הַלָּלוּ** של ערי חומה **נוֹהֲגוֹת בָּהּ,** כגון שבתיה נגאלין מיד, ואם לא נגאלו עד שנה ממכירתן נחלטין ללוקח, ומצורעים משתלחים הימנה, **מִפְּנֵי שֶׁהַקְּדוּשָׁה הָרִאשׁוֹנָה** שבימי יהושע בן נון, **קִידְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ, וְקִידְּשָׁה לְעָתִיד לָבֹא** – ונמשכת אף לאחר שגלו הימנה. וקשה, שנמצאו שני הברייתות בשיטת רבי ישמעאל ברבי יוסי סותרות זו את זו, שבראשונה שנינו שקדושת הארץ בטלה, ובשניה שנינו שקדושת הארץ לא בטלה.

מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא, תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – ששני תנאים הם שנחלקו בשיטת רבי ישמעאל ברבי יוסי. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, חַד מִינַּיְיהוּ** – ברייתא אחת מהן, לא רבי ישמעאל ברבי יוסי אמרה, אלא **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי אָמְרָה.** והיא, הברייתא השניה הסוברת שלא בטלה הקדושה, **דְּתַנְיָא** בברייתא שהובאה לעיל (ע"א), **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי אוֹמֵר,** נאמר בכתוב (ויקרא כה ל) 'וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר **אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה,** ומשמע לדרוש **שאף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו** חומה, **וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן** בימי יהושע בן נון, הרי זה נחשב לעיר המוקף חומה, והרי ששיטת רבי אלעזר בר יוסי היא שקדושת הערים המוקפות חומה אינם פוסקים בחורבנן, הלכך יש לומר שהוא זה הסובר שקדושת הארץ לא בטלה בחורבנה.

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** [–מנין המקור] **דְּמַאן דְּאָמַר קְדוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלָא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא.** מביאה הגמרא ברייתא ליישב: **דִּכְתִיב** לגבי שובם של בני ישראל מן הגולה (נחמיה ח יז) 'וַיַּעֲשׂוּ (בני הגולה) [כָּל הַקָּהָל] הַשָּׁבִים מִן הַשִּׁבְי סֻכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בַסֻּכּוֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִימֵי (יהושע) [יֵשׁוּעַ] בֶּן נוּן כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' וַתְּהִי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מְאֹד', וקשה כיצד יתכן שמימי יהושע בן נון עד ימי עזרא לא קיימו מצות סוכה, **אֶפְשָׁר בָּא דָּוִד** המלך הצדיק **וְלָא עָשָׂה סוּכּוֹת,** וכן בזמן כל המלכים הצדיקים שלאחריו, **עַד שֶׁבָּא עֶזְרָא** וחידש את מצות הסוכה, אלא בודאי אין כוונת הכתוב כמשמעותו הפשוטה שעד ימי עזרא לא עשו סוכות, ומה שאמר הפסוק 'כי לא עשו מימי יהושע' אין זה עולה על עשיית הסוכות, **אֶלָּא** כך כוונת הכתוב, שלא עשו מימות יהושע מה שעשו עכשיו, שכן **מַקִּישׁ** את זמן **בִּיאָתָם** לארץ **בִּימֵי עֶזְרָא, לְבִיאָתָם** לארץ **בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, מַה** בזמן **בִּיאָתָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת** – החלו למנות את השנים בכדי לעשות שמיטות ויובלות, **וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה, אַף** בזמן **בִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא, מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה. וְאוֹמֵר** – וכן יש ראיה מן הכתוב הנאמר בהבטחת ירושת הארץ (דברים ל ה) 'וְהֵבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ **אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ',** שאין כוונת הכתוב לביאתם לארץ בימי יהושע אלא לביאתם אליה לאחר שובם מן הגלות, וכפי שנאמר מקודם (דברים שם ג) 'וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ', והרי שדבר הכתוב בשובם מן הגלות, **וּמַקִּישׁ יְרוּשָׁתְךָ לִירוּשַׁת אֲבוֹתֶיךָ, מַה יְרוּשַׁת אֲבוֹתֶיךָ בְּחִידּוּשׁ כָּל דְּבָרִים הַלָּלוּ** [–למנות שמיטין ויובלות ולקדש ערי חומה] **אַף יְרוּשָׁתְךָ בְּחִידּוּשׁ כָּל דְּבָרִים הַלָּלוּ.**

מבארת הגמרא: **וְאִידָּךְ** – והתנא האחר הסובר שהקדושה הראשונה נמשכת אף לאחר חורבן הארץ, ואם כן אינו יכול לפרש שעשו בביאתם השניה לארץ כמו שעשו בימי יהושע, שהרי לא היו צריכים לקדש פעם נוספת, אלא הוא מפרש את הפסוק כמשמעו, שהכוונה על עשיית הסוכות, אמנם אין כוונת הפסוק לסוכות ממש, שזה בודאי עשו גם קודם שנה זו, אלא **דְּבָעֵי רַחֲמֵי עַל יֵצֶר דַּעֲבוֹדָה זָרָה**

המשך בעמוד קיב

שואלת הגמרא: **הָנִיחָא** – תירוץ זה שמנו יובלות בכדי לדעת מנין השנים לשמיטה, הוא נכון רק **לְרַבָּנָן דְּאָמְרִי שְׁנַת חֲמִשִּׁים אֵינָהּ מִן הַמְּנָיָן** – ששנת היובל אינה נמנית במנין שנות השמיטה, אלא מנין שנות השמיטה מתחיל לאחר שנה זו, מובן אם כן מדוע מנו יובלות, שאילו לא היו מונים יובלות, היו מונים את שנת היובל לשנה ראשונה למנין השמיטה, ונמצאת שנת השמיטה שלא בזמנה, **אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן** – ששנת היובל נמנית גם לשנת החמשים לשנות היובל וגם לשנה הראשונה למנין שנות השמיטה, **לָמָּה לִי** – לשם מה הוצרכו למנות חמשים שנה לדעת מתי שנת היובל, **כִּשְׁמִיטִּין סַגְיָא** – הלא במנין שנות השמיטה די, שלעולם שנה השביעית היא שנת השמיטה ואין כלל חילוק מתי היא שנת היובל. משיבה הגמרא: **הָא וַדַּאי דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה** – ברייתא זו ששנינו בה שהיו מונין שנות היובל, וביארנוה שמנו אותן בכדי לדעת מנין שנות השמיטה, בודאי איננה בשיטת רבי יהודה.

בברייתא לעיל (לב:) שנינו שמשגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בימי סנחריב לא נהגה עוד מצות היובל. שואלת הגמרא: **וְכִי לָא מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת** בימי סנחריב, **וְהָכְתִיב** בנבואת ירמיה שנים הרבה לאחר מכן [בימי צדקיהו המלך] (ירמיה לד יד) 'מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ', וַהֲוֵינַן בָּהּ – ונשאנו ונתנו בדברי הכתוב 'מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים' שמשמע ששילוח העבדים הוא לאחר השנה השביעית, **וְהָכְתִיב** שם בהמשך הכתוב 'וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ', הרי ששילוח עבד עברי הוא לאחר שש שנים בתחילת השנה השביעית. **וְאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** ליישב זאת, **שֵׁשׁ** שנים שנאמרו בהמשך הכתוב היינו **לַנִּמְכָּר** – לעבד עברי הנמכר בתחילה, שבהגיע שש שנים הוא זמן יציאתו לחפשי, כפי שנאמר בתורה (שמות כא ב) 'כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם', **וְשֶׁבַע** שנים שנאמרו בירמיה היינו **לַנִּרְצָע** – לעבד שלא היה חפץ לצאת לחפשי לאחר שש שנים, שדינו שהאדון מביאו לפני בית דין והעבד אומר בפניהם שאינו חפץ לצאת, והאדון רוצע את אזנו במרצע ובכך נשאר עבדו עד שנת היובל, ואם חלה שנת היובל בשנה השמינית לרציעתו הרי הוא יוצא אז לחפשי. ומכל מקום מוכח שבימי צדקיהו עדיין נהגה מצות היובל, וכל שכן שלא בטלה לפני כן בימי סנחריב. מתרצת הגמרא: **הַהוּא בַּתּוֹכֵחָה כְּתִיב** – פסוק זה שבירמיה בתוך דברי התוכחה נאמר, **וְקָאָמַר נָבִיא הֲשַׁלְּחֶתֶם** – והוכיחם הנביא על הזמן שעדיין נהגה מצות יובל, האם אז שלחתם את עבדיכם לחפשי, אולם באמת עתה אינה נוהגת מצוה זו.

מקשה הגמרא: וכי אפשר לומר שפסוק זה אינו אלא תוכחה על זמן קודם, ואילו עתה אינה נוהגת מצות יובל והיו פטורים מלשלח את עבדיהם לחפשי, **וְהָכְתִיב** בפסוקים קודם, כאשר הוכיחם על כך הנביא בראשונה (ירמיה שם י), 'וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלְּחוּ', הרי שהיתה התוכחה בזמן שהיובל נוהג בה באותה שעה. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, אכן בימי ירמיה נהגה מצות היובל, אולם בימי סנחריב לא נהגה, והיינו לפי שיִרְמְיָה הֶחֱזִירָן – ירמיה החזיר מן הגלות לארץ ישראל את שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה, וכן את כל עשרת השבטים, ושוב היו כל יושביה עליה ולכן חזרו והתחייבו במצות היובל, **וְיֹאשִׁיָּה בֶּן אָמוֹן** מלך יהודה הוא אשר **מָלַךְ עֲלֵיהֶן.**

מבררת הגמרא: **וּמְנָא לָן דְּהָדוּר** – ומנין לנו זאת שאכן שבו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה וכל עשרת השבטים מגלותם. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** בנבואת יחזקאל שהתנבא בימי צדקיהו שמלך באחד עשר שנים האחרונות שלפני החורבן, על הגלות העתידה לבוא עליהם בעוונותיהם (יחזקאל ז יג), 'כִּי הַמּוֹכֵר אֶל הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב', שעתידים אתם לגלות מן הארץ והיובל יתבטל ויותר לא ישובו השדות המכורות לבעליהן, והדבר תמוה, וכי **אֶפְשָׁר** שיוֹבֵל כבר היה בָּטֵל, **וְנָבִיא** מִתְנַבֵּא עָלָיו שֶׁיִּבָּטֵל, **אֶלָּא** מִלַּמֵּד שֶׁהֶחֱזִירָן יִרְמְיָה לעשרת השבטים מגלותם, ושוב היתה נוהגת מצות היובל, ובאותו הזמן עומד היה הנביא והתנבא שאם יגלו יבטל היובל.

עוד מבררת הגמרא: **וּמְנָלָן דְּיֹאשִׁיָּה** הוא שמָלַךְ עֲלֵיהֶן. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** בענין ביעור העבודה זרה שבכל ארץ ישראל על ידי המלך יאשיהו (מלכים ב' כג יז), 'וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אָנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבַּח בֵּית אֵל', וקשה, **וְכִי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ בְּבֵית אֵל** – וכי מה לו ליאשיהו שהיה מלך יהודה בבית אל שהיתה תחת מלכות ישראל של עשרת השבטים, **אֶלָּא כְּשֶׁהֶחֱזִירָן יִרְמְיָהוּ** לשבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה ועשרת השבטים, **יֹאשִׁיָּהוּ מָלַךְ עֲלֵיהֶם.**

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מֵהָכָא – מפסוק זה אנו למדים שיאשיהו מלך יהודה מלך על עשרת השבטים, שנאמר (הושע ו יא) 'גַּם יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי', ותיבת 'קציר' נדרשת כאילו נאמר 'קצין' לפי שאותיות רי"ש ונו"ן מתחלפות, והמשמעות היא שמלך יהודה יהיה קצין גם על ישראל הנקראים עמי.

משנה

המשנה מבארת את דין בתי החצרים: **בָּתֵּי הַחֲצֵרִים** – בתים בערים שאינן מוקפות חומה, **נוֹתְנִין לָהֶם כֹּחַ יָפָה** [–את הזכות והמעלה] **שֶׁבְּכָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְכֹחַ יָפָה** [–ואת הזכות והמעלה] **שֶׁבַּשָּׂדוֹת.** מפרשת המשנה: **נִגְאָלִין מִיָּד** וכן במשך **כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** הראשונים, ויפה בזה כחם **כַּבָּתִּים** שבערי חומה, ולא כשדות שאינן נגאלין אלא לאחר שתי שנים ממכירתן, **וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל** – בשנת היובל הרי הם שבים לרשות המוכר, אם לא גאלם קודם לכן, לפי שמכירתם מתחילה אינה אלא עד שנת היובל, וכשבא לפדות קודם שיגיע היובל, הרי הוא פודה **בְּגַרְעוֹן כֶּסֶף** – על ידי שמחזיר המוכר ללוקח את דמי הבית ומנכה לו הלוקח מדמי המכר את השנים שכבר עברו, שכיון שמכירתן עד היובל היא, הרי דמי המכירה מתחלקים לארבעים ותשע שנים, **כַּשָּׂדוֹת** שמכירתן עד היובל היא, ולא כבתי ערי חומה שאינם יוצאים ביובל, ומכירתם היא מכירה עולמית, ולפיכך בהם אין המוכר מנכה כלום מן הדמים אלא הרי הוא פודה באותם הדמים שמכרם לו.

גמרא

תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, נאמר בתורה בענין מכירת בית בעיר שאינה מוקפת חומה (ויקרא כה לא) 'וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חוֹמָה סָבִיב עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא', **הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב** את בתי החצרים **לִשְׂדֵה אֲחוּזָה,** ללמד, **מַה שְּׂדֵה אֲחוּזָה יוֹצֵא** מרשות הלוקח לרשות המוכר **בַּיּוֹבֵל וּבְגַרְעוֹן כֶּסֶף, אַף בָּתֵּי הַחֲצֵרִים יוֹצְאִין** מרשות הלוקח לרשות המוכר **בַּיּוֹבֵל וּבְגַרְעוֹן כֶּסֶף.** שואלת הברייתא: **אִי** – שמא יש ללמוד מן ההיקש גם **שֶׁמָּה שְׂדֵה אֲחוּזָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת בִּפְחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, אַף בָּתֵּי הַחֲצֵרִים** נאמר **שֶׁאֵינָם נִגְאָלִים בִּפְחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים.** משיבה הברייתא: **תַּלְמוּד לוֹמַר 'גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ'** שמשמע מִיָּד, כיון שלא הוגבל לזמן מסוים. שואלת הברייתא: **הוֹאִיל וְנָתַתָּ לָהֶם כֹּחַ יָפָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת** לצאת ביובל ולהיפדות בגירעון כסף, **וְכֹחַ יָפָה שֶׁבַּכָּתִּים** להיפדות אף בשנה הראשונה למכירה, **יָכוֹל** הייתי אומר **שֹׁלֹא יֵצְאוּ** למוכר **בַּיּוֹבֵל, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא'.** שואלת הגמרא: **מַאי קָאָמַר** – מה היא כוונת הברייתא, מדוע היינו סבורים לומר שלא יצאו ביובל, הלא הוקשו לשדה אחוזה היוצאת ביובל, וכשם ששדה אחוזה יוצאת ביובל כך יש ללמוד לבתי החצרים שיצאו ביובל, ומדוע צריך את הפסוק 'וביובל יצא' ללמד זאת. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, לֹא נִצְרְכָא** – הפסוק 'וביובל יצא' לא הוצרך למקרה של מכירת בית, **אֶלָּא לְמִקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים, וּגְאָלוֹ אַחֵר** – ובא אדם אחר ופדאו **מִיָּד הֶקְדֵּשׁ, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּשָׁנָה שֶׁנִּיָּה** לגאולתו, שבתורה לא התפרש דין 'מקדיש' אלא לגבי בתי ערי חומה ושדה אחוזה, ומעתה **לְמַאי מְדַמֵּית לֵיהּ** – לדינו של איזה מהן תדמה את בתי החצרים, **אִי** לְמקדיש בית **בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְדַמֵּית לֵיהּ, אֵיחַלִּיט לֵיהּ לַלּוֹקֵחַ** – יהיה הדין שהבית נחלט ברשות הלוקח, שכך הדין

המשך בעמוד סח

הניחא לרבנן — דפליגי עליה דרבי יהודה, [דאמרי]: שנת חמשים אינה ממנין השמיטין — אצטריך לממני יובלות, כדקאמרת. **אלא לרבי יהודה דאמר שנת חמשים** — הויא שנת יובל, ועולה נמי למנין שמיטה הבאה, למה לי למנני יובלות? בשמיטין סגיא, משבע לשבע שנים יעשו שמיטה לעולם, שאין שנה מפסקת בנתיים, ואין כאן שום טעות! **ודאי** — דקתני לעיל: מנו שמיטין ויובלות בימי עזרא, דלא כרבי יהודה. **ולא מנו יובלות** — בימי סנחריב. **והא כתיב** — בצדקיה. מקץ **שבע שנים תשלחו וגו'** — והוינן בה: "מקץ שבע שנים" משמע לאחר שבע שנים, שאף שנה שביעית? והא כתיב: "ועבדך שש שנים"! **שש לנמכר** — כדכתיב (שמות כא): "שש שנים יעבד". **ושבע לנרצע** — שהנרצע אינו יוצא עד היובל.

ואם נרצע ופגע יובל בשנה שמינית לרציעתו — יוצא ביובל. אלמא בימי צדקיה הוה יובל, וצדקיהו בימי חורבן הבית, דהוו כמה וכמה דורות אחר גלות סנחריב! בתוכחה כתיב — דקא מוכח להו ירמיה, וקאמר להו: השלחתם באותן שנים שהייתם חייבים לשלח. **דכתיב** — בימי צדקיהו: "כי המוכר אל הממכר לא ישוב", דקאמר להו: סופכם לגלות, ויהא יובל בטל, ולא יחזרו שדות לבעליהן. **אפשר יובל בטל** — משגלו שבט ראובן וגד, ונביא מתנבא עליו וכו'? **מה טיבו של יאשיהו בבית אל** — דהא קרא ביאשיהו כתיב, כשהיה חוזר לבער עבודה זרה שבארץ ישראל, ובית אל של מלכי ישראל היתה, ויאשיהו מלך יהודה מה טיבו בה? **קציר** — קצין, דנו"ן מתחלפת בר"ש, כדכתיב "נבוכד נצר" "נבוכד ראצר". **משנה בתי החצרים** — שאין להם לעיירות חומה. **כח יפה** — כדמפרש: נגאלין מיד, ואין צריך להמתין שני שנים ביד הלוקח, והיינו בבתים של ערי חומה. **ובגרעון כסף** — שמנכה לו הלוקח לפי שנים ששהו בידו כשדות, דכתיב (ויקרא כה): "וחשב את שני ממכרו" וגו'. **גמרא** על **שדה הארץ יחשב** — בבתי החצרים כתיב. **ובגרעון כסף** — אם בא לגאלם קודם היובל. **מאי קאמר** — מהיכא תיתי דלא יצאו ביובל? הלא הוקשו לשדה אחוזה, ולמאי אצטריך "וביובל יצא"? **ופגע יובל בשנה שניה** — ללקיחתו של זה שלקחה מן הגזבר. **ללוקח הוי** — דהכי תניא לעיל: גאלה אחר מיד הקדש, הגיע היובל ולא נגאלה — היה חלוט לו. **לכהנים נפקא** — דהמקדיש שדה אחוזה וגאלה אחר — יוצאה לכהנים ביובל. ולהכי נקט שנה שניה, דאי פגע בשנה ראשונה — לא אצטריך "וביובל יצא". דכי מדמית ליה לבתי ערי חומה — אכתי לא איחלט ליה, ונפיק ביובל, דהא יש לו כח יפה שבשדות. **אפילו לא גאלו** — אחר, נמי ליפוק מיד הקדש. דהא כתיב: "וביובל יצא", דלא אצטריך למכתב משום מכר הדיוט, דהא אתקש לשדות. **בן לוי יפה כחו בממכרו** — שגואל מיד שדה מגרש עריהם, ובתי ערי חומה גואלין לעולם ויוצאין ביובל, כדאמר לקמן. **הורע כחו בהקדישו** — שלא יוצא בלא פדיון, כדמפרש לקמן. **ויצא ממכר** — אי הוה כתיב "ואשר יגאל מן הלוים ויצא ממכר ביובל", ולא הוה כתב "בית", הוה אמינא: אפילו שטרי ומטלטלין של לוי, אם מכרן — יוצאין לו ביובל. **ופליגא דרבי אושעיא** — הא דאמר רב הונא לעיל: מקדיש בית בבתי חצרים וגאלה אחר מיד הקדש — יוצאה מידו וחוזרת לבעלים ביובל, פליגא אדרבי אושעיא. **בכלל ונתן הכסף וקם לו** — שהלוקח כלום מיד הקדש יקום המקח בידו לעולם. **כשפרט לך הכתוב** — בגואל שדה אחוזה של אחרים מיד הקדש, דיוצאה מידו ומתחלקת — האי הוא דאפקיה רחמנא בהדיא מכלל ונתן הכסף וקם לו. **אבל הנך** — בתי החצרים, דקיימי קיימי בכלל "וקם לו", ולא נפקא מידא דלוקח. **וביובל יצא** — לרבי אושעיא למה לי? **השלמה בעי** — להשלים לו שנה אחת משתי שנים שהיא ראויה לשהות ביד לוקח. כדתניא לעיל בריש פירקין: אכלה שנה אחת לפני היובל — משלימין לו שנה אחרת לאחר היובל. "תניא כוותיה דרב הונא" גרסינן. כרב הונא דאמר לעיל: מקדיש בית בבתי החצרים וגאלה אחר מיד מקדיש — יוצאה לבעלים ביובל. **ותיובתא דרבי אושעיא** — דאמר: כדקיימי קיימי בידא דלוקח. **וגואלו לעולם** — ואפילו גאלה אחר — גואלה מידו, ולא הויא כשדה אחוזה דכתיב בה "לא יגאל עוד". **גאלה אחר מיד הקדש והגיע יובל ולא גאלה** — מקדיש מידו, חוזרת לו בחנם.

משנה

הַנִּיחָא לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי: שְׁנַת חֲמִשִּׁים אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר: שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן, לָמָּה לִי? בִּשְׁמִיטִּין סַגְיָא! - הָא וַדַּאי דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְלֹא מָנוּ שְׁמִיטִּין וְיוֹבְלוֹת? וְהָכְתִיב: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ", וְהַיְינַן בְּהוּ: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים? וְהָכְתִיב: "וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", וְאָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: שֵׁשׁ לַנִּמְכָּר וְשֶׁבַע לַנִּרְצָע! - הַהוּא בְּתוֹכְחָה כְּתִיב, וְקָאֲמַר נָבִיא: הַשְּׁלַחְתֶּם? - וְהָכְתִיב: "וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ"! אֶלָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יִרְמְיָה הֶחֱזִירָן וְיֹאשִׁיָּה בֶּן אָמוֹן מָלַךְ עֲלֵיהֶן. וּמִנָּא לָן דַּהֲדוּר? דִּכְתִיב: "כִּי הַמֹּכֵר אֶל הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב", אֶפְשָׁר יוֹבֵל בָּטֵל וְנָבִיא מִתְנַבֵּא עָלָיו שֶׁיִּבָּטֵל? אֶלָּא, מְלַמֵּד שֶׁהֶחֱזִירָן יִרְמְיָה. וּמְנָלַן דְּיֹאשִׁיָּה מָלַךְ עֲלֵיהֶן? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוֹן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיְּהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת הַדְּבָרִים עַל הַמִּזְבֵּחַ בֵּית אֵל", וְכִי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ בְּבֵית אֵל? אֶלָּא כְּשֶׁהֶחֱזִירָן יִרְמְיָהוּ, יֹאשִׁיָּהוּ מָלַךְ עֲלֵיהֶם. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מֵהָכָא: "גַּם יְהוּדָה שָׂם קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי". **משנה** בָּתֵּי הַחֲצֵרִים - נוֹתְנִין לָהֶם כֹּחַ יָפֶה שֶׁבְּכָתֵי עָרֵי חוֹמָה, וְכֹחַ יָפֶה שֶׁבַּשָּׂדוֹת; וְנִגְאָלִין מִיָּד וְכָל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ כַּבָּתִּים, וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל וּבְגֵרְעוֹן כֶּסֶף כַּשָּׂדוֹת. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב" - הִקִּישוֹ הַכָּתוּב לִשְׂדֵה אֲחוּזָה, מַה שְּׂדֵה אֲחוּזָה יוֹצֵא בְּיוֹבֵל וּבְגֵרְעוֹן כֶּסֶף - אַף בָּתֵּי הַחֲצֵרִים יוֹצְאִין בְּיוֹבֵל וּבְגֵרְעוֹן כֶּסֶף. אִי מַה שְּׂדֵה אֲחוּזָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים - אַף בָּתֵּי הַחֲצֵרִים אֵינָם נִגְאָלִים פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ", מִיָּד. הוֹאִיל וְנָתַתָּ לָהֶם כֹּחַ יָפֶה שֶׁבַּשָּׂדוֹת וְכֹחַ שָׁוֶה שֶׁבַּבָּתִּים, יָכוֹל לֹא יֵצְאוּ בַּיּוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא". מַאי קָאָמַר? אָמַר רַב הוּנָא: לָא נִצְרְכָא, אֶלָּא לְמַקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים וּגְאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה; לְמַאי מְדַמֵּית לֵיהּ? אִי לְבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְדַמֵּית לֵיהּ - אִיחֲלִיט לֵיהּ לַלּוֹקֵחַ, אִי לִשְׂדֵה אֲחוּזָה מְדַמֵּית - לִכֹּהֲנִים נָפְקָא, לְהָכִי אִצְטְרִיךְ "וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא". מַתְקִיף לָהּ רַב זְעִירָא: מַאי אִירְיָא גְּאָלוֹ אַחֵר? אֲפִילּוּ לֹא גְּאָלוֹ נַמִּי! אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן. מָנְלַן? מִבֶּן לֵוִי, מַה בֶּן לֵוִי שֶׁיָּפֶה כֹּחוֹ בִּמְמָכְרוֹ - הוּרַע כֹּחוֹ בְּהֶקְדֵּשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּרַע כֹּחוֹ בִּמְמָכְרוֹ - אֵין דִּין שֶׁהוּרַע כֹּחוֹ בְּהֶקְדֵּשׁוֹ? - וְהָתָם מְנָלַן? - דְּתַנְיָא: "וְיָצָא מִמְּכַר", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ עֲבָדָיו מִטַּלְטְלֵיהוּ וּשְׁטָרָיו - תַּלְמוּד לוֹמַר: בַּיִת וְעִיר אֲחוּזָתוֹ; מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "מִמְּכָר"? מִמְּכָרָיו יוֹצֵא בְּחִנָּם, וְאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּחִנָּם אֶלָּא בְּפִדְיוֹן. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: הַכֹּל הָיוּ בִּכְלַל "וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ", כְּשֶׁפֵּרֵט הַכָּתוּב בִּשְׂדֵה אֲחוּזָה: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'" - שָׂדֶה הוּא דְּפָרַק לֵיהּ וְנָפְקָא לַכֹּהֲנִים, אֲבָל הָנָךְ כִּדְקַיְימִי קָיְימִי. "וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא" לָמָּה לִי? אָמַר רַב פַּפָּא: לָא נִצְרְכָא, אֶלָּא לְמוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה; לְמַאי מְדַמֵּית לֵיהּ? אִי לְבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְדַמֵּית לֵיהּ - אִיחֲלַט לֵיהּ לַלּוֹקֵחַ, אִי לִשְׂדֵה אֲחוּזָה מְדַמֵּית לֵיהּ - הַשְׁלָמָה בָּעֵי, לְהָכִי אִצְטְרִיךְ "וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא". תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב הוּנָא וּתְיוּבְתָּא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא: הַמַּקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד וְגוֹאֲלוֹ לְעוֹלָם; גְּאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאָל - חוֹזֵר לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל.

אלא מלמד שהחזירן ירמיה ויאשיה מלך עליהם — ותימה: שהרי אחרי שהחזירן ירמיה לא עמדו בארץ קודם חורבן כי אם שלשים ושש שנה, כדפרישית לעיל בפרק שני (יב,ב), ואם כן, לא הגיעו עד היובל, והיאך נוכל למצוא "וישמעו וישלחו"? ויש לומר: דנוכל למצוא אותם עבדים שהיו והכתיב "וישמעו וישלחו" — עיקר הפירכא מדכתיב (ירמיה לד): "וישמעו כל השרים וכל העם אשר באו בברית", משמע שנכנסו בברית לשלח עבדיהם חפשים ביובל כשיגיע היובל.

הן

משנה שתי חצרות — עיר שאין בה אלא שתי חצירות. **גמרא** איני יודע שאין להן חומה — ד"בתי החצרים" משמע שאינו בעיר, אלא יישוב חצירות הסמוכות. **כמי שאין להן חומה** — הואיל ואין בה כדי עיר. **וכמה** — הן דלא ליחשוב חומה דידהו כעיר חומה — שתי חצרות וכו'. **אימא בית וחצר בית וחצר** — אבל אי איכא שני בתים בכל חצר, הוו כעיר חומה, ולא הוו כבתי החצרים. **אם כן ליכתוב חצרים** — ולא ליכתוב "בתי", ואנא ידענא, דאין חצר בלא בית. **משנה** ישראל שירש בתי ערי חומה **מאבי אמו לוי אינו גואל כסדר הזה** — שאם מכרה, שתהא נחלטת ללוקח לסוף שנה. אלא לעולם גואלה כלוי, דכתיב בהו (ויקרא כה): "גאולת עולם תהיה ללוים". **עד שיהא הוא** — המוכר, לוי. לאפוקי ישראל שירש את אבי אמו לוי, דאינו גואל כלוי. **וערי הלוים** — מערים שניתנו ללוים בימי יהושע. לאפוקי בן לוי שירש את אבי אמו ישראל, דאינו גואל כלוי. והשתא קשיא רישא לסיפא, ובגמרא מתרץ לה. **אין דברים הללו** — דגאולת עולם, אמורים אלא בערי הלוים. אבל עד שיהא לוי לא בעינן, דישראל שירש את אבי אמו לוי — מודו רבנן דגואל כלוי, הואיל ומערי הלוים היא זו. אבל בבן לוי שירש את אבי אמו ישראל — מודו רבנן דאינו גואל כלוי, דבערי הלוים תלא רחמנא. **גמרא** וקא פריך: **אינו גואל כסדר הזה** — כישראל, אלא כמאן, כבן לוי? בתמיה. והא תני סיפא: עד שיהא לוי כו'! **בשלמא ערי הלוים** — בעינן, לאפוקי בן לוי שירש את ישראל, כדכתיב: "ערי הלוים". **אלא לוי מנלן** — דבעינן שיהא לוי, לאפוקי ישראל שירש את אבי אמו לוי? **ואשר יגאל מן הלוים** — דמשמע: למקצת לוים נתתי רשות לגאול, ולא לכולם. **ותניא** — דדרשינן הכי. הכי גרסינן לה בתורת כהנים: "מן הלוים" מה תלמוד לומר? שיכול לוי מישראל יגאל. כלומר, אי לא כתב אלא "גאולת עולם תהיה ללוים", יכולני לומר: לוי שמכר לישראל יגאלנה לעולם. שישראל הורע כחו בממכרו, דנחלטת לסוף שנה. **וזה יפה כחו** — דכתיב: "גאולת עולם" וגו'. אבל לוי שמכר ללוי — לא יגאל, אלא תיחלט לסוף שנה. **תלמוד לומר מן הלוים** — פרט לבן לוי שבא מן הממוזרת ומן הנתינה, וכל שכן ישראל שירש את אבי אמו לוי, שהרי ישראל גמור הוא. **משנה שדה מגרש** — מגרש הוי אלף אמה סביב לעיר, מדכתיב (במדבר לה): "מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב". וחוץ לאותו אלף היה להם ללוים אלף אמה לשדות וכרמים, כדכתיב (שם): "ומדותם מחוץ לעיר" וגו', צא מהם אלף אמה מגרש, והשאר שדות וכרמים. מגרש פנוי מכלום, ואין בו בית ואין זורעין אותן, אלא נוי הוא לעיר. **אין עושין שדה מגרש** — משום יישוב ארץ ישראל, והיינו חורבן, שממעט את הזריעה. **ולא מגרש שדה** — שמחריב את נוי העיר. **מגרש אין עושין עיר** — שיעשו בו בתים, שאין עיר נאה בלא מגרש. וכל שכן שאין עושין עיר מגרש, שאין מחריבין את יישוב העיר. **מוכרין לעולם** — אפילו בשנת היובל עצמה, כך שמעתי. וקשיא לי: אמאי? הא כי היכי דפליגי רב ושמואל בריש פירקא (ערכין כט,ב) בישראל שמכר שדהו בשנת היובל עצמה — הכי איכא לפלוגי הכא, ולמימר: קל וחומר מכורה כבר יוצאה עכשיו, דהא אמרינן לעיל (ערכין כח,א) דממכרו של לוי חוזר בשנת היובל! וכמדומה לי, דאיידי דתנא באידך פירקא "מקדישין לעולם וגואלין לעולם" — תנא נמי הכא. **גואלין לעולם** — שאין בתי ערי חומה שלהן נחלטין. **גמרא יכול אף זה** — לוי כן, שאם מכר שדה אחוזתו, אותן אלף אמה שחוץ למגרש, שלא יהא מותר לגאול בפחות משתי שנים? **לפי שנאמר** — במקדיש שדה אחוזה וגאלה אחר מיד הקדש, דבשנת היובל יוצאה לכהנים, כדכתיב: "והיה השדה" וגו'. **יכול אף לוי כן** — אם הקדיש שדה ולא גאלה יפסידנה ביובל? תלמוד לומר: "גאולת עולם" וגו'. **ערים הללו** — הניתנים ללוים. **אין עושין ערים קטנים** — לפי שהן ערי מקלט, ובעינן שיהא שם יישוב לבית מנוס לרוצחים. **ולא ברכים גדולים** — לפי שמתקבצין שם מכל מקומות לסחורה, ותהא רגל גואל הדם מצויה שם, ויארוב את הרוצח ויהרגנו. **אלא עיירות בינוניות** — בלא חומה. **כאן שהוקף ולבסוף ישב** — לא משכחת בהו בלוים כדקאמרת. אבל ישב ולבסוף הוקף משכחת בהו, שלאחר שניתנו להם בימי יהושע היקיפוה הם. **וכי האי גוונא** — דישב ולבסוף הוקף מי הוי חומה, דאצטריך קרא למעוטיה? **בית מושב עיר חומה** — בית שהרשב ונבנה עיר חומה, דמשמע שהוקף ולבסוף ישב. **יכול אפילו הקיפוה ישראל** — לאחר שכבשו את הארץ, ואפילו קודם שישבו בה? **ונאמר** להלן **חומה** — (דברים ג): "כל אלה ערים בצורות" וגו'. **לאחר מכן** — לאחר שביבשום ישראל. **תרגמה רב סלא** — לעולם כשהוקף ולבסוף ישב, ודקשיא לך: עיירות הללו אין עושין אותן כו'. **כגון שנפלו להן** — בגורל בימי יהושע.

משנה וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי הַחֲצֵרִים: שְׁנֵי חֲצֵרִים שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים, אַף עַל פִּי שֶׁמּוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן - הֲרֵי הֵן כְּבָתֵּי חֲצֵרִים. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "בָּתֵּי הַחֲצֵרִים", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חוֹמָה"? אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חוֹמָה - כְּמִי שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה; וְכַמָּה? "בָּתִּים" - שְׁנַיִם, "חֲצֵרוֹת" - שְׁנַיִם, שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים. - וְאִימָא: בַּיִת וְחָצֵר! - אִם כֵּן, לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא "חֲצֵרִים". וְכִי תֵּימָא, אִי כָּתַב רַחֲמָנָא "חֲצֵרִים" - חָצֵר בְּלֹא בַּיִת מַשְׁמַע, הַהוּא קַרְפַּף אִיקַּרִי. **משנה** יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרַשׁ אָבִי אִמּוֹ לֵוִי - אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה, וְכֵן לֵוִי שֶׁיָּרַשׁ אֶת אָבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל - אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם" - עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם, דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם. **גמרא** וְאֶלָּא כְּמַאן - כְּבֶן לֵוִי; וְהָדַר תָּנֵי: עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם! - אֵימָא: אֵינוֹ גּוֹאֵל אֶלָּא כַּסֵּדֶר הַזֶּה עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם, דִּבְרֵי רַבִּי. בִּשְׁלָמָא עָרֵי הַלְוִיִּם - דִּכְתִיב: "כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם", אֶלָּא לֵוִי מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם". תַּנְיָא: "וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם" - יָכוֹל לֵוִי מִיִּשְׂרָאֵל יִגְאַל, שֶׁזֶּה כֹּחוֹ וְזֶה הוּרַע כֹּחוֹ, אֲבָל לֵוִי מִלֵּוִי לֹא, שֶׁזֶּה יָפֶה כֹּחוֹ וְזֶה יָפֶה כֹּחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִן הַלְוִיִּם". "מִן הַלְוִיִּם" - וְלֹא כָּל הַלְוִיִּם, פְּרָט לְבֶן לֵוִי מַמְזֵר וְנָתִין. "וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם". אֲבָל עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי לָא אָמְרִינַן. **משנה** אֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה, וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה, מִגְרָשׁ עִיר וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ, שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל. הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם". **גמרא** "אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין" וכו'. דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהָא בְּדִלְוִיִּם לָא מְשַׁנְּיָנַן, מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר קְרָא: "וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר", מַאי "לֹא יִמָּכֵר"? אִילֵימָא לֹא יִמָּכֵר כְּלָל, וְהָא מִדִּכְתִיב "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם" - מִכְּלָל דִּמְזַבְּנִי! אֶלָּא מַאי "לֹא יִמָּכֵר" - לֹא יִשַּׁנֶּה. "הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם". תָּנוּ רַבָּנַן: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּמְסִפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לְךָ", יָכוֹל אַף זֶה בֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם"; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'", יָכוֹל אַף זֶה בֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם"; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה לַצְּמִיתֻת", יָכוֹל אַף זֶה בֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם". בִּשְׁלָמָא הָנֵי תַּרְתֵּי - לְחַיֵּי, אֶלָּא בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה לַלְוִיִּם מִי אִית לְהוּ? וְהָתַנְיָא: עָרִים הַלָּלוּ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא כְּפָרִים קְטַנִּים וְלֹא כְּרַכִּים גְּדוֹלִים, אֶלָּא עֲיָרוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת! אָמַר רַב כָּהֲנָא, לָא קַשְׁיָא: כָּאן שֶׁהוּקַּף וּלְבַסּוֹף יָשַׁב, כָּאן שֶׁיָּשַׁב וּלְבַסּוֹף הוּקַּף. - וְכִי הַאי גַּוְונָא מִי הָוְיָא חוֹמָה? וְהָתַנְיָא: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה" - שֶׁהוּקַּף וּלְבַסּוֹף יָשַׁב, וְלֹא שֶׁיָּשַׁב וּלְבַסּוֹף הוּקַּף; יָכוֹל אֲפִילּוּ הִקִּיפוּהָ יִשְׂרָאֵל? נֶאֱמַר כָּאן "חוֹמָה" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "חוֹמָה", מַה לְּהַלָּן גּוֹיִם קוֹדֶם לָכֵן - אַף כָּאן גּוֹיִם; יָכוֹל אֲפִילּוּ הִקִּיפוּהָ גּוֹיִם לְאַחַר מִכֵּן? נֶאֱמַר לְהַלָּן "חוֹמָה" וְנֶאֱמַר כָּאן "חוֹמָה", מַה לְּהַלָּן גּוֹיִם קוֹדֶם לָכֵן - אַף כָּאן גּוֹיִם קוֹדֶם לָכֵן! תִּרְגְּמָהּ רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא: כְּגוֹן שֶׁנְּפָלוּ לָהֶן

משנה

במשנה הקודמת נתבאר דין בתי החצרים, עתה מבארת המשנה כמה בתים יהיו ויחשבו בתי החצרים ואפילו אם יהיו מקופות חומה: **וְאֵלּוּ הֵן** הערים שדינם **כְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים,** עיר שיש בה רק **שְׁנֵי חֲצֵרִים** של **שְׁנֵי [שְׁנֵי] בָּתִּים** בכל חצר, **אַף עַל פִּי שֶׁמּוּקָּפוֹת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן,** הֲרֵי הֵן **כְּבָתֵּי חֲצֵרִים,** לפי שעיר חומה היא רק זו שיש בה לכל הפחות שלש חצרות של שני בתים בכל חצר, כמבואר במשנה לעיל (לב.).

גמרא

הגמרא מביאה את המקור לדברי משנתינו: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בכתוב (ויקרא כה לא) 'וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא', **מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'בָּתֵּי הַחֲצֵרִים',** וכי האם **אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה,** הלא זו המשמעות של בתי החצרים, שאינו ביישוב עיר אלא כמה חצירות הסמוכות זו לזו, ואם כן **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חוֹמָה',** אלא ללמדנו בא הכתוב שישנם מן המקומות **שאַף עַל פִּי שֵׁישׁ לָהֶם חוֹמָה** הרי הם **כְּמִי שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה,** והיינו כאשר אין בה די חצירות להיחשב עיר. מבררת הברייתא: **וְכַמָּה** הן מספר הבתים והחצרות שאף אם יהיו מוקפות חומה עדיין אינם די בכדי להיחשב עיר. מבארת הברייתא: **בָּתִּים שְׁנַיִם וַחֲצֵרוֹת שְׁנַיִם** – 'בָּתִּי' משמע שתי בתים ו'חֲצֵרִים' משמע שתי חצרות, דהיינו **שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָּתִּים** בכל אחת.

שואלת הגמרא: **וְאִימָּא** – ושמא תאמר שהכתוב הממעט מקום שאף אם הוא מוקף חומה בכל זאת הרי נחשב כבתי החצרים, הכוונה רק למקום שיש **בַּיִת וְחָצֵר [בַּיִת וְחָצֵר],** והיינו שאין בכל חצר אלא בית אחד שאינה נידונת כעיר, אולם במקום שיש שתי חצרות שבכל חצר ישנם שתי בתים, דינם יהיה כעיר חומה. מיישבת הגמרא: **אִם כֵּן** שכוונת התורה ללמד על מקום שיש בו רק בית אחד בכל חצר, **לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא** רק 'חֲצֵרִים' בלא תיבת 'בתי', ומזה היינו יודעים שודאי הוא שיש בית, **וְכִי תֵּימָא אִי כְּתַב רַחֲמָנָא חֲצֵרִים** בלא תיבת 'וּבָתֵּי', אזי **חָצֵר בְּלֹא בַּיִת** כלל **מַשְׁמַע,** זה לא יתכן, שהרי **הָהוּא** חצר בלא בית, **קַרְפֵּף אִיקְּרֵי** – אינה נקראת חצר אלא קרפף, ולכן ממה שנכתב 'בתי החצרים' מוכח שהפסוק מדבר אפילו כאשר יש בה שתי חצרות שבכל אחת מהן שני בתים, ועל כך השמיעה התורה שמקום כזה אף אם הוא מוקף חומה עדיין אינו נידון כעיר, אלא כבתי החצרים.

משנה

נאמר בכתוב (ויקרא כה לב–לד) 'וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְּכַר בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיּוֹבֵל כִּי בָּתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם'. מבואר בזה שהדין הוא שזכותו של הלוי לגאול את נחלתו שהיא בערי הלוים בכל עת שירצה, מיד ולעולם, ואף אם לא גאלה הרי היא חוזרת לו ביובל [כמבואר במשנה הבאה], נמצא שבבתי ערי חומה שונה דינו של לוי מדינו של ישראל, שבית של ישראל נחלט ללוקח לאחר שנה, ואילו הלוי גואלו לעולם, וכן בשדה שונה דינו מבישראל, שישראל אינו גואלה אלא אחר שנתיים מהמכירה, ואילו הלוי גואלה מיד.

משנתינו מבארת מי בכלל 'בן לוי' בדין זה: **יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ** שהיה **לֵוִי,** וקיבל בירושתו בית בעיר חומה, **אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה** האמור בבתי ערי חומה שנחלט לאחר שנה, וכפי ששנינו לעיל (לא.), אלא גואל לעולם כדין האמור בבן לוי. **וְכֵן לֵוִי שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל,** והיה בין נכסיו בית בעיר חומה, **אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה** האמור בבתי ערי חומה, אלא דינו כפי האמור אצל בן לוי. **שֶׁנֶּאֱמַר** בדין גאולת נחלת בן לוי (ויקרא כה לג), **'כִּי בָּתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִיא אֲחֻזָּתָם',** משמע שאין הדין האמור בהם נוהג **עַד שֶׁיְּהֵא** הוא המוכר **לֵוִי,** ולא ישראל שירש מאבי אמו לוי, שאינו גואל כלוי. **וְכֵן** עד שיהא **עָרֵי הַלְוִיִּם,** היינו, ערים שניתנו ללוים בימי יהושע, ולא לוי שירש מאבי אמו ישראל, שאינו גואל כלוי, **דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ** שיהא גואל לעולם וכמו לוי **אֲמוּרִים, אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם,** למעט לוי שירש מאבי אמו ישראל, שאינו גואל כלוי, אולם אם אך עיר זו ניתנה ללוי על ידי יהושע, אף ישראל שירש מאבי אמו לוי בית זה, נוהג דין זה כלוי, לפי שלא תלתה התורה דין זה אלא בערי הלוים ולא שיהיה המוכר עצמו לוי.

גמרא

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבי מתחילתן לסופן: שנינו במשנה בדברי רבי שישראל שירש את אבי אמו לוי וכן לוי שירש את אבי אמו ישראל אינו גואל כסדר הזה, היינו כאמור בפרשת בתי ערי חומה שאינו גואל בית בעיר חומה אלא רק עד שנה ממכירתו. מדייקת הגמרא: **וְאֶלָּא כְּמַאן** – כמו מי הוא דינו, ודאי **כְּבֶן לֵוִי, וַהֲדַר תָּנֵי** – ומיד לאחר מכן מסיים רבי בדבריו ללמוד מן הפסוק שאין דין גאולת לוי נוהג אלא **עַד שֶׁיְּהֵא** המוכר **לֵוִי וְהבית מֵעָרֵי הַלְוִיִּם,** הרי שבשני האופנים האמורים דין הגאולה הוא כישראל ולא כבן לוי.

מתרצת הגמרא: **אִימָּא** – תאמר בגירסת משנתינו כך, **אֵינוֹ גּוֹאֵל אֶלָּא כַּסֵּדֶר הַזֶּה,** שאין ישראל שירש את אבי אמו לוי וכן לוי שירש את אבי אמו ישראל, שניהם אינם גואלים אלא כדרך שגואל ישראל, שאין דין גאולת לוי נוהג אלא **עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם, דִּבְרֵי רַבִּי.**

שואלת הגמרא: **כִּשְׁלָמָא עָרֵי הַלְוִיִּם** מובן מה שמצריך רבי שיהיה דווקא העיר מערי הלוים ולא לוי שירש את נחלת אבי אמו הישראל, **דִּכְתִיב 'כִּי בָּתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם** הִיא אֲחוּזָתָם', הרי שהקפידה תורה שתהא העיר מערי הלוים, **אֶלָּא** מה שמצריך רבי שיהיה המוכר **לֵוִי** ולא ישראל שירש נחלה בערי הלוים מאבי אמו לוי, **מַנְלָן.** משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** בתחילת הפסוק **'וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם',** משמע שדין זה אמור רק למקצת מן הלוים, וכפי שהברייתא להלן ממעטת מזה לוי שהוא ממזר או נתין, ומכך יש ללמוד שכל שכן ישראל שירש מאבי אמו לוי, שהוא ישראל גמור, שאינו גואל לעולם כבן לוי.

וְתַנְיָא – וכפי ששנינו בברייתא (תורת כהנים בהר פ"ו ה"ו) שיש לדרוש כך, נאמר בכתוב (ויקרא שם) **'וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם',** אילו לא היה נאמר פסוק זה אלא רק הפסוק הקודם 'גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם', **יָכוֹל** הייתי אומר, שדווקא **לֵוִי מִיִּשְׂרָאֵל,** והיינו שמכר לוי לישראל, הוא הלוי **יִגְאַל** לעולם את הבית שמכר לו בעיר חומה, לפי **שֶׁזֶּה** הלוי מצינו **שֶׁיָּפָה כֹּחוֹ** לענין גאולה שגואל לעולם, **וְזֶה** הישראל הקונה **הוֹרֵעַ כֹּחוֹ** בענין הגאולה, שהרי הוא גואל רק עד שנה מהמכירה, **אֲבָל** כאשר **לֵוִי** גואל **מִלֵּוִי** חבירו, **לֹא** יוכל לגאול את הבית שמכר לו בעיר חומה לאחר תום שנת ממכרו, לפי **שֶׁזֶּה יָפָה כֹּחוֹ וְזֶה יָפָה כֹּחוֹ,** ששניהם גואלין לעולם, ונאמר שבאופן זה יהיה הדין כשאר בתי ערי חומה שלאחר שנה נחלט הבית ללוקח, **תַּלְמוּד לוֹמַר ['וַאֲשֶׁר יִגְאַל] מִן הַלְוִיִּם',** שמשמע שכל הבא לגאול מלוי כך דינו, בין אם הוא ישראל ובין אם הוא לוי. וממה שנאמר **'מִן הַלְוִיִּם',** יש לדרוש גם כלפי הלוי הבא לגאול, שרק מקצת מן הלוים גואלים לעולם **וְלֹא כָּל הַלְוִיִּם,** שיש מי שהוא לוי ואף על פי כן אין דינו לגאול לעולם, והיינו **פְּרָט לְבֶן לֵוִי** שהוא **מַמְזֵר וְנָתִין** – שאימו היתה ממזרת או מן הנתינים, שאינו גואל לעולם כבן לוי, ומכך יש ללמוד שכל שכן ישראל שירש מאבי אמו לוי, שהוא ישראל גמור, שאינו גואל לעולם כבן לוי.

שנינו במשנה: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם.** מבארת הגמרא: כוונת חכמים היא שצריך רק שיהיה 'ערי הלוים', **אֲבָל עַד שֶׁיְּהֵא** המוכר עצמו **לֵוִי לֹא אָמְרִינַן** – אין צריך לכך. לפי שסברו שלא תלתה התורה דין זה אלא בערי הלוים ולא שיהיה המוכר עצמו לוי.

המשך בעמוד קמד

הֵן וּמִגְרְשֵׁיהֶן – עיר מוקפת חומה ומגרשיה. שואלת הגמרא: הֵן וּמִגְרְשֵׁיהֶן הרי לְמִיסְתְּרִינְהוּ קָיְימִי – כיון שאין לעשות את ערי הלוים מוקפות חומה, הרי עומדת החומה להיסתר, ולא יתכן להחשיב את העיר למוקפת חומה, ומדוע הוצרך הפסוק למעט אופן זה שלא ינהג בו דין ערי חומה. מיישבת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, אִיצְטְרִיךְ – הוצרך הכתוב 'גאולת עולם תהיה ללוים' ללמד על בתי הלוים שבעיר חומה שאין דינם כשל ישראל, דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – מפני שסבור הייתי לומר, אַדְּמִסְתַּתְּרִי מִסְתַּתְּרִי – שעד שיסתרו אותם, אִי מִיזְדַּבְּנִי לִיחַלְּטוּ – אם נמכרו יחלטו ללוקח כדין 'בתי ערי חומה' של ישראל, קָא מַשְׁמַע לָן הפסוק שנגאלין לעולם.

הגמרא מביאה ברייתא הדנה בשדה שהחרים ישראל לכהנים, והכהן הקדישה, האם כאשר יוצאת ביובל יכול כהן זה לזכות בכולה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נאמר בכתוב לגבי מקדיש שדהו וגאלה אחר (ויקרא כז כא) 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כְּשָׂדֶה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ', והיינו שהשדה יוצאת ביובל מרשות הפודה ומתחלקת לכהנים. שואלת הברייתא: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדנו הכתוב 'כְּשָׂדֶה הַחֵרֶם', וכי מה נוסף בדמיון לשדה החרם שלא היה די במה שנאמר 'לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ'. מיישבת הברייתא: נצרך הוא היקש זה לשדה החרם, שכן יש לנו לברר, מִנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֶה חֶרְמוֹ – כהן שהקדיש שדה שבאה לחלקו על ידי ישראל שאמר עליה הרי זו חרם, שֶׁלֹּא יֹאמַר הכהן, הוֹאִיל וְיוֹצֵא שדה זו לַכֹּהֲנִים ביובל, וַהֲרֵי הִיא עתה תַּחַת יָדִי יותר משל אחרים, תְּהֵא שֶׁלִּי – תצא ביובל לרשותי בלבד ולא יהא לשאר הכהנים חלק בה, וְדִין הוּא – והסברא נותנת מקל וחומר שכך צריך להיות, שהרי אם בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה יחד עם שאר הכהנים, בְּשֶׁל עַצְמִי – בשדה שבאה לרשות הקדש ממני, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שאוכה בה לבדי, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כְּשָׂדֶה הַחֵרֶם', ופסוק זה צריך ביאור, וְכִי מַה לָּמַדְנוּ מִשָּׂדֶה הַחֵרֶם לשדה אחוזה, מַעֲתָּה יש לנו לומר שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד – על אף שנכתב כמלמד על שדה אחוזה אינו אלא למד הימנו, בכך שמַקִּישׁ שָׂדֶה חֶרְמוֹ לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, ללמוד הימנו מַה – כשם שִׂשְׂדֵה אֲחֻזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שפראה אחד מן הכהנים מהקדש, בבוא היובל הרי זה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לַכֹּהֲנִים כולם בשוה, וכמו ששנינו לעיל (כה.), אַף שָׂדֶה חֶרְמוֹ שהגיע ליד כהן והקדישה, הרי השדה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ של הכהן שהקדישה, וּמִתְחַלֶּקֶת גם לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים כולם בשוה.

אָמַר מַר – הובא לעיל בברייתא, לגבי כהן שהקדיש שדה חרמו, שמקל וחומר הדין נותן שביובל תצא השדה לרשותו בלבד, שכן אם בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, כל שכן שאזכה בשל עצמי. שואלת הגמרא: מִי דָּמֵי – וכי האם דומה מה שזוכה בשדה אחוזה למה שרוצה לזכות בשדה החרם שהוא הקדיש, הָתָם זוֹכֶה בְּעֻלְּמָא – הלא בשדה אחוזה אינו זוכה אלא בחלק קטן יחד עם כל הכהנים, הָכָא קָא שָׁקִיל לֵיהּ [כּוּלָּהּ] – ואילו בשדה החרם שהקדיש הרי הוא רוצה לזכות בכולה. מיישבת הגמרא: אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, אִיצְטְרִיךְ – אף שאת הקל וחומר יש לדחות, מכל מקום צריך את הפסוק 'כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם' להוציא מסברא אחרת, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – לפי שסבורים היינו לומר, הוֹאִיל וּכְתִיב לגבי כהן המביא קרבנות שלו (במדבר ה י) 'וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ', ודרשוהו בברייתא (ב"ק קט:) ללמד שכהן בא ומקריב קרבנותיו בכל עת שירצה, והוא עצמו נוטל את העור ואוכל את הבשר, ואין צריך לתת כלום לכהני המשמר, הָא נַמִּי כִּי קָדְשָׁיו דְּמֵיָא – אף זה שהקדיש שדה החרם שהיתה שלו, הרי זה דומה לקרבנות שלו, והוא לבדו יקבלנה מיד הקדש, לכך מלמדנו הכתוב שמתחלקת בשוה בין כל הכהנים.

שואלת הגמרא: מִי דָּמֵי – וכי דומים שדה החרם לקרבנות שלו, קָדָשָׁיו לָאו בִּרְשׁוּתוֹ – קרבנותיו שזוכה בהן לא מחמת שברשותו הן, שהרי קדשי גבוה הן, אלא שהוא זוכה בהן משולחן גבוה בשכר עבודתו, הָכָא בִּרְשׁוּתוֹ – אבל שדה החרם שהקדיש מכח מה שמרשותו באה לרשות הקדש בא לזכות בה, ומנין לנו לומר שאכן כך הוא. מיישבת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, אִיצְטְרִיךְ – צריך את הפסוק 'כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם' להוציא מסברא אחרת, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – לפי שסבורים היינו לומר, הוֹאִיל וּכְתִיב בנחלת הלוים (ויקרא כה לד) 'וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לא יִמָּכֵר כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם', שהכוונה שלוי יכול לגאול את שדהו מיד הקדש לעולם, הָא נַמִּי אֲחֻזָּתוֹ הִיא – אף שדה שבאה ליד כהן בחרם נחשבת כאחוזתו שיוכל לגואלה לעולם, קָא מַשְׁמַע לָן הכתוב 'כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ' ששדה החרם הוקשה לשדה אחוזת ישראל שיוצאת ביובל ומתחלקת לכל הכהנים בשוה, ומה שנאמר בנחלת הלוים שיש לה גאולת עולם, אֲחֻזָּתוֹ אִין – נחלה שהיתה של הלוי מחלוקת הארץ אכן נגאלת לעולם, אבל חֶרְמוֹ לֹא – בשדה של הכהן שבאה לרשותו על ידי חרם הישראל, אינה נגאלת לעולם.

הדרן עלך המוכר שדהו וסליקא לה מסכת ערכין

המשך ביאור למס' ערכין ליום שלישי עמ' א

המשנה מונה שמות ערים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון: כְּגוֹן העיר קַצְרָה הֵישָׁנָה שֶׁל צִיפּוֹרִי – הסמוכה לעיר ציפורי, וְהעיר חַקְרָה שֶׁל גּוּשׁ חָלָב – הסמוכה לעיר גוש חלב, וְיוֹדְפַת הֵישָׁנָה, וְגַמְלָא, וְגָדוֹד, וְחָדִיד, וְאוֹנָה, וְעיר ששמה יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן כֵּיוֹצֵא בָהֶן שידוע שהן מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, הרי הן ערי חומה ונוהג בבתיהם דין בתי ערי חומה.

גמרא

שנינו במשנה שעיר שגגותיה הן חומתה אינה נידונת כעיר המוקפת חומה, הגמרא מביאה ברייתא לבאר את מקור הדין: תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בתורה בדין מכירת בית בעיר המוקפת חומה (ויקרא כה ל) 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ', ודורשים 'חֹמָה', שיש לה חומה בפני עצמה, וְלֹא שׁוּר אִינָּר [–חומת גגות], כלומר, חומה המורכבת מגגות הבתים הסמוכים זה לזה. עוד נאמר שם לגבי מכירת בית בעיר שאינה מוקפת חומה (שם כה לא) 'וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב', שמשמע שעיר מוקפת חומה היינו רק כאשר החומה היא סביב כל העיר, פְּרָט לְטִבְרְיָה שֶׁיַּמָּהּ חוֹמָתָהּ – שהיא מוקפת חומה רק משלש רוחותיה ואילו ברוח הרביעית הים מקיף אותה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר יוֹסֵי אוֹמֵר, נאמר בכתוב 'וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹא חוֹמָה', וכיון שתיבת 'לוא' כתובה בוא"ו ובאל"ף, יש לדורשה בשני המשמעויות, שאף שמשמעות הפשט הוא שיש לו חומה, מכל מקום כיון שכתוב גם 'לא' באל"ף, יש לדרוש שאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו חומה וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן מימות יהושע, נידון כעיר המוקפת חומה.

שנינו במשנה: וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה כו' כגון קצרה הישנה של ציפורי, וחקרה של גוש חלב, ויודפת הישנה, וגמלא וגדוד וחדיד ואונה וירושלים, וכן כיוצא בהן. הגמרא מביאה ברייתא שמונה עוד ערים שהם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון: תָּנָא בברייתא, העיר גַּמְלָא שבַּגָּלִיל, וְכן העיר גָּדוֹד שבְּעֶבֶר הַיַّרְדֵּן, וְכן הערים חָדִיד וְאוֹנָה וִירוּשָׁלַיִם שבִּיהוּדָה, כל אלו ערים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר – מה היא כוונת הברייתא, וכי אין עוד ערים מוקפות חומה אלא הם, הלא יש על כל פנים את הערים המנויות במשנה שלא נמנו כאן.

הן ומגרשיהן — כשהן מוקפות חומה. **והא למיסתרינהו קיימי** — כדאמר (ערכין לג,ב): אין עושין אותן טירין וכרכים. **סלקא דעתך אמינא אדמסתתרי** — כל זמן שלא נסתרו, אם מכרום קודם סתירתן — ליחלטו, קא משמע לן. **מה תלמוד לומר כשדה החרם** — מה בא שדה החרם ללמד על שדה הירצאת לכהנים ביובל? **שדה חרמו** — שדה שהחרים ישראל והגיעה לחלקו. **הואיל ויוצאה לכהנים** — אם לא יגאלנה, שהרי היא שלו כשדה אחוזה, ועכשיו הרי היא תחת ידי כו'. **בשל אחרים אני זוכה** — אם היה שדה אחוזת ישראל יוצאה לכהנים ביובל — היה לי חלק בה. **מה שדה אחוזה של ישראל** — אם גאלה כהן מיד הקדש — יוצאה מידו ביובל ומתחלקת לכל אחיו הכהנים, כדאמר באידך פירקא, בפרק "אין מקדישין" (ערכין כה,ב) אף זו כו'. **הכא קא שקיל ליה ואיש את קדשיו לו יהיו** — ודרשינן ליה ב"הגוזל" בבבא קמא] (קט,ב): מנין לכהן שבא ומקריב קרבנותיו בכל עת ובכל שעה שירצה? אם יש עליו להביא חטאת או התנדב עולה או שלמים — אין צריך לתתם לאנשי משמר, אלא הוא עצמו מקריב, ויטול העור ואוכל הבשר — תלמוד לומר: "ואיש את קדשיו לו יהיו". **קדשיו לאו ברשותו** — ולאו מכח דידיה קא שקיל להו, אלא מקריב אימורידהם. **הכא ברשותו** — כלומר, מכח דידיה קא שקיל להו, ולא משלחן גבוה בשכר עבודה. **אלא אמר רב נחמן להכי איצטריך למכתב החרם דסלקא דעתך אמינא כו'** — והאי נמי אחוזתו היא. ואם הקדישה ולא גאלה — לא תצא לכהנים ביובל, אלא יהא לו רשות לגאלה לעולם. **קא משמע לן** — היקש דאיתקש שדה החרם לשדה אחוזתו של ישראל, דתצא מתחת ידו ותתחלק לכהנים. דאחוזתו היא, דיש לה גאולת עולם, אבל חרמו לא הויא כאחוזה ליגאל לעולם.

הדרן עלך המוכר שדהו
וסליקא לה מסכת ערכין

הֵן וּמִגְרָשֵׁיהֶן. - הֵן וּמִגְרָשֵׁיהֶן קַיְימִי! אָמַר רַב אַשִׁי: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: אִדְּמִסְתַּתְּרִי מִסְתַּתְּרִי, אִי מִיזְדַּבְּנִי - לִיחַלְטוּ, קָא מַשְׁמַע לָן. תָּנוּ רַבָּנַן: "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ" - מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? מִנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁהִקְדִּישׁ שְׂדֵה חֶרְמוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְיוֹצֵא לַכֹּהֲנִים וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי, תְּהֵא שֶׁלִּי? וְדִין הוּא, בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, בְּשֶׁל עַצְמִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם"; וְכִי מַה לָּמַדְנוּ מִשְּׂדֵה הַחֵרֶם מַעֲתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד: מַקִּישׁ שְׂדֵה חֶרְמוֹ לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מַה שְּׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לַכֹּהֲנִים, אַף שְׂדֵה חֶרְמוֹ - יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים. אָמַר מָר: בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה. מִי דָּמֵי? הָתָם זוֹכֶה בְּעָלְמָא, הָכָא קָא שָׁקֵיל לֵיהּ! אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ", הָא נַמִּי כִּי קָדְשָׁיו דָּמְיָא. - מִי דָּמֵי? קָדָשָׁיו לָאו בְּרְשׁוּתוֹ, הָכָא בְּרְשׁוּתוֹ! אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם", הָא נַמִּי אֲחוּזָּתוֹ הִיא, קָא מַשְׁמַע לָן: "אֲחֻזָּתוֹ" - אֲחוּזָּתוֹ אִין, חֶרְמוֹ לָא.

הדרן עלך המוכר שדהו
וסליקא לה מסכת ערכין

הן ומגרשיהן למיסתרינהו קיימי — ואם תאמר: מאי נפקא מינה אם נסתרו, כיון שהיו מוקפות חומה מעיקרא! דהא תניא לעיל: "אשר לו חומה" ואף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן! ושמא יש לומר: דאתיא כרבי אלעזר ברבי יוסי, ושאני הכא כיון שהם ראויות שלא יהא להם חומה — לא תועיל להם קדושת חומה שהיה קודם לכן, כאילו לא היתה מעולם.

מי דמי התם זוכה — והכא נמי הוי מצי למיפרך: כשהוא זוכה בשל אחרים — והוי במשמר שלו, אבל הכא רצה לזכות משמר אחר, והיא אינה מתחלקת לכהנים של משמר אחר, כדפירש לעיל (כה,א). אלא דעדיפא מינה פריך, שאפילו באה משמרתו כשיוצאה לכהנים — אין לזכות מהאי קל וחומר.

אמר רמי בר חמא איצטריך כו' [אלא] אמר רב נחמן [איצטריך] סלקא דעתך כו' — ואם תאמר: מאי היא דנאמר "ודין הוא"? והלא אין לנו לומר שזוכה בו מטעם קל וחומר, אלא מטעם דכתיבי קראי ד"איש כי יקדיש" לרמי בר חמא, ול"אחוזת עולם" לרב נחמן! ויש לומר: דמכל מקום ניחא ליה לאיתויי קל וחומר כך, מסברא.

הא קא משמע לן אחוזתו אחוזתו אין חרמו לא — ואם תאמר: הא לעיל ילפינן מהקישא דמקיש שדה חרמו לשדה אחוזה לישראל, ואמאי דריש ליה הכא מ"אחוזתו"? ויש לומר דהכי פירושו: קא משמע לן מ"אחוזתו" של כהן דאחוזתו דוקא יש לה גאולת עולם, ואינה מתחלקת לכהנים ביובל. אבל שדה חרמו — מתחלק לכהנים ביובל, מהיקשא דמקשינן ליה לשדה אחוזה של ישראל, ולא הויא כשדה אחוזתו ליגאל לעולם. וכן פירש רש"י.

הדרן עלך המוכר שדהו
וסליקא לה מסכת ערכין

אגרות קודש

ב"ה, ב' אד"ר, תשי"ט
ברוקלין.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה [מרדכי שי' הכהן]

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך, נתקבל מכתבו מכ"ה שבט, ר"פ בשורות הכי ספורות, בהנוגע להתועדות דיו"ד שבט.

ומובן שלפלא הדבר.

וכן איזה שורות מהצריך תקון בעיר, ולפלא מה שכותב שאי אפשר לדעת בדיוק ובפרטיות התיקון בהמשכת המקוה - שהרי בודאי מזמן לזמן מוכרח להחליף המים וכו' ורואים איך שנעשה הענין.

וכבר האריכו באחרונים, שבענין מקוה, אין חל הגדר שלא להוציא לעז על הראשונים.

כיון שאין מזכיר בהנוגע לבריאותו ובריאות זוגתו תחי', בטח הכל בסדר.

בברכה לבשו"ט בכל האמור,

מ. שניאורסאהן

פרק ראשון - הכל ממירין

נאמר בבהמה של קדשי מזבח (ויקרא כז י), 'לא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ רַע בְּטוֹב, וְאִם הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בְּבְהֵמָה וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ'. וכן נאמר (שם כז לג) במעשר בהמה, 'וְלֹא יְמִירֶנּוּ, וְאִם הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ'. וכיצד הוא מעשה התמורה, מי שיש לו שתי בהמות, אחת קדושה למזבח ואחת חולין, ואמר על בהמת החולין 'תהיה זו תמורתה של בהמת קרבן זו' ותתקדש במקומה, הרי הוא עובר על הלאו האמור ולוקה עליו. ומועיל דיבורו להתפיס קדושה בבהמת החולין, אבל אינו מועיל להפקיע את קדושת בהמת הקרבן, אלא שתיהן קדושות וקריבות למזבח.

משנה

הַכֹּל מְמִירִין בהמת חולין בבהמת קדשים, **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים** – בין אנשים ובין נשים. ואפילו שכל פרשת תמורה נאמרה בלשון זכר, גם נשים נתרבו לדין תמורה מיתור הכתוב, כמבואר להלן (ע"ב). **וּלֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי** [–שמותר לו] **לְהָמִיר,** שהרי התמורה אסורה בלאו של 'לא ימירנו', **אֶלָּא** שֶׁבדיעבד **אִם הֵמִיר מוּמָר,** ונתפסת קדושת מזבח בבהמת החולין, **וְהממיר סוֹפֵג** [–לוקה] **אֶת הָאַרְבָּעִים** מלקות משום שעבר על הלאו האמור.

גמרא

הגמרא מקשה סתירה בלשון משנתנו: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – הלא עצם דברי המשנה קשים וסותרים את עצמם, **אֲמֶרֶת** – הרי שנינו ברישא 'הַכֹּל מְמִירִין' שמשמעותו שאף **לְכַתְּחִילָּה** מותר להמיר, **וְהָדַר תָּנֵי** – ואחר כך שונה המשנה בסיפא 'לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר (אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר)', אלא אסור להמיר לכתחילה, ורק בדִּיעֲבַד חלה תמורתו.

תמהה הגמרא על קושיא זו: **וְתִיסְבְּרָא** – וכי סבור אתה שיש לפרש את מה ששנינו ברישא 'הַכֹּל מְמִירִין' שמותר **לְכַתְּחִילָּה** להמיר. הלא אם כן **אַדְקַשְׁיָא לָךְ מִמַּתְנִיתִין** – עד שאתה מקשה על כך מהסיפא, **תִּיקְשֵׁי לָךְ קְרָא** – יש לך להקשות על כך ממקרא מפורש, דְּהרי כְּתִיב 'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ'.

הגמרא מתרצת שלשון המשנה 'הכל ממירין' מתפרשת במשמעות אחרת: **אֶלָּא אָמַר רַב יְהוּדָה,** לשון 'הכל ממירין' אין פירושו שמותר להמיר לכתחילה, אלא **הָכִי קָתָנֵי** – כך יש לפרשו, **הַכֹּל מַתְפִּיסִין בְּתְמוּרָה** – כל אדם שהמיר חלה קדושת תמורה על פיו, **אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים** – בין אם הממירים הם אנשים ובין אם הם נשים. **וְלֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר** – אך אין הכוונה לכך שמותר להמיר, **[אֶלָּא] שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים.**

הגמרא מדייקת דיוק נוסף בלשון משנתנו 'הכל ממירין', ושואלת: **'הַכֹּל' לְאֵיתוּיֵי מַאי** – מה בא לרבות, הלא כבר שנתה המשנה 'אחד אנשים ואחד נשים ממירין', ולמה הוסיפה תיבת 'הכל'. משיבה הגמרא: 'הכל' בא **לְאֵיתוּיֵי יוֹרֵשׁ,** [–לרבות] שאף הוא ממיר בקרבן שנפל לו בירושה. ובאה המשנה להכריע **דְּלֹא** כְּשיטת **רַבִּי יְהוּדָה** בדין זה, אלא כשיטת רבי מאיר. (דתנן) [דְּתַנְיָא] – שכן שנינו בברייתא, אדם שהפריש קרבן ולא הספיק להקריבו עד שמת, **הַיּוֹרֵשׁ** מביא קרבן זה **וְסוֹמֵךְ** עליו כדין בעלים. כמו כן **הַיּוֹרֵשׁ מֵמִיר** בקרבן זה שירש מאביו. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אבל רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ** על קרבן אביו, **וְיוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר** בקרבן אביו.

הגמרא מפרשת את מחלוקת התנאים האמורה: **מַאי טַעְמָא** [–מהו טעמו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שיורש אינו ממיר, משום **דְּיָלִיף** [–שהוא לומד] תמורה שנעשית **בִּתְחִילַּת הֶקְדֵּשׁ** הקרבן קודם הקרבתו, **מִסְּמִיכָה** שנעשית **בְּסוֹף הֶקְדֵּשׁ** בשעת הקרבתו למזבח סמוך לשחיטתו. **מָה בְּסוֹף הֶקְדֵּשׁ יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ, אַף בִּתְחִילַּת הֶקְדֵּשׁ יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר.**

שואלת הגמרא: **וּסְמִיכָה גּוּפָהּ** [–עצמה] **מְנָלָן** – מנין לו לרבי יהודה שאינה נוהגת ביורש. משיבה הגמרא: **תְּלָתָא** [–שלש] פעמים 'קָרְבָּנוֹ' **כְּתִיבִי** [–נכתבו] בשלמים. 'וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ' (ויקרא ג א), 'וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ' (שם ג ו), 'וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ' (שם ג יב), **ובשלשתן** נאמר 'וְסָמַךְ אֶת יָדוֹ'. **חַד** – אחד מהם בא למעט, שסומכים רק על 'קָרְבָּנוֹ' של ישראל **וְלֹא** על **קָרְבַּן עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְחַד** – ו'קרבנו' אחד בא למעט, שאדם סומך רק על 'קָרְבָּנוֹ' שלו **וְלֹא** על **קָרְבַּן חֲבֵירוֹ. וְחַד** – ו'קרבנו' אחד בא למעט, שסומך רק על 'קָרְבָּנוֹ', **וְלֹא** סומך היורש על **קָרְבַּן אָבִיו.**

שואלת הגמרא: **וּלְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר** 'יוֹרֵשׁ **סוֹמֵךְ**' על קרבן אביו, **וְהָכְתִיב** [–והרי נכתב] שלש פעמים 'קָרְבָּנוֹ', ומאחד מהם יש ללמוד שדווקא על קרבנו הוא סומך ולא על קרבן אביו, ומדוע אם כן סובר רבי מאיר שיורש סומך. משיבה הגמרא: **הַהוּא** 'קרבנו' שממנו ממעט רבי יהודה יורש, לשיטת רבי מאיר **מִיבָּעֵי לֵיהּ** [–צריך אותו] **לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לְסְמִיכָה,** שאם הביאו כמה בני אדם קרבן אחד בשותפות כולם סומכים עליו, שכן נחשב הקרבן לקרבנו של כל אחד ואחד מהם. ומעתה שוב אין מיותר שום 'קרבנו' למעט ממנו יורש מסמיכה.

הגמרא מביאה שתי דרכים בשיטת רבי יהודה שדורש מ'קרבנו' למעט יורש מסמיכה ולא לרבות בעלי חוברין: **וְרַבִּי יְהוּדָה, בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לְסְמִיכָה לֵית לֵיהּ** – לדעתו אין קרבן השותפים טעון סמיכה כלל, ועל כן 'קרבנו' מיותר למעט יורש מסמיכה. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם שהוא דורש מ'קרבנו' למעט יורש, ואינו דורשו לרבות בעלי חוברין. משיבה הגמרא: **דְּהָא לֹא מְיַחֵד קָרְבָּן דִּידְהוּ** – שהרי לא מיוחד קרבן זה לאף אחד מהשותפים בפני עצמו, אלא הוא של כולם יחד, ועל כן אין לרבותו לסמיכה. לפיכך מיותר 'קרבנו' למעט ממנו יורש.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תפרש את שיטת רבי יהודה בדרך אחרת, **שֶׁלְּעוֹלָם אִית לֵיהּ** [–יש לו] לרבי יהודה דרשה זו, וגם הוא מודה שמ'קרבנו' אחד יש לרבות בעלי חוברין לסמיכה, ומכל מקום עדיין 'קרבנו' אחד מיותר למעט יורש כשיטתו, **וְהוא** משום **שקָרְבַּן עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְקָרְבַּן חֲבֵירוֹ, מֵחַד קְרָא נַפְקָא** – מ'קרבנו' אחד הם מתמעטים מסמיכה, ואין צריך מיעוט נפרד לכל אחד מהם, משום שמ'קרבנו' משמע שאי אפשר לסמוך על ידי שליח, בין בקרבן ישראל ובין בקרבן עובד כוכבים. נמצא **דְּאִיתַּר לֵיהּ** [–שמיותר לו] **חַד** – 'קרבנו' אחד **לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לְסְמִיכָה.**

הגמרא חוזרת לפרש את שיטת רבי מאיר בתמורת יורש, ושואלת: **וְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר יוֹרֵשׁ מֵמִיר, מַאי טַעְמָא** – מדוע טעמו, ומנין לו דין זה. משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ** רבי מאיר, מקור הדין שיורש ממיר הוא ממה שנאמר **'אִם הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בְּבְהֵמָה'.** והרי די לכתוב 'ואם ימיר', אלא בא כפל לשון זה **לְרַבּוֹת** את **הַיּוֹרֵשׁ** לתמורה.

רש"י

משנה הכל ממירין — "בהמת חולין זו תחת זו של הקדש". **לא שאדם רשאי להמיר** — דהא כתיב "לא ימיר". **מומר** — דמתפיס עלה קדושה, ושתיזקו קדושות. **וסופג את הארבעים** — משום לאו ד"לא ימיר". **גמרא לא שאדם רשאי דיעבד** — בתמיה, דלכתחלה אינו רשאי להמיר, אבל דיעבד שפיר דמי. **ולא ימיר** — ומתניתין קתני דהכל ממירין, אפילו לכתחלה. הכי גרסינן: **אלא הכי קתני הכל מתפיסין בתמורה אחד כו'** — כלומר, שתופסת קדושת תמורה בבהמה, בין על פי אנשים בין על פי נשים. ומשמע (אפילו) דיעבד, כמו דאם המירה אפילו אשה — תופסת על פיה קדושת תמורה, ולא שאדם רשאי להמיר כו'.

יורש — שהמיר בקרבן שהפריש אביו בחייו, שתמורתו תמורה. **יורש סומך** — על קרבן אביו, שהפרישו אביו בחייו ולא הספיק להקריבו עד שמת. **מאי טעמא דרבי יהודה** — דאמר: יורש אינו ממיר. הכי גרסינן: **יליף תחילת הקדש מסוף הקדש** — גמר התחלת הקדש, כגון תמורה. **מסוף הקדש** — דהיינו סמיכה, דהויא סמוך לשחיטה. ואי קשיא: והא קרי לה לתמורה "סוף הקדש" במסכת נזיר (לא,א)! משום דלא איירי התם בסמיכה כלל, והויא לה תמורה סוף הקדש לגבי קרבן שהמירו בו, דאותו קרבן הוי ראשון וחילופיו הוי שני. **אבל הכא, דקא משתעינן בסמיכה** — הויא לה תמורה תחילת הקדש לגבי סמיכה שהיא לבסוף, תיכף לשחיטה. **מגלן** — דיורש אינו סומך. **תלתא קרבנו כתיבי** — בשלמים בפרשת ויקרא, מ"ואם זבח שלמים קרבנו" עד "ואם עז קרבנו", ובשלשתם כתיב סמיכה. **הכתיב "קרבנו"** — דמשמע: על קרבן עצמו הוא סומך, ולא על קרבן אביו. **בעלי חוברין לסמיכה** — שאם נשתתפו שנים או שלשה על קרבן אחד — קרינא אכל חד וחד "קרבנו", וכולן סומכין בו. **לית ליה** — דודאי אינו טעון סמיכה, כיון דלא מייחד קרבן דידהו. כלומר, כיון דלא הוי חלוט אכל אחד ואחד. וכי כתיב קרא — לקרבנו ולא לקרבן אביו. **מחד קרא נפקא** — דמשמע: קרבנו ולא שליח, בין של ישראל בין של גוי. דלמעוטי גוי עצמו שלא יסמוך — לא צריך, דאמרינן במנחות (צג,א) ובתורת כהנים: "בני ישראל וסמך" — בני ישראל סומכין, ואין הגוים סומכין. **ואיתר ליה כו'** — ואכתי הוי "קרבנו" שלישי — לקרבנו ולא קרבן אביו. [דסלקא דעתך] דשל אביו לאו כלאחר דמי, אלא כשלו. **לרבות את היורש** — דהכי מצי למיכתב "ואם ימיר בהמה בבהמה", "המר ימיר" למאי הלכתא — לרבות את היורש, דתמורתו תמורה.

הכל

ממירין, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים. לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר, אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר - מוּמָר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. **גְּמָרָא** הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמַרְתְּ: "הַכֹּל מְמִירִין" - לְכַתְּחִילָּה, וַהֲדַר תָּנֵי: "לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר" - דִּיעֲבַד! - וְתִיסְבְּרָא "הַכֹּל מְמִירִין" לְכַתְּחִילָּה? אַדְּקַשְׁיָא לָךְ מִמַּתְנִיתִין, תִּיקְשֵׁי לָךְ קְרָא, דִּכְתִיב: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ"! אֶלָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: הָכִי קָתָנֵי, הַכֹּל מַתְפִּיסִין בְּתְמוּרָה, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים. לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר, שֶׁאִם הֵמִיר - מוּמָר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. "הַכֹּל" לְאִיתוּיֵי מַאי? - לְאִיתוּיֵי יוֹרֵשׁ, וּדְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה. דִּתְנַן: יוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ, יוֹרֵשׁ מֵמִיר דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ, וְיוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? - יָלִיף תְּחִילַת הֶקְדֵּשׁ מִסּוֹף הֶקְדֵּשׁ, מַה סּוֹף הֶקְדֵּשׁ - יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ, אַף תְּחִילַת הֶקְדֵּשׁ - יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר. וּסְמִיכָה גּוּפָהּ מְנָלַן? - תְּלָת "קָרְבָּנוֹ" כְּתִיבִי: חַד, "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא קָרְבַּן גּוֹי; וְחַד, "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא קָרְבַּן חֲבֵירוֹ; וְחַד, "קָרְבָּנוֹ" - וְלֹא קָרְבַּן אָבִיו. וּלְרַבִּי מֵאִיר דַּאֲמַר יוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ, וְהָכְתִיב "קָרְבָּנוֹ"! - הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ: לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לְסְמִיכָה. וְרַבִּי יְהוּדָה - בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לְסְמִיכָה לֵית לֵיהּ, מַאי טַעְמָא - דְּהָא לָא מְיַחַד קָרְבָּן דִּידְהוּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם אִית לֵיהּ, וְקָרְבַּן גּוֹי וְקָרְבַּן חֲבֵירוֹ - מֵחַד קְרָא נָפְקָא, דְּאֵיתַר לֵיהּ חַד לְבַעֲלֵי חוֹבְרִין לְסְמִיכָה. וְרַבִּי מֵאִיר דַּאֲמַר יוֹרֵשׁ מֵמִיר, מַאי טַעְמָא? - אָמַר לָךְ: "אִם הָמֵר יָמִיר" - לְרַבּוֹת הַיּוֹרֵשׁ,

הכל ממירין אחד אנשים ואחד נשים — ב"הכל שוחטין" לא תני "אחד אנשים ואחד נשים". ובגמרא מפרש: משום דכל הפרשה כולה בלשון זכר נאמרה, איצטריך קרא לרבויי נשים. **וסופג** את הארבעים — ואם תאמר: אמאי לא תני "שמונים"? דהא כתיב (ויקרא כז): "לא יחליפנו ולא ימיר אותו"! ויש לומר: דלא נחת למנין מלקיות, אלא כלומר דלקי עליה. ועוד יש לומר: דלעולם לא לקי אלא ארבעים. ותרי לאוי צריכי, חד — בקרבן שלו וחד — בשל חבירו, וכגון דאמר: "כל הרוצה להמיר, יבא וימיר".

הא גופא קשיא אמרת הכל ממירין לכתחלה לא שאדם רשאי להמיר דיעבד — ואם תאמר: מנא ליה למקשה ד"הכל ממירין" לכתחלה הוא? דלמא דיעבד הוא. דכי האי גוונא פריך בריש חולין (ב,א)! וצריך לומר: דעל כרחך "הכל ממירין" — לכתחלה. דאי דיעבד — תרתי דיעבד למה לי? וכן (פירש רש"י) [איתא] התם, דרצה לומר ד"הכל שוחטין" — לכתחלה, דאי דיעבד — תרתי דיעבד למה לי. ופירש רבינו שלמה זכרונו לברכה התם: דלכך לא קשה הכא תרתי דיעבד למה לי, משום דאשמועינן בסיפא שסופג ארבעים. דסלקא דעתך אמינא: לאו שאין בו מעשה הוא, ואין לוקין עליו. ולפירושו קשה: מאי פריך הכא? ואין לומר: דהיינו האי דקמשני, דאין הלשון משמע כן. ועוד: מאי קמשני ממה שהקשה? ופירש רבינו תם: דתנן "הכל ממירין" דלישנא אלימא, לאשמועינן דאפילו במזיד התמורה נתפסת. וסלקא דעתך אמינא: ארבעים בכתפיה וכשר, והיינו הא דקא משני. ואם תאמר: והיכי מצי למימר דתנא לישנא אלימא משום חידוש דמזיד, הא אמר לקמן "יהיה" — לרבות שוגג כמזיד. אלמא משמע דמזיד פשיטא טפי משוגג! ותירץ רבינו ברוך: דהא דאמר "יהיה" לרבות שוגג כמזיד — לענין מלקות קאמר. ורבינו שמשון משנץ חלק עליו: דהא אמרינן אין מלקות בשוגג. ויש ספרים חלוקין בדבר לקמן (יז,א), דקאמר: גבי תמורה — לקי, גבי קדשים — לא לקי. ואית דגרסי: גבי תמורה — קדוש, גבי קדשים — לא קדוש. ויש אומרים: דהא דאמר "יהיה" לרבות שוגג כמזיד — היינו לענין מתפס קדושה, דאמר בעלמא: הקדש בטעות לא הוי הקדש, ומשום הכי פשיט טפי במזיד מבשוגג. והא דאמר הכא, דתנא "הכל ממירין" משום רבותא דמזיד — היינו לענין הקרבה, דאמר לקמן: התמורה נמי קריבה. ואשמעינן הכא: דאף במזיד קריבה. דסלקא דעתך: ארבעים בכתפיה וכשר. וכל זה לא נהירא לרבינו יצחק, מדקמשני רב יהודה "הכי קתני: הכל מתפיסין בתמורה, אחד אנשים ואחד נשים", ומה לו להזכיר "אחד אנשים ואחד נשים"? לכן פירש רבינו יצחק: דתנא ב"הכל ממירין" לישנא אלימא משום נשים, דאמר לקמן, דכל הענין מדבר בלשון זכר, וכתיב "המר ימיר" לרבויי נשים. דסלקא דעתך: אהני מיעוטא ואהני ריבויא, אהני ריבויא — לאשמועינן דתמורת נשים קדשי, ואהני מיעוטא — דלא מקרבן. לכך תנא "הכל ממירין" לישנא אלימא, דקריבה כמו תמורת אנשים.

תחילת הקדש — כמו תמורה, מסוף הקדש — דהיינו סמיכה, דהוא סמוך לשחיטה. ולהכי קרי לתמורה "סוף הקדש", (כמו) במסכת נזיר (לא,א) — משום דלא אמרינן התם בסמיכה כלל, והוה ליה תמורה סוף הקדש לגבי קרבן שהמירו בו, דאותו קרבן הוי ראשון וחילופיו שני. אבל הכא דקמשתעינן בסמיכה — הוה ליה תמורה תחילת הקדש, לגבי סמיכה שהיא לבסוף תיכף לשחיטה. לשון רש"י.

קרבנו ולא קרבן גוי — ואם תאמר: למאי איצטריך "קרבנו" להכי? הא נפקא שפיר מבני ישראל סומכין ואין הגוים סומכין! ויש לומר: דאיצטריך. דמהו דתימא: אין הגוי עצמו סומך על קרבנו, ומיהו הכהנים סומכין עליהן. ומשום הכי איצטריך "קרבנו" לומר: שאין בקרבן גוי סמיכה כלל. **ורבי** מאיר דאמר יורש ממיר מאי טעמא — ואם תאמר: אמאי איצטריך טעמא לרבי מאיר, כיון דלית ליה "קרבנו" ולא קרבן אביו — אלמא אית ליה יורש סומך, ואם כן אית ליה למימר דהא ילפינן זה מזה! ויש לומר: דאי לאו קרא ד"המר ימיר" דמרבה יורש, הוה ליה לאוקומיה "קרבנו" טפי למעוטי יורש מלרבות כל בעלי חוברין. אבל השתא דכתיב "ואם המר ימיר" — לרבות יורש דסומך, ומוקי "קרבנו" — לרבות כל בעלי חוברין. ואם תאמר: מאי שנא דשאר "קרבנו" למעוטי, ודאי לרבויי? ויש לומר: דלמעוטי לא מצית אמרת, דאם כן לישתוק קרא מיניה, וממילא אמר דאין השותפין סומכין, כדאמר לקמן (יג,א) דאין השותפין ממירין.

וְיָלֵיף סוֹף הֶקְדֵּשׁ מִתְּחִילַּת הֶקְדֵּשׁ, מַה תְּחִילַּת הֶקְדֵּשׁ - יוֹרֵשׁ מֵימַר, אַף סוֹף הֶקְדֵּשׁ - יוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ. רַבִּי יְהוּדָה, הַאי "וְאִם הָמֵר יָמִיר" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? - לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה. וְכִדְתַנְיָא: לְפִי שֶׁכָּל הָעִנְיָן כּוּלּוֹ אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא לְשׁוֹן זָכָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ", אִשָּׁה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִם הָמֵר יָמִיר" - לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה. וּלְרַבִּי מֵאִיר, אִשָּׁה מְנָא לֵיהּ? - נָפְקָא לֵיהּ מֵ"וְאִם". וְרַבִּי יְהוּדָה - "וְאִם" לָא דָּרֵישׁ. וּבֵין רַבִּי מֵאִיר וּבֵין רַבִּי יְהוּדָה, טַעְמָא - דְּרַבִּי קְרָא לְאִשָּׁה, הָא לָא רַבְּיֵיהּ קְרָא, הֲוָה אָמִינָא: כִּי עָבְדָא תְּמוּרָה - לָא לָקְיָא? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם" - הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עוֹנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה! - אִיצְטְרִיךְ, מַהוּ דְּתֵימָא: הָנֵי מִילֵּי - עוֹנֶשׁ דְּשָׁוֶה בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּצִבּוּר, אֲבָל הָכָא, כֵּיוָן דְּעוֹנֶשׁ שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה בַּכֹּל הוּא, דִּתְנַן: אֵין הַצִּבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, אִשָּׁה נַמִי, כִּי עָבְדָא - לָא לָקְיָא, קָא מַשְׁמַע לָן. בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא: קָטָן מַהוּ שֶׁיָּמִיר? הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּקָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים - לָא תִּיבָּעֵי לָךְ, דְּכֵיוָן אַקְדּוּשֵׁי לָא אַקְדֵּישׁ, אֲמוּרֵי מֵמִיר? אֶלָּא כִּי קָמִבַּעְיָא לֵיהּ, בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים. מִי אָמְרִינַן כֵּיוָן דַּאֲמַר מָר: "אִישׁ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי יַפְלִיא נֶדֶר" - לְרַבּוֹת מוּפְלָא הַסָּמוּךְ לְאִישׁ, דְּקָדְשׁוֹ קָדוֹשׁ. מִדְּאַקְדּוּשֵׁי מַקְדִּישׁ - אֲמוּרֵי נַמִי מֵמִיר. אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּלָאו בַּר עוֹנָשִׁין הוּא - בִּתְמוּרָה לָא מִיתְפִּיס? אִם תִּימְצֵי לוֹמַר: קָטָן עָבֵיד תְּמוּרָה - דְּהָא אָתֵי לִכְלַל עוֹנָשִׁין, גּוֹי מַהוּ שֶׁיָּמִיר? מִי אָמְרַתְּ, מִדְּאַקְדּוּשֵׁי מַקְדִּישׁ, דְּתַנְיָא: "אִישׁ אִישׁ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ" - לְרַבּוֹת אֶת הַגּוֹיִם, שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל, אֲמוּרֵי נַמִי מֵמִיר. אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּלָא אָתֵי לִכְלַל עוֹנָשִׁין, כִּי עָבֵיד תְּמוּרָה - לָא קָדְשָׁה? אָמַר רָבָא: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, קָדְשֵׁי גוֹיִם - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין, וְאֵין חַיָּיבִין עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל נוֹתָר וְטָמֵא, אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, וְאֵין מְבִיאִין עֲלֵיהֶם נְסָכִים, אֲבָל קָרְבָּנוֹ טָעוּן נְסָכִים. דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: בְּכוּלָּן אֲנִי רוֹאֶה לְהַחְמִיר, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת - מוֹעֲלִין בָּהֶן. קָתָנֵי מִיהָא "אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה"! וְרָמֵי בַּר חָמָא, בְּהִקְדִּישׁ גּוֹי לְהִתְכַּפֵּר גּוֹי - לָא קָמִיבָּעֲיָא לִי, כִּי קָמִיבָּעֲיָא לִי - בְּהִקְדִּישׁ גּוֹי וּמִתְכַּפֵּר בְּיִשְׂרָאֵל. בָּתַר מַקְדִּישׁ אָזְלִינַן, אוֹ בָּתַר מִתְכַּפֵּר אָזְלִינַן? תִּיפְשׁוֹט לֵיהּ מִדְּרַבִּי אַבָּהוּ, דַּאֲמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַמַּקְדִּישׁ מוֹסִיף חוֹמֶשׁ, וּמִתְכַּפֵּר - עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, וְהַתּוֹרֵם מִשֶּׁלּוֹ

על

תוספות

ואין מביאין נסכים — פירש רש"י: ואין מביאין של גוי בפני עצמן, כישראל שמתנדבין נסכים בפני עצמן. אבל בהדי קרבנו מביאין, כדאמר במסכת שקלים (יא,ד) דזה אחת מן התקנות שהתקינו בית דין, דגוי שמשלח עולתו ודמי נסכו ממדינת הים, שמקבלין ממנו. אבל ודאי קרבנו טעון נסכים, דבהדי קרבנו (טעון נסכים ו) מביאין נסכים משל צבור. **במה** דברים אמורים בקדשי מזבח אבל בקדשי בדק הבית מועלין — פירש רש"י: דאתאן לרבי שמעון. ורבינו יצחק פירש: דמסקנא דמילתא דרבי יוסי, והכי קאמר: רבי יוסי אומר, בכולן אני רואה להחמיר. והא דקאמר רבי שמעון: אין מועלין בהן — במה דברים אמורים בקדשי מזבח כו'. ובתוספתא משמע כפירוש רש"י, דאיתא בהדיא: אבל בקדשי בדק הבית מודה רבי שמעון.

קתני מיהת אין עושין תמורה — ואם תאמר: ודילמא לרבי יוסי קבעי, דאמר בכולן להחמיר? ויש לומר: דניחא ליה לאוקומי הבעיא אף לרבי שמעון. עוד יש לומר: דעל כרחך דלרבי יוסי לא אפשר לאוקומי הבעיא, דכיון דאית ליה דעושין תמורה. דאפילו אם תמצא לומר דהיינו על ידי ישראל, ומבעיא ליה לרמי בר חמא אם הגוי עצמו אפשר לעשותה — הא לא מצית אמרת, דעל כרחך אם ישראל מתפיסה, צריך שיאמר הגוי "כל הרוצה להמיר יבא וימיר", ואם הגוי עצמו אין עושה תמורה — היאך אפשר לעשות עולה?

לא

רש"י

הכי גרסינן: ויליף סוף הקדש מתחלת הקדש כו'. **את האשה** — שתמורתה תמורה, ולקיא משום לאו ד"לא ימיר". **אלא בלשון זכר** — דכתיב "לא יחליפנו" — דהיינו לשון זכר, ולא כתיב "לא תחליפנו" — דהוי לשון נקבה. **מה סופנו לרבות כו'** — כלומר, מהיכן נלמוד שסופנו לרבות את האשה. **תלמוד לומר ואם המר ימיר** — מדכתיב קרא תרי זימני. **ולרבי מאיר** — דאיצטריך ליה "ואם המר ימיר" לרבות יורש, אשה מנא ליה? **נפקא ליה מוי"ו** — מדמצי למכתב "אם המר ימיר", וכתיב "ואם". **לא לקיא** — דאם המירה — תמורתה אינה תמורה. ומשני, הכי גרסינן: הני מילי לאו שיש בו מעשה, בהני עונשין שוין זה לזה, דכתיב "אשר יעשו" דמשמע עונשין שיש בהן מעשה, כגון חילול שבת ושאר איסורים שיש בהן מעשה. אבל לאו שאין בו מעשה, כגון תמורה דבדיבורא תליא מילתא — אימא לא תילקי, קא משמע לן. לישנא אחרינא כתוב בספרים: הני מילי עונש דשוה בין ביחיד בין בצבור, בהאי עונש הוא דהושוו זה לזה. אבל הכא בתמורה אין צבור עושין תמורה, כדאמרינן באידך פירקין (יג,א), וקא מפיק ליה ממעשר. **שלא הגיע לעונת נדרים** — כגון דהוי פחות משתים עשרה שנה. דהכי אמרינן במסכת נזיר (סב,א): "איש כי יפליא" מה תלמוד לומר? דהכי מצי למכתב "איש כי ידור נדר", אלא לרבות מופלא הסמוך לאיש, כגון בן שתים עשרה שנה. דכיון שיודע להפלות לשם מי נדר, ולשם מי הקדיש — נדרו נדר והקדשו הקדש. פחות מכן, אפילו ידע למי נדר ולמי הקדיש — אין בדבריו כלום. יותר על כן, כגון בן שלש עשרה שנה, אף על פי שאינו יודע לשם מי הפליא — הוו מעשיו מעשה. **אקדושי לא מקדיש** — כדפרישית לעיל, דאין בדבריו כלום. **אמורי מימר** — בתמיה, כי היכי דלילקי. **שהגיע לעונת נדרים** — דהוי בן שתים עשרה שנה, דקאמרינן התם דנדריו נבדקין, ואם יודע לשם מי הפליא — הוו מעשיו מעשה, ואי לא — לא. **דלאו בר עונשין הוא** — עד שלש עשרה שנה. **לא מיתפים** — בה תמורה, דכתיב: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו... והיה הוא ותמורתו". כלומר, מאן דאיתיה בכלל "לא יחליפנו ולא ימיר" כגון בר עונשין — איתיה נמי בכלל "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", דמתפיס בתמורה. לאפוקי קטן, דלאו בר עונשין הוא. **ואפילו אם תמצא לומר קטן עביד תמורה כו'** — רבותא אתא לאשמועינן, ולא משום דאיתיה הכי. **מדאקדושי מקדיש** — דהא מרבינן במנחות (עג,ב): "איש איש מבני ישראל אשר יקריב קרבנו", ואמרינן: מה תלמוד לומר "איש איש" — לרבות גוים, שנודרין נדרים ונדבות כישראל. **דלא אתי לכלל עונשין** — דגוי לא לקי לעולם. אבל קטן אתי לכלל עונשין, כשהוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד. **לא נהנין ולא מועלין** — שאם נהנה מהן, לא מייתי קרבן מעילה, דלא דיינינן ליה כשאר קדשים שהנהנה מהן מעל, משום דלא אסור בהנאה אלא מדרבנן, כדלקמן. **ואין חייבין עליהן כו'** — כדמסיק לקמן. **ואין מביאין כו'** — הכי גרסינן: ואין מביאין נסכים, ולא גרסינן: עליהן. והכי פירושא: דאין מביאין נסכים של גוים בפני עצמן, כישראל שמתנדב נסכין בפני עצמן. אבל בהדי קרבנו — מביאין, כדאמרינן במסכת שקלים (יא,ד) שזו אחת מן התקנות שתיקנו בית דין, דגוי ששילח עולתו ודמי נסכיהן ממדינת הים — מקבלין הימנו. אבל קרבנו, ודאי טעון נסכים, דבהדי קרבנו מביא נסכים. **בכולן רואה אני להחמיר** — דלא נהנין ומועלין, וחייבין עליהן משום פגול נותר וטמא כשאר קדשים, חוץ מן הנסכים דודאי אין מביאין. **במה דברים אמורים** — לעיל קמהדר, ואמילתיה דתנא קמא. והכי קאמר: במה דברים אמורים דקאמר תנא קמא אינו מועלין — בקדשי מזבח של גוי. **אבל בקדשי בדק הבית** — שהקדישו גוי — מועלין. ובמסכת זבחים מפרש טעמא בפרק "בית שמאי" (מה,א). ואית דגרסי לה נמי לקמן הכא בתמורה. **קתני מיהא** — דקדשי גוים אינן עושין תמורה, ותיפשוט מהא. **אמר לו בהקדש גוים** — כלומר, אי משום הא לא איריא, דמהכא ליכא למיפשט כלל. דהיכא דהקדיש גוי להתכפר גוי, שהפרישו לצורך כפרת עצמו. **לא קמיבעיא לי** — דאין הקדשו עושה תמורה, הואיל ולא אתי לכלל עונשין. **ומתכפר ישראל** — שהפרישו גוי לצורך ישראל, שיתכפר בו ישראל. **בתר מקדיש אזלינן** — והמקדיש הוי גוי, דלא אתי לכלל עונשין, ואינו עושה תמורה. **או בתר מתכפר** — שהוא ישראל ואיתיה בכלל מלקות. הכי גרסינן: תיפשוט ליה מהא דאמר רבי אבהו לקמן. **המקדיש מוסיף חומש** — שאם רוצה לפדות הקדשו, כגון שנפל בו מום — יכול לפדותו, ומוסיף חומש. אבל מימר — אינו מוסיף חומש, דכתיב "אם המקדיש" וגו' (ויקרא כז) — על הקדש ראשון אתה מוסיף חומש, ולא על הקדש שני כגון תמורה. ענין אחר: שאם הקדיש בית או שדה, ואתו בעלים לפדותו — לא פרקי בלא חומש, דכתיב (שם) "ואם המקדיש יגאל ויסף חמישיתו", אבל אם גאלו אחר — לא חייביה רחמנא ליתן חומש. **ומתכפר עושה תמורה** — שאם הפריש ישראל קרבן כדי שיתכפר בו חבירו ישראל, ואמר המתכפר "זו תחת זו" — תמורתו תמורה, ולוקה. דכיון שהופרש לצורכו קרינא ביה "קרבנו", דבתר המתכפר אזלינן, ותיפשוט מהא. **והתורם** — מתבואה שלו על טבלין של חבירו לפוטרו מן המעשרות. **טובת הנאה שלו** — של תורם, שיכול ליתנו לכל כהן שירצה. (אי נמי) ואם אמר לו ישראל: "הילך סלע זה, ותנה לבן בתי כהן" — הוי אותו סלע של תורם, ולא של נתרם בשבילו. ולא מצי טעין הלה: כיון שנתרמה על טבל שלו, נמצא דנותן סלע על של עצמו. הך מילתא דרבי אבהו תלת מילי נינהו. **התם הוא דקאתי מכח ישראל** — שהרי הפרישו ישראל, ואהכי אזלינן בתר מתכפר, דהוה ליה תחילתו וסופו ביד ישראל, דאיתיה בכלל עונשין. הכי גרסינן: אבל הכא הכי קמיבעיא ליה, מי בעינן מתחילה ועד סוף דתיקו ברשות מאן דעביד תמורה. כלומר, אבל הכא בהקדיש גוי להתכפר ישראל, מי בעינן מתחילת הקדש ועד סופו שתעמוד ברשות האדם הראוי לעשות תמורה כגון ישראל, והך בהמה כיון דתחילת קדושתה הויא מכח גוי, אף על גב דהוי המתכפר ישראל — אינו עושה תמורה. או דילמא, כיון דלבסוף אתיא ביד מתכפר, וחזי למיעבד תמורה — תפסה בה קדושת תמורה? תיקו.

ויליף

ומאחר שיורש ממיר, יָלִיף רבי מאיר סמיכה שנעשית בסוֹף הֶקְדֵּשׁ הקרבן בשעת הקרבתו מִתמורה שנעשית בתְּחִילַּת הֶקְדֵּשׁ הקרבן. מַה בתְּחִילַּת הֶקְדֵּשׁ הקרבן היוֹרֵשׁ מֵימִר, אַף בסוֹף הֶקְדֵּשׁ היוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה שאינו מרבה יורש לתמורה, הַאי – יתור זה, של 'וְאִם הָמֵר יָמִיר' מַאי עָבִיד לֵיהּ – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: רבי יהודה דורש מיתור זה לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה לתמורה. וְכִדְתַנְיָא בברייתא, לְפִי שֶׁכָּל הָעִנְיָן של תמורה כּוּלּוֹ אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא לְשׁוֹן זָכָר, שֶׁהרי נֶאֱמַר בה 'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אוֹתוֹ', אִשָּׁה מִנַּיִן שאם המירה חלה תמורתה והיא לוקה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִם הָמֵר יָמִיר', שבא כפל הלשון לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה לתמורה.

שואלת הגמרא: וּלְרַבִּי מֵאִיר הדורש מ'ואם המר ימיר' שיורש סומך, אִשָּׁה מְנָא לֵיהּ שאשה ממירה. משיבה הגמרא: נַפְקָא לֵיהּ מִוי"ו יתירה של 'וְאִם המר ימיר' לרבות את האשה. מוסיפה הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה וי"ו יתירה של 'וְאִם' לֹא דָּרֵישׁ, ולשיטתו ש'ואם המר ימיר' בא לרבות אשה לתמורה, שוב אין מקור לרבות יורש לתמורה.

הגמרא מפרשת מדוע צריך לרבות אשה לתמורה. מקשה הגמרא: וּבֵין לְרַבִּי מֵאִיר המרבה אשה מ'ואם', וּבֵין לְרַבִּי יְהוּדָה המרבה אותה מ'המר ימיר', וכי טַעְמָא שאשה ממירה הוא משום דְּרַבִּי [–שריבה] קְרָא לְאִשָּׁה, הָא לֹא רַבְּיֵהּ קְרָא הָוָה אָמִינָא כִּי עָבְדָא תְּמוּרָה לֹא לַקְיָא – ואם לא היה מרבה אותה הכתוב היינו אומרים שאם עשתה תמורה אינה לוקה ואין תמורתה תמורה. וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, נאמר בעונשו של גזלן שנשבע לשקר (במדבר ה ו), 'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּה' וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא', וזה הוא בנין אב לשאר העבירות, שהִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עוֹנְשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה. אם כן אף בתמורה יש להשוות אשה לאיש, ומדוע צריך הכתוב לרבותה.

מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ הכתוב לרבות אשה לתמורה, שכן מַהוּ דְּתִימָא, הָנֵי מִילֵּי – כלל זה של תנא דבי רבי ישמעאל נאמר רק בעוֹנֶשׁ דְּשָׁוֶה בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּצִבּוּר. אֲבָל הָכָא בתמורה, כֵּיוָן דְּעוֹנֶשׁ שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל הוּא, דְּהרי תָּנֵן במשנה להלן (יג.) 'אֵין הַצִּבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין עוֹשִׂין תְּמוּרָה' ואם המירו אין חלה תמורתם ואינם לוקים עליה, יש מקום לומר שאִשָּׁה נַמִּי כִּי עָבְדָא תמורה לֹא לַקְיָא. קָא מַשְׁמַע לָן הכתוב שאף אשה שהמירה לוקה.

הגמרא מביאה ספק בדין תמורת קטן: בָּעֵי [–הסתפק] רָמִי בַּר חָמָא, קָטָן מַהוּ שֶׁיָּמִיר בקרבנו על בהמה אחרת, האם חלה תמורתו או לא. מפרשת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן הסתפק, אִילֵימָא בְּקָטָן שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים – שעדיין לא חלים נדריו, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ – אין לך להסתפק בו האם תמורתו תמורה, דְּכֵיוָן אַקְדּוּשֵׁי לֹא אַקְדֵּישׁ אֲמוּרֵי מֵמִיר – שכן מאחר שאינו יכול להקדיש, וכי יתכן שיוכל להמיר, והרי אין בידו כח להתפיס קדושה. אֶלָּא כִּי קָמְבַעְיָא לֵיהּ לרמי בר חמא, בְּקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים, שכבר מלאו לו י"ב שנים ויום אחד ויש בו דעת להבין שנדר לה'. מִי אַמְרִינַן, כֵּיוָן דְּאָמַר מַר, נאמר בפרשת ערכין (ויקרא כז ב) 'אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נֶפֶשׁ לַה'', ו'אִישׁ' משמעו גדול, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּי יַפְלִיא נֶדֶר', הלא היה צריך לכתוב 'איש כי ידור נדר', אלא בא 'כי יפליא' לְרַבּוֹת מוּפְלָא הַסָּמוּךְ לְאִישׁ – בן י"ב שנים ויום אחד שהוא סמוך לשנת גדלותו ויודע להפלות [–להבחין] לשם מי הקדיש, דְּקָדְשׁוֹ [–שמה שהקדיש] קָדוֹשׁ, מִדְּאַקְדּוּשֵׁי מַקְדִּישׁ אֲמוּרֵי נַמִּי מֵמִיר – האם כשם שיכול להקדיש כן יכול להמיר. אוֹ דִּלְמָא, מִכֵּיוָן דְּעדיין לָאו בַּר עוֹנְשִׁין הוּא בִּתְמוּרָה, לֹא מִיתְּפִיס [–תופסת] תמורתו. שהרי נאמר (שם כז י) 'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וגו' וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ', מי שישנו בכלל אזהרת ועונש 'לא יחליפנו' ישנו גם בכלל 'הוא ותמורתו יהיה קודש', ומי שאינו בכלל 'לא יחליפנו' אף אינו בכלל עצם מעשה התמורה.

הגמרא מביאה ספק בתמורת עובד כוכבים: עוד הסתפק רמי בר חמא, אפילו אִם תִּימְצֵי לוֹמַר שקָטָן שהוא מופלא הסמוך לאיש עָבִיד תְּמוּרָה אף על גב שאינו לוקה עליה, יתכן שאין זה אלא משום דְּהָא אָתֵי [–שהוא עתיד לבוא] לְכֻלַּל עוֹנָשִׁין לכשיגדיל. אך עדיין יש להסתפק בעוֹבֵד כּוֹכָבִים, מַהוּ שֶׁיָּמִיר. מִי אַמְרִינַן [–האם נאמר] מִדְּאַקְדּוּשֵׁי מַקְדִּישׁ, דְּהרי תַּנְיָא בברייתא, נאמר בפרשת קרבנות (ויקרא כב יח) 'אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל'. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישׁ אִישׁ' – למה נכתב 'איש' פעמיים, לְרַבּוֹת אֶת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאף הם נוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת למזבח כְּיִשְׂרָאֵל, לפיכך אֲמוּרֵי [–להמיר] נַמִּי מֵמִיר העובד כוכבים. אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּלֹא אָתֵי לעולם לְכֻלַּל עוֹנָשִׁין על עבירה זו של 'לא יחליפנו', שהרי אין העובד כוכבים מוזהר עליה, לפיכך כִּי עָבִיד תְּמוּרָה לֹא קָדְשָׁה בהמת החולין שהמיר עליה, שכן כל שאינו ב'לא יחליפנו' אינו בכלל 'הוא ותמורתו יהיה קודש'.

הגמרא מביאה ראיה מדברי ברייתא לפשוט את הספק האמור: אֲמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא בברייתא, קָדְשֵׁי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא נֶהֱנִין – אסור ליהנות מהם מדרבנן, וְאולם אם נהנו מהם לֹא מוֹעֲלִין בהם, אין זו מעילה גמורה מן התורה להתחייב עליה. וְכֵן אֵין חַיָּיבִין עֲלֵיהֶם כשנתפגלו או ניתותרו או נטמאו מִשּׁוּם אכילת פִּיגּוּל נוֹתָר וְטָמֵא. וכן אֵין הם עוֹשִׂין תְּמוּרָה על בהמה אחרת של חולין. וְכֵן אֵין עובדי כוכבים מְבִיאִין (עֲלֵיהֶם) נְסָכִים בפני עצמם כישראל, אֲבָל אם הביא העובד כוכבים קרבן בהמה, קָרְבְּנוֹ טָעוּן נְסָכִים, כדין זבחים של ישראל שבאים יחד עם מנחת נסכים. דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בְּכוּלָּן – בכל דינים אלו שהקיל בהם רבי שמעון אֲנִי רוֹאֶה לְהַחְמִיר, וחייבים גם על קדשי עובדי כוכבים משום מעילה, ומשום פיגול נותר וטמא.

חוזרת הברייתא לפרש את דברי רבי שמעון: בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין מועלים בהם, בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת שהקדישום עובדי כוכבים, מודה רבי שמעון שמוֹעֲלִין בָּהֶן.

מסיים רבא את ראייתו מדברי הברייתא: קָתָנֵי מִיהָא שאֵין עובדי כוכבים עוֹשִׂין תְּמוּרָה בקרבנותיהם, ונפשט ספיקו של רמי בר חמא בדין זה.

הגמרא מביאה דחייה לראיה זו: וְרָמִי בַּר חָמָא המסתפק בדין זה ישיב על ראיית רבא, שאכן בְּאופן שהִקְדִּישׁ עוֹבֵד כּוֹכָבִים קרבן כדי לְהִתְכַּפֵּר [–שיתכפר בו] עוֹבֵד כּוֹכָבִים לֹא קָמְבַעְיָא לִי [–איני מסתפק כלל], שכן מאחר שלעולם אינו בא לידי עונש מלקות של תמורה בודאי אינו ממיר. כִּי קָמְבַעְיָא לִי, בְּאופן שהִקְדִּישׁ עוֹבֵד כּוֹכָבִים קרבן וּמִתְכַּפֵּר בְּיִשְׂרָאֵל – על מנת שיתכפר בו ישראל. כָּתַר מַקְדִּישׁ אַזְלִינַן האם הולכים אחר המקדיש והוא הממיר, אוֹ כָּתַר מִתְכַּפֵּר אַזְלִינַן והוא הממיר בו, ומאחר שהמתכפר הוא ישראל יכול הישראל להמיר בו.

הגמרא מבקשת לפשוט את הספק האמור ממימרת רבי יוחנן: תִּיפְשׁוֹט לֵיהּ לספק זה מִדְּרַבִּי אֲבָהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שלשה דינים:

א. הַמַּקְדִּישׁ מוֹסִיף חוֹמֶשׁ. קרבן שנפל בו מום מתחלל על מעות, ונתפסת קדושת הקרבן על מעות אלו, וקונים בהם קרבן אחר. וכשמחלל אותו הבעלים עליו להוסיף על מעות הפדיון חומש משוויו. אבל כשפודה את תמורתו אינו מוסיף עליה חומש, שנאמר (ויקרא כז טו) 'וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו', ודרשו, שדווקא על ההקדש הראשון מוסיפים חומש, ולא על תמורתו.

ב. וּמִתְכַּפֵּר עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. אם הקדיש אדם קרבן על מנת שיתכפר בו חבירו, המתכפר ממיר בו ולא המקדיש, שכן מאחר שהופרש הקרבן לצורך המתכפר הרי הוא נחשב לבעל הקרבן.

ג. וְהַתּוֹרֵם תרומה מִפֵּירוֹת שֶׁלּוֹ

עַל פירות טבל **שֶׁל חֲבִירוֹ, טוֹבַת הֲנָאָה** שיש לישראל בתרומה **שֶׁלּוֹ.** שכן אף שתרומה היא ממון של שבט הכהונה, נתנה התורה לבעל הפירות את הזכות לתת אותה לאיזה כהן שירצה, וזכות זו מסורה לבעל הפירות שנתרמו, ולא לבעל הטבל שעליו נתרמה התרומה.

ומדברי רבי יוחנן שאמר שהמתכפר עושה תמורה יש לפשוט את ספיקו של רמי בר חמא, שאם הקדיש עובד כוכבים קרבן על מנת שיתכפר בו ישראל יכול הישראל המתכפר להמיר בו.

משיבה הגמרא: (**אָמַר** לֵיהּ) אין לפשוט משם את ספיקו של רמי בר חמא, שכן **הָתָם** [–שם] בישראל שהקדיש קרבן על מנת שיתכפר בו ישראל אחר, **הוּא דְּקָאָתֵי** – שבא המתכפר **מִכֹּחַ הִישְׂרָאֵל** המקדיש, **וּמִשּׁוּם הָכִי אַזְלִינַן בָּתַר מִתְכַּפֵּר** – ומשום כן הולכים אחרי הישראל המתכפר, **וַהֲוָה** לֵיהּ [–והיה הקרבן] **תְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ** – גם הקדשתו וגם כפרתו **בְּיַד יִשְׂרָאֵל** שהוא בר עונשין ושייך בתמורה, ועל כן יכול המתכפר להמירו. **אֲבָל הָכָא** [–כאן] בעובד כוכבים שהקדיש על מנת שיתכפר בו ישראל, **הָכִי קָא מִיבַּעְיָא** לֵיהּ – כך הסתפק רמי בר חמא, **מִי בָּעֵינַן מִתְּחִילָּה וְעַד סוֹף דְּתִיקוּ בִּרְשׁוּת מַאן דְּעָבִיד תְּמוּרָה** – האם בכדי שיוכלו להמיר צריך הקרבן לעמוד מתחילתו ועד סופו ברשות אדם שיכול לעשות תמורה, וגם המקדיש וגם המתכפר צריכים להיות שייכים בתמורה, ועל כן אם המקדיש הוא עובד כוכבים שאינו שייך בתמורה, אף המתכפר שהוא ישראל אינו יכול להמיר אותו. או שמא די בכך שהמתכפר הוא שייך בתמורה.

מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – יעמוד ספק זה במקומו בלי הכרעה.

הגמרא חוזרת לדברי הברייתא שהובאו לעיל (ע"ב) ומפרשת אותם: **אָמַר מַר** – שנינו בברייתא, (**מוקדשי**) [**קָדְשֵׁי**] **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לֹא נֶהֱנִין** מהם **וְלֹא מוֹעֲלִין** בהם. מפרשת הגמרא: **לֹא נֶהֱנִין** – אסור ליהנות מהם **מִדְּרַבָּנָן, וְלֹא מוֹעֲלִין** בהם **מִדְּאוֹרַיְיתָא,** שמן התורה אין בהם דין מעילה ומותר ליהנות מהם. **מַאי טַעְמָא** [–מהו הטעם] לכך שאין בהם מעילה מן התורה, משום **דִּכְתִיב** בפרשת מעילה (ויקרא ה טו) 'נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה', **וְיָלְפִינַן** [–ואנו למדים] מעילה בגזירה שוה 'חֵטֶא' 'חֵטֶא' מִתְּרוּמָה שגם בה נאמר לשון 'חטא', ככתוב (שם כב ט) 'וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא'. **וַהֲרֵי בִּתְרוּמָה כְּתִיב** (שם פסוק טו) 'וְלֹא יַחֲלִלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', שדווקא דגן ישראל חייב בתרומה **וְלֹא** דגן **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים,** וממנה אנו למדים אף למעילה שאינה נוהגת בקדשי עובדי כוכבים.

הגמרא מביאה מקור למה ששנינו בברייתא שאין חייבים כרת על אכילת פיגול נותר וטמא בקדשי עובדי כוכבים: **וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל נוֹתָר וְטָמֵא,** משום **דִּכְתִיב בָּהּ** בְּחיוב כרת של אכילת קדשים **בְּטוּמְאָה** (שם כב ב) 'דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי' [וגו'], ומכאן שדווקא בקדשי ישראל נוהג חיוב זה, ולא בקדשי עובדי כוכבים. ומה שאין נוהג בהם חיוב כרת של אכילת נותר הוא משום דִּילְיף [–שלמדים] חיוב נוֹתָר בגזירה שוה 'חִילּוּל' 'חִילּוּל' מֵחיוב **טוּמְאָה,** שכן בשניהם נאמר לשון חילול, **דִּכְתִיב גַּבֵּי טוּמְאָה** 'וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ' וְגוֹ', וכמו כן **כְּתִיב גַּבֵּי נוֹתָר** (שם יט ח), 'וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל', ועל כן **כּוּלְּהוּ** [–כל חיובים אלו] נוהגים דווקא בקדשי **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא** בקדשי **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

הגמרא מביאה מקור למה ששנינו בברייתא שאין עושים תמורה בקדשי עובדי כוכבים: **וּמַה שֶּׁאֵין עוֹשִׂין** בהם **תְּמוּרָה,** הוא משום **דִּכְתִיב** בתמורה (שם כז י) 'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ', **וּכְתִיב בְּרֵישׁ עָנְיָן** – ונאמר בתחילת פרשה זו (שם פסוק ב) 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (**לֵאמֹר**) וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ', ומכאן שדווקא בקדשי בני ישראל נוהג דין תמורה ולא בקדשי עובדי כוכבים.

הגמרא מביאה מקור נוסף לדין האמור: **לִישְׁנָא אַחֲרִינָא** [–לשון אחר], מה ששנינו בקדשי עובדי כוכבים 'וְאֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה', **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם של דין זה, משום **דְּאִיתַּקְּשָׁא** [–שהוקשה] **תְּמוּרַת בְּהֵמָה לְמַעֲשַׂר בְּהֵמָה,** שכן נאמר (שם כז לב–לג) 'וְכָל מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן וגו' וְלֹא יַמִּירֶנּוּ, וְאִם הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל'. **וּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה** הוקש **לְמַעֲשַׂר דָּגָן,** שכן נאמר (דברים יד כב) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ', ושנינו בבכורות (נג:) שבשני מעשרות הכתוב מדבר, במעשר דגן ובמעשר בהמה. **וְגַבֵּי מַעֲשַׂר דָּגָן כְּתִיב** (במדבר יח כד) (**כל**) '[**כִּי אֶת**] מַעֲשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה', ומכאן שדווקא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מפרישים מעשר **וְלֹא עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.** לפיכך אף מעשר בהמה שהוקש למעשר דגן אינו נוהג בעובדי כוכבים, ואם כן אף תמורה שהוקשה למעשר בהמה אינה נוהגת בהם.

הגמרא מביאה מקור למה ששנינו בברייתא: **וְאֵין** עובד כוכבים **מֵבִיא** (עֲלֵיהֶן) **נְסָכִים, אֲבָל קְרָבָנוֹ טָעוּן נְסָכִים,** דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. שואלת הגמרא: **מָנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין לנו דינים אלו. ומשיבה: מקור דין זה הוא ממה **דְּתָנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפרשת נסכים (שם טו יג) 'כָּל הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה כָּכָה אֶת אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'', ומכאן שדווקא **אֶזְרָח** מישראל **מֵבִיא נְסָכִים** בפני עצמם, **וְאוּלַם אֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מֵבִיא נְסָכִים** בפני עצמם. **יָכוֹל לֹא תְּהֵא עוֹלָתוֹ טְעוּנָה נְסָכִים** הבאים יחד עם הזבח, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כָּכָה', שהיא לשון עיכוב, שאף עובד כוכבים מביא נסכים עם עולתו.

הגמרא מפרשת את המשך דברי הברייתא: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי רוֹאֶה אֲנִי בְּכוּלָּן לְהַחְמִיר.** שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו טעמו של רבי יוסי החולק על רבי שמעון, וסובר שחיוב פיגול נותר וטמא ומעילה נוהג גם בקדשי עובדי כוכבים, ואינו ממעטם ממה שנאמר בטומאה ובתרומה 'קדשי בני ישראל'. משיבה הגמרא: מקור מה שעובדי כוכבים מביאים קרבנות נדר ונדבה הוא ממה שנאמר (ויקרא כב יח) 'אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַה' לְעֹלָה'. וכיון ש'לַה'' **כְּתִיב** (**ביה**) [**בְּהוּ**] – נכתב בקדשי עובדי כוכבים שהתרבו בכתוב זה, מכאן שדין קרבנותיהם הוא כדין כל קדשי ה', וחייבים עליהם משום פיגול נותר וטמא ומשום מעילה.

הגמרא מפרשת את המשך דברי הברייתא: **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מוֹעֲלִין בָּהֶן.** שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** [–מהו הטעם] לחלק בין קדשי מזבח של עובדי כוכבים לבין קדשי בדק הבית שלהם. משיבה הגמרא: רק קדשי מזבח של עובדי כוכבים התמעטו ממעילה, משום **דְּכִי נַמְרִינַן** [–שכשאנו למדים] **מָעִילָה** בגזירה שוה **'חֵטֶא' 'חֵטֶא' מִתְּרוּמָה** שאינה נוהגת בקדשי עובדי כוכבים, למדנו דווקא על קדשי מזבח שהם **דּוּמְיָא דִּתְרוּמָה** [–דומים לתרומה] **דְּקָדוֹשׁ בִּקְדוּשַׁת הַגּוּף. אֲבָל בִּקְדוּשַׁת בֶּדֶק הַבַּיִת** דְּיֵשׁ בה רק **קְדוּשַׁת דָּמִים, לֹא** נאמרה הגזירה שוה האמורה, ואף בקדשי עובד כוכבים יש חיוב מעילה.

הגמרא מביאה נידון בחיוב מלקות על לאו שאין בו מעשה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל לֹא תַעֲשֶׂה בַּתּוֹרָה,** אם העובר על עבירה זו **עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה חַיָּיב** מלקות, ואם **לֹא עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה פָּטוּר** ממלקות.

מקשה הגמרא: **וְכִי כְּלָלָא** [–כלל] **הוּא** דְּכל העובר על **לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה פָּטוּר** ממלקות, **וַהֲרֵי מִימַר** בהמת חולין בבהמת קרבן **דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה הוּא,** שהרי אינו נעשה אלא בדיבור בלבד. **וּמִכֹּל** מקום **לָקֵי** [–הוא לוקה], **דַּהֲרֵי תְּנַן** במשנתנו **לֹא שֶׁהוּא רַשַּׁאי לְהַמִּיר, אֶלָּא שֶׁאִם הִמִּיר מוּתָּר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** מלקות. מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב,** אכן אין לוקים על לאו של תמורה, ומשנתנו המחייבת מלקות על לאו זה **הָא מַנִּי** – בשיטת מי היא שנויה, בשיטת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא** שנויה, **דְּאָמַר** אף **לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה** לוֹקִין עָלָיו, כמובא בברייתא להלן (ד:).

מקשה הגמרא על תירוץ זה: **וּמִי מָצֵית מוֹקְמַת לְמַתְנִיתִין** – וכי אפשר להעמיד את משנתנו **כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְהָא אוֹקִימְתָּא לְרֵישָׁא –**

המשך בעמוד לא

רש"י

ויליף נותר חילול חילול מטומאה — דבקדשי גוים אין בהן משום נותר. **וכתיב גבי נותר (ויקרא יט) ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל** — מה חילול האמור גבי טומאה — ישראל ולא גוים, אף חילול האמור כאן — ישראל ולא גוים. השתא קא מפרשינן לכולה ברייתא, וקתני: ואין עושין תרומה. ומאי טעמא אין עושין תמורה. הכי גרסינן: **דאיתקש תמורת בהמה למעשר בהמה** — כדאמרינן לקמן בשילהי פירקין (יג,א): והלא מעשר בכלל שאר הקדשים וכו', למה יצא — להקיש אליו, ולומר לך: דמה מעשר קרבן יחיד ועושה תמורה — אף כל קרבן יחיד ועושה תמורה, לאפוקי קרבנות צבור. **מעשר בהמה איתקש למעשר דגן** — כדאמרינן בבכורות (נג,ב): "עשר תעשר" — בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן. **וגבי מעשר דגן כתיב (במדבר יח) כי את מעשר בני ישראל** — דמשמע: בני ישראל ולא גוים. הכי נמי גבי מעשר בהמה — ישראל ולא גוים. וכי היכי דאמרינן גבי מעשר בהמה ישראל ולא גוים — הכי נמי נימא גבי תמורת בהמה, שהרי הוקשו כולן זה לזה. ומהכא נפקא דקדשי גוים אין עושין תמורה. **אזרח** — זהו ישראל, ולא הגוי מביא נסכים כלל. **יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים** — אפילו משל צבור. **תלמוד לומר ככה** — ד"ככה" עיכובא הוא, דודאי טעונין נסכים ומשל צבור. וללישנא אחרינא דכתיב בספרים ולא גרסינן "עליהן" משמע הכי: "אזרח" — כגון ישראל מביא נסכים אפילו בפני עצמן, ואין הגוי מביא נסכים בפני עצמן. יכול לא תהא עולתו טעונה נסכים — תלמוד לומר: "ככה", והוי עיכובא, דודאי קרבנו טעון נסכים אפילו משלו, דמקבלים מיניה דמי נסכים. הכי גרסינן: **מאי טעמא? "לה" כתיב בהו** — ולא גרסינן: "קדש לה'". והכי מצאתי בזבחים בפרק "בית שמאי" (מה,א): מאי טעמא? —"לה'" כתיב בהו בקדשי גוים, דכתיב: "איש איש (מבני) ישראל אשר יקריב קרבנו" וגו'. והאי קרא מוקמינן בגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל. וכתיב בסיפיה דקרא "לה'", שנאמר: "אשר יקריב לה'" — לומר לך דדיינין להו בתורת שאר קדשים, דמועלין בהן, וחייבין עליהן משום פגול כו'. **והרי מימר דלאו שאין בו מעשה הוא** — דבדיבורא תליא מילתא. **רבי יהודה היא** — דקא משתעי לקמן בהא מילתא. **לא עשה מעשה פטור חוץ מנשבע כו'** — דאף על גב דלא עביד מעשה — לוקה, כדמפרש להו לקמן. **בשם** — בשמו של הקדוש ברוך הוא. **נשבע מנלן** — דלוקה.

אין

תוספות

לא נהנין מדרבנן — והקשה הרב רבינו יעקב: למה לנו לומר דרבנן היא? דלמא מדאורייתא היא, כיון דמרבינן מ"איש איש" שנודרין הגוים כישראל! דכהאי גוונא אמר (מעילה ז,ב) בשלמי ישראל דלא נהנין דאורייתא, דאף על גב דאין בהן מעילה! וצריך לומר: כיון דאין בהן קדושה לענין פיגול נותר וטמא — אין בו קדושה נמי לענין הנאה דאורייתא.

ויליף נותר חילול חילול מטומאה — וכתב ביה בטומאה "בני ישראל" — ולא גוים. והקשה הרב רבינו משה: ונילף נותר "חילול" "חילול" מטמא ששימש בטומאה, דאמר בפרק שני דזבחים (טו,ב) דקדשי גוים לא קרבי בטומאה. דאמר התם: אלא למעוטי גוים — השתא ציץ לא מרצה, דאמר מר: בגוים בין בשוגג בין במזיד לא הורצה, בטומאה קרב? ויש לומר: דיש לנו למילף טפי מטומאה [דכתיב] בחד קרא, כדאיתא בזבחים פרק "בית שמאי" (מה,ב) דתני לוי: מנין שאף בפסול זמן הכתוב מדבר — תלמוד לומר: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל" — בשני חילולין הכתוב מדבר, אחד פסול נותר ואחד פסול טומאה. **ומעשר** דגן — כתיב "בני ישראל" — ולא גוים, והיינו רבי שמעון דאית ליה הך דרשה, אבל רבנן פליגי עליה, ולישנא קמא שייך לרבנן. **מאי** תרומה קדושת הגוף — ואם תאמר: והא אמר הזיד במעילה באזהרה, דילפינן "חטא" "חטא" מתרומה, הוה לן למימר כי הכא: מה תרומה קדושת הגוף, ולא יהא אזהרה דמעילה אלא בקדשי מזבח. וקיימא לן דאפילו בקדשי בדק הבית שייך בהן אזהרה דמעילה, כדתנן (בכריתות (יג,ב): יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד, וקחשיב מוקדשים דשור וחמור). וכן כמה דרשות דרשינן בפרק בתרא דמעילה (יח,ב) פגם ונהנה, ושליח שעשה שליחותו, דגמרינן מתרומה. היה לנו לומר דלא נהגי בקדשי בדק הבית! ויש לומר: הא דמעטינן הכא קדשי בדק הבית — היינו משום דכתיב הכא "לה'". **והרי** מימר לאו שאין בו מעשה ולקי — ואם תאמר: אמאי לא פריך הכי נמי ממוציא שם רע ועדים זוממין דלאו שאין בו מעשה, ולקי! ויש לומר: דלא בעי למיפרך מהני דכתיב בהו מלקות בתורה. ואם תאמר: במסכת מכות (ד,ב) דאמר עולא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, דילוף ממוציא שם רע. ופריך: מה למוציא שם רע — שכן קנס. ולימא או נשבע או מימר, או חד מהנך דשמעתין [ויוכיח]! ויש לומר: דאין הכי נמי, אלא תירץ שפיר. או שמא לא דמי הני דהכא להני דהתם. ואם תאמר: כי פריך הכא "והרי מימר דלאו שאין בו מעשה" — לימא: "בדיבוריה איתעביד מעשה", כדאמר לקמן! ויש לומר: דאין הכי נמי הוי מצי לתרוצי, אלא דשפיר שני.

אף המקדים תרומה לבכורים — לקמן מפרש טעמא, דאמר קרא: "מלאתך ודמעך לא תאחר". "מלאתך" — זו בכורים, "ודמעך" — זו תרומה. ואמר רחמנא: "לא תאחר". ובספרי מפרש טעמא אחרינא: יקדמו בכורים שיש להן ארבעה שמות, ורש"י מייתי ליה לקמן (דיבור המתחיל "מפני").

שבועה

עַל שֶׁל חֲבֵירוֹ - טוֹבַת הַנָּאָה שֶׁלּוֹ! אָמַר לֵיהּ: הָתָם הוּא דְּקָאָתֵי מִכֹּחַ יִשְׂרָאֵל, מִשּׁוּם הָכִי אָזְלִינַן בָּתַר מִתְכַּפֵּר, וַהֲוָה לֵיהּ תְּחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל. אֲבָל הָכָא - הָכִי קָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ: מִי בָּעֵינַן מִתְּחִילָּה וְעַד סוֹף, דְּתֵיקוּ בִּרְשׁוּת מַאן דְּעָבֵיד תְּמוּרָה? תֵּיקוּ. אֲמַר מָר: מוּקְדְּשֵׁי גוֹיִם - לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין. לֹא נֶהֱנִין - מִדְּרַבָּנַן, וְלֹא מוֹעֲלִין - מִדְּאוֹרַיְיתָא. מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב: "נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה", וְיָלְפִינַן "חֵטְא" "חֵטְא" מִתְּרוּמָה, וּכְתִיב "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - וְלֹא גוֹיִם. "וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל נוֹתָר וְטָמֵא" - דִּכְתִיב בָּהּ בְּטוּמְאָה: "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם" וגו'. וְיָלִיף נוֹתָר - "חִילּוּל" "חִילּוּל" מִטּוּמְאָה. דִּכְתִיב גַּבֵּי טוּמְאָה "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ" וגו', וּכְתִיב גַּבֵּי נוֹתָר "וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל". וְיָלִיף פִּיגּוּל - "עָוֹן" "עָוֹן" מִנּוֹתָר. דִּכְתִיב גַּבֵּי פִּיגּוּל "וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא", וּכְתִיב גַּבֵּי נוֹתָר "וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל". וְכוּלְּהוּ - בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא גוֹיִם. "וְאֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה" - דִּכְתִיב: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר", וּכְתִיב בְּרֵישׁ עִנְיָן: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ". לִישָׁנָא אַחֲרִינָא. "וְאֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה". מַאי טַעְמָא? דְּאִיתְקֵשָׁא תְּמוּרַת בְּהֵמָה לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה, וּמַעְשַׂר בְּהֵמָה לְמַעְשַׂר דָּגָן. וְגַבֵּי מַעְשַׂר דָּגָן כְּתִיב "(כָּל) [כִּי אֶת] מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה'... בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - וְלֹא גוֹיִם. "וְאֵין מֵבִיא (עֲלֵיהֶן) נְסָכִים, אֲבָל קָרְבְּנוֹ טָעוּן נְסָכִים. דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן". מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "אֶזְרָח" - אֶזְרָח מֵבִיא נְסָכִים, וְאֵין הַגּוֹי מֵבִיא נְסָכִים. יָכוֹל לֹא תְּהֵא עוֹלָתוֹ טְעוּנָה נְסָכִים - תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּכָה". "אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: רוֹאֶה אֲנִי בְּכוּלָּן לְהַחְמִיר". מַאי טַעְמָא? "לַה'" כְּתִיב בֵּיהּ. "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת - מוֹעֲלִין בָּהֶן", מַאי טַעְמָא? דְּכִי גָּמְרִינַן מֵעְיָלָה "חֵטְא" "חֵטְא" מִתְּרוּמָה - דּוּמְיָא דִּתְרוּמָה דִּקְדוֹשׁ קְדוּשַׁת הַגּוּף, אֲבָל בִּקְדוּשַׁת בֶּדֶק הַבַּיִת, דִּקְדוּשַׁת דָּמִים - לָא. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: כָּל לֹא תַעֲשֶׂה בַּתּוֹרָה, עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה - חַיָּיב, לֹא עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה - פָּטוּר. וּכְלָלָא הוּא דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה פָּטוּר? וַהֲרֵי מֵימַר דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה הוּא, וְלָקִי. דִּתְנַן: לֹא שֶׁהוּא רַשַּׁאי לְהָמִיר, אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר - מוּמָּר, וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים! אֲמַר לֵךְ רַב: הָא מָנִי? - רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דַּאֲמַר: לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - לוֹקִין עָלָיו. - וּמִי מָצֵית מוֹקְמַת לְמַתְנִיתִין כְּרַבִּי יְהוּדָה? וְהָא אוֹקִימְתָּא לֵרִישָׁא דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דִּקְתָנֵי: "הַכֹּל מְמִירִין". "הַכֹּל" לְאִיתּוּיֵי מַאי? - לְאִיתּוּיֵי יוֹרֵשׁ, וּדְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה! - הַאי תַּנָּא סְבַר לֵהּ כְּוָותֵיהּ בַּחֲדָא - דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו, וּפְלִיג עֲלֵיהּ בַּחֲדָא - דְּאִילּוּ רַבִּי יְהוּדָה סְבַר: יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ, יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מְמִיר, וְתַנָּא דִּידָן סְבַר: יוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ, יוֹרֵשׁ מְמִיר. אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, אָמַר רַב עַמְרָם, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה - לוֹקֶה, לֹא עָשָׂה בּוֹ מַעֲשֶׂה - פָּטוּר. חוּץ מִנִּשְׁבָּע וּמֵימַר וּמְקַלֵּל חֲבֵירוֹ בְּשֵׁם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה - חַיָּיב. מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמְרוּ: אַף הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבִּכּוּרִים. נִשְׁבָּע מְנָלַן? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: אָמַר קְרָא "כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא", בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה

אין

תוספות

שבועה שלא אוכל כבר זו שבועה שלא אוכלנה ואכלה אינו חייב אלא אחת — ודוקא נקט "שבועה שלא אוכל" תחילה. דאי אמר "שבועה שלא אוכלנה", "שבועה שלא אוכל" — חייב שתים. ד"שלא אוכלנה" משמע כולה, וכי הדר אמר "שבועה שלא אוכל" — משמע כלל. ובשבועות (כז,ב) מפרש אמאי תנא "שלא אוכלנה" שני פעמים.

ומאי שנא — פירש רש"י: מאי שנא דממעט "אוכל ולא אכל" מקרבן, וקמרבי "אכלתי ולא אכלתי" מסיפא דחייב בקרבן. ולא נהירא, דאי אמר: למעוטי "אוכל" ולא אכל — לא קשיא מידי. אבל אי אמר איפכא — אז תיקשה לך. ורבינו יצחק פירש: ומאי שנא דמפרש לה כרבי עקיבא? לוקמא כרבי ישמעאל, ורישא — למעוטי "אכלתי" ו"לא אכלתי" מקרבן, וסיפא — למעוטי "אוכל" ולא אכל ממלקות! ומשני: "קאי בלהבא" כו'.

ומקלל חבירו בשם מנלן — "אם לא תשמור לעשות והפלא", ואזהרתיה מהכא — "לא תקלל חרש". אי נמי: מהאי קרא גופיה.

הא

אין מְנַקִּין אוֹתוֹ, אֲבָל בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה - מַלְקִין אוֹתוֹ, וּמְנַקִּין אוֹתוֹ. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: וְאֵימָא, לָא תֵּיהֲוֵי לֵיהּ נְקִיּוּת כְּלָל! אָמַר לֵיהּ: אִם כֵּן, לְכְתּוֹב קְרָא "לֹא יְנַקֶּה", וְלִישְׁתּוֹק, "ה'" לָמָּה לִי? - בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה הוּא דְּאֵין מְנַקִּין אוֹתוֹ, אֲבָל בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה - מַלְקִין וּמְנַקִּין אוֹתוֹ. אִשְׁכַּחַן שְׁבוּעַת שָׁוְא, שְׁבוּעַת שֶׁקֶר מְנָלַן? רַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ אָמַר: "לַשָּׁוְא" "לַשָּׁוְא" שְׁנֵי פְּעָמִים, אִם אֵינוֹ עָנֵיָן לִשְׁבוּעַת שָׁוְא - תְּנֵיהוּ עָנֵיָן לִשְׁבוּעַת שֶׁקֶר, דְּלוֹקֶה. מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אַבָּהוּ: שְׁבוּעַת שֶׁקֶר הֵיכִי דָּמֵי? אִי נִימָא דַּאֲמַר "שֶׁלֹּא אוֹכַל", וְאָכַל - הָתָם הוּא מַעֲשֶׂה עָבַד! וְאֶלָּא דַּאֲמַר "שֶׁאוֹכַל", וְלֹא אָכַל - הַהוּא מִי לָקֵי? וְהָאִיתְּמַר, "שְׁבוּעָה שֶׁאוֹכַל כִּכָּר זֶה הַיּוֹם", וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא אָכַל - רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמְרִי: אֵינוֹ לוֹקֶה. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אֵינוֹ לוֹקֶה - דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה הוּא, וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אֵינוֹ לוֹקֶה - מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ הַתְרָאַת סָפֵק וְכָל הַתְרָאַת סָפֵק - אֵין לוֹקִין עָלָיו! אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: תְּהֵא בְּ"אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אָכַלְתִּי". וּמַאי שְׁנָא דְּקָא מְרַבֵּה "אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אֲכַלְתִּי", מֵ"אוֹכַל" וְלֹא אָכַל? אָמַר רָבָא: בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה "שֶׁקֶר" דּוֹמֶה לְ"שָׁוְא", מַה "שָׁוְא" - לְשֶׁעָבַר, אַף "שֶׁקֶר" - לְשֶׁעָבַר. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אַבָּהוּ: "שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל כִּכָּר זוֹ", "שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכְלֶנָּה", "שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכְלֶנָּה", וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. וְזוֹהִי שְׁבוּעַת בִּיטּוּי שֶׁחַיָּיבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד. "זוֹהִי" לְמַעוּטֵי מַאי? לָאו לְמַעוּטֵי "אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אָכַלְתִּי" - דְּלָא לָקֵי? - לָא, זוֹ הִיא דְּעַל שִׁגְגָתָהּ מַיְיתֵי קָרְבָּן, אֲבָל "אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אָכַלְתִּי" - לָא מַיְיתֵי קָרְבָּן. וּמַנִּי - רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דַּאֲמַר: אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל הֶעָתִיד לָבֹא, אֲבָל מִילְּקָא לָקֵי. - אֵימָא סֵיפָא: זוֹהִי שְׁבוּעַת שָׁוְא, שֶׁחַיָּיבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר. "זוֹהִי" לְמַעוּטֵי מַאי? לָאו לְמַעוּטֵי "אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אָכַלְתִּי", דְּלָא לָקֵי? - לָא, "זוֹהִי" דְּעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר מִקָּרְבָּן, אֲבָל "אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אָכַלְתִּי" - מַיְיתֵי קָרְבָּן. וּמַנִּי - רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דַּאֲמַר: מְבִיאִין קָרְבָּן לְשֶׁעָבַר. - וְהָא אָמְרַתְּ רֵישָׁא - רַבִּי יִשְׁמָעֵאל? אֶלָּא, מִדְּסֵיפָא רַבִּי עֲקִיבָא - רֵישָׁא נַמִּי רַבִּי עֲקִיבָא, וְרֵישָׁא לָאו לְמַעוּטֵי "אֲכַלְתִּי" וְ"לֹא אָכַלְתִּי", אֶלָּא לְמַעוּטֵי "אוֹכַל" וְלֹא אָכַל. וּמַאי שְׁנָא? מִשּׁוּם דְּקָאֵי בְּלִהַבָּא - מְמַעֵט לְהַבָּא. קָאֵי בְּלִהַבָּא - מְמַעֵט לְשֶׁעָבַר?! "וּמֵימֵר". אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לַתַּנָּא: לָא תִּתְּנִי "וּמֵימֵר", מִשּׁוּם דְּבִדִּיבּוּרוֹ עָשָׂה מַעֲשֶׂה. "הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם". מְנָלַן? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אָמַר קְרָא: "אִם לֹא תִשְׁמֹר", וּכְתִיב: "וְהִפְלָא ה' אֶת מַכּוֹתֶךָ". הַפְלָאָה זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" - הֲוֵי אוֹמֵר: הַפְלָאָה זוֹ מַלְקוֹת. - אֵימַר: אֲפִילּוּ שְׁבוּעַת אֱמֶת! - בְּהֶדְיָא כְּתִיב: "שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם". - אֵימַר: הָנֵי מִילֵּי - לְפַיֵּים אֶת חֲבֵירוֹ, אֲבָל מִילְּקָא - לִילְקֵי! - לָא מָצֵית אָמְרַתְּ, דְּהָכְתִיב "וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ". - הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַב, דַּאֲמַר רַב גִּידֵּל, אָמַר רַב: מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִין לְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ"! - הָכְתִיב קְרָא אַחֲרִינָא "וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ". אֶלָּא לְמַאי אָתָא - לְמִקְלַל אֶת חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם. - וְאֵימָא: לְמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה? - מִי גָּרַע מִקַּלֵּל אֶת חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם, מְמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה? - אֲנַן הָכִי קָא קַשְׁיָא לָן: אֵימָא, מוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה - תִּיסְגֵּי לֵיהּ בְּמַלְקוֹת, אֲבָל מְקַלֵּל חֲבֵירוֹ בַּשֵּׁם, כֵּיוָן דְּקָעֲבֵיד תַּרְתֵּי, דְּקָא מַפֵּיק שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, וְקָמְצַעַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ - לָא תִּיסְגֵּי לֵיהּ בְּמַלְקוֹת!

לא

רש"י

אין מנקין אותו — דכתיב: "כי לא ינקה ה'". **נקיות כלל** — דאין מלקין אותו בית דין שלמטה. **אשכחן שבועת שוא** — דכתיב (שמות כ): "אשר ישא את שמו לשוא", והיינו שבועת שוא, כגון נשבע לשנות את הידוע לאדם. **שבועת שקר** — מפרש לקמן היכי דמי. **מנלן** — דלקי עלה. **מעשה עבד** — ובדין הוא דלילקי, שהרי אכל ועשה מעשה. **ולא אכל** — דלאו היינו מעשה. **וכי האי גוונא מי לקי** — בתמיה. **משום דהויא התראת ספק** — דאי אתרו ביה: "הזהר בך שתאכל הכבר שנשבעת עליה". יכול לומר: "אין לי בית מיחוש בהתראה זו, דאכתי יש לי שהות", וכן כל היום כולו. ואפילו כי עבר היום. יכול לומר: "שוכח הייתי, ולא נזכרתי לא בשבועה ולא בהתראה", ואינו לוקה. **תהא באכלתי ולא אכלתי** — כלומר: תהא שבועת שקר בנשבע שלא אכל ואכל, או שאכל ולא אכל. דהכא ליכא שום מעשה, דהא לשעבר נשבע. **ומאי שנא אכלתי ולא אכלתי** — כלומר, מאי איריא דקא ממעט "אוכל" ולא אכל ממלקות, טפי מ"אכלתי" ו"לא אכלתי"? הא בתרוייהו ליכא שום מעשה! **שבועת שקר דומיא דשבועת שוא** — כדמפקא לעיל "לשוא" "לשוא" שתי פעמים. **מה שבועת שוא שהיא לשעבר** — דכי נשבע על עמוד של אבן שהוא של כסף — היינו לשעבר, דלשעבר קודם שנשבע הויא אבן כמו שהיא עכשיו. ומה שוא — לוקה עליה, כדאמרינן לעיל: "בבית דין שלמטה מלקין ומנקין אותו", אף שקר — לשעבר, דהיינו "אכלתי" ו"לא אכלתי". לאפוקי "אוכל" ולא אכל, שהוא להבא. **שבועה שלא אוכל ככר זו וכו'** — דהא נשבע תלת זימני שלא יאכל אותו ככר. **אינו חייב אלא אחת** — כדאמרינן בשבועות, דאין שבועה חלה על שבועה. **וזו היא שבועת ביטוי** — דקאמר קרא: "לבטא בשפתים להרע או להיטיב" וגו'. וזו היא שבועת ביטוי: שמוציא בשפתיו שלא יאכל אותו ככר, אבל לא גזיל מידי לחבריה. אבל שבועת העדות ושבועת הפקדון — מביא על הזדון בשגגה אשם. **למעוטי מאי** — דאין חייבין על זדונה מכות. **לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי** — דאף על גב, דהויא שבועת ביטוי דלא לקי, משום ד"להרע או להיטיב" כתיב, דמשמע: להבא — פרט לשעבר כגון "אכלתי" ולא אכלתי, ואכתי שבועת שקר היכי דמי? **לא מייתי קרבן** — משום ד"להרע או להיטיב" גבי קרבן קאי, אבל ממה נפשך חייב עליה מלקות, דומיא דשבועת שוא. **דאמר** — [רבי ישמעאל] במסכת שבועות (כה,א): אינו חייב אלא על העתיד לבא. **זו היא שבועת שוא** — סיפא דההיא משנה דלעיל הויא האי "זו היא שבועת שוא" וכו'. **ורישא לאו למעוטי אכלתי ולא אכלתי** — ד"אכלתי" ו"לא אכלתי" ודאי חייב על שגגתה קרבן. **ומאי שנא** — דממעט "אוכל" ולא אכל מקרבן, וקא מרבי "אכלתי" ו"לא אכלתי" מסיפא, דחייב קרבן? ומשני: מסתברא רישא למעוטי "אוכל" ולא אכל. **דקאי בלהבא** — דקתני: "שבועה שלא אוכלנה" וממעט להבא, כגון "אוכל" ולא אכל. **אבל קאי בלהבא וממעט לשעבר** — בתמיה, כגון "אכלתי" ו"לא אכלתי". **לא תיתני מימר** — בכלל שאר לאוין שאין בהן מעשה. **דבדבורו עושה מעשה** — שעושה מחולין קדשים. **אם לא תשמור לעשות וגו'** — עד "ליראה את השם" — שיתיירא שלא להוציא את השם לבטלה. וכן מקלל את חבירו בשם מוציאו לבטלה, וכתיב: "והפלא ה' את מכותך" — שיטול מכות, והיינו מלקות. **אפילו שבועת אמת** — דקא מזהר קרא, דאפילו שבועת אמת לא ליעבד בשם שמים, ואי עביד — "והפלא ה' את מכותך", שיטול מלקות. **בהדיא כתיב** — דשרי למיעבד. **לפיים חבירו** — שלא יהא תובעו ממון, אבל מילקא — לילקי, הואיל ומביא עצמו לידי שבועה. **ובשמו תשבע** — דשבועת אמת שריא למעבד. **לקיים המצוה** — כדי שלא יוכל לחזור בו, שנאמר: "נשבעתי ואקיימה" וגו'. ואהכי איצטריך האי קרא "ובשמו תשבע", לאשמועינן דנשבע לקיים את המצוה — מותר. **הכתיב קרא אחרינא ובשמו תשבע** — דתרי קראי כתיבי "ובשמו תשבע": חד ב"ואתחנן", וחד ב"והיה עקב". חד — מיבעי ליה דנשבע לקיים את המצוה, ואידך — לשבועת אמת. **אלא למאי אתא** — האי "אם לא תשמור" וגו'. **למקלל את חבירו בשם** — דודאי לקי, אף על גב דלא עביד מעשה. **שם שמים לבטלה** — אבל מקלל את חבירו בשם — לא לקי. **ומהדר ליה** — לאו כל דכן הוא. **דהיכא דקא עביד תרי איסורי** — לא תיסגי ליה במלקות, ואף על גב דלקה — אפילו הכי לא נתכפר עדיין במלקות לחודיה.

לא

אֵין מְנַקִּין אוֹתוֹ ומכפרים לו בתשובה בלבד, אֲבָל בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה מַלְקִין אוֹתוֹ וּמְנַקִּין אוֹתוֹ על ידי המלקות.

אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבַּיֵי, וְאִימָא לֹא תֵּיהֲוֵי לֵיהּ נְקִיּוּת כְּלָל, ואף לא ינקה על ידי בית דין של מטה. אָמַר לֵיהּ אביי, אִם כֵּן לְכְתּוֹב קְרָא 'לֹא יְנַקֶּה' בלבד וְלִישְׁתּוֹק מתיבת 'ה'', 'ה'' לָמָּה לִי. אלא מכאן שבֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה הוּא דְּאֵין מְנַקִּין אוֹתוֹ, אֲבָל בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה מַלְקִין וּמְנַקִּין אוֹתוֹ.

שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן [–מצאנו] מקור למלקות בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא שבה מדבר הכתוב האמור, וכגון שנשבע על עמוד של אבן שהוא של זהב שהיא שבועת שוא, לפי שנשבע לשנות דבר הידוע לכל, אך בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר מְנָלָן – מנין לנו שלוקים עליה אפילו שאין בה מעשה. ובסמוך יבואר מהי שבועת שקר. משיבה הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן דְּיָדֵיהּ [–עצמו] הוסיף וְאָמַר על דרשה זו שהביא לעיל בשם רבי מאיר, נאמר בכתוב זה 'לַשָּׁוְא' 'לַשָּׁוְא' שְׁנֵי פְּעָמִים, שנכתב שם (שמות כ ז) 'לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא'. ומכיון שה'לשוא' השני מיותר, אִם אֵינוֹ עָנִין לִשְׁבוּעַת שָׁוְא, שהרי כבר נאמר 'לשוא' פעם אחת, תְּנֵיהוּ עָנִין לִשְׁבוּעַת שֶׁקֶר, ללמדנו דְּלוֹקֶה אף עליה.

הגמרא מקשה על דין זה ממימרת רבי יוחנן וריש לקיש: מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אַבָּהוּ, שְׁבוּעַת שֶׁקֶר זו שריבה הכתוב שלוקים עליה אפילו שאין בה מעשה, הֵיכִי דָּמֵי, אִי נִימָא [–אם נאמר] שמדובר באופן דְּאָמַר 'שבועה שֶׁלֹּא אוֹכַל' ולבסוף אָכַל, הלא הָתָם הוּא מַעֲשֶׂה עָבַד באכילתו, והרי הוא ככל לאו שיש בו מעשה שלוקים עליו. וְאֶלָּא מה תאמר, שמדובר באופן דְּאָמַר 'שבועה שֶׁאוֹכַל' ולבסוף לֹא אָכַל, שעבר על שבועתו מבלי לעשות מעשה, הַהוּא מִי לֵקֵי – וכי באופן זה לוקה, וְהָאִיתְּמַר, הנשבע 'שְׁבוּעָה שֶׁאוֹכַל כִּכַּר לחם זֶה הַיּוֹם', וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא אֲכָלָהּ לכבר, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמְרֵי שאינו לוֹקֶה, וכל אחד מהם אמר כן מטעם אחר. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֵינוֹ לוֹקֶה משום דְּלָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה הוּא, שהרי עובר על שבועתו במה שאינו אוכל, וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ הַתְרָאַת סָפֵק, שהרי בשעה שהתרו בו שאם לא יאכל ככר זו ילקה, עדיין לא היה הדבר ברור שילקה אם לא יאכלנה באותה שעה, שכן בידו לאוכלה עד סוף היום ולקיים את שבועתו, וְכָל הַתְרָאַת סָפֵק אֵין לוֹקִין עָלָיו. שכן אין אדם מתחייב בעונש מלקות אלא אם כן התרו בו בשעת מעשה שאם יעשה אותו יעבור בודאי על איסור. אבל אם בשעת ההתראה עדיין לא התברר שאם יעבור עליה ילקה, אף שלאחר מכן התברר שהיה במעשה זה כדי לחייב מלקות, אין זו נחשבת להתראה. הרי לנו שלדברי הכל אין לוקים על שבועת שקר זו משום שאין בה מעשה, ואינה כשבועת שוא שהתרבתה למלקות מהדרשה האמורה, ואיך אמר רבי יוחנן שממה שנאמר פעמיים 'לשוא' לוקים אף על שבועת שקר.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, תְּהֵא שבועת שקר זו שהתרבתה למלקות, בְּאופן שנשבע 'אָכַלְתִּי' ובאמת לא אכל, ובאופן שנשבע 'לֹא אָכַלְתִּי' ובאמת אכל. וזו היא שבועת השקר שלוקים עליה אפילו שאין בה מעשה, שכן עבר עליה בדיבור בלבד.

שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא [–מה ראית לומר] דְּקָא מְרַבֵּה הכתוב שבועת שקר של 'אָכַלְתִּי' וְ'לֹא אָכַלְתִּי' למלקות אפילו שאין בה מעשה, יותר מֵאשר שבועת 'אוֹכַל' ולבסוף לֹא אָכַל שהתמעטה ממלקות משום שאין בה מעשה. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, הלא מקור מלקות בשבועת שקר הוא ממה שנאמר פעמיים 'לשוא', ואחד מהם נדרש ב'אם אינו ענין' לרבות שבועת שקר, ובכך שהוציאה התורה שבועת שקר בלשון 'שוא', בְּפֵירוּשׁ רִיבְּתָה תּוֹרָה דווקא שֶׁקֶר שהוא דּוֹמֶה לְשָׁוְא. מַה שבועת שָׁוְא שמשנה בשבועתו מדבר הידוע לכל היא שבועה לְשֶׁעָבַר, אַף שבועת שֶׁקֶר שלוקים עליה היא רק בשבועה לְשֶׁעָבַר כגון 'אכלתי' ו'לא אכלתי', ולא על שבועת 'אוכל' ולא אכל שהיא להבא.

הגמרא מביאה קושיא על דין זה מהמשנה בשבועות: אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אַבָּהוּ, הלא שנינו במשנה בשבועות (כז:), האומר 'שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל כִּכַּר זוּ' ושוב נשבע על אותה ככר 'שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַלְנָהּ' ושוב נשבע עליה 'שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַלְנָהּ', ולבסוף אֲכָלָהּ, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא פעם אַחַת על השבועה הראשונה בלבד. ומסיימת המשנה: וְזוֹהִי שְׁבוּעַת בִּיטּוּי שנאמר בה (ויקרא ה ד) 'לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם', שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת, וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד. ולשון המשנה 'וְזוֹהִי' שמשמעותה דווקא שבועה זו ולא אחרת, לְמַעוּטֵי מַאי היא באה. וכי לָאו באה לְמַעוּטֵי שבועת 'אָכַלְתִּי' וְ'לֹא אָכַלְתִּי' דְּלֵא לָקֵי עליה, ואינה כשבועת 'לא אוכלנה' ואכל שחייבים על זדונה מלקות, ולא כדברי רבי יוסי הגלילי שלוקים אף על שבועה זו.

תירץ לו רבי אבהו: לֹא באה המשנה למעט שבועה זו ממלקות, אלא באה למעט, שדווקא שבועת להבא זוֹ הִיא השבועה דְּעַל שִׁגְגָתָהּ מַיְיתֵי [–מביא] קָרְבָּן, אֲבָל על שבועת שקר לשעבר, כגון 'אָכַלְתִּי' וְ'לֹא אָכַלְתִּי', לֹא מַיְיתֵי קָרְבָּן על שגגתה. וּמַנִּי – ובשיטת מי היא שנויה, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר אֵינוֹ חַיָּב בשוגג קרבן עולה ויורד אֶלָּא בשבועת שקר עַל הֶעָתִיד לָבֹא ולא על לשעבר, אֲבָל מִילְּקָא לָקֵי – ללקות במזיד לוקים גם על שבועת שקר לשעבר.

שוב הקשה לו רבי ירמיה: אִימָא סֵיפָא – אמור ובאר את המשנה שלאחריה (שם כט.), הנשבע לשנות את הידוע לאדם, כגון שאמר על העמוד של אבן שהוא של זהב, זוֹהִי שְׁבוּעַת שָׁוְא שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת, וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר מקרבן. ולשון המשנה 'זוֹהִי' שבועת שוא שחייבים על זדונה מלקות' לְמַעוּטֵי מַאי היא באה, וכי לָאו לְמַעוּטֵי שלוקים דווקא על שבועת שוא, ולמעט שבועת שקר של 'אָכַלְתִּי' וְ'לֹא אָכַלְתִּי' דְּלֵא לָקֵי עליה משום שאין בה מעשה, ורק שבועת שוא ריבתה התורה למלקות, ולא כדברי רבי יוסי הגלילי המחייב בשתיהן מלקות.

תירץ לו רבי אבהו: לֹא באה המשנה למעט שבועה זו ממלקות, אלא למעטה מהדין הנכתב לענין קרבן, וכך הוא פירוש דבריה, שבועת שוא האמורה, זוֹהִי דְּעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר מִקָּרְבָּן, אֲבָל שבועת שקר של 'אָכַלְתִּי' וְ'לֹא אָכַלְתִּי' מַיְיתֵי [–מביא] קָרְבָּן על שגגתה. וּמַנִּי – ובשיטת מי היא שנויה, רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר מְבִיאִין קָרְבָּן גם על שבועת שקר לְשֶׁעָבַר.

שוב הקשה לו רבי ירמיה לרבי אבהו: איך יתכן להעמיד את הסיפא כרבי עקיבא, וְהָא אָמְרַת שהרישא שנויה בשיטת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וממעטת שבועת שקר לשעבר מקרבן, ואיך תאמר שהסיפא מרבה אותה לקרבן כרבי עקיבא.

רבי אבהו חוזר בו מתירוצו הקודם, ומפרש את דברי המשנה באופן אחר: אֶלָּא מִדְּסֵיפָא של המשנה בשבועות שנויה בשיטת רַבִּי עֲקִיבָא ומרבה אף שבועת שקר לשעבר לקרבן, הַרִישָׁא נָמִי שנויה בשיטת רַבִּי עֲקִיבָא, ומה ששנינו בְּרֵישָׁא על שבועה שלא אוכל ואכל 'זו היא שבועת ביטוי שחייבים על זדונה מלקות', לָאו לְמַעוּטֵי [–לא בא למעט] שבועת שקר של 'אָכַלְתִּי' וְ'לֹא אָכַלְתִּי' ממלקות, אֶלָּא לְמַעוּטֵי [–למעט] את הנשבע 'אוֹכַל' ולבסוף לֹא אָכַל ממלקות, שאף לשיטת רבי יוסי הגלילי אינו לוקה עליה כמבואר לעיל.

שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא – במה שונה הרישא מהסיפא, ומה ראית לפרש ש'זוהי' ששנינו ברישא בא למעט שבועת 'אוכל' ולא אכל מחיוב מלקות, ו'זוהי' ששנינו בסיפא בא למעט שבועת 'אכלתי' ו'לא אכלתי' מפטור קרבן, שמא באה הרישא למעט גם 'אכלתי' ו'לא אכלתי' מחיוב מלקות. משיבה הגמרא: מסתבר שכוונת הרישא למעט שבועת 'אוכל' ולא אכל ממלקות, מִשּׁוּם דְּהתנא קָאֵי [–עוסק] בִּשבועת שקר של 'לא אוכל' ואכל שהיא עַל לְהַבָּא, ועל כן מסתבר שמְמַעֵט שבועת שקר אחרת שהיא עַל לְהַבָּא, שהרי האם מסתבר לומר דְּקָאֵי התנא בִּשבועת לְהַבָּא וּמְמַעֵט שבועת שקר של 'אכלתי' ו'לא אכלתי' שהיא לְשֶׁעָבַר. אבל הסיפא עוסקת בשבועת שוא שהיא לשעבר ופוטרתה משבועה, ועל כן מסתבר שגם המשך דבריה 'זוהי שבועת שוא שעל שגגתה פטור' בא להוציא

משך בעמוד כט

והלא כל השנים שוות הן, **אֶלָּא** ביאור הפסוק 'אם עוד רבות בשנים' הוא, שאם **נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ** בשנים אלו שעומד בהם עתה, יש לחשב פדיונו '**מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ**' – כפי שוויו בעת הקניה, ונמצאנו מקילים על העבד, ובאור הפסוק 'אם מעט נשאר בשנים', שאם **נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ** בשנים שעומד בהם עתה, יש לחשב פדיונו '**כְּפִי שָׁנָיו**' – כפי ששוה עכשיו בשנים אלו, ומכאן למדים שיש להקל על העבד בפדיונו.

שואלת הגמרא: **וְאֵימָא** – אולי נאמר שפירוש הפסוקים 'אם עוד רבות בשנים' וגו' 'ואם מעט' וגו' הוא כפשוטם, לענין חישוב הדמים שצריך העבד לתת כשפודה את עצמו, **דְּהֵיכָא דְּעָבַד תַּרְתֵּי** – שאם עבד שתי שנים, **וּפְרֵישִׁי אַרְבְּעִי** – ונשארו עוד ארבע שנים עד שנת היובל שיוצא בה העבד, וכא עתה להפדות, **לֵיתֵב לֵיהּ אַרְבַּע** – יתן לאדון דמי ארבע שנים, '**מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ**' – כפי ששוות שנים אלו על פי חשבון הכסף ששילם האדון, **וְהֵיכָא דְּעָבַד אַרְבַּע** – ואם עבד ארבע שנים, **וּפְרֵישִׁי תַּרְתֵּי** – ונשארו רק שתי שנים עד ליציאת העבד ביובל, **לֵיתֵב לֵיהּ תַּרְתֵּי** – יתן לאדון את דמי שתי השנים, '**כְּפִי שָׁנָיו**' – כפי שווי השנים שנשארו לו לעבוד, ואין מדובר בפסוקים על אופנים שהתייקר העבד או הוזל.

משיבה הגמרא: **אִם כֵּן** ש'רבות בשנים' פירושו שהריבוי הוא על השנים הבאות, **נִכְתּוֹב 'אִם עוֹד רַבּוֹת שָׁנִים'**, דהיינו אם נותרו שנים רבות עד היובל, **מַאי 'בַּשָּׁנִים'** – ומדוע נוספה לתיבה 'שנים' האות בי"ת, אלא ודאי שהכוונה לשנים שעברו, שאם **נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ בַּשָּׁנִים** שעברו מעת הקניה, כגון שהשביח והתייקר, יש לחשב **מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ** – כפי שוויו בשעת הקניה בזול, אבל אם **נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ בַּשָּׁנִים** שעברו מעת הקניה, כגון שהכסיף והוזל, יש להקל עליו ולחשב **כְּפִי שָׁנָיו** – כפי שוויו עכשיו, בשנים אלו שנמצא בהם.

אָמַר רַב יוֹסֵף, דְּרַשֵׁינְהוּ רַב נַחְמָן לְהָנֵי קְרָאֵי – דרש רב נחמן בר יצחק פסוקים אלו, **כְּסִינַי**. כלומר, שדרשתו מקובלת עלינו כהלכה למשה מסיני, וודאי שכך הוא פירוש הפסוקים.

שנינו במשנה: **לֹא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק כּוֹ'** ויגאל בקרוב, ברעה ויגאל ביפה, ולא ילוה ויגאל, ולא יגאל לחצאין. מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין נלמדו דינים אלו. משיבה הגמרא: **דְּתָנוּ רַבָּנָן** בברייתא, נאמר בפסוק אודות הגואל שדה ממכרו (ויקרא כה כו), 'והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו'. מפרשת הברייתא: '**וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ**', היינו **יַד עַצְמוֹ**, כלומר רק אם יש לגואל מעות משלו רשאי לגאול, ומכאן למדנו **שֶׁלֹּא יִלְוֶה וְיִגְאַל**. וממה שנאמר '**וּמָצָא**', משמע שעכשיו מצא את היכולת לגאול, **פָּרַט לְמָצוּי** – ולא שהיה יכול לגאול מיד כשמכר, ומכאן למדנו **שֶׁלֹּא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק** – שלא ימכור את שדהו הרחוקה, שהיתה בידו כשמכר את שדה אחוזתו, **וְיִגְאוֹל** עם המעות שקיבל **בְּקָרוֹב** – את שדהו הקרובה שמכרה, וכן שלא ימכור **בְּרָע** – שדה גרועה שבידו, **וְיִגְאוֹל** עם המעות שקיבל, **בְּיָפָה** – את השדה המעולה שמכרה. וממה שנאמר '**כְּדֵי גְּאוּלָּתוֹ**', שמשמע שיש בידו מספיק מעות כדי כל מה שצריך לגאול, יש ללמוד **כְּדֵי גְּאוּלָּה** – כדי גאולת כל השדה בבת אחת **הוּא גּוֹאֵל, וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין.**

תמהה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר **דְּ'מָצָא' הַשְׁתָּא מַשְׁמַע** – שתיבת 'מצא' מתפרשת שמצא עכשיו [ולא שהיו בידו מעות קודם לכן], **וּרְמִינְהוּ** – והרי יש להקשות על כך ממה ששנינו בברייתא, לגבי הורג בשגגה שגולה לעיר מקלט, שנאמר בו (דברים יט ה) 'ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים, ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ, ונשל הברזל מן העץ, ומצא את רעהו ומת, הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי', ודורשת הברייתא '**וּמָצָא** אֶת רֵעֵהוּ', **פָּרַט לְמַמְצִיא עַצְמוֹ**, דהיינו שדווקא באופן שהיה רעהו מצוי במקום קודם שנשל הברזל, חייב ההורג גלות, אבל אם המציא הנהרג את עצמו לשם לאחר שנשל הברזל מן העץ, פטור ההורג מגלות. **מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,** הזורק אבן ופגעה באדם ונהרג, **אִם מִשֶּׁיָּצְאָה** [–לאחר שיצאה] **הָאֶבֶן מִתַּחַת יָדוֹ** של הזורק, **הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ** מן החלון **וְקִיבְּלָהּ** – ופגעה בו האבן, **פָּטוּר** הזורק מגלות. **אַלְמָא** – מוכח מדברי הברייתא, שהלשון '**מָצָא**', **מִידֵּי דְּאִיתֵיהּ מֵעִיקָּרָא מַשְׁמַע** – משמעותו שמצא דבר שהיה שם קודם לכן. ומדוע מהפסוק 'ומצא כדי גאולתו' דרשו למעט גאולה שהיתה מצויה בידו קודם לכן.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, הָכָא מֵעַנְיָנָא דִּקְרָא** [–כאן מענין הכתוב] **וְהָכָא מֵעַנְיָנָא דִּקְרָא,** כלומר, בכל מקום יש לדרוש תיבת 'מצא' כפי הענין שבו עוסק הכתוב, ועל כן, **הָכָא** – כאן בשדה אחוזה, שנאמר בפסוק 'והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו', מתפרשת תיבת 'מצא' **דּוּמְיָא** [–בדומה] **דְּ'הִשִּׂיגָה יָדוֹ', מַה הִשִּׂיגָה יָדוֹ** מדובר, **דְּהַשְׁתָּא** – שעכשיו יש לו כסף לגאול את השדה, ולא שהיה לו כסף בשעת מכירת השדה, **אַף 'מָצָא' נַמִּי דְּהַשְׁתָּא** – גם מה שנאמר 'מצא' היינו שעכשיו מצא כדי גאולתו, ולא שמכר קרקעות שהיו בידו בשעת מכירת השדה, **וְהָכָא** – וכאן, בהורג בשגגה, שנאמר בפסוק 'ואשר יבא את רעהו ביער וגו' ומצא את רעהו ומת', מתפרשת תיבת 'מצא' **דּוּמְיָא דְּיַעַר, מַה יַּעַר מִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ מֵעִיקָּרָא** – מה היער הוא דבר שהיה שם קודם לכן, **אַף 'מָצָא' מִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ מֵעִיקָּרָא** – אף תיבת מצא מתפרשת על דבר שהיה שם קודם לכן, דהיינו שההרוג היה שם קודם שנשל הברזל מן העץ.

שנינו במשנה: **וּבְהֶקְדֵּשׁ כּוֹ'** מותר בכולן. מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין נלמדים דינים אלו, שהבא לגאול את שדהו מן ההקדש מותר למכור שדה אחרת, או ללוות כדי לגאול, או לגאול לחצאין. משיבה הגמרא: **דְּתָנוּ רַבָּנָן** בברייתא, נאמר בפסוק לגבי גואל מן ההקדש (ויקרא כז יט) '**וְאִם גָּאֹל יִגְאַל**', הרי זה כפל לשון, **וּמְלַמֵּד** בכך הכתוב, **שֶׁלְּוֶה וְגוֹאֵל, וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין** – רשאי לתת את דמי מחצית השדה ולגאול חציה. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה הַטַּעַם,** שהתורה הקילה בגאולת שדה מהקדש, **לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּמוֹכֵר שָׂדֶה אֲחוּזָה, שֶׁיָּפָה כֹּחוֹ** – שייפתה התורה את כוחו, בכך **שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה** השדה, **חוֹזֶרֶת לְבַעֲלִים בַּיּוֹבֵל,** ולכן **הוֹרַע כֹּחוֹ** של המוכר לענין גאולת השדה, **שֶׁאֵינוֹ לֹוֶה וְגוֹאֵל, וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין, אֲבָל מְקַדִּישׁ שָׂדֶה אֲחוּזָה, הוֹאִיל שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ** של בעל השדה, בכך **שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה,** אינה חוזרת אליו אלא **יוֹצֵא לַכֹּהֲנִים** – השדה יוצאת ממי שנמצאת בידו וניתנת לכהנים, לכן **יָפָה כֹּחוֹ** של מקדיש השדה לענין גאולת השדה, **שֶׁלְּוֶה וְגוֹאֵל, וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין.**

לֹא נְחִיתֻנָא לְעִיבּוּרָא – אני לא נולדתי בחודש העיבור אלא נולדתי לאחריו, ולכן אני אהיה בן שנה כעבור שנים עשר חודש.

שואלת הגמרא: **הָא תּוּ** – שני דינים אלו **לָמָּה לִי**, והלא **הֵיינוּ הַךְ** – שניהם דבר אחד. כלומר הרי שני המימרות הם מחמת הדין של 'נחיתה לחודש העיבור', ומאחר שהשמיע לנו דין זה בבתי ערי חומה, מדוע הוצרך שוב להשמיענו דין זה גם בבכור. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, **הָתָם** – שם בבתי ערי חומה, מקבל המוכר את חודש העיבור משום **דִּכְתִיב** (שם כה ל) 'שנה **תְּמִימָה**' וכפי שדרשה משנתנו שמכאן למדים לרבות את חודש העיבור, אבל **הָכָא** – כאן בבכור **דְּלֹא כְּתִיב** 'תְּמִימָה', **לֹא** יקבל הבכור את חודש העיבור, ובט"ו בשבט יחשב בן שנה, **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכן הוצרך רבי אבא בר ממל להשמיענו, **דְּ'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מֵהַדָּדֵי גְּמִרֵי** – למדים בכור מבתי ערי חומה בגזירה שוה, שבשניהם נאמרה תיבת 'שנה', וכשם שבבתי ערי חומה מקבל המוכר את חודש העיבור [שהרי נאמר בו 'תמימה'], הוא הדין בבכור.

שנינו במשנה: **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר תְּמִימָה כּוֹ'** להביא את חודש העיבור, **רַבִּי אוֹמֵר לִיתֵּן (שנת עִיבּוּרָהּ) [לוֹ שָׁנָה וְעִיבּוּרָהּ]**. הגמרא מביאה ברייתא, שמבוארת בה המחלוקת של רבי ורבנן: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר בפסוק (שם) **'שָׁנָה תְּמִימָה', רַבִּי אוֹמֵר,** מאחר שנאמר 'שנה' ונוספה התיבה 'תמימה', בא הכתוב ללמדנו **שמוֹנֶה** [–המוכר] מיום המכירה **שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה יָמִים, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה,** דהיינו בין בשנה פשוטה ובין בשנה מעוברת, הזמן שיכול לגאול הוא משך שנת החמה, ולאחר מכן נחלט הבית ללוקח. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם,** שנים עשר חדשי לבנה, **וְאִם נִתְעַבְּרָה** השנה של המכירה, שנוסף בה חודש העיבור, **נִתְעַבְּרָה לוֹ** – למוכר, ויכול לגאול את הבית גם במשך החודש השלשה עשר, משום שלמדים מ'תמימה' שמקבל המוכר את חודש העיבור.

שנינו במשנה: **הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאַל כּוֹ'** היה חלוט לו, אחד הלוקח ואחד הניתן לו במתנה שנאמר (שם) 'לצמיתות'. הגמרא מביאה ברייתא הדורשת כן, ודנה בדרשה זו: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר בפסוק (שם) **'לַצְּמִיתֻת'**, מבארת הברייתא, שפירוש התיבה 'לצמיתות' הוא **לְחֲלוּטִין** – לעולם. **דָּבָר אַחֵר, 'לַצְּמִיתוּת' לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה** – שאף במקבל מתנה, אם לא גאל הנותן בתוך שנה, נחלט הבית למקבל המתנה. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שדורשים מ'לצמיתות' לרבות את המתנה. משום שהיה יכול להיכתב **'צְמִית'** ונכתב **'צְמִיתוּת'**, ומיתור הלשון למדים לרבות את המתנה.

אֲמְרוּהָ רַבָּנַן – אמרו החכמים את הברייתא, **קַמֵּיהּ** [–בפני] **דְּרַב פַּפָּא,** וביארו, **כְּמַאן** – כדעת מי הברייתא האומרת שבבתי ערי חומה מתנה דינה כמכר, ודאי **דְּלֹא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאִי כְּרַבִּי מֵאִיר, הָאָמַר** (בכורות נב:) **מַתָּנָה** – שדה שניתנה במתנה **אֵינָהּ כְּמֶכֶר** לענין חזרה לבעלים ביובל, שאינה חוזרת ביובל לנותן אותה, ומסתבר, שכשם שסובר רבי מאיר ששדה שניתנה במתנה אינה יוצאת ביובל כשדה שנמכרה, כך לגבי דין בית בערי חומה, בית שניתן במתנה, אינו נחלט לאחר שנה כבית שנמכר, אלא יכול לגאול לעולם. **אָמַר רַב פַּפָּא** לרבנן, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** [–אפילו אם תאמר] שהברייתא כדעת **רַבִּי מֵאִיר, שָׁאנִי הָכָא דְּרַבִּי רַחֲמָנָא 'לַצְּמִיתוּת'** (שם), ודורשים מכך לרבות את המתנה, ובזה יתכן שמודה רבי מאיר.

אָמְרוּ [–הקשו] **רַבָּנַן לְרַב פַּפָּא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שרַב **הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** הקשה כן **לְרַב פַּפָּא, וְהָא גַּבֵּי יוֹבֵל** – והלא לגבי דין שדות החוזרות לבעליהם ביובל, **דִּכְתִיב** (שם כה יג) **'תָּשׁוּבוּ',** ודרשו רבנן בברייתא (בכורות נב:), **לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה** שחוזרת ביובל, **וְרַבִּי מֵאִיר** חולק שם על רבנן **וּלֹא קָא מָרֵבֵּי** – אינו מרבה מפסוק זה שמתנה חוזרת ביובל, אם כן מסתבר שגם את הרבוי 'לצמיתות' אינו דורש, וסובר שדין זה נאמר רק במכר. מסיקה הגמרא: **אֶלָּא הָא** – ברייתא זו שמרבה מתנה בדין בתי ערי חומה, **וַדַּאי** שהיא **דְּלֹא כְּרַבִּי מֵאִיר.**

הגמרא מביאה את דין המקדיש בית בערי חומה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **הַמַּקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, חֲרֵי זֶה גּוֹאֵל [מִיָּד]** לאחר שהקדיש את הבית, **וְגוֹאֵל לְעוֹלָם** – ויכול לגאול גם לאחר שנים עשר חודש, כל זמן שהשדה ביד ההקדש. **גְּאָלוֹ** [–קנאו] **אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ,** יכול הבעלים לגאול את הבית מיד הקונה. **הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ** מן היום של קניית הבית מיד הגזבר של ההקדש **וְלֹא נִגְאַל** הבית על ידי הבעלים, **הָיָה חָלוּט לוֹ** – לקונה מן ההקדש.

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מהיכן נלמדים דינים אלו. משיבה הגמרא: **אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר קְרָא** (שם כה ל) 'וְקָם הַבַּיִת וכו' **לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אוֹתוֹ', וַאֲפִילּוּ** קונה **מִיַּד הֶקְדֵּשׁ.**

שואלת הגמרא: **וְלַחֲלוּטֵיהּ הֶקְדֵּשׁ** – מדוע הבעלים יכול לגאול מיד ההקדש לעולם, ואין הבית נחלט להקדש לאחר שעברה שנה מן היום שהקדישו. משיבה הגמרא: **אָמַר קְרָא** (שם) 'לַקֹּנֶה אוֹתוֹ **לְדֹרֹתָיו'** – שהבית נחלט לקונה שיש לו תולדות ודורות אחריו, **יָצָא** [–התמעט מכן] **הֶקְדֵּשׁ, שֶׁאֵין לוֹ דּוֹרוֹת** [–תולדות].

מבררת הגמרא: **'לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל' לָמָּה לִי** – מדוע נכתב הפסוק (שם) 'לא ייצא ביובל', הרי כבר נאמר בפסוק 'לצמיתת', שהבית נחלט לקונה לעולם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב סַפְרָא, לֹא נִצְרְכָא** – הפסוק 'לא יצא ביובל' אינו נצרך לעצם הדין שהבית נחלט לקונה לעולם, **אֶלָּא** נצרך הוא **לְמוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ** – בתוך בשנה הראשונה למכירה, שעדיין לא נחלט לקונה, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, **לִיפּוּק בַּיּוֹבֵל** – שיצא הבית מן הלוקח ויחזור למוכר, כשאר בתים היוצאים ביובל, **קָא מַשְׁמַע לָן** הפסוק **'לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל'** שבית בערי חומה אינו יוצא ביובל אף בתוך שנתו הראשונה.

משנה

משנתנו מביאה את תקנת הלל בבתי ערי חומה: **בְּרִאשׁוֹנָה** – בתקופה שלפני תקנת הלל [המבוארת להלן במשנה], **הָיָה** הלוקח **נִטְמָן** [–מסתתר] **בְּיוֹם** שמלאו **שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ** למכירת הבית, שזהו היום האחרון שהמוכר יכול לגאול מהלוקח, **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא** הבית **חָלוּט לוֹ,** שעל ידי שמסתתר מהמוכר ולא ימצאהו, לא יוכל לגאול את הבית. ומאחר שראה הלל שכך עושים, **הִתְקִין הִלֵּל** הזקן תקנה עבור המוכר, **שֶׁיְּהֵא חוֹלֵשׁ** [–מטיל] את **מָעוֹתָיו** שעמם בא לפדות את הבית, **לַלִּשְׁכָּה** שבעזרה, **וְיֵהָא שׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת** של ביתו שנמכר **וְנִכְנָס. וּאִימָתַי שֶׁיִּרְצֶה הַלָּן** – הקונה, לקבל מעותיו, **יָבֹא** ללשכה **וְיִטּוֹל אֶת מָעוֹתָיו.**

גמרא

אָמַר רָבָא, מִתַּקָּנָתוֹ שֶׁל הִלֵּל יש לנו ללמוד, שאם בעל אמר לאשתו 'חֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ **עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז', וְנָתְנָה לוֹ** האשה מאתים זוז, אם נתנה את המעות **מִדַּעְתּוֹ** – שקיבלם הבעל ברצון, הרי היא **מְגוֹרֶשֶׁת,** אבל אם נתנה לו את המעות **בְּעַל כָּרְחוֹ,** כגון שהטילה את המעות בתוך ביתו, **אֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת.**

המשך ביאור למס' ערכין ליום רביעי עמ' ב

משנה

נאמר בתורה לענין ערי הלוים (במדבר לה ד–ה) 'וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב, וּמַדַּדְתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה' וגו' "זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים". כלומר שסביב הערים צריך להניח את האלף אמה הסמוכים לעיר פנויים בלי בנין ובלי זריעה, וזאת משום נוי העיר, והוא הנקרא 'מגרש', ולאחר האלף אמה ועד אלפיים אמה מן העיר היו נוטעים שדות וכרמים, והוא הנקרא 'שדה'.

משנתינו דנה אם מותר להחליף את המגרש לשדה ואת השדה למגרש: **אֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ** – אין להפוך את אותן אלף אמה הנטועים שדות וכרמים ולעשות מהן מגרש פנוי מאילנות ונטיעות. **וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה** – וכן אין להפוך את האלף אמה הפנויים מנטיעה לעשותם שדה זרועה. **וְלֹא** הופכים את האלף אמה של **הַמִּגְרָשׁ,** לבנות בה בתים ולעשותה **עִיר,** וְכל שכן **שֶׁלֹּא** מחריבים את בתי **הָעִיר** לעשותו **מִגְרָשׁ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ** – מותר לשנות את מקום האילנות שמאלף ועד אלפים אמה מן העיר למגרש, לעשותו מקום הפנוי מכלום. (**וְלֹא**) [**ו**]**מִגְרָשׁ שָׂדֶה** – אבל את האלף אמה הראשונים שהם מגרש אין לשנות לשדה. וכן את האלף אמה של **מִגְרָשׁ** מותר לשנות ולעשות **עִיר, וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ** – אבל את העיר אין לשנות ולעשותה מגרש, וטעם הדבר הוא **שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל.**

המשנה חוזרת לדין פדיית בית ושדה, ומבארת מה הדין בכהנים ולוים שמכרו: **הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין** את בתיהם ושדותיהם **לְעוֹלָם, וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם,** שאם מכרו בתי ערי חומה, יכולים לפדותם אפילו לאחר השנה הראשונה, וכן אם מכרו שדות, יכולים לפדותם אפילו בתוך השנתיים הראשונות, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה לב) '**גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם**'.

גמרא

שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּעָרֵי הַלְוִיִּם אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין וכו'** שדה מגרש. מבררת הגמרא: **דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהָא** – לפי כולם מכל מקום, **בְּדִלְוִיִּם לֹא מְשַׁנְּינַן** – בערי הלוים אין לשנות לא את המגרש ולא את השדה שסביב העיר, **מָנָא הָנֵי מִילֵּי.** מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר קְרָא** לגבי מכירת נחלת הלוים (ויקרא כה לד) '**וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר**', ומבארר רבי אלעזר: **מַאי** – מה הוא האיסור הכלול במה שנאמר '**לֹא יִמָּכֵר**', **אִילֵּימָא** הכוונה **לֹא יִמָּכֵר כְּלָל, וְהָא מִדְּכְתִיב** (ויקרא שם לב) '**גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם**', והיינו שיכולים לפדות בכל זמן, **מִכְּלָל דְּמִזְּבְנִי** – מוכח שיכולים למכור מנחלתם, **אֶלָּא** מבאר רבי אלעזר, **מַאי לֹא יִמָּכֵר, לֹא יִשָּׁנֶה,** שלא ישנו בעריהם לא את המגרש לשדה ולא את השדה למגרש.

שנינו במשנה: **הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם. תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בכתוב (ויקרא שם לב) 'וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם **גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה מלמדנו הכתוב בכך. מבארת הברייתא: **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מכירת שדה אחוזה (ויקרא שם טו) '**בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת יִמְכֹּר לָךְ**', שמכירת השדה היא לכל הפחות עבור שתי שנים שגדלה בהן תבואה, **יָכוֹל** הייתי אומר **אַף זֶה כֵּן** – שאף שדה של לוי כך דינה שלא יוכל לפדותה בפחות משתי שנים מן המכירה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם',** שיכול לגאול לעולם ואף בתוך שתי שנים מן המכירה. וכן **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מקדיש שדה אחוזה (ויקרא כז כא) '**וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל קֹדֶשׁ לַה'**', שאם לא פדאה המקדיש וקנאה אדם אחר והגיע היובל, השדה מתחלקת לכהנים, **יָכוֹל אַף זֶה** – שדה של לוי **כֵּן** דינה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם',** שאינה יוצאת ומתחלקת לכהנים ביובל. וכן **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מכירת בית בעיר המוקפת חומה (ויקרא כה ל) 'וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה **לַצְּמִיתוּת** לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו', והיינו שאם לא גאלה עד שנה, נחלט הבית לקונה לעולם, **יָכוֹל אַף זֶה כֵּן,** שאף בית של לוי כך דינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם',** שיכול לגאול לעולם.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא הָנֵי תַּרְתֵּי** – שני הדברים הראשונים שעליהם דיברה הברייתא לגבי לוי שדינו שונה, והיינו מכירת שדה ומקדיש שדה, **לְחַיֵּי** – מובן שהייתי סבור שדין בן לוי יהיה בהן כדין ישראל, לפי שישנם בבן לוי, **אֶלָּא בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה לַלְוִיִּם מִי אִית לְהוּ** – וכי בכלל יש ללוים ערים מוקפות חומה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **עָרִים הַלְּלוּ** הניתנים ללוים, **אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא כְּפָרִים קְטַנִּים,** לפי שערי הלוים שמשו ערי מקלט לרוצחים, שהרוצח בשגגה נס לשם ומתגורר שם עד מות הכהן הגדול, ולכך צריך שיהיה יישוב גדול עבורם, **וְלֹא** עושים אותם **כְּרַכִּים גְּדוֹלִים,** לפי שמתקבצים בהם מכל המקומות לסחורה, ויהיה בכך סיבה לגואל הדם לשהות שם, ויוכל לארוב לרוצח ולהורגו, **אֶלָּא** עושים אותם **עֲיָרוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת** בלא חומה, הרי שערי הלוים כלל לא היו מוקפות חומה, ומדוע הוצרכה הברייתא ללמוד מפסוק שאין בבתי ערי חומה של לוי דין 'בתי ערי חומה' שבישראל. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן שֶׁהוּקַּף וּלְבַסּוֹף יָשַׁב** – מה שנאמר בברייתא שערי הלוים אינן מוקפות חומה, היינו שאין מקיפין אותן בתחילה קודם שמתיישבין בהן, **כָּאן שֶׁיָּשַׁב וּלְבַסּוֹף הוּקַּף** – ומה שמבואר בברייתא לעיל שיש ללוים בתי ערי חומה, היינו בעיר שישבו בה ולאחר מכן הקיפוה בחומה.

שואלת הגמרא: **וְכִי הַאי גַּוְונָא** שנעשתה החומה רק לאחר שהתיישבו בעיר, **מִי הָוְיָא חוֹמָה** לענין דין 'בתי ערי חומה', שהוצרך הפסוק למעט שבאופן זה בלוים לא ינהג דין בתי ערי חומה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, נאמר בכתוב (ויקרא שם כט) '**וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה**', ודרשו מלשון הכתוב 'מושב עיר חומה' **שֶׁהוּקַּף וּלְבַסּוֹף יָשַׁב,** שמשמע שהבית התיישב בתוך עיר שכבר מוקפת חומה, **וְלֹא שֶׁיָּשַׁב וּלְבַסּוֹף הוּקַּף. יָכוֹל** הייתי אומר, **שֶׁאֲפִילּוּ הִקִּיפוּהָ יִשְׂרָאֵל** לעיר כאשר נכנסו לארץ בימי יהושע, קודם שתיישבו בה, תיחשב עיר חומה, דורשת הברייתא שאין הדבר כן, **נֶאֱמַר כָּאן** '**חוֹמָה**', **וְנֶאֱמַר** לְהַלָּן בכיבוש ארץ הבשן ממלכת עוג (דברים ג ה) 'כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת **חוֹמָה** גְבֹהָה', **מַה** לְהַלָּן **עוֹבְרֵי כוֹכָבִים** – כשם ששם מדובר שהקיפום הגוים, **אַף כָּאן עוֹבְרֵי כוֹכָבִים** – מדובר דווקא בערים שהוקפו על ידי הגוים לפני בואם של ישראל לארץ, אבל עיר שהוקפה על ידי ישראל, אפילו קודם שהתיישבו בה, אינה נחשבת עיר חומה. **יָכוֹל** הייתי לומר, שעיקר הדבר תלוי בחומה שהקיפוה עובדי כוכבים קודם יישובם של ישראל, **וְאֲפִילּוּ הִקִּיפוּהָ עוֹבְרֵי כוֹכָבִים לְאַחַר מִכָּן** – לאחר שכבר נכנסו ישראל לארץ, תיחשב עיר חומה, **נֶאֱמַר לְהַלָּן** [–בערי הבשן] '**חוֹמָה**', **וְנֶאֱמַר כָּאן** '**חוֹמָה**', **מַה לְהַלָּן** אצל ערי הבשן מדובר שהקיפוה **עוֹבְרֵי כוֹכָבִים** קוֹדֶם לָכֵן – לפני בואם של ישראל לארצם, **אַף כָּאן** – החומה הנצרכת לענין עיר חומה הוא דווקא כאשר הקיפוה **עוֹבְרֵי כוֹכָבִים** קוֹדֶם לָכֵן – לפני כיבוש הארץ. מכל מקום מבואר בברייתא שדין 'בתי ערי חומה' אינו נוהג אלא בערים שהוקפו לפני שהתיישבו בהם, וקשה על תירוץ הגמרא שהעמידה את דברי הברייתא בענין בתי ערי חומה ללוים באופן שישבו בערים ולבסוף הוקפו. מתרצת הגמרא: **תַּרְגְּמָהּ** [–פירש] **רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא** את הברייתא שמבואר בה שיש ללוים ערי חומה, **קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא, כְּגוֹן שֶׁנִּפְלוּ לָהֶן** ללוים בגורל בימי יהושע

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

טז. אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה מִן הַמּוּבְחָר לְקַדֵּשׁ סָמוּךְ לִכְנִיסַת הַשַּׁבָּת[88] מִכָּל מָקוֹם נִמְשַׁךְ עִיקָּר מִצְוָתוֹ כָּל הַלַּיְלָה וְאִם שָׁכַח אוֹ עָבַר וְלֹא קִידֵּשׁ בַּלַּיְלָה[לז] יֵשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין לְמָחָר כָּל הַיּוֹם[לח][91] וְיֹאמַר כָּל הַקִּידּוּשׁ שֶׁל לַיְלָה[לט] מִלְּבַד פָּרָשַׁת וַיְכוּלוּ שֶׁאֵינוֹ עִנְיָן לְאָמְרָהּ בַּיּוֹם לְפִי שֶׁבַּלַּיְלָה הָיְתָה גְּמַר מְלַאכְתּוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה[מ]:

חלק ב סימן רנא דיני קידוש שעל היין סעיף טז

הלכתא רבתא

לז] **ולא קידש בלילה** - ואפילו קידש רק שלא אכל בלילה, וגם לא שתה רביעית יין אחר הקידוש[89].

לח] **כל היום** - עד בין השמשות, ובבין השמשות יאמר נוסח הקידוש בלי הזכרת שם ומלכות בפתיחה ובחתימה[90].

לט] **של לילה** - אם בשעה שנזכר שלא קידש קידוש הלילה - כבר הגיע זמן קידוש היום, אומר סדר קידוש היום ומברך בופה"ג, ואח"כ אומר סדר קידוש הלילה (ללא ויכולו וללא בופה"ג) - ושותה[92].

מ] **של הקב"ה** - גם אם מקדש מבעוד יום - אומר 'ויכולו'.

ציונים והוספות

88) כדלעיל סעיף ב.

89) דלא הוי קידוש במקום סעודה - והוי כלא קידש כלל (סידור דה"ח סי' ע ס"ק ח מהא"ר).

90) פמ"ג הובא במשנ"ב ס"ק לט.

91) עד"ז הוא לענין קידוש ליל יו"ט, להלן סימן תעג ס"ג: אם שכח לקדש בלילה יש לו תשלומין למחר כמו בקידוש של שבת דהיינו שלמחר ביום יברך בורא פרי הגפן ואח"כ יברך ברכת הקידוש אשר בחר בנו כו'.

92) שו"ת בצל החכמה ח"ג סי' ג: בהגהות מהרש"ם שבס' ארחות חיים (ספינקא סי' רע"א אות ה') כ', דכיון דתשלומין דקידוש מתפלה ילפינן לשיטת הר"ע . . א"כ יש לעשות קודם קידוש היום ואח"כ יקדש שנית להשלמה וצ"ע למעשה ע"כ ע"ש. ותימה איך ישתה יין אחר קידוש הראשון דהיינו קידוש של יום, כשעדיין עליו חובת קידוש הלילה ובפרט שכבר התפלל והגיע זמן הקידוש שאפי' מים אסור לשתות אז לפני הקידוש.

ולפענ"ד הי' נראה פשוט שא"צ לקדש פעמיים, אלא אומר תחילה קידוש של היום כהרגלו, ושמרו בני ישראל וגו' זכור וגו' ברוך א"ה וכו' בופה"ג, ושוב נוסח קידוש הלילה, ברוך אתה וכו' אשר קדשנו במצותיו וכו' ברוך א"ה מקדש השבת, ואח"כ שותה מן הכוס. נמצא אומר כל נוסח הקידוש כהרגלו בכל שבת בבוקר ואח"כ כל נוסח ברכת הקידוש של ליל שבת, ואינו מברך בופה"ג רק פעם אחת והוא עולה לקידוש של יום בסופו כרגיל ולקידוש הלילה בתחילתו כבכל ליל שבת.

ועיין ספר דרכי חיים ושלו' (אות תתקפ"ב), שכ', והקידוש ביום עשה אז הקידוש של לילה ע"כ. נראה קצת דרק קידוש של לילה אמר. ע"כ.

והנה ודאי אם קידש ביום רק קידוש הלילה - יצא י"ח קידוש היום, וצ"ע אם קידש קידוש היום ונזכר שלא קידש עדיין קידוש הלילה, האם כיון שכבר קידש על הכוס - יצא י"ח תקנת חכמים לקדש על הכוס, או שכיון שלא בירך 'מקדש השבת' ולא הזכיר יציאת מצרים על הכוס - צריך לקדש שוב על היין.

שולחן ערוך – הלכות שבת

יד מן הדין אין צריך להבהב הפתילה על השלהבת קודם שידליקנה כדי שתהיה מחורכת ותדליק יפה אבל נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת קודם שתדליקנה לשם מצוה כדי שתאחז בה האור יפה בין בנר של שמן בין בנר הכרוך ומנהג יפה הוא:

טו סמרטוטין דהיינו בלאי בגדי פשתן הגסים אין עושים אותם פתילה לנר אפילו הם מחורכים לפי שאינם דולקים יפה אבל בגדי פשתן הדקים מדליקים בהם (אפילו הם חדשים) אע"פ שאינן מחורכים.

ואם חל יו"ט בערב שבת אסור להדליק בחתיכת בגד שהיא ג' אצבעות מצומצמות לא פחות ולא יותר לפי שקודם שמתחיל להדליקה תורת כלי עליה לענין קבלת טומאה לפי שנקראת בגד ומיד שהתחיל להדליקה קודם שהדליק רוב היוצא ממנה חוץ לנר נתבטלה מתורת כלי שכיון שנפחתה מג' אצבעות אינה מקבלת טומאה שאין שם בגד עליה והרי נעשית שבר כלי ביו"ט וזהו הנקרא נולד שנולד ביו"ט וכל נולד אסור להשתמש בו ביו"ט א"כ מה שהוא מתעסק להדליק רוב היוצא ממנה חוץ לנר אחר שהתחיל להדליקה הוא עושה איסור בזה שמשתמש בנולד ביו"ט.

במה דברים אמורים כשמניחם בנר כך כמות שהיא שלא קיפלה כדרך שגודלין פתילות אבל אם קפלה וגדל ממנה פתילה מערב יו"ט מותר להדליק בה לפי שכבר נתבטלה מתורת בגד לענין טומאה מערב יו"ט ואין כאן נולד:

טז אין להדליק בנר ישן של חרס על השלחן ששם עיקר מצות נר שבת כמו שאין מדליקים בו בחנוכה כמו שיתבאר בסי' תרע"ג ע"ש:

חלק ב סימן רסד דיני הפתילה והשמן סעיפים יד-טז

א אסור ליתן כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר כדי שיהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר גזרה שמא יסתפק מהשמן שבכלי כיון שאינו מחובר לנר ויש בזה איסור משום מכבה שעל ידי כן יכבה הנר בזמן קרוב יותר מאם לא היה מסתפק ממנו כלום והיה נוטף כולו לתוך הנר.

ואף להאומרים דמותר לחתוך נר של שעוה הדולק ביו"ט ואין בזה משום מכבה הואיל ובשעה שחותך ממנו אינו (מכבה) [מכהה] אורו כלל ואע"פ שגורם לו ליכבות במהרה אין בכך כלום כמו שיתבאר בסי' תקי"ד ולפי דבריהם אף כאן אין בו משום מכבה כשנוטל מהשמן שבכלי כיון שאינו מכהה כלל את אור הנר בשעת נטילתו שהרי נשאר עדיין שמן בכלי שיטפטף לנר מכל מקום חוששין שמא ימלך ויטול מהנר כל השמן עם הכלי או בלא הכלי ונמצא מכהה אור הנר בשעת נטילתו ויש בזה משום מכבה לדברי הכל.

ואם חיבר הכלי לנר חיבור יפה בסיד או בחרסית הרי זה מותר דכיון שחברו לו נעשה כלי אחד ובדול הוא ממנו משום איסור שבת כמו מהנר עצמו ולא יבא להסתפק ממנו:

ב וכן לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת מהשמן שבתוכה גזרה שמא יסתפק ממנה כיון שאינה מחוברת לנר:

ג אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו שהוא מוקצה מחמת איסור כמו שיתבאר בסי' רע"ט וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו מפני שדומה כאלו סותר הכלי אבל מותר ליתנו שם מבעוד יום ואם לא נטף לתוכו שמן בשבת מותר לטלטלו שלא נאסר במחשבה בלבדה ואם יש בכלי דבר המותר מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן שהרי יוכל לטלטל הכלי בשביל ההיתר שבתוכו אם הוא בענין שמותר לטלטל בשבילו ועל דרך שיתבאר בסי' ש"ט וש"י:

ד מותר ליתן כלי מבעוד יום תחת השלחן שעליו דולק נר ובשבת אחר האכילה יסיר את השלחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר ואין בזה מה שגורם בשבת לבטל כלי מהיכנו ע"י הסרת השלחן כיון שאינו מבטלו בידים בשבת ועוד שהרי אין נזהרים מלהשים כלי על השלחן תחת הנר אע"פ שנפל בו שמן כי אין מתכוין לכך וכאן ג"כ אינו מתכוין בהסרת השלחן בשבת אלא להצלת השלחן ונתינת הכלי תחתיו היתה בהיתר מבעוד יום:

חלק ב' סימן רסה דין כלים הנתנים תחת הנר סעיפים א-ד

תורה אור

תוכן הפרק: שאלות בענין: שמחת פורים; קבלת התורה במתן תורה ובפורים; מחז"ל אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו; והעונש החמור דביטול תורה

חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

אמרו חז"ל, שחייב אדם "לבסומי" (להשתכר ביין. רש"י) בפורים עד שלא ידע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, היינו ששמחת פורים היא שמחה בלתי מוגבלת.

וצריך להבין מפני מה שמחת פורים גדולה הרבה משמחת יום טוב, שנעשה בהם ניסים לאבותינו כמו בפסח קריעת ים סוף ובשבועות מתן תורה כו'.

צריך להבין מדוע גדולה שמחת פורים משמחת יו"ט שהיא שמחה מוגבלת, דאע"פ "דחייבים בהו בשמחה מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כ"כ, וכמ"ש הרמב"ם גבי שמחת יו"ט לא ימשך ביין כו'", והלא בשאר ימים טובים אירעו לישראל נסים שלמעלה מן הטבע, כמו יציאת מצרים וקריעת ים סוף בפסח "באותות ומופתים גדולים ונוראים מאד כמפורש בתורה", מתן תורה בשבועות, "דכתיב וירד ה' על הר סיני כו'" בקולות וברקים כו' "פנים בפנים דיבר". ואילו בפורים הי' הנס מלובש בדרכי הטבע.

ובמעלה הרי היו"ט קדושים יותר שאסורים בעשיית מלאכה, משא"כ בפורים דמרדכי גזר ולא קבלו עלייהו.

גם מבחינת קדושת המועד, הרי יו"ט אסור בעשיית מלאכה משא"כ פורים מותר במלאכה כמאמר רז"ל שמרדכי גזר על ישראל איסור מלאכה ולא קבלו עליהם. וא"כ מדוע לענין שמחה, גדולה שמחת פורים משמחת יו"ט.

ויובן בהקדים ענין וקבל היהודים את אשר החלו לעשות, דפירוש החלו היינו בשעת מתן תורה.

כדי להבין את המעלה המיוחדת שבפורים, שבגללה גדולה שמחת פורים מכל המועדים, יש להקדים פירוש הכתוב וקבל היהודים את אשר החלו לעשות, שבנ"י קבלו על עצמם ענין שכבר התחילו לעשות בעבר, דיש לומר דקאי על מתן תורה, שפורים נחשב כגמר של מתן תורה.

וכמאמר רז"ל על פסוק קימו וקבל היהודים, קיימו מה שקבלו כבר, כי בשעת מתן תורה כפה עליהם

הר כגיגית כו", ומכאן מודעא רבא לאורייתא אלא דהדר וקבלוה בימי אחשורוש כו".

וע"ד הא דפירשו חז"ל את הפסוק "קיימו וקבלו היהודים" - "קיימו מה שקבלו כבר", דבשעת מתן תורה היתה קבלת התורה מתוך אונס, מפני ש"כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם . . מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס. רש"י).. אעפ"כ הדור וקבלוה בימי אחשורוש".

ועד"ז הוא גם פירוש הכתוב "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות", דהיות שבמ"ת היתה הקבלה מחמת אונס ורק בימי מרדכי קבלוה ברצון, לכן נחשבו ימי הפורים כגמר קבלת התורה.

וצריך להבין מפני מה נחשב מה שכפה עליהם הר כו" יותר אונס ממעשה דאחשורוש.

צריך להבין, מפני מה נחשב מה ש"כפה עליהם הר כגיגית" יותר אונס ממעשה אחשורוש, "דהרי בימי אחשורוש הי' אונס יותר כי המן ביקש להשמיד את כל היהודים כו'", וא"כ גם התשובה (והקבלה) של בנ"י בזמן אחשורוש לא היתה מרצונם הטוב אלא מחמת אונס מפחד הגזירה.

והנה מתחלה צריך להבין מהו ענין מתן תורה.

כדי להבין מעלת קבלת התורה בימי אחשורוש לגבי קבלת התורה בשעת מתן תורה, יש להבין ענינו של מתן תורה.

וגם מה שאמרו רז"ל אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

לבאר ענינו של מתן תורה - יש להקדים ביאור מאמר רז"ל בענין לימוד התורה (שממנו ניתן להבין מהותה של תורה, ובדרך ממילא ענינו של מתן תורה): "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו". מלשון "ותלמודו בידו" משמע, שכדי לקבל השכר בגן עדן לא מספיק מה שהאדם למד תורה בעולם הזה, אלא צריך להכנס לגן עדן ביחד עם "תלמודו בידו".

הלא בגן עדן מתענגים מגילוי אור אין סוף ב"ה, ומה שייך בזה שיהיה דוקא תלמודו בידו שהם הלכות שנתלבשו בענינים גשמיים.

ואינו מובן, הלא ענין השכר דגן עדן הוא מה שהנשמה נהנית ומתענגת מזיו השכינה (הנקרא בלשון הקבלה "גילוי אור אין סוף ב"ה"), ומדוע צריך אדם להביא עמו לגן עדן את "תלמודו", כדי ליהנות מזיו השכינה? ד"תלמודו" הן הלכות התורה שלמד בעולם הזה, והרי הלכות התורה נתלבשו בענינים גשמיים, כלומר, "תלמודו" אינם רזי תורה המדברים בענינים רוחניים וידיעת אלקות, אלא הלכות התורה העוסקות בענינים גשמיים שאינם שייכים בגן עדן שהוא עולם רוחני, ומהי השייכות בין הלכות התורה לתענוג מזיו השכינה.

וגם מה שאמרו רז"ל שכל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו נאמר כי דבר ה' בזה הכרת תכרת הנפש. וזה תמוה לכאורה, דמאחר שמי שא"א לו לעסוק בתורה כ"כ יוצא י"ח בפרק א' שחרית ופרק א' ערבית, א"כ למה יהי' האפשר לו לעסוק ואינו עוסק גדול עונו כ"כ לומר עליו הכרת תכרת כו".

גם יש להבין גודל העונש של עון ביטול תורה, שאמרו רז"ל דכל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו נאמר כי דבר ה' בזה הכרת תכרת הנפש, וזה תמוה לכאורה, דהרי מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה כל היום כפשוטו יוצא י"ח בפרק א' שחרית ופרק א' ערבית, וא"כ איך יתכן דמי שאפשר לו לעסוק בתורה ומבטל רגע אחד מלימודו יהי' עונו גדול כ"כ עד שיתחייב כרת.

כלומר: בכל מצוות התורה, מי שלא עשה את המצוה בהידור ורק קיים אותה לצאת י"ח (עכ"פ בדיעבד) אינו נענש קשות על העדר קיום המצוה, ורק חסר לו הענין דהידור מצוה, משא"כ בת"ת, הרי עצם חובת ת"ת יוצאים בפרק א' שחרית כו", ומדוע מי שאפשר לו להדר ללמוד כל היום כולו ייענש על ביטול רגע אחד בעונש חמור כמי שלא לומד תורה כלל.

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(יח) **וזהו** רני ושמחי בת ציון העליון ע"י המצות שנק' ציוני' וסימנים המורים על אורות עליונים דמצות עליונות וכמו תורה שלנו הנגלית היא רושם וציון פנימית לראות ולהשיג מתוכה לתורה העליונה הרוחניות כמ"ש גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך נפלאות בחי' פלאות חכמה עילאה כו' שנא' בה הנסתרות לה' כו' שהן טעמי וסודות התורה שתוש"מ נק' נובלות חש"מ כידוע וכן על המצות אמר בפקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך ארחות הוי' בחי' ארחו' דגלגלתא כו' וכך בכל מצוה בפרט היא רושם אות לזכרון על מצות עליונ' כמו מצות ציצית מורה על המצוה העליונ' דהקב"ה מתעטף בטלית שנא' עוטה אור כשלמה שזהו בחי' המשכת אור המקיף הכללי ע"י ל"ב חוטין במל' דאצי' וכן בתפילין בד' בתי' ד' מוחין הן בחי' מקיפי' דמוחין דז"א בבליטה ע"ג הראש כו' ותפילין שלנו הן כרושם ואות לזה ממש וכמ"ש והי' לאות על ידך ולזכרון כו' וכך במצות ת"ת הקב"ה יושב ושונה כנגדו וכן במצות שבת כי בו שבת כו' וזהו שמנחם הנביא לכנ"י רני ושמחי בת ציון דאע"פ שהמצות שלנו נעשים בדברי' גשמיים ואין להם ערך כלל לאורות עליונים שבעצמות א"ס ב"ה מ"מ רני ושמחי בת ציון המצויינת בתו"מ שכל האורות הפנימי' ועצמיי' דא"ס ב"ה נמשכי' בה ע"י קיום התו"מ ע"י שהן אות וסי' פנימי' כנ"ל וזהו כי הנני בא ושכנתי בתוכך ממש נאם ה' וד"ל וראי' לזה הוא מן ברכות המצות שמברכין עובר לעשייתן שעיק' היח"ע הוא בכוונות הברכה של המצוה באמרו ברוך אתה ה' פי' ברוך הוא בחי' ירידה והמשכה מלמעלה למטה שיהי' שם הוי' נמשך למטה וגם הוא ענין ברכה כפשוטו שיהי' שם הוי' מתברך ע"י קדושת מעשה מצוה זו ובאמת כל בחי' יחוד וברכה וקדושה שבמצוה אינו אלא להוסיף אור באצי' לבד כמ"ש בפע"ח (רק לע"ל יתגלה למטה דוקא והוא העוה"ב שהוא שכר מצוה כידוע):

שער החנוכה

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו – [הנחת כ"ק אדמו"ר מהר"ש]

(ב) **אך** הנה עיקר עבודת האדם הוא להמשיך שיהי' גילוי אלקותו ית' למטה כמו למעלה כמו שהי' בבהמק"ד גילוי אלקות, וע"י מה ממשיכי' הוא ע"י תומ"צ כי הנה המצות נק' בשם זריעה כמ"ש זרעו לכם לצדקה כו' זורע צדקות, והנה הזריעה יש בה שני הבחי' בתחילה צריך להסיר הקוצים והברקני' ואח"כ צריך לזרוע וכמ"כ הוא במצות שהוא מ"ע ומל"ת מל"ת הוא להסיר המונעי' ובערת הרע ומצות עשה היא הזריעה, והצמיחה היא לע"ל, אך אעפ"כ ביו"ט יש קצת גילוי מהצמיחה כי הנה כל המצות שעושי' מיו"ט ליו"ט מתעלי' ביו"ט ולכן נמשך הארה מהצמיחה ולכן נק' היו"ט בשם יום טוב כי טוב הוא אור כמ"ש וירא אלקי' את האור כי טוב (מחמת האור והשמחה שנמשך ביו"ט שלכן נק' מועדי' לשמחה נק' בשם יום טוב והנה השמחה שביו"ט צריך למשוך אותה בעבודה כי בעבודה כתי' ג"כ שמחה כמ"ש עבדו את ה' בשמחה.

א־ל הוי' ויאר לנו אסרו חג בעבותים

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ועוד הפרש כי אברהם אע"ה עשה זה בכח עצמו וא"א לנברא ע"י עבודתו בלא מ"ת לבוא יותר משרש ומקור הנבראי', והראי' ממה שאמרו בגמ' ש"מ מעיין דעין עיטם ך"ג אמה שהרי המקוה דכה"ג הי' ע"ג פתח העזרה וכל הפתחים היו גבוהים ך' אמה ושיעור מקוה הוי אמה על אמה ברום שלש אמות, ואם יכולים להגביה המעיין יותר משרשו מנ"ל שהמעיין כ"ג אמה דילמא לא הוי כ"א עשר אמה והיותר הגביהו, אלא ודאי שאין יכולים להגביה יותר

משרשו, והגם כי אברהם הי' שרשו באצי' מ"מ הרי נמשך דרך מעבר הבריאה כמ"ש אתה בראת כו' ונעשה נברא, ובתחלה לא הי' מרכבה כ"א לחסד דבריאה ואח"כ אמר לו הקב"ה לך לך שיתחבר לשרשו שבאצי', ועכשיו כאשר ניתן לנו התורה אנו אומרים אשר קדשנו במצותיו, אשר מלשון באשרי כי אשרוני בנות, תענוג עליון, כי במ"ת כתיב אנכי הוי' אלקיך שע"י גילוי אנכי מי שאנכי נעשה שם הוי' בכ"א, וקדשנו בקודש העליון במצותיו הקב"ה מניח תפילין, וזהו מה שא' במדרש ע"פ לריח שמניך טובים שמן תורק שמך כל מצות ומע"ט שעשו האבות ריחות היו אבל אנו שמן תורק כדבר שמריקין מכלי אל כלי כי ריח אינו עצמות שהרי יכולים להריח כל היום ולא יחסר כלום, אבל דבר שמריקין הרי הוא עצמות, כמ"כ בתומ"צ שניתן לנו הוא עצמות.

אנכי מגן לך

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

ב.

משל מאופן התלבשות הכוחות הפנימיים באברים והשפעתם זה על זה.

לכוחות הפנימיים יש כלים מיוחדים

והנה ידוע דהרצון הוא בחינת אור מקיף למרות שהוסבר שהרצון פועל שייכות, הרי זה עדיין שייכות באופן של מקיף בלבד, **וכמו שכתוב**[24] **כצנה רצון תעטרנו כו'**, הרצון מקיף את האדם כמו הצנה (סוג של מגן[25]) שמסבבת את הגוף.

דבזה מחולק כח הרצון מכל שאר הכחות שכולם באים בבחינת אור פנימי אור שחודר ומתגלה בפנימיות **בבחינת אור בכלי כו', וכמו כח השכל במוח שבראש וכח הראיה בעין וכח השמיעה באזן כו', שכל כח יש לו כלי מיוחדת לפי מזגו ותכונתו שלא יתלבש בכלי אחרת, וכמו שכח הראיה לא יתלבש באזן וכח השמיעה בעין וכן השכל מתלבש דוקא במוח שבראש ולא בשאר אברים כו'** הגוף מחולק באופן כזה שיש אברים שונים לפי מזג מסוים ובכל אבר מתלבש כח נפשי השייך לו בלבד.

ועל זה מדייק הרבי נ"ע ושואל: הגם שיש התלבשות השכל גם באברים אחרים לבד מהמוח כמו ביד וברגל וכמו בכתיבת האותיות ביד הרי יש בזה שכל וחכמה כו'.

ובזה עצמו יש ב' אופנים, יש אופן שבו השכל רק עובר דרך היד אך לא מתלבש בה, כלומר שלא נעשה שינוי ביד עצמה בעקבות זה שהשכל עובר דרכה, ובלשונו של הרבי נ"ע: לבד (- חוץ מ)**התלבשות השכל באותיות הכתב שבא על ידי היד להביא אור השכל בכתב כו'** שאותה הבנה שכלית שנמצאת ושורה במוחו עוברת עכשיו לאותיות הכתב דרך היד **שזהו רק בדרך מעבר בהיד** אך התוכן שכתוב לא קשור ליד עצמה ולא משנה את היד עצמה **כו' וכמו שנתבאר במקום אחר,**

הנה נוסף לזה, יש אופן נוסף של גילוי השכל ביד, והוא שהרי **בעצם ציור האותיות יש בזה שכל** שציור האותיות יהיה דוקא באופן כזה ולא באופן אחר **והיא מלאכת הכתיבה** כמו כתיבת סת"ם או כתיבה אחרת **שהיא גם כן חכמה, ובפרט במלאכת הציור שהיא חכמה גדולה** - אומנות מיוחדת **כו'** וכאן רואים במוחש שהיד עצמה משתנית בעקבות אותה חכמה ויש יד שיותר מומחית לציור וכדו', **ובדרך כלל מי שהוא אומן יד אין זה בכח התנועה שביד לבד** שהוא רק הרגיל את היד לתנועה מסוימת **כי אם מקורו הוא בשכל שיש לו חוש במלאכת היד בכתיבה וציור או באריגה וריקום וכהאי גוונא** – ועל זה הדרך. **(ועיין מה שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים פרק א'**[26]**)**, שם מפרט את חלקי הנפש וכיצד בכח השכלי של הנפש טמונים כל הפעולות וסוגי המלאכות, **וכמו כן יש התלבשות השכל ברגל וכמו בריקוד וכהאי גוונא.**

חג השבועות, תער"ב, לפרט קטן

---

24. תהילים ה, יג.
25. מצודת ציון על הפסוק.
26. וזה לשונו שם: והחלק השכלי - הוא הכח הנמצא לאדם, אשר בו ישכיל, ובו תהיה ההתבוננות, ובו יקנה החוכמות, ובו יבחין בין המגונה והנאה מן הפעולות. ואלו הפעולות, חלק מהן מעשי, וחלק עיוני. והמעשי, ממנו מלאכתי, וממנו מחשבתי. והעיוני, הוא אשר בו ידע האדם הנמצאות שאינן משתנות כפי מה שהן, ואלו הן אשר יקראו 'חכמות' סתם. והמלאכתי, הוא הכח אשר בו נלמד המלאכות, כמו הנגרות, ועבודת האדמה, והרפואה והספנות. והמחשבתי, הוא אשר בו יתבונן בדבר אשר ירצה לעשותו בעת אשר ירצה לעשותו, האם אפשר לעשותו אם לא, ואם אפשר - איך צריך שיעשה.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תרפ"ו

ישראל נקראו ארץ חפץ, כי יש בהם רצון פנימי ועצמי לאלקות. ומצד "יחידה" עומדים במסירות נפש על קיום תומ"צ. כשרצון הפנימי הוא בהעלם, נק' חוץ־לארץ. ישראל שבחו"ל עובדי ע"ז בטהרה – שמקושר בהבלי העולם ושוכח על הקב"ה המפרנסו.

וְהִנֵּה בַּגְּמָרָא (עֲבוֹדָה זָרָה דַף ח עַמּוּד א) אִיתָא, "יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּטָהֳרָה הֵן". וְהִנֵּה עִנְיַן חוּצָה לָאָרֶץ הוּא, דְּהִנֵּה אֶרֶץ הוּא לְשׁוֹן רָצוֹן, וּכְמַאֲמַר (מִדְרָשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית פָּרָשָׁה ה פִּיסְקָא ז) "לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ אֶרֶץ, שֶׁרָצְתָה לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ", דְּפֵרוּשׁ וְעִנְיַן רָצְתָה, הָא' לְשׁוֹן מְהִירוּת וּמְרוּצָה, דְּהַמְמַהֵר הוּא בִּמְרוּצָה, וְהַמְּרוּצָה הוֹרָאָה עַל הַמְּהִירוּת, וְהַב' שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן רָצוֹן וְחֵפֶץ, וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָאִים יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם "אֶרֶץ חֵפֶץ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מַלְאָכִי ג, יב) "כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר ה' צְבָאוֹת", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י "אֶרֶץ שֶׁחֶפְצִי בָּהּ", דִּבְיִשְׂרָאֵל יֵשׁ רָצוֹן פְּנִימִי וְעַצְמִי לֶאֱלֹקוּת וְעִנְיָנֵי אֱלֹקוּת, שֶׁהִיא הָאַהֲבָה הָעַצְמִית שֶׁבַּנְּשָׁמָה דְּיֶשְׁנָהּ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתֹּקֶף שֶׁבַּנְּשָׁמָה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל הֵם עוֹמְדִים בְּתֹקֶף בֶּאֱמוּנָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּבְכֹלַּ זֶה עוֹמְדִים בְּכָל תֹּקֶף עֹז נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב שֶׁלֹּא לְהִתְפַּעֵל כְּלָל מִן הַמַּלְעִיגִים עַל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְגַם בְּעֵת וּזְמַן אֲשֶׁר יֶשְׁנָהּ חַס וְשָׁלוֹם אֵיזֶה גְּזֵרָה שֶׁלֹּא לִלְמֹד תּוֹרָה אוֹ שֶׁלֹּא לְקַיֵּם אֵיזֶה מִצְוָה חַס וְשָׁלוֹם אָז עוֹמְדִים בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, וְהוּא מִצַּד הָאַהֲבָה הָעַצְמִית שֶׁבַּנְּשָׁמָה הַנִּקְרֵאת "יְחִידָה", לְפִי שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת עִם עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם", וְכִמְשַׁל הַבֵּן שֶׁהוּא עַצְמוּת מֹחַ הָאָב, וּבְחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם "אֶרֶץ". אֲבָל כְּשֶׁהוּא בְּמַדְרֵגַת חוּצָה לָאָרֶץ, וְהַיְנוּ דְּכְשֶׁהָרָצוֹן הַפְּנִימִי וְהָעַצְמִי הוּא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם, אָז נִקְרָא "חוּצָה לָאָרֶץ", שֶׁהָרָצוֹן הוּא בְּהֶעְלֵם, וְזֶהוּ "יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּטָהֳרָה הֵן", דְּהִנֵּה עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה הוּא שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה לְשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ אוֹ לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְעִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאָה הוּא מַה שֶּׁמַּרְכִּין רֹאשׁוֹ וְכוֹפֵף קוֹמָתוֹ לְעֵמַת הַדָּבָר שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו, וְכֵן יֵשׁ עִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה בְּרוּחָנִיּוּת, וְהַיְנוּ דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם מְקַשֵּׁר לְהֶבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֵב וְנֶפֶשׁ בְּהַעֲמָקַת הַדַּעַת וְשׂוֹכֵחַ עַל אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא סִבַּת כָּל הַסִּבּוֹת וְשֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ הַמְסַבֵּב כָּל הַסִּבּוֹת וּמַזְמִין לוֹ הַסִּבָּה וְהָרֶוַח שֶׁבָּהּ, אֲשֶׁר הָאֱמֶת הוּא כִּי כָּל אֶחָד וְאֶחָד רוֹאֶה בְּמוּחָשׁ כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ הַזָּן וּמְפַרְנֵס אוֹתוֹ, וְלֹא לְבַד כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ הַנּוֹתֵן לוֹ פַּרְנָסָתוֹ, הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁמַּזְמִין לוֹ סִבָּה בְּאֹפֶן פְּלִאִי לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, וּכְמוֹ שֶׁרוֹאִין בְּמוּחָשׁ דְּכַמָּה פְּעָמִים אָדָם עוֹסֵק בְּאֵיזֶה דָּבָר מֶשֶׁךְ זְמַן רַב בְּכָל מִינֵי הִשְׁתַּדְּלוּת וְהִתְחַכְּמוּת בָּאֳפָנִים מֵאֳפָנִים שׁוֹנִים וְטָרוּד וּמֻטְרָד בָּזֶה כָּל הַיָּמִים, וּלְבַסּוֹף אֵינוֹ מַרְוִיחַ כְּלוּם, וְרַק יֵשׁ לוֹ חַס וְשָׁלוֹם צַעַר וְטִרְדָּא גְּדוֹלָה, וּלְפֶתַע פִּתְאוֹם בָּא לוֹ פַּרְנָסָתוֹ עַל פִּי סִבָּה רְחוֹקָה וּבְלִי שׂוּם טִרְדָּא וְתַחְבּוּלָה כְּלָל כִּי לֹא יָדַע תְּחִלָּה מִזֶּה כְּלָל, הֲרֵי רוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מַזְמִין הַסִּבָּה וְהָרֶוַח, וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם שׂוֹכֵחַ עַל זֶה וְהוּא קָשׁוּר לְעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה בְּלֵב וְנֶפֶשׁ וּבְהַעֲמָקַת הַדַּעַת אָז הִנֵּה הוּא מַמָּשׁ כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לְשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ, כִּי מַה הַהֶפְרֵשׁ אִם מִשְׁתַּחֲוִים לְהַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ שֶׁהֵם כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּנַ"ל, אוֹ שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַדְּבָרִים הַנִּשְׁפָּעִים דֶּרֶךְ בָּם, לִהְיוֹת כִּי הַעֲמָקַת הַדַּעַת וְהִתְקַשְּׁרוּת הַשֵּׂכֶל בְּכָל דְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים הַנִּשְׁפָּעִים מֵהֶם הֲרֵי הֵם כְּמוֹ הַהִשְׁתַּחֲוָאָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאָה הוּא הַרְכָּנַת רֹאשׁ וּכְפִיפַת קוֹמָתוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת בְּחִיצוֹנִיּוּת, וּמוּבָן בְּמִכָּל שֶׁכֵּן דִּכְפִיפַת וְהַרְכָּנַת פְּנִימִיּוּת רֹאשׁוֹ וְחִיּוּתוֹ הַפְּנִימִי בְּוַדַּאי שֶׁהוּא עוֹד גָּרוּעַ יוֹתֵר מִכְּמוֹ הַרְכָּנַת רֹאשׁוֹ וּכְפִיפַת קוֹמָתוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת.

שבת חנוכה, תרפ"ו

לקוטי דיבורים

בזוהר[3] מספר עובדא דהוה באחד מן הזמנים אשר רב מתיבתא בא אל הרשב"י, רב מתיבתא נחית וגלי מה דשמע לעילא. הנה נודע אשר עיקר ענין הסדר הוא רק בקדושה, דבקליפות וסטרא אחרא הוא אפל וצלמות בלי סדרים, אבל בקדושה הוא הכל בסדר דוקא בהגבלות של מקום וזמן. דכל המצוות הנה לבד זאת שהן מוגבלות כל אחד מהן כפי ענינה בשיעור ומדה מדויק דוקא, כמו שיעור גודל בתי התפילין, מספר חוטי הציצית וקשריהם, שיעורם של לולב ואתרוג, שיעור הסוכה, שופר וכו', לבד זאת מוגבלים המה בהגבלת המקום והזמן, ולכן המצוות נקראות רצון העליון. דבכוחות הנפש הנה כוח הרצון משתנה מכל הכוחות בזה שהוא

3) פ' שלח קסח, א.

מדויק להיות כמו רצונו, ואם יחסר גם איזה פרט גם קל אז חסר מעצם הדבר, ואינו דומה לשכל ומדות שגם המקצת מהם דבר הוא, וכמו כאשר מבין חצי שכל ומשיגו הרי אותו המקצת מה שהוא יודע ומבין, הוא שכל, אלא שאינו עדיין השכלה גמורה בכל פרטיה וחסר לו שלימות הבנת הענין, אשר מובן כי בשלימות הענין אז הנה גם זה המקצת שיודע עתה הוא במעלה עליונה יותר, כי בהבנת דבר שלם אז הנה גם הפרטים הם מעולים ומשובחים יותר, אבל עם זה הנה זה המקצת שיודע ומבין הוא שכל, ובכל אופן אינו נגד השכל והפכו. וכן הוא גם במדות. מה שאין כן ברצון לא מיבעי דחצי דבר אינו ענינו כלל, אלא גם כאשר אינו כפי דיוקו הרי אינו רצון, ולא עוד אלא שהוא היפך הרצון, ולכן הנה במצוות הרי ההידור מצוה הוא מעצם ענין המצוה (ומכל מקום לענין שכר ועונש הוי נפקא מינה) וכל מצוה ומצוה היא רצון פרטי, ופרטי דיני המצוה הם פרטי הרצון דרצונו יתברך בענין ההוא במה שהיא המצוה, וכמו הקרבנות, הנה כל קרבן מקרבני התמיד שבת ראש חודש ומועדים, קרבני ציבור ויחיד כמו עולה חטאת אשם ושלמים, הנה כל אחד מהם הוא רצון פרטי ויש בו פרטי דיניו, בכללות זמן הקרבתו לרצון, מקום שחיטתו, מתנותיו בדם ובשר, ואופן נסכיו, והכלי שרת אשר בהם יקריבוהו בכל פרטי עניניו בהזאת דמו והקרבת אבריו דבר דבר על אופנו, במספר מדה ומשקל דוקא, וכן כללות ענין המקדש וכליו בסדר מדוייק בכללות גודלו בארכו רחבו וגבהו, ובחילוק רשותיו חצר היכל עזרות וקדש הקדשים, חומרי הכלים והבגדים בעצים זהב וכסף כו' תכלת וארגמן כו', ובאופן התחברותם והתערבותם ובענין צורתם ובזמני ומקום תשמישם הכל באשר לכל בסדר מסודר ומדויק דוקא.

ב' דחג השבועות, תרצ"ג

רשימת כבוד קדושת אדמו"ר הריי"צ – תרנ"ב

שנים רבות לא היו להם בנים להרא"ש ואשתו, רק כחמשה עשרה שנה אחרי חתונתם נולד להם בן. ויקראוהו בשם אבי ר' אייזיק שלמה: ברוך משה. ויגדל הילד ויגמל, ויתנהו אל החדר, אבל לא הצליח בלימודו.

כשראה הרא"ש כי בנו ברוך משה אשר זה כשנה שנהי' לבר מצוה אינו מצליח בלימודו, לקחו להיות עזר בעסקו עסק הקצבות, וכעבור שנה אחת, הנה ברוך משה הקטן נעשה בקי בעסק הקצבות. ויתנהג בהנהגה טובה כפי אשר חנכו אביו רא"ש.

הר' אייזיק שלמה התחיל למעט בהתעסקות, כי בנו ברוך משה ממלא מקומו, והוא יושב ושוקד בלימוד.

כה עברו כעשר שנים, ורא"ש שידך את בנו ברוך משה עם בתו של ר' יעקב הפרוש, ברכה לאה שמה, ויגורו בביתו.

רא"ש יושב ועוסק בתורה ועבודה, ובנו ברוך משה עוסק בקצבות ומצליח בעסקו ועושה צדקה ביד רחבה ביותר מכמו אביו ר' אייזיק שלמה.

אגרות קודש

ב"ה יום א' י"ב אלול תרצ"ו

שלום וברכה!

תודה רבה עבור הידיעה מבריאותו של התמים . . . כן הוא הדבר אשר בעת שח"ו אינו כשורה ממטירים במכתבים, ובאשר ת"ל באים צלחה שוכחים להודיע, אי' הוא ההרגש של החינוך התמימים, אמנם כן הרבה תירוצים והתנצלות ישנם, אבל הקושיא במקומה עומדת, והנני מצטער על הנהגה מוזרה כזו בין אנ"ש שי' בכלל ובין תלמידי התמימים בפרט, ואדיר חפצי לראות בטוב אנ"ש והתמימים יחיו בגשמיות וברוחניות, ולראות בטוב הנהגתם בכל הענינים בכלל, ובענין אהבה חיבה וריעות בפרט.

אין אני מתרעם ח"ו על ידידי התמימים שי' . . . רק הנני מראה לדעת כי הנהגה הזו היא היפוך ההדרכה התמימי.

יגיד לו ברכתי כי יעזרהו השי"ת בגו"ר.

אג"ק מוהריי"צ כרך ג

פרשת משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת
יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא
אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־
אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת
הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ:
ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־
אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו
אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה
וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (לוי)
ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת
הָעֲבָדִים: ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא
קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל
לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ: ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט
הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ
כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: יא וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא
יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס (ישראל) יב מַכֵּה
אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים
אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס
יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם
מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
יוּמָת: ס טו וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת
יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס
יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ
בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם
וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק
שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 302)

וְהָאֱלֹקִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ (כא, יג)

לְיָדוֹ – לְגַבֵּי הַחֵטְא נָקֵט לְשׁוֹן נִסְתָּר, כִּי הַכַּוָּנָה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הַמַּחְטִיאָה אֶת הָאָדָם, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת 'נִסְתָּר' בְּיַחַס לְמַהוּתוֹ הַפְּנִימִית, הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. לְךָ – לְגַבֵּי הַתִּקּוּן נָקֵט לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, כִּי הַדְּבָרִים אֲמוּרִים לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁנִּפְגֶּמֶת כְּתוֹצָאָה מֵהַחֵטְא וְעוֹסֶקֶת בְּתִקּוּן הַפְּגָם.

שני כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט
וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: כא אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם
יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים
וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן
עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן
בִּפְלִלִים: כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת
נָפֶשׁ: כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד
רֶגֶל תַּחַת רָגֶל: כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת
פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה: ס כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ
אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי
יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ
יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר
אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא
יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח
הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ
וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו
יוּמָת: ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל
אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו: לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח
כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ: לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ
אָמָה כֶּסֶף ׀ שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר
יִסָּקֵל: ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ
בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: לד בַּעַל
הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לוֹ: ס
לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ
אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת
יֶחֱצוּן: לו אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם
וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר
וְהַמֵּת יִהְיֶה־לוֹ: ס לז כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה
וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר
וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: **כב** א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: ב אִם־זָרְחָה
הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ
וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ: ג אִם־הִמָּצֵא תִּמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה
מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם טו עמ' 16)

וְרַפֹּא יְרַפֵּא (כא, יט)

פַּעַם בָּא יְהוּדִי אֶל הַ״צְּמַח צֶדֶק״ וְאָמַר שֶׁהָרוֹפֵא הִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הָרַבִּי: ״כְּתִיב וְרָפֹא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת (ברכות ס, א). הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת רַק לְרַפֵּא, וְאֵלּוּ לְהֶפֵךְ (שֶׁאֵינוֹ מְרַפֵּא אֶלָּא מְסַלֵּק אֶת יָדָיו וּמִתְיָאֵשׁ) - אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו״ (הַיְינוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאָדָם הַפָּשׁוּט וְאֵין לוֹ שׁוּם דֵּעָה בְּעִנְיָנִי רְפוּאָה).

שלישי ד כִּי יַבְעֵר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח
אֶת־כתיב בעירה קרי בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ
וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָّדֶה
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס ו כִּי־יִתֵּן אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ
אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: ז אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ
בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: ח עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־
חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר
יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם
אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס
ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה
וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין
רֹאֶה: י שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא
שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם:
יא וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: יב אִם־טָרֹף
יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִי־יִשְׁאַל
אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם: יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר
הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר
לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה:
טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר
הַבְּתוּלֹת: ס יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה: יח כָּל־שֹׁכֵב
עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס יט זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם
בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ: כ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ
כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם
לֹא תְעַנּוּן: כב אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק
יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ: כג וְחָרָה אַפִּי
וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם
יְתֹמִים: פ כד אִם־כֶּסֶף | תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי
עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:
כה אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: כו כִּי הִוא כתיב כסותה קרי כְסוּתֹה לְבַדָּהּ
הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי
וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קל)

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ . . בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם (כב, יג-יד)

הַגְּפָשׁ נִתֶּנֶת לָנוּ מִדֵּי בֹּקֶר בְּתוֹר ״שְׁאֵלָה״, כְּדֵי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְקִיּוּם רְצוֹן ה׳ וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר נָשִׁיב אוֹתָהּ שְׁלֵמָה. וְקָשֶׁה: הֲרֵי שׁוֹאֵל חַיָּב גַּם בְּאוֹנְסִין, וּמִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּזֶה? הָעֵצָה לְכָךְ הִיא, שֶׁהַ״שְׁאֵלָה״ תִּהְיֶה ״שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים״. כְּלוֹמַר: מִדֵּי בֹּקֶר, כְּשֶׁאָנוּ ״שׁוֹאֲלִים״ אֶת הַגְּפָשׁ, עָלֵינוּ לְהִתְפַּלֵּל לְבַעְלָהּ, הַקָּבָּ״ה, וּלְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכֵּנוּ; וְהַדִּין הוּא, שֶׁהַשּׁוֹאֵל חֵפֶץ מֵאֵת חֲבֵרוֹ וּבְעֵת הַשְּׁאֵלָה בִּקֵּשׁ מִבַּעַל הַחֵפֶץ לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם וְכַדּוֹמֶה – הֲרֵי זוֹ ״שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים״.

רביעי כז אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר:
כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי:
כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה
עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי: ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ
תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב
תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס **כג** א לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא
אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס: ב לֹא־
תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת
אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: ג וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס ד כִּי
תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ
לוֹ: ס ה כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ
וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש יח עמ׳ שכח)

אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ (כב, כד)

הַיְינוּ שֶׁהַסְּכוּם שֶׁהַלְּוֶה צָרִיךְ לוֹ (שֶׁעָנִי הוּא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה) נִמְצָא בְּתוֹר פִּקָּדוֹן אֵצֶל הַמַּלְוֶה, שֶׁמְּזַכִּים אוֹתוֹ בְּמִצְוָה רָמָה זוֹ, וּבְלִי הַלְּוֶה לֹא הָיָה זוֹכֶה בָּהּ (רְאֵה אוֹר הַחַיִּים הַקָּדוֹשׁ). וּמֵרֶגֶשׁ זֶה לְרֶגֶשׁ נַעֲלֶה יוֹתֵר בִּצְדָקָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, לְפִי הַפִּתְגָּם הַיִּדּוּעַ שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים: ״דֶּער שְׁטִיקֵל בְּרוֹיִט וָואס אִיךְ הָאבּ, אִיז עֶר דַיְינֶער וּוי מַיְינֶער״ (= פְּרוּסַת הַלֶּחֶם שֶׁבְּיָדִי, הִיא שֶׁלְּךָ כְּפִי שֶׁהִיא שֶׁלִּי). וְהָיוּ מַקְדִּימִים מִלַּת ״דַיְינֶער״ (= שֶׁלְּךָ).

חמישי ו לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ: ז מִדְּבַר־שֶׁקֶר

תִּרְחֶק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:
ח וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף
דִּבְרֵי צַדִּיקִים: ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם
אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:
י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־
תְּבוּאָתָהּ: יא וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ
אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה
לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ
וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי
אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ
לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ: יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה:
טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל
מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ
יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: טז וְחַג הַקָּצִיר
בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף
בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה:
יז שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי
הָאָדֹן | יְהוָה: יח לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי
וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר: יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי
אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי
בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 185)

וְשֵׁם אֱלֹקִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ . . אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר (כג, יג-טו)

סָמַךְ פֶּסַח לַעֲבוֹדָה זָרָה, לוֹמַר: מַה עֲבוֹדָה זָרָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה וְאוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא, אַף חָמֵץ בְּפֶסַח אָסוּר בַּהֲנָאָה וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא (בַּעַל הַטּוּרִים)

יֵשׁ דִּמְיוֹן נוֹסָף בֵּין חָמֵץ לַעֲבוֹדָה זָרָה. דְּהִנֵּה, אָדָם רָגִיל בְּחָמֵץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה וְהוּא עָלוּל לִשְׁכֹּחַ אֶת הָאִסּוּר, וְלָכֵן הֶחְמִירָה בּוֹ הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר. וְאַף בַּעֲבוֹדָה זָרָה כָּךְ: אָדָם רָגִיל לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם וּלְקַבֵּל מֵהֶם תּוֹעֶלֶת, וְהוּא עָלוּל לְהַגִּיעַ לַ'עֲבוֹדָה זָרָה' - לְיַחֵס לָהֶם אֶת הַתּוֹעֶלֶת, וְלִשְׁכֹּחַ שֶׁהֵם רַק 'לְבוּשׁ' לְבְרַכַּת ה'.

ששי כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ
וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: כא הִשָּׁמֶר
מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא
לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע
בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ
וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ: כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ
וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם
וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס
תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם: כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ
וְהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 242)

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (כג, יט)

מִקּוּמוֹ שֶׁל 'חֹק' זֶה בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁעָלֵינוּ לְהִתְיַחֵס גַּם אֶל חֹק כְּאֶל 'מִשְׁפָּט'. כְּלוֹמַר, עָלֵינוּ לְנַסּוֹת וּלְהָבִין אֶת טַעַם הַחֹק כְּכָל הַאֶפְשָׁר: "כָּל מַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם" (רַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת תְּמוּרָה).

שביעי כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־
מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: כז אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ
וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־
כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף: כח וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה
לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי
מִלְּפָנֶיךָ: כט לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־
תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:
ל מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ
אֶת־הָאָרֶץ: לא וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם
פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי | אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ: לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית: לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ
אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ
לְמוֹקֵשׁ: פ כד א וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה
אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק: ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה
וְהֵם לֹא יִגְּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה
וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים
וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה: ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי

יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ה וַיִּשְׁלַח
אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים
שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים: ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם
בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיִּקַּח סֵפֶר
הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר
יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק
עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה
עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: י וַיִּרְאוּ אֵת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר
וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר: יא וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: ס
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְהְיֵה־שָׁם
וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר
כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם: יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ
וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים: יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר
שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן
וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: טו וַיַּעַל
מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר: טז וַיִּשְׁכֹּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן:
יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר
לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל
אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 273)

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה . . מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (כג, כו)

מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה – הַיְינוּ שֶׁאֵין קִיּוּם וְתוֹצָאוֹת לַעֲבוֹדַת ה׳. בְּאַרְצֶךָ (לָשׁוֹן רָצוֹן) – הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא שֶׁהָאָדָם שְׂבַע רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ, דָּבָר הַמּוֹכִיחַ שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ, הוּא חָשׁ שֶׁהוּא עוֹבֵד ה׳. מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא – הָעִצָּה לְכָךְ הִיא לִזְכֹּר שֶׁנִּקְבַּע לוֹ מִסְפָּר קָצוּב שֶׁל יָמִים, בָּהֶם עָלָיו לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וְכָל רֶגַע שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְדָבָר אַחֵר הוּא בְּגֶדֶר מְעִילָה בִּשְׁלִיחוּת זוֹ. זְכִירָה זוֹ תָּבִיא לְזַעֲזוּעַ וּלְאִבּוּד הַרְגָּשַׁת עַצְמוֹ; הוּא יַרְגִּישׁ רַק אֶת הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ, לֹא שֶׁהוּא הַמְּבַצֵּעַ אוֹתָהּ.

מפטיר **ל** יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: יב כִּי תִשָּׂא
אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר
נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד
אֹתָם: יג זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית
הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית
הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה:
טו הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית
הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־
נַפְשֹׁתֵיכֶם: טז וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר
עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

קי"ח פסוקים, עויא"ל סימן. חנג"י סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיַּאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת פרשת שקלים לשמו"ת ולקריאה בציבור מלכים ב יא

יא יז וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ
וּבֵין הָעָם: יח וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת
מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה: יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת
וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת | כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר
הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים: כ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ
הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ: **יב** א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ: ב בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע: ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת:
ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף
נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה: ו יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ
מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק: ז וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ
שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם
כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ: ט וַיֵּאָתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת: י וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ
בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם
כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה:
יב וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְّלָאכָה הַמְּפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרְשֵׁי הָעֵץ
וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: יג וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וּלְקָנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: יד אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מִזַּמְרוֹת

מִזְרָקוֹת֙ חֲצֹצְרֹ֔ות כָּל־כְּלֵי זָהָ֖ב וּכְלִי־כֶ֑סֶף מִן־הַכֶּ֣סֶף הַמּוּבָ֔א בֵּ֥ית יְהוָ֖ה׃ טו כִּי־לְעֹשֵׂי֙ הַמְּלָאכָ֔ה
יִתְּנֻ֖הוּ וְחִזְּקוּ־בֹ֑ו אֶת־בֵּ֥ית יְהוָ֖ה׃ טו וְלֹ֣א יְחַשְּׁבוּ֩ אֶת־הָאֲנָשִׁ֨ים אֲשֶׁר־יִתְּנ֜וּ אֶת־הַכֶּ֗סֶף עַל־יָדָ֤ם לָתֵת֙
לְעֹשֵׂי֙ הַמְּלָאכָ֔ה כִּ֥י בֶאֱמֻנָ֖ה הֵ֥ם עֹשִֽׂים׃ יז כֶּ֣סֶף אָשָׁ֗ם וְכֶ֤סֶף חַטָּאֹת֙ לֹ֣א יוּבָ֔א בֵּ֥ית יְהוָ֖ה לַכֹּהֲנִ֥ים
יִֽהְיֽוּ׃

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל
מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה
יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת
כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,
מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ד׳, שָׁעָה 8 בַּבּוֹקֶר, 49 דַּקּוֹת, וְחֵלֶק 1.
רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר, בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי וּבַיּוֹם הַשִּׁישִׁי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שקלים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:22	6:17	8:35	8:32	9:07	9:04	10:03	10:01	17:28	17:33	17:52	17:57	17:12	18:06
חיפה (ח)	6:23	6:18	8:35	8:32	9:07	9:04	10:03	10:01	17:25	17:31	17:50	17:55	17:00	18:05
ירושלים (ח)	6:20	6:14	8:33	8:30	9:04	9:02	10:01	9:59	17:27	17:32	17:52	17:57	16:52	18:04
תל אביב (ח)	6:24	6:19	8:35	8:32	9:08	9:05	10:04	10:02	17:26	17:31	17:51	17:56	17:11	18:06
אוסטריה וינה (ח)	7:03	6:53	9:03	8:57	9:34	9:29	10:26	10:22	17:14	17:24	17:45	17:54	17:04	18:07
אוסטרליה מלבורן (ק)	6:42	6:49	9:34	9:37	10:06	10:09	11:15	11:17	20:26	20:19	20:53	20:45	20:02	20:57
אוקראינה אודסה (ח)	7:04	6:54	9:03	8:58	9:36	9:31	10:28	10:24	17:19	17:28	17:49	17:57	17:09	18:01
אוקראינה דונייצק (ח)	6:38	6:28	8:37	8:31	9:09	9:03	10:00	9:57	16:49	16:58	17:19	17:28	16:39	17:32
אוק. דנייפרופטרובסק (ח)	6:50	6:40	8:48	8:43	9:20	9:15	10:12	10:08	16:58	17:08	17:29	17:38	16:48	17:42
אוק. ז'יטומיר (ח)	7:21	7:10	9:16	9:10	9:48	9:43	10:39	10:35	17:19	17:29	17:51	18:01	17:09	18:05
אוקראינה קייב (ח)	7:13	7:02	9:09	9:03	9:41	9:35	10:31	10:27	17:12	17:22	17:44	17:54	17:03	17:58
איטליה מילאנו (ח)	7:27	7:18	9:28	9:24	10:01	9:56	10:53	10:50	17:48	17:57	18:17	18:25	17:37	18:38
אקוואדור קיטו (ח)	6:17	6:17	8:51	8:50	9:20	9:20	10:23	10:23	18:39	18:39	19:01	19:00	18:21	19:04
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:22	6:28	9:10	9:13	9:43	9:45	10:51	10:53	19:53	19:46	20:18	20:12	19:29	20:23
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	6:59	7:07	9:56	10:00	10:27	10:30	11:37	11:40	20:59	20:50	21:27	21:18	20:34	21:22
ארה"ב בולטימור (ח)	7:00	6:53	9:06	9:02	9:38	9:35	10:33	10:30	17:42	17:48	18:08	18:15	17:29	18:19
ארה"ב ברוקלין נ.י.(ח)	6:51	6:43	8:57	8:53	9:29	9:25	10:22	10:20	17:30	17:37	17:57	18:04	17:18	18:15
ארה"ב ג'רסי (ח)	6:52	6:44	8:57	8:53	9:29	9:25	10:23	10:20	17:29	17:37	17:57	18:04	17:18	18:15
ארה"ב דטרויט (ח)	7:29	7:21	9:34	9:30	10:06	10:02	11:00	10:57	18:04	18:12	18:32	18:39	17:52	18:50
ארה"ב היוסטן (ח)	7:01	6:56	9:14	9:11	9:46	9:44	10:43	10:41	18:11	18:15	18:35	18:39	17:56	18:48
ארה"ב לוס אנג'לס (ח)	6:37	6:31	8:48	8:45	9:20	9:17	10:16	10:14	17:37	17:43	18:03	18:08	17:24	18:17
ארה"ב מיאמי (ח)	6:56	6:52	9:11	9:09	9:44	9:41	10:41	10:39	18:14	18:18	18:38	18:41	18:00	18:51
ארה"ב ניו הייבן (ח)	6:49	6:41	8:53	8:49	9:26	9:21	10:19	10:16	17:23	17:31	17:51	17:58	17:11	18:10
ארה"ב שיקאגו (ח)	6:46	6:38	8:52	8:48	9:23	9:19	10:17	10:14	17:24	17:31	17:51	17:59	17:12	18:09
בוליביה לה פאס (ח)	6:17	6:19	9:01	9:02	9:30	9:31	10:35	10:36	19:16	19:13	19:39	19:35	18:56	19:39
בלגיה אנטוורפן (ח)	8:00	7:49	9:54	9:48	10:26	10:21	11:17	11:13	17:54	18:04	18:26	18:36	17:45	18:53
בלגיה בריסל (ח)	7:58	7:47	9:54	9:48	10:26	10:20	11:16	11:12	17:56	18:07	18:28	18:38	17:47	18:53
בלרוס ליובאוויטש (ח)	7:22	7:09	9:13	9:06	9:44	9:38	10:33	10:29	16:59	17:11	17:34	17:46	16:51	17:50
ברזיל ס.פאולו (ק)	6:47	6:51	9:31	9:32	10:02	10:04	11:08	11:09	19:53	19:49	20:17	20:12	19:32	20:19
ברזיל ריו דה ז'נרו (ק)	6:34	6:38	9:17	9:19	9:49	9:50	10:55	10:56	19:39	19:35	20:02	19:58	19:18	20:05
בריטניה לונדון (ח)	7:17	7:06	9:12	9:06	9:44	9:38	10:34	10:30	17:13	17:23	17:45	17:56	17:04	18:11
בריטניה מנצ'סטר (ח)	7:31	7:19	9:24	9:17	9:55	9:49	10:45	10:41	17:16	17:27	17:50	18:01	17:07	18:17
גרמניה ברלין (ח)	7:27	7:15	9:20	9:14	9:52	9:46	10:42	10:37	17:15	17:26	17:49	17:59	17:07	18:03
גרמניה פרנקפורט (ח)	7:38	7:27	9:36	9:30	10:07	10:01	10:58	10:54	17:41	17:52	18:13	18:23	17:32	18:27
דרום אפריקה יוהנסבורג (ח)	5:43	5:47	8:30	8:32	9:00	9:02	10:12	10:11	19:00	18:56	19:24	19:19	18:39	19:23
הודו בומביי (ח)	7:07	7:04	9:25	9:23	9:58	9:56	10:56	10:55	18:39	18:42	19:02	19:04	18:23	19:08
הודו פונה (ח)	7:01	6:57	9:21	9:19	9:53	9:51	10:51	10:50	18:37	18:40	19:00	19:02	18:21	19:06
הונגריה בודפשט (ח)	6:52	6:42	8:51	8:46	9:23	9:18	10:15	10:11	17:04	17:13	17:34	17:43	16:54	17:47
טורקיה איסטנבול (ח)	7:01	6:53	9:05	9:01	9:38	9:34	10:31	10:29	17:36	17:44	18:04	18:11	17:25	18:15
יוון אתונה (ח)	7:16	7:09	9:24	9:20	9:56	9:52	10:50	10:48	18:02	18:09	18:29	18:35	17:50	18:39

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים - שקלים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה קישינב (ח)	7:13	7:03	9:11	9:06	9:44	9:39	10:36	10:32	17:25	17:34	17:55	18:04	17:15	18:08
מקסיקו מ. סיטי (ח)	6:59	6:56	9:23	9:21	9:53	9:51	10:52	10:51	18:42	18:45	19:05	19:07	18:27	19:11
ניו זינלנד קרייסטצ'רץ' (ק)	6:42	6:50	9:38	9:42	10:11	10:15	11:21	11:24	20:44	20:36	21:14	21:04	20:18	21:08
נפאל קטמנדו (ח)	6:38	6:33	8:55	8:53	9:26	9:24	10:23	10:22	17:58	18:02	18:22	18:26	17:44	18:30
סינגפור סינגפור (ח)	7:14	7:14	9:42	9:42	10:14	10:14	11:16	11:16	19:23	19:23	19:45	19:45	19:05	19:49
פולין ורשא (ח)	6:54	6:43	8:49	8:43	9:20	9:14	10:10	10:06	16:46	16:58	17:20	17:30	16:38	17:34
פרו לימה (ח)	6:05	6:06	8:39	8:39	9:11	9:12	10:15	10:15	18:40	18:38	19:02	18:59	18:20	19:03
צרפת ליאון (ח)	7:45	7:35	9:46	9:41	10:18	10:13	11:10	11:07	18:06	18:14	18:35	18:43	17:55	18:56
צרפת פריז (ח)	8:01	7:51	9:59	9:54	10:31	10:26	11:22	11:19	18:09	18:19	18:40	18:49	17:59	19:03
קולומביה בוגוטה (ח)	6:04	6:03	8:35	8:35	9:05	9:05	10:07	10:06	18:17	18:18	18:39	18:39	18:00	18:43
קנדה טורונטו (ח)	7:17	7:09	9:21	9:16	9:53	9:48	10:46	10:43	17:47	17:55	18:15	18:23	17:35	18:34
קנדה מונטריאול (ח)	6:58	6:49	8:59	8:54	9:31	9:27	10:24	10:20	17:20	17:28	17:49	17:57	17:09	18:10
קפריסין לרנקה (ח)	6:34	6:28	8:42	8:38	9:15	9:12	10:10	10:08	17:25	17:31	17:51	17:56	17:12	18:00
רוסיה מוסקבה (ח)	8:57	8:44	10:48	10:41	11:19	11:12	12:07	12:02	18:31	18:44	19:07	19:19	18:24	19:35
רוסיה רוסטוב נא דונו (ח)	8:30	8:20	10:28	10:23	11:01	10:56	11:52	11:49	18:42	18:51	19:12	19:21	18:31	19:25
שוייץ ציריך (ח)	7:32	7:22	9:33	9:28	10:04	9:59	10:56	10:53	17:48	17:58	18:18	18:27	17:38	18:40
תאילנד בנגקוק (ח)	6:40	6:38	9:02	9:00	9:34	9:33	10:33	10:33	18:24	18:26	18:46	18:48	18:08	18:52

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00308
12/02/2012

P.P.
שולם
1949
תל אביב